IORGU IORDAN
PROFESOR LA UNIVERSITATEA DIN BUCUREŞTI

LIMBA ROMÂNĂ ACTUALĂ

O GRAMATICĂ A „GREŞELILOR"

EDITURA
SOCEC & Co., S. A. R.
BUCUREŞTI

IORGU IORDAN
PROFESOR LA UNIVERSITATEA DIN BUCUREŞTI

LIMBA ROMÂNĂ ACTUALĂ

O GRAMATICĂ A „GREŞELILOR"

EDITURA
SOCEC & Co., S. A. R.
BUCUREŞTI

PREFAȚĂ LA EDIȚIA INTÂI.

Această carte urmărește un scop îndoit. Unul, strict științific: descrierea și explicarea inovațiilor, adică a abaterilor dela uzul tradițional, pe care le prezintă limba noastră în momentul de față. Celălalt, practic sau, dacă vreți, didactic: să servească, în cazuri dificile, drept călăuză tuturor acelora care nu se pot decide singuri pentru forma gramaticală, expresia sau construcția socotite, de obiceiu, corecte. Mi-am dat toată osteneala să conciliez, în mod convenabil pentru... ambele părți (ca să nu zic tabere!), aceste două scopuri, care s'ar părea că merg în direcții opuse. Dacă am izbutit ori nu, rămâne să judece cititorii.

Cred de datoria mea să mulțumesc și pe această cale instituțiilor cu sprijinul cărora am putut tipări o lucrare atât de voluminoasă: Casei Școalelor și Facultății de Litere din Iași, care au binevoit să achite anticipat un număr de exemplare (prima pentru 80.000 lei, a doua pentru 50.000 lei).

Iorgu Iordan.

Iași, 23 Aprilie 1943.

PREFAȚĂ LA EDIȚIA A DOUA.

Prima ediție a acestei cărți s'a epuizat în mai puțin de un an. Faptul dovedește că nu numai specialiștii, ci și, mai ales, oamenii de cultură au apreciat-o după cuviință. Datorită înțelegerii pe care editura Socec o manifestă pentru lucrările de interes general, indiferent de specialitate, poate apărea acum o nouă ediție. N'am introdus nicio modificare esențială, întru cât principiile și problemele de ordin teoretic rămân aceleași. Aș fi putut adăuga ceva mai mult material nou, dar a trebuit să țin seamă de greutățile cu care arta tipografică are pretutindeni de luptat. Afară de aceasta, numai cantitativ cartea ar fi avut, poate, de câștigat prin utilizarea unor fapte lingvistice inexistente în prima ediție. Sper astfel că și subt noua ei formă lucrarea mea va interesa pe toți cei ce vor să afle un răspuns la numeroasele chestii pe care le pune limba română în momentul de față.

Iorgu Iordan.

București, 27 Decemvrie 1947.

LISTA ABREVIAŢIILOR.

A. CĂRŢI.

Act = I. Peltz, „Actele vorbeşte", Bucureşti (fără an).

ALR = Atlasul linguistic român, publicat de Muzeul limbii române din Cluj, Cluj 1938 urm.

ALRM = Micul atlas linguistic român, Cluj 1938 urm.

AlS = Alexandru Sahia, URSS azi, ed. II, Craiova 1935.

AMu = Axel Munthe. O carte de demult, Bucureşti (f. a.).

AN = Cezar Petrescu, Aurul negru, Bucureşti (f. a.).

APN = T. Arghezi, Poarta neagră, Bucureşti 1930.

AŞ = M. Sadoveanu, Soarele în baltă sau Aventurile Şahului, Bucureşti (f. a.).

AV = T. Arghezi, Ce-ai cu mine, vântule?, Bucureşti 1937.

Baud = Charles Baudelaire, Flori alese din Les fleurs du mal, trad. de A. Philippide, Bucureşti (f. a.).

BCC (ŞtB) = Ştefan Baciu, Căutătorul de comori, Bucureşti 1939.

BPed = Şt. Bârsănescu, Istoria pedagogiei româneşti, Bucureşti 1941.

BrC = Gh. Brăescu, Conaşii, Bucureşti (f. a.).

Car = I. L. Caragiale, Opere, ediţia P. Zarifopol-Şerb. Cioculescu, Bucureşti 1930 urm.

CCD = N. Cartojan, „Ceasornicul Domnilor" de N. Costin şi originalul spaniol al lui Guevara, extras din CLi IV.

CCr = G. Călinescu, Viaţa lui Ion Creangă, Bucureşti 1938.

CF = N. D. Cocea, Fecior de slugă, ed. II, Bucureşti (f. a.).

Ci = G. Ciprian, Soţ ori fărdă, Bucureşti (f. a.).

Cim = T. Arghezi, Cimitirul Buna-Vestire, Bucureşti (f. a.).

CIst = G. Călinescu, Istoria literaturii române dela origini până în prezent, Bucureşti 1941.

CME = G. Călinescu, Viaţa lui Mihail Eminescu, Bucureşti 1932.

Consp. = T. Petrescu, Conspiraţia lojilor, Bucureşti 1941.

COp = G. Călinescu, Opera lui Mihail Eminescu, vol. I-V, Bucureşti 1934 urm.

Cr = Mateiu Ion Caragiale, Craii de Curtea-Veche, Bucureşti 1929.

CrA = M. Sadoveanu, Creanga de aur, Bucureşti 1933.

CR-M = C. Rădulescu-Motru, Românismul, ed. II, Bucureşti 1939.

CS = Cez. Petrescu, Carmen saeculare, Bucureşti (f. a).
CSt — Const. Stere, In preajma revoluţiei, vol. I-VIII, Bucureşti (f. a).

DA = Gib I. Mihaescu, Donna Alba, Bucureşti (f. a.).
DE = Dicţionarul Enciclopedic Ilustrat „Cartea Românească", Bucureşti 1931.
Dic = Leon Diculescu, Atitudini tradiţionale şi tendinţe moderniste, Bucureşti 1937.
Dicţ Acad — Academia Română, Dicţionarul limbii române. Bucureşti 1907 urm.
DO = Cez. Petrescu, Dumineca orbului, Bucureşti (f. a.).
DP — M. Sadoveanu, Divanul persian, Bucureşti 1940.
Drom = Cez. Petrescu, Comoara regelui Dromichet, ed. II, Bucureşti (f. a.).

EL — Emil Ludwig, Wilhelm II (trad. de Ad. Byck), Bucureşti (f. a.).
EO = G. Călinescu, Enigma Otiliei, vol. I-II, Bucureşti (f. a.).
Eur = Jean Bart, Europolis, ed. II, Bucureşti (f. a.).

FE(Fen) = Dragoş Protopopescu, Fenomenul englez, Bucureşti 1936.
Fig — Ion Petrovici, Figuri dispărute, Bucureşti 1937.
FJ = M. Sadoveanu, Fraţii Jderi, Bucureşti (f. a.).
Flex Radu I. Paul, Flexiunea nominală internă în limba română, ed. AcR., Bucureşti 1932.
FM = Ioan Missir, Fata moartă, ed. II, Bucureşti 1937.
Foc = I. Peltz, Foc în hanul cu tei, Bucureşti (f. a.).

GO = Const. Georgiade. Originile magice ale minciunii şi geneza gândirii, ed. AcR., Bucureşti 1938.
Gor = Liviu Rebreanu, Gorila, Bucureşti 1938.
Gr = Iorgu Iordan, Gramatica limbii române, Bucureşti 1937.
Grn = Graiul nostru, texte din toate părţile locuite de Români, publicate de I.-A. Candrea, Ov. Densuşianu, Th. D. Sperantia, Bucureşti 1906.
GSch = Puiu Gârcineanu, Lângă Schitul lui Tărâţă, Bucureşti (f. a.).
GT = Gala Galaction, Doctorul Taifun, Bucureşti (f. a.).

HM — Stoian Gh. Tudor, Hotel Maidan, Bucureşti (f. a.).
HYSt = Henriette Yvonne Stahl, Intre zi şi noapte, ed. II, Bucureşti 1942.

IA — M. Sadoveanu, Izvorul alb, Bucureşti (f. a.).
IB I — Ioachim Botez, Insemnările unui belfer, vol. I, Bucureşti 1935.
IC Ilie Corfus, Mihai Viteazul şi Polonii, ed. AcR., Bucureşti 1938.
Intr — Iorgu Iordan, Introducere în studiul limbilor romanice, Iaşi 1932.
IP — Ioan Petrovici, Alexandru Philippide, discurs de recepţie (Ac. R.), Bucureşti 1935.
IPA = Ion Petrovici. Amintirile unui băiat de familie, Bucureşti 1938.
IstA = A. Maurois, Istoria Angliei, vol. I-II (trad. de Ania Moissi), Bucureşti 1937.
ITE = I. E. Torouţiu, Pagini de istorie şi critică literară, Bucureşti 1936.

Indr = S. Puşcariu şi T. A. Naum, Indreptar şi vocabular ortografic, Bucureşti 1932.

Laz = G. Banea, Zile de lazaret, Bucureşti 1938.
Li .(ALi) = T. Arghezi, Lina, Bucureşti 1943.
LIst = E. Lovinescu, Istoria literaturii române contemporane (1900-1937), Bucureşti (f. a.).
Log = H. Papadat-Bengescu, Logodnicul, Bucureşti (f. a.).
LTM = E. Lovinescu, T. Maiorescu, vol. I-II, Bucureşti 1940.
Luc = Cezar Petrescu, Luceafărul, Bucureşti (f. a.).

Mac = A. Macedonski, Opere, ed. T. Vianu, vol. I-II, Bucureşti 1939.
MCl = Ion G. Coman, Miracolul clasic, ed. AcR., Bucureşti 1940.
Mél = Mélanges d'histoire littéraire et de littérature comparée offerts à Charles Drouhet, Bucarest 1940.

Nastr = Sergiu Dan şi Romulus Dianu, Nastratin şi timpul său, Bucureşti (f. a.).
Nirv = Cezar Petrescu, Nirvana, Bucureşti (f. a.).
NM = I. Peltz, Nopţile Domnişoarei Mili, Bucureşti (f. a.).

OC = Anişoara Odeanu, Intr'un cămin de domnişoare, ed. II, Bucureşti (f. a.).
OM = E. Gamillscheg, Oltenische Mundarten, Wien 1919.
OMD = T. Arghezi, Ochii Maicii Domnului, Bucureşti (f. a.).
OP = Cez. Petrescu, Oraş patriarhal, vol. I-II, Bucureşti (f. a.).
OR = A. Philippide, Originea Romînilor, vol. I-II, Iaşi 1925-1928.

PBl = M. Sadoveanu, Paştile Blajinilor, Bucureşti 1935.
PC = Pompiliu Constantinescu, Tudor Arghezi, Bucureşti 1940.
Petr = Dan Petraşincu, Sângele, Bucureşti (f. a).
PF = M. Celarianu, Polca pe furate, Bucureşti (f. a.).
PhV = Al. Philippide, Visuri în vuetul vremii, Bucureşti 1939.
PL = D. Ciurezu, Pământul luminilor mele, Bucureşti 1940.
Pop = Aurel C. Popovici, Stat şi Naţiune (prefaţă de P. Pandrea), Bucureşti 1939.
PPG = Petre Pandrea, Germania hitleristă, Bucureşti (f. a.).
PTA = Poeţii tineri ardeleni, antologie de E. Giurgiuca, Bucureşti 1940.

Răd = H. Papadat-Bengescu, Rădăcini, vol. I-II, Bucureşti (f. a.).
Răzb = Mircea Gesticone, Războiul micului Tristan, Bucureşti (f. a.).
RB-R = Paul Daniel, Republica Barbă-Rasă, Bucureşti 1938.
RIS = Liviu Rebreanu, Iţic Strul dezertor, Bucureşti (f. a).
RE = D. D. Roşca, Existenţa tragică, Bucureşti 1938.
RJ = Liviu Rebreanu, Jar, Bucureşti 1934.
RR = A. Oţetea, Renaşterea şi Reforma, Bucureşti 1941.
Rus = Gib I. Mihăescu, Rusoaica, Bucureşti (f. a.).

Sânz = M. Sadoveanu, Nopţile de Sânziene, Bucureşti 1934.
Spm = Lucian Blaga, Spaţiul mioritic, Bucureşti 1937.
SS = Marta D. Rădulescu, Sunt studentă!, ed. II, Bucureşti (f. a.).

Suf — G. Pascu, Sufixele româneşti, ed. AcR., Bucureşti 1916.
SVP = Mircea Streinul, Viaţa în pădure, Bucureşti 1939.
Synt = Kr. Sandfeld et Hedvig Olsen, Syntaxe roumaine I, Paris 1936.
ŞĂINEANU L. Şăineanu, Dicţionar universal al limbei române, ed. IX, Craiova (f. a.).
ŞT = E. Gamillscheg, Die Mundart von Şerbăneşti-Tituleşti, Jena und Leipzig 1936.

TAV = T. Arghezi, Versuri, ediţie definitivă, Bucureşti 1936.
TBr = Immanuel Kant, Critica puterii de judecare, trad. de Traian Brăileanu, ed. AcR., Bucureşti 1940.
Thur = Panait Istrati, Casa Thuringer, Bucureşti 1933.
TIKTIN = H. Tiktin, Rumänisch-deutsches Wörterbuch, Bucureşti 1895 urm.
Trag = Emeric Madách, Tragedia omului, trad. de O. Goga, Bucureşti 1934.
Trf = M. Sadoveanu, Trenul fantomă, Bucureşti (f. a.).
TP = Tache Papahagi, „Universitate"?, Bucureşti 1940.
TT = Camil Baltazar, Tărâm transcendent, Bucureşti 1939.
ŢB = I. Peltz, Ţară bună, Bucureşti (f. a.).
ŢK = T. Arghezi, Tablete din Ţara de Kuty, Bucureşti (f. a.).
ŢN = I. Simionescu, Ţara noastră, Bucureşti 1937.

UCr = Gh. Ungureanu, Din vieaţa lui Ion Creangă, Bucureşti 1940.

Val = Mihai D. Ralea, Valori, Bucureşti 1935.
Văc = I. Peltz, Calea Văcăreşti, vol. I-II, Bucureşti (f. a.).
VV = V. Voiculescu, Intrezăriri, Bucureşti 1940.
VVD = Victor Ion Popa, Velerim şi Veler, Doamne, Bucureşti (f. a.).

Zăc = Al. Dima, Zăcăminte folclorice în poezia noastră contemporană, Bucureşti 1936.
ZN = Gib. I. Mihăescu, Zilele şi nopţile unui student întârziat, Bucureşti (f. a.).
ZSt = Zaharia Stancu, Clopotul de aur, Bucureşti 1939.
Zw = St. Zweig, Fouché, trad. de E. Relgis, Bucureşti (f. a.).
1907 = Cez. Petrescu, 1907, vol. I-II, Bucureşti (f. a.).

B. PERIODICE.

A = Arhiva, Iaşi 1889 urm.
AcRDezb = Analele Academiei Române, Dezbateri.
AAF = Anuarul Arhivei de Folklor, Cluj-Bucureşti, 1932 urm.
ACl — Anuarul Institutului de Studii Clasice, Cluj-Sibiu, 1938 urm.
AL = Adevĕrul literar şi artistic, Bucureşti.
AO = Arhivele Olteniei, Craiova 1922 urm.
Arh — Arhiva românească, vol. III urm., Bucureşti, 1939 urm.
Azi, foaie săptămânală, Bucureşti.

BL = Bulletin linguistique, Bucureşti, 1933 urm.
BP = Bilete de papagal, Bucureşti, 1927 urm.
BPh = Buletinul Institutului de Filologie Romînă „Alexandru Philippide", Iaşi 1934 urm.
BSG = Buletinul Societăţii Regale Române de Geografie, Bucureşti, 1876 urm.
BSL = Bulletin de la Société de Linguistique de Paris, 1869 urm.
CL = Cuvântul liber, Bucureşti.
CLi = Cercetări literare, Bucureşti, 1934 urm.
Conv = Convorbiri literare, Iaşi-Bucureşti, 1867 urm.
Cosm = Codrul Cosminului, Cernăuţi, 1924 urm.
D = Dimineaţa, Bucureşti.
DR = Dacoromania, Cluj-Sibiu, 1920 urm.
F = Facla, Bucureşti.
FF = Făt-Frumos, Suceava-Cernăuţi, 1926 urm.
Gând = Gândirea, Cluj-Bucureşti, 1921 urm.
Gl = Gluma, foaie humoristică săptămânală, Bucureşti, 1940 urm.
GS = Grai şi suflet, Bucureşti, 1923 urm.
Hr = Hrisovul, Bucureşti, 1941 urm.
Ins = Insemnări ieşene, Iaşi, 1936 urm.
JL = Jurnalul literar, Iaşi, 1939.
JunL = Junimea literară, Cernăuţi 1903 urm.
LR = Lumea românească, foaie săptămânală, Bucureşti.
M(an) = Manifest, Iaşi, 1934 urm.
MN = Medicul nostru, Bucureşti, 1937 urm.
Rcr = Revista critică, Iaşi, 1927 urm.
RF = Revista filologică, Cernăuţi, 1927-1928.
RFR = Revista fundaţiilor regale, Bucureşti, 1934 urm.
RGR = Revista geografică română, Cluj-Bucureşti, 1938 urm.
RIR = Revista istorică română, Bucureşti, 1931 urm.
RL = România literară, Bucureşti, 1932 urm.
SR = Sociologie românească, Bucureşti, 1936 urm.
StI = Studii italiene, Bucureşti, 1934 urm.
ŞN = Şcoala normală, Iaşi, 1916.
TAR = Tradiţie şi actualitate românească, Focşani, 1937-1938.
VN = Vieaţa nouă, Bucureşti, 1905 urm.
VR = Viaţa romînească, Iaşi-Bucureşti, 1906 [1]).

AcR = Academia Română. [2]

---

[1] Două cifre arabe după numele şi data unei publicaţii periodice arată respectiv pagina şi coloana. O singură cifră arabă indică pagina. O cifră romană şi una arabă trimet la anul şi volumul revistei în discuţie.

[2] Pentru nespecialişti este, poate, necesar să explic semnele >, care însemnează „devine" (*ă* > *e* vrea să zică „*ă* devine *e*") şi <, care însemnează „provine din" (*e* < *ă* = „*e* provine din *ă*").

INTRODUCERE.

Interesul specialiştilor pentru stările de limbă actuale datează de puţină vreme. Aceasta, pentrucă lingvistica s'a constituit, ca disciplină ştiinţifică, pe baze istorico-comparatiste. Constatarea legăturilor genealogice dintre idiomele care aparţin aceleiaşi familii sau aceluiaşi grup impunea utilizarea metodei istorice şi a celei comparative în cercetările lingvistice: trebuiau arătate pe de o parte raporturile dintre o limbă dată şi punctul ei de plecare, pe de alta asemănările existente între limbile care au o origine comună.

Odată porniţi pe acest drum, lingviştii au socotit necesar să-l continue, prin lărgirea şi aprofundarea cadrului iniţial. Reacţionau astfel contra diletantismului gramaticilor şi filozofilor din secolele precedente, care făcuse ceea ce astăzi am numi lingvistică descriptivă şi generală, dacă termenii n'ar fi exagerat de pretenţioşi faţă de realizările lor pozitive şi, mai ales, faţă de spiritul în care au lucrat. Afară de asta, au fost încurajaţi, în atitudinea adoptată din capul locului, de impresia, care la foarte mulţi devenise o convingere nezdruncinată, că numai aşa lingvistica poate aspira la rangul de ştiinţă. Orice disciplină cu adevărat ştiinţifică trebue să aibă drept scop final stabilirea normelor potrivit cărora se produc fenomenele studiate. Urmărind de-a-lungul veacurilor evoluţia diverselor idiome ale pământului, lingviştii au crezut că descoper legi asemenea celor din natură: „regulate" şi imuabile, întocmai ca acestea. Nu-i vorbă, chiar legile fonetice, acelea care au contribuit în largă măsură la asimilarea limbajului uman cu fenomenele fizice, prezentau totdeauna excepţii, dar faptul n'a emoţionat, o bună bucată de vreme, mai pe nimeni. Excepţiile se explicau, la fel de uşor şi de... legitim, cu ajutorul analogiei, factor psihic, al cărui izvor este sufletul subiectelor vorbitoare.

Nu găsesc nimerit să insist aici asupra discuţiilor care au început, la un moment dat, în jurul acestei concepţii şi, deci, al metodei istorico-comparatiste. Cititorul curios se poate informa din primul capitol al cărţii mele *Introducere în studiul limbilor romanice.* Ceea ce trebue arătat totuşi este că reacţiunea împotriva neogramaticilor (aşa li s'a zis şi li se mai zice partizanilor doctrinei după care vorbirea omenească este un produs, înainte de toate, fizic sau cel puţin psiho-fizic) şi a exceselor istoriciste s'a ivit încă dela sfârşitul secolului trecut şi a continuat până în zilele noastre, când încă nu-i terminată. Căci mai sunt şi astăzi lingvişti, numeroşi, care, fără să declare făţiş, n'au renunţat cu totul la vechia concepţie.

Printre rezultatele obţinute în urma luptei duse contra neogramaticilor unul interesează direct discuţia noastră. Studiul istorico-comparativ al unei limbi date s'a dovedit insuficient, dacă nu aproape inutil, pentru înţelegerea s t r u c t u r i i ei. Diversele modificări pe care le sufere un idiom omenesc de-a-lungul existenţei lui, oricât de multe şi de importante ar fi, nu-i ating, în general, sistemul. Limba noastră actuală, de pildă, nu se deosebeşte, în esenţa ei, de aceea a sec. XVI, aşa cum o cunoaştem din cele mai vechi texte româneşti. Şi acelaşi lucru putem afirma despre fazele ei anterioare, pe care nu le cunoaştem, dar le putem intui prin compararea între ele a principalelor dialecte şi a acestora cu limba latină. Inseşi sunetele, care contribue în cea mai largă măsură la diferenţierea românei de celelalte idiome romanice, precum şi de limbă latină, continuă să alcătuiască un sistem apt de a fi uşor identificat, în liniile lui mari, cu cel originar. La fel se prezintă elementele de bază ale lexicului. Cât despre morfologie şi sintaxă, care formează adevărata substanţă a unei limbi, modificările produse dela început şi până în momentul de faţă sunt aproape inexistente. Gramatica românească este, în quasi-totalitatea ei, latinească. De aceea, în ciuda influenţelor străine, exercitate în domeniul foneticii şi, mai ales, al vocabularului, toţi specialiştii consideră limba noastră drept un idiom romanic, iar unii drept idiomul romanic prin excelenţă.

Interesant este că reacţiunea cea mai puternică şi mai eficace împotriva metodei istorico-comparatiste a venit dela un indoeuropenist, aşa dar dela un învăţat care, prin forţa împrejurărilor, procedează evolutiv şi comparativ: limbile respective au dispărut

de multă vreme (mă gândesc la cele mai importante, care au stat și continuă să stea la temelia cercetărilor indoeuropeniștilor: sanscrita, greaca veche, latina ș. a.) și, în consecință, nu pot fi studiate decât cu ajutorul textelor de acum două mii de ani și mai bine. Este FERDINAND DE SAUSSURE, creatorul școlii sociologice, care, în al său *Cours de linguistique générale*[1], susține că lingvistica adevărată trebue să fie statică sau diacronică: spre a înțelege sistemul unei limbi, și scopul principal al cercetărilor lingvistice acesta este, se cuvine s'o studiem în aspectele ei actuale, adică așa cum o au în conștiința lor subiectele vorbitoare. Numai în acest chip ne putem da seama de structura ei, de combinarea în sistem a elementelor ei constitutive (sunete, cuvinte, forme gramaticale) și, prin urmare, de tendințele care pot, eventual, duce la modificarea sistemului. Saussure combate, între altele, expresia 'gramatică istorică', pe care o socotește absurdă: gramatica presupune un sistem gramatical, și existența acestuia este totdeauna actuală, în sensul că trebue raportat la momentul când o limbă 'trăiește', când există prin oamenii care o vorbesc, Studiul evolutiv sau diacronic al unui idiom anumit, studiu pe care Saussure nu-l disprețuește, nici nu-l neglijează (se poate spune că, practic, îi dă chiar preferință, din cauză că era indoeuropenist[2]), trebue numit istoria limbii și constă în descrierea (cu explicațiile de rigoare) a fazelor prin care a trecut acel idiom în cursul existenței lui.

Dar lingvistica statică prezintă și alt avantaj. Cercetând faptele actuale, suntem puși în situația de a observa vorbirea semenilor noștri, și, în cazul limbii materne, pe a noastră însăși. Urmărim astfel cu ușurință (întocmai ca un psiholog, ba chiar ca un fizician sau chimist care face o experiență) 'procesul limbajului', raporturile dintre gândire și vorbire, cauzele care provoacă schimbarea acestor raporturi, efectele obținute, etc. Cu alte cuvinte, lingvistica statică ne oferă posibilitatea, pe care în zadar o căutăm la lingvistica evolutivă, de a înțelege, în esența ei intimă, această facultate a spiritului uman, superioară tuturor celorlalte, care se chiamă limbaj. Axioma de pe vremuri, că istoria este învățătoarea prezentului, și-a inversat termenii (și nu numai

[1] Publicat postum (1916), după notele luate de elevii lui genevezi cei mai cunoscuți și mai fideli CH. BALLY și A. SECHEHAYE.
[2] Vezi ceva mai sus.

în acest domeniu): stările actuale pot fi cunoscute direct, deci şi în cauzele lor, pe când cele trecute trebuesc reconstituite cu ajutorul unor date care nu sunt nici complecte şi nici totdeauna sigure. Actualitatea ne introduce în mecanismul evenimentelor, adică în istoria adevărată, vie (de toate speciile: politică, socială, culturală, etc.) şi ne uşurează astfel înţelegerea faptelor similare din epocile anterioare, care, în fond, n'au putut avea alte cauze reale decât cele de astăzi.

Paralel cu aderenţii şcolii saussuriene[1] a militat, în acelaşi sens, geografia lingvistică, creată şi ea tot de un Elveţian, JULES GILLIÉRON, care, e drept, a făcut mai puţină teorie decât Saussure şi elevii acestuia, în schimb a pătruns, poate, mai adânc în psihicul subiectelor vorbitoare, adică în laboratorul unde se naşte şi se transformă limbajul omenesc. Atlasele lingvistice, care stau la baza doctrinei lui Gilliéron, nu sunt altceva decât înregistrarea „pe viu" a vorbirii actuale, aşa cum o cunosc reprezentanţii marilor mulţimi anonime, aceia care se supun, fără nicio rezistenţă de ordin social, estetic sau gramatical, impulsurilor spontane ale sufletului lor lesne impresionabil şi gata să reacţioneze lingvistic în toată libertatea[2].

Lingvistica actuală tinde tot mai mult să devie statică, chiar când are de obiect fazele vechi ale unei limbi, întru cât nu se mărgineşte să înregistreze şi, eventual, să explice fenomenele, ci se osteneşte să-i descopere structura, sistemul din epoca respectivă. Caracteristică mi se pare ivirea f o n o l o g i e i, disciplină strict lingvistică şi opusă, deci, foneticii, ramură mai degrabă a ştiinţelor fizice. Una cercetează sunetele articulate din punctul de vedere al sistemului fonetic, aşa dar ca elemente constitutive ale limbii, fără a lua în consideraţie cum se pronunţă şi cum sunt percepute ele de urechia noastră, ba chiar fără a ţinea seamă de existenţa lor oarecum materială (dacă, adică, subiectele vorbitoare le emit ori nu), cealaltă, dimpotrivă, studiază sunetele vorbite,

[1] Printre ei HENRI FREI, al cărui volum *La grammaire des fautes*, Paris-Genève-Leipzig 1929 mi-a sugerat, între altele, subtitlul cartii mele.

[2] S'ar putea invoca, în aceeaşi ordine de idei, şi cercetarile asupra limbajelor speciale, mai ales asupra argot-ului. Dar ele sunt, de fapt, o derivaţie a concepţiei sociologice şi a metodei corespunzătoare, care-i cea statica sau sincronică.

arătând cum se articulează şi cum se transformă ele în percepţii acustice [1].

Interesul meu pentru limba română actuală este de dată veche. Vorbirea şi scrisul conaţionalilor mei m'au pasionat încă de pe băncile liceului, în sensul că-mi puneau diverse probleme care semănau aproximativ cu ale lingvisticii statice. Se înţelege că preocupările mele erau atunci şi au continuat să fie un timp strict practice: mă interesau abaterile dela regulile gramaticale (vezi ŞN I, 260 urm.). Mai târziu, când am început a lucra ca lingvist propriu zis, au intervenit treptat şi consideraţiile de ordin ştiinţific expuse mai sus. Aşa a luat naştere cartea de faţă, al cărei scop este, cum am spus deja în prefaţă, dublu: pe de o parte descrierea şi, în măsura posibilului, explicarea faptelor mai mult ori mai puţin caracteristice pentru limba română actuală, iar pe de alta, judecarea lor din punctul de vedere al sistemului ei lingvistic sau, dacă vreţi, al uzului consacrat prin tradiţie.

In legătură cu acest de-al doilea scop am căutat să evit afirmaţiile prea categorice, fiind convins că evoluţia limbii noastre materne poate lua (şi va lua, cu siguranţă, adesea) alt drum decât acela pe care suntem ispitiţi să i-l indicăm. Această atitudine va nemulţumi, probabil, pe purişti şi pe gramaticii rigizi, dar ea se impune omului de ştiinţă, chiar într'o lucrare destinată şi unui public mai larg, nu numai specialiştilor. Pentru aceştia este, sper, în orice moment valabil adevărul exprimat cu atâta curaj de marele lingvist şi istoric literar elveţian HEINRICH MORF: „Intregul edificiu lingvistic se compune din foaste greşeli de limbă". Ştiu că o asemenea afirmaţie este menită să scandalizeze pe sclavii regulilor gramaticale, absolute şi imuabile, cum şi le închipue oamenii lipsiţi de înţelegerea ştiinţifică a limbajului uman, dar aceasta nu-i scade valoarea, ci, mai degrabă, dimpotrivă [2].

Materialul utilizat de mine este extrem de bogat [3] şi de felurit. L-am adunat, timp de zece ani, din tot soiul de izvoare:

---

[1] Cf. IORGU IORDAN, *O disciplină lingvistică nouă: fonologia*, Ac R, Mem. Lit., Ser. III, tom. XI, pag. 147 urm.; EUGEN SEIDEL, *Das Wesen der Phonologie*, Bucureşti 1943 (şi versiunea românească a acestui studiu, subt titlul *Fonologia şi problemele ei actuale*, Bucureşti 1942).

[2] Cf. şi cele spuse de W. HAVERS, *Handbuch der erklärenden Syntax*, Heidelberg 1931, pag. 54 urm.

[3] Unii cititori ar putea fi nemulţumiţi de bogăţia lui. Şi încă am lăsat multe citate la o parte, evident nu dintre cele esenţiale. Dată fiind natura prezentei cărţi, procedeul se impunea, cred, cu necesitate.

lucrări ştiinţifice, opere literare, eseuri diverse, articole şi reportaje de gazetă, etc. După cum n'am făcut nicio deosebire între izvoare în privinţa calităţii lor intrinsece, tot aşa am socotit că nu trebue să iau în consideraţie elementul personal, legat de individualitatea autorilor citaţi. Toate şi toţi participă la activitatea limbii noastre din momentul de faţă: creaţiile lor (dau acestui termen un înţeles pur ştiinţific, fără nicio nuanţă valorificatoare), fie că sunt, fie că nu sunt acceptate ori acceptabile, au acelaşi drept, cel puţin teoretic, la atenţia cercetărilor.

De altfel trăsătura cea mai caracteristică a românei actuale este un mare zbucium, provocat tocmai de faptul că, dela Unire încoace, mânuitorii ei s'au dublat ca număr şi şi-au schimbat, în parte, configuraţia subt raportul etnic. O mulţime, impresionantă şi foarte pestriţă, de minoritari şi-au insuşit limba noastră, pe care o utilizează în vorbire şi în scris. De asemenea sunt mai numeroşi, chiar proporţional vorbind, decât odinioară tinerii, de toate naţionalităţile şi de ambele sexe, care apar ca publicişti în diverse direcţii. Să nu uităm, în sfârşit, frământările produse în spiritele contimporanilor noştri începând cu primul războiu mondial şi accentuate mereu după aceea, frământări care se manifestă, pretutindeni, deci şi în limbă, printr'un dinamism lipsit de orice frână. Toate acestea provoacă, în mod fatal, abateri dela uzul lingvistic consacrat, mai multe şi mai grave decât în epoci liniştite [1].

Grupez faptele, potrivit normelor acceptate şi de gramatici şi de lingvişti, după ramura căreia îi aparţin: 1. Fonetică; 2. Morfologie; 3. Formarea cuvintelor; 4. Stilistică; 5. Sintaxă; 6. Lexic.

---

[1] Discuţii mai mult ori mai puţin amănunţite în legătură cu atmosfera care a dat naştere şi dă la atâtea inovaţii, cititorul iubitor de chestii generale va găsi din belşug de-a-lungul expunerii mele. De aceea nu insist aici asupra acestei laturi a problemei.

PARTEA I: FONETICA.

CAP. I: VOCALE.

§ 1. *a* neacc. > *ă*. Vorbirea populară şi, mai rar, cea familiară transformă adesea pe *a* neaccentuat în *ă*. Avem a face cu continuarea unei tendinţe foarte vechi, pe care limba cultă actuală n'o respectă, cel puţin când e vorba de neologisme. Se poate spune că, în general, cu cât mediul social căruia aparţine cineva este mai puţin cult, cu atât mai uşor se produce fenomenul în discuţie. Aceasta, din cauză că cultura uşurează, la cuvintele nouă, comparaţia cu modelul străin, care prezintă un *a*,. şi, deci, păstrarea nealterată a acestei vocale. Ex.: *atăca, ifăntexie, inămic, înărmat, măşină*, etc. (din texte populare); *băron, mădamă, şămpanie* (Răzb 226)[1], etc. Şi la elemente vechi întâlnim de multe ori această modificare: *Băsărăbean, căzane, Căzac* ş. a. (RFR, Sept. 1940, 698), *înăinte, măi (măi frumos, măi bun*, etc.), *păhar, pătrat*, etc. Se pare că *ă* pentru *a* neacc. apare mai des prin Muntenia şi Oltenia, căci în Moldova, de pildă, se produce obişnuit fenomenul opus: *barbat, casuţă*,[2] etc.

Un caz special reprezintă *din contră* pentru *din contra*, al cărui *a* > *ă* subt influenţa sinonimului *dimpotrivă* (cu *ă* final). Dovadă, păstrarea lui *a* în *contra* + subst. (la genetiv): *contra curentului* (tot aşa *împotriva curentului).*

Asemenea pronunţări trebuesc, se înţelege, evitate.[3]

§ 2. *ă* > *e* după *j, ş, s, z, ţ, r*. Fenomen specific muntenesc (în sens larg, deci şi oltenesc, apoi ardelenesc, în măsura în care

---

[1] Vorbeşte o servitoare originară de peste munţi.

[2] Cf. RF I, 117 urm.

[3] Despre *clasa doua* pentru *clasa a doua*, v. mai departe. Cât priveşte pe *contr'amiral*, formă foarte recentă, admisă în limbajul oficial, trebue să invocăm frc. *contr'amiral*. Până nu de mult se spunea numai *contra-amiral*, care poate da loc la o înţelegere greşită.

ţinuturile respective din Oltenia şi Ardeal merg lingvistic cu Muntenia propriu zisă). După *j* şi *ş* pronunţarea ca *e* a lui *ă* este mai mult ori mai puţin regulată, la o bună parte din locuitorii regiunilor menţionate; după celelalte consoane, ea apare sporadic. Pentru răspândirea geografică a acestei particularităţi fonetice, v. ALR (în special „Micul atlas"), iar pentru alte amănunte, ŞN I, 260 urm., VN XII, 313 urm., A XXVIII, 110 urm., OM 24 urm., ŞT 26 urm. (cu bibliografia chestiei). Şi limba veche o cunoaşte, dar tot numai dialectal (şi în aceleaşi provincii). Exemplele adunate de mine din scrisul contimporan sunt extrem de numeroase. Reproduc o parte (cu indicaţia izvorului numai în cazuri speciale): *birjereşti, Cîrje (Luca Cîrje,* COp II, 297), *(se) corigea* (DA 191),[1] *(se) degaje* (VR, Dec. 1936, 6), *deranjem, descurajeat, (şi încurajeri), dirijerile* (şi *dirijem), dîrje* (Cim 37), *jeale* (VR, Oct. 1937, 23), *jeandar* (AL, 8 Iulie 1934, 3, 7 şi 14 Apr. 1935, 3, 6), *jecmăni, jefui, jelbar, Jenică, jeratic, jeregai, neglijem, plaje* (sing.), *schije* (sing.), *şarje,* (sing., Azi, 24 Dec. 1939, 14, 4), *vâjeetoare* (CL, 12 Oct. 1935, 4, 3), *vraje; încrucişetor,*[2] *detaşeri, îmbrăţişeri, înduioşetor, înfăţişeri, înfricoşetor, înnăbuşe, muşeţel, mârşevenie* (şi *mârşevii), naşe-său* (AL, 30 Iunie 1935, 5, 7), *paşe* (LR, 9 August 1938), *şeluţ* (Răd II, 202), *şenţuleţ* (DA 51), *şepcar* (şi *şepcuţă), şetrar* (RIR II, 29), apoi substantive şi adjective feminine cu *e* (pentru *ă)* la singular, precum *avalanşe, chezaşe, codoaşe, escarmuşe, faşe, gingaşe, guaşe, leneşe, mătuşe, moaşe, naşe, piezişe, tovarăşe, ţanţoşe, ţigăncuşe, uriaşe,* etc.; *înseila, mătase, Seulescu; Buzeu* (Cim 75),[2] *întrezerite* (RFR, Apr. 1940, 139), *zepezi* (ibid.), *zetigneală* (AL, 7 Aug. 1937, 6, 4); *(să se) caţere* (AL, 13 Febr. 1938, 7, 4), *ţencuşă; bererie* (în firme!), *breţară* (auzit de mine la Curtea-de-Argeş), *Creciun* (Ins, 1 Dec. 1936, 429), *(să) cureţe, erea(m), fererie* (în firme), *Ogrezeni, prejit* (D, 2 Ian. 1937), *(s'o) resfeţe* (HYSt 162), *Tresnea* (~ Greceanu, diplomat), *ţigare, zarzăre,* etc.

Acest fenomen se datoreşte pronunţării palatale a consoanelor dinaintea lui *ă*. Explicaţia o acceptă, în general, lingviştii, numai când e vorba de *j* şi *ş*. Pentru celelalte cazuri se invoacă

[1] Cu *ge* în loc de *je* (care-i pronunţarea reală), prin hiperurbanism, dar şi, mai ales, din cauza frc. *corriger*. Cf. şi *geandarm* (< frc. *gendarme).*

[2] Se pare că mai ales Moldovenii (culţi!) spun aşa, de teamă că *ă* reprezintă pronunţarea lor dialectală, pe care cauta, deci, s'o evite (fenomen de hiperurbanism).

diverse cauze, mai mult ori mai puţin speciale, de obiceiu influenţa asimilatoare a unor sunete palatale din corpul aceluiaşi cuvânt sau analogia unor cuvinte asemănătoare din punct de vedere fonetic. Astfel la *întrezerite, înzdreveni, zepezi, caţere, cureţe, Ogrezeni, resfeţe,* etc. au influenţat *e* şi *i* precedenţi sau următori, pe când *era(m)* a devenit *erea(m)* subt influenţa analogică a lui *cerea(m), ferea(m)* ş. a. Cum trebuesc însă explicate *Seulescu, ţencuşă, Creciun, ţigare,* etc.? *Bererie* va fi fost simţit ca un derivat dela *bere* (nu dela *berar),* tot aşa *fererie* > *fiare* (dar şi analogia lui *bererie,* cu care aparţine la acelaşi domeniu de activitate, cea comercială). Cf., pentru *j* şi *ş,* cele spuse în cap. III, § 3.

Modificarea aici în discuţie are şi urmări morfologice, care pot duce la confuzii. Dacă *-ă>-e,* însemnează că nu se mai distinge, la substantive şi adjective, singularul feminin de pluralul aceluiaşi gen,[1] iar la verbe, pers. 3 indic. prez. de pers. 3 conjunct. prez. Aşa dar, un motiv mai mult pentru a evita pronunţări sau măcar ortografieri de felul celor menţionate aici.

O grupă aparte constitue substantivele în *-eţe: bătrâneţe, tinereţe,* etc., prin faptul că sunt simţite când ca singulare, când ca plurale. Se zice şi *bătrâneţea, tinereţea,* etc., dar şi *bătrâneţele, tinereţele (mele),* etc. De aceea Academia Română admite ambele forme: cu *-eţă,* cum le pronunţă cei mai mulţi, şi cu *-eţe.* Aceeaşi situaţie au şi alte cuvinte vechi, derivate cu acest sufix, de pildă *blândeţă, tristeţă,* etc. In schimb, neologismele *acurateţă, fineţă, politeţă,* ş. a. trebuesc pronunţate şi scrise numai cu *-ă,* iarăşi după prescripţiile Academiei.

Tot aici pot fi puse *(să) aibe* pentru *(să) aibă* şi *dupe* pentru *după.* Oricât de răspândite ar fi formele în *-e,* se impune evitarea lor, ca fiind neliterare.[2]

§ 3. Vocala *e* prezintă şi mai numeroase fapte de natură ortoepică. Avem, în primul rând, *e* neacc. > *i.* Fenomenul se bucură de o foarte largă circulaţie, cu deosebire la Moldoveni (şi la cei-

[1] Acest fapt explică, în bună parte, extinderea dezinenţei *-i* la pluralul substantivelor feminine (v. mai departe, cap. I, § 2 din „Morfologie").

[2] *Origină* în loc de *origine* se datoreşte influenţei lui *margină,* variantă populară şi familiară a lui *margine.* Am întâlnit şi pe *imagină* pentru *imagine.* Toate formele în *-ă* trebuesc evitate, mai ales când e vorba de neologisme, la care ele nu se justifică măcar printr'o evoluţie propriu zisă, cum e cazul cu *margină,* singular analogic dela plur. *margini,* după modelul atâtor substantive terminate în *-ă* la singular şi în *-i* la plural.

lalți Români care merg lingvistic cu aceștia). El este simțit ca o particularitate a limbii vorbite oarecum inculte sau mai puțin culte și de aceea dă naștere la hiperurbanisme, adică la evitarea lui *i* chiar acolo unde prezența acestei vocale se justifică. Distingem mai multe cazuri

Cel mai frecvent este acela al substantivelor și adjectivelor feminine prevăzute cu articolul de plural *-le*, unde *e* > *i* prin disimilație la *e* final: *damile, fetile, literile, mesile, operile, bunile, grelile, ultimile*, etc. La fel substantivele masculine terminate în *e*, când sunt și ele articulate: *fratile, ginerile* ș. a. Exemple nu mi se par necesare, căci oricine le găsește ușor în cărțile, revistele și, mai ales, ziarele noastre. Interesant este amănuntul că forma nearticulată a cuvintelor respective are totdeauna *-e*, chiar în scrisul cel mai neîngrijit. Așa se face că pe aceeași pagină găsim *fapte* alături de *faptile, ultime* al. de *ultimile*, etc., ceea ce confirmă explicația dată mai sus (disimilația) și dovedește că, în ciuda pronunțării ca *i* a lui *e* final, indiferent dacă-i vorba de aspectul articulat sau de cel nearticulat, *-e* este simțit ca dezinență, deci ca semn specific al unei forme gramaticale (plural, articol), și de aceea redat totdeauna corect.

Substantivele și adjectivele feminine prezintă acest fenomen și la genetiv-dativ sing. articulat: *damii, fetii, operii, grelii, ultimii*, etc., deși mai puțin des decât la plural. Aici intervine, înainte de toate, dacă nu excluziv, faptul că, alături de cuvinte de felul acestora, la care finala trebue să fie *-ei*, deoarece forma lor nearticulată se termină în *-e*, limba noastră posedă numeroase altele, tot feminine, a căror formă articulată corectă sună cu *-ii: bărbii, limbii, pomenii, serii, marii, tarii*, etc. Urmarea este confuzia între cele două categorii de substantive și adjective, confuzie pe care unii lingviști cu autoritate, ca Ov. Densusianu (și elevi ai săi, de ex. Al. Rosetti), o admit în sensul că scriu totdeauna *-ei*, indiferent de dezinența formei nearticulate.

Și la nașterea lui *fetile, operile, ultimile*, etc. a putut contribui influența analogică a substantivelor și adjectivelor cu plural în *-i*, artic. *-ile: bărbile, limbile, marile, tarile*, etc.

Despre fapte ca acestea va fi vorba și la „Morfologie", pentru motivul, arătat deja, că fenomenul în discuție, fonetic, la origine, se complică cu unul morfologic. Aici socotesc necesar să spun că mijlocul cel mai sigur și mai simplu de orientare este

forma nearticulată: se adaugă *-i* la genetiv-dativ sing. feminin, *-le* la pluralul feminin și la singularul masculin. Deci: *(unei) fete - fetei; (unei) limbi - limbii; (niște) fete - fetele; (niște) limbi - limbile*[1]*; (un) frate - fratele.*

Asemănător întru câtva (căci intervine și aici influența analogică) este cazul verbului *trimete,* pe care foarte numeroși Români îl pronunță și scriu *trimite* (la toate formele). Academia admite numai varianta cu *e* (deci conjunct. *să trimeată,* etc.), și pentrucă-i cea originară (etimonul latinesc avea un *i* scurt, accentuat, care a devenit *e),* dar și pentrucă-i cea mai răspândită.

Hiperurbanisme vom vedea în paragraful imediat următor, unde mă ocup de *i.*

In poziție accentuată, *e* dă loc la discuții, când e urmat de *n.* Cuvinte ca *competință, conferință, tendință,* etc. apar și subt acest aspect, care-i cel obișnuit, și cu *en* în loc de *in.* Până la urmă se va impune, de sigur, formula cu *in,* care corespunde sistemului fonetic românesc (cf. *minte* > lat. *mentem, părinți* > *parentes,* etc.) și trebue, deci, preferată.

Altădată cele două variante au sensuri diferite, ceea ce înseamnează că se vor păstra mereu amândouă: *dependență* 'atârnare' - *dependință* (mai ales plur. *-țe)* 'atenansele unei case'. Poate fi amintit aici și *diriginte* (subst.) alături de *dirigent* (adj., cf. *consiliul dirigent* din Ardealul de după războiul celălalt)[2].

Alternarea formelor cu *en* și *in* la un verb ca *prezenta* se datorește jocului provocat de accentuare: *prezint, prezinți,* etc. *prezentăm, prezentând,* etc. Subst. *prezent* (termen gramatical) și adjectivul omonim se recomandă a fi întrebuințate totdeauna subt acest aspect, chiar dacă unii lingviști (S. Pușcariu, Th. Capidan, etc.) scriu *prezinte.*

Tot aici poate fi pomenit *contemporan,* pe care mulți îl pronunță *contimporan.* Varianta cu *i* va învinge, probabil, din cauză că-i susținută de *timp.*

Grupul *en,* fie accentuat, fie neaccentuat, apare, la alte cuvinte decât precedentele, în concurență cu *an: dentist - dantist,*

---

[1] Același criteriu pentru substantivele terminate în *-(e)à: (unei) basmale-basmalei, basmalele; (unei) șosele-șoselei, șoselele.*

[2] *Desinator* alături de *desenator* se datorește influenței frc. *dessinateur.* Vom prefera forma cu *-e,* pentru motivul că mai toată lumea spune *desen, desena (desen* este, cred, absolut general).

parenteză - paranteză, sentinelă - santinelă, etc. De adăugat (deşi situaţia lor este întru câtva diferită) *amendă - amandă* (pop.), *comenduire - comandă, a comanda,* etc., *transparent - transperant* (fam.), etc. Aproape totdeauna formele duble ale acestor neologisme se datoresc împrejurării că în limba de origine (franceza) cuvintele corespunzătoare se scriu cu *e* şi se pronunţă cu *a,* aşa dar Românii s'au condus, în redarea lor, când după ortografie, când după pronunţare. Interesant şi curios totodată este amănuntul că vorbirea populară şi cea familiară preferă pe *a (amandă, transperant).* Cu excepţia lui *paranteză,* preferinţa noastră merge spre variantele cu *e,* chiar la *comenduire* [1], al cărui dublet, de altfel, sună *comănduire.*

Cazuri izolate: *grenată - granată,* cu tendinţa de a se generaliza a formei ultime (subt influenţa germ. *Granate?); Grenada-Granada* [2] (aici mult mai răspândită este prima variantă, graţie frc. *Grenade); estampă - stampă* (aproape generală este forma fără *e-*, de origine italienească).

§ 4. Modificările pe care le prezintă *i* stau, după cum am văzut, în strânsă legătură cu ale lui *e* şi se referă, mai toate, la poziţia lui neaccentuată. Deoarece *i* face impresia, justă, de altmintrelea, cel puţin în majoritatea cazurilor, că-i dialectal, deci incult, oamenii nesiguri pe pronunţarea unor neologisme înlocuesc pe *i* prin *e,* acolo unde vocala originară şi corectă este totuşi prima, nu a doua: *atitudene* (şi alte cuvinte în *-ine), destins,* [3] *devinaţie, elexir* (Ins I, 1, 567), *evenement, posibel* (şi alte adjective în *-bil),* etc. La *evenement* a intervenit, cu siguranţă, şi (poate numai) influenţa asimilatorică a celorlalţi *e.* [4] Tot ca hiperurbanisme, parţiale însă, trebuesc socotite *marelor, originele* ş. a., de care m'am ocupat în paragraful precedent.

Altădată avem a face cu un fel de etimologie populară: *degetaţie* (pentru *digitaţie),* pus în legătură de înrudire cu *deget,*

---

[1] Mă exprim aşa, fiindcă familia, destul de bogată, a lui *comanda* ar trebui să influenţeze în favoarea lui *a* (adică a lui *ă,* din varianta populară şi familiară). Avem a face cu un hiperurbanism (*e* este simţit ca mai „cult" decît *ă)?*

[2] Numele oraşului spaniol bine cunoscut.

[3] Nu poate fi vorba de o confuzie cu *destins* (part. tr. al lui *destinde),* pentru motivul că acest cuvânt este necunoscut oamenilor care spun *destins* în loc de *distins.*

[4] Cf. şi *femenin* pentru *feminin* (varianta cu *-me-*, deşi foarte răspândită, trebue evitată).

curtezan(ă), în loc de *curtizan(ă)* > frc. *courtisan(e),* simțit ca derivat dela *curte,*[1] etc. Trebue precizat totuși că, la acesta din urmă, varianta „necorectă" are o circulație cu mult mai largă decât cealaltă.

Prefixul *anti-* se confundă cu *ante-* (și viceversa): *antecapitalist* (și *antecapitalism),* etc. Mai des apare *ante-* pentru *anti-,* și din aceeaşi cauză ca mai sus: *e* este simțit ca echivalentul „cult" al lui *i.* V. mai departe, „Formarea cuvintelor", cap. II, A.

La verbul *intra,* formele moldovenești de nord, cu *î-,* sunt tot mai rar utilizate, cel puțin în scris, unde cele cu *i-,* care prezintă și avantajul unei mai mari răspândiri chiar în limba vorbită, predomină aproape excluziv.

Cazuri izolate. N. Iorga scria (probabil și pronunța) *mărgeni* (pentru *-gini),* iar Cezar Petrescu întrebuințează des forma *isnoavă* (în loc de *snoavă).* In ambele cazuri avem a face cu fapte stilistice, cu produse, adică, ale voinții: autorii citați recurg la aspectele arhaice ale cuvintelor respective cu scopul de a obține efecte de stil.

§ 5. *o* accentuat are tendința, la neologisme, să devie *oa,* când în silaba următoare se află un *ă* sau *e: ipohoandră* (COp I,38), *pedagoagă* ș. a. Aceasta dovedește că cuvintele nouă, pe măsură ce se răspândesc, încep a fi asimilate cu cele vechi, lucru firesc, pe care-l constatăm mereu de-a-lungul evoluției limbii noastre. In starea actuală continuă a fi preferate, de către oamenii culți, formele fără diftong. Adj. *major* și-a diferențiat sensul după cele două forme (cu *o* și *oa,* la plur. fem.): *state majoare* alături de *fete majore.*[2]

§ 6. La *u,* fenomenul cel mai caracteristic și mai important este tendința de dispariție a acestei vocale în poziție finală, când este precedată de un *i* consonant. Faptul trebue considerat drept continuarea unei modificări foarte vechi. Se știe că *-u* s'a pronunțat, o bucată de vreme, întreg, adică sonant, ca vocală propriu zisă, apoi s'a consonantizat (*ŭ*), pentru ca după aceea să nu se

---

[1] Ambele „etimologii" sunt, în fond juste, numai că *deget* și *curte* sunt moștenite din latinește, pe când presupusele lor derivate provin din franțuzește, sunt, deci, împrumuturi recente.

[2] Ceva analog întâlnim la adjectivele neologisme cu *e* accentuat în poziția *ă:* apare, extrem de rar însă, aspectul cu *ea* alături de cel obișnuit cu *e (burlească, grotească, livrească, picarească).* N'am dat însă niciodată peste *humorească* pentru *humorescă* (subst.).

mai pronunțe de loc. Așa se explică, între altele, de ce masculinele (fie substantive, fie adjective, etc.) articulate diferă de aspectul lor nearticulat nu numai prin *l*, ci și printr'un *-u-*, existent la forma articulată: *omul* al. de *om*. Când s'a alipit articolul definit la sfârșitul cuvintelor masculine, acestea se terminau în *u* sonant, deci *omu*, artic. *omulu* (căci și actualul *-l* suna atunci *-lu*). Slăbirea lui *-u* (provocată de poziția lui finală) ne întâmpină foarte de timpuriu (încă de prin sec. XIII).[1] Ea s'a continuat și accentuat mereu, până în zilele noastre, când, la cuvintele mai mult ori mai puțin vechi, această vocală se păstrează numai în condiții determinate: ca sonantă după consoană + *l* sau *r* *(suflu, umplu, codru, patru)* și ca element consonantic (sau semivocalic) după o vocală cu care alcătuește un diftong descendent *(au, tău, eu, râu, ou, asiduu)*.

Dar, începând cu sec. XIX, limba noastră a împrumutat și împrumută necontenit cuvinte străine, printre ele multe cu *u* final întreg (datorită modelului latinesc, în *-ius, -ium*, eventual italienesc, în *-io*, chiar dacă izvorul acestor împrumuturi este, de obiceiu, franceza). Oamenii culți păstrează, adesea cu voință, formele în *-ĭu*, și totuși chiar ei ajung cu timpul să prefere pe cele fără această finală. Căci trebue să precizez că dispare nu numai *-u*, ci, în general, și *ĭ* precedent, după ce a înmuiat consoana dinaintea lui. Astăzi nu mai spune, cred, nimeni *seminariu, ministeriu, laboratoriu*, etc., ci *seminar, minister, laborator*, așa dar întocmai ca la cuvintele vechi de felul lui *argintar, coșer, muncitor*,[2] etc. Nu toate neologismele se bucură însă de o circulație atât de largă, fie pentrucă sunt mai recente, fie pentrucă au, din cauza noțiunii pe care o exprimă, o întrebuințare restrânsă. La acestea, *-iu* se pronunță și, evident, se scrie. Dar numai în limba oamenilor culți, care sunt atenți la modul cum vorbesc și scriu. Ceilalți se lasă așa zicând duși de tendința aici în discuție, a cărei forță este direct proporțională pe de o parte cu incultura, pe de alta cu răspândirea cuvântului.

---

[1] Cf. Ov. Densușianu, *Din istoria amuțirii lui u final în limba română*, în Analele Academiei Române, Mem. Secț. Liter., seria II, tom. XXVI, pag. 1 urm.; Al. Rosetti, *Limba română în sec. XVI*, București 1932, pag. 48 urm.; Idem, BL I, 58 urm.; Iorgu Iordan în *Mélanges Charles Bally*, Genève 1936, pag. 272 urm. (unde se citează și alte studii).

[2] Deoarece am pomenit de faza înmuiată a consoanei dinaintea lui *ĭ*, pot arăta că în vorbirea populară cuvinte ca acestea se pronunță până astăzi cu *r* muiat.

Iată câteva exemple din multele care apar în scrisul nostru actual: *accesor* (aproape general, cel puțin ca adjectiv), *alumin* [1], *contrar* (aproape general), *Cornel* (regulat așa în Ardeal), *Pompil* (VR, Iunie 1940, 72), *prejudiț* [2], *princip* [3], *servič*, *teritor*, etc. La acestea sunt de adăugat *coleź* (Adamiță Dandanache), *conțil* (pop., al. de *conțiliŭ*), *domițil* (CS 193) și *domicil* (Ins II, 3, 690), *gimnaz* („Să facem un gimnaz": titlul unei opere literare de Valeriu Grecu), pe care autorii respectivi le pun în gura personajelor, mai mult sau mai puțin inculte, cu scopul de a le caracteriza și cu ajutorul limbii. [4]

Se păstrează bine *-iu* după un *n: craniu, domeniu* [5], *geniu*, etc. Să fie din pricina consoanei precedente ori grație noțiunilor, mai puțin accesibile pentru oamenii fără cultură? Greu de răspuns. Intervin, probabil, ambele elemente. Tot așa, când s'ar putea produce confuzii: *directoriu* 'consiliu de directori' (ca să se deosebească de *director*).

Interesant este că cuvinte de felul celor menționate au, de obiceiu, un plural format dela singularul cu *-iu*. Astfel numeroși Români spun și scriu *seminar*, dar *seminarii* (nu *seminare*), *laborator* - *laboratorii* (nu *laboratoare*, care-i foarte răspândit totuși), *accesor* - *accesorii*, *contrar* - *contrarii*, etc., ca să nu mai vorbesc de *prejudiții, principii, servicii, teritorii*, etc., alături de care nu vom găsi niciodată pluralul în *-e*, corespunzător singularului fără *-iu*.

O categorie aparte alcătuesc neologismele în *-agiu* și *-egiu*. Ultimele apar, cred, absolut totdeauna cu finala întreagă: *colegiu* [6], *cortegiu, privilegiu, sacrilegiu*, etc. [7] Celelalte prezintă aspecte duble, între care se dă o adevărată luptă: *avantagiu* - *avantaj*, *drenagiu* - *drenaj*, *grilagiu* - *grilaj*, *limbagiu* - *limbaj*, *partagiu* - *partaj*, *pavagiu* - *pavaj*, *penagiu* - *penaj*, *persiflagiu* - *per-*

[1] TT 45 (în vers).

[2] Deja la poetul Nicoleanu (cf. CIst 298).

[3] Un cunoscut academician scrie regulat așa.

[4] La o elevă de liceu (clasa VI) am auzit și *imper* (pentru *imperiu*).

[5] La București, foasta *Piață a Domeniilor* suna în gura oamenilor inculți *Piața Domenĭ*, formă de plural care presupune un singular *domen*, neexistent încă de fapt.

[6] Cu excepția caragialescului *coleź*, care poate fi o invenție a marelui nostru dramaturg, bazată, de altfel, pe o observație foarte atentă a realității lingvistice.

[7] Se poate pune, împreună cu acestea, și alte substantive terminate în *-giu* (având altă vocală înainte): *litigiu, orologiu*, etc.

siflaj, etc. Varianta în *-aj* tinde să înlocuiască pe cealaltă, ceea ce corespunde, de altmintrelea, sistemului fonetic românesc. Ea este preferată și pentru motivul că-i mai simplă, mai comodă, dar, poate, și din cauza modelului franțuzesc, mult mai la îndemâna Românilor decât cel italienesc (în *-aggio)*, care stă la baza variantei în *-agiu*. Un exemplu elocvent în acest sens este *curaj*, care, devenind foarte repede popular, s'a răspândit subt forma *coraș*[1], așa dar a fost asimilat cu derivatele vechi în *-aș*, tocmai pentrucă finala lui a fost simțită din capul locului ca identică sau înrudită cu sufixul acesta. Varianta în *-agiu* pare greoaie și pedantă (cf., de ex., *limbagiu, partagiu, pavagiu);* de aceea ea este din ce în ce mai rar întrebuințată și, cu vremea, va dispărea, foarte probabil, din uz, cel puțin din uzul curent.[2]

Ne-am putea întreba cum se explică deosebirea de tratament dintre *-agiu* și *-egiu (-igiu, -ogiu, -ugiu*[3]*)?* De ce nu spune nimeni *cortej*,[4] *litij, oroloj*, etc.? Ținând seamă de constatările făcute mai sus, ar urma să invocăm noțiunile exprimate de aceste cuvinte: fiind vorba de lucruri puțin accesibile pentru oamenii fără cultură, numele lor nu s'au răspândit în cercuri mai largi, și astfel și-au păstrat aspectul pe care-l simțim ca într'adevăr 'cult', adică 'savant'. Explicația aceasta se potrivește, de sigur, pentru un mare număr dintre cuvintele în discuție, dar nu se poate potrivi pentru toate. Căci este exclus ca absolut toate sau aproape toate neologismele în *-egiu, -igiu*, etc. să exprime noțiuni inaccesibile, iar cele în *-agiu* să denumească idei, etc. apte de a fi primite și înțelese de oricine.

Ar trebui, poate, să luăm în considerație și elementul pur fonetic. Deosebirea dintre cele două categorii de cuvinte se reduce la vocala dinaintea grupului *-giu*, ceea ce înseamnă că păstrarea acestuia s'ar împăca mai bine cu prezența unui *e, i, o, u* precedent decât cu a lui *a*, care, în schimb, ar prefera tovărășia unui *i* următor. O asemenea ipoteză, care nu-i atât de neverosimilă, cum pare la prima vedere, — căci există, cu siguranță, un fel de

[1] Cât de repede s'a înglobat acest cuvânt în lexicul românesc probează și faptul că a dat naștere adjectivului *corașliu* 'vesel, bine dispus' *(coraș* însuși are, în popor, sensul de 'dispoziție, veselie').

[2] Se menține totuși foarte bine la un număr de cuvinte, precum *carnagiu, naufragiu, omagiu, ravagiu, sufragiu*, care nu cunosc de loc forma în *-aj*.

[3] Cf. *refugiu, subterfugiu*.

[4] L-am întâlnit odată la Perpessicius, RFR, Martie 1941, 625.

„afinitate electivă“ şi între sunete —, nu se poate dovedi, deocamdată, prin nimic. Cred că ne apropiem mai mult de adevăr, dacă invocăm numărul mare al neologismelor în *-agiu* şi-l raportăm la numărul relativ neînsemnat al celor în *-egiu*, *-igiu*, etc. Urmarea acestei disproporţii numerice este că circulaţia unora întrece cu mult pe a celorlalte. Astfel lui *-agiu* i se oferă mai des decât lui *-egiu*, *-igiu*, etc. prilejul de a se adapta la sistemul fonetic românesc. Căci, repet, *-aj* corespunde mai bine acestui sistem, nu numai pentrucă poate fi simţit ca identic sau măcar înrudit cu *-aş* (cf. *coraş*, amintit mai sus), ci şi, mai ales, din cauză că tendinţa, foarte veche, a limbii noastre este să piardă pe *-iu* final, şi *-aj* prezintă faţă de *-agiu* tocmai această deosebire, adică acest avantaj, că nu se termină în *-iu*.

Cu privire la finala aici în discuţie este necesar să atrag atenţia asupra faptului că unii Români (culţi) o pronunţă *-iŭ*, asimilând-o astfel cu sufixul mai vechiu *-iu* din cuvinte ca *albăstriu*, *căpriu*, *gălbiu*, etc. Această pronunţare o socotesc greşită şi, în consecinţă, o condamn, cu atât mai mult, cu cât nu-i văd, ca să zic aşa, utilitatea. La fel de uşor sau de greu este să pronunţăm *cortegĭu* şi *cortegiŭ*, *medĭu* şi *mediŭ*, *orologĭu* şi *orologiŭ*, etc.[1] Afară de asta, prima pronunţare se conformează unei tendinţe fonetice latineşti populare, deci româneşti, în fond: *-arium* (trisilabic) a devenit *-arĭum* (bisilabic), de unde rom. *-ar(ĭu)*, tot aşa *adjutorium* (cinci silabe) s'a transformat în *adjutorĭum* (patru silabe) > rom. *ajutor(ĭu)*.

Deoarece *-iu* este diftong, trimet pe cetitor la discuţia din capitolul următor, unde arăt, între altele, că astfel de grupuri fonetice par, cel puţin în condiţii determinate, incomode şi de aceea sunt evitate. Poate că şi din această cauză preferăm pe *-aj* lui *-agiu*.

In poziţie finală, *u* oferă şi alt prilej de discuţie. Când e sonant, face posibilă confuzia dintre forma nearticulată şi cea articulată a substantivelor de felul lui *ansamblu*, *codru*, *ministru*, *suflu*, etc. In ce priveşte pronunţarea, nu există nicio deosebire între *codru* şi *codrul*, *ministru* şi *ministrul*, etc. In scris, datorită tradiţiei, dar şi din nevoia, justificată, de a diferenţia cele două forme, prezenţa articolului este obligatorie. De aceea să nu ne lăsăm

[1] A. Scriban, *Dicţionaru limbii romîneşti*, Iaşi 1939 transcrie regulat cu *-iŭ* toate cuvintele din această categorie.

înşelaţi de modul cum vorbim, şi să respectăm ortografia aceasta etimologică, lucru, de altmintrelea, uşor realizabil, căci simţul limbii ne spune când avem forma nearticulată şi când pe cea articulată. Nu numai substantive ca cele menţionate dau loc la astfel de confuzii. In principiu, toate cele terminate în *u* sonant (deci şi *cortegiu, domeniu, orologiu,* etc.). De fapt însă, mai expuse la această primejdie sunt cuvintele care se bucură de o largă circulaţie, fiindcă se găsesc la îndemâna oricui.[1]

Neologismul *sumbru* apare deseori ca *sombru,* de sigur subt influenţa frc. *sombre,* din care derivă. Dat fiind că forma cu *-u-* corespunde spiritului limbii noastre (cf. *umbră* faţă de frc. *ombre),* trebue s'o preferăm celeilalte.

Ar mai fi de amintit *conjunctură,* al cărui prim *u* este înlocuit prin *e,* aşa că cuvântul sună *conjenctură* (v. Ins I, 1, 640). De obiceiu însă se întâmplă confuzia cu *conjectură,* care, deşi mai puţin întrebuinţat, nu prezintă dificultăţi prea mari de pronunţare. Fenomenul e şi fonetic, dar şi lexical, întru cât se bazează pe înţelegerea greşită sau numai aproximativă a noţiunilor respective.

CAP. II: DIFTONGI.

§ 1. In neologisme franţuzeşti, *au* < *o: otomobil, otorizaţie,* etc. Fenomen popular, datorit faptului că *o* e mai comod. Să nu uităm că lat. *au* s'a păstrat numai în poziţie finală, pe când la începutul şi în interiorul cuvintelor a suferit modificarea numită diereză, transformându-se în două silabe *(aud, aur, taur,* etc.). Aceasta dovedeşte că pronunţarea lui *au* a oferit totdeauna dificultăţi. La oamenii culţi, *o* pentru *au* arată numai o imitaţie a modelului francez, imitaţie neintenţionată sau intenţionată. In ultima ipoteză ea are sau poate avea valoare stilistică. Cf. *N. are joben şi otomobil* (CL, 17 Aug. 1935, 7, 7: ironie).

§ 2. Imperfectul verbelor de conjug. IV (în *-i)* se scrie foarte des cu *-ia,* chiar dacă se pronunţă cu *-ea: auzia(m), venia(m),* etc. Avem a face cu o scriere etimologică: fiindcă finala infinitivului este *i,* se crede că această vocală trebue să apară şi la alte forme

[1] Un fenomen paralel cu acesta se produce la pluralul substantivelor menţionate: *codri* pentru *codrii, miniştri* pentru *miniştrii,* etc., din cauză că -ĭ dela forma articulată este absorbit de *i* precedent.

ale verbelor respective, indiferent de pronunţare. Intr'o vreme Academia însăşi cerea să scriem *-ia*. Norma corespunzătoare realităţii lingvistice este aproximativ aceasta: *ia* după vocale, *ea* după consoane, afară de *ch* şi *gh*, care cer *-ia*.

§ 3. *ĭe* pierde adesea pe *ĭ*, aşa dar se monoftonghează (reducându-se la *e)*, în tot felul de cuvinte,[1] dar, de preferinţă, în neologisme. Fenomenul constitue o caracteristică a vorbirii inculte sau semiculte. De aceea trebue evitat. Iată câteva exemple: *atiler* (maicile dela M-rea Agapia), *botoneră* (Gl, 23 Iunie 1940, 3, 6), *obect, pasenţă* (Răd II, 453), *pesă, pioner, plotoner, propretar* (DO 30), *subect*, etc.[2] La cuvintele terminate în *-ier(ă)*, dispariţia lui *i* se datoreşte, în parte, şi confuziei dintre suf. *-ier* şi suf. *-er* (v. mai departe, „Formarea cuvintelor", cap. I). Cauza principală este însă de ordin fonetic. Deşi limba noastră posedă un număr enorm de diftongi, se pare că astăzi pronunţarea unui grup de două vocale care alcătuesc o silabă oferă dificultăţi, cel puţin în anumite condiţii. Inlăturarea dificultăţilor se face prin eliminarea elementului consonantic, în cazul de faţă a lui *ĭ*. Am spus că şi cuvintele vechi sunt supuse acestei modificări. Mai cu seamă după labiale întâlnim pe *e* pentru *ie: bet, per, perd, mercuri, fer*, etc.

§ 4. Tendinţa de care este vorba în paragraful precedent se observă şi la diftongul *-iĭ*, unde împrejurările sunt foarte favorabile din punct de vedere fonetic, fiindcă *ĭ* poate fi uşor absorbit de *i* precedent, atât de înrudit cu el. Fenomenul are sau poate avea consecinţe morfologice, şi anume: a) confuzia între forma articulată şi cea nearticulată la pluralul substantivelor, adjectivelor, etc. masculine, al căror singular se termină în *u* sonant *(codrii-codri, hîtrii-hîtri, pedeştrii-pedeştri*, etc.)[3], apoi, dar numai în scris (fiindcă pronunţarea în orice caz diferă), la pluralul tuturor cuvintelor de genul masculin *(copii-copiii, cai-caii, oameni-oamenii*,

[1] Dintre elementele vechi pot fi citate, de pildă, *pr(i)eten* (foarte frecvent în gura Muntenilor) şi *m(i)ere*, care, ca să nu se confunde cu *mere* (plur. lui *măr*), primeşte obişnuit adaosul *de albine*.

[2] *Pasienţă, proprietar*, etc. n'au, în pronunţarea cultă, diftongul *ĭe*, ci grupul *ie (*d o u ă silabe).

[3] *Noştri, voştri*, care nu pot fi articulate, apar totuşi ca *noştrii, voştrii* printr'un fel de hiperurbanism (subt influenţa lui *miniştrii* alături de *miniştri):* teama că forma cu un singur *i* ar putea fi necorectă, ca în cazul lui *miniştri* pentru *miniştrii*, determină pe mulţi să scrie *noştrii, voştrii*... Oamenilor care nu stăpânesc bine sistemul limbii li se pare că greşala de a întrebuinţa forma nearticulată în locul celei articulate (mă refer la ortografie) este mai gravă decât greşala inversă, şi de aceea grija lor este s'o evite pe cea dintâiu chiar cu riscul de a săvârşi pe cealaltă.

etc.); b) confuzia între pers. I și III sing. dela perfectul simplu al verbelor de conjug. IV *(venii-veni, vorbii-vorbi,* etc.), între pers. II sing. indic. sau conjunct. prez. și infinitivul unor verbe ca *a fi, a ști,* etc.[1]

Astfel de greșeli sunt înlesnite și de faptul că ortografia noastră posedă un singur semn *(i)* pentru cele două aspecte (sonant și consonant) ale acestui sunet. Dacă am scrie, ca pe vremuri, *i* pentru vocala propriu zisă și *ĭ* pentru semivocală, sunt convins că numărul cazurilor de natura celor relevate aici ar fi extrem de mic.

§ 5. Aceeași cauză, adică incomoditatea diftongului, explică înlocuirea lui *ŭo* prin *o* la adjective recente ca *afectuós, respectuos,* etc. și la creații românești, după modelul acestora, de ex. *aspectuos.* Căci *uo* din asemenea cuvinte nu se pronunță *u-o,* adică bisilabic, ci *ŭo,* deci ca un diftong, în care totuși elementul consonantic *(u)* este atât de redus, încât deabia îl percepem. Situația seamănă destul de bine cu cea constatată la *ĭe* (§ 3). Așa se explică dispariția lui *u,* și tot așa apariția acestui sunet acolo unde el nu există în realitate, de pildă la *luxuos*[2] (pentru *luxos).*

§ 6. Inrudită cu tendința discutată în paragrafele precedente mi se pare următoarea. Hiatul, adică contactul imediat dintre două vocale propriu zise (ambele sonante), este o poziție incomodă și de aceea supusă modificărilor. Evitarea lui se poate face fie prin consonantizarea uneia din cele două vocale, fie prin epenteza între ele a unei semivocale. Un cuvânt ca *aviație* se pronunță, conform acestei tendințe, fie *avĭație,* fie *aviĭație.* Primul mijloc a fost utilizat încă din latina populară (cf. *mulierem* > *mulĭerem, adjutorium* > *adjutorĭum, vinea* > *vinĭa,* etc.) și continuă a fi utilizat până astăzi de către Românii mai mult sau mai puțin inculți. Pronunțarea *avĭație* este reală, ba foarte răspândită. La fel *Bulgarĭa* (eventual *-rĕa), caserie, recrĕație, socĭal, zĭar,* etc. Pe toate le-am auzit și le aud mereu la copii, școlari și oameni fără cultură. Unele apar și în scris, de ex. *caserie* (pe coperta unei cărți de telefoane), apoi *chestea* (Gl, 2 Iunie 1940, 3, 3-5).[3] In gura oamenilor culți ele sună *aviĭație, Bulgariĭa, casiĭerie, recreĭație, sociĭal, ziĭar, chestiĭa.*

---

[1] Este vorba, se înțelege, de o confuzie pur grafică: se scrie *(tu) ști,* dar *vei știi, aș știi,* etc., tot așa *eu veni, el venii,* etc.

[2] Ne putem gândi aici și la o influență a frc. *luxueux.*

[3] La rubrica „Jurnalul D-lui Goe". (Faptul dovedește din partea autorului un simț de observație lingvistică foarte dezvoltat.)

Aşa se explică formele duble (variabile după regiuni) ale unor cuvinte vechi: *muche - muchie, pârte - pârtie, răspânte - răspântie, roche - rochie, unghe - unghie, vecerne - vecernie*, etc., precum şi ale unor neologisme, la care aspectul cu vocală simplă aparţine limbii culte, iar celălalt, vorbirii populare: *esenţă - esenţie, poştă - poştie, siguranţă - siguranţie, vacanţă - vacanţie*[1] ş. a. Interesant este că fenomenul acesta ne întâmpină şi aiurea. Astfel ital. dial. (Pitigliano - Grosseto) *kreanzïa* pentru liter. *creanza, stanzïa* pentru *stanza* (v. *L'Italia dialettale* XII [1936], 121).[2]

CAP. III: CONSOANE.

§ 1. Nazale. Unele fapte interesante prezintă limba actuală în legătură cu *n*. Avem, mai întâiu, dispariţia acestui sunet prin disimilaţie, subt influenţa altui (sau altor) *n* din acelaşi cuvânt. Pronunţări şi grafii de felul lui *conjuctiv* pentru *conjunctiv, conjucţie* p. *conjuncţie, indepedenţă* p. *independenţă, transcedental* p. *transcendental*, etc. se întâlnesc la tot pasul. Aproape general este *delicvent* (p. *delincvent)*, care s'a impus oarecum în limbajul juridic (ajutat, probabil, şi de *delict*, care n'are niciun *n)*.

Apare şi fenomenul opus: din cauza unui *n* următor se naşte această consoană într'o silabă precedentă, de obiceiu în cea iniţială. Foarte cunoscut este cazul lui *indentic* (p. *identic)*, apoi, mai puţin, acela al lui *intinerar* (p. *itinerar*). Aici trebue să fi intervenit şi hiperurbanismul (provocat de teama că se elimină, în mod greşit, un *n*, ca la *delicvent*, etc.), dar, mai ales, analogia cuvintelor compuse cu pref. *in-*.

In alte cazuri prezenţa de prisos a unui *n* se explică diferit. Astfel *conrespondenţă, conrupe*, etc. sunt simţite ca formate cu

[1] Situaţia nu este perfect identică cu aceea dela exemplele imediat precedente (acolo alternanţă între *-e* şi *-ie*, aici între *-ă* şi *-e)*. Afară de asta, neologismele au putut suferi influenţa modelelor străine, adesea diferite unul de altul (după limba de origine, reală sau numai presupusă): cf. frc. *essence* (>rom. *esenţă)* — lat. *esentia* (>rom. *esenţie)*, etc. Formele latinizante au fost întrebuinţate, la început, de oamenii culţi (M. Kogalniceanu, de pildă, scria *instanţii*, pluralul actualului *instanţă)*. In unele cazuri (ca *vacanţie* ş. a.) este sigur că a intervenit şi (poate numai) modelul cuvintelor ruseşti corespunzătoare. V. mai departe.

[2] *Exploada* pentru *exploda*, atât de răspândit chiar în scrisul unor oameni de cultură, unde se datoreşte adesea zeţarilor, are diftong în loc de *o* din cauza contaminării cu *exploata*, cu care seamănă ca sunete. In orice caz pronunţarea *exploada* se aude la foarte multă lume.

pref. *con-* (fără ca subiectele vorbitoare să-şi dea seama că *n* al prefixului s'a asimilat la *r* următor şi că, de aceea, în franţuzeşte şi italieneşte, de pildă, cuvintele respective au *rr: correspondance, corrompre,* etc.).[1]

La *înfinge* (Ins I, 2, 525) avem a face cu o pronunţare populară, datorită epentezei unui *n* subt influenţa lui *n* din silaba iniţială, a cărui nazalitate se prelungeşte oarecum dincolo de limitele silabei, dând naştere astfel unui sunet identic. Tot aşa *Dominte* (dintr'un vechiu *Domitie* < *Domitius*), *Melinte* (< *Meletie*), *Panainte,* etc.

§ 8. Lichide. In câteva cuvinte, unele foarte răspândite, are loc dispariţia, provocată de disimilaţie, a unuia din cei doi *r* existenţi în silabe consecutive (cf. paragraful precedent, unde am constatat un fenomen asemănător cu privire la *n*). De ex.: *apropria (a-şi apropria bunul altuia* 'a-şi însuşi bunul altuia, a şi-l face al său propriu') sună obişnuit *apropia* (şi din cauza lui *apropia,* cu care seamănă nu numai fonetic, ci şi semantic), *proprietar* > *propietar* (pronunţare mai mult sau mai puţin generală),[2] *prostraţie* > *prostaţie* (şi aici, întocmai ca la *apropia,* a intervenit un fel de etimologie populară: cuvântul a fost simţit ca derivat dela *prost,* mai ales că noţiunile în discuţie sunt înrudite, cel puţin se pot asocia lesne în mintea subiectelor vorbitoare fără multă cultură).

Şi *l* dispare în condiţii similare. Cunosc un singur caz, acela al subst. *plastilină* 'materie maleabilă din care se fac (la şcoală) diverse obiecte (ca exerciţiu, în ora de desen)': acest cuvânt sună, cred, excluziv *pastilină,* de sigur şi subt influenţa etimologică a lui *pastă.*

§ 3. Spirante. Fenomenul cel mai caracteristic şi mai răspândit este pronunţarea ca *z* a lui *s* la un mare număr de cuvinte, toate, după cât se pare, neologisme. Situaţia se datoreşte unui complex de cauze. Avem, în primul rând, ortografia: deoarece *s* intervocalic se citeşte adesea *z,* n'a fost greu să se deprindă oamenii cu ideea că orice *-s-* are valoarea fonetică a unui *z.* Mă gândesc şi la ortografia străină (cf. frc. *poésie,* germ. *Philosophie,* etc.), dar şi la cea românească, de pe vremuri, păstrată cu dâr-

---

[1] La fel în etimonurile latineşti: *correspondere* (în latina medievală), *corrumpere.*

[2] In spaniolă, forma fără al doilea *r* (*propiedad*) este singura întrebuinţată (tot aşa *propio* = rom. *propriu*).

zenie până în zilele noastre de oameni cu autoritate ca Ov. Densusianu, N. Iorga ş. a. (care scriau şi *frances* în loc de *francez).* In cazul Ardelenilor şi Bucovinenilor, a intervenit influenţa limbii germane, în care, după cum se ştie, orice *s* urmat de o vocală se pronunţă *z*. Aşa se explică, între altele, *conziliu, converzaţie, tergiverzare,* etc., care sună atât de straniu în urechea multor oameni, chiar dintre cei deprinşi cu *azistent, seziune,* etc. Câteodată trebue să invocăm şi italiana, cel puţin la Românii din ţara veche, de pildă pentru pronunţarea *-izm* a suf. *-ism: naţionalism, organism, patriotism,* etc.[1] Preferinţa pentru *z* poate avea, judecând după impresiile mele personale, şi cauze stilistice, mai exact spus de fonetică stilistică. Această consoană, graţie faptului că se articulează cu participarea coardelor vocale, prezintă, faţă de *s*, avantajul, mare din punct de vedere acustic, de a fi foarte sonoră, deci, într'un anumit sens, foarte expresivă. Aşa cred că se explică *chintezenţă, grimază, premiză,* etc. la oameni de cultură, care ştiu, nu se poate să nu ştie, că în toate limbile occidentale (chiar în nemţeşte, unde *z* este atât de frecvent) cuvintele corespunzătoare au *s*, nu *z*. Concludent mi se pare cazul lui *chintezenţă.* Sunt sigur că niciunul dintre acei care pronunţă astfel acest substantiv nu spune *ezenţă,* ci *esenţă.* De ce atunci deosebirea de pronunţare dela unul la celălalt? Singura explicaţie plauzibilă mi se pare aceasta: *chintezenţă* este un termen filozofic, care-şi păstrează în întregime caracterul savant şi în această calitate t r e b u e să difere, chiar fonetic, de *esenţă,* neologism, ba încă termen filozofic şi el, dar banalizat oarecum, întru cât a căpătat şi alte accepţii, care l-au făcut să devie popular.

Evident că cea mai obişnuită cauză a înlocuirii lui *s* prin *z* este ignoranţa. Ea intervine, într'o măsură mai mare sau mai mică, pretutindeni. Chiar exemple de felul celor deja invocate presupun oarecare lipsă de cultură sau măcar de atenţie, de grijă pentru limba pe care o utilizăm în vorbire şi în scris. Cazuri speciale ar fi, între altele, confuzia unor sufixe, de origine străină, asemănătoare ca sunete, dar deosebite ca funcţiune. Aşa se explică *viteză* pentru *vitesă* (< frc. *vitesse), pareză* (termen medical: *pareza intestinelor,* etc.), care pare a fi frc. *paresse* 'lene', etc. Primul aproape s'a generalizat, astfel că încercările de a-l înlătura (subt

[1] In Dicţionarul său, A. SCRIBAN scrie absolut regulat *-izm* (de altfel aşa şi pronunţă, susţinând că *-ism* este „necorect").

forma cu *z)* vor rămânea, cum au rămas şi până acum, zădarnice. La fel se vor petrece lucrurile şi cu *pareză*. Aceasta, din pricină că suf. *-eză* (tot neologism şi el) e mai răspândit, ba a devenit oarecum popular, prin cuvintele care-l conţin *(amoreză, coafeză, şanteză*, etc.). Mai clară, fiindcă-i mai uşor realizabilă, se prezintă confuzia a două sufixe diferite la verbe ca *aterisa, furnisa*, etc., alături de *naţionaliza, româniza*, etc. Majoritatea Românilor pronunţă (şi scriu) pretutindeni, în asemenea cazuri, numai cu *z*, deşi sensul lui *-iza*, sufix adevărat (adică derivativ), este foarte deosebit de al lui *-isa*, care, de fapt, nici n'are un înţeles propriu zis, deoarece e o simplă finală verbală (mai exact, un sufix flexionar): *a naţionaliza* înseamnează 'a face naţional (un obiect, etc. oarecare)', tot aşa *a româniza* 'a face român(esc)', etc., pe când *aterisa, furnisa*, etc. n'au o temă cunoscută sau existentă, cu înţelesul ei anumit, dela care să simţim că ar fi ele formate.[1]

Pentru exemple (afară de cele amintite până aici) trimet la Gr. 24-25 şi BPh citat în nota 1.

In cap. I, § 2 am discutat prefacerea în *e* a lui *ă* precedat de *ş, j*, etc. Am afirmat acolo că cel puţin aceste două consoane se pronunţă de către numeroşi Români palatal. Iată câteva exemple, unde *ş* şi *j* sunt finali sau urmaţi de alte vocale, care se păstrează nemodificate, dar primesc, înaintea acestora, un *i* sau *e*, tocmai pentrucă *ş* şi *j* precedenţi se articulează palatal: *Făgăraşi* (BSG LIV, 260), *mişiună* (CL, 3 Aug. 1935, 5, 7), *pătimaşi*[2] (A XLII, 51), *roşiu* (CL, 30 Nov. 1935, 2, 1), *vălmăşeag* (AL, 8 Sept. 1935, 1, 6-7), *Vişean*, etc.; *bonjiur* (auzit foarte des de mine), *descurajeat* (AL, 19 Sept. 1937, 5, 1), *încurajea*, etc.[3] Astfel de cazuri dovedesc, până la evidenţă, că avem a face, într'adevăr, cu o articulare la palatul tare a acestor două sunete.

Graiurile moldoveneşti (şi nu numai ele) cunosc fenomenul opus, prefăcând pe *e* în *ă* şi pe *i* în *â* după *ş, j, ţ*, etc., din cauza pronunţării 'dure' a acestor consoane. Faptul are urmări morfologice, cum vom vedea la „Morfologie", cap. I, § 2 (către sfârşit).

---

[1] Frc *atterrir* şi *fournir* n'au putut fi redate în româneşte de cât aşa cum le vedem, cu ajutorul finalei verbale (de origine neogreacă) *-is(a)*. Cf. BPh VI, 48 urm.

[2] Masculin singular.

[3] Şi *geandarm*, citat în alt loc, se datoreşte mai degrabă pronunţării palatale a lui *j* decît influenţei frc. *gendarme*.

Spiranta *h* este înlocuită prin *c* în câteva neologisme curente, precum *autohton, psihologic* (cu toată familia: *psihologie, psihanaliză*, etc.), *tehnic*, etc. Cauza trebue căutată în pronunţarea prototipelor franţuzeşti *autochtone, psychologie, technique*. A influenţat, poate, şi ortografia. Căci mulţi Români scriu, de sigur tot din pricina cuvintelor franţuzeşti corespunzătoare,[1] *autochton*, etc. Şi cum *ch*, urmat de *e* sau *i*, se pronunţă *k*, s'a putut ajunge şi în modul acesta la *autocton, psicologie, tecnică*. Teama de care amintesc în notă, adică necesitatea de a deosebi pe *h* laringal (aspirat) de *h* velar (spirantă propriu zisă, ca în *psihologie*, etc.), explică, probabil, grafii de felul lui *chaos* (VR, Nov.-Dec. 1934, 67), *chronometru*, etc., deşi, chiar în asemenea cazuri, tot modelele străine (frc. *chaos, chronomètre*, germ. *Chaos, Chronometer)* vor fi avut rolul hotărîtor. Vom evita şi pe *c* şi pe *ch*.

Aş putea menţiona aici un cuvânt foarte la modă în zilele noastre, *autarchie*, care trebue scris cu *ch* (deci pronunţat *-kie)* nu cu *h (-hie)*, din cauză că partea a doua este tema grecească ἀρκ- (dela vb. ἀρκέω 'a (se) apăra; a fi îndestulător'), nu ἀρχ- (vb. ἄρχω 'a fi cel dintâiu, a fi şef'). Căci *autarchie* însemnează 'independenţa economică a unui stat'. De aceea Germanii scriu cuvântul corespunzător *Autarkie* (adj. *autark)*. La Francezi a învins forma cu *ch*, pronunţat *š (autarchie)*, ca în *monarchie*.

§ 4. Explozive. Printr'o confuzie de ordin etimologic se înlocueşte *c* prin *g* în *soliloc, ventriloc*, etc. Aceste forme sunt destul de răspândite (pentru *solilog*, cf. COp V, 100). Modificarea se datoreşte ideii că *-loc* este acelaşi cu *-log* din *dialog, monolog*, etc. Din punct de vedere istoric această idee este exactă, numai că *-loc* are la bază lat. *loquor* (adică tema lui, cu *c)*, pe când *-log* pe grec. λόγος (cu o nuanţă de *g)*.

Musculatură este modificat, probabil cu intenţia de a-l asimila complect la sistemul limbii noastre, în *muşchiulatură* (subt influenţa lui *muşchiu)*. Nu văd necesitatea acestei modificări, de aceea cred că trebue evitată. La fel *muşchetar* pentru *muschetar*.

După cum *g* ia locul lui *c*, tot aşa se produce şi fenomenul invers: *bilincvă* (CLi IV, 37) pentru *bilingvă*. De fapt, avem o

[1] Dar şi de teamă că *h* singur s'ar citi ca o simplă aspirată (cf. *harmăsar, hoţ, a hali*, etc.).

simplă grafie, căci și *cv* se pronunță tot *gv*. Cf. *elocvent*,[1] *frecvent*, etc., care vor fi contribuit, tocmai din cauza aceasta, la apariția lui *bilincvă*.

Mai dese și mai interesante sunt câteva fapte privitoare la soarta lui *c* combinat cu alte consoane. Urmat de *s*, acest sunet are tendința să dispară în vorbirea populară și semicultă. Numeroși Români spun *esamen* (eventual *ezamen*) pentru *examen*, tot așa *esact* (obișnuit *ezact*) p. *exact*, etc.[2] Tendința aceasta e foarte puternică, atunci când după *x* urmează o consoană, și se înțelege de ce: pronunțarea a trei consoane una după alta prezintă dificultăți. Astfel chiar în gura oamenilor de cultură se aude *escursie*, *espropriere*, *inespugnabil*, *inestricabil*, etc. Conștiința că *es-* pentru *ex-* constitue (ori poate constitui) o greșală duce la hiperurbanisme ca *excortă*, *excroc*, *extompa*, etc. (în locul corectelor *escortă*, *escroc*, *estompa*, din frc. *escorte*, *escroc*, *estomper*).[3]

Intr'un număr de cuvinte grupul *ct* alternează cu *s*, fără ca cele două variante să fie perfect identice ca sens. Situația este foarte clară la *distinct* al. de *distins*. Tot așa ar trebui să fie ea și la *extract* al. de *extras*, de pildă, mai ales că prima formă se întrebuințează curent ca termen tehnic în farmacie, chimie, etc., iar a doua în domeniul artei tipografice. Să se compare și *produt*, foarte rar, de altfel, alături de *produs*.

Un paralelism oarecum asemănător constatăm între *cț* și *cs*: *reflecție* al. de *reflexie*, fiecare cu accepția lui bine stabilită (*reflecția luminii* și *reflexie mintală*), ceea ce nu împiedecă pe mulți să le confunde.[4] Se preferă *cs*, care-i mai comod (cf. pop. *secsie*, pentru *secție*, ș. a.).

Trebuesc evitate *mizogin* (AL, 3 Nov. 1935, 4, 1) și *mizoginism* (CL, 21 Dec. 1935, 6, 6), apoi *porcelană* (CIst 271), produse ale influenței franceze, resp. italiene, care apar când și când

---

[1] Substantivul corespunzător acestui adjectiv trebue pronunțat și scris *elocvență*, nu *elocință*, cum mai întâlnim adesea (unii spun și *elocinte* în loc de *elocvent*). Altădată substantivul corespunzător are ambele forme, cu sensuri diferite: *consecvent*, adj., *consecvență* și *consecință*, subst. (primul aspect al acestuia însemnează 'persistență în idei, în atitudini', celălalt 'urmare').

[2] Asemenea cuvinte se pronunță foarte des, și *ecsact*, *ecsamen*, etc. (așa dar cu *cs* în loc de *gz*, subt influența ortografiei, ca în cazul lui *s* intervocalic pentru *z*). Niciuna din pronunțările menționate nu poate fi recomandată.

[3] Cf. și *dixtrat* p. *distrat* (RB-R 88).

[4] *Părul ei era bogat, negru, cu reflexii arămii* (HYSt 26): aici nu avem o confuzie între *reflecții* și *reflexii*, ci un plural „ciudat" al lui *reflex*, care amintește de *reflecție*.

în locul variantelor, admise de toată lumea, *mizoghin(ism)*, resp. *porțelan*.

Din pricina marii asemănări, nu numai fonetice, existentă între *-adă* și *-ată*, diverse cuvinte, toate neologisme, bine înțeles, apar cu unul din aceste sufixe în locul celuilalt. De obiceiu *-adă* tinde să elimine pe *-ată*. Astfel se spune și se scrie adesea *granadă, saladă*, etc., măcar că marea majoritate a Românilor întrebuințează forma cu *-t-*. Avem, cred, un fel de luptă între două modele străine diferite: unul francez (cu *-d-)*, celălalt italian (cu *-t-)*. Potrivit sistemului fonetic al limbii noastre este *t*, nu *d* (în cazuri ca cele discutate aici).[1] Aceasta nu justifică totuși înlocuirea lui *-adă* prin *-ată* în cuvinte ca *acoladă, arcadă, cavalcadă*, etc.

Tripartid (pactul tripartid) pentru *tripartit*, caz izolat, de altfel, este produsul unei etimologii populare cu atât de răspânditul substantiv *partid*.

Nu se justifică prin nimic (afară doar de influența modelului franțuzesc) grafia *comptabil* (la fel derivatele *comptabilitate*, etc., apoi *scompta)*, mai ales că Francezii înșiși, chiar dacă scriu *-mpt-*, pronunța tot *-nt-*. Influență grafică (din partea frc. *horizon)*, de asemenea nejustificată, avem în *orizon* (AL, 27 Dec. 1930, 1, 7) pentru consacratul *orizont*.

CAP. IV: SUNETE STRAINE.[2]

§ 1. Numeroase neologisme de origine franceză conțin un *ö*, vocală neexistentă în românește. Oamenii culți o păstrează adeseori, și pentrucă o pot pronunța, dar și pentrucă v o r s'o păstreze în cuvintele românești corespunzătoare. Ceilalți simt nevoia s'o adapteze la sistemul nostru fonetic. Această nevoie este satisfăcută în grade diferite, după împrejurări. Se poate spune, în general, că adaptarea depinde în cea mai largă măsură de circulația cuvântului în discuție și de incultura subiectelor vorbitoare. Această normă s'a aplicat și se va aplica totdeauna (și nu numai în limba noastră), oricare ar fi idiomul din care și epoca în care s'au făcut sau se vor face împrumuturile.

---

[1] Dovadă, între altele, *șocolată*, care s'a impus dela început, deși frc. *chocolat* (cu *t* nepronunțat) și germ. *Schokolade* au consituit mai degrabă un obstacol în calea răspândirii lui,

[2] Cf. A. GRAUR, BSL XXXVIII, 165 urm.

Vocala *ő* este un *o* palatal sau un *e* rotunjit, are, adică, elemente fonice de-ale lui *o* şi de-ale lui *e*. Ne aşteptăm, deci, ca ea să fie redată în româneşte prin *o* sau prin *e*. Aşa se şi petrec lucrurile. Dar tot atât de bine ea îşi poate păstra ambele caractere fonetice esenţiale, ceea ce însemnează că majoritatea Românilor o vor transforma într'un diftong *(ĕc* sau *ĭo)*, dat fiind faptul că limba lor nu cunoaşte pe *ö*.[1] Toate aceste reflexe le găsim la neologismele în discuţie.

Se pare că de cele mai multe ori *ö* este redat prin *e: amoreză, frizer, licher, miner, plereză, sufler, şanteză, şofer,* etc. Afirmaţia făcută mai sus se verifică admirabil cu ajutorul acestor exemple. Afară de *licher* şi *plereză,* toate celelalte s'au fixat subt acest aspect (mai şovăe, poate, *şofer*, pe care unii dintre noi îl pronunţă, *şoför*, dar îl scriu, de sigur, tot *şofer*, nu *şofeur)*, din cauză că exprimă noţiuni accesibile şi, în consecinţă, au căpătat, foarte repede, o circulaţie largă, în mai toate straturile sociale. *Licher* şi, mai cu seamă, *plereză* încă n'au ajuns la acest stadiu. De aceea ele sună când aşa cum le-am redat aici, când *lichior* (sau *likör)*, resp. *plőreză*.

In alte cazuri, mai puţin numeroase, limba noastră s'a oprit la reflexul *o: coafor, furnisor, major, minor, recensor,* etc. Cum se explică deosebirea faţă de exemplele precedente? Am putea invoca, cel puţin principial, vecinătatea fonetică, adică influenţa sunetelor precedente. Este sigur că avem dreptul să vorbim de o afinitate fonetică, în sensul că anumite sunete se împacă aşa zicând mai bine între ele decât altele sau cu altele. Dar aici avem de o parte *miner, şofer*, de alta, *minor, coafor,* deşi consoanele imediat precedente sunt identice în ambele grupe de exemple. De aceea trebue să recurgem şi la alte explicaţii. Observăm că *ö* se găseşte pretutindeni în silaba finală (chiar şi la frc. *amoureuse* > *amoreză*, etc.). Face parte, prin urmare, din sufixul derivativ al cuvintelor în discuţie. Limba noastră posedă două sufixe care seamănă cu frc. *-eur: -er* (variantă oarecum populară sau mai populară a lui *-ar)* şi *-tor*. Această asemănare, care este şi semantică, nu numai fonetică, provoacă o influenţă analogică asupra neologismelor. Mult mai des *-eur* este atras de *-er*, din cauză că

[1] Să ne gândim la ostenelile profesorilor de franceză şi de germană, când trebue să deprindă pe elevi (în special pe cei veniţi din pături sociale modeste) cu pronunţarea lui *ö* (şi *ü*). O bună bucată de vreme aceste vocale sunt pronunţate *ĭo* şi *ĭu*.

şi sunetele şi înţelesul lor sunt foarte apropiate. Teoretic ar trebui, datorită acestei situaţii, ca *-eur* să fie redat numai prin *-er*. Dacă avem totuşi şi varianta *-or*, aceasta din cauză că intervin şi alţi factori. *Major* şi *minor* s'au condus pe de o parte după lat. *major* şi *minor*, pe de alta după subst. *majoritate* şi *minoritate*, împrumutate odată cu adjectivele corespunzătoare, poate chiar mai de vreme. La *minor* trebue să fi jucat un rol şi nevoia de a-l deosebi de *miner* (în franţuzeşte ambele cuvinte sună *mineur)*.

Explicaţia de ordin morfologic nu trebue să reducă importanţa factorului fonetic. Prefacerea frc. *ö* în *e* are la bază o înrudire mai mare (cel puţin subt aspectul acustic, adică pentru urechea Românului) între aceste două vocale decât între *ö* şi *o*. Cf. şi alte exemple, pe lângă cele date mai sus, precum *fetru*, apoi *pasteriza* (< *Pasteur)*, în terminologia medicală *(lapte pasterizat)*, dar, mai ales, cuvinte populare, de origine ungurească sau turcească, de pildă *cheftea* (din care liter. *chiftea)* < turc *köfte*, *chelteu* 'coş' < ung. *költő*, *cheltui* < ung. *kőlteni*, etc. V. şi paragraful următor, unde-i vorba de *ü* (redat, de obiceiu, prin *i)*.[1]

Adaptarea la sistemul lingvistic românesc se poate face şi altfel. Deoarece frc. *-eur* provine, în cuvinte ca *douleur*, *valeur*, etc., din lat. *-orem*, care se află şi la baza rom. *-oare*, unele neologisme franţuzeşti de acest soiu au la noi finala *-oare* (adică *oa* pentru *ö)*: *culoare*, *favoare*, *pudoare*, *stupoare*, *valoare*, etc. Aşa se explică varianta *licoare* (alături de *licher*, *lichior* şi *likör)*, apoi *umoare*,[2] etc.

Dar acest fenomen ţine de formarea cuvintelor, nu de fonetică.

§ 2. Altă vocală necunoscută limbii noastre este *ü*. Situaţia seamănă aici foarte bine cu aceea dela *ö*. Căci *ü* este un *u* palatal sau un *i* rotunjit. Urmează că Românii îl percep şi, deci, îl redau prin *u*, prin *i* şi prin *iu*. Cel mai frecvent reflex pare a fi *i*,

[1] Câteodată se dă lupta, subt ochii noştri, între *e* şi *o*: *mitralier* (Azi, 28 Apr. 1940, 4, 2-3) şi *mitralior* (ibid., 18 Febr. 1940, 6), *saboter* (ibid., 12 Maiu 1940, 2, 6) şi *sabotor* (forma curentă). Vor învinge, cu siguranţă, variantele ultime, pentrucă *mitralior* se sprijină pe *tiralior*, termen milităresc şi el, iar *sabotor*, care-i de pe acum aproape general, are finala *-tor*, identică cu sufixul moştenit, atât de frecvent, *-tor*

[2] *Licoare* = *lichior* nu-i o creaţie fericită, pentru motivul că *licoare* există deja în limbă, cu sensul de 'lichid, suc (în general)'. Cat despre *umoare*, mă refer nu la accepţia medicală, ci la cea psihologică ('dispoziţie sufletească'). Unii publicişti par a încerca să întrebuinţeze pe *umoare* cu sensul lui *humor*.

pentru motivele, de ordin pur fonetic, pe care le-am discutat în paragraful precedent cu privire la *ö*. De aceea nu mai insist asupra acestui factor. Fenomenul poate fi considerat, într'o anumită măsură, drept continuarea unei tendinţe foarte vechi a limbii noastre, potrivit căreia *ĭu* (diftong atât de apropiat de *ü)* s'a redus la *i* în cuvinte latineşti *(înghiţi < in-gluttire, sughiţa < sub-gluttiare)*[1] şi străine *(blid* <slav *bljud, ilău* <ung. *ülö*, etc.).

Constatăm totuşi o fluctuaţie mai mare decât la *ö*, ceea ce ar dovedi nesiguranţă din partea subiectelor vorbitoare. Astfel frc. *bureau* nu sună în gura tuturor Românilor *birou*, deşi a fost împrumutat de multă vreme şi a ajuns popular. Sunt mulţi care spun şi, mai ales, scriu *biurou* (adică *bürou)*. La cuvinte recente şi exprimând noţiuni puţin accesibile şovăiala pare şi mai pronunţată: *chiloţi* şi *chiuloţi* (ba şi *culotă*, VR, August 1939, 29); *chirasă* şi *chiurasă, curasă, cuirasă; chivetă* şi *chiuvetă (ghiuvetă), cuvetă*, etc. Cred că nu avem a face cu un fapt strict fonetic, ci cu unul semantic, adică lexical. Noţiunile în discuţie nu sunt prea apte de răspândire în pături sociale largi, de aceea numele lor circulă relativ puţin şi, în consecinţă, rezistă mai bine la tendinţa limbii de a le asimila. Dovadă, *birou*, care, subt această formă, este aproape general. Tot aşa se simte cum învinge subt ochii noştri *chiloţi:* din cauză că numărul oamenilor care utilizează acest obiect devine tot mai mare (chiar costumul de baie al bărbaţilor se chiamă astfel), precum şi datorită împrejurării că negustorii care-l vând sunt oameni inculţi sau cu puţină cultură, cuvântul în discuţie se bucură de o răspândire foarte largă.[2]

O situaţie specială au neologismele cu *ü* în silaba finală. Din pricina acestei poziţii intervine analogia suf. *-iŭ*, aşa că absolut toate cuvintele care îndeplinesc această condiţie sună în *-iŭ: fişiu, meniu* (AL, 11 Sept. 1938, 11, 2), *pardesiu*, etc. Bine înţeles există Români (şi, mai ales, Românce[3]) care, cu voinţă, păstrează pronunţarea originară, dar numărul lor este mic şi scade mereu.

Un caz interesant prezintă subst. *piuneză* < frc. *punaise*, prin faptul că, în vorbirea oamenilor mai mult sau mai puţin inculţi, sună *pi-u-neză* şi *pi-o-neză*, aşa dar cu diereză lui *ĭu*, care

[1] Al căror *glu* a devenit, mai întâiu, *gl'u* (cu *l* muiat), aşa dar un fel de *glĭu*. Cf. şi *mincinos* < *minciunos*.
[2] Pentru *ü* < *u*, pot cita pe *pluş* şi *tul*, care prezintă însă şi variante cu *iu* (adică *ü*, ca în limba de origine).
[3] Căci noţiunile respective sunt mai răspândite printre femei.

corespunde celor constatate în cap. II, § 3 urm. unde am văzut că diftongii nu sunt totdeauna comozi și de aceea tind să fie înlăturați.[1]

§ 3. Frc. (și ital.) *gn* se pronunță *ń* în limba-i de origine, tot așa și în foarte puținele împrumuturi românești, precum *cognac, vignetă,* etc. Păstrarea pronunțării originare se datorește împrejurării că, pentru cei mai mulți Români, *ń* nu-i un sunet străin: *m* urmat de *i* (sonant sau consonant) devine *ń* în majoritatea graiurilor populare. Dificultăți de redare a lui *gn* = *ń* sunt numai în privința ortografiei: alfabetul limbii comune nu posedă un *ń*, iar *gn* se citește *g-n*. Singurul mijloc posibil este întrebuințarea lui *ni*, care nu corespunde nici pe departe realității fonetice: *vinietă* (VR, Ian. 1938, 53). Căci el poate fi interpretat și ca *nĭ* și ca *ni*, atunci când avem a face cu un cuvânt încă necunoscut. Ambele valori falșifică adevărata pronunțare. Așa se explică, probabil, pe de o parte varianta *coniac*, existentă un gura multor Români,[2] pe de alta ortografierea cu *-gn-*, care apare când și când. *Vignetă* are tendința de a deveni *vinetă*, grație faptului că vocala imediat următoare este palatală, și de aceea deosebirea fonetică dintre *vińetă și vinetă* se reduce la minimum.

§ 4. Tot o problemă ortografică este, în fond, redarea lui *cŭ* (= *qu*) și *gŭ*, deși situația se prezintă destul de complicat (cf. Gr 20, § 5). Trebuesc evitate, în primul rând, transcrierile care se îndepărtează dela pronunțarea reală, acceptată de toată lumea. Așă dar nu *frecuentez* (DA 356), ci *frecventez*, nu *droguerie, linguistică,*[3] ci *drogherie, lingvistică*, nu *inquisitor* (RFR, Apr. 1941, 147), ci *inchizitor*, etc. Altădată deosebirile de grafie corespund unei deosebiri de pronunțare: *cuantum* și *cvantum, quorum* și *cvorum*, etc. La primul din aceste cuvinte este de preferat varianta *cu-*, care se bucură de o largă circulație și, de sigur, se va impune definitiv; la al doilea, varianta *cv-*, care, după cât se pare, este aproape singura existentă în limba vorbită, căci cealaltă se reduce, de fapt, la *corum*. Șovăiala poate merge chiar mai departe. Astfel *rechizite* sună și așa, dar și *recvizite*, apoi *recuzite:* ȘĂINEANU și DE dau forma cu *cvi*, SCRIBAN pe cea cu *chi*. Cred că va învinge aceasta din urmă, fie și numai pentrucă-i mai puțin greoaie

[1] Despre redarea lui *ŭ* în românește v. și GS VII, 296 urm.
[2] Va fi intervenit și ideea că *ń* e dialectal, adică incult.
[3] Cred că nimeni nu spune *linguistică*, chiar dacă unii specialiști mai scriu astfel.

decât cealaltă. In ce privește pe *recuzite,* ea ar putea rămânea un termen tehnic în limbajul teatrului, unde se întrebuințează aproape excluziv (și totdeauna, dacă nu mă înșel, la singular: *recuzită),* cu un sens întru câtva deosebit de al celorlalte. [1]

CAP. V: FONETICA SINTACTICA.

§ 1. Fenomenul cel mai vrednic de notat este dispariția articolului posesiv *a* înaintea numeralului ordinal (dela 'doi' în sus), când acesta determină un substantiv feminin precedent: *clasa doua, partea cincea,* etc. în loc de corectele *clasa a doua, partea a cincea,* etc. Dispariția lui *a* se datorește venirii lui în contact direct cu *-a* al substantivului. Are loc o contragere a celor doi *a*, cu atât mai ușor, cu cât articolul posesiv se găsește în poziția cea mai puțin rezistentă (este neaccentuat și stă între două cuvinte propriu zise, fiecare cu accentul lui distinct).

Contragerea a fost înlesnită, probabil, și de analogia pronumelui posesiv, cu care numeralul ordinal seamănă prin existența, la ambele aceste părți de vorbire, a articolului *al, a,* etc. Pronumele îl primește însă numai dacă cuvântul precedent e nearticulat[2]: *(o) carte a mea,* alături de *cartea mea.* Această deosebire este trecută cu vederea, mai ales că formula a doua întrece, ca putere de circulație, pe cealaltă. Prin urmare, fiindcă se zice *cartea mea,* s'a ajuns și la *cartea doua,* pe baza unui fel de principiu al proporției lingvistice: *carte a mea - carte a doua, cartea mea - cartea doua* (în loc de *cartea a doua).*

Influența construcției cu posesivul asupra celei cu numeralul a putut fi ajutată și de simetria fonetică. Asemănarea dintre ele constă nu numai în prezența articolului *a* la amândouă (și anume în exact același loc la fiecare), ci și în faptul că atât substantivul, adică primul membru al sintagmei, cât și determinativul (pronume sau numeral) următor se sfârșesc cu aceeași vocală (aceeași și dela o sintagmă la alta, dar și dela un membru la celălalt al fie-

[1] Un cuvânt italienesc, care a devenit totuși curent și la noi (tot așa în alte idiome străine), este *fascism* (cu familia lui: *fascist, fasciza).* Pronunțarea lui *sc* este *ș* în limba de origine. La fel urmează să-l pronunțăm și noi, nu *sc*, ca în cuvintele românești, nici *s*, ca Francezii.

[2] Sau dacă-i pus înaintea substantivului *(a mea carte),* ceea ce nu interesează discuția de față.

cărei sintagme), ambele părţi constitutive ale construcţiilor fiind separate prin *a*.

Fenomenul s'a produs, cred, în medii sociale unde formule sintactice de felul celor menţionate apar la tot pasul, de pildă la şcoală *(clasa a doua, clasa a treia,* etc.) şi la armată *(compania a doua, compania a treia,* etc.). In aceste medii dispariţia lui *a* a fost mult uşurată nu numai de deasa întrebuinţare a formulelor, ceea ce presupune o lipsă de grijă deosebită pentru aspectul lor gramatical (ca totdeauna când e vorba de lucruri prea obişnuite), ci şi de altceva. Elevii (în special, cei de curs primar şi cei din clasele inferioare ale liceului) şi soldaţii (mai cu seamă aceştia) nu stăpânesc cum trebue sistemul lingvistic (datorită vrâstei şi inculturii), sunt, aşa dar, şi din această pricină mai puţin atenţi la chipul lor de a se exprima, cu deosebire atunci când, din tot felul de motive, sunt puşi în situaţia de a vorbi repede. Dela elevi şi soldaţi deprinderea s'a întins la profesori şi ofiţeri, iar prin aceştia la lume de cealaltă. Cei mai dispuşi să accepte inovaţia, sunt, desigur, funcţionarii, care se găsesc, din multe puncte de vedere, în condiţii (subiective şi obiective) asemănătoare cu ale elevilor şi militarilor.

In discuţia de până aici am luat în consideraţie numeralele ordinale dela 'doi' în sus. Şi cu bună dreptate, fiindcă ele trebue să primească (şi nu primesc) totdeauna articolul posesiv înaintea lor. Un sprijin pentru producerea fenomenului a putut veni şi dela *întâiu*, care, datorită situaţiei lui speciale, se întrebuinţează mereu fără *a*, indiferent de forma (articulată sau nearticulată) a substantivului precedent: *clasă întâiu, companie întâiu - clasa întâiu, compania întâiu.* [1]

Oricum ar sta lucrurile în ce priveşte cauzele fenomenului, fapt este că el se bucură de o largă circulaţie şi, amănunt mai important, a pătruns în limba literară. Scriitori de talent sau cel puţin foarte citiţi, în frunte cu T. Arghezi, întrebuinţează regulat construcţia fără articolul posesiv înaintea numeralului ordinal

[1] Pronunţate, acestea din urmă, de obiceiu cu eliziunea lui *î*-.

feminin, când acesta stă după substantiv. Oricât de toleranţi am fi în materie de limbă, nu putem aproba astfel de abateri.[1]

§ 2. Ar mai fi de discutat ceea ce gramaticii numesc eliziuni: vocala finală a unui cuvânt dispare înaintea vocalei iniţiale a cuvântului următor, dacă ambele cuvinte sunt strâns legate din punct de vedere sintactic. Fenomenul este foarte răspândit în limba vorbită, chiar când aceasta nu are un tempo prea rapid. Limba scrisă îl evită adesea, şi cu bună dreptate, cel puţin principial. Numai că evitarea lui nu trebue să dea naştere la construcţii imposibile, care n'au existat şi nu există în româneşte. Iată o serie de asemenea cazuri constatate la HYSt[2]: *nu ai să faci* (136); *nu ar costa-o* (137); *parcă nici nu aş exista* (141); *să nu o părăsească* (145); *nu au avut nici o veste* (148); *nu îţi pot spune* (157); *nu îl iubesc?* (165); *să nu îi fiu prezentă* (246); *nu am vorbit* (256); *nu o să-mi treacă niciodată* (265); *ţie nu îţi este bine azi?* (301); *nu îmi dau seama* (301); *nu îl recunoscuse* (333); *nu îi trecea prin minte* (337). Pretutindeni negaţia trebue să-şi piardă pe *-u*, deci *n'ai să faci, n'ar costa-o*, etc. Când vocala finală nu poate dispărea (din cauza naturii fonetice), ea se combină cu vocala iniţială a cuvântului următor într'un diftong. De pildă: *ce-ai să spui?; nu ştiu ce-am avut astăzi*, etc. Autorul citat mai sus procedează la fel şi în astfel de cazuri, separând (numai pentru ochi, se înţelege) cele două elemente sintactice care alcătuesc o unitate desăvârşită: *ce ai fi vrut să fac?* (358). Artificialitatea unor asemenea construcţii izbeşte dela prima vedere, mai ales în dialoguri.

Evident că nu trebue să cădem nici în cealaltă extremă, cum face T. A r g h e z i, care şi-a întitulat una din opere *Ce-ai cu mine, vântule?* Aici situaţia diferă, deoarece *ai* nu-i auxiliar, ci verb predicativ[3]. Şi dacă în vorbire (mai ales în cea repede) se spune adesea *ce-ai cu mine*, nu urmează că trebue să utilizăm o formulă

---

[1] Modelul numeralului a lucrat şi în diverse alte cazuri, cf., de ex., *asupra nimic* (HYSt 225) în loc de *asupra a nimic*. Că astfel de construcţii, chiar când sunt corecte (cu *a* înaintea lui *nimic, ceva* ş. a.), trebuesc evitate, din cauza dificultăţilor pe care le comportă, e altă chestie.

[2] Iau acest roman pur şi simpu ca unitate de măsură, căci nu-i singurul text contimporan în care se pot găsi exemple similare.

[3] Aşa dar, un motiv mai mult pentru separarea lui *ce* de *ai*. Faptul că titlul amintit aparţine unei colecţii de versuri nu constitue o scuză: ritmul poate fi respectat odata cu respectarea normelor consacrate ale limbii.

ca aceasta şi în scris. Limba vorbită cunoaşte şi întorsături ca *c'eşti copil?*, care se invoacă de multe ori cu intenţii umoristice (fireşte de către acei care spun *ce, eşti copil?).*

CAP. VI: ACCENTUL.

In Gr 35 urm. am arătat, destul de amănunţit, cum stau lucrurile din punctul de vedere al accentuării, bazându-mă, în primul rând, tocmai pe limba actuală. De aceea nu socot util să repet ce-am spus acolo. Trebue precizat numai că şovăiala subiectelor vorbitoare este şi mai mare decât rezultă din exemplele discutate în cartea citată.

Există, înainte de toate, două categorii de cuvinte la care nestatornicia accentului pare mai izbitoare: substantivele în *-ie* şi cele în *-tor* (neologisme şi unele şi celelalte). Avem astfel *academíe* şi *académie, companíe* şi *compánie, industríe* şi *indústrie,* etc., apoi nume de ţări ca *Cehoslovacía* şi *Cehoslovácia,* *Rusía* şi *Rúsia, Turcía* şi *Túrcia,* etc. Situaţia nu-i identică dela un caz la altul, nici ca raport de forţă între cele două aspecte ale aceluiaşi cuvânt, nici în privinţa cauzelor. *Académie* spun puţini oameni, şi anume cei care se conduc după accentuarea latinească (şi italienească, atât de fidelă faţă de cea latinească). Tot puţini pronunţă *industríe* (subt influenţa modelului franţuzesc), *Rusía, Turcía,* etc. (la acestea, singura explicaţie este, cred, analogia cu *Româníа).*[1] Mai curând sau mai târziu, astfel de abateri dela normele dictate de spiritul limbii noastre vor dispărea cu desăvârşire.[2] Cele două variante ale lui *companie* au sensuri diferite: prima însemnează 'asociaţie (comercială, industrială, etc.)', a doua este termen excluziv militar.[3]

Cât despre neologismele în *-tor,* observăm o luptă între accentuarea pe finală, preferată de oamenii mai puţin culţi (din

---

[1] Pare (şi chiar este, într'o anumită măsură) curios faptul că numai numele ţării noastre, dintre cele în *-ia,* se accentuiază pe *i* de către toţi Românii, fără deosebire. Aceasta, foarte probabil, din cauza că el s'a ivit târziu şi a suferit, din capul locului, influenţa accentului francez. Să nu uităm că mulţi compatrioţi au scris articole, broşuri, etc. de propagandă pentru unirea Principatelor, înainte de 1859, şi pentru recunoaşterea ei, după aceea, în franţuzeşte.

[2] Tot aşa *avárie* (în loc de *avaríe)* ş. a.

[3] La fel, deci, cu *ceremonie, comedie,* la care pot adăuga acum pe *istorie (istoríe* are, în limbajul familiar, un sens special, de obiceiu ironic, şi anume 'întâmplare neplăcută', fiind sinonim, aproximativ, se înţelege, cu *comédie).*

cauză că suf. *-tor* poartă totdeauna accentul în elementele moștenite și în cele derivate, cu ajutorul lui, pe teren românesc), și accentuarea pe silaba penultimă (așa cum cer modelele latinești): *directór - diréctor, inspectór - inspéctor,*[1] etc. In ciuda analogiei cu *învățător, lucrător, păzitor,* etc., primele aspecte n'au șanse să se generalizeze, mai ales că analogia e foarte aproximativă (și excluziv aparentă): *învățător,* etc. sunt derivate dela *învăța,* etc., pe când *director, inspector,* etc. n'au drept temă cuvinte existente în limba noastră, dela care să fie simțite ca formate cu ajutorul lui *-tor*. In orice caz, ele trebuesc evitate.

Ar mai fi de adăugat *cuántum* și *cumúl,* pe care unii Români le pronunță *cuantúm* și *cúmul* (mai cu seamă acesta din urmă se întâlnește foarte des),[2] apoi, dintre elementele vechi, *sémen,* care se accentuiază (în vorbirea bisericească, de pildă) *semén,* evident din cauza întrebuințării lui tot mai rare și redusă la un cerc restrâns de oameni, *troíță* (nu *tróiță),* câteva nume de persoană, precum *Mirón, Spiridón,* care, nu știu pentru ce, sunt accentuate, mai ales în vorbirea bisericească (și în cea muntenească), pe silaba penultimă.

In alte cazuri locul accentului diferă după provincii. Moldovenii spun *bólnav* (tot așa *gâ'ngav, mâ'rșav,* etc.), *Ștéfan,* etc., Muntenii însă *bolnàv, Ștefàn,* etc.[3]

---

[1] Cf. și *factór,* foarte răspândit în vorbirea muntenească, chiar la oameni cu destulă cultură. *Directór* se întrebuințează de către numeroși Români culți ca adjectiv, sinonim cu *diriguitor: principiu director.*

[2] Că accentul trebue să stea, la al doilea din aceste cuvinte, pe silaba finală, probează, între altele, *preambúl* și *vestibúl,* pe care mai toată lumea le accentuiază așa.

[3] Aceeași deosebire la *suntem, sunteți,* numai că situația se prezintă invers în cele două dialecte.

PARTEA II: MORFOLOGIA.

Faptele morfologice caracteristice pentru limba noastră actuală sunt mult mai numeroase şi mai interesante decât cele fonetice. In domeniul formelor gramaticale, cauza principală, s'ar putea spune unică, a schimbărilor de tot felul este analogia. Ea stă în strânsă legătură cu psihicul subiectului vorbitor, cu modul în care acesta îşi imaginează raporturile dintre noţiuni şi diversele categorii gramaticale. Factorul fiziologic nu intervine aici, ca la sunete, unde analogia, oricât de mare influenţă ar exercita, este împiedecată în largă măsură de elementul fizic, pe care nu-l poate birui totdeauna.

Afară de asta, adaptarea formelor gramaticale la sistemul morfologic autohton, în cazul împrumuturilor recente, — mă refer la ele, fiindcă, vom vedea mai încolo, este vorba în special de neologisme —, se face mai greu şi durează vreme mai îndelungată decât la sunete, care ori sunt păstrate, în general, fără nicio modificare, de către oamenii culţi ori sunt „prinse" aproximativ şi asimilate imediat la cele băştinaşe de către oamenii lipsiţi de cultură. Să nu uităm că, oricare ar fi limba din care împrumutăm, sunetele complect deosebite de ale noastre sunt extrem de puţine, ceea ce uşurează şi accelerează procesul de adaptare la sistemul fonetic românesc.

CAP. I: SUBSTANTIVUL.

§ 1. Genul. Numeroase substantive (şi nu numai neologisme) posedă forme după ambele genuri, fie exclusiv la plural, ceea ce se întâmplă mai des, fie la amândouă numerele. In cazul împrumuturilor recente, avem a face, de obiceiu, cu un fenomen

pur formal, fără temeiu semantic: subiectele vorbitoare şovăe între masculin şi feminin, fiindcă simţul lor lingvistic nu le spune încă, în mod absolut sigur, care din cele două forme este mai potrivită cu sistemul morfologic românesc pentru fiecare substantiv în parte. Trebue să treacă un timp mai îndelungat, până să se poată vedea limpede drumul de urmat. La elementele mai vechi, deosebirii de gen îi corespunde, de cele mai multe ori, şi una de sens. Neputându-se fixa, din diverse cauze, asupra unuia din cele două genuri, limba caută să utilizeze această situaţie, dezavantajoasă din punct de vedere morfologic, transformând-o într'un avantaj de ordin lexical.

Grupez materialul în chipul următor: a) neologisme cu gen dublu la singular; b) substantive vechi cu gen dublu tot la singular; c) substantive nouă şi vechi cu gen dublu numai la plural.

a) *amib(ă), amprent(ă)*,[1] *Anvers(ă)*,[2] *apocalips(ă)*,[3] *argil(ă)*,[4] *astm(ă), Atlantic(ă)*,[5] *autograf(ă), ax(ă)*,[6] *balans* şi *balanţă* (cu înţelesuri şi origini diferite), *banc* şi *bancă* (deosebire de sens),[7] *basc(ă)*,[8] *beret(ă), bonet(ă), camfor(ă), caolin(ă), capel(ă)*,[9] ***cartel*** şi ***cartelă*** (sens diferit),[10] ***casc(ă), cataclism(ă)***,[11] ***cataplasm(ă)***,[12] ***cataract(ă), cifru*** şi ***cifră*** (înţeles diferit),[13] ***clarinet(ă)***,[14]

---

[1] Masc. CL, 18 Iulie 1936, 6, 6.

[2] Femin. RR, subt influenţa ital. *Anversa*, dar, probabil, şi din cauză că forma articulată, care pare a cere păstrarea lui *-s* (din frc. *Anvers*, pronunţat aşa cum e scris de către Belgieni), se potriveşte mai bine cu femininul decât cu masculinul.

[3] La AV 56 ambele forme pe aceeaşi pagină.

[4] Masc. AV 136.

[5] Femin. AL, 25 Aug. 1935, 4,2. Influenţat de *Mediterană*, *Caspică*, etc.

[6] Masc. DA 110, 415; Ins, Iunie 1939, 374.

[7] *Banc* în terminologia jocurilor de cărţi; cf. totuşi, cu acest înţeles, *bancă*, DO 338.

[8] Trebue preferată forma feminină, care este, de altfel, cu mult mai răspândită, din cauză că masculinul poate da loc la confuzii (*Basc* 'individ de origine bască'). Afară de asta, numele obiectelor de îmbrăcăminte sunt, de obiceiu, feminine (*căciulă*, *pălărie*, *şapcă*, apoi *bluză*, *cazacă*, *haină*, etc.). Aceeaşi observaţie pentru *beretă*, *bonetă*, *cască* şi alte substantive similare.

[9] Militarii întrebuinţează curent masculinul.

[10] Şi la plural două forme: *carteluri* (poate şi *-le*), resp. *cartele*.

[11] Femin. SR IV, 23.

[12] Masc. AV 131.

[13] Plur. *cifruri*, resp. *cifre*.

[14] Femin. Răzb. 44; VR, Febr. 1939, 55. Masc. înseamnează şi 'cel care cântă din clarinet'.

compres(ă), control(ă),[1] *creton(ă)*,[2] *deceniu* și *decenie*,[3] *deviz(ă)*,[4] *dromader(ă)*,[5] *emfizem(ă)*,[6] *falanster(ă), fascicul(ă)*,[7] *favor* și *favoare*,[8] *filigran(ă)*,[9] *fine*,[10] *fonem(ă)*,[11] *fruct(ă)*,[12] *granul(ă), grup(ă)*,[13] *hieroglif(ă), holocaust(ă)*,[14] *impas(ă)*,[15] *ipostaz(ă)*,[16] *jachet(ă)*,[17] *lutru* și *lutră*,[18] *melod(ă)*,[19] *monogram(ă)*,[20] *morfem(ă)*,[21] *muselin(ă)*,[22] *nivel(ă)*,[23] *onor* și *onoare*,[24] *ordin(e)*,[25] *ozon(ă)*,[26] *paiaț(ă)*,[27]

---

[1] Femin. în limbajul CFR, etc.

[2] Femin. VR, Dec. 1939, 18.

[3] Femin. DA 50, 325. Cf. și *artificiu-artificie* (femin. la Arghezi).

[4] Sens diferit: masc. aparține terminologiei financiare (*devize străine, cursul devizelor*, etc.), femin. limbii comune, cu însemnarea 'idee conducătoare, principiu călăuzitor'. Cf. totuși CS VII, 225 și VR, Febr. 1939, 95, unde înțelesurile apar schimbate.

[5] Femin. ȚK 135. Subt influența sinonimului *cămilă?*

[6] Femin. Răd II, 303. Din cauza numeroaselor nume de boli feminine?

[7] Femin. VR. Sept.-Oct. 1939, 173.

[8] Masc. obișnuit la Ardeleni (*în favorul meu*, etc.). Trebue evitat, între altele, pentrucă amintește de eroii lui Caragiale.

[9] Femin. VR, Apr.-Maiu 1937, 90.

[10] Numai la forma articulată se poate observa deosebirea dintre cele două genuri: *finea* și *finele*. Cuvânt, de altfel, din ce în ce mai rar (afară de locuțiunea adverbială *în fine)*.

[11] Femin. GO 112. Specialiștii spun numai *fonem*.

[12] Femin. ca termen culinar: gospodinele spun *fructă* fructelor pe care le dau ca desert la masă. Cf. și DA 291 (*fructă coaptă*). Influența numelor, de obiceiu feminine, ale felurilor de mâncare? Teama că masculinul ar însemna 'un singur fruct'? Au intervenit, probabil, ambele motive.

[13] Sens diferit: *grup* 'mulțime', *grupă* 'categorie'.

[14] Femin. VV 133 (în vers). Cf. *apocalips(ă)*.

[15] Femin. VR, Martie 1939, 91.

[16] Femin. PC 165. Am impresia că se răspândește, în dauna masculinului.

[17] Masc. AL, 28 Oct. 1934, 7, 2.

[18] Femin. AV 86.

[19] Masc. AL, 9 Maiu 1937, 16; RIR X, 154. Invechit.

[20] Masc. CL, 4 Ian. 1936, 4, 1; HYSt 395.

[21] Femin. la Radu I. Paul, *Flexiunea nominală internă în limba română*.

[22] Oamenii culți preferă forma feminină. Acest cuvânt pare a fi popular. Eu l-am auzit, în copilăria mea, la Tecuciu subt forma *muslin*, în gura femeilor lipsite complect de cultură.

[23] Femin. neobișnuit astăzi. L-am găsit la CCr 81, într'un citat din Maiorescu.

[24] *Onor* numai ca termen militar (cf. *pentru onor)*. Din cauză că-i vechiu, deci demodat, masculinul poate fi utilizat cu intenții stilistice (cf. *favor* la Caragiale). M. S o r b u l, *Patima Roșie* se folosește, în acest scop, de cunoscuta formulă din fostul „Imn regal" *în pace și onor*.

[25] Sensuri diferite. Cf. totuși Ins, 1 Nov. 1936, 363 (*într'un ordin de idei*). Compusul *dezordine* e numai feminin, tocmai pentrucă însemnează opusul lui *ordine*. Dar că, din pricina înrudirii etimologice, se poate lăsa și el influențat de masc. *ordin*, probează o construcție ca *dezordine sufletești* (AL, 1 Ian. 1939, 3,3): *(dez)ordine* este pluralul lui *(dez)ordin*.

[26] Femin. Ins I, 2, 526.

[27] Masc. VR, Febr. 1940, 78. Pentrucă se referă la un bărbat? De altmintrelea cred că acest cuvânt nu'se întrebuințează niciodată despre femei

parantez(ă),[1] *pendul(ă)*,[2] *poem(ă)*,[3] *pont(ă)*,[4] *porțelan(ă)*,[5] *prișniț(ă)*,[6] *problem(ă)*,[7] *purpur(ă)*,[8] *ranchiun(ă)*,[9] *rol(ă)*,[10] *smaragd(ă)*,[11] *sistem(ă)*,[12] *sofism(ă)*,[13] *spermanțet(ă)*,[14] *spiral(ă)*,[15] *stalactit(ă)*,[16] *stipendiu* și *stipendie*,[17] *subsidiu* și *subsidie*,[18] *suvenir(e)*,[19] *tabel(ă)*,[20] *tort(ă)*, *tranșeu* și *tranșee*,[21] *trompet(ă)*,[22] *tur(ă)*,[23] *țigaret(ă)*,[24] *umor* și *umoare*,[25] *vagonet(ă)*.[26]

Trebue precizat, ceea ce poate constata oricine, că marea majoritate a cuvintelor din lista precedentă sunt fixate oarecum definitiv din punctul de vedere al genului. Formele aberante, pentru care am dat diverse informații în note, reprezintă uzuri mai mult sau mai puțin personale, deci trecătoare și fără șanse de a se im-

[1] Masculinul apare regulat în scrisul lui Perpessicius, de pildă.

[2] Sensuri deosebite: *pendul*, termen științific, *pendulă* 'ceasornic (de perete, cu pendula)', în limba comună.

[3] In limbajul familiar, *poemă* are sensul de 'frumusețe, splendoare, lucru poetic' (de ex. *excursia noastră pe Dunăre a fost o poemă*), adesea cu nuanță ironică *(am fost și eu de față la cearta lor: o poemă, nu altceva)*.

[4] Femin. DO 338. Obișnuit *pont* 'cel care p o n t e a z ă (la un joc de cărți)'.

[5] Femin. AV 86.

[6] Femin. TT 136. Subt influența lui *compresă?*

[7] Masc. COp II, 161; cf. și M. K o g ă l n i c e a n u, RFR Iulie 1941, 174.

[8] Masc. VR, Iulie-Aug. 1935, 93, *(în armonii de purpur și smarald:* a influențat, desigur, *smarald*, mai ales că pasajul citat, deși în proză, are un ritm care n'ar fi îngăduit forma feminină consacrată a acestui cuvânt).

[9] Masc. apare absolut izolat.

[10] Femin. în limbajul teatrului.

[11] Femin. CL, 13 Iulie 1935, 5, 2-3.

[12] Femin. la I. L. C a r a g i a l e, de pildă.

[13] Femin. VR, Febr. 1935, 63.

[14] Masc. AL, 26 Sept. 1937, 12, 1.

[15] Masc. AL, 14 Maiu 1939, 3, 5-6.

[16] Masc. AV 69.

[17] Femin. DA 106. Cf. *decenie*, notat mai sus. Pare învechit, cum probează, de ex., *seminarie* de pe vremuri pentru actualul *seminar(iu)*.

[18] Femin. Man, 30 Nov. 1935, 5, 4. V. nota precedentă.

[19] Femin. (în *-e*) AV 75 și, regulat, la I. Petrovici. Invechit. De altmintrelea substantivul însuși, indiferent de gen, aparține mai mult trecutului, aș putea adăuga romantic.

[20] Masculinul tinde să capete un înțeles diferit, pe acela de 'tablou (statistic, etc.)', pe când femininul urmează să înlocuiască pe *tablă*, simțit, probabil, ca prea banal.

[21] *Tranșeu* este, de sigur, creație populară: în timpul războiului din 1916-18 noțiunea a devenit accesibilă soldaților de rând, care nu puteau accepta așa zicând forma cultă *tranșee*, din cauza identității singularului cu pluralul, ceea ce contravine sistemului nostru morfologic.

[22] Masculinul numește pe 'cel care cântă din trompetă'.

[23] Femin. în limbajul funcționarilor și lucrătorilor dela CFR.

[24] Cu tendință de diferențiere semantică: *țigaretă* 'țigară (obișnuită)', *țigaret* 'port-țigaretă'.

[25] Femin. EO II 231. Este echivoc, fiindcă are, obișnuit, alte accepții.

[26] Femin. Răd. I, 35.

pune, chiar dacă provin, lucru rar de altfel, dela scriitori talentaţi şi cu prestigiu. [1]

Situaţia este cu atât mai puţin favorabilă pentru răspândirea lor, cu cât, foarte des, ele sunt produsul oarecum voit al influenţei modelului străin, pe când celelalte se datoresc adaptării la sistemul morfologic românesc, indiferent de genul existent în limba care ne-a furnisat cuvintele în discuţie.

Aşa se explică, între altele, *basc, beret, bonet, casc, impasă, lutră, porţelană*, etc., care în franţuzeşte sunt masculine (primele patru), resp. feminine (ultimele trei).

b) *balerc(ă)*, [2] *bocanc(ă)*, [3] *boz(ie)*, [4] *brânduş(ă), buruian(ă)*, [5] *buturug(ă)*, [6] *cartof(ă)*, [7] *călăuz(ă)*, [8] *căruţ(ă)*, [9] *chiparos* şi *chiparoasă*, [10] *ciomag(ă)*, [11] *clas(ă)*, [12] *cojoc* şi *cojoacă*, [13] *dat(ă)*, [14] *dulceţ* şi *dulceaţă*, [15] *după-prânz(ă)*, [16] *fapt(ă)*, [17] *fărâm(ă)*, [18] *grăunţ(ă)*, [19]

---

[1] Bine înţeles, afară de cazul când ar căpăta un sens diferit.
[2] Masc. Grn I, 395 (Vizureşti-Tecuciu).
[3] Femin. CF 211; AL, 21 Aug. 1938, 5, 1.
[4] Masc. provine dintr'un mai vechiu *boziu*, existent, dialectal, şi astăzi. Aşa se explică femin. *bozie*. Cf. *roş(iu)* – *roşie*.
[5] Masc. AL, 25 Aug. 1929, 5, 4.
[6] Masc. la G. Călinescu (nu pot preciza unde).
[7] Masc. este pe cale să însemneze planta, iar femin. fructul, aceasta 'n limba oamenilor mai mult sau mai puţin culţi. Forma cu *-ă* are, foarte des, în vorbirea populară mai ales, diftongul *oa* (pentru *o* al variantei din text).
[8] Masc. la M. Sadoveanu (regulat, în ultimele lui opere).
[9] Celor două genuri le corespund sensuri deosebite: *căruţ* se chiamă jucăria, în formă de căruţă, a copiilor, Cf. totuşi AV 56.
[10] Femin. EO II, 27. Invechit. Trebue evitat, pentrucă poate produce confuzie: *chiparoasă* este numele unei flori de grădină (Polianthes tuberosa), care, în vorbirea cultă, se chiamă obişnuit *tuberoză*.
[11] Femin. în partea sud-estică a teritoriului lingvistic dacoromânesc (AAF IV, 55).
[12] Masc. învechit şi popular. Elevii de curs primar şi adesea liceal întrebuinţează de obiceiu pe *clas*, nu ca o continuare a formei vechi, ci din cauza vorbirii repezi şi neglijente (avem, de fapt, slăbirea şi apoi dispariţia lui *ă* final).
[13] Femin. DA 58. Poate avea valoare stilistică, întru cât pare augmentativ (din cauza lui *oa?*) faţă de *cojoc*.
[14] Masc. termen filozofic *(existenţa este un dat)*.
[15] Masc. AL, 3 Nov. 1935, 2, 3. In realitate, este plur. *dulceţi*, pronunţat (moldoveneşte) fără *-i* şi simţit ca singular.
[16] Femin. regulat la Arghezi. Influenţa lui *după-masă* (sinonim). *Prânză* pentru *prânz* n'am întâlnit niciodată.
[17] Diferenţă semantică. Masculinul are înţeles mai mult abstract, de aceea a devenit un termen oarecum ştiinţific. Cf. şi formula juridică *în fapt* (care se opune lui *în drept*).
[18] Masc. VR, Sept.-Nov. 1936, 93. Apariţie absolut izolată.
[19] Femin. VR, Ian. 1938, 104; VV 32 are *grăunţii*, plur. artic. (dela un sing. masc. *grăunţ*). Limba literară s'a oprit la *grăunte*, pentru singular (pluralul şovăe între *grăunţi* şi *grăunţe*).

iţar(ă),[1] *joc* şi *joacă*,[2] *lăcat(ă)*,[3] *lindin(ă)*,[4] *nimic(ă)*,[5] *oboroc* şi *oboroacă*,[6] *pârjol* şi *pârjoală*,[7] *poclad(ă)*,[8] *promoroc* şi *promoroacă*,[9] *răsad(ă)*,[10] *răscruciu* şi *răscruce*,[11] *rotocol* şi *rotocoală*,[12] *scobitor* şi *scobitoare*,[13] *scris(ă)*,[14] *sfichiu* şi *sfichie*,[15] *sine*,[16] *soroc* şi *soroacă*,[17] *stacan(ă)*,[18] *straiu* şi *straie*,[19] *testemel* şi *testemea*,[20] *titirez* şi *titirează*,[21] *târcol* şi *târcoală*,[22] *ţol* şi *ţoală*,[23]

---

[1] Femin. VR. Martie 1940, 41. Uz izolat.

[2] Femin. mai mult abstract.

[3] Femin. în graiurile moldoveneşti de nord.

[4] Masc. AL, 21 Ian. 1934, 3,2 (Arghezi); Azi, 25 Iunie 1939, 8, 6.

[5] Deosebirea de gen nu-i totdeauna urmarea deosebirii de finală. Cf. *un nimica toată* (CL, 20 Iulie 1935, 4,4).

[6] Femin. AL, 27 Iunie 1937, 8, 2. Analogia lui *baniţă*, *coşarcă*, etc.?

[7] Sensuri diferite, chiar foarte diferite (*pârjoală* fiind excluziv nume de mâncare). Cf. totuşi VR. 30 Apr. 1934, 13 *pârjoala* insomniei (un lapsus sau, poate, necunoaşterea limbii).

[8] Masc. AL, 26 Sept. 1937, 10, 2. Observaţia făcută în nota precedentă s'ar potrivi şi aici.

[9] Masc. TAV 88 (în vers).

[10] Femin. AL, 9 Ian. 1938, 13. 3.

[11] Masc. VR, Febr. 1939, 6. La Craiova, două puncte ale oraşului se chiamă *răscruciul mare*, resp. *răscruciul mic*. Pentru a evita asociaţia de idei cu *cruce*, numele unui obiect sfânt? Cf. şi formula, cu sens foarte peiorativ, *cruci şi răscruci* (dela un singular *răscruce*, intensiv al lui *cruce*).

[12] Femin. Luc 303.

[13] Masc. AL, 1 Ian. 1939, 5, 5. Cf. observaţia făcută la *pârjoală*.

[14] Masc. concret, femin. abstract (ca la *joc-joacă*).

[15] Femin. DA 74; ZN 129. Cf. *boziu-bozie*, înregistrate mai sus. Autorul citat e Oltean, ceea ce probează că *sfichie* este forma curentă in graiurile olteneşti. De observat şi *s-* pentru mult mai răspânditul *ş-*.

[16] Numai la forma articulată se poate vedea deosebirea de gen: *(în) sinea mea* şi *(în) sinele meu* (masc. Spm, 192, 211). Dată fiind sinonimia lui *sine* (subst.) cu *eu* (subst., termen filozofic), trebue să admitem că varianta masculină se datoreşte influenţei lui *eu (eul meu)*. De altfel întreaga formulă va fi având rostul să redea, printr'un cuvânt mai neaoş, o noţiune din domeniul filozofiei. Pentru partea pur formală, cf. *fine*, notat în lista de subt a).

[17] Masculinul e mult mai frecvent decât femininul.

[18] Masc. AL, 21 Maiu 1939, 4,6.

[19] Femin. CL, 24 Aug. 1935, 8,4 (*subt straia lor monahală*). Deoarece cuvântul acesta este specific moldovenesc (cel puţin cu sensul curent, acela de 'haină)', cred că avem a face aici cu un autor muntean, care-l cunoaşte numai din scris (şi foarte aproximativ).

[20] Femin. Ins III, 7, 140. Absolut izolat.

[21] Femin. CL, 2 Nov. 1935, 7,3. Autorul (Stoian Gh. Tudor), mort în războiul trecut, era Bulgar (din jud. Ilfov), prin urmare nu stăpânea bine limba noastră, cu atât mai puţin dialectul unei provincii deosebite de a lui (*titirez* e cuvânt moldovenesc). Se va fi lăsat influenţat de sinonimul muntenesc *sfârlează*.

[22] Femin. Ins II, 3, 84.

[23] Ambele aspecte morfologice deopotrivă de răspândite, adesea în aceeaşi regiune, şi chiar în vorbirea unuia şi aceluiaşi individ (la Tecuciu, de pildă).

ţolic(ă),[1] *vintre*,[2] *volbur(ă)*,[3] *zălog* şi *zăloagă*,[4] *zglăvoc* şi *zglăvoacă*,[5] *zvon* şi *zvoană*.[6]

Situaţia substantivelor vechi cu două genuri diferă de a neologismelor discutate subt a). Deja observaţiile făcute în note arată clar acest lucru. Există, în primul rând, o deosebire în ce priveşte repartiţia celor două variante. Acolo avem a face cu o repartiţie bazată pe criterii aş zice sociale, adică de cultură: în măsura în care se răspândeşte, neologismul se asimilează la elementele băştinaşe, scapă, adică, de influenţa modelului străin şi este tratat întocmai ca cuvintele vechi, după normele organice ale sistemului morfologic românesc. Aşa dar, o repartiţie pe care o putem numi verticală: păturile sociale superioare, de obiceiu culte, preferă o formă, celelalte (în cazul că termenul respectiv se bucură de o largă circulaţie), a doua formă. Aici repartiţia este orizontală (în general, bine înţeles), după dialecte sau regiuni: masculinul apare în unele graiuri, femininul în altele.

De asemenea diferă situaţia din punctul de vedere al cauzelor care provoacă şovăiala subiectelor vorbitoare. Neologismele sunt încă simţite ca elemente străine. Ele nu s'au încadrat complect în sistemul limbii noastre. Este firesc, deci, să prezinte aspecte morfologice variate, în luptă oarecum unul cu altul. Se observă totuşi că, în marea majoritate a cazurilor, unul din cele două genuri predomină în aşa măsură, încât poate fi considerat ca singurul existent. Celălalt apare sporadic şi se datoreşte, de obiceiu, influenţei c ă u t a t e a prototipului străin. Aşa dar, punctul de plecare îl constitue, la neologisme, variaţia formală, iar cel de sosire, unificarea: formele duble, impuse, la început, de

---

[1] Forma articulată, cu -*le* (deci masculină), apare VR, Febr. 1935, 65, în formula *sociologia vintrelui*. Este clar că autorul (Român get-beget: Ilariu Dobridor) a crezut că poate traduce frc. *ventre* 'pântece' prin *vintre*, ceea ce nu-i... prea grav, deşi sensul curent al cuvântului românesc este altul. In limba veche (a textelor religioase) *vintre* este ambigen şi redă adesea pe lat. *venter* (> frc. *ventre)*.

[2] Aceeaşi observaţie ca pentru *ţol-ţoală*.

[3] Masc. AL, 28 Apr. 1935, 12, 5.

[4] Femin. IB I, 203.

[5] Ambele genuri deopotrivă de frecvente.

[6] Sens diferit (masc. abstract, femin. concret). Cf. *fapt(ă)*, notat mai sus.

natura împrumuturilor în discuție, tind să se reducă la una singură. Cuvintele vechi, dimpotrivă, pornesc, de obiceiu, cu un singur gen (cel puțin așa ne spun mai totdeauna textele), pentru ca să ajungă, cu vremea, la două. Iar cauza diversificării morfologice n'are nimic a face cu etimonul, care este necunoscut subiectelor vorbitoare (de multe ori chiar lingviștilor!). Ea izvorăște din sistemul limbii noastre înseși. Analogia, de care pomeneam la începutul prezentului capitol, lucrează aici fără nicio stingherire. Acțiunea ei este ușurată enorm de faptul că unei forme unice de plural[1] îi pot corespunde două de singular, fiecare de alt gen. Pluralul feminin poate avea un singular feminin și unul masculin. A i c i trebue căutată cauza fenomenului în discuție: dela pluralul unui substantiv feminin la ambele numere se formează lesne un singular masculin, și tot așa nu-i greu să se creeze un al doilea singular, și anume feminin, dela pluralul unui substantiv ambigen (feminin la plural, masculin la singular). Și aceasta, subt influența atâtor substantive care sunt feminine la plural și masculine la singular, resp. feminine la amândouă numerele.

Pluralul tuturor substantivelor[2] din lista imediat precedentă sună în *-e* sau, dacă-s ambigene, și în *-e*, așa dar în singura vocală care constitue dezinența pluralică și a femininelor și a ambigenelor. Oricare altă finală ar împiedeca intervenția, așa de activă, a analogiei. Căci *-i*, care se întâlnește la foarte multe feminine, este ca și necunoscut ambigenelor,[3] în schimb apare la masculine, unde reprezintă dezinența unică a pluralului. Iar *-uri*, terminație caracteristică a pluralului ambigen, ne întâmpină la un număr mic de substantive feminine, și dă acestora un sens special. De aceea trebue să admitem că, din lista de subt b), ambigenele care posedă o variantă feminină la singular au avut ori au numai (sau și) un plural în *-e*. Vreau să spun că nașterea unui singular feminin a fost posibilă în momentul când substantivele ambigene respective au avut un plural în *-e* (fie ca formă unică, fie alături de alta în

[1] Prin urmare, și unui singur gen.

[2] Foarte puținele excepții se află în condiții cu totul speciale și, deci, nu pot infirma explicația propusă.

[3] Cu excepția celor în *-iu* (*avantagiu*, *cortegiu*, *crematoriu*, etc.), la care se observă însă tendința de a prefera pe *-e* (*avantaje*, *crematoare*, etc.).

-uri). Aceasta, indiferent de aspectul lui actual. Așa am înțeles afirmația făcută mai sus, că la elementele vechi situația inițială a fost, în general, unitară și că după aceea s'a produs diversificarea formală (a singularului). Ținând seamă că într'o vreme *-uri* era la ambigene mai răspândit decât *-e* (v. mai departe, § 2, b), urmează că multe din formele analogice ale singularului s'au creat relativ târziu, după ce *-e* a început să devină o dezinență mai mult ori mai puțin obișnuită la pluralul ambigenelor.

Un exemplu elocvent pentru ilustrarea principială a spuselor mele este *testemea* alături de *testemel.* Dacă acest substantiv ar fi sunat la plural *testemeluri*, un singular analogic feminin ar fi fost imposibil. Căci *testemea* cere numai decât un plural în *-le (măsea - măsele, vițea - vițele,* etc.).

c) *acizi-acide, ajutori-ajutoare,*[1] *antipozi-antipode,*[2] *arșici-arșice,*[3] *atomi-atome,*[4] *bobi-boabe,*[5] *bolzi-bolduri,*[6] *burdufi-burdufe,*[7] *caieri-caiere,*[8] *capi-capete-capuri,*[9] *cauciucuri-cauciuci,*[10] *câmpi-câmpuri,*[11] *centri-centre, cleștari-cleștare,*[12] *coclauri,*[13] *cocoloși-cocoloașe,*[14] *combustibili-combustibile,*[15] *compuși-compuse,*[16]

---

[1] Cu tendința, foarte accentuată, de a se diferenția semantic: masc. pentru persoane, deci concret *(ajutori de primar, ajutori de judecător,* etc., cf. ZN 121), femin. pentru lucruri (mai mult abstract).

[2] Femin. Ins. II, 4, 181. Influența lui *artropode, gasteropode,* etc.?

[3] Masc. AL, 25 Apr. 1937, 11, 2 (în rimă).

[4] Femin. CR-M 20, 42.

[5] Masc. în loc de feminin *(bobi de aur)* OC 188. Acest substantiv are forme duble și la singular *(bob, boabă).*

[6] Sens diferit: *bolduri* 'ace cu gămălie', *bolzi* 'diverse obiecte ascuțite' *(...ritmul metalic al bolzilor din călcâile lăcuite ale cismelor,* AL, 1 Ian. 1928, 3,2). Dicționarul Academiei înregistrează numai prima formă.

[7] Masc. Foc 419, 422. Greșală de limbă?

[8] Masc. *(caieri alburii)* VVD 240.

[9] *Capi* 'șefi', *capete* (la ființe de toate felurile), *capuri* (termen geografic).

[10] Masc. CL. 23 Maiu 1936, 2, 1 *(cauciuci noi).* Ar putea fi o greșală de tipar, eventual de altă natură.

[11] Prima formă apare numai în expresia *a bate câmpii.*

[12] Masc. AL, 18 Martie 1934, 7, 1. Autorul e publicistul A. Nour, care și cu alte prilejuri mi-a făcut impresia că nu știe bine românește.

[13] Numai la forma articulată se poate vedea că are două genuri: *toți coclaurii,* etc. (la P. Iroaie, asistent universitar, originar din Bucovina, ș. a.). In toate citatele din Dicț. Acad., care conțin acest substantiv subt aspectul lui articulat, el sună *coclaurile.*

[14] Masc. IB I, 69.

[15] Masc. Ins, Febr. 1940, 358.

[16] Sens diferit: *compușii fierului, sulfului,* etc. al. de *compuse cu prefixe, compuse propriu zise,* etc. Cf. totuși COp IV, 283 *(rimele cu compuși).*

contacți-contacte,[1] *contraforți-contraforturi,*[2] *corneți-cornete,*[3] *corni-coarne* (și *cornuri),*[4] *creieri-creiere,*[5] *cristali-cristale,*[6] *crâmpei(e),*[7] *curenți-curente,*[8] *derivați-derivate,*[9] *dialogi-dialoguri,*[10] *drobi-droburi,*[11] *epoleți-epolete,*[12] *explozivi-explozive,*[13] *exponenți-exponente,*[14] *fagoți-fagote* (și *fagoturi),*[15] *falduri,*[16] *fâstici-fâsticuri,*[17] *filamenți-filamente, fulgeri-fulgere,*[18] *globi-globuri,*[19] *gogoși-gogoașe,*[20] *grumaji-grumaze* (și *grumazuri), hexametri-hexametre,*[21] *hrisovi-hrisoave,*[22] *întregi-întreguri,*[23] *jumări-ju-*

[1] In terminologia medicală, *contacți* 'bolnavi care pot contamina pe oamenii sănătoși'.

[2] Masc. în limbajul tehnic al arheologilor, istoricilor de artă, etc. și femin. în acela al militarilor.

[3] Deosebire semantică: masculinul (VR, Febr. 1939, 55) numește pe 'cel care cântă din instrumentul respectiv', femininul este numele instrumentului. Cf. cele spuse, subt a), despre *clarinet(ă).* V. și mai departe *fagot,* a cărui situație este identică cu a lui *cornet.*

[4] Ceea ce interesează la acest exemplu arhicunoscut este că masculinul însemnează nu numai arborele Cornus mas, ci și instrumentul muzical (de alamă) în forma unui corn de vânătoare. Trebue precizat apoi că, din punct de vedere etimologic, *corn,* arborele, și *corn,* substantivul ambigen cu diverse sensuri, sunt două cuvinte diferite, care au ajuns omonime.

[5] Femin. cu înțeles figurat: *creierele unor semi-excelențe* (Răzb 362).

[6] Masc. termen științific, femin. 'obiecte de cristal'.

[7] Masc. F, 8 Oct. 1939, 2,2 *(doi crîmpei).* Apariție izolată.

[8] Masc. sens fizic *(curenți electrici,* etc.), femin. sens abstract *(curente politice, literare,* etc.). Cf. totuși *curenți sociali* (CL, 25 Maiu 1935, 9, 6).

[9] Masc. în terminologia științelor pozitive, femin. în cea lingvistică. COp IV, 275 scrie însă *derivații verbali.* Cf. mai sus *compuși-compuse.*

[10] Masc. în titlurile unor opere ca *Dialogii lui Platon* (JL, 15 Oct. 1939, 4), *Dialogii morților de Luchian,* etc.

[11] Masc. Ins II, 3, 691 *(drobii de sare).*

[12] Femin. AL, 29 Aug. 1937, 3,4.

[13] Masc. Ins, Apr. 1940, 146. Cf. *combustibili-combustibile*

[14] Femin. Ins II, 3, 233.

[15] Cf. observația făcută în nota despre *cornet.*

[16] Numai la forma articulată: *faldurii* și *faldurile.* Acest substantiv are două variante la singular: *fald,* cea mai răspândită, și *faldur* (AL, 12 Iulie 1936, 3,2), considerată ca „greșită" de Dicț. Acad. *Faldurii* este, de sigur, pluralul lui *faldur.* Cf. *but-buturi(le)* alături de *butur-buturi(i).*

[17] Femin., subt forma *fisticuri,* VR, Maiu 1939, 23.

[18] Masc. AV 133.

[19] Cu tendință de diferențiere semantică *(globii ochilor,* de pildă).

[20] Masc. AL, 7 Febr. 1937, 4, 1 *(gogoșii viermilor).* Cred că-i vorba de o greșală propriu zisă, provenită dela un cunoscător aproximativ al limbii noastre. *Gogoși* este feminin (ca și *gogoașe).*

[21] Predomină masc., care va învinge, cu vremea. Influența lui *metru-metri,* al cărui plural, într'o vreme (și astăzi, popular), suna *metre.*

[22] Masc. Ins. Sept. 1940, 395 (în vers, deci pentru necesități ritmice).

[23] Femin. VR, Maiu 1938, 10; Ins, Iunie 1939, 607.

mere,[1] *limani-limanuri,*[2] *lobi-loburi,*[3] *mărgăritari-mărgăritare,*[4] *membri-membre,*[5] *meterezi-metereze,*[6] *metri-metre,*[7] *mieji-miezuri,*[8] *moți-moațe,*[9] *nuclei-nuclee,*[10] *obraji-obraze,*[11] *paradoxi-paradoxe,*[12] *paraziți-parazite,*[13] *plumbi-plumburi,*[14] *poli-poluri, prapuri-prapure,*[15] *produși-produse,*[16] *radicali-radicale, rami-ramuri,*[17] *robineți-robinete,*[18] *sâni-sânuri,*[19] *secoli-secole,*[20] *sfredeli-sfredele,*[21] *silicați-silicate* sau *silicaturi,*[22] *snopi-snopuri,*[23] *spalieri-spaliere,*[24] *suporți-suporturi,*[25] *șorici-șorice,*[26]

---

[1] Sens diferit (după dialecte): munt. *jumări* 'scrob (= ouă sfărâmate prăjite)', mold. *jumere* 'ce rămâne din slănina de porc topită'.

[2] Masc. CS 356.

[3] Masc. în terminologia medicilor, femin. în aceea a naturaliștilor? Nu sunt sigur.

[4] Masc. la N. Beldiceanu, poet și arheolog diletant din a doua jumătate a sec. XIX (AL, 30 Maiu 1937, 9,4 în vers).

[5] Masc. sens figurat. Tot așa și femin., când se referă la persoane de sex femeiesc, care fac parte dintr'o asociație, etc.

[6] Masc. VR, August 1938, 14 (în vers).

[7] Femin. Ins, Apr. 1939, 90. E vorba de sensul filologic: 'măsură a versului'. Cf. mai sus *hexametri*. Se pare că specialiștii preferă pe *metre* (la fel *hexametre*, apoi *pentametre).*

[8] Femin. AV 31.

[9] Masc. AL. 22 Apr. 1934, 5,5 *(plesneau moți de muguri noi).* Cf. și *Moții, Țara Moților,* etc.

[10] Masc. răspândit în terminologia chimiștilor, medicilor, etc. (AL, 14 Martie 1937, 4, 1; VR, Aug.-Sept. 1940, 178).

[11] Cu înțeles deosebit: forma în *-e* are însemnarea de 'față, persoană, personaj'.

[12] Masc. Ins, Aug. 1939, 343.

[13] Masc. pentru ființe umane. Totuși Delavrancea utilizează ambele forme cu acest sens, în același pasaj chiar (cf. VR, Sept-Nov. 1936, 8).

[14] Masc. însemnează 'gloanțe (de plumb)'. Așa, regulat la M. Sadoveanu.

[15] Masc. DP 119 *(se găseau acolo prapori și steaguri).*

[16] Masc. în terminologia chimiștilor. Situația seamănă cu cea constatată la *compuși, cristali, derivați, nuclei*. Se poate observa o tendință foarte puternică în acest domeniu de a prefera masculinul, care, am impresia, a înlaturat cu totul femininul.

[17] Masc. VR, Mart-Apr. 1935, 81. Și singularul are forme după ambele genuri: *ram* și *ramură*. Cf. BL V, 74-5.

[18] Masc. în limbajul ceferiștilor (inventarele din vagoanele de persoane vorbesc de *robineți).*

[19] Cu sens diferit (masc. la oameni).

[20] Masc., atât de răspândit în sec. XIX, continuă să circule adesea, în ciuda impresiei ciudate pe care o produce (cf. CLi IV, 114).

[21] Masc. RFR, Oct. 1940, 53 *(doi sfredeli).*

[22] Predomină masc., cel puțin la chimiști, etc.; *silicaturi* Ins. II, 3, 735.

[23] Femin. FM 22.

[24] Femin. VR, 31 Martie 1934, 67.

[25] Masc. VR, Oct. 1934, 61; AL, 13 Nov. 1937, 4, 1. Sens material. Amintește, în largă măsură, de *contraforți*, notat mai sus, cu care aparține la domenii de activitate foarte înrudite.

[26] Masc. Nirv 55 *(șoricii slăninelor).*

spalţi-şpalte sau *şpalturi,*[1] *termeni-termene,*[2] *timpi-timpuri,*[3] *tiulei(e),*[4] *torenţi-torente,*[5] *troieni-troiene,*[6] *ugeri-ugere,*[7] *umeri-umere, vapori-vapoare,*[8] *versanţi-versante,*[9] *zimţi-zimţuri.*[10]

Am pus la un loc neologisme şi elemente mai mult sau mai puţin vechi, fără deosebire, aşa dar am procedat altfel decât în cazul substantivelor de subt a) şi b), din pricină că situaţia este aici alta. Oricât ar părea de curios, numai acolo se poate vorbi, în mod strict, de două forme pe care le simt subiectele vorbitoare ca absolut diferite una de alta. La singular, deosebirea dintre masculin şi feminin se impune conştiinţei noastre cu putere, atât din cauze pur fonetice (de fapt morfologice sau, cu un termen recent, morfonologice: dezinenţa caracteristică a masculinelor este o consoană sau *u,* iar a femininelor *ă),* cât şi din cauze semantice, adică ideologice sau noţionale (cele două genuri se opun hotărît unul altuia). La plural, finalele se amestecă: *-i* şi *-uri,* de pildă, apar la amândouă genurile. Insuşi *-e,* fără să se întâlnească şi la masculine, nu-i simţit ca feminin în măsura în care este simţit astfel *-ă* al singularului (deşi acesta ne întâmpină şi la câteva masculine). Este însă ceva mult mai important. Din punctul de vedere al sensului, nu se poate vorbi de un gen feminin la substantivele de subt c). Formal ele merg, e adevărat, cu femininele, dar semantic sunt mai degrabă masculine (în conştiinţa noastră este viu şi singularul lor, chiar atunci când întrebuinţăm numai pluralul). Avem a face, prin urmare, cu două aspecte, pur formale, ale unui singur cuvânt, aspecte care nu influenţează asupra genului (considerat drept categorie psihologică, adică aşa cum îl percep subiectele vorbitoare).

---

[1] Toate formele se aud, adesea la aceeaşi oameni (tipografi, editori etc.).

[2] Sensuri diferite, foarte clare şi cunoscute de toată lumea. Cf. totuşi Ins I, 1, 664 *(termene bombastice).*

[3] Masc. învechit, cu accepţia curentă *(timpii seculari,* etc. la Alecsandri şi alţii), Cf. însă COp IV, 283 *(timpi compuşi,* la verbe; v. mai sus *compuşi* şi *derivali,* întrebuinţate de acelaşi autor) şi Ins, 1 Febr. 1936, 83 *(din ultimii timpi).* In terminologia actuală a muncii, foarte des *timpi de acord* şi *timpi de lucru.*

[4] Masc. VVD 298.

[5] Masc. RGR II, 142, cu sensul de 'ape repezi (de munte)'.

[6] Masc. Ins, Ian. 1939, 176.

[7] Masc. AV 28.

[8] Inţelesuri diferite.

[9] Masc. preferat de geografi, pentrucă înlătură confuzia cu plur. lui *versantă.*

[10] Femin. CL, 19 Oct. 1935, 7,5. Apariţie cu totul izolată.

De aceea şi procesul naşterii celei de a doua forme gramaticale se explică altfel decât la substantivele de subt a) şi b), în sensul că nu intervine influenţa etimonului, ca în cazul neologismelor, nici identitatea de gen (la plural) dintre feminine şi ambigene, ca în cazul elementelor vechi, ci natura morfologică a substantivelor în discuţie, caracterul lor hibrid, care izvorăşte din faptul că noţiunile exprimate de ele le apropie de masculine, iar partea pur formală le face să meargă cu femininele. Urmarea este că pluralul lor poate căpăta două aspecte, unul determinat de înţeles, celălalt de flexiunea propriu zisă, de un factor pur exterior.[1]

Tot aici trebuesc pomenite unele nume topice cu formă de plural, care, deşi sunt nume apelative feminine, primesc articolul masculin. De pildă *Bălţii* (Ins II, 3, 789), *Lespezii* (sat in jud. Baia), etc. Intervine, pe de o parte, influenţa marii mulţimi a toponimicelor masculine terminate, la forma nearticulată, tot în *i*, precum *Bucureşti, Focşani, Galaţi, Iaşi, Ploieşti,* etc., iar pe de alta nevoia de a evita o confuzie cu substantivul comun respectiv. Căci *Bălţile* ne trimete, fie şi numai pentru un moment, la pluralul lui *baltă,* tot aşa *Lespezile* ar putea fi interpretate, din fugă, drept pluralul lui *lespede*, etc. Aceasta nu înseamnează că aprob sau chiar recomand forme ca *Bălţii, Lespezii,* etc. Dimpotrivă, le consider greşeli şi, în consecinţă, le condamn.

§ 2. Numărul. Limba noastră actuală se caracterizează printr'o tendinţă, foarte puternică şi totodată interesantă din punctul de vedere al evoluţiei ei ulterioare, de a-şi modifica profund configuraţia formării pluralului la substantive. Această chestie am studiat-o amănunţit în BPh V, 1 urm. Iată, pe scurt, constatările făcute acolo. La masculine, situaţia este aceea pe care o cunoaştem încă dela început: dezinenţa *-i* continuă să fie întrebuinţată şi astăzi pentru formarea pluralului. In schimb, femininele şi ambigenele, cu deosebire însă cele dintâiu, sunt supuse unei importante transformări, care, dacă nu se opreşte, — şi eu nu văd ce-ar putea interveni s'o oprească —, va duce, cu vremea, la un aspect al flexiunii nominale mult diferit de cel tradiţional. Astfel femininele

[1] Identitatea dintre pluralul feminin şi cel ambigen dă naştere la greşeli de acord, care echivalează cu schimbarea genului, în sensul că ambigenele sunt tratate ca feminine şi la singular. De ex.: *şi una şi alta din aceste două feluri de a trata* (AL, 18 Apr. 1937, 17,1); *şi una câte una ciudate lampioane* (Ins II, 3, 407). Cf. şi Alecsandri: *una din rezoanele* (RFR, Oct. 1940, 135). Astfel de fapte aparţin însă la sintaxă.

manifestă o predilecţie, s'ar putea spune aproape irezistibilă, pentru dezinenţa *-i*, adică pentru finala care a constituit totdeauna şi constitue chiar astăzi caracteristica pluralului la masculine (aşa dar în dauna lui *-e*, dezinenţa specific feminină din capul locului şi până în momentul de faţă). Explicaţia pe care am dat-o fenomenului este următoarea. Semivocala *i* provoacă modificarea temei într'o măsură mult mai mare decât *e*: *c, g* imediat precedenţi devin *c(i)*, resp. *g(i)*; *t, d* se africatizează (> *ţ, z*); diftongul *oa* se monoftonghează în *o*; *a* accentuat se preface în *ă*, etc. Aceasta însemnează că pluralul în *-i* se deosebeşte de singular în mod mai lămurit decât pluralul în *-e*, care, cel puţin dialectal, deci în vorbirea populară şi familiară a multor Români, se poate confunda cu singularul, întru cât sună identic cu acesta (de ex. *casă, muncitoare*, etc.).

Aceeaşi cauză, de ordin fonetic, explică preferinţa pentru *-e* la ambigene: faţă de *-uri*, dezinenţă mai specific ambigenă (deoarece *-e* a fost, la început de tot, semnul caracteristic excluziv al pluralului feminin), *-e* prezintă avantajul că schimbă adesea (*-uri* niciodată) aspectul temei substantivului (*c, g* se africatizează, *o* accentuat se transformă în *oa*, etc.). Căci o particularitate a limbii române, care o deosebeşte de alte idiome romanice, este că cele două numere ale substantivului (şi adjectivului) se opun formal unul altuia nu numai prin terminaţie, ci şi, mai cu seamă, prin temă. Se poate spune că aspectul fonetic al acesteia joacă, în conştiinţa subiectelor vorbitoare, un rol adesea mai mare decât dezinenţa.[1] Să se compare, de pildă, dialectalele *faţă-feţă, masă-mesă*, etc., la care deosebirea dintre singular şi plural constă numai în vocala din temă.

Nevoia de a opune cât mai vizibil unul altuia cele două numere duce câteodată la rezultate care pot părea curioase. Astfel femininele în *-toare* rămân, aşa spune gramatica (şi în general, aşa este), neschimbate la plural: *o învăţătoare-două învăţătoare*. Aceasta, pentru ca ele să nu se confunde cu pluralul masculinelor corespunzătoare (în *-tor*): *învăţător-învăţători*. Ei bine, există substantive feminine în *-toare* care sună la plural în *-tori*. Eu am în-

[1] Aşa se explică, între altele, plurale „ciudate" ca *fete morgane* (sing. *fata morgana*), *pene de automobil* (sing. *pană*...<frc. *panne*), care schimbă sau pot schimba cu totul înţelesul. Al doilea, care-i răspândit, din cauză că exprimă o noţiune curentă, dă chiar ocazia la glume întemeiate pe omonimia cu *pană* (de gâscă, de curcă, etc.).

registrat foarte puţine, de ex. (o) *servitoare*- (două) *servitori*, dar sunt convins că numărul lor este mai mare şi tinde, cu siguranţă, să crească. Urmează că necesitatea de a distinge cele două numere ale aceluiaşi substantiv poate fi mai puternică decât aceea de a evita confuzia dintre două substantive de gen diferit.

Alt rezultat oarecum curios îl constatăm la femininele în *-à*, plur. *-ale: basma, manta*, etc. Dezinenţa de plural a acestora este *le* (nu *e*, ca la celelalte). Şi totuşi vocala finală, adică numai o parte a dezinenţei, se preface şi aici în *i* consonant: *basma-băsmăli*. Mai mult decât atât. Unele substantive din această categorie înlocuesc întreaga terminaţie a pluralului prin *i*, de pildă *manta-mănţăi* (în vorbirea moldovenească, apoi la soldaţii de pretutindeni). Iar motivul psihologic este acelaşi ca mai sus. Să se observe cât de mare este deosebirea dintre pluralul în *-(l)i* şi singular, în comparaţie cu aceea dintre pluralul în *-le* şi singular.

Tendinţa de a înlocui pe *-e* prin *-i* lucrează foarte puternic în graiurile munteneşti, ceea ce pare a veni în contradicţie cu constatarea, mai veche, că, în cazuri destul de numeroase, situaţia se prezenta invers (cf. munt. *boale, coale, oale, roate, şcoale*, etc., faţă de mold. *boli, coli, oli, roţi, şcoli*, etc.). Din punct de vedere social, preferinţa pentru *-i* este cu atât mai mare, cu cât mediul respectiv este mai puţin cult. Aceasta înseamnă că fenomenul porneşte din vorbirea populară şi se răspândeşte în vorbirea celorlalte pături.

La ambigene, înlocuirea lui *-uri* prin *-e* îşi are izvorul, dimpotrivă, în limba oamenilor culţi,[1] indiferent de provincia lor originară. Ne dăm uşor seama, chiar aceia dintre noi care se arată mai tradiţionalişti, că *-uri* sună arhaic şi popular în comparaţie cu *-e: canaluri-canale, metaluri-metale, veşmânturi-veşminte, zaplazuri-zaplaze*, etc. Cu atât mai mult au această impresie copiii şi adolescenţii, în limbajul cărora cred că n'am auzit, la substantive de felul celor menţionate, decât pluralul în *-e*.

Alt fapt, iarăşi interesant, deşi, poate, mai puţin semnificativ, este următorul. Se observă, la feminine, şi anume la substan-

---

[1] Acest fapt ajută la complectarea explicaţiei propuse mai sus, pentru a înţelege răspândirea lui *-e*. Nu numai motive de ordin strict formal, ci şi motive în legătură cu mentalitatea subiectelor vorbitoare au dus la situaţia actuală. Leo Spitzer invoacă (într'o scrisoare dela 3 Aug. 1939) tendinţa limbii noastre de „a accentua femininul la abstracte" (cf. *aste*

tivele abstracte, apoi la cele care exprimă 'materii', tendința de a face pluralul în *-uri*, atunci când au înțeles concret (când, adică, unele denumesc noțiunile respective subt un aspect concret, iar celelalte arată obiectele fabricate din materia în discuție): *mări-muri* 'personaje mari, sus puse', *scumpeturi* 'lucruri scumpe', *blănuri, mătăsuri, olănduri*, etc. Dezinența *-uri* a aparținut, la început, numai ambigenelor (căci provine din lat. *-ora*, neutru), dar cu vremea, de sigur din pricina identității dintre pluralul ambigen și cel feminin (în cazul lui *-e)*, ea s'a întins și la unele feminine, nu prea numeroase. Astăzi o găsim la foarte multe, cu tendința de a se extinde la toate substantivele feminine, care, datorită sensului (v. cele spuse mai sus), sunt apte de a o primi. Cauza fenomenului trebue căutată, de data aceasta, în lumea exterioară, adică în viața socială, nu în sistemul lingvistic. Civilizația materială face progrese extraordinar de mari și de rapide. Urmarea este, între altele, înmulțirea neobișnuită a obiectelor menite să satisfacă nevoile și plăcerile oamenilor. Aceste obiecte (dau termenului înțelesul cel mai larg cu putință: preparate chimice și farmaceutice, fabricate de tot felul, ștofe, etc.) nu capătă totdeauna numiri nouă, fiindcă nu-i necesar, nici posibil în toate cazurile. Deseori se întrebuințează numele materiei prime, care, în această calitate, nu avea decât excepțional o formă de plural, pentrucă noțiunea însăși nu poate fi, în general, concepută subt ipostaza pluralității. Aplicat însă la produsele lucrate din materia respectivă (numeroase, cel puțin ca aspect și destinație), numele trebue să aibă un plural, aș spune chiar că nu poate avea decât plural, singularul rămânând să indice, ca și mai înainte, materia ca atare.[1] Acest plural sună obișnuit, dacă nu chiar totdeauna, în *-uri*. Căci prelucrarea materiei asimilează, până la identitate, noțiunea modificată astfel cu obiectele propriu zise ('lucruri', cum se exprimă gramaticii), pentru care Romanii și Grecii, de pildă, dispuneau de substantive neutre[2].

---

aceea, pronume feminine cu sens neutral): *-e* caracterizează pluralul substantivelor feminine (spre deosebire de *-uri*, care, dată fiind originea lui din lat. *-ora*, este simțit ca specific pentru ambigene), așa că prezența lui la pluralul ambigenelor dă acestora o nuanță abstractă, ceea ce se potrivește cu mintea predispusă spre abstracție a oamenilor de cultură.

[1] Cu substantivele așa zise abstracte lucrurile se petrec la fel, dacă noțiunea exprimată de ele sufere o transformare care o asimilează cu obiectele materiale concrete.

[2] Dezinența *-uri* poate da un sens concret (adică mai concret) și substantivelor ambigene, cum arată construcția *lichidurile din rafturile farma-*

Procesul morfologic descris aici se află în curs de desfăşurare. De aceea marea majoritate a substantivelor de care este vorba posedă forme de plural duble, în luptă una cu alta. Cea nouă tinde să elimine pe cea veche, şi într'un viitor mai apropiat sau mai îndepărtat victoria ei va fi, de sigur, o realitate. Cine observă cu oarecare atenţie limba noastră actuală vede uşor că cei mai mulţi Români (copiii, adolescenţii şi tinerii aproape în unanimitate) preferă aspectele nouă ale pluralului (*-i* la feminine, *-e* la ambigene, *-uri* la femininele abstracte cu sens concret şi la cele 'materiale' ca nume de obiecte fabricate).[1]

Exemple numeroase am dat în studiul citat la începutul prezentului paragraf. Nu le mai reproduc aici (decât doar întâmplător). Dar între timp am adunat altele, pe care, întru cât confirmă constatările şi, sper, explicaţiile mele anterioare, cred util să le înşir mai jos. Gruparea o fac după genuri: a) feminine şi b) ambigene, iar pe cele dintâiu, fiindcă aparţin la mai multe categorii morfologice, le separ după dezinenţă. Toate (sau aproape toate) au forme duble. Eu notez numai pe cea nouă, adică pe cea aberantă, care se abate dela normele flexiunii nominale, aşa cum le-a deprins generaţia mea în ultimele decenii (cam de pe la 1900 încoace).[2]

a) Feminine.

1. Dezinenţa *-i* (în concurenţă cu *-e*): *ancori* (AV 15), *balalaici* (Ins, Oct. 1940, 17), *beteli* (PTA 200), *birji* (Răd I, 228), *brădoici* (BPh VI, 210), *brăzdi(le), carieri, căpri* (FF XIV, 59),[3] *căpşuni* (Gl, 7 Iulie 1940, 3, 4), *chiţi* (sing. *chită*, AO XVIII, 97), *cireşi* (AV 127),[4] *cârji* (ibid. 49), *coli* (ibid. 11), *colinzi* (Mold. estică), *colivi* (CIst 419), *comenzi, coperţi* (VR, Iunie 1940, 65), *co-*

ciei (Mihail Sebastian): *lichide* indică noţiunea ştiinţifică respectivă, are, deci, înţeles oarecum abstract, *lichiduri* 'preparatele farmaceutice subt forma de lichide', obiecte concrete, materiale. Despre *-uri* în general, cu valoarea aici arătată, v. *Preocupări literare* V, 560 şi *Ethnos* II, 74-5 (e vorba de graiurile populare din judeţul Olt).

[1] Remarc ulterior că, în unele cazuri (foarte puţine, de altfel), *-i* al femininului plural se impune din cauze oarecum fonetice. De pildă: munt. *cireşi, corcoduşi*, etc. sună la singular *cireaşe, corcoduşe*. Aceasta însemnează că *-i* dela plural este nu numai „regulat", ci chiar obligatoriu.

[2] Izvorul îl arăt numai când e scris, şi chiar atunci numai dacă exemplul mi se pare interesant din diverse puncte de vedere (este puţin cunoscut sau puţin accesibil, provine dela un scriitor însemnat, m'a surprins existenţa lui, etc.).

[3] Şi la un ofiţer, originar de peste Prut.

[4] General (sau aproape) în vorbirea muntenească, deşi se poate con-

piți (AO XVIII, 97), *corcoduși* (AV, 81), *crămi, crătiți* (RB-R 10; HYSt 51), *curcubieț* (ALR I, 1, harta 7), *depeși, disciplini* (VR, Sept. 1938, 90), *dulămi* (PTA 202), *fălăngi, feși* (MN, 2 Maiu 1940, 7), *firizi* (VR, Oct. 1398, 96), *foci, foiți* (Ins, Febr. 1939, 329), *frești* (JL, 13 Aug. 1939, 3, 1), *funți* (AV 15, 105), *gălușți, gărăfi, hăini* (BL VI, 189),[1] *hăli, influenți, insuli* (VR, Apr. 1939, 33, în vers), *iscusinți, îmbrăcăminți* (ȚK 151; Ins II, 3, 751, 966), *înghețăți* (sing. *înghețată), lebezi* (AV 42), *lotci, luminății* (sing. *luminație*=*iluminație*, 1907 II, 166),[2] *lunți* (sing. *luntre),*[3] *medităţii, movili* (VR, Nov. 1938, 3), *nostimăzi, notiți* (OR I), *pamblici* (VR, Iunie 1940, 13), *panorămi* (VE), *parăzi (*VR, Iunie 1940, 83), *pălmi, pelerini* (HYSt 9), *pluți* (Ins, Maiu 1939, 232), *preliminări* (VR, Apr. 1939, 152), *reguli* (AcR), *sălbi* (Mac I, 64; VR, Apr. 1940, 146), *săpi* (1907 II, 369), *sentinți* (Ins, Aug. 1940, 254), *sobi* (RGR II, 20), *stafizi, sucursăli, sudălmi, śuți* (sing. *śută*=*ciută*, AO XVIII, 97), *șopți* (RFR, Apr. 1940, 143), *tălăngi* (1907 II, 138), *tărăbi, tehnici, telegrămi, tendinți, tinzi* (VR, Nov. 1938, 44), *trăisti* (Ins, 1 Iulie 1940, 8) și *trăiști* (Mac I, 145), *troci* (ALR I, 1, harta 7), *tulpini, țărănci* (VR, Aug. 1939, 32; JL, 24 Sept. 1939, 2, 1), *Țigănci* (foarte răspândit, chiar la Moldoveni, ca Otilia Cazimir, de pildă), *uliți* (Răd I, 306), *undiți, uzini, vișini.*

De adăugat următoarele exemple moldovenești (A XLVII, 96 urm.): *cătărămi, cușmi, jaletci, năfrămi.* Apoi *cozi*, care caută, mai pretutindeni, să înlocuiască pe *coade:* se știe că acest substantiv exprimă, la plural, nuanțe diferite, după cum e vorba de coadele femeilor sau de cozile cailor, etc.

Datorită tendinței aici în discuție, vorbirea populară preface regulat pe *a* accentuat în *ă* la substantivele al căror plural se termină în *-i* (și care păstrează neschimbat pe *á* în limba cultă): *mărgini, nății* (Gl, 23 Iunie 1940, 24), *stății, tăxii*, etc.,[4] tocmai pentrucă forma cu *ă* se deosebește mai clar de singular decât cea cu *a*.

---

funda cu pluralul lui *cireș*. La fel *corcoduși, vișini* (cf. *căpșuni*, notat mai sus).

[1] La Buzău, de pildă, n'am auzit altă formă.

[2] Vorbește un țăran (moldovean).

[3] *-i* a făcut să dispară *r* precedent (a cărui prezență cere numai decât un *i* sonant), ceea ce a dus la *t*>*ț*. Exact ca *inți* pentru *intri* (pers. II sing.), auzit de mine în gura unui copil, la Buzău.

[4] Cf. și *ălbii* (Arghezi).

Că fenomenul caracterizează în special limba actuală, probează, dacă ar mai fi nevoie, formele de plural, mai vechi, în *-e* ale unor substantive care astăzi sună pretutindeni în *-i: ciuperce, puşce, rane, talpe* (Neculce), *blane* (Ien. Văcărescu), *mare* (ArhR III, 54), *figure* (Haşdeu), *lacrăme, porunce(le), rane, săgete,* (Şt. PAŞCA, *Cel mai vechiu ceaslov românesc*, Bucureşti 1939, 38).

Deoarece femininele au la plural acelaşi aspect ca la genetiv-dativ singular, trebue arătat, lucru care, de altfel, se înţelege dela sine, că cele spuse mai sus se potrivesc întocmai şi pentru genetiv-dativul singular. Iată câteva substantive pe care le-am întâlnit numai subt această ultimă formă: *(Valea) Cenăzii*, n. top. (I. Agârbiceanu), (buzunarul) *jachetii*, (poziţia) *Orăzii,*[1] (acestei) *provîdenţi* (VR, Martie 1939, 116).[2]

2. *-li* pentru *-le: băsmăli* (A XLVII, 96), *curăli* (ibid. 97), *haimanăli, hărăbăli* (1907 II, 37), *măhălăli* (ibid. 369), *mântăli* (ibid. 164 şi A XLVII, 97), *zăhărăli* (A XLVII, 98).

3. *-uri: cărnuri* (CrA, 128), *dămuri,*[3] *fanteziuri,*[4] *gazeturi* (1907 II, 475),[5] *hăituri* (AL, 5 Febr. 1939, 7),[6] *mărinaturi* (Ins II, 3, 520), *mărimuri,*[7] *mâncăruri,*[8] *olănduri* (VR, Aug. 1938, 45), *scumpeturi* (1907 II, 177), *tivduri* (ALR I, 1, harta 7), *zemuri.*

---

[1] Ardelenii, mai ales, spun aşa, fiindcă nomin. -acuz. sună *Oradîa* (nu *Oradiia*, cum pronunţă, de obiceiu, Românii de dincoace de Carpaţi).

[2] Faţă de puterea cu care se manifestă tendinţa aceasta, pare anacronică şi pedantă păstrarea lui *-e*, la numeroase plurale feminine, în vorbirea şi scrisul unor Români (influenţaţi, foarte probabil, măcar câteodată, de Academie), de pildă *cirede* (VR, Nov.-Dec. 1934, 107), *epoce, pagine* (AL, 29 Dec. 1935, 9,2), *predice*, etc. Stăruinţa de a prefera pe *-e* lui *-i* este foarte vizibilă la substantivele terminate în *-că: critică, fonetică, lingvistică, statistică, tehnică*, etc., care s'au fixat, pentru marea majoritate a contimporanilor noştri, subt forma cu *-i (fonetici, lingvistici*, etc.). Trebue acceptat *-e* numai când există primejdie de confuzie cu un substantiv masculin aparţinând aceleiaşi familii de cuvinte (de ex. *critic-critici*, alături de *critică-critice*).

[3] Trivial, cu sens ironic (la adresa femeilor stricate).

[4] Stofe 'fantezi', deci înţeles concret şi, într'o anumită măsură, colectiv (despre m a i m u l t e obiecte similare).

[5] In gura unui ţăran. De altfel se poate spune, în general, că această dezinenţă, despre care am afirmat mai sus că este simţită ca populară şi arhaică la ambigene, are, într'o anumită măsura, acest caracter şi la feminine (când e vorba de noţiuni mai mult ori mai puţin culte şi ale căror nume au, în limba comună, pluralul subt forma lui obişnuita, cu *-e* sau *-i*).

[6] Sing. *haită* (de lupi, etc.).

[7] Auzit dela un calugăr, licenţiat în Teologie. Nuanţă ironică foarte vizibilă, care provine, în bună parte, şi dela caracterul aberant al dezinenţei (cf. nota 3). Pluralul curent al acestui substantiv *(mărimi)* are şi sensul concret aici în discuţie.

[8] Formă condamnată adesea, ca fiind urîtă, etc. Naşterea ei se dato-

Cu privire la pluralul în *-i* alături de cel în *-e* al substantivelor (pot adăuga şi al adjectivelor), trebue amintit un fapt pe care l-am discutat la „Fonetică" (cap. I, § 3). Am arătat acolo că, din cauza alternanţei lui *e* şi *i* neaccentuaţi, apare, în scris, foarte des (în vorbire şi mai des), *i* pentru *e*. Şi am dat exemple ca *fetile, literile, operile*, etc. La prima vedere astfel de cuvinte seamănă bine cu *limbile, tălpile, vămile*, etc., aşa că ar putea fi considerate ca aparţinând la aceeaşi categorie morfologică din punctul de vedere al formării pluralului. In realitate, ele se deosebesc lămurit, cum dovedeşte în mod neîndoielnic aspectul nearticulat al acestui număr: *fete, litere*, etc. (niciodată, cred, n'am dat în scrisul nostru actual de grafii ca *feti, literi*, etc.), alături de *limbi, tălpi*, etc. (cu *-i* consonant). Prin urmare, exemple de felul lui *fetile, literile*, etc. nu trebuesc interpretate ca exemple de substantive care sunt supuse tendinţei de a înlocui pe *-e* prin *-i* la plural. Tot aşa să ne ferim de greşala pe care am putea-o săvârşi în sens invers, dacă am lua... în serios forme scrise de felul lui *limbele, nenorocirele*,[1] etc., care se întâlnesc şi ele, deşi mult mai rar, datorită fenomenului numit hiperurbanism. Pentru orientare, cel mai sigur mijloc este pluralul nearticulat: *-e* de o parte, *-ĭ* de alta, care nu se pot confunda în niciun caz, chiar dacă pe cel dintâiu îl pronunţăm *i* (căci acesta este un *i* sonant, iar celălalt, *i* consonant).

b) Ambigene.

adause, adultere, aerodroame, albuşe, almanace (StI V, 54),[2] *apetite, arce* (M. Sadoveanu), *aşternute* (VR, Martie 1940, 160), *avanse* (într'un comunicat al Ministerului Finanţelor), *buste, cabarete, cable, caucioace* (în gura unui subofiţer de aviaţie), *cămine, cearşafe* (Răd I, 428), *cenacle* (Ins, Iunie 1939, 612), *chibrite, contacte* (VR, Aug. 1939, 156), *conture*,[3] *coteţe* (VR, Nov. 1938, 3),

reşte totuşi unei necesităţi, pe care au simţit-o, în primul rând, restauratorii. Căci *mâncări* are sensul de 'două sau mai multe acţiuni care poartă acest nume' (cf. *două bătăi strică, dar două mâncări nu)*, pe când *mâncăruri* însemnează exact ceea ce aveau nevoile restauratorii să exprime în listele de bucate, anume 'diverse feluri de mâncare' (aşa dar înţeles concret şi precis).

[1] Iată câteva exemple: *altitudinele* (VR, Ian. 1935, 71), *nervurele* (ibid. 73), (culmea) *culmelor* (Ins, 15 Ian. 1936, 59), *limbele* (Foc 438). De obiceiu avem a face cu greşeli de tipar, care probează însă acelaşi lucru, că zeţarii (nu autorii!) confundă cele două dezinenţe ale pluralului.

[2] Forma în *-e*, simţită ca necesară de autorul respectiv, a adus cu sine varianta, puţin obişnuită, în *-c* a acestui cuvânt, pe care se cuvine să-l întrebuinţăm subt aspectele *almanah-almanahuri*.

[3] Deja la Eminescu (*abia conture triste...*).

cuprinse,[1] *debuşee, dialoage,*[2] *distice,*[3] *duele, echilibre* (VR, Aug.-Sept. 1940, 162), *entuziasme* (ibid., Iunie 1939, 148), *flagele* (ibid., Iunie 1939, 66), *frunzişe* (I. Pillat), *gheme* (PTA 42), *ghioace, ghişee, ghivece, hazarde* (SR IV, 27), *hipodroame, hotele, ideale* (Ins, Dec. 1939, 504), *intelecte* (RFR, Aug. 1939, 405), *îndemne, jersee, mărunţişe, mototoale, nase* (ALRM I, 1, harta 37), *nivele* (BSG XLVII, 355), *nuclee, ocoale,*[4] *parfume* (Macedonski), *plane* (JL, 17 Dec. 1939, 1, 1), *plumbe,*[5] *potoape* (Azi, 14 Iunie 1940, 7, 1), *profile, prototipe,*[6] *rapide,*[7] *răsade* (Răd I, 105, 468), *refrene* (VR, Aug. 1938, 113), *regime, reliefe* (RIR V-VI, 496), *repere, resoarte, revere* (VR, Sept. 1938, 30), *rituale* (PC 87), *sarcofage, scrâncioabe, scurt-circuite, sprijine* (VR, Febr. 1939, 12), *strate* (ibid., Nov. 1938, 19), *sutiene, şire, şirete* (Gl, 23 Iunie 1940, 1), *şpalte, şuiere, tacte* (Ins, Apr. 1940, 48), *talaze* (AV 82), *tance, tavane, ture* (dela *tur* < frc. *tour;* cf. sing. *tură,* notat mai sus, pag. 54), *uruite* (Ins, Iunie 1940, 7), *vârteje* (Delavrancea), *zăgaze* (Arghezi), *zbuciume* (AL, 29 Maiu 1939, 1, 2).

O grupă aparte alcătuesc substantivele terminate în *-giu,* despre a căror finală am vorbit, din punctul de vedere al pronunţării, în cap. I, § 5 din „Fonetică". Varianta în *-j (avantaj, echipaj, raclaj, sondaj,* etc.) primeşte la plural dezinenţa *-e: avantaje, echipaje,* etc. Cred că *-uri* nu apare deloc (sau numai în mod cu totul excepţional)[8] la această variantă. Evitarea lui *-uri* se observă însă şi la formele în *-giu,* unde, din cauză că un plural în *-e*[9] nu corespunde sistemului nostru lingvistic, întâlnim dezinenţa *-i: avantagii, echipagii,* etc., apoi *cortegii, privilegii, consilii, domenii, teritorii,* etc. Se poate spune că, indiferent de aspectul fonetic al finalei, toate aceste substantive merg împreună, în sensul că toate tind să facă pluralul altfel decât în *-uri.* Tendinţa e atât de puternică, încât dezinenţa mai nouă este preferată şi atunci când s'ar

---

[1] La criticul Pompiliu Constantinescu.
[2] La Paul Zarifopol.
[3] G. Călinescu. Cf. observaţia făcută în nota 2 dela pag. 70.
[4] Sensul propriu *(ocol de vite). Ocoluri* însemnează 'drumuri ocolite'.
[5] În limbajul ceferiştilor, când e vorba de vagoanele plumbuite.
[6] *Tip* face pluralul numai în *-uri. Tipi* însemnează 'oameni, indivizi'.)
[7] Dela *rapid* 'tren rapid'.
[8] De pildă *curajuri,* care suna însă, cu siguranţă, şi *curaje.*
[9] De aceea au dispărut repede pluralele de felul lui *fluvie, principie, studie* ş. a., care circulau pe la jumătatea secolului trecut (latiniştii le-au întrebuinţat şi după aceea, deoarece aveau în minte modelul lat. *principia, studia,* etc.).

putea produce confuzii, din cauza omonimiei, de pildă în cazul lui *medii*, plural și dela *mediu*, dar și dela *medie.*[1] De altfel dezinența *-i* are prin ea însăși un caracter echivoc, fiindcă este semnul distinctiv al pluralului feminin,[2] și, în cazul substantivelor terminate la singular în *-ie*, ea se combină cu *i* sonant precedent, pentru a da naștere diftongului *-ii*, perfect identic cu *-ii* al ambigenelor. Și totuși limba actuală preferă dezinența aceasta, fără să se îngrijească de eventuale confuzii, care, chiar dacă nu se produc în mod strict, răsar o clipă în mintea ascultătorului (și, evident, în aceea a vorbitorului), prin asociație cu *-ii* al femininelor. Este drept că identitatea formală a ambigenelor cu femininele, la plural, slăbește mult sensibilitatea pentru confuzie, a cărei primejdie persistă totuși, dată fiind deosebirea noțională dintre aceste două categorii de substantive.

Lupta care se duce între cele două dezinențe ajută la ivirea unor forme de plural hibride (din punct de vedere fonetic și raportate la aspectul singularului). Astfel, alături de *avantaje* și *avantagii*, întâlnim *avantajii* (cel puțin în scris, dar cred că sunt Români care și pronunță așa), la fel *echipajii, tirajii, voiajii*, etc. Evident că asemenea forme, care iau naștere prin contaminarea celorlalte două (și vina, ca să zic așa, o poartă singularul, cu variantele lui *avantaj-avantagiu)*, trebuesc evitate, după cum trebuesc evitate (în ipoteza, nu tocmai neverosimilă, că ele există) pronunțări ca *avantajiu, echipajiu*, etc.

Am afirmat mai sus că subiectele vorbitoare sunt stăpânite de tendința aici în discuție cu o forță aproape irezistibilă. Și am pomenit de reducerea, în largă măsură, a sensibilității lor firești pentru confuzii sau omonimii. Printre substantivele ambigene cu pluralul în *-e* (alături de mai vechiul *-uri)* există multe al căror singular este identic cu participiul trecut al unui verb aparținând aceleiași familii de cuvinte sau cu adjectivul corespunzător.[3] Urmează că pluralul în *-e* al acestor substantive sună exact la fel cu pluralul feminin al participiilor sau adjectivelor în discuție. Să se

[1] Se poate cita și *dolii* (AL, 3 Maiu 1936, 8,4), pluralul lui *doliu* și al lui *dolie* 'canal, rigolă (pe acoperișul caselor)'.

[2] Și al celui masculin, firește, dar aceasta nu interesează discuția noastră.

[3] Fiind, de fapt, adjective întrebuințate substantival.

compare, de pildă, *aşternute, cuprinse, uruite*, apoi *ideale, plane.*[1] Şi totuşi aceste forme apar mult mai des decât altele, iar până la urmă, dacă tendinţa continuă să lucreze intens (şi nu văd ce-ar putea interveni s'o împiedece), ele vor ajunge a fi singurele întrebuinţate.

Dezinenţa *-uri* este, după cum am mai spus, simţită ca arhaică şi populară. Aşa se explică evitarea ei în limba actuală a majorităţii oamenilor de cultură. Iată un număr de exemple, menite să înlesnească verificarea şi, sper, confirmarea acestei impresii, care cred că este cu atât mai puţin subiectivă, cu cât eu însumi recurg, de obiceiu, la pluralul în *-uri*[2]: *aplausuri* (M. Kogălniceanu), *aresturi, aşezăminturi* (VR, Sept. 1938, 46), *avizuri* (1907 II, 455), *biliarduri* (Eminescu), *brilianturi* (Alecsandri), *cabareturi, cabineturi* (VR, Sept. 1938, 46), *costumuri* (Bolliac), *diamanturi* (Neculce), *epizoduri* (VR, Iunie 1939, 147), *excesuri* (Bălcescu), *facsimiluri, fânaţuri* (CrA 168), *flageluri* (Ins III, 8, 328), *gazuri* (ibid. 321), *geniuri* (Macedonski), *glonţuri* (Neculce), *masivuri* (CrA 224), *materialuri* (VR, Sept. 1938, 56), *mediuri* (VR, Aug. 1939, 92), *metoduri* (ibid., Sept. 1938, 52), *miezuri* (AV 121),[3] *muzeuri* (VR, Nov. 1938, 56), *obiecturi* (ibid., Sept. 1938, 48), *pacheturi* (1907 II, 392), *palaturi* (Kogălniceanu, Alecsandri), *parantezuri* (Vl. Streinu), *participuri* (D. Dăscălescu, anul 1850), *peizagiuri* (VR, Sept. 1938, 45), *portreturi* (ibid. 48), *procesuri,*[4] *scheleturi* (Alecsandri), *serviciuri* (Gr. Alexandrescu), *trăgaciuri* (VR, Dec. 1936, 67), *ţepuşuri* (AL, 5 Febr. 1939, 8, 3).

Se înţelege că găsim în limba mai veche sau chiar în cea veche unele substantive ambigene cu pluralul în *-e*, care sună astăzi, probabil pretutindeni, excluziv în *-uri: discurse, răspunse* (L. M o r a r i u, *Cărturăria lui Ilie Eminovici*, Cernăuţi 1938, pag. 10), *frace* (Alecsandri), *împrumute* (Neculce), dar numărul cazurilor de acest fel este foarte redus, în comparaţie cu cele care sprijină afirmaţiile mele. Prezenţa lor dovedeşte numai că limba noas-

[1] Omonimie avem şi la *şirete* (plur. lui *şiret*, substantiv, şi plur. femin. al lui *şiret*, adjectiv, două cuvinte care n'au, bine înţeles, nicio legătură etimologică).

[2] Am în vedere, mai cu seamă, substantive de felul celor deja pomenite. La cele care urmează prefer, mai totdeauna, dezinenţa *-e* (sau *-i*).

[3] Dela acest substantiv, dacă-l considerăm ambigen (de fapt, el este masculin), nu-i posibil alt plural, şi totuşi forma în *-uri* pare nelalocul ei.

[4] *...actele de cugetare sunt processuri...* (AL, 4 Nov. 1934, 7, 6): autorul (Izabela Sadoveanu) a vrut să evite confuzia cu *procese* (în justiţie, etc.).

tră a șovăit mereu între cele două dezinențe ale pluralului la ambigene, cum a șovăit și între *-e* și *-i* la pluralul femininelor. Dar niciodată nu s'a putut constata lupta dintre variantele morfologice ale aceluiași substantiv în proporțiile ei actuale și, mai cu seamă, tendința uneia de a înlătura pe cealaltă. Concurența se desfășură subt ochii noștri și va continua multă vreme (poate chiar totdeauna) în viitor, căci simțim că în unele cazuri ambele variante vor persista, din cauza deosebirii semantice dintre ele (de ex. *raporturi* și *rapoarte)*, iar în altele limba s'a oprit la forma 'arhaică' în *-uri*, asupra căreia nu va reveni *(discursuri, fracuri, împrumuturi,* etc.). Dar nu-i deloc greu să observăm că, de cele mai multe ori, lupta se va sfârși prin biruința lui *-e,*[1] cum cred că au arătat exemplele menționate mai sus.[2]

Din cauze fonetice, unele substantive masculine prezintă, la forma de plural articulată (nominativ-acuzativ), un aspect interesant, care merită să ne rețină un moment atenția. Am vorbit la „Fonetică" (v. cap. III, § 3) despre pronunțarea ca *î* a lui *i* precedat de șuierătoare *(ș, j, ț,* etc.). De asemenea am arătat tendința lui *ĭ* final de a se pierde, când se găsește în contact imediat cu un *i* sonant (cap. II, § 4). Combinarea acestor două fenomene duce la o formă de plural care face impresia unei inovații morfologice, fiindcă pe de o parte diferă de cea obișnuită (și, în scris, generală), iar pe de alta raportul dintre ea și singularul aceluiași substantiv se prezintă altfel decât ne așteptăm. Depildă: *dințî* (sing. *dinte), munțî* (sing. *munte),* etc., pe care le-am auzit în vorbirea a numeroși Români, indiferent de provincie, căci *i* > *î* după *ț* se întâlnește mai pretutindeni. La Moldoveni (și la o bună parte dintre Ardeleni), această modificare se produce și după *ș, j,* etc., așa că pluralul articulat în *-î* (pentru *-iĭ)* apare cu mult mai des: *cireșî, Franțujî,* etc. Raportate la singular, precum și la aspectele lor literare, astfel de forme se prezintă ca o noutate, și de aceea am crezut că trebuesc menționate, fie și măcar din fugă.[3]

Un număr de substantive apar la plural, împotriva uzului, căci exprimă noțiuni care nu pot fi imaginate ca o pluralitate sau,

---

[1] După cum la feminine va învinge *-i.*

[2] Pentru alte substantive (ambigene și feminine) decât cele discutate, v. DR IX, 415 urm. (material luat din ALR I, 1).

[3] Bine înțeles, nu numai substantive, ci și altfel de cuvinte prezintă finala *î* (pentru *iĭ)* în condiții fonetice identice: *alțî, înalțî* ș. a.

în ipoteza că posedă un plural, capătă această formă acolo unde ea nu se justifică. Iată-le:

activitate (principiului care azi impregnează toate *activitățile* germane, Ins I, 1, 395);

apropiere (comori au fost ascunse prin *apropieri*, HYSt 9);

argint (în zorii de *arg'nți*, BP, nr. 486, 171) [1];

atmosferă (mare creator de *atmosfere*, CL, 4 Ian. 1936, 6, 6-7) [2];

auditor(iu) (aproape regulat, poate și din cauza frc. *mes chers auditeurs*, etc., dar și pentrucă substantivul nu mai este simțit ca colectiv, deci oarecum abstract, ci ca nume al fiecăruia din cei care alcătuesc publicul sălii unde se ține conferința, așa dar sinonim cu *ascultător);*

bibl'otecă (încăpere largă, cu mai multe *biblioteci*, AL, 8 Nov. 1935, 3, 1) [3];

considerație (cu multe *considerații*, cu alese *considerații*, etc., formulă de dedicație foarte răspândită) [4]:

cotropire (setea de *cotropiri* a altor popoare, VR, Sept.-Nov. 1936, 94);

distincție (nu fac *distincții* de rasă, Ins, III, 7, 530) [5];

farmec (plutirea plină de *farmece* și primejdii, VR, Aug. 1934, 7; tot așa *farmecele D-nei N.*, etc.) [6];

fonduri (o carte care nu e lipsită nici de *fonduri* de umanitate, VR, Martie-Apr. 1935, 77) [7];

grisă (griși fierți în apă, AL, 26 Dec. 1937, 15, 2) [8];

inutilitate (experiența *inutilităților* faptelor, HYSt 252);

---

[1] In vers (rimează cu *alinți*). Pluralul are înțeles concret, ca nume al unei monezi determinate (cf. cei treizeci de arginți ai lui Iuda Iscariotul).

[2] Pluralul ne trimete excluziv la termenul din științele fizice (unitate de măsură a presiunii atmosferice).

[3] Cu sensul popular și semicult de 'dulap cu cărți'. Și frc. *bibliothèque* se întrebuințează cu această accepție.

[4] Și aici pluralul se întrebuințează numai cu înțelesul concret ('modul cum considerăm o problemă, un lucru, etc'.).

[5] Are plural atunci când însemnează 'decorație, premiu, etc.' (mijloc concret de a distinge pe cineva pentru meritele lui).

[6] *Farmece* apare numai în formula *a face farmece* (așa dar cu sens folcloristic).

[7] Pluralul însemnează 'mijloace financiare, bani'.

[8] Acest substantiv are numai singular. Daca s'a putut ajunge totuși la un plural, aceasta se datorește formei lui duble: mold. *grisă*, munt. *griș*. Ultima a fost considerata ca plural de către autorul respectiv (Moldovean de origine).

omagiu: singularul se întrebuinţează în dedicaţii (lui N. *omagiu cordial, amical,* etc.), iar pluralul ca formă de salut (*omagii respectuoase* D-lui sau D-nei N.);

plac (şi-l practicau după *placurile* lui Casanova, VR, Nov.-Dec. 1934, 78)[1];

preajmă (în *prejmele* Botoşanilor, ibid., Nov. 1938, 52)[2];

principiu (Franţa nu are obiecţiuni de *principii,* ibid., Aug.-Sept. 1937, 78)[3];

proză (culegere de *proze,* RFR, Iulie 1937, 157)[4];

putinţă (aceasta le dă nişte *putinţi* de înţelegere, AL, 1 Nov. 1935, 8, 4)[5];

zgaibă (cu *zgaibele* în sus, ibid., 10 Iulie 1938, 4, 5)[6].

Intâlnim, dar mult mai rar, şi fenomenul opus, adică singularul pentru plural, aceasta la substantive pluraliatantum. De pildă:

Digestul lui Iustinian (Ins II, 3, 460)[7];

într'o nămiază (Nirv 120)[8];

în fiecare zori (CL, 31 Aug. 1935, 4, 6-7)[9].

§ 3. Cazul. Prilej de discuţie oferă, mai cu seamă, genetiv-dativul singular al substantivelor feminine. De obiceiu acest caz are, când este nearticulat, aceeaşi formă ca pluralul (tot nearticulat): *casă* — (unei) *case* — (nişte) *case; vulpe* — (unei)

---

[1] N'are plural. Au influenţat *gust* şi alte sinonime (aproximative, bine înţeles)? Sau numai împrejurarea că acţiunea se repetă?

[2] De fapt, acest cuvânt nu-i un substantiv propriu zis în limba română actuală, ci membru al locuţiunii adverbiale (sau al prepoziţiei, cu formă substantivală) *în preajma* (la fel cu *împotriva).*

[3] Trebue singularul, fiindcă *de principiu* are exact acelaşi sens ca adj. *principial.* A lucrat atracţia plur. *obiecţiuni.*

[4] Subt influenţa lui *poezie-poezii?* Aşa dar, *proze* ar însemna 'operă (literară) în proză'.

[5] Autorul a confundat, adică a considerat sinonim, acest cuvânt cu *putere.*

[6] *Zgaibă* are, în formula cu *zgaiba 'n sus,* înţeles obscen. Este evident că autorul, necunoscând valoarea semantică a acestui substantiv, l-a identificat cu *picior* (= picioarele 'n sus).

[7] E vorba de celebra operă juridică din vremea împăratului Iustinian, care conţine sentinţe, avize, etc. de-ale jurisconsulţilor romani (lat. *Digesta,* rom. *Digeste).* A influenţat frc. *le Digeste.*

[8] Autorul, Moldovean, nu ştie că formula (specific muntenească) sună *la nămiezi* şi de aceea a modificat-o, contaminând-o cu *într'o amiază* (de altfel nici acest de pe urmă substantiv nu poate primi înaintea lui pe *în,* din pricină că nu exprimă un interval de timp, ci un singur moment din zi).

[9] Deşi formal la plural (datorită lui *-i),* prezenţa lui *fiecare* arată clar că autorul simte aşa zicând pe *zori* ca singular.

vulpi — (nişte) *vulpi*). Urmează că femininele cu forme duble la plural (v. paragraful precedent) posedă forme duble şi la genetiv-dativ singular. Deoarece constatarea corespunde normelor morfologice româneşti, astfel de substantive nu prezintă un interes deosebit, mai ales după ce am arătat care este situaţia pluralului. In consecinţă mă limitez numai să enunţ faptul.

Interesante sunt, ca totdeauna de-a-lungul acestei lucrări, abaterile sau ceea ce ni se pare a fi abateri dela sistemul limbii noastre. O primă grupă, cea mai numeroasă, cred, şi, de sigur, cea mai remarcabilă o constitue substantivele în *-e*, a căror temă conţine un *oa* accentuat. La plural acest diftong se monoftonghează în *o*, din cauza dezinenţei *i* [1]. Ne-am aştepta să avem acelaşi aspect fonetic şi la genetiv-dativ singular. Aşa se şi întâmplă, dar numai la forma nearticulată a acestui caz: *eroare* — (unei) *erori* — (nişte) *erori*. Când substantivul se articulează, foarte mulţi Români păstrează diftongul. Aceasta înseamnă că pornesc n u dela genetiv-dativul nearticulat, ci dela nominativul nearticulat, căruia-i adaugă un *-i*, fără nicio altă modificare: *eroare* — (a) *eroarei*. Aşa dar se lasă influenţaţi de aspectul nominativului. De ce? Acest caz este, foarte probabil, mai des întrebuinţat decât genetiv-dativul, şi în general (să nu uităm că are aceeaşi formă ca acuzativul şi vocativul, prin urmare capătă şi dela acestea un sprijin pentru a-şi afirma predominarea morfologică), dar şi în special, când avem a face cu substantive care, din cauza sensului, funcţionează mai frecvent ca subiect, obiect direct, complement circumstanţial decât ca atribut şi obiect indirect. La abstracte intervine şi altceva: lipsa sau raritatea pluralului, care, fiind identic cu genetiv-dativul nearticulat, poate ajuta forma acestuia în lupta cu nominativul (susţinut de acuzativ şi vocativ).

Limba actuală nu face deosebire între neologisme şi cuvinte vechi. Le tratează pe toate la fel. Se observă totuşi că fenomenul în discuţie caracterizează mai ales împrumuturile relativ recente, lucru firesc, întru cât la substantivele celelalte uzul s'a fixat de vreme îndelungată, cel puţin în vorbirea populară, care, oricum ar fi, serveşte adesea drept normă chiar oamenilor de cultură.

Iată exemplele găsite de mine în scrisul românesc actual.

---

[1] Se ştie că *oá* este condiţionat de prezenţa unui *e* sau *ă* (eventual şi *a*) în silaba următoare.

eroarei; o conjurație *a favoarei* (EO II, 23) [1]; stigmatul *floarei* de crin (CL, 10 Aug. 1935, 6, 1), conturul *floarei* (Răzb 351); (paginile) *Foaei sătești* [2]; grozava tortură *a foamei* [3]; Monitorul *Oastei* [4]; *oroarei; ploaiei* (Răd II, 375; VR, Ian. 1938, 113; RFR, Maiu 1938, 292; PhV 58); (lipsa) *pudoarei;* (cu prilejul *sărbătoarei;* (în voia) *soartei* [5]; *teroarei* [6]; al *valoarei* istorice (DA 103); câmpia *vânătoarei* (AL, 17 Iunie 1934, 1, 2), meșteșugul *vânătoarei* (Ins II, 3, 711) [7]; plânsul *vioarei* (Ins, Oct. 1940, 41), *al vioarei* (CS 421).

Dacă substantivele de felul celor înșirate mai sus alcătuesc o grupă relativ numeroasă și, în orice caz, interesantă prin nefuncționarea normei fonetice *oá — e > ó — i,* ele nu sunt totuși singurele al căror genetiv-dativ articulat are ca punct de plecare nominativul. Cele care urmează acum prezintă un aspect foarte variat în ce privește sunetele.

cireadei [8]; aventura *Ileanei,* tatăl *Ileanei* (Azi, 25 Aug. 1940, 7, 3) [9]; în fața *oglindei* (ZN 326) [10]; *ogradei* (AV 15) [11]; tribuna

---

[1] Plural rar (și sună, mai des, *favoruri* decît *favori*).

[2] Titlul unei publicații periodice. De adăugat: (autorul) *„Scrisoarei pierdute";* (directorul) *„Moarei Dacia"*, care se explică și se justifică, poate, prin faptul că sunt titluri de opere, firme, etc., adică formule oarecum fixe și consacrate ca atare. Cf. (epoca) *Ecaterinei cea Mare* (în loc de... *celei Mari).*

[3] N'are plural. Cf. n. top. *Câmpul Fomii* (RIR VII, 194).

[4] Așa se chema o publicație periodică a Ministerului Apărării Naționale. Pluralul *oști* circulă mult mai puțin decât sing. *oaste.*

[5] Acest substantiv sună la nominativ *soartă* și *soarte.* Genetivul citat mai sus are la bază, de sigur, prima dintre aceste două forme (genetivul celeilalte face *al sorții).*

[6] N'are plural.

[7] Forma corectă (cu *-o-)* poate evoca, o clipa, pe *vânători*, pluralul lui *vânător.* De aceea (sau și de aceea) este ea evitată?

[8] Greșală propriu zisă de limbă, cum arată și păstrarea lui *eá* înaintea lui *e* din silaba următoare (cf. *ceartă-certei,* etc.).

[9] Influențat de genetiv-dativul n. pers. *Leana,* care face, probabil, totdeauna *Leanei (Lenei* s'ar confunda cu *lenii,* dela *lene)?*

[10] TIKTIN înregistrează un plural vechiu *oglinde* (care se întâlnește și la Odobescu). Dacă această formă circulă încă, *oglindei* se explică și totodată se justifică. Il întrebuințează, de altfel, un scriitor de talent (Gib. I. Mihăescu).

[11] Situația ar putea fi asemănătoare cu cea descrisă în nota precedentă. La TIKTIN nu există însă un plural *ograde.*

orgăi sale (AL, 6 Martie 1938, 15, 4); *otravei; pielei*[1]; sistemul *„pleaşcăi"*[2]; eroul *povestei* (DA 250); îmboldit de gândul *răsplatei* (AL, 15 Apr. 1934, 1, 7); înfăţişarea imensei *sale* de recepţie (Ins, 15 Aug. 1936, 125)[3]; unei *şleahte* (ibid. II, 3, 404); *vestei*[4].

O situaţie specială, din diverse puncte de vedere, au următoarele: *dragoste* (celei mai exuberante *dragoste,* AL, 14 Febr. 1937, 5, 3)[5]; *melopee* (monotonia unei *melopee,* JL, 12 Febr. 1939, 3, 3)[6]; *plebe* (voioşia unei *plebe* urlătoare)[7], etc. Cât despre o construcţie ca: meritul celei de-a treia *dimensiune* (Ins, Iunie 1939, 579), dacă n'avem a face cu o greşală de tipar, trebue s'o considerăm ca un exemplu de absenţă a acordului, datorită faptului că legătura sintactică dintre cele două substantive este slab simţită[8].

Astfel de forme trebuesc evitate, pentru motivul că nu corespund normelor flexiunii nominale româneşti. Faptul că au o structură fonetică deosebită, ajutat, la unele, de o circulaţie redusă nu justifică identitatea formală dintre genetiv-dativ şi nominativ-acuzativ. De asemenea să se ferească Muntenii de *-chii* şi *-ghii* la substantive, mai ales proprii, care se termină în *-că,* resp. *-gă: maichii, Catinchii, Olghii,* etc.[9] Căci genetiv-dativul (nearticulat) este egal, la feminine, cu pluralul, şi, deoarece niciun cuvânt de acest fel nu sună la plural în *-chi* sau *ghi,* pentru ce ar avea ele numai la genetiv-dativ singular această finală?

In paragraful precedent am constatat că dezinenţa *-i* tinde să înlocuiască pe *-e* la pluralul unui mare număr de substantive

---

[1] Cred că toţi Românii spun aşa. *Pieii* pare a fi o formă de-a verbului *pieri.*

[2] IstA II, 267.

[3] Cf. cele spuse în nota 11, pag. 78.

[4] Foarte răspândit (mai răspândit decât *povestei).*

[5] Acest substantiv ramâne, de obiceiu, neschimbat şi la plural, fiindcă, în calitate de cuvânt abstract, se întrebuinţeaza extrem de rar subt forma pluralului (cf. totuşi *dragostile,* AL, 9 Maiu 1937 8, 4 şi AV 127, apoi *dragoşti* într'o poezie populară ardelenească, AL, 16 Maiu 1937, 9, 1 şi la Mac I, 202). Şi elementul fonetic va fi intervenind în sensul păstrarii lui *-e* la genetiv-dativ: accentul pe antepenultima şi grupul consonatic *st* din silaba finală (datorită accentului, *dragostĭ* sau *dragoştĭ* dă un ritm ciudat, iar *st* are nevoie de un sprijin, care nu-i poate veni dela *i* consonant. Cf. *pacoste,* pentru care TIKTIN nu înregistrează un plural.

[6] Şi alte neologisme în *-ee,* de ex. *onomatopee, tranşee,* etc. pastrează, obişnuit, pe *-e* la genetiv-dativ.

[7] La E. Relgis, care nu stăpâneşte perfect limba noastră.

[8] V. „Sintaxa", capitolul despre acord.

[9] Radu D. Rosetti scrie undeva *trăsurichii.*

feminine. Dată fiind identitatea dintre plural și genetiv-dativ singular, ne așteptăm să găsim mai des pe *-i* decât pe *-e* și la această ultimă formă. Așa și este. Am notat acolo câteva nume topice ardelenești *(Cenăzii, Orăzii)*. Aici voiu adăuga *Câmpia Turzii* (așa spun Românii de peste munți, pe când cei de dincoace preferă varianta *Turdei)*, apoi *Gura Sărății* și *Podgoria Sărății* (jud. Buzău), al căror *-ți* are, de sigur, rostul să evite o înțelegere greșită: *Săratei* ne-ar trimete la 'o (apă) sărată oarecare', nu la toponimicul (unic sau, cel puțin, foarte cunoscut de toți locuitorii de primprejur) *Sărata*.

Exemple de nume apelative nu socotesc necesar să mai dau. Toate cele care fac pluralul în (sau și în) *-i* (v. lista la locul citat) au și la genetiv-dativ singular aceeași finală. Inșir numai câteva, pentru care cred că n'am înregistrat în cursul lecturilor mele decât această ultimă formă: (unei) *cerți* (VR, Iulie 1939, 135), *trăveții* (Ins II, 3, 229), *tinzii* (AL, 5 Febr. 1939, 7).

Ar mai fi de amintit două fapte, de ordin fonetic sau grafic, despre care a fost vorba și la „Fonetică", dar și în paragraful precedent, unde m'am ocupat de pluralul femininelor. Din cauza alternanței lui *-e* și *-i*, ca dezinențe chiar ale unuia și aceluiași cuvânt, forma articulată de genetiv-dativ singular se pronunță și, mai ales, se scrie adesea cu *-ei* în loc de *-ii* și invers.[1] Astfel de confuzii sunt ușor de înlăturat, dacă ne orientăm după aspectul pe care-l are substantivul la genetiv-dativ singular nearticulat (sau, ceea ce-i tot una, la pluralul nearticulat): unui *-e* dela forma nearticulată îi corespunde un *-ei* la cea articulată, iar unui *-i* îi corespunde un *-ii*. Așa dar adăugăm un *i* la forma nearticulată, ca s'o căpătăm pe cea articulată (după cum, în cazul pluralului, adăugăm articolul *-le)*.

Alt fapt este următorul. Genetiv-dativul singular articulat al femininelor în *-ie* are finala *-iii* (conform regulei pomenite chiar acum), pe care în scris o redăm totuși prin *-iei* (cel puțin așa recomandă Academia).[2] Din cauză că ultimul *i* este absorbit de cel precedent, pronunțarea ei reală apare, în gura celor mai mulți Români, ca *-ii* (cu doi *i* sonanți). Urmarea este că oamenii

[1] Intocmai cum nominativul (și acuzativul) plural articulat prezintă *-ele* pentru *-ile* și *-ile* pentru *-ele*.

[2] Ca să evităm prezența a trei *i* consecutivi, care chiar la pronunțare par incomozi (sau neeufonici). De aceea mulți dintre noi și spun, nu numai scriu, *-iei*.

cu puţină cultură sau neatenţi scriu *-ii* în loc de *-iii* sau (cum ar trebui) *-iei*. Un exemplu dintr'o serie nenumărată: epoca *bărbaţii* (VR, Sept. 1934, 80). Acelaşi lucru, adică dispariţia lui *-i* consonant, se întâmplă şi la substantivele al căror genetiv-dativ articulat se termină în *-ii:* curtea *şcoli*, căldura *veri*, etc. Un caz interesant, căci s'a fixat oarecum oficial, graţie împrejurării că aparţine toponimiei, este *Meri-Petchi* (sat în Ilfov), pentru *Merii Petchii*[1] (cf. şi *Meri-Goala*, sat în Teleorman). Se înţelege că astfel de grafii trebuesc evitate cu orice preţ. Intru cât fenomenul este de natură fonetică, el ne întâmpină pretutindeni unde un *i* consonant final are înaintea lui un *i* sonant, indiferent de categorie morfologică, de caz, număr, etc.[2]

Dar cu aceasta n'am epuizat materialul pe care-l oferă limba actuală privitor la genetiv-dativ. Se ştie că aceste cazuri se formează, la numele proprii de persoană, în două chipuri, după genul lor: femininele merg cu substantivele comune, adică primesc dezinenţa şi articolul enclitic corespunzătoare, pe când masculinelor li se adaugă articolul înainte.[3] Totuşi auzim foarte des (mai rar citim) *a lui Corina, lui Maria*, etc. Astfel de forme fac impresia că sunt neromâneşti, căci se abat dela sistemul nostru flexionar: marea majoritate a Românilor (printre ei, în primul rând, ţăranii) nu le întrebuinţează, dar în schimb ele apar regulat în gura străinilor, chiar a acelora care vorbesc bine româneşte. Suntem, deci, îndreptăţiţi să le considerăm, cel puţin în parte, ca un produs al influenţei străine, venită, se înţelege, nu de peste graniţă, ci din interiorul ţării, unde trăiesc atâţi oameni a căror limbă maternă nu este româna şi care totuşi o vorbesc în mod obişnuit. O confirmare, indirectă, a acestei explicaţii mi se pare faptul că *(a) lui Maria*, etc. ne întâmpină mai des în ţinuturile transcarpatice şi prin Bucovina, unde, din pricina împrejurărilor, sensibilitatea lingvistică a conaţionalilor noştri este mai redusă. Acolo chiar ţăranii recurg de multe ori la astfel de forme. De

[1] Genetivul n. pers. *Petca* (femininul lui *Petcu*, de origine bulgărească).

[2] Fiindcă suntem la substantiv, pot cita exemplul următor: cele trei *personagi* de basm (VR, Sept. 1934, 90).

[3] Numai cele terminate în *-a* pot fi, din cauza finalei, asimilate cu numele apelative (cf. *Duminica Tomei, Nică a lui Ştefan a Petrei*, etc.), deşi chiar la ele predomină antepunerea articolului *(lui Toma, a lui Petrea*, etc.). Cu scopuri stilistice, şi celelalte nume masculine primesc articolul la sfarşit *(conspiraţia Dărmănescului, vitejia Radului*, etc.), ca în limba veche şi, pe alocuri, în cea populară actuală.

aceea S. Pușcariu, oprindu-se, cu un prilej oarecare, asupra lor, le prezintă ca ceva normal, tocmai fiindcă, în calitate de Ardelean, este mai deprins cu ele.

Dar nu numai influența străină, în sensul arătat aici, trebue invocată pentru a explica acest fenomen morfologic. Limba actuală posedă multe nume proprii feminine nebăștinașe sau alcătuite după model alogen, care se caracterizează, între altele, printr'o finală nepotrivită cu sistemul lingvistic românesc, de pildă: *Cati, Chichi, Fofo, Jeni, Mimi, Miți,* etc.[1] Adăugarea articolului de genetiv-dativ *-ei* la astfel de nume este imposibilă (cel puțin în marea majoritate a cazurilor). Singurul mijloc pentru a arăta raportul de atribut și de obiect indirect este întrebuințarea articolului masculin, pus, se înțelege, înainte (ca la numele proprii masculine): *(a) lui Cati, (a) lui Jeni,* etc.

Aceeași greutate de neînvins o întâmpinăm (deastădată cu toții), când e vorba de prenumele unei femei, precedat, cum se obișnuește în vorbirea oamenilor mai mult ori mai puțin culți, de frc. *madame. (A) madamei Ionescu* nu merge, din punct de vedere social, adică al convenientelor, pentru motivul că așa se exprimă lumea în păturile inferioare (mai exact periferice) ale societății, unde se spune și, mai ales, *madam(a) Ioana* (așa dar, asimilare complectă a cuvântului franțuzesc). Și atunci recurgem iarăși la modelul masculin al genetiv-dativului numelor proprii: *(a) lui madame Ionescu.*

Dela forme ca acestea, foarte frecvente în limba de toate zilele, ajutate, în cazul celor mai mulți Români, de construcțiile similare *(a) lui Jeni,* etc., n'a fost greu să se ajungă la *(a) lui Corina, (a) lui Maria,* etc., care caracterizează, după cât mi se pare, vorbirea oamenilor semiculți.[2]

Dar lucrurile nu s'au oprit aici. Imitația s'a întins și la nume apelative, de ambele genuri.[3] Inceputul trebue să-l fi făcut substantive ca *mamă, tată, frate, soră, nene, bădie,* etc., apoi, în gura servitorilor, *cocoană* (și *coniță), dudue,* etc., care seamănă

[1] Se pot adăuga modificările similare ale unor nume curente: *Ani* (scris, firește, *Anny!), Meri* (= *Mary,* adică *Maria),* etc. Este clar că avem a face cu o modă anglo-americană, venită prin cinematograf.

[2] In special pe a femeilor, aproape indiferent de cultură.

[3] Masculinele de acest fel merg, cum se știe, cu femininele în ce privește modul de articulare (primesc și ele articolul definit la sfârșit, nu înainte, ca numele proprii masculine).

cu cele proprii prin faptul că denumesc ființe unice: pentru subiectul vorbitor, *mama, tata, duduia*, etc. (subt forma articulată) însemnează mama, tata, duduia lui însuși, așa cum *Ion, Maria*, etc. trimet la o singură (adică la o anumită) ființă cu acest nume, cunoscută și de cel care vorbește și de cel (sau cei) care ascultă. Curios pare amănuntul că numărul substantivelor comune de genul masculin cu *(a) lui* înainte este mult mai mic decât al celor feminine. Și ar trebui să fie invers, din moment ce la masculine acest mod de a forma genetiv-dativul nu contravine sistemului nostru lingvistic, cum este cazul cu femininele. Situația aceasta constitue, cred, o confirmare a uneia din explicațiile propuse mai sus, aceea că la nume de felul lui *Cati, Jeni*, etc., *madame Ionescu*, etc., foarte răspândite în vorbirea zilnică, nu dispunem de alt mijloc pentru a exprima genetiv-dativul decât articolul masculin antepus.

In limba scrisă fenomenul nu se întâlnește prea des. De aceea exemplele strânse de mine sunt puține și provin dintr'un singur izvor: M. Celarianu, *Polca pe furate*, unde ele apar în gura eroilor (soldați, femei cam de mahala, etc.)[1] Iată-le: *lu prietena mea* (pag. 17); *vorba lu biata mama* (58); *lu conița aia frumoasă* (98); *spune-i lui liceianul tău* (101); *lui coana Turica* (145); *lui fratele i-ar da locul* (183).[2]

După modelul numeralelor cardinale, unele substantive își formează genetivul cu *a* înainte și fără ca aspectul lor să se schimbe. Am notat un singur exemplu, dar el este suficient ca să ne dăm seama că numai substantivele care exprimă noțiuni cantitative, asemănătoare, deci, din punct de vedere semantic, cu numeralele se pot declina în modul acesta, lucru natural, de altfel: *în urma concedierii a parte din personal* (VR, Febr. 1939, 54).[3] Fenomenul se întâlnește des, când substantivul, indiferent de înțelesul lui, este precedat de un adjectiv cantitativ: *în prezența a numeroase personalități; cu sprijinul a puțini oameni de bine;*

---

[1] Aceasta nu însemnează că fapte asemănătoare nu se găsesc și în alte opere literare.

[2] Cf. și *am să-i telegrafiez chiar azi lui tata* (OC 171). Fenomenul ne întâmpină și la alte cuvinte afară de substantive: *fiiit! Asta să i-o spui lui altul...* (AL, 14 Iulie 1935, 7,5).

[3] Echivalentul *...a unei părți...* prezintă inconvenientul că i prea precis (din cauza nedefinitului *unei*, care individualizează noțiunea în discuție).

după mărturia a diferiți martori oculari, etc.[1] In astfel de cazuri nu substantivul, ci adjectivul dinaintea lui face posibilă formarea genetivului ca la numerale. Exemplul următor poate fi citat și el aici: *a costat viața a încă un ostaș* (comunicat oficial, dat cu prilejul rebeliunii din Ianuarie 1941).[2]

Dintre celelalte cazuri ale substantivului numai vocativul prezintă unele particularități vrednice de notat. Se pare că, la masculine, forma în *-e* câștigă teren în dauna lui *-le.* Poate că faptul este de natură mai mult stilistică: dezinența *e* caracterizează vocativul din limba veche și din cea populară, așa că întrebuințarea lui de către scriitorii contimporani dă stilului o nuanță considerată, de obiceiu, ca poetică. In sprijinul acestei interpretări vorbește și amănuntul că noțiunile neanimate devin adevărate ființe, dacă numele lor, puse la vocativ, primesc finala *-e: Alei, Vinti Crivețe* (vers din cântecul lui Marcoș Pașa, citat de P. Caraman, *Cronologizarea baladei populare* I, 13).[3] De pildă: *cârmace* (VR, Apr. 1940, 10); *Evrica, directoare!* (Luc 398); *filosoafe* (VR, Sept.-Oct. 1939, 10); *prea înțelepte* (ibid., Apr. 1940, 8); *Ce faci, nelegiuite?* (DP 222); *Rămâi cu bine, verișoare* (ZN 301).

Fenomenul opus, adică *-le* în locul obișnuitului *-e,* ne întâmpină mai rar. Pare general *băiatule,* dar numai în condiții determinate (la adresa chelnerilor și a oamenilor de serviciu), în vorbirea muntenească. S'a născut, de sigur, subt influența lui *domnule,* căci are, ca și acesta, valoarea unui titlu. Cf. și *omule,* cu aceeași întrebuințare.

Alt uz popular, exploatat cu scopuri stilistice de către scriitori, este adăugarea dezinenței de vocativ la toate substantivele care merg împreună (ceea ce se întâmplă atunci când numele propriu sau al profesiunii este precedat de *domnule* sau de un termen echivalent): *domnule căpitane!* (Ins, Ian. 1939, 2); *domnule Iujule!* (1907 I, 99); *domnule Nicule!* (ȚB 273); *dom'le Puiule!*

---

[1] S'ar fi putut articula adjectivele *(prezența numeroaselor personalități,* etc.), dar s'ar fi schimbat sensul (ne-am fi gândit la anumite personalități, etc., și nu asta a vrut subiectul vorbitor să spuie).

[2] Prezența și, mai ales, topica lui *încă* explică aspectul acestui genetiv (cf. *viața încă a unui ostaș,* care nu poate fi înlocuit prin *viața încă a un ostaș,* fără să avem impresia unei construcții neromânești, ceea ce nu-i cazul cu *viața a încă un ostaș,* chiar dacă și aceasta e cam neobișnuită).

[3] Pentru sezisarea deosebirii stilistice, să se compare forma cu *-le (Alei, Vîntule Crivățule).* De alftel numele proprii fac obișnuit vocativul în *-e* (afară de cele terminate în *-u).*

(CL, 15 Sept. 1934, 4, 5); *domnule Sergiule!* (DO 119).[1] Dintre scriitorii mai vechi cred că numai la Caragiale găsim un fapt asemănător: 'amicii' din Schițele sale îi spun autorului *Domnule Iancule!*, formulă care poate fi interpretată și ca o contaminație a familiarului *nene Iancule!* cu „solemnul" *Domnule Iancu!* Sigur este că *Domnule Iancule!* are caracter periferic și că a servit de model celor mai mulți autori contimporani, care utilizează construcția cu intenții satirice (în romanul citat al lui Cez. Petrescu, *Iuju* este un arendaș evreu, prezentat foarte defavorabil).[2]

Deosebirea dintre un vocativ (de nume propriu) cu dezinență și altul fără, ambele precedate de un cuvânt oarecare, apare și subt altă față. Să se compare *dragă* (sau *iubite) Radu* și *dragă* (sau *iubite) Radule; dragă Bogdan* și *dragă Bogdane*, etc. Formele cu dezinență sunt mai familiare; de aceea, în ipoteza că același nume este și de botez și de familie, dăm preferință variantei cu *-e* (sau *-le)* în primul caz și celeilalte în al doilea.

§ 4. D e c l i n a r e a. Numeroase substantive aparțin la două declinări, din cauză că au două finale diferite. In § 1, lit. a și b am dat o bogată listă de substantive care sunt, la singular, și masculine și feminine: *amib(ă), cartel(ă)*, etc., *fapt(ă), lăcat(ă)*, etc. Se înțelege că forma terminată în consoană merge după decl. II, iar cealaltă după decl. I.[3] Dar nu astfel de cuvinte am aici în vedere. Mă gândesc la acelea care-și păstrează genul subt ambele lor aspecte. Majoritatea sunt feminine și neologisme. Această ultimă particularitate explică, în bună parte, lipsa lor de fixitate morfologică. Dat fiind genul lor, urmează că o formă se termină în *ă*, cealaltă în *e*.

La neologisme ne-am aștepta ca tendința de asimilare să meargă în aceeași direcție pentru toate. Realitatea lingvistică se prezintă, și de data aceasta, altfel decât ne spune logica. Unele au finala *-e* în vorbirea păturilor inculte sau mai puțin culte, altele, dimpotrivă, se termină în *ă*. Așa dar adaptarea lor la morfologia autohtonă se face în ambele moduri posibile (dacă ținem seamă de gen și de faptul că, cu excepția celor accentuate pe ultima

[1] Cf. și *Sfinține părinte arhimandrite!* (IA 345), care seamănă foarte bine cu *Doamne Isuse Hristoase!* din limbajul bisericesc (deci arhaic) și popular (în acesta a intrat prin mijlocirea textelor religioase).

[2] *Domnule Iujule!* poate fi înțeles și ca *Domnule!, Iujule!* (îi spui întâiu *Domnule!* ca unui om respectabil, apoi *Iujule!* ca unui egal sau, mai ales, inferior, — inferior din punct de vedere moral).

[3] Sau a III-a, dacă terminația este *e*.

silabă, femininele româneşti nu pot avea decât finalele *ă* şi *e)*. Aceasta dovedeşte că fiecare neologism se asimilează după norme proprii,[1] adică subt influenţa unor anumite cuvinte băştinaşe, care nu intervin şi în cazul altor neologisme.

Iată câteva exemple mai interesante[2]:

aniversară-aniversare (de fapt, femininul adj. *aniversar*, într buinţat substantival; *-e* se datoreşte confuziei cu infinitivul lung substantivat al vb. *aniversa); capitală-capitalie* (tot adjectiv feminin devenit substantiv; varianta a doua era foarte răspândită în prima jumătate a sec. XIX şi ceva mai târziu, astăzi ea este arhaică şi populară, de aceea apare, în limba scrisă, numai cu intenţii stilistice); *compresă-compresie* (frc. *compresse* nu poate da în româneşte decât *compres*, cum s'a zis odată, sau *compresă); esenţă-esenţie* (< fr. *essence*, cu observaţia făcută la exemplul precedent); *garanţie-garanţă* (< frc. *garantie); imagine-imagină* (< frc. *image*, dar modelat după lat. *imago, -inis*, poate luat direct din latineşte, cum presupune Dicţ. Acad.; forma în *-ă* este analogică, creată ulterior, dela plur. *imagini*, subt influenţa lui *margină*, variantă populară a lui *margine); instanţă-instanţie* (< frc. *instance;* varianta a doua circula în primele decenii ale veacului trecut, când cuvântul deabia intrase în limba noastră, prin legiuirile imitate după cele franţuzeşti); *ipostază-ipostazie* (cuvânt grecesc, împrumutat încă din sec. XVIII, ca ambigen, *ipostas*, dar modificat mai târziu după frc. *hypostase*, feminin; *ipostazie*, absent în Dicţ. Acad., apare Spm 172); *jerbă-jerbie* (< frc. *gerbe;* varianta în *-ie* la ŞtB 34 şi AL, 18 Dec. 1938, 4, 4); *origine-origină* (< frc. *origine* sau lat. *origo, -inis;* pentru *-ă*, v. explicaţiile date mai sus la *imagine); rezidenţă-rezidenţie* (< frc. *résidence;* forma în *-ie* se datoreşte influenţei lui *prezidenţie*, la baza căruia se află *prezident*, atât de asemănător cu *rezident); sorginte-sorgintă* (< ital. *sorgente); tabacheră-tabachere* (< ital. *tabacchiera*, prin intermediu grecesc şi polonez,

---

[1] Conform principiului, enunţat de geografia lingvistică şi confirmat în atâtea cazuri concrete, că fiecare cuvânt are istoria lui (diferită de a altora).

[2] Pun întâiu forma care trebue preferată, pentru motivele care se vor arăta la fiecare în parte.

căci cuvântul există din sec. XVIII; toate modelele străine au *-a*, care la noi s'a prefăcut în *-ă*, de aceea am pus varianta cu *ă* final înaintea celui cu *-e*[1], deşi aceasta pare mult mai răspândită); *taxă-taxie* (< frc. *taxe); torţă-torţie* (< frc. *torche*, ital. *torcia;* finala cuvântului italienesc se potriveşte cu a rom. *torţie*, dar trebue să fi intervenit un element, greu de identificat, care a dat naştere, în limba noastră, variantei *torţă*, exact ca în cazul n. top. *Franţa*[2], căruia îi corespunde ital. *Francia); tumoare-tumoară* (varianta a doua, foarte rară; am întâlnit-o o singură dată, la Dr. Bagdasar, Timpul, 21 Iulie 1940); *tutore-tutor* (aceeaşi observaţie, ca la cuvântul precedent, pentru forma fără *-e*, EO I, 44, care altfel pare mai adaptată la sistemul limbii noastre, dacă ţinem seamă de *institutor* < frc. *instituteur* şi de numeroase formaţii vechi în *-tor*, cu care neologismul acesta este pus împreună; *tutore* s'a impus prin jurişti, măcar că aminteşte, în defavoarea lui, de *directore, inspectore*, etc. ale latiniştilor, devenite repede ridicule); *vacanţă-vacanţie* (< frc. *vacance)*[3].

Interesante, din punct de vedere istoric, sunt, în lista de mai sus, cuvintele de felul lui *esenţă, instanţă*, etc., a căror variantă în *-ie* este, de obiceiu, anterioară celeilalte şi se explică prin influenţa latinismului, chiar la oamenii care combăteau exagerările acestui curent. Pentru neologismele de origine romanică serveau ca model prototipele (reale sau presupuse) latineşti[4], datorită nu numai doctrinei (ca în cazul latiniştilor propriu zişi), ci şi unui adevărat simţ sau instinct lingvistic, firesc la vorbitorii unei limbi neolatine. Dar formele în *-ie* au început a fi părăsite imediat ce puterea latinismului a slăbit, păstrându-se totuşi, până astăzi, în vorbirea mai mult ori mai puţin populară, unde au pătruns încă depe vremea prepoderenţei lor asupra celor în *-ă*. Aşa se explică dece *esenţie, instanţie, vacanţie*, etc. sună arhaic şi popular, adesea chiar comic (în orice caz, ele pot fi utilizate cu intenţii iro-

[1] S'a nascut, de sigur, graţie lui *e* accentuat din silaba precedenta, care a prefăcut, prin asimilaţie, pe *-ă* în *-e*. A ajutat, probabil, şi plur. *-ri*, care trebue să fie foarte răspândit.

[2] Acest nume se explică, în bună parte, prin frc. *France* (deşi *-ce* > *-ţă* nu este în perfectă regulă).

[3] De adăogat *poştă-poştie* şi *siguranţă-siguranţie*.

[4] Cf., de pildă, *essentia* şi *instantia*.

nice sau pentru a caracteriza un personaj, o situaţie, etc. într'o operă literară).[1]

Substantivele vechi cu forme de declinare dublă prezintă un interes mult mai mic decât neologismele, de care se deosebesc în toate privinţele. Situaţia lor nu se datoreşte influenţei etimonului, ci excluziv analogiei. Aproape toate sunt masculine[2], prin urmare fac pluralul în *-i*, singura dezinenţă pe care o cunoaşte genul lor. Cum acest *-i* se întâlneşte şi la declinarea II şi la a III[3], urmează că singularul poate avea şi finală consonantică şi un *-e*. Astfel se ajunge foarte uşor la crearea unei a doua variante, diferită de cea originară prin terminaţie, deci, morfologic vorbind, prin declinare (adică prin categoria în care sunt puse de gramatici, după aspectul fonetic al părţii lor finale). Circulaţia celor două forme n'are caracter social (vreau să spun cultural), ca la neologisme, ci se conduce, în general, după criterii geografice (sau dialectale), iar adesea după criterii individuale (la scriitori, de pildă, care, indiferent de provincie, acceptă varianta socotită mai conformă cu spiritul limbii, aşa cum îl simt în conştiinţa lor).

Iată o parte dintre cele mai frecvente[4]:

berbec(e); culbec-culbece (FM 13); *curpen(e)*[5]*; margine-margină; nare-nară; pesmet(e); postată-postate* (AL, 10 Ian. 1937, 5, 4; există şi a treia formă, *postaţă*, la Tecuciu, de pildă); *prapur-prapure* (CL, 31 Aug. 1935, 3, 2); *sâmbure-sâmbur* (AL, 10 Febr. 1934, 9); *secere-seceră* (1907 I, 281 şi la Arghezi); *stru-*

---

[1] Constat ulterior că în ruseşte cuvintele corespunzătoare celor româneşti discutate mai sus se termină în *-iĭa: instántsiia, rezidéntsiĭa, vakansiĭa* 'la vacance', *vakátsiĭa* 'les vacances'. Este sigur că aceste forme au influenţat şi ele, mai mult, poate, decât modelele latineşti, cum probează, indirect, dar foarte convingător, *seminarie*, de pe vremuri, căruia numai în ruseşte îi corespunde o formă similară *(seminárĭĭa)*.

[2] Dacă ţinem seamă de pronunţarea muntenească a femininelor în *-ă* precedat de *j, ş*, etc., putem lua în consideraţie şi atâtea substantive de felul lui *grijă, platoşă*, etc., care, în dialectul moldovenesc şi în limba scrisă, merg după decl. I, iar în dialectul muntenesc după a III-a. Este interesant totuşi că forma articulată apare, de obiceiu, cu *-a*, nu cu *-ea: grije*, dar *grija* (cf. HYSt 452), *mătuşe-mătuşa*, etc.

[3] Pot adăuga şi la I-a, de care ţin câteva substantive masculine terminate în *-ă (popă, tată, vlădică*, etc.).

[4] Trimeterile din paranteză se referă la varianta a doua, mai rar întrebuinţată sau, cel puţin, evitată, de obiceiu, în limba literară.

[5] Subt influenţa acestuia (şi a altor cuvinte asemănătoare) se va fi născut şi *germene* alături de *germen?*

gur(e); Tighina-Tighinea (AAF IV, 35)[1]; *vierme-vierm* (CL, 9 Maiu 1936, 7, 6).

Situaţie specială au, între altele, următoarele: *oaspete-oaspăt* şi *tatăl-tatul.* Pe *oaspăt* l-am întâlnit de două ori la poetul G. Lesnea, în rimă cu *proaspăt.* Il înregistrează şi TIKTIN (împreună cu varianta *oaspet),* ceea ce arată că circulă şi aiurea (păcat că nu ni se arată unde anume). Acest substantiv posedă încă o formă: *oaspe,* care-i cea mai veche (< lat. *hospes)* şi de aceea din ce în ce mai puţin întrebuinţată (pare aberantă faţă de plur. *oaspeţi* < *hospites).* Cât despre *tată,* cele două variante există numai la forma articulată. *Tatul* se datoreşte analogiei substantivelor masculine terminate în consoană, care a lucrat cu atât mai uşor, cu cât ele sunt extrem de numeroase, pe când *tată* stă aproape singur[2]. Va fi influenţat, într'o oarecare măsură, şi formula *tatu-său* (cu *u,* în loc de *ă,* după modelul lui *moşu-său, unchiu-său, văru-său,* etc.). Din *tatăl* + *tata* a rezultat încă o variantă: *tatal,* care se aude des în limbajul bisericesc (am impresia că numai prin Muntenia).

Cu *tată* seamănă întru câtva *vlădică:* fiind masculin, a căpătat şi el o formă potrivită cu genul, anume *vlădic,* artic. *vlădicul* (G. Galaction).

§ 5. Articularea. Numele de localităţi cu formă de plural primesc, foarte des, articolul enclitic de singular: *Bucureştiul, Galaţul, Iaşul, Ploieştiul,* etc. Dacă la unele, de altfel numeroase, subiectele vorbitoare simt mai puţin sau nu simt deloc că au a face cu pluralul, şi aceasta din cauza dezinenţei (un simplu *-ĭ* adăugat la temă), dar şi, mai ales, a pronunţării *(Galaţ, Huş, Iaş,* etc.), la cele derivate cu suf. *-eşti* şi *-ani* (sau *-eni)* situaţia se prezintă altfel. De aceea trebue să găsim o explicaţie valabilă pentru toate, o explicaţie gramaticală sau morfologică. Sensul unui nume topic este de singular, chiar dacă finala lui are aspect de plural: în mintea noastră predomină sensul, noţiunea exprimată prin cuvinte ca *oraş, sat* ş. a., care se asociază oarecum automat cu numele de localitate respectiv. Când spunem *Bucureşti, Galaţi, Nicoreşti,* etc., ne gândim totdeauna şi fără să vrem că

---

[1] *Tighinea* este arhaic (apare la cronicari).

[2] Din cauza terminaţiei, identice cu a femininelor de decl. I, acest substantiv primeşte şi articolul feminin *-a (tata,* excluziv în limbajul familiar şi cu sensul de 'tatăl celui care vorbeşte' sau, mai rar, 'tatăl celui cu care vorbim').

este vorba de un oraş sau un sat care se chiamă aşa, ca şi cum am spune *oraşul Bucureşti, satul Nicoreşti,* etc. Din cauza aceasta întâmpinăm dificultăţi de acord la propoziţiile având drept subiect astfel de nume: şovăim între *Bucureştii sunt capitala României* şi *Bucureştii este capitala României.* Forma ne îndeamnă să preferăm prima construcţie, iar înţelesul, pe a doua. Ca să ieşim din încurcătură, recurgem la formula atât de răspândită astăzi şi care împacă, se pare, lucrurile: *Bucureştiul este capitala României* (= 'Oraşul Bucureşti este capitala României'). Aşa se explică de ce acest din urmă mijloc de a ne exprima câştigă teren şi apare chiar acolo unde, oricât de dispuşi am fi, teoretic, să-l acceptăm, face totuşi impresia că trece, cel puţin pentru moment, peste normele sistemului nostru lingvistic. De pildă: *împrejurimile Folticeniului* (AL, 25 Aug. 1935, 3, 1); *Cotroceniul dormea* (AL, 5 Apr. 1936, 7, 7); *Cazacii dau foc Focşanului* (ibid., 3 Oct. 1937, 15, 4) [1].

Dar mai intervin, în unele cazuri, şi alte elemente. Sufixele *-eşti* şi *-ani (-eni)* pot evoca, o clipă măcar, diferite sensuri. Când este vorba de o localitate puţin sau deloc cunoscută, ele ne trimet, mai degrabă, la membrii unei familii al cărei nume constitue tema sau forma de singular a toponimicului respectiv: *Ioneşti, Popeşti,* etc. (o mulţime de sate sunt numite aşa) însemnează, în limbajul curent, 'familia Ionescu', 'familia Popescu', etc. [2] Articulând cu *-(u)l* (în loc de *-i)* numirile de acest fel, evităm orice înţelegere greşită şi, mai ales, avem ori putem avea impresia că o evităm, chiar dacă primejdia nu există.

Articolul de singular prezintă, câteodată, şi alt avantaj, în legătură tot cu claritatea exprimării. Sunt unele localităţi celebre prin podgoriile lor: Cotnari, Drăgăşani, Nicoreşti, Uricani, etc. Vinurile produse acolo poartă, se înţelege, aceleaşi nume ca localitatea însăşi, dar subt forma lui de singular, cel puţin când este

---

[1] Cf. şi *fântânile cu petrol ale Ploeştiului* (ibid., 12 Maiu 1935, 1, 1). Trebue să precizez că exemple de acest fel apar adesea la scriitori de talent, al căror simţ, ba chiar talent pentru limba lor maternă nu poate fi pus la îndoială. Atât de puternică este influenţa 'ideii' asupra 'formei'!

[2] De altmintrelea o semnificaţie foarte asemănătoare cu aceasta au, la origine şi principal toate numele în *-eşti* (mai puţin cele în *-ani, -eni* aceea de 'urmaşi ai lui cutare' (= întemeietorul sau stăpânul, adică 'judele' satului), numai că ea s'a pierdut cu vremea.

articulat: *Cotnarul, Drăgăşan(i)ul,* etc. *sunt vinuri foarte bune.*[1] Cez. Petrescu vorbeşte undeva (cred că în „La paradis general") de vinul podgoriei Uricani (sat în apropiere de Iaşi), pe care-l numeşte *Uricanul...* Poate că şi acest fapt contribue, într'o oarecare măsură, la preferinţa, atât de accentuată, a limbii actuale pentru forme ca *Bucureştiul, Galaţiul,* etc.

Articularea substantivelor oferă prilej de discuţie şi la substantivele străine, care au o terminaţie nepotrivită cu sistemul lingvistic românesc. Avem, înainte de toate, pe cele terminate în *a* accentuat, dar de genul masculin (căci femininele se adaptează fără nicio dificultate, graţie numeroaselor substantive în *-(e)à* moştenite ori împrumutate de multă vreme). De pildă *cinemà,* atât de des întrebuinţat (din cauza scurtimii, faţă de *cinematograf,* dar şi subt influenţa frc. *cinéma).* Cum îl articulăm? Forma ar cere articolul feminin (cf. *beizadeaua),* dar merge *cinemaua?* Cred că nimeni nu spune aşa. Sensul impune articolul masculin. Dar cine zice, cu inima uşoară, *cinemaul?* Este drept că felul ultim de articulare l-am înregistrat: *tehnica cinemaului* (AL, 28 Oct. 1934, 10, 6), *cu cinemaul tău* (AL, 18 Oct. 1936, 6, 1), dar nu-l putem accepta, cel puţin deocamdată. Alţii s'au oprit la păstrarea substantivului subt aspectul lui neschimbat, indiferent de funcţiunea-i sintactică: *cinema şi viaţa agricolă; cinema şi tineretul; cinema rural trebue să dea lucrătorului agricol...* (toate exemplele în VR, Iunie 1934, 31 şi 35). Dar nici aceasta nu-i o soluţie. Singurul mijloc de a evita asemenea forme bizare este să renunţăm la *cinema* şi să ne folosim de *cinematograf,* oridecâteori cuvântul trebue articulat (personal prefer varianta genuină în toate împrejurările şi cred că, procedând aşa, mă conformez spiritului limbii noastre, care nu cunoaşte astfel de prescurtări).

Intr'o situaţie analoagă se găseşte *papà,* care circulă totuşi mult mai puţin decât *cinemà.* Am notat un singur exemplu: *tu eşti papa al meu drăguţ* (AL, 23 Aug. 1936, 2, 2), care arată că

[1] Cf., mai cu seamă, am *băut un Cotnar, un Drăgăşani,* etc. *extraordinar* sau (ca recomandaţie din partea restauratorului, cârciumarului ş. a.) *am un Nicoreşti, un Odobeşti,* etc. *pe cinste.*

[2] Deoarece m'am ocupat de „singularizarea" numelor topice cu formă de plural, pot aminti şi fenomenul opus, care se prezintă însa ca o simplă curiozitate şi se datoreşte, de sigur, ignoranţei sau confuziei, precum *Tecucii* (la publicistul Radu Cosmin), apoi *Buhuşii noştri* (Man, 25 Aug. 1935, 5, 3). Altădată se observă lupta între cele două tendinţe (respectarea părţii formale de o parte, a sensului de alta): *Tot Crângăşanii* (Act 13).

autorul n'a știut și, față de cele spuse până aci, nici nu putea ști cum să articuleze acest substantiv.[1]

Altă terminație care oferă dificultăți de adaptare a cuvintelor străine la sistemul limbii noastre este *o*. Deastădată lucrurile se prezintă mai complicat decât la *-à*, fiindcă *-o* nu există în românește decât ca dezinență a vocativului. De aceea procesul de asimilare întâmpină obstacole greu de trecut nu numai în legătură cu articularea substantivelor în discuție.

Trebue distins între *-o* accentuat și *-o* neaccentuat. Greutăți de asimilare prezintă numai ultimul. Cel dintâiu capătă, de obiceiu, un *u* consonant după el, și subt influența unor cuvinte vechi, terminate în *-óŭ*,[2] dar și, foarte probabil, din cauză că este perceput de Români ca *oŭ* (aceasta, datorită accentului, care-l lungește puțin, adică îi dă un fel de prelungire, interpretată de ureche ca un *ŭ)*. De pildă, dintre împrumuturile mai vechi, *cadou, lavabou, tablou,* apoi *argou, lingou, metrou, stilou, trusou, taxicou, vitrou.*[3] Ultimele nu sunt pronunțate, mai ales nu sunt scrise de toată lumea, așa, dar nu-i greu de constatat că ele tind să se generalizeze subt acest aspect, singurul posibil în sistemul limbii noastre. Probă avem forma articulată: *șanțul metroului* (CL, 21 Sept. 1935, 7, 4), *particularitățile argoului,* etc. și, în special, pluralul (articulat ori nu): *lingouri(le), vitrouri(le),* etc.

Când neologismul se termină în *o* neaccentuat, există mai multe posibilități de adaptare la sistemul nostru lingvistic. In primul rând, redarea lui *o* prin *u*, așa cum s'a întâmplat, la început de tot, când latina populară din Răsărit a devenit limbă română, cu dativul și ablativul substantivelor de declinarea II, care s'au confundat cu nominativul și acuzativul (terminate în *-u)*. De pildă *radiu* (pentru *radio),* în vorbirea copiilor și a oamenilor inculți, care îl și articulează așa *(radiul); zeru,* în mediul școlăresc, etc. Dar cazurile par a fi puțin numeroase, iar la plural sau la singularul articulat ele se împuținează și mai mult (numai *zeruri*[4] este oarecum general, în gura elevilor de toate categoriile).[5] Curios

---

[1] De altfel construcția întreagă sună cam curios.

[2] Să se compare situația cuvintelor cu *-i (fișiu, pardesiu, taxiu,* etc.).

[3] Are la bază pluralul cuvântului franțuzesc corespunzător *(vitrail-vitraux)*, poate pentrucă mai des se vorbește de mai multe vitrouri decât de unul singur.

[4] Cf. *niște zerouri* (VR, Sept.-Oct. 1935, 47), *zerori* (Ins I, 2, 509).

[5] *Zeruri* se poate confunda cu pluralul lui *zer*. Aceeași primejdie există la *radiu* (pentru *radio*), care este, subt această formă, identic cu

este că *-o* nu se pronunță *u* tocmai la cuvintele, mult mai numeroase, care nu vin în coliziune cu elementele vechi și nu se află, deci, în primejdie de a se confunda cu acestea. Cauza care împiedecă asimilarea unor astfel de neologisme în modul cel mai potrivit cu evoluția fonetică a limbii noastre este dispariția lui *u* final în marea majoritate a cazurilor. Am văzut (partea I, cap. I, § 6) cu câtă forță lucrează încă și astăzi tendința de a elimina pe *-u*, chiar la neologismele cele mai recente.

Altă posibilitate de a „românìza" cuvintele în *-o* neaccentuat ne-o indică cele spuse aici mai sus: dacă *-u* tinde să dispară, urmează că aceeași soartă trebue să aibă și *-o*, care, din cauza naturii și a poziției lui în cuvânt, seamănă bine cu *u* (se și pronunță cu o ușoară nuanță de *u*). Găsim și neologisme tratate în chipul acesta: *alt* pentru *alto (melodie de alt*, RJ 46); *picol* pentru *pic(c)olo (bietului picol încremenit în extaz*, 1907 II, 272); *port (?)* pentru *porto (porturi*, în limbajul poștei oficiale); *studiu* pentru *studio (studiul maestrului*, DA 79; *temp (?)* pentru *tempo (să ne redea cu justeță tempii*, AL, 21 Nov. 1937, 13, 2); *vers* (?) pentru *verso (pe versul dovezii*, VR, Iulie 1940, 50; *versul și reversul aceleiași medalii*, CL, Dec. 1935, 44).[1] Dar cele mai multe cred că nu se vor impune, pe de o parte pentrucă se îndepărtează de modelul străin (acest fapt contează enorm în vorbirea oamenilor culți, care au în mintea lor etimonul respectiv), iar pe de alta, din cauza primejdiei, existentă în numeroase cazuri, de a se confunda cu diverse elemente lexicale vechi *(alt* cu pron. *alt*, mai ales subt forma articulată; *port*, plur. *porturi* cu *port*, termen geografic; *studiu* cu *studiu*, cel puțin grafic, căci *studiu*= *studio* trebue să aibă trei silabe; *vers(ul)* cu *vers)*. Mai lesne aplicabil pare acest mijloc de adaptare, atunci când neologismele sunt prevăzute cu articolul enclitic și apoi, mai ales, la plural: *Congul belgian; tangul, tanguri* (< *tango); reluarea Toledului* (AL, 20 Febr. 1938, 18, 3); *triuri* (plur. lui *trio)*, etc. Condiții deosebit de favorabile au însă cuvintele a căror finală este identică sau măcar foarte asemănătoare cu un sufix sau o terminație autohtone: *picol*

---

radiu (= *radium)*, pronunțare destul de frecventă. De aceea oamenii de cultură nu spun niciodată *radiu* în loc de *radio*, dar spun adesea *radiu* pentru *radium*. Confuzia este aici ușurată și de cuvinte ca *radio-activ*, etc., a căror primă parte sună întocmai ca *radio*, deși are la bază pe *radium*.

[1] Un exemplu asemănător cu *vers(o)* este *tors(o): cu torsul denudat* (AL, 8 Martie 1936, 8, 3) (cf. *tors*, substantiv din familia lui *a toarce)*.

va învinge, cred, în curând, din cauză că se asociază, în mintea celor mai mulţi Români, cu *viscol*, etc.; *scenario* a devenit, foarte probabil, din capul locului *scenariu* (şi are şanse să se simplifice în *scenar)*, datorită lui *-ariu*, atât de asemănător cu suf. *-ar(iu)*, etc.

După cum vedem, lupta pe care o dă limba (prin subiectele vorbitoare) pentru asimilarea elementelor străine este grea. Aşa se explică şovăirile, ilustrate cu ajutorul exemplelor precedente, şi, în special, faptul că majoritatea neologismelor în *-o* neaccentuat păstrează această finală, ceea ce, într'o anumită măsură, se datoreşte influenţei etimonului, cu atât mai prezent în mintea oamenilor culţi, cu cât multe din ele sunt prea recente ori se bucură de o circulaţie restrânsă (ca termeni tehnici), etc. E şi mai comod procedeul acesta: când avem a face cu singularul nearticulat, deabia simţim că-i vorba de un cuvânt străin. Greutatea apare la forma articulată şi la plural, unde articolul, resp. dezinenţa de plural (totdeauna *-uri*, căci neologismele în discuţie sunt simţite ca ambigene), trebuesc adăugate la sfârşit (după *-o?* sau eliminând această vocală? sau prefăcând-o în *u?*, etc.). De aceea Românii mai timoraţi, ca să zic aşa, evită, pe cât posibil, întrebuinţarea pluralului şi pe a singularului articulat. Alţii, mai curajoşi, adică mai apţi de a inova în materie lingvistică, recurg la alte subterfugii. Strămută, de pildă, accentul pe *-o*, lucru uşor, de altmintrelea, deoarece, indiferent de originea lor reală, neologismele ne vin din franţuzeşte. In această ipoteză ele merg împreună cu *cadou*, *tablou*, etc. deja asimilate: *halo-ul rembrandtian al zorilor* (Răzb 262) [1]; *studioul* (foarte frecvent); *tangoul* şi, mai ales, *tangouri; taxicoul* [2], etc. Sau schimbă genul (din masculin, la singular, în feminin). Un singur exemplu am găsit (şi acela din limba Ardelenilor): *cazină* pentru *cazino* (prins de Românii transilvăneni ca paroxiton, accentuat, adică, pe silaba penultimă, subt influenţa germ. *Kasino)*. [3] Sau întrebuinţează diverse alte mijloace, de pildă *statul-quo* (alături de *statu-quoul)*. Mai des cuvântul rămâne cu acelaşi aspect (în *-o)* şi când funcţionează ca substantiv

[1] Nu sunt sigur însă că accentul stă pe *o*.

[2] Cu observaţia făcută în nota precedentă. Cf. şi *cu taxicul nu-i da mâna* (Răd. II, 154).

[3] Dicţ. Acad. dă ca formă principală (căci o pune în fruntea articolului) *cazin*, iar femininul, pe care-l explică întocmai ca mine, îl scrie cu *s*.

articulat: *e vorba de a menține statu-quo* (VR, 15 Apr. 1934, 58) [1]; *pe verso unei foi* (CCD 25).[2] La fel se va fi procedând cu *al(l)egro* (și *al(l)egret(t)o), duo, ghet(t)o,*[3] *motto, veto,* etc., pentru care nu dispun de citate. Dar pluralele? In scris se recurge la linioara despărțitoare, care se pune între substantiv (cu *-o)* și articol sau dezinența pluralului. Acest semn pur grafic ajută numai la semnalizarea cuvântului ca neologism încă neasimilat, lucru, de obiceiu, superfluu, căci oamenii care citesc îl pot recunoaște și fără această indicație.

La substantivele recente terminate în alte vocale (decât *a* și *o),* situația se prezintă, în general, limpede și avantajos pentru asimilarea lor, datorită faptului că toate poartă accentul pe silaba finală. Cum limba noastră posedă numeroase cuvinte în *-éŭ, -íŭ, -óŭ,* etc., neologismele respective au mers din capul locului cu acestea, adică au primit un *-ŭ,* fără nicio altă modificare. Iată câteva exemple: *aparteu* (în limbajul teatrului), *atuu* (la jocul de cărți, dar și altfel, cu sens oarecum figurat), *careu, carou* (pătratul roș, ca semn distinctiv, la cărțile de jos), *crochiu, fișiu, meniu* (sau *menïu), racursiu, taxiu, travestiu,* etc. Este drept că numeroși Români, subt influența (mai ales conștientă, ba chiar voită) a modelelor străine, pronunță și, în special, scriu astfel de cuvinte fără *-u,* dar atitudinea lor nu prinde, și putem fi siguri că aspectele redate aici vor învinge definitiv și cât de curând. De altmintrelea, când e vorba de forma articulată sau de plural, absolut toată lumea este de acord, în sensul că întrebuințează finalele corespunzătoare *(-ul* și *-uri).*[4]

Unele dintre neologismele în *-è* prezintă forme multiple, din diverse cauze: *antre* sună așa, dar și *antreu,* apoi, mai cu seamă, *antret.* (după modelul lui *comitet,* care a apărut, probabil dela în-

[1] Ajută *-u* din prima parte a acestei compuneri, simțit ca articol.
[2] Cf. însă și *verso-ul problemei nu interesează* (VR, Mart-Apr. 1935, 101).
[3] Mulți Români accentuiază acest cuvânt pe silaba finală, pentrucă li-i mai comod așa (îl pun împreună cu *cadou, tablou,* etc., cel puțin la forma articulată și la plural).
[4] Cu mici divergențe în ce privește pluralul: dela *atuu* avem *atuuri,* dar și *atale* (jucătorii de cărți spun ori spuneau pe vremuri așa); *carou* face și *carouri* și *carale* (cu observația dela cuvântul precedent). Unele, de sigur foarte puține, vor fi având și un plural în *-e* (de pildă *careu),* potrivit tendinței ambigenelor de a prefera pe *-e* lui *-uri* (vezi discuția făcută aici mai sus, la pag. 70 urm.).

ceput,[1] cu *-t*, datorită rus. *komitét); taburet*, care cred că n'are o variantă în *-è*, se întâlnește adesea subt forma *taburel* (fiind simțit ca diminutiv, căci scaunul numit așa este mic).

Tot aici poate fi amintit *tanti*, care se răspândește vertiginos subt ochii noștri, luând, chiar în vorbirea claselor inferioare, locul lui *țață*, simțit nu numai ca „demodat", ci și ca peiorativ[2]. Deși păstrează pe *-i*, acest neologism este asimilat, în ce privește declinarea, cu substantivele în *-e*, deci *(a) tantei, tantele* (chiar dacă se pronunță, ba se și scrie cu *-i: tantii Catriona*, DO 138).

Sunt și neologisme cu finală consonantică, mai mult ori mai puțin nepotrivită cu sistemul limbii noastre. Adaptarea lor pare totuși mai ușoară decât a celor cu sfârșit vocalic (în special cu *-o* neaccentuat). Lucrul se explică: numărul substantivelor vechi terminate în consoană este mai mare decât al celor terminate în vocală, așa că un neologism cu finală consonantică găsește mai lesne un punct de sprijin în materialul lingvistic tradițional.

Condiții foarte favorabile au cele terminate în *-os* și *-us* (împrumutate din grecește și latinește): *cosmos, etos, patos, primus,*[3] etc. Ele sunt tratate ca orice substantiv masculin: li se adaugă articolul *-(u)l* și dezinența de plural *-uri* fără nicio dificultate. *Cosmos* apare însă și subt aspectul oarecum românizat: *cosm* (FE 125, apoi la G. Călinescu).[4] Mai delicată este situația neologismelor în *-um*. *Album*, de pildă, s'a asimilat definitiv și, se pare, de multă vreme, ajutat, cred, de accent (pe ultima silabă) și de numărul mic al silabelor. Că aceste două elemente fonetice intervin în procesul de adaptare a cuvintelor recente, probează *maximum* și *minimum*. Ca adjective, ele au pierdut pe *-um (înălțime maximă, viteză minimă)*. Ca substantive, îl păstrează însă, și de aici izvorăsc ezitările. Dacă se articulează, au patru silabe, ș' accentul stă pe prima, fapt ce constitue o excepție foarte rară în limba noastră. De aceea, mulți Români spun și scriu *maximul, minimul*, și nu numai la forma articulată, ci și la cea nearticu-

---

[1] In Dicț. Acad. toate citatele (numeroase și variate) au numai forma cu *t* final.

[2] Băiatul unei foaste bucătărese a mele spunea prietenei mamei sale, care venea să-i vadă, *tanti Lența*. *Țață*, singur, are sensul de 'mahalagioaică' și, mai grav, pe acela de 'proxenetă; patroană a unei case de prostituție' (cf. *nene*, cu același înțeles, despre bărbați).

[3] Nu-i propriu zis un împrumut, dar formal merge cu celelalte în *-us*.

[4] Compusele *macrocosm* și *microcosm* au totdeauna numai această înfățișare.

lată.[1] Dar prin aceasta s'a ajuns la un rezultat foarte asemănător cu întrebuințarea variantelor în *-um* pentru ambele funcțiuni sintactice, pe care o găsim la numeroși oameni de cultură (și pe care cei cu preferință pentru *-ul* se pare că au vrut s'o evite). Pluralul, mai ales articulat, sporește dificultățile: *maximumuri(le), minimumuri(le)* sunt ca și imposibile (în primul loc, avem o imposibilitate materială, adică fonetică, tot din cauza accentului pe prima silabă și a numărului neobișnuit de mare al silabelor). Fizicienii, de pildă, se folosesc de pluralele latinești *(maxima, minima)*, iar cei care preferă, la singular, finala *-ul* (că fiind mai românească, poate chiar curat românească)[2] spun, de sigur, *maximuri(le), minimuri(le),* fără câștig apreciabil, mai cu seamă la forma articulată, în ce privește inconvenientul fonetic amintit.[3]

O poziție mijlocie între *album* și *maximum*, etc. are *ultimatum* (cu accentul pe penultimă). Ne-am aștepta, deci, să constatăm o tendință de asimilare în sensul conservării lui *-um*. Dar pluralul articulat prezintă dificultatea că poartă accentul pe silaba a cincea (numărând dela sfârșit spre început). In schimb, prin eliminarea lui *-um* (cf. cele spuse mai sus), acest cuvânt pare foarte neaoș *(-at* este finala participiului trecut al conjug. I și a numeroase substantive cu temă verbală). Astfel operația încercată (dar neizbutită) cu *maximum* și *minimum* dă, în acest caz, rezultat satisfăcător, cel puțin la forma articulată *(ultimatul)* și la plural *(ultimaturi)*. Mai avantajos se prezintă situația lui *linoleum*, care circulă, mai pretutindeni, subt aspectul „românizat" de *linoleu (-l, -ri)*. Cât despre *post-scriptum*, deși ar putea ușor deveni *post-script* (după modelul lui *manuscript, rescript*, etc.), nu se constată, pe cât se pare, nicio încercare de a-l asimila în acest chip.[4] Probabil, din cauza naturii lui de cuvânt „savant", apoi, mai ales, pentrucă este încă simțit ca compus (dovadă linioara dintre cele două elemente constitutive, care la *manuscript* n'a existat niciodată).

[1] Căci *maxim, minim* ar fi adjective, nu substantive.

[2] Această impresie este falsă, căci substantive nearticulate în *-ul* limba noastră nu posedă decît întâmplător (și tot neologisme).

[3] Alt mijloc de a ocoli aceste dificultăți este 'feminizarea' cuvintelor în discuție. Astfel găsim la ALi 163: *termometrul e verificat la maximă și minimă*.

[4] Cf. *post-scriptumul* RIR X, 367).

Pomenesc, în sfârşit, cu titlu de curiozitate, pe *dominion*, care, datorită finalei, se poate asimila fără nicio greutate (şi cred că s'a asimilat: *dominionul, dominionuri* sau *dominioane),* şi totuşi apare câteodată subt aspecte ciudate şi contrazicătoare la acelaşi subiect vorbitor[1] *(dominion, dominium, dominiu,* plur. *dominii). Dominiu(m)* nu va prinde, fiindcă se poate confunda destul de uşor cu *domeniu* şi totodată evocă o noţiune diferită (în *condominiu,* neologism cunoscut bine de Românii culţi, *dominiu* înseamnă 'stăpânire;).[2] Şi la *stadion* se observă o încercare de „românizare", pe care o găsesc şi mai puţin justificată decât la *dominion,* întru cât avem a face cu un cuvânt foarte răspândit (graţie dezvoltării sportului), şi anume tocmai subt forma în *-on (-onul, -onuri* şi *-oane).* Unii spun (şi scriu) *stadiu,*[3] formă nepotrivită, fiindcă se confundă cu *stadiu* 'etapă (în evoluţia unui fenomen').

§ 6. Substantive compuse. Când elementele alcătuitoare ale unor asemenea cuvinte sunt perfect sudate, subiectele vorbitoare le simt ca o unitate lexicală desăvârşită şi le tratează, din punct de vedere flexionar, în consecinţă. De ex.: *untdelemn(ul), -uri, Câmpulung(ul), Turnu-Severin(ul),* etc. Chiar *Târgu-Jiu(l)* (OR II, 91). La fel se petrec lucrurile cu toate substantivele compuse mai mult sau mai puţin vechi în limbă: fiind întrebuinţate de vreme îndelungată şi de către un mare număr de oameni, ele au ajuns să capete un înţeles unic şi să fie, deci, asimilate cu cele simple. Acest tratament se aplică şi la altfel de combinaţii morfologice, fie compuneri propriu zise, dar alcătuite din elemente diferite între ele, fie grupuri de cuvinte (sintagme. cum se mai poate spune), strâns legate unele de altele, simţite însă ca existând fiecare în parte. De pildă: *Zece Maiu* (=sărbătoarea naţională) se poate articula *(Zece Maiul de anul acesta)* sau prevedea cu dezinenţa de plural *(33 Zece Maiuri,* AL, 5 Febr. 1939, 3, 1), întocmai ca substantivele compuse amintite mai sus. Cf. şi

[1] Intr'un articol din „Universul" dela 28 Febr. 1941.

[2] Poate fi amintit aici foarte recentul *prezidium* (din formula *Inaltul Prezidium al Republicii Populare Române),* care se pretează uşor la „românizare", prin lăsarea la o parte a lui *-m: prezidiu (Inaltul Prezidiu al...),* articulat *prezidiul (Prezidiul Republicii...).* Să se compare, de pildă, *preludiu,* destul de asemănător (prin finală şi accent).

[3] Subt influenţa ital. *stadio.*

Trei Cocenii (Cim 136),[1] asemănător cu *Zece Maiu* prin faptul că membru al sintagmei este tot un numeral.[2] Chiar formaţiile recente se comportă în acelaşi chip: *plin-aerul* < frc. *plein-air (influenţa plin-aerului,* în limbajul pictorilor şi al cronicarilor sau istoricilor de artă plastică); *pur-sânge* 'cal de rasă (arabă sau englezească) pură' *(pur-sângii,* Ins, Febr. 1940, 382),[3] etc., apoi sintagme alcătuite din două substantive: *comis-voiajorul (comis-voiajorule,* DA 254), plur. *comis-voiajori(i); mansarda madam-Matildei* (ibid. 166, 208)[4]; *originea Radu-Şerbanilor* (ibid. 103, 332)[5]; *frumseţea eternă a Alba Iuliei* (D, 2 Dec. 1934, 1), etc. Ultimul exemplu poate apărea (şi apare, de sigur, mai des) subt alte aspecte: *străzile Albei Iulia* sau *administraţia Albei Iuliei.* Aceste două construcţii corespund spiritului limbii mult mai bine decât prima. Cf., de pildă, *frumuseţea Ilenei Cosânzeana* sau, de obiceiu,... *Ilenei Cosânzenei; „Sămnul" maicii Magdalinei* (Ins II, 4, 239), alături de... *maicii Magdalena,*[6] etc.

Cazuri mai mult ori mai puţin speciale reprezintă exemple ca: ... *numai Fii şi Sfinţii Duh* (Arghezi, apud PC 191), *moş-strămoşii noştri* (Cim 183) ş. a. La cel dintâiu, autorul s'a condus, formal vorbind, după situaţia dela singular: unui *Sfântul Duh* cu adjectivul articulat, trebue să-i corespundă un plural cu articolul adăugat tot la adjectiv. Dar de ce *Duh* rămâne cu forma-i de singular? Un plural *duhi* (masculin, căci noţiunea a c e s t gen îl are!) nu există, iar *duhuri* trimete la altceva. Al doilea exemplu (scris de Arghezi *moş, strămoşii...)* ne surprinde, poate, prin forma de singular a substantivului iniţial, mai ales că se poate spune la

[1] Numele unui cimitir (fictiv sau real, nu importă).

[2] Cred că acest amănunt explică tratamentul în discuţie: numeralele cardinale nu se pot articula, prin urmare articolul trebue vrând nevrând să se alipească la substantiv.

[3] Din cauza sensului, subst. *sânge* şi-a schimbat genul.

[4] Alături de *madamei Matilda* (ibid. 186), cu legătură mai slabă între membrele formulei (la fel ca în *Doamnei Matilda).*

[5] 'Descendenţi dintr'un Radu-Şerban': ca să deosebească pe strămoşul acestei familii de un *Radu Şerban* oarecare sau de un *Gheorghe Şerban* sau de un *Şerban* pur şi simplu, autorul a făcut din cele două nume (la origine şi în oricare alte împrejurări, două nume distincte, unul de botez, celălalt de familie) un singur nume, deci un adevărat substantiv compus. De aici tratamentul morfologic, atât de îndrăzneţ la prima vedere şi totuşi conform cu sistemul limbii noastre.

[6] Aceste exemple, ambele populare, nu trebuesc puse chiar pe acelaşi plan: *Ileana Cosânzeana* este, cu adevărat, un nume dublu (dacă vreţi, compus), pe când *maica Magdalina* constă dintr'un nume propriu precedat de un 'titlu'. De aceea ultimul sună la fel de „româneşte" cu dezinenţă de genetiv la ambele lui elemente (cf. *Domnule Iancule,* notat în § 3).

fel de bine *moşi-strămoşii noştri*. Aceasta arată că, în ciuda punctuaţiei, *moş-strămoşi* este, pentru scriitorul citat, un adevărat cuvânt compus.

După model străin (franţuzesc), limba noastră a format câteva substantive compuse, al căror element iniţial este adj. *prim: prim-ministru, prim-preşedinte, prim-procuror*, etc. La acestea, dezinenţele flexionare le primeşte adjectivul: *primul ministru; convocarea primilor procurori din circumscripţia Bucureşti*, etc. De unde urmează că n'avem a face cu compuse propriu zise, deci cu unităţi morfologice adevărate, şi totodată că greutatea semantică a formulei cade pe partea iniţială, întru cât aceasta arată particularitatea deosebitoare a întregii noţiuni. Să se compare şi abreviaţia, foarte frecventă în vorbirea avocaţilor, funcţionarilor judecătoreşti, etc.: *Domnul Prim* (= Domnul Prim-Preşedinte sau Prim-Procuror), care dovedeşte şi ea că important este elementul nou, cel adăugat.[1]

Compusele străine în sens strict (ca nume ale unor lucruri existente în alte ţări) merg, de obiceiu, cu cele indigene. Dificultăţile vin, în general, dela aspectul fonetic al părţii finale, care nu se potriveşte totdeauna cu terminaţiile româneşti. De pildă: *silueta Notre-Dame-ului* (CL, 17 Aug. 1935, 5, 3); *avenue-a Champs-Elysé-ului* (ibid.). Curioasă pare prima formulă, din cauza deosebirii de gen dintre *Dame* şi articol, mai ales că substantivul există şi în limba noastră, unde-i tot feminin. Dacă autorul nu s'a condus cumva excluziv după pronunţarea frc. *dame* (cu *m* final, deci... masculin în româneşte!), trebue să admitem că a vrut să evite evocarea sensului peiorativ al rom. *damă*, pe care l-ar trezi, cu siguranţă, în mintea unui Român, *(silueta) Notre-Dam(e)-ei*. Se înţelege că dispunem de un mijloc mult mai recomandabil spre a scăpa din astfel de încurcături, şi anume, n u *silueta lui Notre Dame*, cum ar spune unii dintre noi, ci *silueta bisericii (catedralei*, etc.). *N.D.*, chiar dacă stilistic această construcţie este deficientă.

Ca să nu încep un paragraf nou, mă opresc tot aici şi asupra flexiunii substantivelor create din iniţialele cuvintelor care

[1] *Primului ministru* i se spune familiar *premier(ul)*, deci cu forma pur franţuzească a numeralului ordinal.

reprezintă numele unor instituţii, firme, etc.[1]: *Ufa* < *U.F.A.* (casă germană de filme); *Petete(u)* <*P.T.T.* (= Poştele Telegrafele Telefoanele); *Agir* <*A.G.I.R* (= Asociaţia generală a inginerilor din România), etc. Tratamentul aplicat acestor formaţii este acelaşi ca la compusele propriu zise (sau ca la substantivele simple): *filmele Ufei* (mai rar şi mai greoiu... *Ufa-ei); funcţionarii Peteteului; Agirul şi-a ţinut adunarea generală,* etc. Pentru mai multă claritate, se recomandă linioara înaintea articolului.[2]

§ 7. Feminine recente. O caracteristică a limbii actuale este nevoia, adesea satisfăcută, de a forma substantive feminine dela masculinele corespunzătoare, oridecâteori noţiunea respectivă se referă la o fiinţă de sex femeiesc. Numărul unor astfel de cuvinte pare considerabil, cum rezultă din lista de mai jos, care n'are, se înţelege, pretenţia de a fi complectă. Procedeul constă în simpla adăugare a terminaţiei feminine *(ă)*. Căci un amănunt interesant pentru aprecierea faptelor este că toate masculinele respective se sfârşsc în consoană (numai extrem de rar în *u)*. Seamănă, deci, din acest punct de vedere, cu adjectivele. De aceea am socotit că trebue să mă ocup de ele aici, şi nu la „Formarea cuvintelor". Iată-le pe cele culese de mine:

agentă (PBl 146); *argată* (AL, 6 Nov. 1938, 3, 5); *arhitectă* (AL, 18 Aug. 1935, 9, 1); *asină* (ALi 315); *avocată* (Răd II, 25)[3]; *băietană* (traducerea frc. *garçonne,* din titlul romanului, celebru pe vremuri, al lui Victor Marguerite); *casieră* (AL, 24 Febr. 1935, 5, 7); *cerberă* (Răd I, 279); *ciobană (fată ciobană,* Ins III, 8, 173)[4]; *crainică* (Ins, Iunie 1940, 409); *curieră* (CL, 8 Aug. 1936, 2, 2); *doctoră*[5]; *faraoană* (VR, Maiu 1939, 64); *flecuşteaţă (o flecuşteaţă de geruială,* CL, 26 Dec. 1937, 5, 4)[6]; *gospodară* (cu sensul de 'gospodină', AL, 27 Martie 1938, 5, 3); *hamletă* (VR, Mar-

[1] La „Formarea cuvintelor" se va insista cum trebue asupra lor.

[2] Cf. şi *Azi-ul: Cine sunt cititorii Azi-ului?* (numele unei gazete saptămânale).

[3] Alături de *femeie avocat* şi simplu *avocat.* Femininul se răspândeşte totuşi.

[4] Deşi pus pe lângă *fată, ciobană* rămâne substantiv (de altfel nu se poate forma un adjectiv în *-ă* dela un substantiv).

[5] Alături de *doctoriţă, doctorească,* (pop.) *doctoroaie* (şi *doftoroaie). Doctoră* prezintă avantajul că ne trimete la 'femeie doctor', pe când celelalte (în special primele două) pot însemna şi 'soţie de doctor' (cf. *împărătiţă* şi *împărătească).*

[6] Creaţie personală, de moment (prin atracţie, adică subt influenţa femin. *geruială).*

tie 1940, 49)[1]; *individă* (foarte frecvent, cu nuanță mai mult peiorativă, ca și masculinul, de altfel); *maheră (Mika-Le, care era mare maheră,* Răd I, 431)[2]; *membră* (general, când e vorba de membrii feminini ai unei asociații, etc.)[3]; *mistreață (eu sunt ca mistreața din poveste,* DP 141); *moșneagă (baba Oana, moșneaga lui Toader Gliga,* 1907 I, 313); *musafiră* (AL, 5 Ian. 1936, 6, 6); *pitpălacă* (AL, 10 Sept. 1933, 7, 4); *poetă*[4]; *robotă* (Răd II, 24); *sfinxă* (n. propriu = poreclă, ibid. I, 122); *soldată* (CL, 2 Iunie 1934, 5, 1); *specimenă* (Răd II, 8); *strămoașă (cultul strămoșilor și al strămoașelor,* AL, 18 Dec. 1938, 1, 5)[5]; *șefă* (VR, Ian. 1935, 17; CL, 14 Dec. 1935, 4, 5); *tălmace* (AN 96); *trântoră* (Răd I, 150); *țâncă* (ibid. 105); *vagabondă* (cu valoare substantivală, Azi, 18 Aug. 1940, 5, 4).

Alte exemple trebuesc separate de precedentele, pentru diverse motive. Astfel *animală* apare în vorbirea oamenilor inculți (l-am auzit adesea la Iași)[6], n u ca feminin al lui *animal* și, deci, alături de acesta, ci ca o variantă a lui, cu finala modificată prin analogia lui *budihală, matahală,* etc. Iar *pădurară* (PTA 123) are funcțiune adjectivală, deși masc. *pădurar* este substantiv pur.

§ 8. D i v e r s e. Un număr relativ mare de substantive sunt întrebuințate subt un aspect deosebit de cel consacrat în ce privește diferitele particularități morfologice (gen, număr, declinare, etc.). Toate aceste inovații se datoresc, ca de obiceiu, analogiei. Unele n'au șanse de răspândire, altele, dimpotrivă, se bucură încă de pe acum de favoarea subiectelor vorbitoare, grație faptului că izvorăsc din necesități dictate de spiritul limbii.

Voiu releva câteva, pentru fiecare categorie morfologică în parte.

[1] Creație personală, deci momentană, a lui Ionel Teodoreanu.

[2] Masc. *maher* (< germ. *Macher),* termen quasi-argotic (în orice caz, foarte familiar, aproape periferic).

[3] *Nicio persoană nu poate să se înscrie ca membră* (AIS 52): femininul, care nu-i necesar, se datorește influenței (prin atracție) a lui *persoană* (formal, feminin, dar semantic, masculin sau, mai exact, epicen).

[4] Mult mai răspândit decât greoiul *femeie poet* și decât recentul *poetesă* (<frc. *poétesse),* care nu se justifică prin nimic în românește, unde *-ă* joacă rolul suf. frc. *-esse.*

[5] In ciuda aparențelor, autorul vorbește serios. *Strămoașă* (<*strămoș)* a fost facilitat de *moașă* (<*moș),* deși acesta din urmă nu este, semantic vorbind, femininul lui *moș,* căci nu înseamnă 'un moș de sex femeiesc' sau măcar 'soția moșului'.

[6] La adresa oamenilor, cu sens foarte peiorativ (*animala și scârbosul dracului,* spunea o servitoare despre un bărbat care o nemulțumise).

Singulare nouă: *cereală (Durra e o cereală,* AL, 29 Aug. 1937, 7, 2); *câlţ (câlţul pădurii,* ibid., 12 Dec. 1937, 7, 2-3; *câlţul de mătase,* AV 49; cf. şi Ins III, 5, 400) [1]; *coclau (să umbli pe coclau de aista în toiu de noapte,* VVD 106; *într'un coclau,* Azi, 9 Iulie 1939, 9, 6); *furnic (un furnic autoritar şi experimentat,* D, 7 Iulie 1933, 1, 6) [2]; *grână* (TT 9) [3]; *icră* (regulat la Arghezi şi, se pare, la scriitori originari din Oltenia, apoi în terminologia culinară, ca fel de mâncare; cf. şi *pământ (bun) ca icra,* comparaţie curentă la Buzău); *ochelar* (Răd I, 66); *pânzet < pânzeturi* (I. Pillat); *ramur < ramuri* (PTA 192); *straiu* (destul de frecvent).

Feminine nouă: *breteà* (alături de *bretelă),* dela plur. *bretele* (< frc. *bretelles); carameà* pentru *caramelă* <frc. *caramel (*Gl, 30 Iunie 1940, 2); *momeà* pentru *momeală (ştiuca... strângea din răsputeri momeaua,* IB I, 22); *pardoseà* pentru *pardoseală; sandà* (VR, Oct. 1934, 14; la pag. 16 *sandaua); santinea (Hm?, a dracului santineaua,* Trf 71); *sarmală* (cf. N. Iorga, *Sarmală, amicul poporului).* Unele din formele în *-(e)à,* precum *breteà* şi *sanda,* sunt mai des întrebuinţate decât cele 'regulate'. Observăm că toate fac pluralul în *-ele* sau *-ale,* aşa dar la fel cu substantivele al căror singular se termină în *-(e)à* şi care, fiind extrem de numeroase, exercită, în mod fatal, o puternică influenţă, mai ales că finala *-elă* a unora din cuvintele în discuţie este foarte rară. A ajutat, de asemenea, împrejurarea că majoritatea lor apar de obiceiu, dacă nu excluziv, subt forma pluralului. De aceea, în momentul când s'a simţit nevoia unui singular, s'a impus acela în *-(e)à,* care constitue norma faţă de pluralul în *-ele, -ale.*

Numirile etnice servesc, după cum se ştie, şi pentru a arăta limba vorbită de poporul respectiv. Uzul s'a fixat la forma feminină: *franceza, germana, italiana, româna,* etc. Căci

[1] Va fi ajutat şi pronunţarea (dialectală) fără *-i* a lui *călţi.*
[2] Autorul articolului este T. Arghezi.
[3] Cf. *cereală,* notat mai sus.
[4] Unele din exemplele date nu sunt inovaţii propriu zise, întru cât se găsesc pe de o parte în vorbirea diverselor provincii româneşti, unde există, poate, de multă vreme, pe de alta la scriitori nu tocmai contimporani (cf. şi Dicţ. Acad., pentru fiecare cuvânt în parte). Noutatea constă în răspândirea lor relativ mare din momentul de faţă şi, mai cu seamă, în faptul că se abat dela uzul literar. Acest din urmă element trebue avut mereu în vedere, căci dela el pornesc mai totdeauna în discuţiile mele.

se subînțelege subst. *limbă*. Tot așa când e vorba de graiurile provinciale (în ipoteza că există posibilitatea de a întrebuința numai adjectivul devenit astfel substantiv) [1]: *dacoromâna, meglenita*, etc., apoi *lombarda, piemonteza, siciliana, aragoneza*, etc. Acest uz trebue respectat. Prin urmare vom evita formele masculine, pe care le întrebuințează regulat OR (privitor însă numai la dialecte, nu și la limbile propriu zise), apoi și alții (*toscanul, piemontezul*, etc., Ins, 15 Iulie 1936, 29), de sigur subt influența francezei și germanei, unde găsim însă 'masculinul' (adică neutrul) și pentru noțiunea 'limbă'. Cei care spun *toscanul, piemontezul*, etc. ar trebui să spuie și *italianul, românul*, etc., ca să fie perfect consecvenți. La aceasta se poate, într'adevăr, răspunde că substantivul lăsat la o parte este în unul din cazuri 'limbă', în celălalt 'dialect', dar situația se prezintă la fel și în franceză, germană, etc., unde totuși o s i n g u r ă formă a adjectivului substantivat servește pentru denumirea ambelor noțiuni în discuție. Să nu uităm apoi că, mai ales la noi, 'dialect' s'a ivit în nomenclatura științifică destul de târziu, după ce lumea se deprinsese, de multă vreme, să vorbească despre diversele limbi așa cum am arătat (la Români, cu femininul). Masculinul dă loc la confuzii, întru cât evocă pe un reprezentant al colectivității etnice respective. Și dacă în scris confuziile s'ar evita prin întrebuințarea maiusculei pentru numele etnic (ca în franțuzește, de pildă), în vorbire acest lucru nu-i posibil.

C â t e v a c u r i o z i t ă ț i: *indiciu* și *indice* sunt, din punct de vedere semantic, două cuvinte deosebite (și accentul diferă, căci stă pe penultima la primul, pe antepenultima la al doilea). Se spune, de ex., *sunt indicii sigure pentru descoperirea criminalului* și *autorul cărții de față a prevăzut-o cu un indice* (= listă de nume, cuvinte, etc.). *Indice* este și un termen tehnic în economia politică: *indice de scumpetc*, etc. Nu vom spune, deci, ca în VR, Maiu-Iunie 1935, 29: *comparând acest indiciu cu indiciile prețurilor*, ci *comparând acest indice cu indicele prețurilor.* [2]

[1] Căci pentru subîmpărțirile mai mici această posibilitate lipsește. Nu spune nimeni *moldoveana, bănățeana*, etc. și nici *moldoveanul, bănățeanul*, etc. Se spune însă *moldovenească, muntenească*, etc. (deci tot cu femininul adjectivului corespunzător).

[2] Ca toate ambigenele în *-e*, și acesta are o singură formă pentru amândouă numerele.

Pentru localul public unde se bea cafea (şi ceaiu, etc.) vom zice, cum zic mai toţi Românii, *cafenea,* nu *cafeu* (< frc. *café)* şi nici... *cafeneu* (AL, 9 Oct. 1938, 10, 1)[1].

CAP. II: ARTICOLUL.

Sunt puţine fapte vrednice de înregistrat. Despre articolul definit (sau enclitic) am vorbit în capitolul precedent. Acolo s'ar fi cuvenit să mă ocup şi de celelalte specii ale acestei aşa zise părţi de vorbire, care este, în realitate, o simplă formă gramaticală (un morfem, cum îi spun tot mai des lingviştii actuali), adică o anexă a substantivului (şi a altor cuvinte cu valoare substantivală), întocmai ca dezinenţele propriu zise. chiar atunci când nu se adaugă la urma substantivului şi nici nu se scrie împreună cu el. Dacă procedez altfel decât susţin principial că se recomandă, este ca să nu surprind şi, poate, să derutez pe cititorii deprinşi cu clasificările din gramaticele curente.

Prilej de discuţie oferă articolul posesiv (sau genetival): *al, a, ai, ale.* Foarte mulţi Români, chiar dintre cei culţi (sau presupuşi astfel), întâmpină greutăţi mari la mânuirea formelor acestui instrument gramatical. Greutăţile vin dela numărul şi varietatea aspectelor lui morfologice, dar şi, mai ales, dela faptul că acest morfem presupune totdeauna existenţa a două cuvinte pe care el le leagă. Unul este, în toate împrejurările, substantiv, celălalt poate fi substantiv (la cazul genetiv)[2] sau pronume posesiv[3] sau numeral ordinal.[4] Formele articolului nostru variază după genul şi numărul substantivului de care depinde genetivul, resp. posesivul şi care, obişnuit, ocupă locul întâiu în sintagmă. Acest principiu, foarte simplu, nu poate fi aplicat în mod corect din diverse cauze, care nu sunt chiar totdeauna ignoranţa sau graba. Am impresia că subiectul vorbitor se simte ispitit să 'acorde' articolul cu cuvântul următor, nu cu cel precedent.[5] I se pare că *al, a,* etc. aparţin la cuvântul următor, ceea ce, de altfel,

---

[1] Produs al unei contaminaţii între *cafenea* şi *cafeu.*
[2] De aici numele de articol genetival.
[3] De aceea se mai chiamă şi articol posesiv.
[4] Această de-a treia ipoteză nu interesează prea mult discuţia noastră, deoarece articolul îşi schimbă forma numai după gen, iar confuziile care se produc în celelalte cazuri (v. mai departe) nu-s posibile aici.
[5] Vom vedea şi cu alte ocazii că o asemenea tentaţie există.

corespunde realității: dacă vrem să facem o pauză între cele două membre ale sintagmei, nu ne putem opri decât înaintea articolului *(un prieten... al meu; această carte... a lui Sadoveanu,* etc.) O dovadă și mai puternică ne oferă inversiunea *(al meu prieten,* etc.), apoi posibilitatea de a întrebuința genetivul, posesivul, etc. singure sau, cel puțin, separate de substantivul de care atârnă *(al meu; a lui Sadoveanu; acest prieten este al meu; această carte este a lui Sadoveanu,* ca răspuns la întrebarea *a(l) cui este...?).* Dată fiind această strânsă legătură dintre articol și cuvântul de după el, suntem îndemnați să le considerăm solidare și în privința acordului, așa dar să schimbăm aspectul morfologic al articolului după genul și numărul substantivului următor, nu după ale celui precedent.[1]

Subiectele vorbitoare își dau bine seama de dificultățile acestea, și atunci, ca să le evite, simplifică lucrurile: se folosesc de o formă unică *(a,* care-i cea mai ștearsă ca aspect morfologic și de aceea angajează mai puțin pe cel ce-o întrebuințează). Așa procedează toți Românii lipsiți de cultură, deci marea majoritate (țăranii în primul rând), apoi o bună parte din cei culți (de obiceiu Moldovenii), evident că aceștia numai sau aproape numai în vorbire. Ceilalți nu se pot... resemna și limita la această simplificare, ci înțeleg să se conformeze sistemului gramatical. Puțini izbutesc în toate împrejurările, cei mai mulți amestecă formele, încât rezultatul este un fel de hiperurbanism morfologic: vrând să evite cu orice preț pe *a,* considerat (și cu drept cuvânt) ca popular și familiar, ajung să-l înlocuiască prin *al, ai* sau *ale* chiar acolo unde bietul *a* se află la locul lui. Astfel de hiperurbanisme sunt mult mai supărătoare decât prezența perpetuă a lui *a,* care, fiindcă ne-am deprins cu ea, nu ni se mai pare o greșală propriu zisă. Aceasta nu însemnează că pledez pentru *a.* Dimpotrivă, socotesc întrebuințarea lui unde nu trebue ca un uz greșit, oricât ar fi el de răspândit, și recomand cititorilor s'o evite cu aceeași stăruință cu care urmează să evite hiperurbanismele.

Generalizarea lui *a,* ca formă unică pentru ambele genuri și numere, are, în parte, și o cauză fonetică. Masc. sing. *al* pierde ușor pe *-l* înaintea unui cuvânt începător cu *l.* Acest cuvânt se întâmplă a fi foarte des articolul antepus *lui* dela numele perso-

[1] Vorbesc de substantiv (nu și de posesiv), fiindcă dificultățile aici în discuție se ivesc mai cu seamă când articolul leagă două substantive.

nale: *al lui Ion, al lui Popescu*, etc. devin uşor, chiar în vorbirea îngrijită, *a lui*... Fenomenul acesta trebue luat în consideraţie, evident că într'o măsură mult mai redusă, şi pentru celelalte aspecte ale articolului posesiv *(ai, ale)*: dacă substantivul imediat următor începe cu *i* sau *le*, dispariţia părţii finale a articolului de asemenea se poate produce.

Dificultăţile descrise în rândurile de mai sus cresc atunci când genetivul precedat de *al, a*, etc. atârnă de un substantiv care este determinat el însuşi de un substantiv propriu zis sau de un infinitiv lung. Deastădată forma articolului posesiv o poate greşi chiar cel mai atent dintre subiectele vorbitoare. Căci nu suntem totdeauna absolut siguri cu care dintre cele două substantive se leagă direct genetivul, şi atunci, dacă substantivele în discuţie au genuri sau numere diferite, nesiguranţa se trădează prin întrebuinţarea greşită a formelor articolului. De pildă: *nepot de soră al prietenului meu*, plur. *nepoţi de soră ai prietenului meu* (raportul de genetiv [1] există între *nepot* şi *prieten*, iar de *soră* este un simplu determinativ, care poate lipsi, deşi 'sora' aparţine şi ea 'prietenului'); *modul de prezentare a materiei*, plur. *modurile de prezentare a materiei* (n u ...*al*, resp. *ale materiei*, pentrucă m a t e r i a este prezentată într'un mod ori altul, deci raportul de genetiv [2] se stabileşte între 'materie' şi 'prezentare'); *cheltuielile de transport ale Pescăriilor Statului* alături de *cheltuielile de transport al peştelui* (în prima construcţie noţiunea exprimată prin genetiv are, printre alte cheltuieli, şi unele făcute cu transportul; în a doua, genetivul sufere acţiunea indicată prin subst. *transport)*, etc.

Exemple, culese din scrisul românesc actual, voiu da la „Sintaxă", în capitolul despre 'acord', întru cât fenomenul este mai mult sintactic. Dacă m'am ocupat aici de el, aceasta, fiindcă are, în parte, drept cauză o lipsă de siguranţă a subiectelor vorbitoare în mânuirea formelor articolului posesiv.

Din discuţia precedentă rezultă că aspectul morfologic al acestui morfem variază după gen şi număr. Când precede un substantiv, situaţia se prezintă, într'adevăr, astfel. Cu un pronume posesiv după el, lucrurile se schimbă, în sensul că poate avea şi forme cazuale. Aceasta se întâmplă numai la genetivul

[1] De genetiv posesiv în sens larg.
[2] De genetiv obiectiv (modul de a prezenta materia .

plural masculin şi numai dacă posesivul este pronume propriu zis (reprezentant, adică locţiitor, nu determinativ, al unui substantiv). De pildă: *suferinţa alor mei este mare; succesele alor noştri au uimit lumea*, etc.[1] Dată fiind înrudirea funcţională dintre genetiv şi dativ, înrudire care, la substantivele (şi adjectivele) feminine, se manifestă printr'o identitate de formă a acestor două cazuri, genetivul pronumelui (de fapt, al articolului) posesiv serveşte şi ca dativ: *să le scriu alor dumitale* (HYSt 249); *spune-le alor tăi că-i doresc,*[2] etc.

Unii scriitori (se pare, foarte puţini) întind uzul acesta (de a declina oarecum articolul care însoţeşte un posesiv) la ambele genuri şi numere: *în fundul unei boxe în vederea alei noastre* (DA 97); *uşa ei se afla cam în faţa alei mele* (ibid. 157); *identificarea alui meu* [= a glasului meu] (ibid. 194).[3] Principial nu se poate obiecta nimic împotriva procedeului. Intrebarea este numai dacă i se simte necesitatea[4] şi, prin urmare, dacă va prinde. Inclin să răspund negativ.[5]

CAP. III: ADJECTIVUL.

Multe din faptele constatate cu privire la morfologia substantivului (v. cap. I) sunt valabile, aproximativ, şi aici. Vreau să spun că unele tendinţe manifestate în flexiunea substantivului lucrează şi asupra adjectivului. Lucrul nu trebue să ne surprindă. Dintre toate părţile de vorbire, acestea două prezintă cele mai numeroase puncte comune, de unde şi punerea lor împreună, subt rubrica 'nume' (flexiune nominală, etc.) în gramaticile curente. Evident că n'are rost să mă opresc asupra asemănărilor dintre adjectiv şi substantiv, ci voiu înregistra numai inovaţiile (sau, dacă preferaţi, abaterile dela normele consacrate) specific adjectivale.

§ 1. Gen. Nevoia de a adapta adjectivul la genul (şi numărul) substantivului aşa fel, încât acordul să iasă clar la iveală, este destul de puternică, pentru a provoca modificări în aspectul

[1] Tot aşa cu celelalte persoane ale posesivului.
[2] Mai des apare formula cu *la (spune-la ai tăi).*
[3] Subst. *glas* este menţionat mai înainte.
[4] Limba noastră oferă alte mijloace pentru exprimarea raportului, pentru care Gib Mihăescu (autorul citat) recurge la *alei noastre*, etc.
[5] *Alui meu* face impresia, la prima vedere, că-i neromânesc (*alui* este simţit ca *a lui*, şi de aceea ne amintim, fără să vrem, de *a lui Maria*, etc.).

morfologic al unor adjective care, grație situației lor deosebite (de neologisme prea recente sau prea rar utilizate, etc.), se sustrăsese oarecum dela normele aplicabile elementelor obișnuite ale limbii. De pildă:

burlească VR, Sept. 1940, 169; CF 212); *(grotească (în basmaua grotească*, OP I, 36; *figură grotească*, ibid. 78); *haihue* (Cr 125; JL, 15 Oct. 1939, 2, 2, în vers, rimând cu *silhue); ritoase (afirmări sonore și ritoase*, Ins I, 2, 562). Primele două sunt neologisme și se întrebuințează, aproape totdeauna, subt forma în *-escă*, deși această finală seamănă, până la identitate (cf. masc. *-esc)*, cu sufixul vechiu din adjective ca *domnesc, românesc*, etc. Cauza este că *-esc* nu-i simțit ca dezinență derivativă (chiar dacă *grotă*, tema lui *grotesc*, există în limba noastră). Tot așa femininul lui *livresc*, sună, de obiceiu, *livrescă*, nu *livrească*. Indemnul pentru adaptarea, încă timidă, a acestor adjective la cele în *-esc* băștinaș vine, cu siguranță, dela *(pitoresc-) pitorească*, introdus în literatură prin „România pitorească" a lui Vlahuță.[1] Cât despre *haihue* și *ritoase*, situația lor specială se datorește faptului că, în fond, ele sunt adverbe, nu adjective. Se zice, obișnuit, *a umbla haihui*[2], *a vorbi ritos*, etc. Evident însă că, din moment ce funcționează ca adjective, forma lor trebue să se modifice, spre a se pune de acord cu genul și numărul substantivului pe care-l determină.

In *fetele bulgarce* (Laz 40) avem întrebuințarea cu valoare adjectivală a unui substantiv, provocată, probabil, de șovăiala autorului, care avea de ales între *fetele bulgare* și *fetele bulgărești*, ambele neobișnuite (mai ales al doilea).

§ 2. Număr. Distingem mai multe cazuri. Avem, mai întâiu, identitate între singularul și pluralul aceluiași adjectiv sau între pluralul feminin și cel masculin, etc. De pildă: *(migdale) amari* (TAV 194, rimează cu *coconari;* v. mai departe *rari); (figurante) bălaie* (AL, 22 Sept. 1935, 5, 5)[3]; *(urechi) clăpăugi* (AL,

---

[1] Acum de curând am întâlnit și forma *picarească* (masc. *picaresc:* cf. *romanul picaresc*, creație specific spaniolă, cu un *picaro* ca erou principal).

[2] Pe acesta Dicț. Acad. îl dă ca interj., adj. și subst. (ultima funcțiune presupune existența uneia adjectivale, despre care însă nu ni se spune nimic).

[3] Dicț. Acad. dă numai forma *bălăi* (pentru femin. plural), așa cum o simt și eu ca singura potrivită cu normele flexiunii adjectivale (lui *-e* sing. îi corespunde *-i* plur., la ambele genuri).

13 Iunie 1937, 11, 1)[1]; *noi* (femin.), aproape general[2]; *rari* (femin.), foarte răspândit, indiferent de regiune și de categorie socială,[3] etc.

Alte forme de plural neregulate: *(genune) adânce* (Nirv 146; cf. și Luc 393: *a apelor adânce); (brațe) ciunge* (Luc 321); *(ochi) ferici* (VR, Sept.-Oct. 1935, 5). Primele două, primesc la plural, ambele genuri, aceeași dezinență *(-i)*, întocmai ca toate adjectivele terminate în *c* și *g*. Cât despre *ferice*, Dicț. Acad. îl dă ca invariabil, și cu drept cuvânt, pentru motivul că în vorbirea genuină acest cuvânt este tratat ca adverb *(ferice de...*, etc.). Adjectivul corespunzător este *fericit*. Ceva asemănător constatăm la *nițel*, adverb[4], întrebuințat câteodată adjectival: *nițelele preparative* (Cim 243).

Pluralul feminin al neologismului *brusc* sună, obișnuit, *brusce*, dar când și când ne întâmpină forma *bruște*, care poate să prindă cu vremea, întru cât se conformează unei norme fonetice vechi *(Ruscă-Ruște)*, precum și dispariției, cel puțin din limba comună și din majoritatea dialectelor, a grupului *sč* (și *șč*) în poziție finală.

Adjectivele în *-tor*, formate dela verbe recente sau împrumutate de curând ca adjective dintr'o limbă romanică, fac pluralul feminin și în *-toare*, la fel, deci, cu derivatele vechi aparținând aceleiași categorii, dar și în *-torii*: *mijloacele creatorii* (AL, 29 Aug. 1937, 8, 3); *motive inspiratorii*, etc. Se înțelege

---

[1] Citat din Macedonski. Am neglijat să notez dacă-i vorba de versuri, cum mi se pare probabil, sau de proză.

[2] Acceptarea acestei forme de către mai toți Românii am explicat-o, Intr 193, n., ca un produs al coliziunii vechiului feminin *nouă* cu numeralul omonim, atunci când adjectivul, din cauza sensului (= altul, diferit, etc.), trebue să stea înaintea substantivului (întocmai ca numeralul). La exemplele date acolo pot adăuga acum unul și mai elocvent: *Ce vor face aceste noi zeci de mii de guri flămânde?* (CL, 1 Sept. 1934, 5, 3.) Dacă punem *nouă* în loc de *noi*, iese *nouă zeci de mii* (chiar cu o pauză între *nouă* și *zeci*). In sprijinul explicației mele vorbește împrejurarea că femin. *noi* s'a ivit relativ târziu, după ce, subt influența francezei, limba noastră a început a așeza adjectivul și înaintea substantivului (când are rol calificativ, nu determinativ).

[3] S'a născut subt influența lui *mari*, *tari*, etc., cu care seamănă bine din punct de vedere fonetic (la masc. plur. este chiar identic cu acestea, afară de consoana inițială). Cred că, dacă Arghezi scrie *(migdale) amari*, faptul se datorește și asemănării de sunete dintre *amar* (cf. mai ales plur. masc.) și *mare*, *tare*, etc.

[4] Echivalentul muntenesc al mold. *oleacă*. TIKTIN îl consideră adjectiv, dar, în două din cele trei citate pe care le dă, valoarea acestui cuvânt este de adverb, nu de adjectiv.

că trebue să preferăm cu atât mai mult primul aspect, cu cât al doilea, care se datorește, foarte probabil, analogiei substantivelor în *-tor(iu)*, (*crematorii, laboratorii*, etc.), nu mai găsește un sprijin solid în acestea de pe urmă, care tind să se generalizeze subt forma *-toare*. De altmintrelea unui plural feminin *creatorii* ar trebui să-i corespundă un sing. fem. *creatorie* și un sing. masc. *creatoriu* (cf. *crematoriu* și, odinioară, *laboratoriu*), ceea ce nu-i cazul.

Ar mai fi de înregistrat situația adjectivelor compuse de felul lui *răufăcător, răuvoitor*, etc. Prima parte a acestor compuneri este a d v e r b u l (nu adj.) *rău*. Dovadă *binefăcător, binevoitor*, etc. (cu *bine-*, nu cu *bun-*). Prin urmare, modificările flexionare le va suporta partea finală (ca și cum *rău-* n'ar exista): *răufăcătoare, răuvoitoare* (femin. sing. și plur.), *răufăcători, răuvoitori* (masc. plur.). Toate formele acestea sunt respectate, afară de ultima, care se întâlnește destul de des cu *rău-* transformat în *răi-* (tratat, deci, ca adjectiv). Cf. Azi, 8 Sept. 1940, 2, 6, unde apare *răivoitori* alături de *răufăcători*. Situația aceasta corespunde, se pare, realității, căci nu-mi aduc aminte să fi auzit un plural *răifăcători*, pecând *răivoitori* a devenit aproape o obișnuință.

§ 3. D e c l i n a r e. Puține lucruri merită atenție. Adj. *motrice* apare, la feminin, subt forma *motrică: (forță) motrică* (CL, 10 Aug. 1935, 1, 6) [1], ca și cum masculinul ar fi *motric*. Merge, de fapt, cu *ferice:* aceeași finală pentru ambele genuri. *Tulbure* prezintă varianta masc. *tulbur (râul prea turbur*, Azi, 2 Iunie 1940 7, 5-6, în vers). Amintește de subst. *sâmbur(e), strugur(e)*, etc. Cât despre *limpid*, pe care-l putem întâlni adesea în scrisul periodic actual, el nu este o formă nouă a lui *limpede*, ci frc. *limpide*. De altfel trebue accentuat *limpìd*, ca și acesta din urmă.

Privitor la *limpede*, constatăm tendința, cunoscută deja dela substantive ca *lespede*, etc., de a-și forma genetivul-dativul articulat prin simpla adăugare a lui *-i: malurile limpedei Ozana* (AL, 5 Iulie 1936, 4, 2), în loc de *malurile limpezii Ozane*.

Locuțiunea adjectivală *cum se cade* este tratată, de multe ori, ca un adjectiv propriu zis, în ce privește flexiunea: *pe cum se cadea madam Irma Pflefingher*. (Gl, 23 Iunie 1940, 2, 5). Am

[1] Autorul e Ardelean. Se spune *motric(ă)* prin Ardeal? Nu-i imposibil, dată fiind originea recentă (și franțuzească!) a acestui cuvânt. De altfel o întreprindere industrială din București se chiamă (ori se chema) *Motrica* (sau conține, în firma ei, această formă a adjectivului nostru).

întâlnit, nu numai odată, şi masc. *cum se cadele domn N.*, dar am neglijat să notez unde. Avem aici acelaşi fenomen ca în *cuminte (< cu + minte),* care a devenit adjectiv curat pentru toată lumea, chiar dacă din când în când îl putem readuce la valoarea lui originară, de adverb (oamenii cuminte = oamenii cu minte, care au minte).

§ 4. Gradele de comparaţie. Câteva adjective au un superlativ în *-isim.* Modelul este, desigur, ital. *-issimo,*[1] nu numai pentrucă pe vremea lui Heliade limba noastră suferea o influenţă italiană, fie şi superficială, ci şi pentru alt motiv. Italiana posedă, după cum se ştie, un număr enorm de superlative formate cu acest flexionar. Se poate spune că, teoretic, orice adjectiv italienesc poate face superlativul în *-issimo,* ceea ce nu se întâmplă în alte idiome romanice. Mai este însă ceva. Italienii se arată foarte dispuşi să recurgă, în tot momentul, la superlative de acest fel, mai ales când e vorba de însuşiri laudative. Să se compare *carissimo* (în limbajul sentimental), *chiarissimo* şi *illustrissimo* (în cel oficial), *importantissimo, rarissimo,* etc. (în cel critic), etc. Din această cauză, superlativele constitue o caracteristică să zicem obiectivă a limbii italiene, dar şi una subiectivă, de apreciere oarecum, în ochii străinilor. Urmarea este că aceştia pot utiliza formaţiile în discuţie, fie subt forma italienească, fie adaptându-le la sistemul propriei lor limbi, cu intenţii ironice. Astfel A. Philippide, vorbind undeva despre un lucru de importanţă deosebită, adăuga, în glumă: *importantisim, cum ar zice Hasdeu,* ceea ce probează că marele istoric şi filolog român întrebuinţa asemenea formaţii.

Exemplele găsite de mine în scrisul actual au numai în mod excepţional valoare ironică. De obiceiu apar în discuţii ştiinţifice. Iată-le: *actualisim* (Leca Morariu); *rarisim (o rarisimă carte de gramatică,* RI XXV, 331[2]; *rarisim e altfel,* AL, 27 Martie 1938, 6, 3)[3]; *care face pe un politician românisim* (VR, Ian. 1938, 111)[4]; *simplisim (o remarcă simplisimă,* Spm 219); *ultimisim (după ultimisimele curente străine,* VR, Iulie 1940, 10)[4]. Nu-i exclus

[1] Poate, deşi mai puţin probabil, şi lat. *-issimus.*
[2] Autorul este N. Iorga.
[3] Cf. şi frc. *rarissime*, dat de dicţionare ca 'familiar'.
[4] In ironie, după cum arată, la cel de-al doilea, şi contextul, dar şi faptul că s'a adăugat *-isim* la un adjectiv care are, prin el însuşi, sens superlativ.

ca numărul unor astfel de formații să crească, poate chiar să fie de pe acum mai mare decât am putut constata eu însumi. Un sprijin le vine, cred, și dela terminologia muzicală (italienească!): *fortissimo, pianissimo, prestissimo*, etc.

Un superlativ în *-isim* care s'a impus în limba comună, cu valoare de substantiv însă, este *generalisim.* El există și aiurea (cf. frc. *généralissime,* germ. *Generalissimus)*, etc., căci a devenit termen tehnic militar (probabil în vremea războiului din 1914-18 sau mai ales atunci).

Tot prin filieră italiană[1] s'a introdus la noi *optim*, care se bucură de o circulație neobișnuit de largă. A intrat și în limbajul administrativ, deci oarecum oficial *(condiții optime de lucru; un număr optim de factori*, VR, Sept.-Oct. 1935, 90). Aceeași origine trebue să fi având și *proxim*, de asemenea frecvent, dar numai cu sens temporal: *proxima întrevedere, proxima ședință*[2].

Alte chestii în legătură cu comparația adjectivelor se vor discuta la „Sintaxă".

CAP. IV: PRONUMELE.

§ 1. Personal. Genetiv-dativul feminin singular dela *dânsul* sună des, în vorbirea muntenească, *dânșii* (în loc de liter. *dânsei)*. Avem aici un fenomen asemănător cu cel constatat la pluralul substantivelor feminine[3]: preferința pentru dezinența *-i*. *Dânșii-dânsei* merg paralel cu *cășii-casei* (sau *cășii-casei*). Cf., în alt sens, și *ăștea,* pentru și alături de *astea* (v. mai departe, § 4).

Forma neaccentuată (sau, cum i se mai spune, scurtă ori conjunctă) a pron. pers. II plurale este *vă,* când stă imediat înaintea verbului *(vă dau, vă spun*, etc.), și *vi,* când precede alt pronume, tot neaccentuat *(vi-i dau, vi se spune,* etc.). Numeroși Români (după cât se pare, numai Munteni, în sens lingvistic) pun pe *vi* și acolo unde trebue *vă*. Fenomenul se bucură de o foarte largă răspândire. Nu pot preciza, dacă aparține și vorbirii populare

---

[1] *Ottimo*, dar modelat, ca de obiceiu în astfel de împrejurări, după latinește *(optimus)*.

[2] Cf. și *(gen) proxim* (în logică). Curente, din cauza relativei lor vechimi, au devenit *maxim* și *minim* (mai ales, dacă un excluziv, în formule ca *temperatură maximă* și *minimă, înălțimea maximă, viteză minimă*, etc.). Se pot adăuga comparativele *major* și *minor* (a căror funcțiune este, în general, substantivală), în construcții ca: *N., poetul de majore calități; trebue să am posibilități minime de lucru, ca să-mi pot câștiga existența*, etc.

[3] Și, deci, la genetiv-dativul singular al acelorași cuvinte.

sau numai celei orăşeneşti familiare. Fapt este că el apare şi în limba scrisă: *vi-aţi tăiat părul, Domnişoară?* (VR, Dec. 1937, 66) [1].

Şi la pers. I plur. observăm ceva asemănător: *ni* pentru *ne* (aşa dar *ni spune* în loc de *ne spune*). N. Iorga scria regulat aşa (adversarii îl ironizau, reproducând formula des întrebuinţată de el: *omul care ni trebue*). Aici situaţia se prezintă altfel în amănunte. In primul rând, *ni* pentru *ne* se întrebuinţează relativ rar (cel puţin în scris). Afară de asta, nu putem vorbi totdeauna de o confuzie între cele două variante ale formei neaccentuate (ca la *vi-vă*, unde vocalele se deosebesc clar una de alta). De obiceiu, în vorbire avem a face cu un fenomen pur fonetic: *ne* se pronunţă *ni* în cele mai multe graiuri dacoromâneşti. La fel trebue să ne explicăm eventuala apariţie a lui *li* pentru *le* (dativul neaccentuat al pers. III plur.).

§ 2. Pronumele identităţii. Formele lui *însumi, însuţi*, etc. prezintă dificultăţi de mânuire, pe de o parte din cauza marelui lor număr, pe de alta fiindcă s'a pierdut sau, cel puţin, s'a slăbit conştiinţa etimologică: Românii nu le mai simt ca provenind din *(d)âns-* plus pronumele reflexive de dativ şi de aceea nu le adaptează aspectul morfologic la acela al elementelor lor alcătuitoare. Din moment ce *(d)âns-* se comportă ca un adjectiv cu două terminaţii pentru cele două genuri (la singular şi la plural), urmează că tot aşa se comportă, trebue să se comporte, şi *îns-* din *însumi*, etc. Şi iarăşi, deoarece partea a doua a acestor formaţii este dativul pronumelui reflexiv[2], înseamnează că pretutindeni trebue să apară reflexivul, şi nu personalul. In rezumat, singurele forme corecte ale pronumelui identităţii sunt: *(eu) însumi, însămi, (noi) înşine, însene; (tu) însuţi, însăţi, (voi) înşivă, însevă; (el) însuşi, (ea) însăşi, (ei) înşişi, (ele) înseşi.* Vom evita, deci, femin. sing. *însami, însaţi, însaşi* (cu *-a-* pentru *-ă-*), pe care le întrebuinţează Ardelenii (judecând după scrisul lingviştilor clujeni, în frunte cu S. Puşcariu)[3], şi vom evita, de asemenea, pe *(ei) înşile, (ele) înseie,* care sunt foarte răspândite mai pretutindeni (mă iau şi deastădată tot după scris). Femininele cu *-a-*

[1] Autorul: Coca Farago (fiica scriitoarei Elena Farago, Olteancă). Cf. şi *vi-o închipuiţi* (HYSt 125); *vi-am zis* (ibid. 347); *vi-a spus* (ibid. 428).

[2] Dovada indiscutabilă o constitue *-şi* dela pers. III.

[3] Cf. şi D. D. Roşca, *Existenţa tragică*, 113, 208, 219, etc. (regulat). La fel Bucovinenii (Al. Procopovici, Tr. Brăileanu ş. a.).

se explică, de sigur, ca produs al impresiei (falşe!) că *îns-* este articulat. Formele masculine, cu *-u-* (sing.) şi *-i-* (plur.), pot da, într'adevăr, această impresie, din pricină că vocalele respective sunt sonante, aşa dar întocmai ca la *dânsul, dânşii* (pronunţate, de fapt, *dânsu* şi, mai puţin frecvent, *dânşi)*. Orice nedumerire însă dispare în faţa formelor feminine de plural: *însene*, etc. (nu *însele-ne!)*. Şi apoi, *însŭ* (asta a fost, într'o vreme, forma nearticulată) nu putea conserva pe *ŭ* înaintea lui *mi* următor, ci trebuia să-l prefacă în *u*, altfel pronunţarea devenea imposibilă. Acelaşi lucru cu *înşĭ* + *ne* < *înşine.*[1] Cât despre *înşile* şi *însele*, înlocuirea lui *-şi* prin *-le* are drept cauză tot slăbirea simţului lingvistic: deoarece la pers. I şi II avem *-mi, -ţi, -ne, -vă*, care funcţionează şi ca reflexive şi ca personale pure, s'a putut naşte ideea (în conştiinţa subiectelor vorbitoare, fără nicio intenţie şi, evident, fără legătură cu eventualele discuţii despre originea acestor forme) că ele au valoare personală (n u reflexivă) şi la pronumele identităţii. Urmarea a fost înlocuirea reflexivului (indiscutabil şi din punct de vedere morfologic) *-şi* prin personalul *-le* (care totuşi, ca funcţiune, este în cazul de faţă tot reflexiv).

Pers. III plurală mai prezintă o particularitate, pe aceea că la genetiv-dativ *-le* este înlocuit prin *-lor*, aşa dar se „declină" *-le*, ca şi cum, subt forma aceasta, ar sta la nominativ. Deoarece pronumele identităţii este întovărăşit, în mod regulat, de cel personal *(eu însumi, voi înşivă,* etc.)[2], trebue să admitem, cred, că avem a face cu o atracţie exercitată de acesta din urmă: *(a) lor* dinaintea lui *înşile, însele* face să se modifice *-le* în *-lor*, ca şi cum ar fi vorba de aplicarea regulei acordului. Ne putem gândi şi la altă explicaţie, mult mai puţin plauzibilă însă: *-le* este simţit ca articol (cf. *casele)* şi astfel îşi schimbă forma la genetiv-dativ potrivit normelor consacrate. Această explicaţie ar merge, în cel mai bun caz, pentru *însele*, care, judecat numai pe deasupra, are aspectul unui substantiv feminin articulat pus la plural. Dar situaţia mas-

---

[1] Dacă vrem să facem puţină istorie, situaţia apare şi mai limpede. Când s'au combinat *îns-* şi refl., ca să dea naştere pronumelui identităţii, prin urmare într'o epocă îndepărtată (anterioară primelor texte româneşti), formele nearticulate se terminau în *u* (sing.) şi *i* (plur.) s o n a n ţ i. Aşa se explică raportul actual dintre *om* şi *omul:* la început s a zis *omu-omulu*, apoi, dispărând *u* final, *om-omul* (la *omulu*, *-u-* nu mai era final, de aceea a rămas).

[2] „Abaterile" se vor vedea la „Sintaxă".

culinului diferă. Afară de asta, pentru ca *-le* să fie asimilat cu articolul, ar trebui să fie simțit pronumele în întregime ca un substantiv, ceea ce nu îngădue nici sensul, nici funcțiunea lui.

Dau acum exemplele găsite de mine (în legătură cu discuția despre aspectul pers. III., la genetiv-dativ plur.): *femei care-și promit lor înselor* (VR, Ian. 1938, 54); *la înălțimea lor înșilor* (ibid., Martie 1938, 117). Pentru *-le* în loc de *-și*, nu socot necesar să aduc citate, deoarece faptul este bine cunoscut de toată lumea [1].

Ar mai fi de remarcat *înșele*, care se întâlnește câteodată. Prezența lui *ș* (în loc de *s*) ne trimete la un plural în *-i*, căci numai acest sunet preface pe *s* în *ș*, deci ar trebui să se scrie *înșile*, dar acesta este aspectul formei masculine (în vorbirea și scrisul acelor Români care cred că trebue să prefere pe *-le* lui *-și*). Acest *înșele* merge împreună cu *dânșii* (= *dânsei*), pomenit mai sus (§ 1). Explicația dată acolo se potrivește și aici.

§ 3. P o s e s i v. In cap. II, ocupându-mă de articolul *al, a,* etc., am arătat că acest morfem se declină, atunci când precede un pronume posesiv. Fenomenul, destul de răspândit la plural, tinde să îmbrățișeze și singularul, ceea ce nu mi se pare necesar. Trebue să admitem totuși că unele subiecte vorbitoare, mai sensibile la deosebirile de caz și totodată mai puțin respectuoase față de normele consacrate, simt nevoia să introducă distincții cazuale și la pronumele posesiv și să-și satisfacă această nevoie cu mijloacele pe care le oferă flexiunea nominală (altmintrelea nu-i posibil). Căci *al meu, al tău,* etc. au aspect de nominativ (-acuzativ) și, măcar că funcțiunea lor este foarte asemănătoare cu a genetivului (raportul pe care-l exprimă este întocmai ca la genetivul posesiunii), ele pot fi simțite și sintactic ca nominative (-acuzative), de unde urmează că, dacă construcția din care fac parte cere un substantiv la genetiv în locul posesivului, ele pot apărea subt aspectul lor genetival (imitat, cum am spus deja, după flexiunea nominală). Altfel spus, avem a face cu un adevărat acord cazual între posesiv și substantivul precedent, cel dintâiu jucând rolul unui adjectiv [2] și comportându-se la fel cu acesta și din punct de vedere morfologic [3]. Iată câteva exemple (altele, în toate

---

[1] Cât despre amestecul formelor (de feminin și masculin, plural și singular) între ele, voiu discuta fenomenul, pe bază de texte, la „Sintaxă".

[2] Aceasta și este funcțiunea lui obișnuită, oridecâteori stă pe lângă un substantiv pe care-l determină.

[3] Chiar la masculin (cf. *alui meu*, citat în cap. II), lucru imposibil

sensurile, decât cele date în capitolul citat): *cine știe cărei îndrăzneli ale mele* (DA 387); *unei prietene ale mele* (OC 11); *în urma lui al meu* (LR, 10 Sept. 1938)[1].

§ 4. Demonstrativ. După cum funcționează substantival (ca pronume propriu zis) ori adjectival, acest pronume primește sau nu finala *a: acesta — acest (om), aceasta — această (femeie),* etc.; *aceia — acei (oameni), acelea — acele (femei),* etc. Tot în *-a* se termină și când stă, ca adjectiv, în urma substantivului: *omul acesta — femeia aceasta; oamenii aceia — femeile acelea,* etc. Vorbirea populară de prin unele ținuturi (Moldova, de pildă), conservând o veche stare de lucruri, întrebuințează formele cu *-a* și când demonstrativul precede substantivul: *aista om, aceala băiet,* etc. (Cf., în scrierile lui M. Sadoveanu, pasajele unde sunt puși să vorbească țăranii.)

Ceea ce interesează direct aici este că chiar limba oamenilor culți se abate incidental dela normele arătate. In primul rând numeroși Ardeleni vorbesc ca țăranii din Moldova: am auzit pe o doamnă din părțile Aradului, care trăiește de mulți ani la Iași, de asemenea pe un profesor din regiunea Sibiului, stabilit de vreme îndelungată la București, spunând, de ex., *aceasta carte, aceștia oameni,* etc.[2] In scris n'am remarcat astfel de norme. In schimb, am dat adesea peste lipsa lui *-a* la demonstrativul pus după substantiv: *întrebările aceste esențiale* (AL, 11 Nov. 1934, 8, 1), etc. sau întrebuințat singur: *unele din aceste sunt* (Ins II, 4, 489).

Femin. plur. al lui *acest,* subt aspectul lui regional (muntenesc) *astea,* se pronunță foarte des *ăștea.* Prefacerea în *ș* a lui *s* presupune conștiința existenței unui *i* în silaba următoare, căci numai $s + i > ș$, așa dar un plural în *-i,* dacă ne referim la flexiunea nominală. In acest sens pledează *ă-* pentru *a-* (cf. *crame-*

pentru un adjectiv propriu zis, care, se știe, întocmai ca și substantivul, își schimbă forma numai la genet.-dativ feminin singular *(casă frumoasă—(a) unei case frumoase).*

[1] Autorul este ziaristul și scriitorul Mircea Damian, Oltean (ca și Gib I. Mihăescu). Ne găsim, poate, în prezența unui fenomen oltenesc mai mult ori mai puțin răspândit? Nu știu. Mihăescu ar fi spus *în urma a lui meu* (v. aici mai sus, pag. 108). Damian a preferat construcția consacrată pentru numele de persoană masculine. Această deosebire ar proba că nu poate fi vorba de o particularitate regională, oricât de restrânsă ca arie geografică, ci de uzuri individuale.

[2] Fenomenul este mult mai frecvent decât am crezut în primul moment. Se pare că majoritatea Ardelenilor vorbesc așa.

crămi, traiste-trăişti, etc.).[1] Faptul trebue interpretat ca produs al unei influențe exercitate de morfologia substantivului.[2] Ne-am aştepta să găsim pe *ş* (şi pe *ă*, se înțelege) şi la genetiv-dativ singular. In materialul cules de mine n'am întâlnit asemenea forme, dar există Români care spun *aceştii (case)*.[3] Iată un exemplu scris pentru pluralul feminin muntenesc: *treburi d'ăştea* (ZN 127).[4]

La demonstrativul depărtării abaterea mai obişnuită dela normele gramaticale se produce în sens invers față de cel arătat la *acest*, etc.: apar des formele fără *-a* acolo unde ar trebui cele cu *-a*. Aceasta însemnează, de fapt şi în majoritatea cazurilor, confuzie între valoarea substantivală şi cea adjectivală. De asemenea se amestecă formele acestui pronume cu ale aşa zisului articol determinativ sau adjectival (*cel, cea*, etc.), de care diferă mai ales prin *a-*. Astfel de fapte sunt de natură sintactică. De aceea le voiu discuta şi ilustra pe bază de exemple numeroase la „Sintaxă".

Formele munteneşti *ăsta, ăla*, etc. se răspândesc văzând cu ochii. Tinerii de pretutindeni le întrebuințează, cred, excluziv. Pe elevii şi studenții moldoveni cunoscuți mie nu i-am auzit niciodată spunând, aşa cum spun, de pildă, eu şi atâți oameni în vârstă din Moldova, *aista, aiştia, ai(e)stea*, etc. Prin urmare, se părăsesc variantele dialectale, spre a fi înlocuite n u prin cele literare, ci prin altele, tot dialectale, care prezintă însă avantajul că aparțin provinciei unde se află centrul cultural şi politic al țării. Avem aici o aplicare foarte interesantă a ideii de prestigiu lingvistic: limba vorbită în capitala statului se bucură în ochii provincialilor de un prestigiu atât de mare, încât aceştia adoptă din ea chiar formele neliterare. Producerea fenomenului a fost ajutată însă şi de faptul că variantele literare par greoaie, mai exact, pedante ori savante, deci nepotrivite, în marea majoritate a cazurilor, pentru vorbirea

[1] V. mai sus, capitolul despre substantiv, pag. 67 urm.

[2] Unii lingvişti ar spune morfonologie (modificări fonetice cu valoare morfologică).

[3] Aşa spunea şi scria învățatul A. Philippide.

[4] Se înțelege că-i vorba de un *i* consonant (tot consonant este şi *e*, în ortografia întrebuințată de mine). Dacă diftongul din silaba finală se pronunță *ea* sau *ia*, nu pot preciza. Cred că ambele aspecte fonetice există în realitate (poate mai exact, unul intermediar, cu o semivocală care nu-i nici *e*, nici *i*). In orice caz, nu se confundă, decât cel mult în scris, cu masc. *ăştia*, care are trei silabe.

obişnuită, care are caracter familiar.[1] Pe de altă parte, aspectele moldoveneşti sunt simţite (de Moldovenii înşişi!) ca prea dialectale, ceea ce izvorăşte tot din conştiinţa unei inferiorităţi sociale[2]. Spre a ieşi din încurcătură, se recurge la formele (dialectale!) munteneşti, care, întru cât vin de aiurea, prezintă şi avantajul noutăţii, nu fac impresia, pe care o fac cele indigene, că sunt banale.

Dintre demonstrativele neamintite până aici oferă prilej de discuţie *atare* şi *celălalt*[3]. Primul pare a fi complect necunoscut vorbirii familiare (cu atât mai vârtos celei populare). Il întrebuinţează, de obiceiu, avocaţii şi oratorii de toate categoriile, apoi, subt influenţa acestora, gazetarii şi, mai ales, funcţionarii (să se compare hârtiile oficiale: adrese, rapoarte, circulări, etc.). Din punctul de vedere al flexiunii, *atare* merge cu *care*. In consecinţă, Românii care cred că pluralul acestui relativ trebue să fie (măcar în scris!) *cari*[4] aplică aceeaşi normă şi lui *atare: care, ca atari, nu cunosc...* (VR, Dec. 1937, 80).[5] După cum un plural *cari* mi se pare lipsit de justificare (v. mai încolo), tot aşa cred că este de prisos şi neconform cu spiritul limbii un plural *atari.*

Cât despre *celălalt*, trebuesc evitate variantele dialectale şi familiare. Avem, mai întâiu, pe *cel(ă)lant,* foarte obişnuit la Moldoveni, de pildă. Un om cult nu-l poate întrebuinţa, nici chiar în vorbire, cu atât mai puţin în scris (cum face, de câţiva ani, un cunoscut filolog ieşan, care crede că trebue preferat tot ce este moldovenesc). Dacă am fi consecvenţi, ar urma să scriem şi *nant* (pentru *ìntalt).* De asemenea trebue să ne ferim şi de alte aspecte vorbite ale acestui pronume, precum *cellalt,* scris adesea *celalt* (grafie care nu corespunde exact nici pronunţării celei mai neglijente, căci *-l-* este dublu, adică lung), şi *celalalt* (cu *-a-* în loc de *-ă-).* De altfel prima parte a acestui pronume compus variază

---

[1] De aceea, în limba scrisă, *ăsta, ăla,* etc. apar, de preferinţă, la autori de opere literare (şi numai în dialoguri), indiferent de originea lor locală.

[2] Dovadă avem faptul că *ăla,* etc. se întâlnesc, la Moldoveni, mult mai rar decît *ăsta,* etc. Variantele moldoveneşti ale demonstrativului depărtării se deosebesc prea puţin de cele literare *(aceala, aceea, aceia, acelea,* cu *č* pronunţat *ś).*

[3] Cei mai mulţi lingvişti şi gramatici (poate chiar toţi) nu consideră aceste pronume ca demonstrative. Amănuntul nu prezintă însă niciun interes pentru chestiile care ne preocupă în acest loc.

[4] V. mai departe, § 5.

[5] Acest exemplu arată că chiar cine păstrează, la pluralul relativului, pe *-e* poate să prefacă pe acelaşi *-e* în *-i* la *atare!*

destul de mult în ce priveşte finala: *celălalt* (alături de *cellalt* şi *celalalt), cealaltă* (al. de *ceialaltă, ceilaltă), ceilalţi* (al. de *ceialalţi), celelalte.* Trebuesc preferate formele puse în afara parantezelor, care corespund sistemului lingvistic actual, cum probează femininul plural, care n'are o variantă secundară în *-a-* (adică *celelalte).*[1]

§ 5. Relativ. Şi aici constatăm, întocmai ca la *acest(a)* şi *acel-(a),* un amestec între formele cu *-a* şi cele fără *-a.* Bine înţeles, numai la genetiv-dativ, ambele numere şi genuri, căci nominativul şi acuzativul nu sună niciodată cu *-a,* indiferent de funcţiune. De pildă: *cerc mai mare cărui aparţine* (Ins II 4, 180); *sipetul în a căruia profunzime* (AL, 11 Iulie 1937, 5, 1); *al căruia bucătar* (ibid., 13 Oct. 1935, 3, 2); *al căruia nume* (Cim 67, 257); *al căror codex* (ibid. 169). In primul citat trebue *căruia,*[2] în toate celelalte, *cărui,* resp. *căror.* Aşa cere uzul, deşi situaţia nu seamănă, din punct de vedere sintactic, decât aproximativ cu aceea dela demonstrative. Acolo prezenţa lui *-a* este obligatorie la pronumele propriu zis (având, adică, funcţiune substantivală) şi la adjectivul aşezat în urma substantivului pe care-l determină. Aici sunt de făcut mai multe distincţii. Relativul adjectival stă totdeauna înaintea substantivului, cel substantival şi înainte şi după[3]. Intrebuinţarea formelor cu *-a* şi a celor fără *-a* este determinată nu de funcţiune, ci de poziţia relativului: când acesta precede substantivul, n'are *-a,* când îl urmează, are. Aşa dar, se aplică norma dela demonstrativele cu funcţiune adjectivală.

Numeroşi Români, printre ei şi scriitori, cred că trebue să facă deosebire între singularul şi pluralul lui *care* nu numai la genetiv-dativ, ci şi la nominativ-acuzativ. Astfel citim adesea despre *copii cari se joacă,* despre *cărţile cari au apărut zilele acestea,* etc. Evident că *-i* este consonant, deci cuvântul întreg are

---

[1] Se vede lesne că *celalalt, ceialaltă, ceialalţi* sunt susţinute de *(a)cela, (a)ceia,* etc., adică de variantele cu valoare substantivală (de pronume propriu zis) ale demonstrativului depărtării.

[2] Lipsa lui *-a* se datoreşte, poate, faptului că cuvântul următor începe cu *a.* In vorbire cei doi *a* se reduc uşor la unul singur.

[3] Acest amănunt pare curios, dacă-l raportăm la cele spuse despre demonstrative, care nu pot funcţiona substantival decât fiind independente, apărând, adică, singure. Deosebirea se explică. Relativul substantival presupune existenţa a două suvstantive: unul pe care-l înlocueşte (şi care a fost menţionat în propoziţia precedentă), altul care-l urmează (şi care se află faţă de primul în raportul de genetiv).

o singură silabă (întocmai ca la *mare — mari, tare — tari* ş. a.). Acest uz trebue combătut, pentru mai multe motive. Cel mai puternic este că vorbirea populară de pretutindeni nu-l cunoaşte. Sunt convins că niciun ţăran neaoş nu spune *cari*. Aceeaşi afirmaţie o putem face şi privitor la limbajul familiar (chiar al acelora sau al unei bune părţi dintre aceia care scriu *cari*). Situaţia din vorbirea de toate zilele corespunde şi sistemului lingvistic românesc actual. Cei mai mulţi, dacă nu cumva toţi conaţionalii noştri, simt, nu se poate să nu simtă, pe *cari* ca o formă „stranie" (adică străină). Pare că-i lipseşte ceva, că nu-i întreagă, deci nu destul de expresivă. Afară de asta, ne aminteşte, fără să vrem, cel puţin câteodată, de omonimul *cari* (pluralul lui *carĭŭ)*, ceea ce contribue, într'o oarecare măsură, la crearea sentimentului că n'avem a face cu o formă 'regulată'.

Singurul argument în favoarea lui *cari* ar fi limba veche. Dar astfel de argumente n'au valoare. Câte fapte existente în secolele trecute au dispărut cu vremea, şi nimeni nu se gândeşte să le reînvie! Limbajul uman evoluiază doar necontenit, trăieşte, cum se zice cu un termen cam impropriu, suferă schimbări dela o epocă la alta. Valabil, pentru fiecare epocă, este numai ce satisface spiritul limbii din epoca aceea. De altmintrelea, chiar în sec. XVI (ca să nu mai pomenesc de cele următoare) predomină plur. *care* asupra lui *cari*.

Fiindcă m'am referit la limba veche, trebue să mai adaug amănuntul că relativul (cu valoare substantivală) se şi articula atunci: *carele, carea,* etc. Se înţelege dela sine că astăzi nu putem face uz de aceste forme, care s'au păstrat, prin tradiţie, numai în câteva rugăciuni *(Tatăl nostru carele eşti în ceruri;... carea fără stricăciune pre Dumnezeu ai născut,* etc.) [1].

§ 6. Nedefinit. Pluralul lui *un, o* sună şi *unii, unele,* dar şi *nişte.* Morfologic vorbind, numai *unii, unele* sunt pluralul acestui pronume nedefinit, căci *nişte* are altă origine. Ceea ce interesează aici este că *nişte* rămâne invariabil, oricare ar fi genul, numărul şi cazul substantivului determinat de el. Să evităm, deci, construcţii ca *urmaşii niştor răufăcători* (Rcr VIII, 22), care apar destul de des în presa zilnică. Genetivul şi dativul acestui cuvânt

[1] Tot ce-am spus despre *care* ca pronume relativ se potriveşte şi p n tru el ca interogativ.

se formează cu prepoziții (ca la numeralele cardinale[1]): *a niște*, resp. *la niște*. Citatul de mai sus ar trebui modificat astfel: *urmașii a niște răufăcători*. De preferat este totuși să înlocuim pe *niște* prin *unii: urmașii unor răufăcători*, chiar dacă nuanța semantică diferă (primul dintre aceste pronume este mai 'nedefinit' decât celălalt). Faptul că apare când și când *niștor* arată nevoia pe care o simt unele subiecte vorbitoare de a-l trata și subt raportul flexionar ca pe un pronume.

Precedat de *un* și urmat de un substantiv, *alt* își schimbă forma la genetiv-dativ numai dacă substantivul este feminin singular: *(a) unui alt om — (a) unei alte femei*, etc. Să ne ferim, prin urmare, de formule ca acestea: *înființarea unui altui oraș în locul celui distrus; stabilirea unor altor adevăruri*, etc., care circulă prin publicațiile noastre periodice și a căror naștere se explică fie printr'o contaminație *(...unui... + ...altui...)* fie, mai bine, prin atracția morfologică exercitată de *unui* asupra lui *alt* imediat următor.

Orice este invariabil (ca și *niște*, amintit mai sus), din cauză că *ce* însuși n'are flexiune. Genetivul și dativul lui seamănă cu al numeralelor. De pildă: *valoarea a orice acțiune socială* (AL, 26 Febr. 1939, 10, 3). Cu toate acestea, construcția sună neromânește și de aceea trebue evitată. Putem pune foarte bine pe *oricare* în locul lui *orice: valoarea oricărei acțiuni sociale*, fără ca înțelesul să se schimbe câtuși de puțin[2].

Alături de *fiece*, destul de rar întrebuințat, există varianta (muntenească), și mai rară, *fitece*, care nu prezintă niciun avantaj față de cealaltă, ba dimpotrivă (e mai „urîtă"). Am întâlnit-o cu dezinență de genetiv: *îndărătul fitecei camere* (CL, 18 Aug. 1934, 5, 2). Cine știe bine românește nu spune niciodată așa.

Tot posedă flexiune complectă, întocmai ca majoritatea pronumelor. N'are rost, deci, să recurgem la forme create după alt model, mai ales când ele nu i se potrivesc, de pildă *cu pospaiul a toate științelor* (Nirv 236), unde avem două neregularități (ca să nu zic greșeli): *a toate* (pentru *tuturor)* și, mai ales, *științelor* (în loc de *științele)*. Autorul s'a lăsat, probabil, influențat (cu voință!) de formule vechi ca *domn* (sau *stăpânitor) a toată țara Moldovei*

---

[1] Cu care *niște* este înrudit din punct de vedere semantic (exprimă și el o noțiune cantitativă).

[2] De obiceiu însă *oricare* și *orice* nu sunt perfect sinonime.

(poate și de *a toate știutor, a toate făcător,* etc.), fără să bage de seamă că imitarea acestora nu merge în cazul de față, chiar dacă am respecta întocmai construcția (cum n'a făcut el).

Genetiv-dativul plural are două aspecte: cu *-a* și fără *-a*. Intrebuințarea lor este supusă normelor pe care le-am văzut la demonstrativ[1]. Ca și acolo însă, constatăm amestecul acestor forme. Tendința pare a merge în sensul înlăturării celei cu *-a*. Căci totdeauna găsim numai construcții de felul acestora: *să recunoaștem drepturile tuturor; am dat tuturor câte ceva,* etc.[2] Mai ales când *(a) tuturor(a)* se află la sfârșitul sintagmei, varianta fără *-a* apare aproape regulat. Cf., de pildă, *pace tuturor!* (în limbajul bisericesc).

Pronunțarea muntenească *tutulor* trebue evitată, căci nu aparține limbii literare.

In sfârșit, ar mai fi de spus că nedefinitul *cât* s'a fixat, de mult, subt acest aspect în construcția, foarte frecventă, *după cât se pare*. Urmează, deci, s'o întrebuințăm totdeauna așa și să nu înlocuim pe *cât* prin *câte*, cum fac unii (cf. CL, 1 Iunie 1935, 5, 5)[3].

CAP. V: NUMERALUL.

§ 1. Cardinal. Nevoia de a evita confuziile schimbă, în împrejurări determinate, înfățișarea tradițională a câtorva numerale, precum *paisprezece, șaisprezece* și *șaizeci*, care se pronunță *patrusprezece, șasesprezece* și *șasezeci*. Acest uz a luat naștere, de sigur, în mediul comercial, unde cifrele reprezintă valori economice, și de aceea se impune exprimarea lor în modul cel mai clar cu putință. Dela comercianți el s'a întins și la alte categorii sociale, indiferent de ocupație: esențialul este ca subiectul vorbitor să se găsească în condiții care fac absolut necesară evitarea

---

[1] Trebue precizat numai că adjectivul *tot* nu poate sta și în urma substantivului. Așa dar, *-a* caracterizează funcțiunea substantivală, lipsa lui *-a* pe cea adjectivală a acestui pronume.

[2] Fenomenul opus nici nu-i posibil, căci ar însemna să dăm aspect de pronume propriu zis (asta însemnează prezența lui *-a*) adjectivului *(drepturile tuturora oamenilor!)*.

[3] Punctul de plecare al modificării va fi fost formula, foarte asemănătoare, *după cât se spune*, în care *cât* a putut fi simțit ca reprezentant al subst. plur. *vorbe* (sau lucruri, etc.), cf., de pildă, *câte se (mai) spun*, etc, și de aceea a fost acordat cu substantivul subînțeles. Este posibilă și altă explicație, anume o contaminație a lui *după cât se spune* cu *câte se spun*.

înțelegerilor greșite (de ex. indicarea orei la radio ș. a.)[1]. In orice alte împrejurări aceste forme trebuesc părăsite de toată lumea. Recomandația nu mi se pare de prisos, pentru motivul că ele apar regulat în unele graiuri ardelenești și prin Bucovina, unde le utilizează chiar oamenii culți.

Pe *amândoi* îl întâlnim, câteodată, articulat (dar numai la feminin): *nici amândouăle, la olaltă* (BSG LIV, 277). Subt influența lui *ambele?* Sau avem a face un cu un fenomen regional? Oricum ar fi, o astfel de formă nu poate fi recomandată, chiar dacă-i simțim nevoia[2].

§ 2. Ordinal. Fapte vrednice de discutat oferă *întâiu*. Când stă după substantiv, nu se acordă cu acesta în gen și număr: *rândul întâiu, clasa întâiu*, etc.[3] Dacă precede substantivul, primește articolul enclitic, care, se înțelege, posedă toate variațiile flexionare: *întâiul rând, întâia clasă, întâii copii, întâile clase*[4]. Deoarece îndeplinește o funcțiune adjectivală, oamenii culți, care se lasă influențați de paradigmele gramaticale, se arată dispuși să trateze pe *întâiu* ca un adjectiv adevărat în toate împrejurările, deci și atunci când substantivul stă înaintea lui. Astfel auzim și citim adesea *clasa întâia*, ba chiar și *clasa dintâia*[5]: de vreme ce *întâiu* și *dintâiu* sunt sinonime, pentru ce s'ar mai face deosebire morfologică între ele? Odată porniți pe acest drum, iubitorii de regularitate merg mai departe. Acordă numeralul în gen cu substantivul și atunci când acesta ocupă locul al doilea, iar acela e nearticulat (din pricină că are înainte pe *o*): *o întâie dovadă* (StI

---

[1] Sa se compare și *doizeci* pentru *douăzeci*, *șepte* (alături de *șase*) în limbajul telefoanelor (ca să nu se confunde respectiv cu *nouăzeci* și cu *șase*).

[2] Bucovinenii (poate și alți Români) declină pe *doi*, căruia-i aplică dezinența de genetiv-dativ *(duor)*. Nici această formă nu poate fi primită.

[3] Că, de obiceiu, nu se scrie *-u*, când substantivul e feminin sau are formă de plural, este o chestie de pură grafie. Pronunțarea rămâne mereu aceeași.

[4] Această situație curioasă cere o explicație. Uzul tradițional nu cunoaște decât postpunerea lui *întâiu*. De aceea țăranii, de pildă, îl așează totdeauna după substantiv. De ce nu i se schimbă forma? Pentrucă-i simțit ca adverb: arată locul pe care-l ocupă un obiect în spațiu, la fel cu un adverb de loc. Cf. pop. *al doilea nevastă, al treilea casă*, etc. (cu dezacord gramatical între numeral și substantiv). Antepunerea s'a ivit târziu în limba cultă, subt influența modelelor străine (mai ales după ce am împrumutat sinonimul *prim*, care stă obișnuit înaintea substantivului).

[5] Cf. *Cum trebue făcută o frază și mai ales cea dintâia* (Cim 241). Formula surprinde cu atât mai mult, cu cât adjectivele puse după substantive nu se pot articula. (Aici *-a* se datorește, desigur, influenței celorlalte numerale ordinale: *clasa a doua, a treia*, etc.)

VII, 15), formulă care, vede uşor oricine, reprezintă o încercare de 'românizare' a lui *o primă dovadă* (< frc. *une première preuve).* Ultima etapă a acestui proces de 'gramaticalizare' a numeralului nostru este apariţia lui *întâia* şi după substantiv: *orânduirea lor întâie* (VR, 30 Apr. 1934, 62)[1].

Toate formele acestea trebuesc evitate. Ca de obiceiu, ne conducem şi aici după uzul popular al oamenilor care nu ştiu sau deabia ştiu să scrie şi să citească, oricât s'ar părea de curios celor ce-şi închipue, din cauza evlaviei pentru slova scrisă, că limba cultă este totdeauna singurul model vrednic de urmat. Vom lăsa, deci, neschimbat pe *întâiu*, oridecâteori stă după substantiv, indiferent de genul şi numărul acestuia[2].

Am văzut că, pus înaintea substantivului, acest numeral se articulează. Femininul plural sună *întâile,* aşa dar cu *-i-*, semnul caracteristic obligatoriu, în flexiunea nominală, al femininului plural (dacă singularul are finala *-e).* Căci unui adjectiv masculin în *-iu* îi corespunde femin. *-e*, deci plur. *-i.* Insist asupra acestui detaliu, pentrucă, datorită alternării lui *e* şi *i* neaccentuaţi (v. „Fonetica", pag. 20 urm.), întâlnim exemple ca *'întâiele luminişuri ale zilei născânde* (CL, 17 Aug. 1935, 5, 1). Cred că nu-i un fapt de pură grafie, ci unul de limbă (sau şi de limbă): teama de a spune *i*, sunet considerat 'popular' sau 'incult', în loc de *e* a dat naştere, ca în atâtea alte împrejurări, la un hiperurbanism.

CAP. VI: VERBUL.

§ 1. Conjugare. Limba românească actuală se caracterizează printr'un amestec foarte accentuat al conjugărilor: numeroase verbe au forme duble, chiar triple, care se luptă între ele, cu tendinţa, mai mult sau mai puţin vizibilă, ca una să domine şi, până la urmă, să învingă. Procesul este mai avansat pentru unele, mai puţin avansat pentru altele, după împrejurări de ordin geografic, social, etc. Situaţia se prezintă extrem de complicat, chiar în limba scrisă, care oglindeşte destul de fidel pe cea vorbită.

[1] Această formulă corespunde, teoretic, mai bine sistemului nostru lingvistic decât *orânduirea lor întâia.* Căci adjectivul pus după substantiv nu se articulează. Păcat numai că construcţia este în întregul ei neromânească. Corect se spune *orânduirea lor întâiu* şi, mai ales, *orânduirea lor dintâiu.*

[2] Recomandaţia se referă, evident, şi la *dintâiu*, care-i chiar mai puţin adjectiv decît *întâiu* (din cauza lui *d-* prepoz. *de).*

M'am ocupat de acest fenomen într'un studiu special (BPh II, 47 urm.), unde, bazat pe un material bogat şi felurit, am încercat să-l explic şi, mai ales, să-l interpretez din punctul de vedere al unor tendinţe care lucrează în domeniul flexiunii verbale româneşti de astăzi. După publicarea acelui studiu am continuat să înregistrez exemple din tot felul de izvoare. Ele confirmă, în general, explicaţiile propuse acolo şi mă fac să cred, cu aceeaşi tărie ca şi atunci, că nu-i exclusă posibilitatea reducerii numărului conjugărilor dela patru la trei, prin dsapariţia uneia din ele (şi anume a celei de a doua) [1].

In cele ce urmează voiu face un scurt rezumat al rezultatelor la care am ajuns în articolul amintit şi voiu cita fapte, nu prea numeroase, dar dintre cele mai caracteristice, pentru susţinerea părerilor emise. O imagine mai mult ori mai puţin corespunzătoare realităţii lingvistice nu voiu izbuti să dau în aceste puţine pagini, iar o reproducere, fie şi aproximativă, a constatărilor, explicaţiilor, etc. prezentate acolo nu este posibilă. De aceea trimet pe cititorul curios la studiul din BPh.

Modificarea cea mai serioasă a sistemului morfologic verbal o constitue t r e c e r e a v e r b e l o r d e c o n j u g a r e a II l a a III - a. Se poate spune că aproape niciun verb cu infinitivul [2] în *-ére* nu rezistă acestei tendinţe. Trebue precizat că fenomenul caracterizează, deocamdată, numai vorbirea muntenească (în sens larg) şi, graţie prestigiului acesteia, limba scrisă, care exercită o influenţă aşa de puternică asupra Românilor culţi de pretutindeni, încât formele respective se găsesc, în proporţii variabile, la oricine (şi, mai ales, la tineri). Cauza este marea asemănare dintre aceste două conjugări. Cu excepţia infinitivului [3], a pers. 4 şi 5 dela prezent (indicativ şi conjunctiv) şi a pers. 5 dela imperativ [4], toate celelalte moduri şi timpuri au acelaşi aspect fonetic (în ce priveşte dezinenţele şi accentul). Nu numai un străin, ci şi un Român nu-şi dă seama, când vorbeşte sau scrie (când, adică, nu

[1] Ca în limba sardă şi în dialectele italieneşti de sud, cum am constatat ulterior (cf. G. ROHLFS în *Donum natalicium Jaberg*, Zürich-Leipzig 1937, pag. 57-8). In spaniolă a încetat de a mai exista conjug. III.

[2] Spre a uşura înţelegerea faptelor, citez forma lungă a acestui mod, căci, deşi ea a încetat de mult a mai avea valoare verbală, seamănă până la identitate cu prototipul latinesc.

[3] Bine înţeles, viitorul I şi condiţionalul prezent, în alcătuirea cărora intră infinitivul, merg cu acesta.

[4] Ca să simplific lucrurile, dau persoanelor un număr de ordine în continuare (dela singular la plural).

meditează asupra faptelor, așa cum fac gramaticii și lingviștii), că un verb merge după conjug. II, iar altul după a III-a. Exemplu elocvent, între altele, este *a tăcea* alături de *a face*. La marea majoritate a formelor acestor verbe singura deosebire constă în consoana inițială: *tac—fac; tăcui—făcui; tăceam—făceam; tăcusem—făcusem; tăcând—făcând.* In condiții atât de favorabile, analogia, marea forță unificatoare a flexiunii, lucrează nestingherit, în sensul desființării puținelor deosebiri (excluziv de accent) care există între aceste verbe. Astfel se ajunge în mod natural, am putea zice chiar fatal, la *a tace, tacem, taceți*, în locul lui *a tăcea, tăcem, tăceți.*

Dar de ce procesul merge în această direcție, iar nu în direcția opusă?[1] Conjug. II este foarte săracă în comparație cu a III-a (cam la fel stăteau lucrurile și în latinește). Și conform legii raportului de forțe, care-și găsește aplicarea și în acest domeniu, învinge categoria mai puternică, adică mai numeroasă. Din cele aproximativ 20 verbe ale conjug. II, n'am găsit forme analogice după conjug. III numai pentru *avea, bea, durea, putea* și *ședea*, care, grație unor 'neregularități' în flexiunea lor, își păstrează intact sistemul moștenit. Iată exemple (altele decât cele date în BPh): *începea a cade frunza* (IB I, 66; la fel compusele *a scădea* și *a decădea: vom scade impozitele*, CL, 29 Febr. 1936, 3, 1; *va decade*, Ins. II, 3, 577); *dorința de a pare ce nu ești* (BrC 129; cf. și CL, 11 Ian. 1936, 6, 3; 13 Iunie 1936, 8, 3; 27 Iunie 1936, 7, 6; tot așa compusele *a apărea* și *a dispărea: pot apare*, DA 315; *va dispare*, ibid. 229); *dorința de a place* (BrC 186), *mi-ar place* (DA 83), etc. (și compusele *a complăcea* și *a displăcea: ne complacem*, AL, 31 Ian. 1937, 10, 3; *pentru a nu displace*, Ins, 15 Aug. 1936, 133; *a-i displace*, DA 164); *doar, doar o tace* (AL, 9 Febr. 1936, 4, 5), *nu putea tace* (GSch 151), etc. Pentru *a rămânea*[2], *a ținea*[3], *a umplea* ș. a., mi se pare de prisos să mai aduc citate, căci oricine le poate ușor găsi, adesea în... propria sa limbă.

In studiul meu deja amintit credeam (pag. 102) că *a véd*

---

[1] Vom vedea ceva mai încolo că se produc treceri și dela conjug. III la a II-a, dar într'o proporție mult mai redusă.

[2] Și *mânea* apare cu accentul pe prima silabă: *n'aveam unde mâne peste noapte* (CL, 30 Maiu 1936, 4, 5).

[3] Pentru acesta (și compusele lui), Indr. dă numai infinitivul *a ține*, ceea ce probează că însăși Academia, de obiceiu tradiționalistă, a renunțat la formele după conjug. II.

sau *védem* nu spune încă nimeni. Ulterior am constatat că mă înșelasem (lucru pe care-l puteam, ca să zic așa..., prevede!): *vede-ți de treabă* (VR, Dec. 1939, 61) și *a vede* (ibid., Martie 1940, 112) dovedesc, cu prisosință, că, indiferent de orice alte considerații, procesul morfologic aici în discuție, odată început, tinde să cuprindă toate verbele de conjug. II.

Am afirmat mai sus că există și fenomenul opus: t r e c e r i d e l a c o n j u g. III la a II-a. Răspândirea lui este, geografic vorbind, mai mare, căci nu caracterizează o singură regiune. Il întâlnim la oameni din toate provinciile și aparținând tuturor claselor sociale. In schimb, el îmbrățișează un număr mai redus de verbe și pare mai puțin înrădăcinat. Numai graiurile moldovenești de nord îl cunosc în proporții care amintesc de ale celuilalt, căci ele conjugă orice verb în *-'ere* după normele celor în *-ére*. Este de făcut totuși o distincție. Moldovenii culți sau cu oarecare cultură nu spun decât în chip cu totul excepțional *făcém, mergém, puném*, etc. Aceste forme caracterizează vorbirea pur populară și pe cea familiară a păturilor orășenești inculte. Dimpotrivă, la Munteni ele constitue o particularitate și a oamenilor (sau a multor oameni) culți. Trebue precizat însă că numai puține verbe[1] sunt supuse, în limba vorbită și scrisă de Munteni, la aceste transformări, care ating, de preferință, infinitivul și imperativul.

Dau câteva exemple dintre cele apte de a ilustra afirmațiile mele: *a bătea în ușă i se păru...* (EO I, 9); *la care să poți bătea* (ibid. 263); *băteți* (TAV 120); *băteți-mă, tăiați-mă în bucăți* (AL, 2 Maiu 1937, 22, 2); *făceți loc* (CL, 21 Dec. 1935, 4, 3); *făceți-o ca să cadă* (AL, 7 Febr. 1937, 15, 4, în vers)[2].

Conjug. III nu încalcă numai domeniul celei de-a II-a. Destul de numeroase sunt v e r b e l e d e c o n j u g. I V c a r e p r e z i n t ă f o r m e d u p ă a I I I - a. Aproape toate se termină în *-ți*, ceea ce probează că a c e a s t ă finală (de fapt *ț*, care corespunde unui *t*) înlesnește modificarea aici în discuție. Punctul de plecare îl constitue, probabil, prezentul indicativ și conjunctiv (pers. 1, 2, 3, 6), care au aceleași terminații la ambele conjugări, adică, mai

[1] Cele mai obișnuite sunt *a bate* și *a face*.

[2] De adăugat infinitivele lungi substantivate *cerére*, general în vorbirea bucureșteană (mai ales a funcționarilor), și *temére*, cărora n u pare a le corespunde forme verbale accentuate pe finală (*a cerea, a temea, cerém, temem*, etc.).

exact, indiferent dacă infinitivul face în *-(ț)i* sau în *-(t)e*[1]. De pildă: *o ușă parcă ne-ar desparte* (PhV 77, în vers), *a desparte* (VR, Dec. 1939, 81); *nu poate înghite* (în scrisul unui profesor universitar); *va răsare* (vorbește un academician); *nu poate simte* (AL, 23 Maiu 1937, 6, 1, vers citat din Hasdeu); *a sughite* (Azi, 4 Iunie 1939, 1, 1)[2].

Dintre celelalte schimbări de conjugare, merită să ne oprim asupra lor, ca mai importante, următoarele. Avem mai întâiu un număr mare de verbe care posedă forme flexionare după conjug. I și IV. In general, Muntenii preferă variantele cu *-a*, Moldovenii pe cele cu *-i*: *curăța — curăți, gâdila — gâdili, îndatora — îndatori, sughița — sughiți, tărăgăna — tărăgăni*, etc. Spre deosebire însă de situația constatată mai sus, aici nu poate fi vorba de acceptarea unuia sau a altuia dintre cele două aspecte, ca fiind singurul conform[3] cu sistemul limbii noastre actuale. Ambele sunt la fel de 'corecte', deci la fel de îndreptățite. Rămâne ca fiecare subiect vorbitor să se decidă pentru unul ori pentru celălalt, dacă nu cumva se va fi decis de mai înainte (lucru, de altfel, sigur), conducându-se după dialectul provinciei sale natale, eventual după criterii să zicem estetice (o formă poate părea, în special unui scriitor, mai frumoasă decât cealaltă).

Este clar că, cu timpul, se va introduce unitate în acest amestec flexionar, prin impunerea[4] uneia din cele două conjugări. Unificarea nu-i necesară însă totdeauna. De pe acum observăm că anumite verbe exprimă nuanțe semantice diferite dela o variantă la alta: *datori* (sens moral, adică figurat) — *datora* (sens propriu); *îndesa* 'a îngrămădi, a apăsa, etc. (lucruri de tot felul)' — *îndesi* 'a înmulți, a face să se repete'; *înflora* 'a desena flori pe un obiect oarecare' — *înflori; îngrija* (cf. *sunt îngrijat*) — *îngriji*, etc.

De cele mai multe ori aceste forme duble de conjugare se

---

[1] Și alt fapt înlesnește producerea fenomenului. La verbele conjug. III pers. 3 a prez. indic. este identică cu infinitivul: *(el) merge — a merge*, *(el) spune — a spune*, etc. Cele de conjug. IV au această persoană egală, în ce privește dezinența, cu a celor de a III-a: *aude — spune, simte — merge*, etc. Urmarea este, ca în atâtea alte cazuri, că al IV-lea membru al proporției, adică infinitivul, care diferă la cele două conjugări, ajunge să semene și el dela una la alta, deci *desparte, simte*, etc. (pers. 3) sunt simțite ca identice sau trebuind să fie identice cu infinitivul.

[2] Cf. și *nu poate absoarbe* (auzit adesea în vorbirea curentă).

[3] Sau mai conform.

[4] Care va veni, se înțelege, nu dela gramatici sau dela vreo instituție, ci dela mânuitorii talentați ai limbii.

datoresc unor cauze fonetice. Când tema unui verb are, în finală, un sunet palatal, o bună parte (cam jumătate) din formele simple sunt identice la conjug. I și IV. De pildă: *îndoiu, îndoiam, îndoind,* etc. cer tot atât de bine un infinitiv în *-a* ca și unul în *-i* (de fapt, acest verb sună nu numai *a îndoi,* ci și *a îndoia).* Sau *îngriji:* în graiurile moldovenești, unde *i* și *e* precedați de *j* se pronunță *â,* resp. *ă,* forme ca *îngrijam, îngrijând* ș. a. pot aparținea și la conjug. I, căci dezinențele lor nu diferă prin nimic de ale lui *lăuda (lăudam, lăudând,* etc.). Dimpotrivă, prin Muntenia, varianta *îngrija* sună, din cauza pronunțării palatale a lui *j, îngrijeam, îngrijind,* etc. (ca și cum ar merge după conjug. IV)[1]. Astfel de potriviri au provocat intervenția analogiei, care a dus, în numeroase cazuri, la identitatea și a celorlalte forme, fie într'un sens, fie în altul.

Printre verbele care se conjugă și după I-a și după a IV-a figurează destule n e o l o g i s m e, precum: *absolvi, disolvi, preferi, repeți, rezolvi,* etc. Nici repartiția (pe categorii sociale sau pe regiuni), nici cauzele fenomenului nu sunt identice cu cele arătate la verbele vechi. Preferința pentru varianta în *-i* sau în *-a* este determinată, în general, de motive pur personale. Se întâmplă deseori ca același subiect vorbitor să spuie *a disolvi, a repeți,* etc., alături de *a prefera, a rezolva,* etc. Tendința pare a merge (în majoritatea cazurilor) spre biruința formelor cu *-a:* sunt mult mai numeroși Românii care zic *a disolva, a prefera, a repeta, a rezolva,* etc. decât cei care întrebuințează variantele cu *-i*. Deseori această tendință găsește un sprijin (dacă nu chiar punctul de plecare) în modelul francez al verbului românesc (de ex. *préférer, répéter).* De altfel cauza diversității flexionare la neologisme este, de obiceiu, lupta dintre modelul francez și cel latinesc. Am spus și altădată că Românii au împrumutat cele mai multe cuvinte în legătură cu civilizația occidentală din franțuzește, dar le-au adaptat la sistemul limbii lor conducându-se după etimonul latinesc,[2] mai exact, după normele fonetice ale cuvintelor latinești moștenite. Astfel se explică *preferi* < frc. *préférer,* asimilat cu *suferi* <

---

[1] Am invocat aceste exemple nu pentru a arăta că, de fapt, lucrurile se petrec întocmai așa (căci ar rezulta, contra afirmației mele, că *-i* este mai degrabă muntenesc, pe când *-a* moldovenesc). Ele servesc numai la ilustrarea teoretică a discuției.

[2] In ipoteza, foarte frecventă, că este vorba de un cuvânt de origine **latină.**

lat. (pop.) *sufferire* (clasic *sufferre*, ca *praeferre*), *repeți* < frc. *répéter*, subt influența lui *peți* <lat. *petere* (primitivul lui *repetere*), etc.

Și aici se poate observa nevoia de a păstra ambele forme, dar a le diferenția semantic. De ex. *absolvi* 'a termina studiile' — *absolva* 'a achita pe un inculpat, a ierta pe cineva de păcate'; *disolvi* 'a topi' (termen științific) — *disolva* 'a împrăștia o adunare de oameni', etc.

Asemănătoare, în multe privințe, cu a acestora este situația verbelor, tot recent împrumutate, ale căror forme aparțin la conjug. I și III: *coincida, conceda, corija, discerna, diviza, poseda, preceda, proceda, succeda.* Am citat numai variantele în *-a*, fiindcă ele sunt cu mult cele mai răspândite. Putem prevedea că, într'un viitor nu prea îndepărtat, *a coincide, a concedę*, etc. vor fi o simplă amintire. In acest sens vorbește și faptul că cu cât mergem înapoi, cu atât ele apar mai des. Căci existența lor se datorește, întocmai ca la *preferi, repeți*, etc. pomenite mai sus, modelului latinesc, susținut, de data aceasta, nu numai de unele verbe românești moștenite (*cerne* pentru *discerne, a purcede* pentru *procede, succede*), ci și, mai ales, cred, de către latiniști. Formele cu *-a* se întemeiază pe prototipul franțuzesc, iarăși ca la *prefera, repeta*, etc., dar și pe o tradiție a limbii noastre în domeniul flexiunii verbale, aceea anume că verbele împrumutate sau formate pe teren românesc sunt totdeauna de conjug. I sau a IV-a, niciodată de a II-a sau a III-a[1].

Impresia ultimă, care rămâne după cercetarea materialului prezentat în BPh și îmbogățit cu exemple culese ulterior din tot felul de texte, este că, în cadrul principiilor expuse până aici, flexiunea verbală românească pare dispusă în momentul de față la orice schimbare. Și nu numai limba comună (vorbită sau scrisă) lasă în noi această impresie. Graiurile populare de asemenea, chiar dacă natura și condițiile lor de viață diferă, adesea simțitor, de ale limbii culte. Ele sunt, firește, mai conservatoare, fiindcă sunt supuse, din partea subiectelor vorbitoare, la o muncă (în sens de prelucrare) mai puțin adâncă și mai puțin complicată din punctul de vedere al căilor pe care pot fi îndreptate. Dar și în sânul lor

[1] Lucrurile se complică însă puțin prin faptul că pers. 3 și 6 dela prezent (indicativ și conjunctiv) nu se conformează, de obiceiu, normelor valabile pentru verbele vechi aparținând conjugării respective. Aceasta se va vedea în paragraful imediat următor.

există o frământare, destul de serioasă, cu aspecte deseori asemănătoare, care arată că sistemul morfologic al verbului românesc pare a fi zdruncinat pretutindeni în chiar temeliile lui.

Dau câteva exemple, foarte caracteristice, pentru a ilustra această ultimă afirmaţie: [lămpile] *n'or ardea* (Azi, 11 Iunie 1939, 5, 2); *tot ceea ce spiritul omenesc poate dădea mai frumos* (AL, 16 Apr. 1939, 7, 4); *îmi va dădea* (Ins III, 7, 7); *a scria* (în Ţara Moţilor, prin Banat şi Oltenia, cf. AO XVIII, 102-3) [1]. De altfel ultimul verb sună, după cum se ştie, *a scri* în vorbirea celor mai mulţi Munteni, care-l întrebuinţează aşa şi în scris. E destul să amintesc pe Arghezi, imitat, ca de obiceiu, mai ales de tineri, şi în această privinţă. Chiar compusele lui *scrie* apar cu forme după conjug. IV: *descrim* (DA 399; VR, Iulie 1937, 71), *ar descri-o* (HYSt 36); *a înscri* (Ins II, 3, 907).

§ 2. P r e z e n t u l. Acest timp verbal oferă fapte interesante, asupra cărora trebue să ne oprim. Avem, mai întâiu, cazul aşa ziselor v e r b e i o t a c i z a t e: din cauza unui *ĭ* următor, consoanelor *t, d, n, r* din temă le corespund, la pers. 1 (eventual şi 6) indicativ şi la pers. 1, 3 şi 6 conjunctiv, respectiv *ţ, z, ĭ* [2]. De pildă: *a vedea — văz, să vază; a scoate — scoţ, să scoaţă; a spune — spuiu, să spuie; a pieri — pieiu, să pieie.* Formele cu *z* şi *ţ* caracterizează graiurile munteneşti, cele cu *ĭ* se întâlnesc pretutindeni. Limba comună, vorbită şi, mai ales, scrisă preferă în chip vizibil aspectele neiotacizate: *văd, să vadă; scot, să scoată; spun, să spună; pier, să piară.* Preferinţa se manifestă mai puternic în scris decât în vorbire şi mai puternic pentru formele cu *d, t, r* decât pentru cele cu *n.* Se găsesc, fireşte, numeroşi scriitori şi, cu deosebire, publicişti propriu zişi, originari din ţinuturile de limbă muntenească (câteodată, subt influenţa acestora, chiar şi de aiurea), care întrebuinţează variantele iotacizale (în special pe cele cu *z* şi *ţ*), nu numai în dialogul eroilor, aşa dar în ceea ce am putea numi vorbirea familiară scrisă, ci şi, ceva mai puţin frecvent, în spusele lor proprii. Tendinţa clară a limbii actuale merge spre formele neiotacizate, care până la urmă vor învinge, cu sigu-

---

[1] In aromână *a scria* este aspectul regulat.

[2] Prezint lucrurile în mod aproximativ. *n, r* s'au muiat, devenind *ń, r'*, iar apoi s'au redus la *ĭ*, adică au pierdut toate elementele fonice originare, pentru a nu mai rămânea din ele decât înmuierea, care nu putea fi redată, ca sunet independent, decât prin *ĭ*. Numele aşa zicând tehnic al acestei semivocale este 'iot', de aceea li se spune iotacizate formelor verbale în discuţie.

ranță. Și aceasta, pentrucă pe de o parte majoritatea graiurilor populare nu le cunosc decât pe ele, iar pe de alta evoluția limbii ne arată că avem a face cu un proces început de multă vreme. Căci *văz, scoț*, etc. au fost, din capul locului, generale: lat. *video, excutio*, etc. au dat în mod regulat (potrivit normelor fonetice) rom. *văz(u), scoț(u)*, etc. Formele cu *d, t*, etc. s'au născut ulterior, subt influența celor la care aceste consoane se păstrase, fiindcă nu se găseau în poziția necesară pentru iotacizare. Odată ivite, variantele nouă s'au răspândit, înlăturând treptat pe cele vechi. Inlăturarea acestora este definitivă în graiurile moldovenești[1] și se va realiza, cu timpul, și în celelalte, dacă lucrurile se desfășură așa cum ne arată situația actuală. Căci formele cu *d, t, n*, etc. nealterate încă dela început alcătuesc o majoritate zdrobitoare și de aceea trebue să învingă.

Practic vorbind, urmează, din cele expuse, că vom evita, cel puțin în scris (chiar când suntem Munteni!), pe *văz, să vază, scoț, să scoață* și toate formele verbale similare. Cu atât mai mult le vor evita, și în vorbire și în scris, Moldovenii, care n'au măcar scuza că sunt deprinși cu ele din graiul lor de acasă. Pentru cele de felul lui *pieiu, saiu*, etc., mi se pare de prisos orice recomandație, deoarece, în scris, de pildă, ele nu apar nici chiar la Moldoveni, în vorbirea populară și familiară a cărora se bucură de o largă răspândire. Rămân verbele cu *n: spun — spuiu, să spună — să spuie*, etc. Aici variantele în luptă dispun de forțe oarecum egale, dovadă întrebuințarea lor deopotrivă de deasă, aproape indiferent de provincie, deși nu-i greu de observat că Moldovenii recurg mai des la *spuiu, să spuie*, etc. Formele iotacizate ale acestor verbe nu sunt simțite încă destul de lămurit ca dialectale (sau, dacă vreți, arhaice), cum e cazul cu *văz, scoț, pieiu*, și de aceea apar, concurând pe cele neiotacizate, atât în vorbire, cât și în scris.

Alt fapt privitor la formele prezentului este următorul. Pers. 1, 2, 3 și 6 (ale ambelor moduri: indicativ și conjunctiv) primesc, la foarte multe verbe de conjug. I și IV, sufixele *-ez*, resp. *-esc*[2]. Am discutat această chestie în studiul din BPh, citat la începutul capitolului de față. Căci ea are o strânsă legătură cu

---

[1] Mă refer numai la *-z* și *-ț*.

[2] Aceste sufixe sunt flexionare, nu derivative, servesc, adică, nu pentru a forma cuvinte nouă, ci pentru a indica anumite aspecte ale flexiunii.

trecerea unor verbe dela conjug. I la a IV-a și invers, în sensul că această trecere se realizează mult mai lesne atunci când verbul nu primește vreunul din sufixele menționate, care sunt atât de deosebite între ele și de aceea împiedecă, într'o anumită măsură, confuzia. Intr'adevăr, impresia că *a ajutora*, de pildă, face infinitivul când în *-à*, când în *-ì*, și, deci, posibilitatea de a-l conjuga fie după I, fie după IV, se pot ivi mai ușor, dacă spunem, la prezent, *ajútor, ajútori*, etc. (și nu *ajutorez* sau *ajutoresc)*. Formele fără sufix corespund tot așa de bine unui infinitiv *ajutorà*, ca și unui *ajutorì*.

Prezența acestor sufixe nu-i totdeauna obligatorie. Foarte des același verb are forme sufixate într'o regiune și forme nesufixate în alta. Ba chiar în una și aceeași regiune prezența sufixelor alternează cu absența lor. Aproximativ vorbind, variantele cu sufix sunt mai răspândite prin România veche și ținuturile învecinate dela Nord și dela Est[1] decât peste munți[2]. Aceasta, în cazul verbelor vechi, care se supun normelor respective, indiferent, în general, de cultura celor ce le utilizează. Trebue făcută totuși o distincție. Scriitorii preferă adesea formele fără sufix, chiar dacă obișnuit utilizează pe celelalte, din cauza expresivității lor mai mari. Intr'adevăr, lipsa sufixului face ca accentul să stea pe temă, adică pe elementul care conține sensul verbului. Și cum accentul scoate în relief silaba care-l primește, însemnează că formele nesufixate exprimă mai pregnant acțiunea verbului decât cele sufixate, la care accentul se află pe partea finală[3].

Neologismele se conduc, și de data aceasta, după alte criterii[4]. Influența prototipului străin este adesea hotărîtoare. Urmează, deci, că ele vor apărea mai des fără sufix, pentrucă limba

---

[1] Graiurile moldovenești par a întrece pe cele muntenești în preferința pentru formele sufixate. Oltenia merge deastădată cu Banatul și Ardealul. Cf. DR VII, 470-1 și IX, 420.

[2] Românii „vechi" au remarcat de mult această situație și o exploatează cu intenții ironice la adresa Ardelenilor. Acum 10-12 ani circula mult declarația atribuită directorului general depe atunci al CFR (Bănățean de origine): *Cine nu lucră nu mâncă.*

[3] Ele pot părea și mai 'poetice'. Cf. *dărue, destăinue, fulgue, licăre*, etc. față de *dăruește, destăinuește, fulguește, licărește*, etc. De aceea poeții uzează și abuzează de ele. V., de pildă, PTA 84, 143, 161, 198, etc.; VV 65, 87, 99, 113; PL 15, 28, 96, etc. Trebue arătat însă că deseori intervin necesitățile tehnice ale versului, care determină întrebuințarea formei fără sufix (mai scurtă cu o silabă decât cealaltă).

[4] E vorba de conjug. I, căci neologisme după conjug. IV nu există decât în mod cu totul excepțional (și numai ca variante secundare ale formelor de conjug. I).

franceză (eventual şi altele), din care le-am împrumutat, nu posedă forme sufixate. Trebue precizat că tendinţa de a lăsa sufixul la o parte caracterizează numai limba actuală. Textele sec. XIX arată, dimpotrivă, o preferinţă cu atât mai marcată pentru formele sufixate, cu cât sunt mai vechi. Aceasta ar însemna că scriitorii din vremea aceea ascultau mai mult de spiritul limbii lor materne decât contimporanii noştri. Astăzi, prezenţa sufixului *-ez* face, şi nu numai la neologisme, impresia unui arhaism[1], ceea ce dovedeşte că atitudinea subiectelor vorbitoare este alta, deci conştiinţa lor lingvistică diferă de aceea a generaţiilor trecute. Este sigur că nu intervine numai modelul străin, nici numai valoarea stilistică mai mare a variantelor fără sufix. Pentru omul obişnuit, care nu cunoaşte etimonul verbelor în discuţie şi nu se lasă condus de teorii estetice, formele nesufixate prezintă avantajul că sunt mai scurte, mai comode.

Dau o listă de exemple, ca să înlesnesc cititorului verificarea aprecierilor mele. Nu ţin seamă de originea verbelor (dacă sunt recente sau vechi). In ce priveşte aspectul 'normal' (cu sau fără sufix), mă orientez după simţul meu lingvistic, care sper că nu se deosebeşte prea mult de al majorităţii Românilor, în special de al acelora care dau tonul în materie de limbă literară. Exemplele reprezintă 'abaterea' dela uzul socotit de mine ca aparţinând acesteia din urmă.

ajutor (DO 119; AN 90); *alcătue* (VR, 31 Ian. 1934, 48); *anticip* (CL, 12 Maiu 1934, 9, 1-2); *bănuĭ* (AV 46); *bombăne* (ibid. 87); *bruftue* (SS 90); *cicăle* (ibid. 90); *ciocăne* (CL, 23 Martie 1935, 6, 4-5, vers); *să ciupă* (AL, 10 Iunie 1934, 4, 3; VR, Sept.-Oct. 1931, 351); *ciurue* (AL, 6 Nov. 1938, 7, 3); *cântăre* (ZN 18); *clocote* (CL, 4 Aug. 1934, 6, 5); *concedă* (I. Petrovici); *să se conforme* (VR, Iulie 1938, 57); *consemnă* (ibid., Maiu 1939, 78); *să cuvinte* (ibid., Iulie 1938, 5, vers)[2]; *destăinue* (ibid., Aug. 1938, 91); *să dezagrege* (ibid., Aug. 1939, 148); *dibue* (AV 148); *disperă* (G. Călinescu); *să exaspere* (Răd II, 168); *indignă* (N. Carandino, publicist tânăr); *intrigă* (VR, Iulie 1938, 117); *să invente* (H. Papadat-Bengescu); *să încercue* (N. Carandino); *să îndrume* (idem); *se îngreoaie* (Ionel Teodoreanu); *jumule* (AL,

[1] Sau a unui element popular, ceea ce-i aproape tot una. Am auzit o femeie fără cultură spunând *nu pot să te asigurez că am să viu.*
[2] Tot în vers L. Blaga are *binecuvânt.*

6 Iulie 1930, 7, 4); *licăre* (N. Crainic); *măcăe* (Mircea Damian); *navigă* (Răd II, 299); *să năzue* (JL, 9 Iulie 1939, 2, 5-6); *oglindă* (I. Pillat, în vers); *să pălmue* (VR, Febr. 1939, 5); *să prezide* (I. L. Caragiale); *să se prostitue* (N. Iorga); *schelălăe* (Mircea Damian); *să scânteie* (Ins, Iunie 1939, 561); *secretă* (VR, Maiu 1939, 90); *se strădue* (JL, 9 Iulie 1939, 2, 5-6); *tabără* (Mircea Damian); *să târe* (VR, 15 Nov. 1933, 17); *să târgue* (Maria Arsene, Munteancă); *tortură* (Rad II, 47); *țăcăne* (M. Arsene); *undue* (VR, Apr. 1940, 11); *să se vaicăre* (ibid., Aug. 1939, 77); *vântue* (Ins, Apr. 1940, 6).

avântează (Ins, Sept. 1940, 474); *coincidează* (I. Petrovici); *discutează* (C. Negruzzi); *executeze* (VR, Aug. 1939, 121); *iritează* (I. L. Caragiale); *îndrituiază* (AL, 13 Nov. 1938, 12, 6); *să înjghebeze* (ibid., 20 Febr. 1938, 14, 4); *înjunghez* (Ins, Aug. 1939, 195, vers); *să (nu) întârziezi* (Răzb 60; Arghezi); *înviază* (Arghezi); *mâniază* (AL, 29 Maiu 1927, 4, 3); *se perindează* (M. D. Ralea; I. A. Bassarabescu); *preparez* (DO 122); *reclamează* (VR, Sept.-Oct. 1939, 102); *recomandez* (DO 117); *să scuzez* (M. Sadoveanu); *sperez* (DO 121); *se substituiază* (AL, 23 Ian. 1938, 12, 2). De adaugat să *împrumuteze* (Neculce)[1].

Observăm că numărul formelor cu sufix este mai mic decât al celorlalte, chiar dacă luăm în considerație amănuntul că în această listă figurează numai verbe de conjug. I, pe când în lista precedentă se găsesc și de conjug. IV. Se înțelege că comparația nu-i absolut concludentă, pentru motivul că adunarea materialului s'a făcut la întâmplare și, mai ales, fără scopuri statistice. Totuși, atât exemplele sufixate, cât și pe cele sufixate le-am cules din aceleași texte, așa că numărul mai mic al unora și mai mare al altora se apropie, într'o largă măsură, de realitate.

Când și când întâlnim, la același verb, forme duble cu nuanțe semantice diferite: *acord* (sens figurat)[2] — *acordez* (un instrument muzical); *manifest* 'arăt, dau la iveală' — *manifestez* 'fac manifestație'; *potol (focul se potoale:* 'e gata să se stingă') — *potolesc* (mânia, etc.)[3]; *reflect (lumina se reflectă)* — *reflectez* 'meditez, gândesc'; *strâmb* (fig.) — *strâmbez* (propriu)[4].

---

[1] In ambele liste, dar mai ales în a doua, am introdus și exemple găsite la autori din sec. XIX (ba și la Neculce), pentru a sprijini afirmația că variantele sufixate (în *-ez!*) au caracter mai mult ori mai puțin arhaic.

[2] Și ca termen gramatical *(se acordă subiectul cu predicatul).*

[3] La Tecuciu, de pildă.

[4] Tot la Tecuciu. Ov. Densusianu scria însă *să se strâmbeze părerile.*

Pers. 6 a prezentului indicativ oferă dificultăți pentru un mare număr de Români. Principiul general după care urmează să ne orientăm este acesta: la conjug. I și la verbele de conjug. IV în *-rî* care nu primesc suf. *-esc*, pers. 6 este identică cu 3; la toate celelalte, ea este egală cu 1. De pildă: *(eu) laud — (el) laudă — (ei) laudă; (eu) văd — (el) vede — (ei) văd; (eu) merg — (el) merge — (ei) merg; (eu) aud — (el) aude — (ei) aud; (eu) cobor — (el) coboară — (ei) coboară.* Precum vedem, chestia se înfățișează cât se poate de simplu, cel puțin în linii mari. Și totuși, numeroși conaționali, adesea oameni de cultură (sau presupuși astfel), dau dovadă de mare nesiguranță în mânuirea acestei forme verbale. Nu iau deocamdată în considerație identificarea ei cu pers. 3 la verbele conjug. II, III și IV (în *-i* și *-rî* cu *-esc)*, care constitue o greșală de acord și face, deci, parte din „Sintaxă". Mă opresc numai asupra cazurilor de felul lui *(păsările) cânt, (oile) cobor*, etc., pe care le întâlnim de atâtea ori la poeții sec. XIX (în special la Gr. Alexandrescu, Bolintineanu și Alecsandri, ca să pomenesc pe cei mai însemnați), unde se explică, aproape totdeauna, prin necesități ritmice, și mult mai des la contimporani de-ai noștri (poeți ori simpli... muritori[1]), care, chiar când scriu în versuri, nu au dreptul să invoace prozodia.

Ne găsim în fața unui fenomen de hiperurbanism morfologic. De teama unei erori de acord, considerată, de obiceiu, și cu drept cuvânt, ca gravă, căci dovedește necunoașterea gramaticii, numeroase subiecte vorbitoare, nesigure pe paradigmele verbale românești, aplică și la conjug. I și IV (tip *coborî)* principiul identității pers. 6 cu 1, care-i valabil numai pentru celelalte conjugări, fără să-și dea seama că tot săvârșesc o greșală. Intervine, așa dar, analogia, mai ales că majoritatea verbelor din limba noastră aparțin la conjug. II, III și IV, au, adică, pers. 6 egală cu 1. Dar intervine în mod greșit, și de aceea efectele ei nu sunt acceptate, rămân simple abateri dela normele limbii. Exemple nu socot necesar să dau[2]. Le poate găsi oricine, dacă ține la asta. Ele sunt de prisos aici și pentru alt motiv. Evitarea hiperurbanismului în discuție, precum și arătarea greșelilor altora, mi se par ușor realizabile cu ajutorul normei, atât de simple, amintită mai sus.

Sensibilitatea pentru acordul după număr al predicatului cu

[1] Dar și nemuritori, vreau să spun... academicieni!
[2] Am înregistrat câteva în ȘN I, 262-3.

subiectul este aşa de mare (în dauna sensibilităţii pentru raportul existent între diversele forme ale prezentului), încât duce câteodată la hiperurbanisme şi în domeniul conjunctivului, unde situaţia este foarte limpede: pers. 6 nu se deosebeşte absolut niciodată de pers. 3. Iată un exemplu de acest ultim fel: *cari sunt vetuste, ca să pot* [ele!] *creia opere de sinteză* (CL, 28 Dec. 1935, 6, 6-7).

Dar prezentul oferă şi altfel prilej de discuţie. Deastădată este vorba de raportul dintre indicativ şi conjunctiv. Tot pers. 6 şi 3 dau de lucru gramaticilor şi lingviştilor. Prezentul conjunctivului are, la pers. 1, 2, 4 şi 5 forme perfect egale cu ale indicativului. Deosebirea la pers. 3 şi 6 constă în vocala finală[1], care este *-ă* (conjug. I şi a IV-a tip *coborî)* şi *-e* (conjug. II, III şi IV, dar numai la pers. 3)[2] pentru indicativ, *-e*, resp. *ă* (pers. 3 şi 6) pentru conjunctiv. Cu alte cuvinte, pers. 3[3] a acestor moduri cunoaşte numai două dezinenţe, care nu se potrivesc niciodată dela unul la celălalt: când indicativul se termină în *ă*, conjunctivul are *-e*, şi invers.

Aceasta în general, adică în majoritatea cazurilor. Numeroase verbe se abat dela norma enunţată, şi anume în două chipuri: unele au forme identice la ambele moduri[4], altele se sfârşesc la indicativ în vocala conjunctivului, şi viceversa. Situaţia se prezintă, aşa dar, destul de complicat, încât, chiar dacă nu dă loc la prea multe dificultăţi, merită să fie cercetată mai amănunţit.

Să vedem întâiu la ce verbe pers. 3 a modurilor în discuţie este identică[5]. O primă categorie o constitue acelea care, indiferent de conjugare, au temă vocalică, adică o vocală înaintea dezinenţei: *(să) apropie, (să) descuie, (să) încheie, (să) taie* (conjug. I); *(să) scrie* (conjug. III); *(să) bâjbâe, (să) îndoaie, (să) mântue, (să) pipăe, (să) ştie.* (conjug. IV). Vin apoi unele verbe de conjug. IV, terminate, mai ales, în *-ri* şi *-li: (să) acopere, (să) descopere, (să) ofere, (să) potoale, (să) prăvale, (să) sufere, (să) zvârle,* etc. In sfârşit verbe izolate, precum *a umplea: (să) umple*

---

[1] Cu efecte asupra silabei precedente, când aceasta conţine un *e* accentuat, de pildă.

[2] V. cele arătate mai sus.

[3] Pe 6 o neglijez la formularea acestei regule, pentrucă la conjunctiv ea este totdeauna identică cu 3, iar la indicativ prezintă variaţiile pe care le-am văzut.

[4] E vorba de pers. 3. Despre celelalte am spus ce trebuia în alineatul imediat precedent.

[5] Bine înţeles, conjunctivul are totdeauna pe *să* înaintea formei verbale propriu zise.

ş. a. Uzul actual, vorbit şi scris, nu cunoaşte nicio abatere cu privire la formele aici înşirate: absolut toată lumea le întrebuinţează în chipul arătat, deci cu egalitate perfectă, la pers. 3, între indicativ şi conjunctiv[1].

Identitate a aceleiaşi persoane prezintă aceste moduri şi la un număr de verbe a căror dezinenţă se modifică, subt influenţa sunetului imediat precedent, aşa fel, încât *-ă* devine *-e*, iar *-e* devine *-ă*. Prin urmare, tot cauze fonetice, ca şi la cele deja menţionate, cu unele deosebiri esenţiale însă. Acolo fenomenul este general, aici numai regional. Afară de asta, în cazul lui *apropia, tăia, scrie,* etc. avem a face cu transformări fonetice foarte vechi[2]: din cauza lui *i* sau a unui sunet muiat, aparţinând temei, *-ă* (provenit din *-a* latinesc) s'a schimbat în *-e*, prin urmare s'a confundat cu *-e* < lat. *-e*. De ce la verbele de care ne ocupăm acum identitatea pers. 3 indicativ şi conjunctiv este regională? Fiindcă sunetele care provoacă modificarea dezinenţelor apar cu pronunţarea necesară acestei modificări numai într'o parte a teritoriului lingvistic dacoromânesc. Am văzut altădată că în graiurile munteneşti *ş, j,* etc. se pronunţă cu un timbru de *i*, adică palatal. Aceasta însemnează că *-ă* următor devine *-e*. Iar în graiurile moldoveneşti, aceleaşi consoane se articulează foarte dur, ceea ce are drept rezultat că *-e* se preface în *-ă*. De pildă: *îngroaşe* (indic. şi conjunct.), în loc de *îngroaşă — să îngroaşe* (dela *a îngroşa,* conjug. I); la fel *(să) învârtoaşe* ş. a. Deasemenea verbe ca *a corija, a dirija,* etc., când nu primesc sufixul *-ez,* sună *corije — să corije, dirije — să dirije,* etc. La Moldoveni se produce fenomenul fonetic opus, dar cu acelaşi efect din punct de vedere morfologic (adică identitatea pers. 3 la cele două moduri, dezinenţa comună fiind, deastădată, *-ă): (să) îngroaşă, (să) învârtoaşă,* etc., apoi (după alte consoane) *(să) coasă, (să) miroasă, (să) curăţă, (să) sughiţă,* etc.

Fiind vorba de particularităţi dialectale, se impune să le evităm şi să aplicăm, prin urmare, norma amintită ceva mai

[1] Şovăiri apar la pers. 6 indicativ, dar numai pentru unele de conjug. IV. Academia condamnă, cu dreptate, forme ca *(ei) acoperă, descoperă, oferă, suferă,* etc., care sunt, de altfel, foarte răspândite (cel puţin în vorbire), recomandând pe cele fără *-ă: acopèr, sufer,* etc. Se înţelege că nu putem accepta nici pe *(ei) acopere, descopere,* etc., care circulă de asemenea (şi tot în limba vorbită), mai rar însă decât celelalte.

[2] La cele moştenite, care alcătuesc majoritatea şi după care s'au condus apoi împrumuturile şi formaţiile onomatopeice.

înainte: *-ă* indic., *-e* conjunct. la conjug. I şi a IV-a tip *coborî; -e* indic., *-ă* conjunct. la toate celelalte.

Dacă în cazurile prezentate până aici abaterea dela această normă constă în identitatea pers. 3 la indicativ şi conjunctiv, în cele care urmează neregularitatea are alt aspect, şi anume: fiecare din aceste două moduri se termină (tot la pers. 3, bine înţeles) în vocala cerută de uzul tradiţional pentru celălalt. Cauza fenomenului este, de cele mai multe ori, strict morfologică. Am citat, mai sus (§ 1), un număr de neologisme cu forme duble de infinitiv (după conjug. II şi III): *coincida, corija, discerna, diviza, poseda, proceda,* etc., arătând că tendinţa limbii actuale merge spre eliminarea definitivă a variantei în *-e*. Cu toate acestea majoritatea fac pers. 3 dela indicativ şi conjunctiv după modelul conjug. III (nu al conjug. I): *coincide — să coincidă, discerne — să discearnă, divide — să dividă, precede — să preceadă,* etc. Unele au forme şovăitoare: *posedă* şi *posede* (indic.) — *(să) posede* şi *(să) poseadă* (conjunct.), *succedă* şi *succede — (să) succede* şi *(să) succeadă,* etc. Cred că mai răspândite sunt, la primul dintre acestea, variantele după conjug. I *(posedă — (să) posede),* iar la al doilea, cele după conjug. III *(succede — (să) succeadă,* aşa dar ca *precede* şi, desigur, amândouă, subt influenţa lui *purcede,* moştenit). Altele, foarte puţine, se conformează pe deplin paradigmei conjug. I: *corijă — să corije, dirijă — să dirije.* Dar subiectele vorbitoare nu par a avea siguranţă absolută şi atunci recurg la suf. *-ez,* care pune capăt oricărei oscilaţii[1]: *corijează — (să) corijeze, dirijează — (să) dirijeze.*

Cum vom proceda în astfel de cazuri? Este greu de răspuns pentru cine-şi dă seama de complexitatea realităţii lingvistice şi nu vrea să ia o atitudine de gramatic rigid. La verbele care pot primi pe *-ez,* se recomandă întrebuinţarea aspectelor sufixate. De asemenea vom prefera, la *coincida, discerna, diviza, preceda,* formele date mai sus, care, chiar dacă nu sunt absolut generale, apar la marea majoritate a Românilor culţi de astăzi. Pentru *conceda, poseda, succeda,* se impune prudenţă. Singurul sfat acceptabil este să nu amestecăm variantele de un fel cu cele de alt fel: aşa dar sau *concedă — (să) concede, posedă — (să) posede, succedă — (să) succede* (după conjug. I) sau *concede — (să) conceadă, posede — (să) poseadă, succede — (să) succeadă* (după conjug. III).

[1] Pentru motivul că acest morfem există numai la conjug. I.

Mai puțin complicată și mai puțin curioasă este situația altor neologisme, cu infinitiv dublu (după conjug. I și IV): *absolvă — (să) absolve, disolvă — (să) disolve, preferă — (să) prefere, referă — (să) refere, repetă — (să) repete, rezolvă — (să) rezolve.* Dacă la unele din ele lucrurile se prezintă oarecum normal, întru cât infinitivul în *-a* predomină (de ex. *prefera, repeta),* celelalte, mai numeroase, trebuesc socotite, într'un anumit sens, neregulate. Căci formele duble de infinitiv circulă deopotrivă amândouă, fiecare cu altă nuanță semantică[1]. Ne-am aștepta, deci, ca pers. 3 a prezentului să meargă pentru o nuanță, adică pentru un infinitiv (cel în *-a),* după conjug. I, pentru cealaltă după a IV-a. Și totuși, trecând peste însemnare, ca și peste deosebirea dela infinitiv, limba, prin subiectele vorbitoare, s'a oprit, spre a evita complicațiile, la o formă unică.

Dar nu numai verbe recent împrumutate posedă, pentru pers. 3 a prezentului, forme care se abat mai mult sau mai puțin dela normele consacrate. Astfel de abateri apar și la verbe vechi, unde existența lor surprinde cu atât mai mult, cu cât nu este vorba de un infinitiv dublu, ca la cele discutate mai sus. Unele se bucură de o răspândire generală, de ex. *a sprijini: sprijină — (să) sprijine.* La fel *clocoti: clocotă — (să) clocote; ropoti: ropotă — (să) ropote; tropoti: tropotă — (să) tropote,* etc. Toate au și forme sufixate, care pot fi, în unele împrejurări, mai frecvente decât celelalte. Altele se întâlnesc numai dialectal (subt aspectul aberant al pers. 3), în schimb, grație însemnării, sunt întrebuințate neobișnuit de des. Este cazul, celebru, al lui *ieși.* Graiurile moldovenești și limba literară îl conjugă potrivit paradigmei conjug. IV: *iese — (să) iasă*[2]. Tot așa dialectul muntenesc propriu zis (în general vorbind). Oltenii însă (și Bănățenii, spune Tiktin) au *iasă — (să) iese* (cf., de pildă, opera lui Gib. I. Mihăescu, printre altele). Aceste ultime forme se întâlnesc, când și când, chiar la Români originari din alte provincii, evident subt influența graiu-

[1] Pentru *absolva* și *disolva* am dat înțelesurile la pag. 131. *Refera* însemnează 'a face o dare de seamă' — *referi* (refl.) 'a se raporta la ceva; *rezolva* 'a găsi soluția (unei probleme, etc.), a lucra o hârtie' (limbaj birocratic) — *rezolvi* 'a topi' (rar; obișnuit se întrebuințează *disolva* și chiar verbul simplu *a solvi*, pers. 3 indic. *se solvă).*

[2] Moldovenii zic *iesă*, căci prefac în *-ă* pe *-e* după *s*, dar nu au conștiința că dezinența este *-ă*, dovadă pe de o parte păstrarea lui *ié-* (altfel ar trebui să avem *ia-*, ca la conjunctiv), pe de alta conjunct. *iasă*, care nu poate corespunde decât unui indicativ în *-e* (ca la conjug. II-IV).

lui oltenesc, pe care au avut, probabil, ocazia să-l cunoască. Oricum ele n'au deloc şansă să se răspândească, pentrucă nu se justifică prin nimic în sistemul morfologic al limbii noastre actuale.

Se pot cita şi alte exemple, ca *zgândări: zgândără — (să) zgândere,* dar dicţionarele înregistrează pentru astfel de verbe şi un infinitiv în *-a,* care, oricât de rar ar fi (sau, mai exact, ar fi fost), schimbă puţin situaţia şi îndreptăţeşte, în parte (şi numai din punct de vedere istoric, fireşte), anomalia pers. 3.

§ 3. Mai-mult-ca-perfectul. Deşi înregistrat de foarte puţine ori, faptul asupra căruia mă opresc aici merită să ne astragă atenţia, fiindcă ar putea să se întindă (nu-i exclus, de altfel, ca circulaţia lui să fie, în realitate, mai largă decât spun citatele mele). Este vorba de pers. 2 a acestui timp verbal, care, în loc de *-şi,* are, la Gib I. Mihăescu, *Rusoaica,* dezinenţa *-i: ţi-ai închipuit cumva că-ţi găsisei omu'* (pag. 63); *adormisei?* (70); *auzisei cumva de dânsa?* (151). Ceea ce pare curios este că în alte scrieri ale acestui autor, pe care le-am pus, din belşug, la contribuţie în cartea de faţă, n'am găsit astfel de forme[1]. Le-am auzit apoi în vorbirea unui profesor ieşean, care s'a născut în Moldova şi a trăit tot timpul acolo. Ar urma, deci, că avem a face cu apariţii pur individuale. Chiar dacă ar fi aşa, ceea ce eu nu sunt dispus să admit, fenomenul trebue reţinut şi discutat, pentrucă modul cum se prezintă poate duce la o răspândire a lui. In orice caz, situaţia se prezintă foarte favorabil pentru o atare ipoteză.

Intr'adevăr dezinenţa *-şi,* la pers 2 a mai-mult-ca-perfectului, pare insolită în cadrul formelor dela singular. Ar găsi un sprijin la perfectul simplu, dar acolo raportul pers. 2 faţă de 1 şi 3 este altul. Să se compare *auzisem, auziseşi, auzise* cu *auzii, auzişi, auzi.* Numai pers. 2 seamănă dela un timp la altul atât prin dezinenţă, cât şi prin lungime, dacă pot spune astfel (are mai multe sunete). Celelalte diferă mult *(-m — -i,; -se —* zero), aşa că nu există paralelismul necesar, pentru ca cele două timpuri să se asocieze formal în conştiinţa subiectelor vorbitoare şi, deci, să se influenţeze, eventual să se sprijine reciproc. In schimb, pers. 1 şi 3 ale mai-mult-ca-perfectului seamănă cu ale imperfectului: dezinen-

[1] Nu afirm cu toată siguranţa, dar cred că n'am găsit, căci altfel nu s'ar explica de ce nu le-am remarcat (mai ales că ZN şi DA le-am citit după *Rusoaica).* Curiozitatea creşte prin aceea că toate exemplele din acest roman aparţin conjug. IV. De adăugat: *pe el îl îndrăgisei* [tu] *în locul tatălui* (AL, 25 Ian. 1931, 2, 4: autorul, N. I. Herescu, e tot Oltean, ca şi Gib Mihăescu).

țele sunt identice, raportate una la alta (*-m* — zero, adică pers. 3 diferă de 1, la ambele forme verbale, prin lipsa oricărei dezinențe, sau, altfel spus, pers. 1 are un *-m*, care lipsește la pers. 3). Urmarea poate fi nevoia de a înlocui pe *-și* dela pers. 2 a mai-mult-ca-perfectului, care nu se încadrează în sistemul pers. 1 și 3, prin *-i* dela imperfect. Astfel singularul acestor două timpuri seamănă în întregime: *-m*, *-i*, zero. Influența imperfectului găsește un suport și în formele de plural, mai ales așa cum sunau ele odinioară și continuă să sune încă până astăzi în vorbirea populară, adică fără *-u* la pers. 6 a imperfectului și fără *-ră-* la întreg pluralul mai-mult-ca-perfectului (*găseam, găseați, găsea — găsisem, găsiseți, găsise:* aceleași dezinențe și același raport dela o persoană la celelalte). Perfectul simplu diferă de mai-mult-ca-perfect și la plural, din cauza finalei *-ră*, care, în ce privește pers. 6, a existat din capul locului (iar la celelalte s'a ivit cu mult înaintea mai-mult-ca-perfectului). Afară de asta, perfectul simplu se întrebuințează din ce în ce mai rar [1], așa dar încă un motiv pentru care el n'a putut influența asupra mai-mult-ca-perfectului.

In cursul discuției de mai sus am pomenit de lipsa lui *-ră* la pluralul acestei forme verbale. Unii gramatici consideră greșite mold. *găsisem, găsiseți, găsise,* deși ele se întâlnesc la cei mai buni scriitori ai noștri, care nu sunt totdeauna Moldoveni. Atitudinea se datorește, desigur, influenței perfectului simplu. Aceste două timpuri au multe asemănări, și atunci, din moment ce unul posedă la plural numai forme cu *-ră*, pare curios, deci 'neregulat', ca celălalt să aibă și variante fără această dezinență. Raționamentul este însă eronat, chiar dacă invocarea perfectului se justifică, în sensul că *-ră* al mai-mult-ca-perfectului a venit dela perfect. Faptul că la acesta din urmă finala *-ră*, existentă, din capul locului, numai la pers. 6, s'a generalizat, pe când la mai-mult-ca-perfect nu, dovedește, cu prisosință, că, cel puțin deocamdată, aspectele moldovenești sunt tot atât de 'corecte' ca și cele-

[1] Este drept că nu în Oltenia, de unde este originar Gib Mihăescu. Dar amănuntul nu interesează prea mult discuția noastră, care-i numai teoretică, fiind menită să arate cum s'ar putea explica înlocuirea lui *-și* prin *-i* la pers. 2 a mai-mult-ca-perfectului și cum s'ar putea răspândi această nouă dezinență, care, deocamdată, are o existență mai mult virtuală.

lalte, mai ales că vorbirea populară le întrebuinţează într'o foarte largă măsură [1].

§ 4. Viitorul. Pers. 2 şi 5 ale auxiliarului sună, în vorbirea populară şi familiară muntenească, respectiv *oi* şi *oţi*, în loc de mold. *ăi, ăţi*, care sunt conforme cu paradigma viitorului (căci dispariţia lui *v-* dela *voiu, vei*, etc. duce 'regulat' la *oiu, ăi*, etc., *om, ăţi*, prin prefacerea lui *e* în *ă)*. Fenomenul se datoreşte, de sigur, analogiei: pers. 1, 3, 4 şi 6, cu *-o*, au influenţat asupra pers. 2 şi 5, transformând pe *ă-* în *o-* Modificarea poate avea, în parte, şi cauze pur fonetice: *ă* neaccentuat se schimbă uşor în *o*.

Formele munteneşti au pătruns şi în limba scrisă, cum probează exemple ca următoarele: *dacă l-oi mai suci mult, ai să mănânci ciorbă* (Răzb 229); *D-ta oi sta* (Răd II, 101); *fă ce-oi şti* (GT 71); *când oi avea tu timp* (PF 27 [2]); *oi fi tu mare şi deştept* (RJ 32); *oi fi D-ta director general, nu zic* (ibid. 122); *şi de nu i-oi bate pe toţi ăia..., cum eşti bun de gură* (ZN 79); *oi fi fost şi tu* (VR, Sept.-Oct. 1939, 39); *oi fi vrând şi tu* (PF 38); *oţi fi şi auzit* (ibid. 227); *oţi fi crezând că mă laud* (ibid. 55) [3].

Se pare că pers. 2 circulă, subt acest aspect, mai des decât pers. 5. Tot aşa, judecând după materialul cules de mine, viitorul I întrece ca frecvenţă celelalte forme de viitor. Cred însă că, mai ales în ce priveşte a doua constatare, situaţia se explică altfel, şi anume ca urmare a faptului că, indiferent de înfăţişarea lor pur exterioară, formele respective se bucură, prin ele înseşi, de o răspândire mult mai largă.

Ce atitudine trebue să luăm faţă de *oi, oţi*? In limbajul popular şi familiar (acesta din urmă numai la oameni cu puţină cultură), fie vorbit, fie scris, ele sunt la locul lor, bine înţeles

[1] Fiind vorba de mai-mult-ca-perfect, mă gândesc, fără să vreau, că acest timp are şi o formă compusă: *am fost găsit*, etc., pe care o cunosc numai graiurile moldoveneşti de nord. Cine nu-i deprins cu ea, din practică, greu o va întrebuinţa acolo unde trebue. Este cazul lui D. I. Suchianu, care manifestă un fel de slăbiciune pentru acest mai-mult-ca-perfect, atât de subtil ca valoare semantică şi funcţională. De ex.: *Când marele artist s'a dus la Paramount, i s'a fost dat următoarea temă* (VR, Iulie 1934, 117). Dacă vrem numai decât să recurgem la mai-mult-ca-perfectul compus într'o asemenea frază, el merge mult mai bine în prima propoziţie (al cărei verb exprimă o acţiune anterioară): *Când s'a fost dus la..., i s'a dat...*

[2] Cf. şi pag. 45, 49 *(oi fi tu...)*.

[3] Deja la Delavrancea, de ex. *tu m'oi părăsi*. V. şi HYSt 113 *(Hai, că nu oi muri)*, 141 *(oi fi tu tânără)*, 156 *(oi fi ştiind d-ta)*, etc.

dacă avem a face cu Români în graiul cărora ele există. Vorbirea cultă însă le va evita, în orice împrejurare[1].

§ 5. Perfectul compus. In multe ținuturi de peste munți pers. 6 a auxiliarului apare subt forma *or: or cântat, or mers,* etc. Chiar oamenii cu oarecare cultură spun așa. Se înțelege că n'o putem accepta, nici chiar la subiectele vorbitoare culte din partea locului, cu atât mai puțin la cele originare din alte regiuni. Căci o găsim, e adevărat că într'un singur caz, și la... țărani moldoveni puși să vorbească astfel în opere literare. Mă refer la romancierul Cezar Petrescu, care, deși s'a născut și o bună bucată de vreme a trăit numai în Moldova, își închipue că se spune moldovenește *or cântat, or mers,* etc.

Fenomenul este interesant din punct de vedere lingvistic, și de aceea cred util să mă opresc puțin asupra lui. *Or* n'a putut lua naștere decât acolo unde pers. 3 sună *o fost, o zis,* etc. Acest *o* vine, cu siguranță, dela pers. 6[2]. Cei mai mulți Români în graiul cărora auxiliarul a devenit *o* nu disting pers. 3 de 6: *el o fost—ei o fost,* etc. Această identitate între o persoană dela singular și una dela plural a început a fi simțită ca neregulată, mai ales că, de obiceiu, pers. 3 diferă de 6, indiferent de forma verbală în discuție. Trebuia, deci, să intervie o deosebire. Și cum *o* făcea impresia de singular, a rămas el ca auxiliar al pers. 3, iar pentru pers. 6 s'a recurs la *or,* foarte probabil subt influența lui *or,* auxiliarul aceleiași persoane dela viitor[3]. Un proces psihologic asemănător se va fi petrecut și în mintea lui Cezar Petrescu, pentru a ajunge la *or făcut, or auzit,* etc. al țăranilor moldoveni din romanele sale[4].

---

[1] Deoarece m'am ocupat de viitor, fie și numai din punctul de vedere al aspectului pe care-l are auxiliarul, cred util să arăt că așa zisul viitor III nu exprimă un raport temporal deosebit de al viitorului II și de aceea n'are rost să-l întrebuințăm. Astfel: *un bărbat... se va fi fost de multă vreme convins...* (AL, 13 Iunie 1937, 14,3) spune, mai greoiu, mai pretențios și chiar mai puțin românește, același lucru ca un *bărbat se va fi convins de multă vreme.*

[2] Căci numai *au* s'a putut preface în *o* (printr'o asimilație reciprocă). De altfel limba veche (și, până astăzi, cea bisericească) întrebuințează pe *au* și la pers. 3: *zis-au Domnul; Domnul au dat, Domnul au luat,* etc.

[3] Amănuntul că *or veni,* de pildă, a rezultat din *vor veni* nu contează pentru subiectele vorbitoare. Este destul că ele au a face, în ambele cazuri, cu un auxiliar, pentru ca trecerea dela o formă verbală la alta să fie posibilă. Să nu uităm că pers. 3 a viitorului are tot *o,* ca și pers. 3 a perfectului compus.

[4] De altmintrelea aceasta nu-i singura... licență lingvistică a fecundului nostru scriitor. Aceiași țărani vorbesc cu *o fi, o spune,* etc. la viitor (în loc de mold. *a fi, a spune,* etc.).

§ 6. Imperativul. Pers. 2 a acestui mod este, la forma negativă, egală cu infinitivul: *nu cânta, nu bea, nu spune, nu auzi*. Vorbirea populară și familiară moldovenească (mai ales în jumătatea nordică a ținuturilor respective) utilizează, la câteva verbe, aceeași formă pentru ambele aspecte. De pildă: *nu te du în oraș; nu fă greșala asta; nu zi vorbă mare*. La fel stau lucrurile și cu verbul *a avea: n'ai grijă* (în loc de *nu avea grijă*), care, dacă nu mă înșel, se întâlnește și aiurea, nu numai la Moldoveni. Asemenea construcții au pătruns și în limba scrisă (este cazul D-rei Otilia Cazimir, care, altfel, se distinge printr'o grijă neobișnuită pentru partea lingvistică a operei sale literare). Bine înțeles, trebue să evităm aceste forme (cel puțin deocamdată, căci cu vremea ele se pot generaliza, judecând după răspândirea lor din ce în ce mai mare).

Cum li se explică existența? Cred că din cauza omonimiei cu alte forme ale acelorași verbe: *nu face* și *nu zice* se pot confunda cu pers. 3 indic. prez., *nu avea* cu pers. 3 a imperfectului. Și la *duce* putem invoca aceeași cauză, dacă ținem seamă că acest verb se întrebuințează, tot atât de des, și activ *(nu duce grijă)*, nu numai reflexiv. Se pune însă întrebarea: De ce marea majoritate a verbelor românești (de fapt, aproape toate), la care situația imperativului negativ se prezintă exact la fel în ce privește posibilitatea confuziilor, se conformează uzului consacrat? Un prim răspuns, pe care-l dau însă șovăind, este că cele patru verbe menționate mai sus apar foarte des la imperativ. Dar se poate da și altă explicație, care este, desigur, mai acceptabilă. Cu excepția lui *avea*, celelalte trei aparțin conjug. III. La această conjugare, imperativul negativ este, mai totdeauna, identic cu cel afirmativ: *(nu) ascunde, (nu) așterne, (nu) crede*, etc. Numai puține verbe, printre ele tocmai (și mai ales) *a duce, a face* și *a zice*, prezintă aspecte deosebite pentru cele două forme ale imperativului. Analogia marii majorități a lucrat, deci, asupra lor, în sensul unficării, și anume prin extinderea formei afirmative la construcția negativă.

§ 7. Diverse forme verbale izolate. Am constatat mereu până aici deosebiri între limba vorbită și cea scrisă. Totdeauna am susținut așa zicând drepturile acesteia din urmă, lucru natural, de altmintrelea, căci ea se conformează, de obiceiu (în special subt aspectul ei literar propriu zis), într'o mult mai largă

măsură regulilor gramaticale acceptate de toată lumea, adică sistemului lingvistic românesc.

Voiu discuta acum un fapt cu privire la care voiu lua apărarea limbii vorbite contra celei scrise. Este cazul, celebru, al pers. 1 și 6 prez. indic. dela verbul *a fi*. Academia recomandă forma *sunt*, și cei mai mulți Români culți (aș putea spune aproape toți) urmează această recomandație. Chiar și oamenii cu puțină cultură se folosesc de *sunt* (nu numai în scris), pe care-l văd, la tot pasul, în ziare, reviste, etc. Țăranii neinfluențați, în niciun fel, de carte spun însă *sânt*. Tot așa spun și (mai rar) scriu un număr, foarte mic, de intelectuali, printre ei destui filologi.

Cum s'a ajuns la această deosebire, care, în ce privește pe partizanii lui *sunt*, a luat proporțiile unei adevărate lupte între limba vorbită și cea scrisă?[1] Avem a face cu o formă impusă de latiniști și susținută apoi de partizanii lor, puternici, o bună bucată de vreme, la Academie, iar prin aceasta, și cu concursul autorităților școlare, devenită oarecum oficială. Pe lângă dorința de a avea o identitate deplină între lat. *sunt* (pers. 6) și forma corespunzătoare din românește[2], a intervenit și ideea, greșită după părerea marii majorități a specialiștilor de mai târziu, că *(ei) sânt* a rezultat din lat. *sunt*, pe când, de fapt, ea are la bază conjunctivul *sint*, care a căpătat, în latina populară, valoare de indicativ[3]. Dar acest ultim amănunt n'are decât importanță istorică. Interesant pentru discuția noastră este că până la școala ardeleană toți Românii au spus și au scris *sânt*, iar astăzi unanimitatea țăranilor și numeroși alți oameni se folosesc tot numai de această formă.

După modelul lui *sunt* (mai întâiu pers. 6, apoi și pers. 1) s'au transformat și *sântem, sânteți* în *suntem, sunteți*. Influența latinistă se exercită, postum (și mai mult inconștient, adică instinctiv), cu atâta forță, încât se găsesc personalități culturale marcante care cred că pot aduce tot felul de argumente în favoarea aspectelor cu *-u-*[4].

Ce atitudine să luăm în această chestie, care nu-i încă tran-

[1] Căci *sunt* s'a ivit, din capul locului, în aceasta din urmă.
[2] Pers. 1 s'a modelat, potrivit normei, după pers. 6.
[3] Așa cum s'a întâmplat și cu mai-mult-ca-perfectul: rom. *cântasem* etc. provin din lat. *cantavissemus*, etc., nu din *cantaveramus*, etc. Conjunctivul românesc al lui *a fi* este (ca și infinitivul, de altfel) urmașul formelor corespunzătoare ale verbului *fio*, *fieri*.
[4] Cf., de pildă, Conv. LXVIII, 12 urm.

șată? Din tot ce-am spus se vede clar că situația nu se poate schimba, oricât de îndreptățite sunt și din punct de vedere istoric și din acela al uzului popular formele cu *-â-*. Dimpotrivă, există motive să credem că, pe măsură ce se va răspândi știința de carte, *sunt*, etc. vor câștiga teren. Până atunci, rămâne ca fiecare să se decidă, după criterii mai mult ori mai puțin personale, pentru variantele cu *-â-* sau pentru cele cu *-u-*[1].

Tot verbul *a fi* dă prilej de discuție în legătură cu forma lui de imperfect, atunci când este urmată de un conjunctiv: *era să cad, era să cazi*, etc. In astfel de construcții, funcțiunea lui *a fi* este a unui auxiliar impersonal[2]: el n'are subiect (nu numai în sensul că acesta lipsește, ci și pentrucă nu poate fi identificat, întocmai ca la *ninge, plouă* ș. a.)[3], prin urmare, trebue să rămâie neschimbat, indiferent de persoană și număr (acestea sunt exprimate de verbul pus la conjunctiv). Totuși limba vorbită tinde din ce în ce mai vizibil la întrebuințarea lui *era* subt aspectele lui personale, ca și cum ar vrea să-l „acorde" cu verbul de după el: *eram să cad, erai să cazi*, etc. Se pare că această modificare este mult mai răspândită la singular decât la plural (poate pentrucă formula întreagă circulă ea însăși mai ales la singular). Inovația a pătruns și în limba scrisă, unde o găsim la tot felul de autori. Se recomandă rămânerea la uzul tradițional, cu *era* neschimbat. V. și „Sintaxa", cap. V, § 2.

O situație oarecum asemănătoare întâlnim la *a trebui*. Acest verb funcționează, obișnuit, ca auxiliar de mod, întovărășește, adică, un verb predicativ, care stă la conjunctiv: *trebue să merg, trebuia să mergi, va trebui să meargă*, etc. Cum vedem, indiferent

[1] Pers. 6 și 1 mai prezintă o particularitate, aceea de a poseda două forme: *sânt* și *(î)s*. Prima se întrebuințează, când verbul are valoare predicativă *(sunt oameni mulți în acest oraș?; cuget, deci sunt)*. A doua apare, de obiceiu, împreună cu predicatul nominal *(și ei îs oameni; fructele nu-s coapte)* și la pasiv *(vinovații îs pedepsiți; nu-s răsplătit deajuns)*. Vorbirea curentă arată o preferință foarte marcată pentru forma scurtă, care se recomandă totuși numai când funcționează ca simplă copulă (cu un substantiv, adjectiv, etc., care sunt nume predicative). În celelalte cazuri este bine s'o evităm sau, cel puțin, s'o utilizăm cu rezervă.

[2] A unui auxiliar de mod, la fel cu *pot, trebue* ș. a. în condiții similare *(pot să cad; trebue să merg*, etc.). Unor astfel de verbe le putem spune și semi-auxiliare.

[3] Formula întreagă este personală, grație verbului următor. Totuși observăm ușor că ceva din natura impersonală a auxiliarului se resfrânge și asupra construcției înseși, căci nu-i posibilă (sau pare neromânească) complectarea ei cu ajutorul pronumelui *(era să cad eu* sau *era eu să cad, era să cazi tu*, etc.), afară de cazul când vrem să stăruim asupra persoanei.

de timpul la care stă el însuşi şi de persoana ori numărul la care stă verbul următor, *a trebui* este impersonal. De multe ori însă auzim şi citim construcţii ca *am trebuit să merg, trebuiai să te duci, trebuisem să ascult*, etc. Aşa dar, ca şi cum ar fi un verb personal. Aceasta, subt influenţa limbilor străine, mai ales germana, unde *müssen* şi *sollen*, foarte des întrebuinţate, îşi schimbă regulat aspectul morfologic dela o persoană la alta. Că avem a face cu un model venit din afară, probează amănuntul că limba scrisă e mult mai bogată în asemenea construcţii, iar traducerile mai bogate decât operele originale. Tot aşa constatăm o deosebire între Românii neinfluenţaţi sau prea puţin influenţaţi de idiome străine şi ceilalţi. In primul rând, ţăranii toţi, apoi majoritatea oamenilor inculţi dela oraşe nu cunosc decât forma impersonală (sau unipersonală) a lui *a trebui*. V. şi mai departe, la „Sintaxă", capit. V, § 2.

Se pare că la prezent verbul nostru nu suffere modificarea aici în discuţie. Chiar dacă va fi existând, ea trebue să fie cu totul excepţională. Prea des n'o întâlnim nici la alte timpuri simple (imperfect, perfect şi mai-mult-ca-perfect). In schimb, izbeşte frecvenţa ei la formele verbale compuse (perfect, viitor, condiţional). Această situaţie mi-o explic în chipul următor. Formele compuse încep cu auxiliarul, care diferă dela o persoană la alta într'un grad mai mare decât verbele obişnuite (cf. *am, ai, are*, etc., *voiu, vei, va*, etc., *aş, ai, ar*, etc., alături de simplele dezinenţe ale celorlalte verbe). Dar cred că mai ales poziţia iniţială a auxiliarului în formulele de care ne ocupăm aici uşurează exercitarea influenţei străine. Pentru cine nu stăpâneşte bine sistemul limbii noastre, *a trebuit să plec, va trebui să plecăm*, etc., cu forma impersonală a auxiliarului de mod, pot părea curioase, ba chiar necorecte: din moment ce-i vorba de pers. 1 sau 3, nu-i necesar sau măcar recomandabil s'o indicăm şi la *a trebui?* In cazul prezentului intervin şi alte cauze, secundare. Mai întâiu, acest verb nu se conjugă la singular. Judecând după paradigmele lui *contribui, mântui*, etc., ar urma să avem *(eu) trebuiu, (tu) trebui*. Spune cineva aşa? Nimeni[1]. Şi apoi prezentul apare extraordinar de des, în comparaţie cu alte timpuri. Din cauza aceasta, construcţiile cu *a trebui*

[1] Dacă adăugăm suf. *-esc*, putem deosebi persoanele singulare unele de altele: *(eu) trebuesc, (tu) trebueşti, (el) trebueşte*. Dar iarăşi nu cred că există Român care să zică *trebuesc să plec, trebueşti să pleci*, etc. (v. mai departe).

la prezent (plus conjunctivul verbului predicativ) s'au înrădăcinat adânc în conştiinţa lingvistică şi rezistă bine la atacurile pe care le dau modelele străine.

Acest ultim fapt trebue invocat, în sens invers, pentru înţelegerea situaţiei celorlalte forme simple ale verbului nostru. Ele se întrebuinţează relativ rar, ceea ce le slăbeşte puterea de rezistenţă. Şi apoi, necesitatea (când ea se simte) de a le pune de acord cu persoana (şi numărul) verbului următor poate fi lesne satisfăcută, din cauză că morfologia nu se împotriveşte la asta *(trebuiau, trebuii, trebuisem* ş. a.).

Acest verb dă loc şi la alte discuţii. Funcţiunea lui nu se reduce la aceea de semi-auxiliar. El are şi valoare predicativă: *îmi trebue(sc) bani; mi-au trebuit cărţile pe care ţi le-am cerut,* etc. In această calitate aspectul lui morfologic se prezintă astfel. Aparent tot numai o persoană are (a III-a) [1], dar cu ambele ei numere, deci cu posibilitatea de a avea două forme distincte. Aşa şi este. Deoarece aparţine conjug. IV, acest verb poate primi sufixul *-esc.* Astfel pers. 3 sună *trebue(şte),* pers. 6 *trebue(sc).* De asemenea diferă, în mod permanent, la toate formele simple aceste două persoane: *trebuia(u), trebuise(ră),* precum şi la unele din cele compuse: *va (vor) trebui, va (vor) fi trebuit.*

In ce priveşte prezentul, singurul timp cu aspecte sufixate şi nesufixate, este de făcut aceeaşi observaţie ca în § 2 al acestui capitol, unde a fost vorba de prezenţa sau absenţa sufixelor *-esc* şi *-ez* în general. Am totuşi impresia că aici intervin criterii mai degrabă personale (decât regionale, ca acolo) în preferinţa pentru forma cu sufix sau pentru cea fără sufix. Afară de asta, foarte des se constată că acelaşi subiect vorbitor se foloseşte de amândouă, poate subt influenţa momentului psihologic, a situaţiei exterioare, etc. [2]

Ca auxiliar de mod, *a trebui* apare obişnuit fără sufix. Este bine să respectăm, dacă se poate, cu stricteţă acest uz, mai ales

---

[1] Fiind prědicativ, însemnează că are subiect, de obiceiu exprimat (şi totdeauna exprimabil). Deastădată, din cauza sensului ('am nevoie de'... ['cutare lucru] îmi este necesar') subiectul nu poate sta decât la pers. 3 şi 6. Nimeni nu se gândeşte, ca să zic aşa, la eventualitatea întrebuinţării unui subiect la alte persoane, oricât de puternic l-ar influenţa o limbă străină oarecare.

[2] Mai des are aspect sufixat pers. 6, şi aceasta, pentrucă deosebirea faţă de pers. 3 iese foarte lămurit la iveală (*trebuesc-trebueşte*, alături de *trebue* pentru amândouă).

la pers. 6. Să nu spunem, deci, *mişcările noastre trebuesc să fie trecute în inconştient* (Ins II, 4, 496); *nu trebuesc să devie dogme* (ibid. II, 3, 670), etc. Cât despre conjunctiv, situaţia diferă. Formele sufixate corespund mai bine sistemului lingvistic decât celelalte, pe care le simţim oarecum ca neromâneşti (sau mai puţin româneşti): *să nu trebue să fur* (AL, 29 Aug. 1937, 5, 1); *să trebue să munciţi* (CL, 31 Aug. 1935, 5, 7); *ca să nu trebue să mă plec* (ibid., 8 Febr. 1936, 4, 1-2). Pretutindeni, în asemenea cazuri, ne vom folosi de *trebuiască*. De ce această deosebire de tratament între prezentul indicativului şi acela al conjunctivului, de vreme ce teoretic ambele se află pe picior de egalitate din punctul de vedere al posibilităţii de a primi sau nu sufixul? Verbul nostru este, mai ales, impersonal, căci funcţiunea lui de semi-auxiliar întrece cu mult, ca frecvenţă, pe cea predicativă. Urmarea poate fi o confuzie (sau măcar teama de confuzie) între cele două moduri. Afară de asta, la marea majoritate a verbelor, pers. 3 şi 6 ale conjunctivului prezent se deosebesc lămurit de ale indicativului prezent. Deprinderea cu forme diferite face să se simtă nevoia de a diferenţia modurile în discuţie şi la *a trebui*. Această nevoie o satisfac numai variantele sufixate.

Aceeaşi situaţie avem şi atunci când partea a doua a formulelor menţionate mai sus este un participiu trecut (în loc de conjunctiv). La indicativ putem întrebuinţa ambele aspecte (cu şi fără sufix) ale verbului nostru[1]: *vinovatul trebue(şte) pedepsit, vinovaţii trebue(sc) pedepsiţi*, pe când la conjunctiv numai pe cele sufixate: ... *să trebuiască pedepsit* sau *pedepsiţi*.

Pentru a termina discuţia privitoare la flexiunea verbală, voiu mai releva câteva fapte mărunte. Pers. 1 dela *a continua* face 'regulat' *continuu*, prin urmare, să nu zicem, ca în DA 135, *eu continui să-i spun*. Această formă s'a născut subt influenţa atâtor verbe la care pers. 1 şi 2 sună identic, de pildă: *atribui, contribui, mântui,*[2] etc. Numai că analogia nu se justifică, deoarece verbele invocate aparţin conjug. IV. Există, într'adevăr, şi la conjug. I, destul de frecvent, identitate de formă între aceste două persoane: *apropii, descui, închei, tai*, etc., dar, pentru ca astfel de verbe să poată influenţa asupra lui *continua*, ar fi necesar ca asemănarea

---

[1] Pers. 6 de preferinţă cu sufix, pers. 3 de preferinţă fără.
[2] Faptul că pers. 1 se scrie cu *-u* nu schimbă situaţia din punctul de vedere al limbii vorbite, adică al pronunţării.

să meargă mai departe. Chiar cele cu *-ui* (ca *descui)* diferă de al nostru prin poziția accentului, prin *-ia* la infinitiv, etc.

Conjunctivul lui *(a se) chema* este *(să se) cheme,* chiar când are loc o inversiune. Așa dar *cheme-se,* nu *chiamă-se* (RFR, Apr. 1941, 151: *chiamă-se el Lope, Calderón* sau *Shakespeare).*

Câteva verbe recent împrumutate apar la infinitiv cu altă finală decât cea corectă. Toate sunt de conjug. I: *intima* (< frc. *intimer), jubila (< jubiler), opina (< opiner).* Urmează că pers. 1 și 6 indic. prez. fac *intimează, jubilează, opinează,* tot așa pers. 1 și 6 conjunctiv *(să) intimeze, jubileze, opineze.* Din chipul cum apar în scrisul actual aceste verbe rezultă limpede că ele sunt considerate de mulți ca terminându-se, la infinitiv, în *-ia: îl intimiază violent* (CL, 30 Iulie 1936, 2, 1); *toată presa jubiliază* (Ins, 15 Iulie 1936, 41), etc. La ultimele două va fi intervenit influența subst. *jubileu,* resp. *opinie,* ca și cum verbele ar fi niște derivate ale acestora.

In sfârșit, part. trecut al lui *a da* l-am întâlnit subt forma *dădut* (VR, Aug.-Sept. 1937, 139, în vers). In § 1 am văzut că chiar infinitivul acestui verb apare când și când modificat analogic *(dădea).* Asta înseamnează că începe să i se zdruncine sistemul flexionar. Punctul de plecare (pentru *dădea, dădut)* îl constitue *dădu* și *dădusem,* mult mai des întrebuințate decât *dete* și *detesem.* In ce privește participiul, putem invoca și analogia lui *stătut,* care, chiar dacă circulă puțin ca participiu propriu zis, apare frecvent cu valoare adjectivală (*om stătut, mâncare stătută,* etc.).[1]

CAP. VII: ADVERBUL.

Sunt puține fapte, toate de amănunt.

Adesea are numeroase aspecte, atât fonetice, cât și morfologice. Limba literară s'a oprit la forma cu *-a,* potrivit unei norme pe care o aplică și în cazul numeralelor ordinale *(al doilea, al zecelea,* etc.), apoi la n. pers. de felul lui *Costea, Neculcea, Voinea,* etc. Lipsa lui *-a,* destul de frecventă, mai ales în vorbire, provine din graiurile moldovenești. Curios este că întâlnim și forma *ades* (VR, Oct. 1938, 30), care pare neromânească, chiar dacă ne trimete la adj. *des,* tema adverbului în discuție. Ea trebue în orice caz evitată, mai ales că nu are măcar avantajul de fi mai „fru-

[1] De altfel, în total conjugarea lui *a da* seamănă bine cu a lui *a sta (stătu, stătusem, stând,* etc. — *dădu, dădusem, dând,* etc.).

moasă“ decât celelalte, ci dimpotrivă. Tot atât de variat se prezintă şi sinonimul *deseori*, al cărui aspect consacrat acesta este (cf. *multe ori*, *puţine ori*, etc.). Din cauza contaminaţiei cu *adese(a)*, el sună şi *adeseori*, *adeseaori*, forme care, din punct de vedere morfologic, sunt absurde[1] şi urmează să fie înlăturate din uz.

Atât, pronume nedefinit, funcţionează şi ca adverb. In această din urmă calitate el apare şi cum l-ar redat aici şi cu *a* final. Există o uşoară nuanţă deosebitoare între cele două aspecte, şi anume: primul, fără *-a*, ne întâmpină când *atât* precede un adjectiv sau un adverb, spre a forma împreună un fel de superlativ, de pildă *atât de bun*, *atât de frumos*, *atât de aproape*, etc. Celălalt rămâne să-l utilizăm oridecâteori cuvântul este oarecum independent: *am aşteptat atâta; nici atâta nu poate*, etc. Vom evita, deci, construcţii ca acestea: *un om cu atâta de cuprinzătoare intelectualitate* (Ins I, 1, 446); *cu atâta de mare atracţie* (ibid. II, 3, 1115), etc., care fac impresia că-s inculte, chiar triviale. Ivirea lor se datoreşte contaminaţiei dintre *(cu) atâta atracţie* şi *(cu) atât de mare atracţie*.

Adverbele de timp provenite din substantive ca *noapte*, *zi*, *primăvară*, *iarnă*, etc. au totdeauna forma articulată a acestora: *noaptea*, *ziua*, *primăvara*, etc. Unii publicişti, subt influenţa germ. *in der Nacht*, *im Frühling*, etc., recurg la locuţiunea prepoziţională corespunzătoare *(în noapte*, *în toamnă*, etc.), ceea ce nu-i deloc româneşte.

Participiul trecut al lui *datori* are, subt forma feminină *(datorită)*, valoarea unui adverb, echivalent al frc. *grâce (à)*, germ. *dank*, pe care am impresia că le ‘traduce’[2]. S’a impus genul feminin, din cauza sinonimului *graţie* (< frc. *grâce)*, dar şi subt influenţa altui sinonim, *mulţumită*[3], mai puţin frecvent. Nu vom spune, deci, şi nici nu vom scrie ca în CL, 23 Maiu 1936, 6, 6-7: *datorit nu ştiu cărei baghete*.

Un număr de adverbe sunt întrebuinţate, în mod abuziv şi,

---

[1] Căci *adese(a)* = *dese ori*, deci ori unul ori altul, nu însă amândouă odată, subt înfăţişarea unei formaţii hibride.

[2] In sensul că a fost creat spre a reda în româneşte aceste cuvinte străine. Avem un aşa numit calc lingvistic.

[3] Acesta reprezintă traducerea perfectă a germ. *Dank* şi ca atare trebue să fie de origine ardelenească sau bucovineană. Poate de aceea şi circulă mai puţin decât celelalte. Pare mai vechiu decât *datorită*, care, în această ipoteză, ar fi produsul unei ‘transpuneri’ semantice: *a datori* şi *a mulţumi* sunt numai înrudite ca înţeles, nu sinonime.

deci, necorect, ca adjective. Aceasta, din cauză că apartin la aceeaşi familie de cuvinte sau prezintă puncte de atingere semantică cu unele adjective propriu zise. Aşa dar, în ambele cazuri, confuzie. Astfel *arar(e)*, format dela adj. *rar* exact în acelaşi chip ca *adese(a)*, de care m'am ocupat mai sus, apare Luc 114 în construcţia *paşi arari*. Este evident că autorul s'a gândit la *paşi rari*, dar, fie din neatenţie, fie, mai probabil, din dorinţa de a inova (cu scopuri estetice), a înlocuit adj. *rar* prin adv. *arar(e)*, căruia i-a dat nu numai funcţiune, ci şi flexiune adjectivală.[1] Mă opresc la a doua explicaţie, fiindcă în aceeaşi operă dau peste alte construcţii asemănătoare: *sănii agale cu boi* (pag. 314) şi *umbre afunde* (394). Şi mai îndrăzneţ (ca să nu zic altfel) mi se pare autorul care scrie (AL, 28 Martie 1937, 14, 2-3): *nici chiar pretutindenele*[2] *Harry Baur*.

Dacă în asemenea cazuri avem a face cu apariţii izolate, fără şanse de a se răspândi, alte adverbe, cu funcţiune şi flexiune adjectivale, tind să se generalizeze oarecum. Este, în primul rând, *îndelung*. Dicţ. Acad. dă destule citate, mai ales din limba veche, în care acest cuvânt are valoare de adjectiv. Dar mai numeroase sunt atestările pentru valoarea adverbială. Ţinând seamă apoi de formaţia lui (în special de prezenţa prefixului *în-*, care-i identic cu prepoziţia temporală *în)*, mă cred îndreptăţit să admit că acest cuvânt a fost întâiu adverb şi numai după aceea a ajuns şi adjectiv. Oricum ar fi, valoarea lui adjectivală din momentul de faţă nu este continuarea vechii stări de lucruri, ci produsul unei atitudini inovatoare foarte recente, caracteristică, mai ales, pentru limbajul poetic (cf. *arare, agale*, etc. deja menţionate).

Cu *îndelung* merg alte două adverbe, formate cu acelaşi prefix şi asupra naturii adverbiale a cărora nu încape nicio îndoială. Sunt *îndestul* şi *îndeajuns* (sinonime, de altfel). Cel dintâiu se întrebuinţează ca adjectiv, din pricină că se confundă cu *destul*. Confuzia se datoreşte, evident, sinonimiei desăvârşite şi înrudirii atât de vizibile în ce priveşte originea, dar şi faptului că limba

[1] Intr'o ordonanţă a lui Constantin Ipsilanti, domnitorul Munteniei (1802-6), găsesc o foarte interesantă paralelă pentru acest uz: *din pricina adeselor tăieri* (v. AL, 25 Ian. 1938, 5, 4), unde adv. *adese* este pus în locul adj. *des*.

[2] Dela acest adverb există un adjectiv, creaţie recentă, care merge destul de bine, mai ales în stilul poetic: *pretutindenesc* (Nichifor Crainic). De adăogat *pretutindenar (sărutu-ţi dreapta, voevoade şi ctitor pretutindenar*, scrie Victor Eftimiu, AL, 21 Mai 1939, 1, 4-5).

noastră posedă multe cuvinte (aproape totdeauna verbe), care au forme duble, cu și fără *în-*, perfect identice ca sens[1]. Cât despre *îndeajuns*, el reprezintă o simplă variantă a adverbului *deajuns*, așa dar n'are măcar scuza, dacă mă pot exprima astfel, să fie format dela un adjectiv. Funcționează totuși adjectival, și încă des, prin analogia sinonimului *îndestul*, adverb, devenit și adjectiv, sau, poate, mai probabil, subt influența lui *destul*, tot sinonim cu el, dar adjectiv și (prin extensiune, ca în atâtea alte cazuri) adverb[2].

---

[1] V. mai departe „Formarea cuvintelor", cap. II.
[2] Despre adverbele în *-ește*, tot mai numeroase astăzi, va fi vorba la „Formarea cuvintelor".

PARTEA III: FORMAREA CUVINTELOR.

Una din caracteristicile cele mai izbitoare ale limbii actuale este tendinţa, teoretic nelimitată, de a forma cuvinte nouă, oridecâteori se simte nevoia. Şi nevoia se simte necontenit, graţie activităţii intense care se desfăşură în toate domeniile vieţii şi are drept rezultat crearea unui număr din ce în ce mai mare de noţiuni. Aceste noţiuni trebuesc numite. Cum ele ne vin, în majoritatea cazurilor, de aiurea, numele lor se împrumută din limba poporului prin intermediul căruia am luat cunoştinţă de noţiunile respective. Foarte adesea însă recurgem la creaţii proprii sau la adaptări, mai mult ori mai puţin originale, pe baza materialului lingvistic autohton.

O separaţie între împrumuturile lexicale propriu zise şi formaţiile româneşti în care intră, parţial, elemente străine nu-i posibilă totdeauna. De aceea crearea de cuvinte nouă cu ajutorul sufixelor, prefixelor şi al compunerii poate fi discutată tot aşa de bine la „Lexic", pentru motivul că şi aici şi acolo avem a face cu acelaşi proces lingvistic, care este îmbogăţirea limbii. Numai procedeul, adică mijloacele, diferă, de altfel mai mult aparent. Căci împrumutul dintr'un idiom străin, eventual dintr'un graiu popular indigen sau dintr'o epocă anterioară a limbii, nu este o operaţie pur mecanică. El presupune o intervenţie a sufletului subiectelor vorbitoare tot atât de activă ca şi în cazul creării de cuvinte nouă. Un element lexical venit de aiurea este supus unei transformări, nu numai exterioare (în cazul împrumuturilor străine, care trebuesc adaptate, fonetic şi morfologic, la sistemul limbii noastre), ci şi interioare, în legătură cu sensul, care mai totdeauna sufere o modificare, de obiceiu uşoară, datorită trecerii cuvântului respectiv dela un popor la altul, dintr'un graiu popular sau dintr'o epocă veche în limba comună, mai scurt, datorită deosebirii de mentalitate, de psihologie.

Oricum ar fi, formarea cuvintelor şi împrumutul lexical (în sens larg) merg, strâns legate, împreună. Atât cauza (nevoia de a exprima numărul enorm şi mereu în creştere al noţiunilor puse la dispoziţie de civilizaţia modernă), cât şi efectul (îmbogăţirea lexicului, cu urmarea-i imediată, care este înmulţirea nuanţelor semantice şi diversitatea lor) sunt aceleaşi în ambele cazuri.

Grupez materialul după mijloacele utilizate la crearea de cuvinte nouă: s u f i x e; p r e f i x e; c o m p u n e r e. Ca totdeauna în cursul lucrării de faţă, voiu releva şi deastădată mai ales faptele interesante, deci caracteristice pentru limba românească de astăzi. Discuţia o voiu reduce la strictul necesar.

CAP. I: SUFIXE.

Pun la un loc, în ordine alfabetică, sufixele derivative recente[1] şi pe cele vechi. De asemenea renunţ la împărţirea lor după natura morfologică a cuvintelor pe care le formează. Aceasta, nu numai pentrucă unele apar şi la substantive şi la adjective, etc., ci şi pentrucă scopul meu este să arăt mulţimea şi varietatea derivatelor româneşti actuale, iar implicit, posibilităţile, în principiu nelimitate, de care dispune limba spre a-şi îmbogăţi mijloacele de expresie în acest domeniu, indiferent de categoriile morfologice ale gramaticilor curente[2]. De altfel toate clasificările gramaticale, chiar cele mai ştiinţifice cu putinţă, sunt, într'o anumită măsură, artificiale şi prezintă, pentru neiniţiaţi, adică pentru mai toată lumea, marele dezavantaj că falşifică imaginea pe care trebue s'o avem despre limbajul omenesc, produs psihic eminamente unitar şi în veşnică activitate.

-adă: bufonadă[3] (Ci 185: *cât ţinuse bufonada), donquijotiadă* (Leca Morariu), *potemkiniadă* (1907 II, 461: *se dovedise strălucit meşter întru ale potemkiniadelor, cu ocazia expoziţiilor jubiliare).* Cred că tuturora le-a servit ca model *mascaradă,* al cărui sens peiorativ este atât de vizibil[4]. Există şi formaţii... serioase, dacă pot spune aşa: *balcaniadă* 'întrecere sportivă la care participă reprezentanţi ai ţărilor balcanice', *olimpiadă* (anterior pri-

[1] Cf. BPh VI, 1 urm., unde se pot găsi multe lucruri care lipsesc aici (v. şi VR, Maiu 1940, 134-5).

[2] Tot aşa voiu proceda şi în capitolele următoare.

[3] Sinonim cu mult mai răspânditul *bufonerie.*

[4] Şi din cauza unui fel de etimologie populară cu *mascară* (şi familia acestuia)?

mului, căruia i-a servit ca model), apoi, ca o creaţie trecătoare, *ceferiadă* 'a şaptezecea aniversară a C. F. R.' (sărbătorită în 1939).

-agiŭ. Impotriva aşteptărilor, acest sufix, care, prin originea lui turcească, pare a ne trimete la o lume oarecum îndepărtată, este neobişnuit de viguros. Ceea ce surprinde este pe de o parte marea mulţime a derivatelor, mai precis, aptitudinea limbii noastre de a forma, la orice prilej, cuvinte nouă cu ajutorul lui, iar pe de altă parte, predilecţia pentru creaţii dela teme recente. Dau toate exemplele înregistrate de mine, indiferent de aspectul sufixului (*-agiu* sau *-giu*) şi de natura primitivului: *actagiu* 'ţiitor de acte, funcţionar de birou' (Ins II, 3, 491), *bafta(n)giu* 'om cu baftă (cu noroc)', *biliargiu* 'jucător de biliard', *binagiu* 'lucrător la bina' (HM 14), *bombagiu* 'atentator cu bombe; lansator de ştiri senzaţionale (=bombe)', *bufegiu* 'patron al unui „bufet"' (Răzb 241), *calamburgiu* 'amator de calambururi', *carambolagiu* 'jucător (de biliard) la „carambol" (numai cu bilele, fără „popice")', *camionagiu, caramangiu* 'hoţ de buzunare' (APN 316; Foc 52) [1], *cazarmagiu* 'milităros, cazon' (*n'are nimic din „cazarmagiul" vremurilor de pace*, FM 69; *în discursuri de cazarmagiu*, PPG 128), *cherhanagiu* (Ins III, 8, 193), *combinagiu* (*cel dintâiu combinagiu politic îi va capta*, CL, 25 Apr. 1936, 3, 4), *corvagiu* '(soldat) care lucrează la corvezi' (FM 282), *cotiugaragiu* 'conducătorul sau proprietarul unui cotiugar' (JL, 30 Apr. 1939, 2, 3) [2], *cusurgiu* (*Românul este cusurgiu în plăceri...*, AL, 21 Apr. 1935, 9, 4; *C. se ştie cusurgiu la băutură*, Ci 25), *damblagiu* (fam.) 'om cu „damblale" (cu slăbiciuni)' (*damblagiii, adică băieţii de viaţă*, Act 7; cf. şi AL, 5 Ian. 1936, 6, 2), *declamagiu* 'care „declamă", care vorbeşte cu patos şi mult' [3], *dughengiu* 'prăvăliaş' (Luc 311), *frontagiu* 'ofiţer de front' [4], *grataragiu* 'bucătar special pentru fripturi la grătar' (Foc 17; AL, 11 Iunie 1933, 8, 1; Ins II, 4, 792), *halagiu* 'negustor din hală' (Văc II, 70), *limonagiu* 'negustor (sau fabricant) de limonadă' (Al, 28 Maiu 1933, 5, 1), *mulargiu* 'păzitor (sau proprietar) de catâri' (AL, 8 Apr. 1934, 3, 7), *pistolagiu* 'care trage cu pistolul', *pontagiu*

[1] Termen argotic.
[2] Se zice şi *cotiugarist*. *Cotiugar* 'căruţă mare cu cai pentru transportat lemne, mobilă, etc'. (la Iaşi şi aiurea prin Moldova de nord).
[3] Auzit dela un medic militar. Format după *reclamagiu*, cu care seamănă, până aproape de confuzie, şi subt raportul fonetic.
[4] In gura unui ofiţer „statmajorist" (cu nuanţă uşor dispreţuitoare).

'care pontează (la un joc de noroc)' *(Păi şi ţăranul era de-al nostru, pontagiu să dea ghies fraierilor,* IB I, 25), *poştagiu* 'diriginte de poştă' *(I-o spusese, te pomeneşti, căzătura de poştagiu,* CL, 22 Dec. 1934, 10, 2) [1], *rahagiu* 'vânzător de rahat' (Thur 97; IB I, 64), cu varianta *rahatgiu, rogabiu* 'hamal în port, care transportă mărfurile cu roaba' (D, 9 Nov. 1934) [2], *samaragiu* '(soldat) conducător de samare' (FM 72), *sifonagiu* 'fabricant de sifon' (Iaşi) [3], *şalagiu* 'avocat care stă mai mult „pe sală" (în sala paşilor pierduţi, etc.), spre a-şi recruta clienţi' (Iaşi), *şalvaragiu* 'Bulgar (care poartă şalvari)' (Ins, 15 Oct. 1936, 284), *tabietgiu* 'iubitor de tabieturi' (AL, 29 Aug. 1937, 9, 2), *taclagiu* 'care spune taclale' (AL, 18 Apr. 1926) [4], *tarabagiu* 'precupeţ cu tarabă în piaţă' (AL, 28 Febr. 1937, 9, 1), *teatragiu* 'om care „face teatru", nesincer, cabotin' *(când aceiaşi teatragii vor fi puşi faţă în faţă cu gura spurcată a aceluiaşi tun,* AL, 25 Maiu 1935, 1, 5), *trufandagiu* 'amator de trufandale' (AL, 29 Maiu 1938, 13, 3), *trupagiu* 'ofiţer de trupă' [5] (şi despre un „fost plutonier major", Laz 262), *ţucalagiu* < *ţucal* 'oală de noapte' (1907 II, 134), *untdelemngiu* 'vânzător (sau fabricant) de untdelemn' (AL, 8 Maiu 1932, 7, 1), *vorbagiu* 'vorbăreţ' (sens peiorativ), etc. [6] Combinarea acestui sufix oriental cu neologismele se explică, foarte probabil, stilistic: contrastul dintre atmosfera trezită de el şi aceea adusă de temele occidentale ajută mult la intensificarea nuanţei ironice, de dispreţ, pe care o au majoritatea derivatelor în *-(a)giu.* Să se compare, de pildă, *biliargiu, cazarmagiu, declamagiu* (faţă de *declamator), duelgiu frontagiu, reclamagiu, scandalagiu* ş. a.

-al. Extrem de răspândit, subt această formă sau cu diverse vocale de legătură între el şi temă; productiv, în sens strict. Exemple: *abisal* (L. Blaga), *arhitectural, atonal* (termen muzical), *autumnal, avocaţionl, cadastral (inginer cadastral), composesoral, compoziţional* (RFR, Apr. 1941, 168), *concepţional, contravenţional, decanal (decizie decanală), dimensional, direcţional, dirijoral, educaţional, focal* (VR, Maiu 1940, 119), *instituţional* (CR-M 177), *(inter)statal, izvodal* (L. Blaga), *jurisdicţional, maniacal* (G. Că-

[1] Ironic şi dispreţuitor. Se spune aşa şi despre factorii poştali?
[2] Intr'un reportaj din Brăila.
[3] Şi *sifonar* (tot la Iaşi).
[4] Intr'un articol de Gh. Gh. Nădejde.
[5] Cu acest înţeles l-am auzit dela un ofiţer de stat major (v. cele spuse în nota privitoare la *frontagiu*).
[6] Alte exemple, în BPh VII-VIII, 239-40.

linescu), *meşteşugal (înrudire meşteşugală*, AL, 20 Febr. 1938, 20, 2), *mormântal, muzeal, nodal (centrul nodal al oricărei preocupări*, Ins I, 2, 507), *observaţional* (M. Beniuc), *patronal, peretal (hartă peretală* 'hartă murală'), *procesional, psihoidal* (M. Beniuc), *raional* 'de raion', *scăunal (organizaţie scăunală*, I. Lupaş) [1], *sezonal, sororal* 'de soră' *(tandem sororal*, VR, Apr. 1933, 33) [2], *tendenţional, ţinutal* 'de ţinut' *(comitet şcolar ţinutal), unional, vocaţional* (BPed 156), etc. Variante: *-ial* în derivate ca *axial* [3], *censorial, cimiterial* (CIst 291), *demenţial* (G. Călinescu), *dirigenţial* (sinonim cu *dirijoral*, notat mai sus), *factorial* (termen de psihologie aplicată), *jurisprudenţial, nunţial, periferial, pontifial* (CIst 307), *prefectorial, rasial, tangenţial* (Spm 152), etc.; *-ual* în *cercual (casă cercuală*, prin Ardeal), *conceptual (câştiguri conceptuale*, Ins I, 2, 523), *instinctual, manual, sexual, textual*, etc. Oamenii inculţi confundă pe *-al* cu *-ar*, de ex. *brutar* pentru *brutal* [4], *penal* p. *penar* 'cutia de ţinut condeiele, etc.' [5] (Gl, 26 Maiu 1940, 24, 3-5), *tribunar* p. *tribunal*, etc. Confuzia are loc şi în sens invers: *liberar* pentru *liberal* [6].

-an: acest sufix vechiu, cu valoare, între altele, augmentativă şi peiorativă, apare mai ales la subst. *bogătan*, de origine ardelenească, pe care-l întrebuinţează şi scriitori din celelalte provincii, tocmai din cauza nuanţei lui semantice, de natură afectivă, absentă la sinonimul literar *bogătaş*. Pentru acest motiv îl înregistrez aici.

-ant: filozofant (VR, Apr. 1939, 71), *paradant* (ibid. 69). Un fel de participii prezente (cu valoare adjectivală), după model francez, dela *filozofa*, resp. *parada*, ambele împrumutate din franţuzeşte. V. Eftimiu are, în nu ştiu ce povestire a sa, un personaj *Morfinomanta*, al cărui nume ne trimete, evident, la *morfinoman(ă)*. Să se compare forme duble, dela aceeaşi temă, precum

[1] Cf. *scaun de judecată*.

[2] In ironie, despre două surori „inseparabile".

[3] Foarte răspândit, în ultimii ani, când s'a vorbit mereu de „axă" (alianţa germano-italo-japoneză).

[4] Ar putea fi şi o etimologie populară: cine spune aşa îşi închipue că *brutal* este subst. *brutar*. Fenomenul apare, câteodată, şi în limba cultă, când dela aceeaşi temă există derivate cu ambele sufixe: *familial-familiar, literal-literar, original-originar, principial-principiar, temperamental-temperamentar* (pentru acesta, v. RFR, Ian. 1941, 169), *temporal-temporar (situaţie temporală*, CL, 1 Febr. 1936, 3, 7), etc. şi cu sensuri diferite.

[5] *Penal* (cu *-al!)* spun şi Ruşii acestui obiect.

[6] Poate şi din cauza lui *r* precedent se preface *-l* în *r*. Cf. şi *-er* confundat cu *-el: parizél* pentru *parizer* 'specie de cârnaţ' (RFR, Apr. 1940, 116), apoi fenomenul opus: *mezeluri* > *mezeruri* (în vorbirea periferică).

comedian și *comediant*, *curtezan* și *curtezant* (v. BPh VI, 6). Varianta în *-ant*, la acestea din urmă, este populară, mai exact, periferică.

-ar. Avem un sufix *-ar* moștenit sau împrumutat din limbi balcanice, extrem de frecvent (v. Suf 79 urm.) și care continuă a fi productiv, cum probează, de pildă, formațiile dela numerale: *sutar* 'monetă sau bancnotă de 100 lei', *miar* 'bancnotă de 1000 lei', apoi, în limbajul jucătorilor de cărți, *șesar* (Gl, 9 Iunie 1940, 3, 3), *șeptar, optar* și *novar* [1], al căror punct de plecare trebue căutat în *decar* < neogrec. δεκάρι [2], și nesfârșitele derivate din vorbirea curentă (de obiceiu nomina agentis), pe care cred interesant să le înșir aici, tocmai ca un argument în sprijinul afirmației mele: *aburar* 'dispozitiv pentru colectat și eliminat aburii' (Iași), *alunar* 'vânzător de alune' [3], *apar* 'om care vinde sau cară apă' (CS 161), *arămar (negustori din Sringar, arămari din Benares,* AL., 15 Sept. 1935, 5, 1), *bodegar* 'patron de bodegă' (AL, 16 Dec. 1928, 2, 2; v. și ibid., 25 Oct. 1936, 4, 1; CL, 18 Apr. 1936, 5, 1), *brișcar* 'conducător de brișcă' (RB-R 45), *cămeșar* 'purtător de cămașă colorată' (D, 27 Ian. 1936) [4], *ciocănar* 'lucrător pavagiu (cu ciocanul)' (auzit la Iași); 'lucrător metalurgist (cu ciocanul)' (CL, 27 Iunie 1936, 6, 2) [5], *cornar* 'vânzător de cornuri' (PF 155), *cotiugarar* 'proprietar (sau conducător) de cotiugar', *cuțitar* 'delincvent care operează cu cuțitul' *(cine plătește tuturor cuțitarilor, borfașilor și hoților de buzunare...,* CL, 12 Sept. 1936, 2, 6; cf. și AL, 21 Martie 1937, 9, 2; Thur 100), *dricar* 'antreprenor de dricuri', *drumar* 'călător, excursionist' (VR, 30 Apr. 1934, 26; Ins, Oct. 1940, 41), *faetonar* 'vânzător de lapte la domiciliu' < *faeton* (București), *fructar* 'vânzător de fructe' (VR, Iunie-Aug. 1936, 98), *furgonar* '(soldat) care lucrează la furgoane' (ibid., Apr.-Maiu 1934, 15), *ghetar* 'negustor de ghete' *(șmecheru' de Costică, „ghetaru"*, Foc. 131), *grânar* 'negustor de grâne' (CL, 27 Ian. 1934, 8, 5 și 24 Febr. 1934, 11, 4) [6], *gropar* 'cioclu' (AlS 67), *hăinar* 'negustor de haine

[1] Acestea trei auzite de mine.
[2] Cf., din alt domeniu, *cincar* 'cal de cinci ani' (Dicț. Acad.).
[3] Și femin. *alunăreasă* (Petr 57).
[4] Cu semnificație politică (pe vremuri).
[5] Cf. *ciocănaș* 'lucrător (cu ciocanul) în salinele dela Telega' (VR, Martie 1938, 37).
[6] Mai însemnează și 'depozit de grâu; (pământ) producător de grâu', dar, cu acest sens, nu-i, propriu vorbind, un derivat dela *grâne* (plur. lui *grâu)*, ci frc. *grenier* (modelat subt influența lat. *granarium* sau, poate, numai a rom. *grâne)*.

gata' (AL, 24 Oct. 1937, 9, 1), *legionar* 'partizan al „legiunii" (partidul politic bine cunoscut)', *lopătar* 'lucrător cu lopata în porturi' (AL, 6 Nov. 1938, 7, 3); 'cel care adună banii „cu lopata" la cazino' (Ci 254), *luftar* 'vilegiaturist' (Putna-Bucovina) < germ. *Luft* 'aer', *macaronar* 'Italian' (= 'mâncător de macaroane') (VR, 31 Dec. 1933, 23), *măgărar* („adică un om care căra apă din afară de oraş cu ajutorul unui măgar", CME 125; cf. şi Luc 361), *mărfar* 'tren de marfă', *măţar* 'curăţitor de maţe' (?) (*se dădeau acolo parlagiilor şi măţarilor*, Cr 62), *mezelar* 'fabricant (sau negustor) de mezeluri', *monetar* 'cel care bate (sau vinde) monete'[2]), *mozaicar* 'lucrător de mozaic' (Iaşi)[3], *năsipar* 'cel care scoate şi cară nisipul' (Aroneanu-Iaşi), *nădrăgar* 'pantalonar' (Ardeal)[4], *orzar* 'negustor de orz', *ospătar* 'hangiu' (FJ 160; CrA 86; CCr 172); 'chelner' (ALi 114), *otgonar* (VR, Nov. 1939, 60), *parchetar* 'lucrător de parchete' (VR, Ian. 1940, 31), *parfumar* 'fabricant de parfumuri' (AL, 22 Martie 1931, 4, 4), *paşaportar* 'străin (cu paşaport); traficant de paşapoarte' (ziarele), *păstrăvar* 'pescuitor de păstrăvi' (VR, Nov.-Dec. 1930, 6; AL, 19 Sept. 1937, 3, 2), *penar* 'cutie pentru creioane, condeie, etc.' (AL, 27 Dec. 1931, 6, 3)[5], *pensionar* 'cel care stă în pensiune' (Ins, Iunie 1940, 449)[6], *pieţar* 'negustor pe piaţă', *poştar* 'factor poştal' (Petr 288; VR, Ian. 1940, 55), *prăvăliar* 'proprietar (sau arendaş) al unei prăvălii' (AL, 1 Aug. 1937, 18, 3)[7], *prundar* 'cel care scoate şi transportă prund' (RFR, Sept. 1939, 710), *puicar* 'vânzător ambulant de pui' (Bucureşti), *rămar* 'lucrător de rame' (ŢK 223), *scrânciobar* 'omul care învârteşte scrânciobul, ia bani dela clienţi, etc.' (AL, 15 Apr. 1934, 5, 7), *sfeşnicar* 'candelabru' (*cele care închinau subt sfeşnicarele mânăstirii*, AL, 27 Nov. 1938, 8, 6), *sforar* 'trăgător de sfori' (*tâlharii de sforari*[8], ŢB 273), *sifonar* 'fabricant (şi negustor) de sifon' (Iaşi), *slujnicar* 'servitor' (Luc 30, 190); 'bărbat care face

---

[1] *Legionar* 'soldat roman' este împrumutat (din franţuzeşte sau latineşte).
[2] In terminologia numismaţilor.
[3] Se spune şi *mozaist*.
[4] Cf. şi *izmenar*, *surtucar*, formate tot dela nume de haine, cu acelaşi scop de a caracteriza, adesea ironic, pe oameni după îmbrăcăminte.
[5] Sinonim cu *plumbieră*. Cf. şi *penal*, notat mai sus.
[6] Ar putea fi şi frc. *pensionnaire*, care ne-a dat sigur pe *pensionar* 'funcţionar la pensie'.
[7] Mai răspândit este sinonimul *prăvăliaş*.
[8] Aluzie specială, după cât se pare, la avocaţi.

dragoste cu slujnicele' (Eur 324; Cr 15; Log 327)[1], *sorcovar* 'care umblă cu sorcova' (Iveşti-Tecuciu), *strimţar* 'orăşan, om îmbrăcat cu haine nemţeşti, strâmte' (?) *(nu mă scotea din cioflingar, strimţar,* AL, 13 Nov. 1938, 2, 1), *stupar (zumzetul potolit de stupar al halei,* AL, 28 Febr. 1937, 10, 1), *şlepar* 'conducătorul unui şlep' (Eur 296; VR. Ian.-Febr. 1933, 21), *şperţar* 'cel care ia „şperţ", om venal' *(nu şperţarul acreditat şi atitrat,* VR, Ian. 1939, 5), *şuetar* 'care ştie să jongleze cu cuvintele, care face pe grozavul' (?) *(având darul de a istorisi cu patos şi vervă, îşi exagera însuşirile de şuetar, ca să-şi epateze prietenul,* 1907 II, 266)[2], *şurubar* 'lucrător la velniţă' (Ins III, 7, 428)[3], *tăvălucar* 'lucrător cu tăvălucul' (Brăila), *tejghetar (tejghetar ordinar, care e'n stare să te despoaie de haine şi de suflet,* Azi, 10 Martie 1940, 8, 1-2)[4], *tezaurar (până ce tezaurarul eminenţei tale se va înfăţişa ca să plătească patru sute treizeci de galbeni,* AŞ 101)[5], *ţapinar* 'lucrător cu ţapina (în pădure)' (Valea Bistriţei-Neamţu)[6], *ţiglar* 'lucrător care acopere casele cu ţiglă', *ţucălar* (fig.) 'ordonanţă militară' (Opinia, Iaşi, 2 Apr. 1935)[7], *ţuicar* 'fabricant (şi negustor) de ţuică' (AL, 24 Oct. 1937, 9, 1), *uliţar (se pomeni huiduit de uliţarii Parisului,* AL, 8 Martie 1936, 3, 6)[8], *umbrelar* 'fabricant de umbrele' (AL, 9 Aug. 1936, 8, 7), *undiţar* 'pescar cu undiţa' (VR, Dec. 1939, 4; Ins III, 6, 3), *vagonetar* 'cel care transportă cărbuni, etc. cu vagonetul' *(este vagonetar într'o mină de cărbuni,* Azi, 11 Iunie 1939, 5, 1), *zbilţar* 'cel care prinde cu zbilţul' *(Vin zbilţarii...,* AL, 17 Nov. 1935, 3, 6)[9]. Subt acelaşi aspect *(-ar),* s'a introdus, odată cu atâtea neologisme, frc. *-aire*[10], care circulă mult în timpul din

---

[1] Deja la N. Filimon, *Nenorocirile unui slujnicar.*

[2] Sens figurat, căci cel propriu aparţine terminologiei jocurilor de cărţi, care posedă şi primitivul *şuetă.* 'A face o şueta de écarté' însemnează 'a da un banc de écarté, a face pe „bancherul" la acest joc' (ceilalţi ponteazâ), iar *şuetar* este bancherul însuşi.

[3] Mult mai cunoscut este sensul figurat al acestui substantiv.

[4] Insemnarea proprie este 'vânzător care stă la tejghea' (— casier).

[5] Va fi servit ca model frc. *trésorier?*

[6] *Ţapina* e un fel de cange, cu care se prind şi se rostogolesc butucii (cuvânt de origine italiană).

[7] Cf. *ţucalagiu,* notat mai sus. Amândouă au sens foarte peiorativ.

[8] Prin Moldova de nord circulă derivatul *uliţarnic* 'cel căruia-i place să umble prin vecini, pe străzi, etc.' Sinonim cu *uşernic.*

[9] Autorul se referă la vremea când tinerii erau luaţi cu arcanul la armată.

[10] Formă savantă a lat. *-arius* (> rom. *-ar).* Cea moştenită este *-ier* (v. mai departe).

urmă, la substantive şi adjective. Iată exemple[1]: *acţionar*, *alfabetar* 'listă alfabetică' (UCr 13)[2], *argintar* 'iubitor de arginţi' (*argintari de tarabă*, scria undeva o foarte ortodoxă doamnă) [3], *capitolar*, *cărbunar* 'negustor de cărbuni' (cf. frc. *charbonnier)*, *clientelar* (RIR X, 433), *colecţionar*, *colinar*, *comunitar*, *demisionar*, *divizionar* 'general de divizie' (< frc. *divisionnaire)*, *documentar* (în limbajul cinematografului, ca adjectiv pe lângă *film* sau ca substantiv), *familiar* 'familist' (Foc 127)[4]; 'prietenul, omul de casă al cuiva' (< frc. *familier)*, *gestionar*, *herbar*, *insectar*, *instrumentar*, *insular*, *monetar* (*sistem monetar)*, *multitudinar* (RFR, Apr. 1940, 138), *naţionalitar* (Ins II, 3, 636; creat după modelul lui *totalitar?)*, *pamfletar*, *peregrinar*, *permisionar* 'soldat în permisie' (*Toţi erau permisionari, care încercau să străbată către casele lor*, Trf 140) şi 'tren pentru militarii în permisie' (< frc. *permissionnaire)*, *statutar*, *totalitar*, *universitar* 'de universitate'; 'membru al echipei universitare de foot-ball' (AL, 2 Febr. 1936, 8, 6), *vestiar* 'garderobă (în localurile publice)' (<frc. *vestiaire)*[5], etc. Are şi varianta *-uar*: *funduar* (*carte funduară*, termen juridic ardelenesc, în legătură cu proprietatea de pământ), *mortuar*, *portuar* ş. a.

-ard: *comunard* (*revoluţia comunardă)*, *dinamitard* (VR, Iunie 1940, 136), *filozofard* (*să lase altora mania filozofardă*, Azi, 8 Sept. 1940, 7, 3), *sorbonard* 'doctor dela Sorbona'. M'am oprit asupra acestui sufix numai pentru derivatul al treilea, care, foarte probabil, nu există nici în franţuzeşte, de unde ne-au venit cuvintele în *-ard*. Toate au sens peiorativ, ca şi în limba lor de origine.

-at, foarte răspândit. La exemplele date în BPh VI, 10-11 adaug: *artizanat* <*artizan* 'meşteşugar' (din frc. *artisan)*, *autorat* 'calitatea de autor', *censorat* 'funcţiunea de censor (la o bancă sau

---

[1] Ar putea figura şi în lista precedentă astfel de cuvinte. Este greu de hotărît, cu precizie şi totdeauna, dacă o formaţie în *-ar* este împrumutată, decalcată după un model străin (câteodată trebue să luăm în consideraţie şi ital. *-ario)* sau derivat pur românesc.

[2] Termen arhivistic, menit să înlocuiască pe *repertoar*, care sună prea străin?

[3] Dubla însemnare a acestui cuvânt (cea obişnuită este 'lucrător sau fabricant de obiecte de argint') aminteşte de *cuţitar* 'fabricant sau negustor de cuţite' şi 'delincvent care operează cu cuţitul' (ultimul sens, în vorbirea mai mult ori mai puţin argotică).

[4] Intrebuinţare specială (de aceea autorul îl subliniază).

[5] Nu despre toate cuvintele din această listă se poate afirma, cu deplină siguranţă, că au, direct sau indirect, pe *-ar*<frc. *aire*, *-ier*. V. mai sus, nota 1.

întreprindere industrială, etc.)', *evoluat* (subst.)[1], *patronat* 'calitatea de patron; totalitatea patronilor, instituţia patronală', *pugilat* 'luptă; box', etc., ca să nu mai pomenesc de atâtea altele, care sunt la îndemâna oricui, precum *decanat, directorat, inspectorat, postulat, rectorat,* etc. Cf. şi *ajutoriat (ajutoriat de primărie,* OP. I, 157), *primariat,* cu *-i,* vocală de legătură între sufixul propriu zis şi temă[2], ca la *ministeriat, notariat,* etc.

-atic: apare la câteva cuvinte, nu atât după modelul formaţiilor vechi în *-atic* moştenit, cât, mai ales, subt influenţă străină, şi anume italiană. Alături de *noptatic* (A. Cotruş), existent deja la Odobescu[3], găsim *catedratic* (G. Călinescu) < ital. *cattedratico* (adj.) 'de catedră, profesoral', *iniţiatic* (idem), *oratic* 'oral' (RFR, Iulie 1941, 175). Ultimul, creaţie a criticului Şerban Cioculescu, nu poate fi înţeles decât graţie contextului, căci, în ciuda identităţii primelor sunete, nimeni nu se gândeşte că ar avea vreo legătură cu *oral* (şi lat. *os, oris)*[4].

-ator (cu forma 'românizată' *-ător)*[5]. Se întâlneşte neobişnuit de des, din cauză că prezintă avantajul de a înlocui o propoziţie întreagă, al cărei predicat este verbul din tema derivatelor cu acest sufix. Intr'adevăr, *creator* însemnează 'cel care creiază', *făcător* 'cel care face', etc. Şi cum nevoia de a 'economisi' vorba, adică de a recurge la mijloace de expresie mai simple, se simte cu atât mai mare putere, cu cât trăim într'o epocă de „dinamism" (ca să utilizez şi eu un termen întrebuinţat de aproape toată lumea), este natural să se ivească la tot pasul formaţii de acest fel. Din păcate, în ciuda marelui număr de cuvinte în *-(ă)tor,* femin. *-(ă)toare,* moştenite sau născute pe teren românesc, pe care le posedă vorbirea populară, derivatele mai mult ori mai puţin recente nu totdeauna par a corespunde sistemului lingvistic românesc, în orice caz, nu satisfac pe deplin simţul nostru pentru limba maternă. Aceasta se va vedea la majoritatea exemplelor ce urmează, pe care le-am ales, de altmintrelea, în scopul de a arăta mai cu

---

[1] In presa zilnică (n'am notat unde şi nici sensul nu l-am sezisat prea bine).

[2] Mă pun din punctul de vedere al conştiinţei subiectelor vorbitoare.

[3] Care-l va fi creat însuşi, pornind dela *primăvăratic, tomnatic,* etc.

[4] Cf. şi *ogaratic* 'ca ogarul' (FJ 112), *ostrovatic* (VR, Ian. 1940, 45), *subţiatic* (ZN 233; Ci 217), *zburdatic* (VR, Sept-Oct. 1939, 4).

[5] Variantă a lui *-tor.* Câteodată avem a face cu modele străine, nu în ce priveşte sufixul, deci partea morfologică, ci sensul. Derivatele dela teme recente păstrează, de obiceiu, pe *-a* (neprefăcut în *ă,* cum cer normele fonetice româneşti).

seamă inconvenientele abuzului cu astfel de formații. De pildă [1]: *abstractator* (D. Barbellian = I. Barbu); *atacatorii l-au înconjurat* (AL, 28 Febr. 1937, 9, 1); *contrazicătoarea mea* (Ins I, 2, 546); *descoperiri desconsiderătoare* (VR, Iulie 1937, 134); *disciplinator* (Dr. Gr. Popa); *exprimatorul însușirilor de războiu* (AL, 31 Ian. 1937, 4, 1-3); *fierbător* (Dr. Gr. Popa); *întrupător; susținătoarea universului și menținătoarea unei structuri ordonate* (Ins I, 2, 583); *agasările născătoare ale acelei atmosfere* (AL, 8 Dec. 1935, 8, 5); *punctator (de filme); răsculător al Românilor* (Ins II, 3, 285); *solidarizator* (Dr. Gr. Popa); *versurile trebuesc să fie stârnitoare de imagini* (Ins II, 3, 1076); *văzător*, etc.

Să se compare cu acestea următoarele, care, indiferent de vrâstă și de mediul unde au luat naștere, corespund, în general, normelor de formare a cuvintelor: *cocător* 'lucrător brutar care coace pânea' (Azi, 25 Iunie 1939, 4, 4); *descojitoare* 'unealtă de descojit floarea soarelui'; *făcător (subt direcția unui făcător de voturi*, AL, 20 Maiu 1934, 1, 1) [2]; *frământător* 'lucrător care frământă aluatul pentru pâne la brutărie' (Azi, loc. cit.); *împământenitor (Maiorescu e împământenitorul la noi al acelei false estetici*, JL, 12 Martie 1939, 2, 2) [3]; *jelbăritor* 'reclamant' *(veniră jelbăritori să-i ceară ocrotire*, AL, 20 Nov. 1938, 3, 2); *răcitor* 'instalație specială pentru păstrat, la rece, lucruri de mâncare, băuturi, etc.' (Drom 355) [4]; *spălător* 'lavuar' (OC 24) [5]; 'loc public pentru spălat rufe' *(spălătorul comun unde femeile din Cavarna vin și spală*, CL, 31 Aug. 1935, 7, 7); *stingător* 'aparat de stins focul'; *suflător* 'instrument muzical de suflat' *(coardele și suflătorii*, AL, 26 Dec. 1937, 21, 4); 'lucrător care „suflă" (în fabricile de sticlă)'; 'instrument pentru pompat aer, ca să se întrețină focul'; *ungător* 'lucrător care unge mașinile' (AL, 13 Ian. 1929, 4, 2), etc.

-ăreț. Iată un sufix care câștigă teren subt ochii noștri. Se formează cu el numeroase adjective, mai toate având sens peiorativ sau, cel puțin, ironic. Aceasta dovedește că posedă, virtual, bine înțeles, calități stilistice, care pot deveni realitate materială,

[1] Ca să nu deschid o rubrică nouă, pun la un loc cu derivatele în *-ator* și câteva în *-itor*.
[2] Autorul este T. Arghezi.
[3] Citat din G. Călinescu.
[4] Un sinonim, din limbajul gospodinelor, este *ghețar*.
[5] Creație menită, probabil, să înlocuiască pe *lavuar*, prea străin de spiritul limbii noastre. Cf. și *spălător* 'cârpă pentru spălat vasele'. O adevărată pletoră semantică la acest cuvânt.

dacă sunt utilizate, la locul și momentul potrivit, de către creatorii formațiilor respective. Valoarea afectivă nu vine, probabil, numai dela sufix, dovadă atâtea derivate cu *-ăreț* lipsite de orice nuanță peiorativă, dar nici numai dela temă, care, combinată cu alt sufix, are un sens neutral, adică obiectiv. Ea izvorăște, ca de obiceiu în asemenea cazuri, din combinarea ambelor elemente, fără să putem preciza, fié și numai aproximativ, cum se face că suma lor conține un adaos pe care nu-l găsim la niciunul luat aparte. S'a pornit, cu siguranță, dela câteva formații, puțin numeroase de altfel, care, grație mai ales temei, aveau o nuanță peiorativă destul de accentuată, cum ar fi *certăreț* și *vorbăreț*[1].

Iată-le pe cele mai frecvente: *alergăreț (alergăreață și nepăsătoare la intemperii*, Foc 323), *băgăreț (Cei mai „băgăreți" erau vestiții frați Micu*, Văc I, 65), *descurcăreț* (la Cez. Petrescu; cred că-i „traducerea" frc. *débrouillard), iertăreț (...când e femeia mai a naibii, atunci e bărbatul mai iertăreț*, C. Manolache), *iubăreț (oaspeții ăștia venerabili și șefi de familie, iubăreți și depravați numai în orele libere*, Foc 385), *învârtăreț* (sinonim cu *descurcăreț), jucăreț (jucăreții iscodesc fetele și fetele cer consumație*, AL, 17 Oct. 1926, 3, 1), *petrecăreț, plimbăreț (E voiajor comercial sau dascăl de școală primară sau numai plimbăreț*, Foc 245; *misionari peste graniță, „plimbăreți" oficiali*, Ins II, 4, 60), *plângăreț, râzăreț (cu ochii râzăreți și mutră vicleană*, AL, 5 Febr. 1939, 10, 1), *scribăreț* 'scriitor' *(și scribărețul acesta cine mai este?*, OP II, 93), *strângăreț (contra acelui tineret, care soarbe din atâtea izvoare, veșnic strângăreț, veșnic nesățios*, Azi, 30 Iunie 1940), *văi(e)tăreț* (EO II, 195; COr, 273, 294; AL, 1 Aug. 1937, 7, 4), *zâmbăreț (Era foarte gras, foarte chel, foarte zâmbăreț*, AN 339; *îl pofti zâmbăreață*, Ci 9). Pentru sezisarea nuanței peiorative, de care pomeneam mai sus, să se compare *băgăreț* cu sinonimul *vârîcios, plângăreț* cu *plângător, râzăreț* cu *râzător, strângăreț* cu *strângător, zâmbăreț* cu *zâmbitor*. Vezi și DR VII, 469-70.

[1] Ultimul posedă varianta *vorbareț*, care la Tecuciu, unde există alături de *vorbăreț*, n'are nimic din sensul peiorativ al acestuia, dimpotrivă exprimă, mai degrabă, o atitudine favorabilă. Când se spune despre cineva că-i 'vorbareț', toată lumea înțelege că are a face cu un om bine dispus și binevoitor, glumeț sau șăgalnic, a cărui vorbă multă îți produce plăcere. Am putea trage de aici concluzia că nuanța ironică a lui *-ăreț* se datorește, într'o oarecare măsură, deosebirii fonetice față de *-areț* (*ă* în loc de *a* și accentul pe silaba ultimă).

-ărie. Ca valoare stilistică, seamănă cu *-ăreț* (poate că sunt şi înrudite, ambele având un element alcătuitor comun, pe *-ar-?)*. N'am găsit prea multe derivate cu acest sufix, dar ele sunt foarte interesante: *cifrărie (nu am priceput nimic din cifrăriile acelea*, Azi, 25 Aug. 1940, 1, 2), *conțopistărie* (Luc 309), *grețărie* (N. Iorga), *gagicărie (ne-am prăjit de gagicărie în seara asta*, AL, 20 Iunie 1937, 11, 1)[1], *hârtărărie* (în limbajul funcționarilor, plictisiți de mulțimea 'hârtiilor', adică a adreselor, ordinelor, rapoartelor, etc.)[2], *moşnegărie* 'moşneag' (Nirv 93), foarte des, *politicărie* (CL, 12, Oct. 1935, 2, 3; Răd II, 79), *romanticărie* (CIst 394). Cred că tot aici trebue puse mai degrabă *ciocoierie* (CIst 845), *ghiduşărie (ghiduşăriile unor clovni*, CL, 31 Aug. 1935, 5, 6), *şefărie (Dacă ministerul... ar suprima toată şefăria care-l aglomerează*, T. Arghezi, D, 2 Sept. 1933, 1, 7). *Ghiduşărie* ar putea fi interpretat şi ca un derivat dela *ghiduşar*[3]. Nuanța lui peiorativă iese clar la iveală, dacă-l punem alături de sinonimul *ghiduşie*. Cf. şi câteva derivate cu sens pur colectiv: *arămărie* 'obiecte de aramă' (CL, 15 Iunie 1935, 6, 1), *cărnărie* 'măcelărie' (AL., 27 Nov. 1938, 4, 1), *orezărie* 'cultură de orez', *păducherie* (Baud 9), etc.[4].

-bil. Ce-am spus despre *-ator*, în legătură cu avantajul 'scurtării' vorbei, este valabil, într'o măsură chiar mai mare, şi pentru *-bil*, care nu prezintă inconvenientul, relevat acolo, de a da naştere la formații nu tocmai potrivite cu spiritul limbii noastre. Deosebirea se explică, probabil, prin originea diferită a acestor sufixe: *-(ă)tor* este moştenit, iar *-bil* împrumutat de curând. Un uz îndelungat, în ce priveşte pe primul, a deprins subiectele vorbitoare cu un fel de tradiție, care nu permite, fără risc, crearea de cuvinte nouă în orice condiții. Pentru *-bil* nu există nicio restricție. El se poate alipi la teme verbale vechi tot atât de lesne ca şi la cele nouă, iar formațiile respective sunt foarte accesibile, în sensul că se adaptează deopotrivă de bine şi la limbajul ştiințific şi la cel familiar. Numeroase derivate în *-bil* sunt apariții trecătoare, de moment: se ivesc oridecâteori le simțim nevoia, pentruca apoi să le uităm şi, eventual, să le creăm din nou, dacă

---

[1] Dela argot. *gagică* 'amantă, iubită'.

[2] Format, poate, subt influența frc. *paperasserie*.

[3] DE înregistrează (pentru Bucovina) varianta *ghiduşer*.

[4] De adăugat *covorărie* (ȚB 289), *domnărie* (Nirv 113), *hăinărie* (EO I, 297), *muscărie*, *plopărie* (AL, 20 Nov. 1938, 7,4), simple colective, şi acestea fără valoare stilistică.

împrejurările cer. Această lipsă de stabilitate caracterizează, în special, derivatele din vorbirea curentă, care exprimă deseori o nuanţă de uşoară ironie. Deoarece avem a face cu un sufix recent, se înţelege că modelul străin joacă un rol important în manipularea lui. Mă gândesc, mai cu seamă, la faptul, foarte interesant din punct de vedere teoretic, că unele formaţii dela teme vechi nu reprezintă altceva decât redarea fidelă a sinonimelor franţuzeşti, adică traduceri literale (sau calcuri lingvistice) după acestea. Am dat în BPh VI, 28 destule exemple menite să ilustreze consideraţiile generale, făcute aici şi acolo. Voiu adăuga altele, alese în acelaşi scop.

agitabil (V. Pârvan), *circulabil* (termen edilitar: *partea circulabilă a străzii)* [1], *conceptibil* (CIst 400), *cunoştibil* (P. P. Negulescu), *găsibil (niciodată găsibil*, CL, 11 Ian. 1936, 6, 7) [2], *indefinibil, (in)descifrabil, indubitabil* (AL, 15 Martie 1935, 8, 3-4), *inenarabil* (G. Călinescu), *interşanjabil* (L. Blaga), *înflăcărabil* (VR, Nov. 1939, 55), *înghiţibil* (AL, 20 Dec. 1936, 8, 3-4, ironic), *întâmplabil (lucruri întâmplabile,* AL, 15 Nov. 1936, 8, 3), *măsurabil (interacţiune sezisabilă şi măsurabilă,* Ins I, 1, 648) [3], *nedespărţibil (nedespărţibil de talent,* CL, 7 Martie 1936, 3, 1-2) [4], *negrăibil (în domeniul negrăibilului,* VR, Dec. 1937, 105) [5], *nemărturisibil* (AL, 22 Sept. 1935, 9, 1),*nemistuibil* (VR, Ian. 1940, 184), *neschimbabil (idealuri neschimbabile* RE 130) [6], *nesuspectabil* (G. Călinescu), *neurmăribil* (N. Iorga), *pipăibil, precizabil, recunoscibil* (Revista Bucovinei), *rezolvabil* (DA 111), *secţionabil* (G. Călinescu), *spiritualizabil* (V. Pârvan), *stingibil* (Ins, Sept. 1939, 459), *studiabil* (G. Călinescu), *vizibil,* etc.

O bună parte din aceste cuvinte provin dela publicistul D. I. Suchianu, care, de obiceiu, se arată foarte dispus să creeze mijloace de expresie nouă şi să utilizeze, într'un mod personal, pe cele vechi. Pentru vorbirea familiară, mai ales a tinerilor, sunt caracteristice, între altele, *găsibil* şi *vizibil: Când eşti găsibil(ă)?*

[1] „Traduce" pe *carosabil?* Căci, dacă nu mă înşel, e vorba numai de partea destinată vehiculelor.

[2] După frc. *trouvable* (şi *negăsibil* < *introuvable).*

[3] Cf. frc. *mesurable* (şi germ. *messbar).*

[4] Cf. frc. *inséparable*<rom. *in-*, *neseparabil* (poate că, în intenţia autorului, *nedespărţibil* trebue să înlocuiască pe *neseparabil*, care i prea „străin").

[5] „Traduce" pe frc. *ineffable* (>rom. *inefabil* . V. nota precedentă.

[6] După frc. *immuable?*

'când te pot găsi (acasă)?'; *Eşti vizibil(ă) astăzi?* 'te pot vedea astăzi?'. La ultimul intervine şi un joc de cuvinte, adică de sensuri, căci *vizibil* înseamnează, obişnuit, 'care poate fi văzut (cu ochiul liber, cu telescopul, etc.)', aşa dar o noţiune ştiinţifică. Acest joc măreşte nuanţa glumeaţă, care există şi la *găsibil* şi rezultă din simpla întrebuinţare a cuvântului în condiţiile date. Relativ vorbind, *-bil* se combină, de preferinţă, cu teme care au înţeles negativ. Toate exemplele fără *in-* sau *ne-*, date mai sus, pot primi unul din aceste prefixe, pe când cele cu *in-* sau *ne-* nu sunt totdeauna posibile fără ele[1].

-elnic. Graţie caracterului arhaic şi popular pe care-l au cuvintele formate cu acest sufix, constatăm o adevărată slăbiciune pentru ele la unii scriitori moldoveni de factură sămănătoristă, printre ei Cezar Petrescu. Este clar că se urmăresc scopuri stilistice şi, pe deasupra, crearea unei anumite atmosfere, a unei stări de spirit. Am notat întâmplător câteva exemple (numai după ce am remarcat faptul, care se repeta): *bănuelnic, părelnic* (Nirv 207), *prepuelnic, risipelnic* (1907 I, 26), *zărelnic* (Nirv 165). Unele sunt, foarte probabil, creaţii pur personale. De adăugat *văpăelnic* < *văpae* (PTA 160, în vers).

-enie. Situaţia pare a semăna destul de bine cu cea constatată la sufixul precedent. Alături de *arătoşenie* (Rus 100), *băştinăşenie* (Leca Morariu), *dârzoşenie* (Ins III, 7, 187)[2], *şchiopenie* (EO I, 175), *tăioşenie* (1907 I, 88), *ţânţoşenie* (JL, 16 Iulie 1939), *urieşenie* (frecvent în manuscrisele lui Eminescu şi apoi la biograful său G. Călinescu), trebue înregistrat foarte ciudatul *cumsecădenie* (RL, 29 Ian. 1933, 4, 1; VR, Iunie-Sept. 1933, 456; ŢB 19), care trebue să fi luat naştere cel mai de vreme acum 10-12 ani şi are la bază nu locuţiunea adjectivală *cum se cade,* ci „adjectivul" *cumsecade(le)* (v. „Morfologia", cap. III, § 3)[3].

-esc. E vorba de vechiul sufix, din cuvinte ca *bucureştenesc, românesc, turcesc,* etc. Puţin productiv, ba, cum vom vedea mai

[1] Cf. şi VR, Nov. 1939, 89 urm. Aşa se prezintă situaţia şi în limba franceză, precum şi în latineşte, de unde a venit acest sufix. Cf. Eva Thorné HAMMAR, *Le développement de sens du suffixe latin -bilis en français*, Lund-Copenhague 1942, pag. 13 şi 89 urm.

[2] Derivat, după cum se vede, dela sinonimul mai puţin expresiv *dârzoşie*, pe care nu-l pot atesta, dar sunt sigur că l-am întâlnit.

[3] Constat ulterior un fapt similar în ruseşte. N. Iorga, *„Le voyageur français" al abatelui Joseph Delaporte*, Bucureşti 1940, pag. 12 citează adj. *komilfotnâi* (femin. *-naia)*, care-i frc. *comme il faut*, transformat în adjectiv.

încolo, pe cale să fie înlăturat dela numeroase formații ori neglijat, atunci când primitivul este sinonim cu derivatul în *-esc*. Iată câteva formații oarecum recente: *arhanghelesc* (Revista Bucovinei I, 250), *bibliotecăresc* (Perpessicius)[1], *copoiesc* (Rus 77), *donjuanesc, jandarmeresc* (VVD 89), *mistrețesc* (AL, 2 Aug. 1931, 1, 3), *meserieșesc* (FF XV, 39), *michelangiolesc* (CIst 409) < ital. *michelangiolesco, moșieresc* (VR, Iulie 1934, 21)[2], *pezevenghesc* (*de pură esență pezevenghiască*, CL, 5 Oct. 1935, 6, 7), *pretutindenesc* (Nichifor Crainic, Leca Morariu ș. a.), *puștesc* < *puștiu* (Gl, 4 Aug. 1940, 4, 1), *rândășesc* (CL, 19 Maiu 1934, 11, 1), *sătenesc* (AL, 27 Maiu 1934, 3, 2), *slugăresc* (Răd II, 14), *stăpânesc* (AL, 9 Oct. 1932. 3, 1: „traduce" pe *suveran*, căci autorul, T. Arghezi, scrie *stăpâneasca lui indiferență), șerpesc* (VVD 316), *urieșesc* (Eminescu), *vătășesc* (Thur 59), *vechilesc* (PBl 18), *zeiesc (dintr'o esență zeiască*, AL, 31 Maiu 1936, 6, 7; VV 10; PTA 191)[3]. Dar nu atât aceste exemple[4] m'au determinat să mă opresc asupra lui aici, unde vreau să arăt îmbogățirea limbii actuale cu ajutorul sufixelor, cât mai ales tendința, foarte accentuată la oamenii culți, de a prefera sinonimele fără *-esc*, când acestea există. Acum câțiva ani s'a stârnit, la Iași, o aprinsă discuție în legătură cu titlul revistei „Insemnări ieșene". Un tradiționalist susținea că trebue spus „Insemnări ieșenești", pentru motivul că al doilea cuvânt, fiind adjectiv, nu poate rămânea subt forma lui „substantivală" (cf. *Ardelean-ardelenesc, Muntean-muntenesc*, etc.). Principial, avea dreptate, de fapt, se înșela, adică se ridica împotriva uzului. Căci mai toate derivatele cu *-ean* dela nume topice, arătând, deci, originea locală (și, adesea, pe cea etnică, întru cât țara și poporul care o locuește poartă numiri înrudite), funcționează și ca substantive și ca adjective. Aceeași situație constatăm la nu-

---

[1] „Traduce", cred, pe frc. *livresque;* de aceea ne putem gîndi ș[illegible] la sufixul omonim franțuzesc (cf. nota 4).

[2] Foarte frecvent astăzi, cu un înțeles politic caracter[illegible]st[illegible], în presa noastră democratică.

[3] Menit să înlocuiască neologismul *divin*. I-a servit ca mod[illegible] d[illegible] *m[illegible] zeesc*.

[4] In alte cazuri nu există siguranță deplină că avem a face cu *-es[c]* autohton. Astfel *antonpannesc* (G. Calinescu < *A[illegible]to[illegible] P[illegible]*, *b[illegible]d[illegible]esc* (*drama buridanească*, RFR, Oct. 1941, 156 ar putea fi tot atât de b[illegible] f[illegible]mate cu frc. *-esque*, care, am arătat aiurea, păstrea[illegible] pe *e* n[illegible] dift[illegible]ngat la femininul adjectivelor împrumutate de Români. Dova[illegible] avem [illegible] *n[illegible]e nastratinească* (CCr 109). Cf. și *clownesc* (HYSt 57).

mele etnice propriu zise: *Francez, German, Italian, Român, Rus,* etc.

Trebue făcută totuşi o distincţie, care mi se pare esenţială. Din cauza vechimii, formaţiile în *-esc* merg foarte bine ca determinative pe lângă substantive care exprimă noţiuni curente, accesibile oricui, lipsite de un caracter ştiinţific sau savant prea pronunţat. De pildă: *scris românesc, carte românească, obiceiuri româneşti,* etc. (tot aşa *ardelenesc, moldovenesc, muntenesc,* etc.)[1]. Nu putem spune *scris român (muntean,* etc.), *carte română (ardeleană,* etc.). Sinonimele fără sufix, deci temele corespunzătoare, se impun oarecum, când intră în joc o noţiune tehnică, prin urmare mai mult ori mai puţin recentă: *Academia Română, Atlasul lingvistic român, Institutul român de ştiinţe sociale, Societatea română de lingvistică,* etc.

Dar acest criteriu este insuficient. Dovadă, *industrie românească, ştiinţă românească, produse tehnice româneşti,* etc. Nu-i recomandabil să spunem *industrie română,* etc., chiar dacă se spune destul de des aşa. De altmintrelea, şi la unele din exemplele precedente *român* poate fi înlocuit prin *românesc: Atlasul lingvistic românesc, Institutul românesc de ştiinţe sociale.* Aceasta probează că circulaţia derivatelor în *-esc* este mult mai extinsă decât a primitivelor corespunzătoare.

Avem numeroase formule duble, cu sens întru câtva diferit pentru fiecare din ele: *limba românească* 'graiul matern al Românilor' şi *limba română,* numele obiectului de învăţământ. Un exemplu ca acesta confirmă punctul de vedere enunţat mai sus, în legătură cu caracterul savant al noţiunilor în discuţie. Dar nu-i singurul element care trebue luat în consideraţie. Astfel între *guvern român* şi *guvern românesc,* de pildă, există o deosebire clară, care n'are nimic a face cu noţiunea propriu zisă (obiectivă, intelectuală), exprimată de substantiv: *guvern român* înseamnează 'guvernul României, guvernul care conduce această ţară', *guvern românesc* arată ceva în plus, căci se referă şi la sentimentele, atitudinea, etc. celor ce alcătuesc guvernul. Un 'guvern român' poate fi compus şi din simpli cetăţeni ai statului nostru, indiferent de naţionalitate, un 'guvern românesc' presupune oameni de origine românească şi care simt, se poartă, etc. româneşte. Cf. de asemenea

[1] Să se compare şi *patria română* alături de *ţara românească.*

şcoală românească şi *şcoală română* (ultimul ca titulatură a celor două instituţii create de ţara noastră la Paris şi Roma, care sunt numite însă şi *şcoli româneşti*, subt influenţa primei formule, aproape general răspândită)[1].

Urmează, deci, că formaţiile în *-esc* implică existenţa unui element spiritual, care lipseşte la sinonimele lor. De aceea se poate spune şi *industrie românească, tren românesc*, etc.: prin oamenii care le produc, adică prin s u f l e t u l lor, obiectele materiale capătă un caracter oarecum uman, de aceeaşi esenţă cu al celor ce participă la producerea lor.

In cazul numirilor etnice, cuvintele fără acest sufix sunt anterioare celorlalte (cel puţin teoretic, prin noţiunea exprimată). De asemenea este anterioară funcţiunea substantivală. Din această cauză ele sunt simţite mai ales ca substantive, iar când au valoare adjectivală, cer pe lângă ele un substantiv care numeşte fiinţe *(poporul român, ţăranul român*, etc.); numele de lucruri primesc astfel de determinative, numai dacă noţiunile în discuţie pot fi asimilate oarecum cu fiinţele care le dau naştere.

Am invocat mai sus caracterul 'savant' al formulelor subst. + adjectiv fără *-esc*. Aceasta implică o influenţă străină recentă. Intr'adevăr, 'limba franceză', 'limba germană', etc. s'au introdus subt influenţa frc. *langue française, langue allemande*, etc. Au putut interveni, în unele împrejurări, şi modele nemţeşti, italieneşti, etc. In toate aceste idiome adjectivele şi substantivele corespunzătoare au aceeaşi formă; prin urmare, când Românii au organizat, să zicem, învăţământul secundar şi apoi pe cel superior, ei au tradus numele străine ale obiectelor de studii, ţinându-se strict, ca în atâtea alte cazuri, de litera formulelor respective şi trecând peste sistemul lingvistic românesc. Procedeul a fost şi continuă a fi aplicat din ce în ce mai stăruitor, întru cât găsea şi găseşte sprijin nu numai în limbile străine din care se traduce ori se imită, ci şi în construcţiile româneşti deja existente şi al căror număr creştea şi creşte mereu. De aceea, la începutul discuţiei despre *-esc*,

---

[1] Câteodată nuanţa semantică deosebitoare are valoare stilistică în sens ironic: cf. *(sistem) american* şi *(sistem) americănesc*. Acest colorit peiorativ apare (sau poate apărea, după împrejurări) mai accentuat la varianta *-icesc: actoricesc, belfericesc* (aici şi din cauza temei, *belfer*, termen de dispreţ pentru 'profesor'), *dăscălicesc, retoricesc, scriitoricesc*, etc. Contribue la aceasta şi caracterul 'arhaic' al sufixului? Să se compare dubletele *belferesc, dăscălesc, scriitoresc*, la care nuanţa peiorativă lipseşte sau, cel puţin, e foarte atenuată.

am afirmat că acest sufix pierde teren în limba oamenilor culţi, care preferă, conformându-se de cele mai multe ori vrând nevrând uzului consacrat, variantele nesufixate ale adjectivelor de felul celor citate în cursul discuţiei. Aşa s'a ajuns la *literatură română, istoria limbii române, industrie română, guvern român,* etc., care au o circulaţie mult mai largă decât... *românească,... românesc,* ba chiar şi la *câmpia română*[1], *tren român* (în presa zilnică), *o sală română la un muzeu de ştiinţi* (Ins I, 1, 411) ş. a.

-eşte. Este sufixul adverbial corespunzător adjectivalului *-esc.* Graţie faptului că înlocuesc construcţii relativ lungi şi, deci, greoaie[2], adverbele în *-eşte* se răspândesc cu mare uşurinţă subt ochii noştri. Ele prezintă, de multe ori, avantajul unei expresivităţi neobişnuite, care provine atât dela 'scurtimea' lor (în comparaţie cu sinonimele perifrastice), cât şi dela asociaţia involuntară cu adjectivul în *-esc* având aceeaşi temă. Astfel *N. înjură birjăreşte* ne trimete şi la *N. înjură ca un birjar,* dar şi, mai ales, la *înjurătură birjărească.* Această asociaţie de idei dă adverbului acelaşi caracter, aş zice organic, pe care-l are adjectivul corespunzător în *-esc.* Căci *înjurătură birjărească* spune mai mult decât *înjurătură (ca) de birjar:* din pricina funcţiunii pe care o are acest sufix, când se alipeşte la un nume de fiinţă, adjectivele formate cu ajutorul lui arată nu numai 'asemănarea' (oarecum exterioară), ci şi 'înrudirea' cu noţiunea exprimată de substantiv, adică 'descendenţa' (ca în cazul oamenilor, de pildă).

Iată câteva adverbe mai interesante: *actoriceşte, aristocraticeşte* (Şerb. Cioculescu), *băcăneşte* (VR, Ian. 1939, 62), *berbeceşte* (Cr 130), *brutăreşte* (AL, 11 Oct. 1931, 4, 1), *constituţionaliceşte, moşiereşte (*AL, 6 Nov. 1932, 1, 1), *puriceşte* (AL, 28 Apr. 1935, 1, 1), *răţeşte* (AL, 1 Aug. 1937, 17, 3), *reportericeşte, socialiceşte* (CL, 12 Oct. 1935, 3, 1), *scriitoriceşte, surugeşte* (CF 13), *şerpeşte* (Petr 279), *tâmpeşte* (Foc 439), *târgoveţeşte* (G. Călinescu), *vânătoreşte* (FJ 247). De adăugat *pretutindeneşte* (ŞtB 29), creaţie 'poetică' personală, subt influenţa probabilă a lui *pretutindenesc,* notat mai sus (pag. 171).

-et. Inregistrez acest sufix, de origine latină, numai pentru un derivat, foarte caracteristic, din vremea activităţii politice a ultimului deceniu. Se ştie că mai toate partidele organizase pe

[1] Titlul unei lucrări a geografului G. Vâlsan.
[2] 'In mod...', 'în felul...', 'ca (un)...', etc.

membrii lor tineri în așa zise 'tineretυri' *(tineretul liberal, tineretul național-țărănesc,* etc.). După modelul acestui colectiv și în contrast (ironic) cu el s'a creat *bătrânet,* care a circulat un timp în presa periodică. De ex.: *Atâta numai că tineretul acesta aduce foarte mult, în maniere și năravuri, cu un anumit bătrânet, care n'a prea fost cruțat în paginile acestei gazete (*Azi, 30 Iunie 1940, 1, 3) [1]. Ironia atinge și noțiunea 'tineret', de care se abuza (nu numai în domeniul strict politic). De adăugat *penet* < *pană* (I. Pillat), menit, de sigur, să înlăture neologismul *penaj*[2].

-etă. Pe lângă exemplele date în BPh VI, 18-19, am mai înregistrat *dramoletă* (G. Călinescu), *snobinetă* (VR, Oct. 1937, 8) și *trotinetă,* toate împrumutate. Primul are un corespondent în germ. *Dramolett,* cu același sens, în parte, peiorativ, al doilea și al treilea sunt respectiv frc. *snobinette* și *trottinette.* Nuanța disprețuitoare pe care o exprimă *snobinetă* vine și dela sufixul diminutival, dar și dela primitivul *snob*[3]. Pretutindeni *-etă* este simțit ca sufix numai prin asociație cu *fațetă, piațetă* ș. a., mai ales că la temele existente în limba noastră *(dramă* și *snob)* această finală se alipește cu ajutorul unui element de legătură, el însuși sufix. Pentru *-ol-,* cf. *brațoletă* < *braț* (RB-R 72) și *gabrioletă.*

-ian. Extrem de frecvent. Adăugat la nume personale, face concurență lui *-esc,* cu care este foarte asemănător din punct de vedere semantic. Să se compare *caragialian* (în formule că *procedeu, stil,* etc. *caragialian)* și *caragialesc (personaj caragialesc, situație caragialească,* etc.) In marea majoritate a cazurilor nu sunt posibile decât derivate cu *-ian,* indiferent de nuanța pe care vrem s'o exprimăm. Aceasta, pentrucă avem a face cu noțiuni savante, deci împrumutate sau imitate după modele străine, ale căror nume se împacă mai puțin bine cu un sufix vechiu. Dau câteva exemple (toate aparțin limbajului tehnic al istoriei și criticii literare): *anghelian (< D. Anghel)* (G. Călinescu), *arghezian, barbian (< I. Barbu), blagian, călinescian, hasdeian, hugolian* (G. Călinescu) *(< V. Hugo), istratian, macedonskian, odobescian, var-*

---

[1] L-am întâlnit, mai înainte, la T. Arghezi. *(In orice caz, tineretul ca și bătrânetul...,* AL, 19 Febr. 1933, 3,2: cf și ibid., 28 Apr. 1933, 1, 2.)

[2] De altfel există un derivat în *-iș (peniș),* care exprimă noțiunea de colectiv mai limpede. mi se pare, decât *penet.*

[3] Regretatul N. Iorga spunea *snoboaică,* iarăși cu intenții satirice. pe care acest derivat le exprimă, într'un anumit sens, mai puternic decît *snobinetă* (acesta poate părea prea... delicat) și, bine înțeles, decât femininul obișnuit *snobă.*

lamian (G. Călinescu), *vesperian* (< Iulian *Vesper*), etc. Se poate afirma că, teoretic cel puţin, dela orice nume personal, care are o semnificaţie culturală, etc., este posibil un adjectiv în *-ian*. Cf. şi *neculceian* (RIR X, 371). Acest sufix se alipeşte, în limbile care ni l-au furnisat, şi la numiri geografice, spre a arăta acelaşi raport de asemănare sau de 'aparţinere'. Aşa se explică rom. *cucutenian* < *Cucuteni*[1] (RIR X, 421), *himalaian* (G. Călinescu), etc. Câteodată apare subt forma *-eean* (adică *-eian*): *europeean* (G. I. Brătianu), care-i frc. *européen* şi nu se justifică prin nimic, din moment ce avem derivatul, acceptat de toată lumea, *european*[2]. O variantă a lui *-ian* este *-ician*, pentru care limba noastră, şi nu numai cea propriu zis actuală, oferă multe exemple, în special nume de profesiuni (*electrician*, *fonetician*, *matematician*, etc.)[3], toate împrumutate. Interesante sunt *dogmatician* (L. Blaga) şi *tribunician*[4] (*elocinţă tribuniciană*, Perpessicius), căci par a fi foarte recente (primul face impresia unei formaţii româneşti)[5].

-ic (neaccentuat): *adamic* (OMD 74), *ciclic*, *climatic*, *conţinutistic* 'privitor la conţinutul unei opere literare' (G. Călinescu), *cosmotic* (*caracterul cosmotic al inconştientului*, RFR, Aug. 1942, 427), *cristomatic*, *curcubeic* (*o uniformă curcubeică*, CL, 8 Aug. 1936, 8, 3), *dezertic* (*regiune dezertică*), *eldoradic* (VR, Ian. 1940, 152), *faptic* (*tel n' ă sentimentală sau faptică*, CL, 3 Oct. 1936, 7, 3), *friţofregolic* (OP I, 256, cf. Leopold *Fregoli*, transformist italian, mort în 1936), *ioaneic* (L. Blaga) < (Sf.) *Ioan* (evanghelistul), *olimpianic* (contaminaţie a lui *olimpian* cu *olimpic*, toate trei sinonime), *partidic* (*bifurcaţii partidice*, RFR, Sept. 1942, 596), *patratic*, *pictoric* (G. Călinescu), *prezentic* (T. Vianu), *reportagist'c*, *scheletic* (Văc I, 55; Foc 267), *schiistic* < *schiist* (AL, 25 Febr. 1934, 8, 1), *scripturistic* < (Sf.) *Scriptură* (cf. mai vechiul

---

[1] Sat şi staţiune preist rică în jud. Iaşi.

[2] Aici sufixul este *-ean* (ca în *Bucovinean*, *Moldovean*, etc.), de origine slavă. Asemanarea este nu numai fonetică (v. BPh VI, 21).

[3] Cf. şi *tehn c'an* cu compusul *politehnician*). In acest exemplu, ca şi în cele ' n text. *-ic-* aparţine temei, dar este simţit ca element alcătuitor al sufixului. De adăugat *istorician*, care tinde să înlocuiască pe *istoric*, simţit ca adjectiv (cum şi este de fapt).

[4] Din frc. *tribunitien* 'de tribună'.

[5] In franţuzeşte avem *dogmatiste*, care trebue să fi existând şi la noi. Cf. numiri duble, pentru aceeaşi noţiune, care au putut servi ca model: *fonetist-fenetician*, *logicist-logician*, *normalist* 'elev al unei şcoli normale de învăţători' -*normalian* 'elev al Şcolii Normale Superioare' (nu numai dela Paris). De adăugat *colhozian* < *colhoz* (< rus. *kolhóz*), alături de *colhoznic*, care prinde tot mai mult teren, subt influenţa etimonului (rus. *kolhóznik*).

scriptic: examen scriptic, etc.), *uraganic* (în presa zilnică), etc. *Climatic* tinde să înlăture pe *climateric*, deşi cred că ambele ar putea să rămâie, fiecare cu sensul lui (*climatic* 'privitor la climă', *climateric* în formula consacrată: *staţiune climaterică*)[1]. *Faptic* trebue să fi luat naştere ca 'traducere' a germ. *tatsächlich*, judecând după împrejurarea că apare cu deosebire la Ardeleni (filologii clujeni, în frunte cu S. Puşcariu, îl întrebuinţează regulat). Cele mai multe din exemplele date sunt creaţii româneşti, unele nu numai nimerite, ci şi „frumoase" (de pildă *curcubeic*)[2]. De adăugat foarte recentul *partinic* 'de partid' (*arta este partinică în cel mai înalt grad:* într'un articol tradus din ruseşte), fără temă românească (cf. rus. *partiĭnăĭ* 'de partid')[3]. Femininul *-ică* apare la numeroase substantive, în special la nume de discipline. Notez ca mai interesante pe recentele *arhivistică, medalistică, miniaturistică*, etc.[4] Unii istorici literari (D. Caracostea, Al. Marcu) au început, acum de curând, să spună *romantică* în loc de *romantism*, evident subt influenţa germ. *Romantik*. Inovaţia n'o cred fericită, pentrucă *romantică* s'a fixat, de mult, ca feminin al adj. *romantic*. Afară de asta, *romantism* exprimă lămurit noţiunea respectivă, graţie suf. *-ism*, care evocă ideea de 'şcoală, curent, atitudine spirituală'. Toate limbile romanice îl au, alături şi în opoziţie cu *clasicism, impresionism, naturalism, realism*, etc.[5]

-ie. Apare la un mare număr de formaţii, în bună parte recente şi mai mult ori mai puţin reuşite: *actorie* (ZN 201), *amărnicie* (VVD 331), *amicie=amiciţie* (VR, Iulie 1940, 52), *argăţie* (AL, 2 Maiu 1937, 20, 1), *autohtonie* (AL, 5 Maiu 1934, 7, 3), *bărbăţie* (în formula *bărbăţie de stat* < *bărbat de stat*, ironic, ŢK 26), *caleidoscopie* (D. Caracostea), *câinoşie* (Laz 47; CL, 6 Oct. 1934, 7, 3), *ciungie* < *ciung* (AL, 13 Oct. 1935, 8, 4), *consângenie* (AL, 18 Febr. 1934, 3, 1), *crâncenie* (VVD 290), *cuconie* 'mondanitate; calitatea de a fi cucoană' (N. Carandino), *custodie* 'pază, supraveghere, grijă' (Bucovina), *demonie* (RFR, Aug. 1942, 313), *diavolie* (AL, 22 Sept. 1935, 1, 1; APN 143), *drumeţie* (AL, 15 Dec. 1929, 3, 3), *etnie* 'totalitatea calităţilor etnice' (RFR, Aug. 1942, 323), *habotnicie* (IB I, 54), *hingherie* (AL, 6 Nov. 1938, 6,

[1] Ca în franţuzeşte, de unde le-am luat pe amândouă.
[2] Să se compare „sinonimul" *partidic*, notat ceva mai sus.
[3] *Pictoric* are ca model ital. *pittorico*.
[4] Cf. şi *problematică, tematică*, etc., foarte 'en vogue' în momentul de faţă. Sensul lor nu-i prea depărtat de al numelor de discipline.
[5] Cei mai mulţi dintre termenii aceştia există şi în nemţeşte.

5), *hrăpăreție* (CL, 12 Sept. 1936, 5, 1), *îngeri* (OMD 103), *lichelie* (AL, 13 Ian. 1929, 3, 1), *lunatecie* (CIst 266), *membrie* 'calitatea de membru' (Leca Morariu), *microscopie* (AL, 3 Nov. 1935, 1, 1), *mlădioșie* (VR, Ian. 1936, 48), *năprăznicie* (Rus 5), *năstrușnicie* (AL, 15 Martie 1931, 6, 1), *nătângie* (Rus 112), *nebunatecie* (COp V, 194), *neputincioșie* (AL, 19 Maiu 1935, 1, 2), *pădurărie* 'locuința pădurarului' (VR, Iunie 1934, 63), *păgânie* (AL, 26 Maiu 1929, 3, 4), *părelnicie* (1907 II, 179), *somnie* (CS, 114; Trf 126), *surăție* < *surată* (VR, 15 Febr. 1934, 7), *șireție* (Eminescu), *trepădușie* (CL, 9 Iunie 1934, 9, 1), *trilunie* 'trimestru' (VR, Sept. 1938, 50) [1], *uitucie* (AL, 20 Maiu 1934, 3, 7), *urieșie* (Foc 157), *vătăfie* (în limbajul porturilor), *ventrilocie* (AL, 27 Oct. 1935, 3, 7; Ins, Febr. 1939, 208), *zăcășie* (VVD 287), *zevzecie* (OP I, 219), *zugrăvie* (VR, Iunie-Sept. 1933, 465) [2]. Cf. și *ardelenie, orășenie* [3], *țanțoșie* (G. Călinescu).

-ier. L-am studiat amănunțit în BPh VI, 35-41, unde am insistat, între altele, și asupra confuziei pe care o fac mulți Români, printre ei unii culți, chiar foarte culți, cu *-er*. Am arătat în ce condiții are loc confuzia: sunt cauze fonetice [4] și cauze morfologice (în sensul că funcțiunea ambelor sufixe pare, de multe ori, asemănătoare). La exemplele, citate acolo, de felul lui *pion(i)er, pluton(ier)*, etc., al căror formă corectă este în *-ier*, [5] și al lui *min(i)er*, care, ca adjectiv trebue să sune *minier*, iar ca substantiv *miner*, adaug pe *botoneră* (Gl, 23 Iunie 1940, 3, 6): autorul imită vorbirea periferică, ceea ce probează că fenomenul e răspândit și ușor sezisabil [6]. (Cu *botoneră* merge *mitraleră*, de asemenea răspândit, mai ales în vorbirea soldaților.) Tot acolo am pomenit și

---

[1] La începutul sec. XIX.

[2] Cu sensul de 'pictură' (arta de a picta, în „Curierul românesc" din Ianuarie 1830).

[3] Creat după modelul lui *țărănie*, care apare în „Vieața lui Creangă" de G. Călinescu: se știe că povestitorul moldovean făcea mare caz de „țărăniile" lui.

[4] Cf. și aici mai sus („Fonetica", cap. II, § 3).

[5] Pentru fenomenul opus, cf. *boxier* în loc de *boxer*, *lenjieră* în loc de *lenjeră* (auzite de mine la Iași).

[6] *Botoneră* (pentru *butonieră*) amintește (și cu *-o-*<*-u-*) foarte bine de *plotoner* (p. *plutonier*). In articolul citat m'am ocupat și de faptul că frc. *-eur* este redat în românește nu numai prin *-er* (*boxer*, *miner*, *șofer*), ci și prin *-or* (*coafor*). Pentru acest ultim reflex, cf. *chilometror* 'aparat de măsurat distanțele' (AL, 29 Iulie 1934, 3, 7) < frc. *kilométreur*, *frezor* (termen din industria metalurgică), *furnisor*, *montor*, *recensor* 'cel care lucrează la recensământ', *reglor*, etc.

de asemănarea acestui sufix cu- *(i)er(iu)*, variantă a vechiului *-ar(iu)*, din cuvinte ca *coşer(iu)* alături de *prăştier(iu)*, asemănare care pe de o parte înlesneşte confuzia dintre neologismele *-ier* şi *-er*, pe de alta poate duce la un amestec între acestea şi *-(i)er(iu)* moştenit (sau împrumutat cu multe veacuri în urmă)[1]. Acest ultim fapt prezintă un interes deosebit, căci ilustrează afirmaţia unor învăţaţi înzestraţi cu simţ puternic şi pătrunzător pentru problemele lingvistice, ca H. Schuchardt, că limbajul uman este, într'o anumită măsură, produsul unor amestecuri foarte felurite şi complicate, care, datorită activităţii neîncetate a subiectelor vorbitoare, sunt supuse la transformări aşa de profunde, încât adesea nu mai pot fi recunoscute. De asemenea intervine, în astfel de procese, ideea de interferenţă lingvistică, emisă de A. Meillet: când asupra unei limbi se exercită o influenţă străină, puţin lucru rămâne nemodificat din elementele împrumutate, cea mai mare parte se preface, căpătând aspecte sau funcţiuni deosebite de cele originare. Iată câteva cuvinte recente în *-ier*, despre care nu putem afirma cu siguranţă că sunt formate cu ajutorul neologismului *-ier* sau al vechiului sufix omonim *-(i)er: artificier (al limbii şi stilului*, Perpessicius), *biografier* (Leca Moraru), *epistolier* (CIst 241), *letopisiţer* (ibid. 543). Pentru prima ipoteză ar pleda frc. *artificier* 'fabricant de artificii'[2], *épistolier* 'autor de scrisori'[3], pentru a doua, funcţiunea sufixului, care ne trimete parcă mai degrabă la vechiul *-(i)er*, deşi exemplele franţuzeşti citate chiar acum nu diferă nici semantic de cele româneşti corespunzătoare şi, mai ales, de derivate ca *albier, făclier, pălărier*, etc.

Limba noastră actuală posedă foarte numeroase derivate cu acest sufix (multe împrumutate, altele formaţii proprii). La cele înregistrate BPh VI, 35 urm. adaug: *articlier* 'jurnalistul care scrie articolul de fond' (Pop VII), *betonieră* (CIst 851; CL, 18 Dec. 1936, 4), *bombardier(ă)*, *bonier* 'registru de bonuri' (după

[1] Cf., de pildă, şi *condeier* 'scriitor' (frecvent în scrisul „neaoş"), *gunoier* 'cel care ridică gunoaiele' (AL, 11 Aug. 1935, 4, 3; CL, 7 Martie 1936, 4, 2), apoi *străjer*, etc.

[2] Numai din punct de vedere morfologic, căci semantic acest cuvânt este foarte departe de rom. *artificier* 'lucrător (artist), meşter, elaborator'. De altfel *artificier* există în româneşte şi cu înţelesul frc. *artificier*, un motiv în plus ca să se renunţe la creaţia lui Perpessicius, care se întemeiază pe sinonimul lat. *artifex* sau ital. *artefice*.

[3] *Autopsier*, dat de mine BPh VI, 37 numai cu sens oarecum figurat, are, cum era de aşteptat, şi pe cel propriu ('om care face o autopsie sau participă activ la ea'), ca termen tehnic medical.

modelul lui *chitanțier), brichetier* 'lucrător de brichete (din cărbune)', *brigadier* 'general de brigadă'; 'un grad în administrația silvică'; 'șef sau membru al unei brigade de muncă voluntară',[1] *bufetier* 'patronul unui bufet' (termen oficial), sinonim, așa dar, cu *bufegiu* (v. mai sus, pag. 156), *burtieră* 'un fel de corset pentru burtă', *camioner* 'conducător (sau proprietar) de camion' (cf. *camionagiu*, notat la pag. 156), *cantonier* (cf. frc. *cantonnier*, ital. *cantoniere), caravanieră* (cf. frc. *caravanier* 'conducătorul animalelor de povară ale unei caravane'), *echipier* 'participant la o echipă de lucru, de sport, etc.', *fișier* 'catalog, colecție de fișe [2], *frontalier* 'privitor la frontiere' (într'un comunicat oficial) < frc. *frontalier, liftier* 'om de serviciu la lift [=ascensor]' < frc. *liftier, manevrier* < frc. *manoeuvrier, manufacturier(ă)* (VR, Maiu 1939, 54), *mitralier(ă)* < frc. *mitrailleur, -euse, mortieră* < frc. *mortier* (AN 167) [3], *perlier (industrie perlieră* 'industrie de perle)' < frc. *perlier, petrolier* (care nu trebue confundat cu *petrolifer;* vom spune, deci, *societate petrolieră, vas petrolier*, etc., dar *teren petrolifer), polipier* (VR, Febr. 1940, 70), *pudrieră, restanțier* 'candidat rămas în urmă cu examenele', *rutier* 'privitor la drumuri' < frc. *routier, rutinier* < frc. *routinier, scutier* (N. este scutierul unui lirism), *sezonier (lucrători sezonieri)* <frc. *saisonnier*, etc.

-in. Este puțin răspândit, dar cu atât mai interesant. Apare la câteva adjective întrebuințate de L. Blaga (care le-a creat după modele italienești?): *marcuin* (stil *marcuin)* < *Marcu* (evanghelistul), *sorin* (raiu *sorin)* < *soare*. Cf. și *ebenin* (marmură *ebenină*, CIst 389) <ital. *ebenino*, apoi subst. *talpină* 'talpă sintetică'.

-ism. Extrem de productiv, grație sensului și atmosferei spirituale de după primul războiu mondial. Căci ajută la formarea de substantive care exprimă atitudini (politice, științifice, literare, etc.). Și vremea postbelică a fost prin excelență epoca luării de atitudine, epoca spiritului de partid și a fanatismului de toate speciile. Merge mână în mână cu *-ist*, care denumește pe reprezentantul unei atitudini, adică al unui curent, al unui partid, etc. Teoretic, oricărui derivat în *-ism* îi corespunde unul în *-ist* dela aceeași temă, și invers. Amândouă aceste sufixe sunt, mai de-

---

[1] Cu acest ultim sens are și forma de feminin *(brigadieră)*.

[2] Cf. și frc. *fichier* idem.

[3] Termen militar, pe care specialiștii îl întrebuințează subt forma *mortier* (masculin!).

parte, înrudite cu *-iza*[1], care servește la formarea verbelor exprimând acțiunea menită să determine pe cineva a lua o atitudine, să-l facă a fi ce spune tema. De pildă: *eminescianism—eminescianist—eminescianiza*[2], *sadovenism—sadovenist—sadoveniza*, etc. Temele sunt, adesea, nume de oameni (creatorii curentelor, etc.), apoi nume de noțiuni abstracte (numele atitudinilor, etc.), titluri de reviste, ziare ș. a. Posibilitățile limbii actuale de a crea astfel de cuvinte nu cunosc limite. De aceea se recurge în tot momentul la sufixele acestea, care prezintă, între altele, avantajul de a caracteriza un moment psihologic, un individ sau o acțiune în modul cel mai pregnant cu putință. Formațiile respective sunt ca etichetele puse pe recipientele care conțin diverse preparate într'o farmacie sau într'un laborator, ori ca numerele de ordine ale deținuților, bolnavilor, etc.: fixează poziția atitudinilor, persoanelor, etc. și, prin aceasta, le diferențiază între ele. Alte considerații de natură teoretică poate găsi cititorul în BPh VI, 22-3 (pentru *-ism)* și 43-6 (pentru *-ist).* Aici voiu da numai un număr cât mai mare de exemple, pentru ilustrarea discuției teoretice: *activism, amatorism* 'atitudine, etc. de amator', *barbism* (G. Călinescu) < *(I). Barbu* cunoscutul nostru poet, *baronzibism* < *Baron Zib*, *briandism* < *Briand*, fostul ministru de externe al Franței și partizan al Ligii Națiunilor *(alături de briandismul în politică* CL, 25 Apr. 1936, 6, 7), *complectudinism* (CIst 867), *copoism* < *copoiu* (fig.) 'polițist' (CL, 28 Sept. 1935, 4, 4), *cosmicism, dinamism, epigonism* (Ins, Aug. 1939, 296), *fantezism, feneantism* (Al. O. Teodoreanu), *fixism* (Ins, Maiu 1940, 393), *geometrism* (Spm 160), *haotism, ienicerism (cu ienicerismul și cu balcanismul lor,* AL, 26 Iunie 1932, 5, 3), *jebelenism* (G. Călinescu) < *(Eugen) Jebeleanu,* poet și publicist, *jemanfișism* (CIst 867), *mareșalism (hitlerism german și mareșalism român;* FF XVII, 84), *mecenatism, modernism* (și cu sens „concret": *Ei, vezi, astea nu-mi plac mie, modernismele astea,* RJ 142), *paseism* < frc. *passéisme* 'predilecție pentru trecut', *pasivism, planism (* — economie planificată), *primordialism* (Ins II, 3, 40), *pudism* (?) (Ins, Maiu 1940, 378), *rabindranathtagorism (*CIst 542) < *Rabindranath Tagore*, *robotism, rudimentarism* (Ins, Aug. 1939, 297), *satelism* (ALi 376), *savan-*

[1] Verbele vor fi discutate într'un capitol special (v. mai încolo).

[2] Chiar dacă al doilea cuvânt nu va fi existând (noțiunea respectivă este redată obișnuit prin *eminescian),* exemplul este totuși potrivit (mult mai potrivit decât cele cu caracter politic) pentru înțelegerea lucrurilor.

tism (I. Simionescu), *stereotìpism* (G. Călinescu), *stângism* 'politică de stânga' *(sunt departe de a fi bănuit de extremism-stângism,* Man, 25 Oct. 1935, 1, 2)[1], *ştienţism* (RFR, Maiu 1942, 476), *teocritism* < *Teocrit*, poet idilic grec (G. Călinescu), *trăirism* 'curent filozofic bazat pe „trăire", [2] *verslibrism* 'acceptare a versului liber' (VR, Febr. 1940, 129), etc.[3]

-ist: amatorist (RFR, Martie 1941, 654), *aquafortist* (VR, Dec. 1939, 89), *arfonist(ă)* (CCr 56), *arhaist* 'amator de lucruri şi timpuri vechi' *(ale arhaiştilor şi pseudoromantiştilor,* AL, 12 Ian. 1936, 6, 1), *armonist* 'cântăreţ din armonică' (AL, 5 Ian. 1930, 7, 1), *aţist* 'ofiţer de 'administraţie' (= *de aţă*, cum se spune în limbajul militar), *autobuzist* 'conducător de autobus' (CL, 12 Ian. 1935, 10, 3), *avan(t)gardist* (G. Călinescu), *baladist, banchist* 'creator sau povestitor de „bancuri" (= braşoave, gogoşi)', *betonist* (AL, 3 Sept. 1933, 1, 5), *bodegist* = *bodegar* (VR, Febr. 1935, 24), *bombagist* 'atentator cu bombe' (CL, 22 Dec. 1934, 12, 2), *căminist(ă)* 'student(ă) sau elev(ă) care stă într'un cămin' (OC 119), *celist* = *violoncelist* (AL, 28 Iunie 1934, 3, 2), *ciocanosecerist* (Leca Morariu)[4], *conceptualist, coti(u)garist* 'conducător de cotiugar', *cuatrocentist* (VR, Ian. 1939, 199) < ital. *quattrocentista* 'scriitor sau artist italian din sec. XV', *cursist(ă)* 'care urmează diverse cursuri speciale; amator de curse de cai' (AL, 1 Apr. 1934, 8, 3), *diplomatist* 'specialist în diplomatică' (după modelul mai vechiului *arhivist), eroist (sărutare eroistă), exagerist* (Ins II, 3, 573), *falangist* 'membru al *falangei* spaniole', *fiscalist* 'funcţionar fiscal' (Act 46), *friţofregolist* (v. mai sus *friţofregolic), gardist* 'membru al gărzii de fier', *gândirist* 'membru sau aderent al grupului dela revista *Gândirea*', *grantist* 'hoţ prin *grant*' (termen argotic), *gurist* (şi *guralist)* 'cântăreţ din gură în localurile publice' (Eur 173; AL, 10 Iunie 1934, 4, 3; Foc 9), *heliadist* 'partizan al lui Heliade-Rădulescu' (ca teoretician al curentului italienist), *hemi-*

---

[1] Şi cu nuanţă peiorativă, în limbajul oamenilor de stânga, despre atitudinile exagerate şi, deci, ne la locul lor din punctul de vedere al adevăratei democraţii.

[2] Acest termen circula insistent în ultimii ani (cf., de ex., RFR, Iunie 1941, 130). Reprezintă, pe cât se pare, 'românizarea' lui *existenţialism* 'filozofia existenţei' (a lui Heidegger, Sartre ş. a.).

[3] Unele formaţii similare au o vechime relativ mare (din a doua jumătate a sec. XIX): *burtăverzism* (Macedonski), termen neaoş şi foarte expresiv, sinonim al lui *filistinism*, apoi *miticism* 'glume ieftine' („à la *Mitică*', eroul lui Caragiale), *opincărism*, etc.

[4] Dela 'ciocan' şi 'secere', emblema regimului sovietic.

plegist (menit să înlocuiască pe *damblagiu*, care-i echivoc, v. mai sus, pag. 156), *inflaționist, interimperialist, linotipist, manipulist* (CL, 7 Martie 1936 4, 3), *milionist* (pop.) = *milionar* (AL, 4 Maiu 1930, 2, 5), *mitraist*=*mitralior* (Ins II, 3, 609), *mozaist* 'artist în mozaic' (AL, 12 Febr. 1939, 7, 2), *naist* 'cântăreț din naiu' (AL, 5 Dec. 1937, 6, 1), *nafist* 'partizan al națonal-socialismului' (< frc. *naziste), negaționist* (BPed 182), *nobilist* 'deținător al premiului *Nobel'*, *notist* 'lăutar care cântă după note' (AL, 12 Aug. 1934, 3, 7), *ochelarist* (iron.) 'care poartă ochelari' (Foc 321; Văc II, 97), *organist* 'cântăreț din orgă', *parașutist* (curent, dela războiu încoace), *planorist* 'pilot de planoare' (= avioane fără motor) [1], *parolist* 'care-și ține *parola*' (= cuvântul), foarte frecvent în limbajul familiar al unor anumite pături orășenești, *peizagist* (despre arhitecți, pictori, etc.), *pietrist* 'jucător de rummy cu „pietre" (ca la domino)', *plagist* 'care face plajă' (AL, 14 Aug. 1932, 6, 3 , *polonist* (CLi IV, 160)[2], *poruncist* < *Porunca (Vremii)*, gazeta de tristă memorie (CL, 11 Iulie 1936, 8, 3), *postimpresionist, providențialist* (G. Călinescu), *pugilist* 'luptător; boxeur', *pumnul st* 'adept al sistemului lingvistic preconizat de Aron *Pumnul'* [3], *revizionist, romantist* (și *pseudoromantist*, v. aici mai sus, s. v. *arhaist)* [4], *scientist* (G. Călinescu), *sclavagist* 'partizan al sclavajului' (în Statele-Unite ale Americii de Nord), *sede t st* 'militar dela partea sedentară (BrC 79), *sezonist* = *vilegiaturist, statist* 'figurant (la teatru)' < ital. *statista. statmajorist* 'ofițer de stat major', *stilist* 'partizan al stilului calendaristic vechiu', *stângist* 'om politic de stânga', (ofițer) *tancl ist* < *tanc, teatralist* (AL, 26 Iunie 1936, 9, 6), *teracotist* 'lucrător de sobe d teracotă' (Iași), *teribilist* (G. Călinescu), *textilist, tinerist* 'partizan sau membru al mișcării tineretului', *tractorist* 'conducător (sau mecanic) de tractoare', *transmisionist, trapezist* 'acrobat de trapez' (CL, 28 Sept. 1935, 6, 1), *tricentist* (VR, Ian. 1939, 199) < ital. *trecentista* 'scriitor sau artist italian din sec XIV', *trustist* 'organizator de trusturi; membru al unui trust', *unigambist* 'cu un singur picior' (CL, 17 Aug. 1935, 5, 3 , *r etist*

---

[1] Cf. și *planorism*.

[2] La fel cu *italienist, latinist, slavist*, etc.

[3] Așa scrie, de ex., Leca Morariu. Alții preferă varianta *pumnist*, care se depărtează oarecum de numele fostului profesor cernăuțean al lui Em nescu *(Pumnul)*.

[4] Cu nuanță peiorativă, care lipsește la sinonimul *romantic*

'partizan al grupului dela revista *Viaţa Romînească, viitorist* (G. Călinescu) [1], *ziarist* 'vânzător de ziare' [2], *zootehnist.* Unele din exemplele date aici arată o lărgire a funcţiunii suf. *-ist,* de pildă *aţist, banchist teribilist,* etc., care au o nuanţă ironică bine precizată (şi din cauza temelor, se înţelege). Mai clar se observă extensiunea întrebuinţării lui la *coti(u)garist,* 'proprietar (sau conducător) de coti(u)gar' (căruţă mare, trasă de cai), *garagist* 'proprietar al unui garaj de automobile', *grosist* 'negustor care vinde cu toptanul' (— *en gros,* de unde *angrosist)* [3], apoi la *mozaist, teracotist, textilist,* dintre cele deja notate, etc. [4] — Numeroase sunt formaţiile în *-ist* dela substantive născute din iniţialele cuvintelor care denumesc o instituţie, o asociaţie, o firmă: *ceferist* < *CFR,* probabil cea mai veche şi de aceea model pentru celelalte, *aserecist* < *ASRC* 'Asociaţia studenţilor români creştini', *fenedist* < *FND* (= Frontul naţional democrat), *petetist* < *PTT* '(Direcţia generală a) Poştelor, Telegrafelor şi Telefoanelor', *tesefist* (VR, Iulie 1939, 114) < frc. *téséfiste* (dela *TSF* 'télégraphie sans fil'), *teterist* < *TTR* 'tânăr cu termen redus (la armată)' [5], *upist* < *UP* (= Uniunea patrioţilor), *utemist* < *UTM* (= Uniunea tineretului muncitoresc), etc. [5]

-itate. Iată iarăşi un sufix care se răspândeşte vertiginos, cel puţin la unii dintre reprezentanţii scrisului nostru actual. Se formează cu el substantive abstracte dela adjective. Larga lui circulaţie stă în legătură cu tendinţa spre abstractizare a limbii culte, tendinţă care se manifestă în diverse domenii de activitate, dar mai ales la formarea cuvintelor (cf. sufixele *-at, -ism -iune,* etc.), apoi în sintaxă (de pildă înlocuirea construcţiilor prepoziţionale prin dativ) şi în lexic (numărul tot mai mare al termenilor abstracţi). Modelul străin pentru derivatele în *-itate* este ita-

---

[1] Creat după modelul ital. *futurista?* Cf. *futurismo,* curent poetic, al cărui iniţiator este Marinetti.

[2] Alt cuvânt decât *ziarist* = *gazetar* (mă gândesc la formaţie şi la elementul semantic).

[3] *Grosist* pare menit să înlocuiască pe *angrosist,* ceea ce rezultă, indirect, şi din faptul că se spune *negustor de gros* pentru mai vechiul *negustor en gros.* Cf. şi preţurile de *gros* (VR, Nov. 1938, 89.) E mai românească formula cu *de?* Doar ca ortografie!

[4] De adăugat, între altele, *carierist* 'om care vrea să facă, cu orice preţ, carieră' (cf. şi *carierism*), *decretist* 'student înscris pe baza decretului-lege 275 din 15 Apr. 1945', *filaturist* < *filatură, malaxist* 'lucrător la întreprinderile *Malaxa*', *monopolist,* sinonim aproximativ cu *(mare) capitalist* (îi corespunde abstractul *monopolism*), etc.

[5] Despre astfel de creaţii v. mai departe, cap. V, § 4.

liana, nu numai pentrucă, dintre limbile care au influențat sau influențează pe a noastră, ea prezintă o bogăție neobișnuită de cuvinte în *-ità* (marea majoritate, împrumuturi latinești sau formații savante), ci și pentru alt motiv. Cele mai multe exemple românești în *-itate* le-am găsit la G. Călinescu, în producția scrisă a căruia se constată ușor o atmosferă italienizantă foarte caracteristică. Intocmai ca în cazul altor sufixe, numeroase creații sunt provocate de necesități momentane, deci trecătoare, așa dar n'au perspective de durată, nici chiar la făuritorii lor. Altele însă vor rămânea, dovadă atâtea cuvinte similare ceva mai vechi care s'au impus, fiindcă satisfac o nevoie reală și permanentă. Dau pe toate cele notate de mine la lectura *Istoriei literaturii române* de G. Călinescu (și care nu reprezintă decât o parte din producție): *absoluitate, albinozitate, angelitate, arhaitate, autohtonitate, civilitate*[1], *corporalitate, costelivitate*[2], *diafanitate, directivitate, discutabilitate, elementaritate, fenomenalitate, impenetrabilitate, impresionabilitate, inaccesibilitate, incomensurabilitate, inefabilitate, inofensivitate, instructivitate, inteligibilitate*[3], *macabritate, malignitate, musculozitate, nobilitate, ocazionalitate, organicitate, pasionalitate, patriarhalitate, penibilitate, perfectibilitate, rotunditate, rudimentaritate, similitate, sinistritate, sublimitate, supranaturalitate, teatralitate, tendențiozitate, tenuitate, tipicitate, teribilitate*[4], *transcendentalitate, uberitate, umilitate, verbalitate.* Cf. și *pereneitate* 'veșnicie' (la Bucovineni), *superfluitate* (ALi 322), *creativitate, esențialitate, lucruralitate* (toate la D. Caracostea), *insațietate* (Ov. Papadima), *capabilitate* (VR, Ian. 1940, 192), *unidimensionalitate* (Eug. Sperantia), *extraordinaritate* (JL, 19 Martie 1939, 3, 1), *juvenilitate* (RFR, Oct. 1943, 186), *principalitate* (foarte des astăzi în articole politice și de critică literară: *studiul D-lui N. n'are principialitate* sau *este lipsit de principialitate)*, etc.

-ită. Frecvent la diverși termeni științifici, mai ales medicali. Aceștia din urmă sunt, în majoritate, nume de boli: *apendicită, colită, conjunctivită, nefrită, otită*, etc. De aici a pornit formarea,

[1] Sens mai mult concret (de obiceiu la plural: 'maniere civile, politicoase').
[2] Dela *costeliv*, adjectiv de origine slavă, deci fără nicio legătură directă cu vreun cuvânt italienesc (sau romanic, în general).
[3] Și *ininteligibilitate.*
[4] Ca și la *civilitate*, predomină sensul concret, subt forma plur. *teribilități* 'manifestări de om teribil, lucruri teribile'.

în limbajul familiar, a numeroase cuvinte glumețe, cu sens aparent înrudit, căci indică tot un fel de stări maladive (ale spiritului, nu ale corpului): *bucureştită* 'fel de a fi, apucături, etc. specific bucureştene' (AL, 13 Febr. 1938, 12, 4), *chiulangită* 'boala chiulangiilor' (în argot-ul şcolarilor, probabil şi în al funcționarilor, militarilor, etc.), *profesorită* 'atitudinea foştilor asistenți şi conferențiari, ajunşi profesori, față de camarazii rămaşi în urmă', aşa dar un fel de 'fudulie profesorală' (auzit dela un medic, candidat virtual la o catedră universitară)[1].

-iță. Apare, în special, la nume de ființe (oameni şi animale), spre a arăta „partea femeiască". Această funcțiune este, bine înțeles, veche şi se găseşte la numeroase derivate în *-iță*. Ceea ce vreau să remarc aici stă în legătură cu unele creații necunoscute sau puțin cunoscute mai înainte, care par a dovedi că acest sufix îşi recapătă productivitatea de odinioară. De pildă: *aurăriță*, femin. lui *aurar* 'căutător de aur' (AL, 18 Febr. 1934, 6, 3), *borșeriță* (CCr 141), *diaconiță* (ibid. 90), *frizeriță*, *fugăriță (trupul elegant şi picioarele delicate arătau pe fugărița neîntrecută* AL, 12 Ian. 1936, 5, 4), *idoliță* (VR, Sept.-Oct. 1939, 5), *ingineriță* (MN, Iulie 1940), *împărătiță* 'soția împăratului'[2], *ospătăriță* (FJ 159), *papagaliță* (OMD 50), *pădurăriță* (AL, 11 Aug. 1935, 4, 2), *păinjeniță* (TAV 234), *picoliță* < *picol(o) (are trei chelneri şi o picoliță*, Gl, 23 Iunie 1940, 2, 5)[3], *pretoriță* 'nevasta pretorului' (VR, Sept.-Dec. 1932, 126), *sacagiță* (Ins, Martie 1940, 421), *tâmplăriță* (ibid., Ian. 1940, 25), *tovărăşiță* (AL, 5 Febr. 1933, 3, 1), *uceniță* (ibid., 20 Nov. 1932, 3, 4; VR, Sept.-Dec. 1932, 126), *vânătoriță* (AL, 30 Sept. 1934, 5, 1), *zețăriță* (ibid., 4 Aug. 1935, 7, 1). De asemenea se adaugă la nume de familie, pentru a desemna pe purtătoarele lor feminine. Această funcțiune pare veche şi oarecum populară: *Podul Cărăgiței* (citat în CCr 19), *Păşcănița* 'soția lui Cantacuzino-Paşcanu' (Iaşul, 10 Dec. 1938), *Ciobănița* 'nevasta lui Ciobanu' (o chiamă *Maria Ciobanu*, dar i se spune, de către şefii ierarhici ai instituției unde lucrează, *Ciobănița)*[4].

[1] Despre frc. *-ite* v. *Le français moderne* VI (1938), 304 (unde se citează, între altele, *électorite* şi *parlementarite*).

[2] M. Sadoveanu separă pe *împărătiță*, cu sensul dat aici, de *împărăteasă* 'conducătoare a unei împărății' (eventual 'mama împăratului').

[3] Prin restaurantele bucureştene am auzit şi *picolică*, ceea ce ar dovedi că *-iță* este simțit, în cazul de față, mai mult (sau, poate, numai) ca sufix diminutival. *Picoliță* s'a format după modelul lui *chelneriță*.

[4] Auzit la Iaşi.

Totuşi procedeul se aplică şi astăzi, chiar în limba cultă. Cf. cazul artistei dramatice bucureştene *Maria Mohor*, al cărei nume apare des în cronicile dramatice subt forma *Mohoriţa*[1]. Poate fi amintit aici şi *mironisiţă*, devenit în scrisul multor publicişti contimporani *mironisită*, ca şi cum ar fi part. trecut al unui verb *mironisi*, care de altfel există (şi cred că-i creat dela substantivul în discuţie, după ce acesta şi-a schimbat finala)[2].

-iune. Prezintă, în cuvintele formate cu ajutorul lui, diferite aspecte, după finala temei. Cum, în general, avem a face cu teme verbale, şi anume cu participii trecute, urmează că, după conjugarea căreia aparţine verbul, există mai multe variante: *-(aţ)iune*, *-(eţ)iune*, *-(s)iune*, *-(ţ)iune*, *-(iţ)iune*, *-(uţ)iune*. Datorită acestei situaţii, ne aşteptăm ca numărul derivatelor cu *-iune* să fie neobişnuit de mare. Am citat sufixul subt forma lui cultă sau, dacă vreţi, occidentală. Alături de *-iune* există *-ie*, răspândit, mai cu seamă, în vorbirea curentă (familiară şi populară). De pildă: *administraţiune* şi *administraţie*, *comisiune* şi *comisie*, *constituţiune* şi *constituţie*, *expoziţiune* şi *expoziţie*, etc. Aspectul dublu se explică prin originea dublă a sufixului, şi anume a lui *-aţi(un)e*: varianta cultă ne-a venit din franţuzeşte (adesea şi din latineşte, italieneşte, etc.), cea familiară din ruseşte (unde a intrat tot din idiomele occidentale). După modelul cuvintelor în *-aţi(un)e*, s'a întins deprinderea de a avea forme duble la toate celelalte. Tendinţa limbii actuale este să întrebuinţeze tot mai puţin pe *-iune*, care pare pedant (tocmai din pricină că-i preferat în limbajul să zicem academic, adică savant, solemn, pretenţios, etc.) şi chiar greoiu (mai ales în cazul derivatelor prea lungi). Dar mai este ceva. Pe zi ce merge, cuvintele formate cu acest sufix se răspândesc în cercuri tot mai largi. Aceasta înseamnă că numărul variantelor cu *-ie* creşte necontenit. Urmează, deci, că ele predomină şi influenţează asupra celorlalte în sensul împuţinării, sau măcar al compromiterii lor, dacă mă pot exprima astfel.

Se înţelege că de multe ori *-iune* rezistă şi va rezista, probabil, mereu. Toată lumea spune *acţiune*, *defecţiune*, *deriziune*,

---

[1] Cf. şi *-ină*, cu aceeaşi funcţiune, în exemple ca ***Papadopolina*** (din schiţa *Búbico* a lui Caragiale) < ***Papadopol***, ***Rosettina*** 'femeie din familia *Rosetti*'. De adăugat ***hăplină*** (femininul lui ***haplea***), existent în vorbirea familiară.

[2] Alte derivate în *-iţă*: ***leiţă*** 'leoaică' (Ţichindeal), ***mazíliţă*** 'soţie sau fiică de mazil' (SR II, 293), etc.

dimensiune, expansiune, facțiune, fuziune, moțiune, etc., și numai așa. Cauza trebue căutată în natura noțiunilor pe care le exprimă aceste cuvinte: nefiind accesibile oricui, ele rămân apanajul unui număr restrâns de oameni, care le păstrează subt aspectul lor originar. Dar în momentul când vor intra în vorbirea păturilor mai largi, rezistența lor va slăbi și, poate, va înceta cu totul, măcar în unele cazuri. Deocamdată limba caută să utilizeze ambele variante, dându-le nuanțe semantice deosebite. Mai exact spus, în trecerea lor dela oamenii culți la cei cu mai puțină cultură, aceste cuvinte își modifică într'o anumită măsură sensul[1] și apoi revin, cu înfățișarea lor cea nouă (fonetică și semantică), în limba cultă, unde constitue dubletele formelor originare. De pildă: *comisiune* (de examen, de studii, etc.) — *comisie* (polițienească); *misiune* (diplomatică, științifică, etc., așa dar spirituală) — *misie* 'indemnizația bănească acordată ofițerilor, funcționarilor, etc. trimeși să lucreze în altă localitate'; *porțiune* (de teren, etc.) — *porție* (de mâncare, la internate, restaurante, cazarme, etc.); *rațiune* (ca facultate a spiritului uman, apoi sinonim cu 'motiv', etc.) — *rație* 'suma fixată pentru hrana unui elev, soldat, bolnav, etc.'.

Alt fapt interesant este următorul. Din cauza modului cum sunt formate, cuvinte de felul celor amintite au un înțeles foarte asemănător, dacă nu chiar identic, cu al infinitivelor lungi (substantivate!) dela verbele care le servesc drept temă. Căci, de cele mai multe ori, limba noastră a împrumutat și substantivul în *-iune* și verbul corespunzător: *administrațiune—administra, audițiune—audia, considerațiune—considera, informațiune—informa, percepțiune—percepe,* etc. Deosebirea semantică este mai mult de nuanță: la infinitiv predomină ideea de acțiune, la substantivul propriu zis ideea de noțiune oarecum abstractă (rezultatul acțiunii, forța sau instituția care săvârșește acțiunea, etc.). De ex.: *administrarea unei moșii* și *administrația unei moșii; afirmarea lui N. ca orator* și *afirmația lui N. cade; informarea publicului* și *informația istoricului N.; ocuparea Olteniei (de către Austriaci)* și *ocupația (austriacă) în Oltenia,* etc. Din această cauză, foarte

[1] Și adică și-l lărgesc, după cum a constatat de mult lingvistul francez A. Meillet, care a enunțat o adevărată lege, afirmând că cuvintele împrumutate de o categorie socială numeroasă din vorbirea unei categorii restrânse își lărgesc înțelesul, și invers, împrumuturile lexicale făcute de o clasă socială puțin numeroasă din vorbirea uneia mai numeroase și-l strâmtează.

des se întrebuințează infinitivul și derivatul în *-iune* unul pentru altul. Câteodată merge, de obiceiu însă nu. De aceea trebue să le separăm foarte strict, în principiu totdeauna, căci vom greși mult mai rar procedând așa. Iată câteva exemple care arată clar că, în ciuda aparențelor, cele două cuvinte, atât de înrudite, diferă hotărît unul de altul subt raportul semantic: *explicare (mijloace de explicare a unui fenomen)* — *explicație (explicațiile savantului N.)*; *manifestare (natura are multiple moduri de manifestare)* — *manifestație (am participat ieri la manifestație)*; *reprezentare* (termen filozofic) — *reprezentație* (teatrală, cinematografică, etc.) ș. a. Nu vom zice, deci, *primiți asigurarea considerării mele* sau (mai scurt, *cu deosebită considerare)*, nici *voiu face o observare*, etc., cum citim adesea în scrisul multor Români culți de astăzi. Tot așa ne vom feri de formule ca *a-și anunța colaborația la o revistă, a face o comunicație la Academie, proclamația Republicii, operă de vulgarizație*, etc.

Constatăm aici un proces care amintește pe cel relevat mai sus, în legătură cu lupta dintre *-iune* și *-ie*. Pe măsură ce noțiunea respectivă se răspândește în cercuri tot mai largi, tendința este să învingă infinitivul, afară, bine înțeles, de cazurile, foarte numeroase, de altfel, în care uzul s'a fixat în sensul diferențierii semantice a infinitivului de substantivul în *-iune* [1].

Nimeni nu mai spune astăzi *introducție* (ca pe vremea lui Kogălniceanu), ci *introducere*, de asemenea n'ar trebui să mai spuie nimeni *comemorație* (ca profesorul și academicianul N. Bănescu) [2], ci numai *comemorare* (căci e vorba de o acțiune, nu de rezultatul ei), etc. Oamenii cu simțul lingvistic dezvoltat observă ușor deosebirea și o exploatează în scopuri umoristice (cf. *să-i rămână fruntea liberă pentru cugetațiune* [3], Gl, 30 Iunie 1940, 1).

---

[1] De pildă *deducție, inducție*, etc., rămase cu valoarea lor de termeni științifici, alături de *deducere* 'scădere' (cf. *din suma cheltuită deducem acontul), inducere (în eroare)*, etc. Altădată, dimpotrivă, infinitivul este sau ar trebui să fie expresie 'cultă', adică tehnică, pentrucă derivatul în *-ie* s'a întrebuințat, anterior, cu un sens să zicem banal: *percepere* (în psihologie) și *percepție* (de impozite). (Când eram în liceu, un coleg a reacționat față de omonimia aceasta, adăugând, în manualul de Psihologie, după titlul „Percepția", cuvintele „circ. I. Iași"!) De aceea nu înțeleg preferința unor filozofi români actuali pentru 'cunoștință', care posedă atâtea accepții triviale, în locul lui 'cunoaștere', când se ocupă de teoria cunoașterii.

[2] Subt influența fostului său profesor, regretatul N. Iorga, care prefera derivatele în *-i(un)e* (*colaborație, comunicație* [la Academie], *preocupație*).

[3] Efectul comic e cu atât mai mare, cu cât pe de o parte *cugetare* n'a sunat niciodată în *-ațiune*, căci ni s'a transmis direct din latinește, subt

-lâc. La fel cu *-(a)giu*, celălalt sufix de origine turcească, şi acesta manifestă tendinţa de a forma cuvinte nouă, în special dela teme recente. Are aproximativ valoarea semantică a lui *-ie:* substantivele derivate cu ajutorul lui sunt ori abstracte, şi în acest caz arată existenţa calităţii exprimate de primitiv (sau a uneia în legătură cu aceasta), ori colective. De pildă: *autorlâc* (IPA 33), *a(d)vocatlâc, berbantlâc, farsorlâc* (în vorbirea unui medic, care pronunţa prima parte a cuvântului cu *ö), gangsterlâc* (în presa cotidiană), *geambaşlâc* (AL, 16 Iunie 1935, 5, 7), *haimanalâc* (Petr 129), *muierlâc* 'muieri multe' (AL, 28 Nov. 1937, 8, 4), *paiaţarlâc* (CL, 27 Iunie 1936, 4, 4), *paralâc* 'bani mulţi' (AL, 24 Febr. 1929, 2, 2), *pedantlâc* (CS 116), *pezevenclâc* (CL, 2 Iunie 1934, 6, 2) şi *pezeventlâc* (VR, Martie-Apr. 1935, 57), *puşlamalâc* (CL, 27 Iunie 1936), *savantlâc, secăturlâc* (VR, Iulie 1937, 126), *senatorlâc.*

-mente. Nu sunt prea numeroase adverbele derivate cu acest sufix. La exemplele date în BPhVI, 55-6 am de adăugat puţine: *colegialmente (ne-am luat libertatea să le facem noi colegialmente,* Gl, 14 Iulie 1940, 2, 1), *literalmente* (foarte frecvent, de sigur cel mai răspândit dintre toate), *precizamente* (în presa zilnică), *sinceramente* (AL, 28 Oct. 1934, 8, 3). Dacă m'am oprit totuşi asupra lui, este ca să-l caracterizez din punct de vedere stilistic. Cred că într'o vreme *-mente* era mai întrebuinţat decât astăzi. Oricum, în momentul de faţă face impresia unui arhaism (relativ, bine înţeles), întocmai, de pildă, ca *-iune* (în comparaţie cu *-ie),* Din această cauză se pretează la efecte (uşor) satirice. Datorită aceleiaşi particularităţi apare, cred, mult mai des în limbajul birocratic şi juridic (cf. *responsabil civilmente şi penalmente*) decât în vorbirea curentă. Şi acest amănunt poate contribui la nuanţa ironică pe care, chiar fără intenţie specială, o conţin de multe ori adverbele în *-mente.*

-os. Il întâlnim la teme vechi şi la neologisme. Originea lui este dublă: pe de o parte moştenit, pe de alta venit din franţuzeşte (eventual şi din italieneşte), odată cu derivatele respective[1]. Aceasta nu însemnează că la cuvintele al căror primitiv există de mult în limba noastră avem a face totdeauna cu vechiul *-os*, iar

forma verbului *a cugeta*, iar pe de alta autorul citat l-a prevăzut cu aspectul 'savant' al sufixului.

[1] Predomină, cu mult, derivatele dela teme populare şi familiare, care sunt neobişnuit de numeroase (v. lista).

la celelalte, cu varianta lui împrumutată. Un criteriu ar fi aspectul fonetic: *-os* în prima ipoteză, *-uos* (< frc. *-ueux)* în a doua. Dar, după cum am arătat la „Fonetică”, limba actuală manifestă cu atât mai puternic preferinţa pentru *-os*, cu cât neologismele se răspândesc mai mult în păturile sociale largi. Multe derivate în *-os* dela teme populare găsim la Cezar Petrescu [1]. Iată un număr cât mai mare de exemple [2]: *auros (părul învolburat în bucle auroase*, CS 67), *băieţos* (CIst 879), *belalios* (Răd II, 463) [3], *bolfos (un căţel flocos şi bolfos*, 1907 I, 417) [4], *calicos* (CS 129), *comedios* (VR, Martie 1940, 42), *fometos* ‘flămând’ (ZN 18), *fruntos (mutră fruntoasă şi cu nasul în vânt*, 1907 II, 87), *fumegos* (LTM 90), *gâtos* (Thur 58), *hazos* (Rus 307), *lăbos* (1907 II, 471), *lăcrămos* (CL, 20 Iulie 1935, 4, 5; AL, 28 Febr. 1937, 10, 1), *lingăcios* (Log 299), *lipos* ‘murdar’ (FM 39), *lopătos (dinţi lopătoşi*, AL, 23 Aug. 1936, 2, 1), *măscăros (expresii măscăroase*, AL, 5 Sept. 1937, 15, 4), *milităros*, *mângâios* (AL, 16 Iulie 1935, 8, 7), *mutros* ‘supărat’ (VR, Dec. 1938, 33; Log 77), *năvârlios* = *năbădăios* (VVD 133), *năzbâtios* (Luc 403; VR, Iunie-Sept. 1933, 265), *neghinos* (VR, 30 Nov. 1933, 38; 1907 I, 48), *noptos (privire noptoasă*, Luc 267), *osânzos* (FM 172; AN 147; Foc 124), *păcuros* (APN 52), *păgubos* (1907 I, 23; Foc 221; AL, 4 Maiu 1930, 2, 7), *păinjinos* (AL, 29 Iulie 1934, 1, 1), *păstos* (OP II, 166), *pâclos* (CL, 14 Dec. 1935, 4, 4), *pepenos* (AL, 1 Aug. 1938, 6, 4), *pofticos* (SVP 18), *pricinos* (CCr 135), *priporos* (TAR I, 184), *rădăcinos* (Nastr 6), *rămos* (ZN 163), *râpănos*=*râpos* (Rus 54), *risipos* (AL, 30 Ian. 1937, 7, 2), *săcos* (*haină săcoasă*, AN 356), *secăros* (VR, 30 Nov. 1933, 38), *silos* (AL, 1 Ian. 1933, 7, 1), *sângios* (AL, 21 Iulie 1935, 2, 3), *slăninos* (1907 I, 295), *somnos (răpunerea somnoasă a ascultătorilor*, CS 66), *soros (geamuri soroase*, Log. 93), *spăimos (Au fost toată noaptea de-o spăimoasă simplicitate*, CS 448), *spirtos* (fig.) ‘al dracului’ (AL, 4 Sept. 1932, 5, 2), *staf'os* (VVD 239), *tabietos* = *tabietliu* (Val 69), *tărâţos* (AL, 29 Martie 1931, 1, 1), *trunchios* (Nastr 20), *uleios* (CL, 22 Iunie 1935, 6, 7 şi 4 Ian. 1936, 4, 3), *undios* (VR, Maiu 1939, 128) [5], *usturos*

---

[1] Unele din ele sunt, cu siguranţă,... producţie proprie.

[2] Câteva au varianta *-ios*.

[3] Sinonim cu *belaliu* ‘difficile, laborieux; difficultueux’, dela care s'a şi derivat.

[4] Dela *bo(a)lfă* ‘umflătură’.

[5] Obişnuit se spune (adică spun „poeţii”) *unduios* (<*undă*.

(Răd I, 44), *vlăjgănos* (AL, 20 Oct. 1935, 3, 6), *vuetos (cele mai vuetoase arii,* 1907 II, 32), *zăpezos (candoare zăpezoasă,* COp IV, 150), *zgrumțos (zidul urît și zgrumțos,* CS 133) = *zgrumzuros (perete zgrumzuros,* ibid. 129), *zimbrios* 'care face zâmbre, pofticios' (HM 94). Formații cu teme recente sunt, între altele: *angulos* (CIst 536) < frc. *anguleux, aspect(u)os* (despre clădiri impozante, frumoase, etc.), *delict(u)os* < frc. *délictueux, dificultos* < frc. *difficultueux, mizeros* < frc. *miséreux, obsecvios* (G. Călinescu) < frc. *obséquieux, scarlatinos* 'bolnav de scarlatină' (după *lepros* < *lepră,* etc.?)[1], *talentos* (D. Caracostea) < frc. (fam.) *talentueux.* De adăugat subst. *focos*, termen fizical (și militar, mai ales), care nu-i un derivat dela *foc,* ci reprezintă lat. *focus* (cf. germ. *Fokus* 'focar'), modificat subt influența adj. *focos* (poate și din cauza unei confuzii fonetice, ca la *ficos,* pronunțare semicultă, pentru *ficus* 'o plantă de ornament, deși situația nu-i perfect identică, în ce privește accentul).

CAP. II: PREFIXE.

La fel ca în capitolul precedent, discut împreună formațiile cu prefixe vechi și pe cele cu prefixe nouă. De asemenea nu separ cuvintele compuse cu aceste morfeme după categoria morfologică la care aparțin. In schimb, se impune o distincție în ce privește natura intimă a prefixelor. Căci, alături de prefixe propriu zise, care se caracterizează prin faptul că ori nu există ca cuvinte independente nici la noi, nici în limba de origine (la împrumuturi), ori, când există, ele sunt, de obiceiu, prepoziții[2], avem p s e u d o-p r e f i x e[3], elemente formative provenite din alte cuvinte decât prepozițiile sau adverbele. O delimitare precisă între unele și altele nu-i posibilă decât în mod cu totul aproximativ. Tot așa nu putem deosebi compusele formate cu pseudo-prefixe de compunerile pure, căci lipsesc criterii sigure după care să ne conducem. Trăsăturile caracteristice ale pseudo-prefixelor mi se par a fi mai ales următoarele două: pe de o parte, ele apar la un număr relativ mare de cuvinte, și prin aceasta formațiile respective diferă de compunerile adevărate, care sunt oarecum unice; pe de altă parte, ele (sau unele din ele) pot sta și înaintea, dar și în urma elemen-

[1] Cf. totuși frc. *scarlatineux* 'scharlachartig'.
[2] Mult mai rar adverbe.
[3] B. MIGLIORINI le numește p r e f i x o i d e (v. *Archivio glottologico italiano* XXVII, 14 urm. și *Lingua contemporanea,* Firenze 1938, 80).

tului cu care se combină spre a da naştere unui cuvânt nou. De pildă: *filogerman* şi *germanofil*, *fonogram* şi *gramofon*, *logomahie* şi *etnolog (filolog)*, etc. Aceasta, fiindcă, în fond, ele sunt cuvinte propriu zise, cu înţeles material, nu ca prefixele (şi prepoziţiile, conjuncţiile), care sunt simple unelte gramaticale, întru cât nu pot apărea singure în vorbire, şi au un sens pur 'formal (o funcţiune, în accepţia strictă a termenului). De aceea pseudo-prefixele, când ocupă locul al doilea, îşi schimbă aspectul, deci şi categoria morfologică, dacă nu-i posibil altfel: *dinamo-* alături de *-dinamic*, *etno-* al. de *-etnic*, *psiho* al. de *-psihic*, *termo-* al. de *-termic*, etc.

Mai mult decât această discuţie teoretică interesează însă altceva, şi anume m a r e a m u l ţ i m e a c u v i n t e l o r n o u ă formate cu ajutorul prefixelor şi al pseudo-prefixelor. Ultimele sunt mult mai numeroase decât primele. Faptul se explică uşor. Pseudo-prefixele servesc, de regulă, la crearea termenilor tehnici al căror număr, graţie invenţiilor şi descoperirilor de tot felul, depăşeşte orice închipuire. Se înţelege că, din aceeaşi cauză, ele sunt excluziv de origine străină, chiar atunci când inventatorul sau descoperitorul este Român. La prefixe, unde avem elemente şi vechi şi nouă, predomină acestea din urmă, pentru motivul care face, după cum am văzut, că şi la formaţiile sufixale (cf. capitolul precedent) tot împrumuturile sunt în majoritate: civilizaţia modernă creiază enorm nu numai în domeniul activităţii practice, ci şi în lumea spiritului, ceea ce impune apariţia atâtor termeni mai mult ori mai puţin abstracţi, printre ei foarte mulţi formaţi cu prefixe. Izbeşte, din capul locului, marele număr de cuvinte care arată o atitudine (în sens larg). Am constatat ceva asemănător şi la sufixe (cazul lui *-ist*, de pildă). Situaţia se datoreşte adâncilor prefaceri sufleteşti, cu repercusiuni în toate ramurile vieţii spirituale, care-şi au izvorul în primul războiu mondial şi s'au accentuat mereu cu cât ne apropiem de zilele noastre. De aceea prefixele *anti-*, *contra-* şi cele înrudite cu ele ne întâmpină la tot pasul. Iar dintre cele vechi, *ne-* se dovedeşte, pentru acelaşi motiv[1], extrem de productiv (vine în concurenţă cu sinonimul neologism *in-)*. La fel de răspândite sunt prefixele care exprimă o idee superlativă, un maximum calitativ sau cantitativ: *hiper-*, *super-*,

[1] Este doar negativ (arată, deci, tot 'poziţie', subiectivă, faţă de noţiunea respectivă).

supra-, *ultra-*[1]. Aici trebue invocată o cauză veche ca și omenirea, dar care intervine, se pare, mai des și mai viguros astăzi: afectul, adică impresionabilitatea umană, care intră lesne în funcțiune, oridecâteori un fapt, un obiect, etc. iese sau pare a ieși din comun. Emotivitatea omului modern, mare prin ea însăși, este alimentată, cu multă abilitate, de spiritul comercial care ne stăpânește tiranic: producătorii și negustorii de toate speciile utilizează reclama subt orice formă, dar mai ales subt forma cuvântului. In acest scop, ei recurg la hiperbole și superlative. Procedeul este de origine nord-americană, așa că, chiar dacă prefixele respective au aspect romanic, ele evocă adesea, în ce privește sensul, o mentalitate anglo-saxonă.

La cauzele indicate până aici se adaugă una de ordin pur lingvistic. Formațiile prefixale (întocmai ca și cele sufixale) prezintă avantajul că „scurtează" vorba: exprimă printr'un singur cuvânt ceea ce ar trebui exprimat printr'o perifrază. In chipul acesta economisim timpul, atât de prețios astăzi, cel puțin pentru o bună parte dintre noi (revenim, deci, vrând nevrând la atmosfera morală a vieții contimporane, de care am pomenit mai sus), și totodată câștigăm în expresivitate. Un exemplu elocvent ni-l oferă prefixul *re-* (neologism), care se bucură de o răspândire neobișnuită.

Grupez materialul după A. prefixe și B. pseudo-prefixe, iar în interiorul fiecărei grupe după alfabet[2].

A.

a(n)- (cu sens privativ): *afon(ie)*, *amoral(itate)*, *amorf*, *aniconic (religia, dacă era aniconică*, RIR X, 434), *anorganic(itate)*, *ateist*, *aton(ie)*, etc.

ante-: *antebraț*, *antedata*, *antediluvian*, *antemeridian*, *antepenultim*, *antetren* 'partea dinainte a trenului, care servește la transportul servanților, munițiilor, etc.', *antevorbitor* (după germ. *Vorredner)*, etc.

anti-: *antiaerian*, *antiaristocratic*, *antialcoolic*, *antiburghez*,

[1] Cf. și pseudo-prefixele *arhi-*, *omni-*, *poli-*, *pluri-*, etc.

[2] Ca și în capitolul precedent, relevez numai faptele mai mult ori mai puțin caracteristice pentru limba actuală. Prin urmare, voiu lăsa la o parte numeroase prefixe, care nu contribue în mod esențial la alcătuirea aspectului ei esențial.

anticapitalist, anticar (tun anticar), anticiclon, anticlerical, anticonstituţional, anticorp, antidinastic, antifascist, antigaz, antiimperialist, antiliberal, antimason, antinatural (VR, Martie 1939, 25), *antineologismomanie* (Leca Morariu), *antinevralgic, antiom, antiparlamentar, antireligios, antisocial(ist), antistrofă, antitanc (tun, mină antitanc,* Ins, Iunie 1940, 551), *antiteză, antitoxină, antiuman,* etc. Din cauza marii asemănări fonetice, care poate merge până la identitate (datorită pronunţării ca *i* a lui *e* neaccentuat), acest sufix se confundă adesea cu *ante-*. In unele cazuri, confuzia s'a impus aşa zicând, căci există şi în franţuzeşte, de unde ne-au venit cuvintele: *anticameră, antidata* (acesta apare în concurenţă cu *antedata).* Ea trebue evitată totdeauna, dar mai ales atunci când sensul diferă dela un prefix la celălalt, de ex. *antecreştin* şi *anticreştin* (vom zice, deci, epoca *antecreştină,* nu *anticreştină,* AL, 1 Ian. 1935, 10, 6).

circum-: circumcide (-cis, -ciziune), circumferenţă, circumlocuţiune, circumnavigaţiune (VR, Iunie 1939, 18), *circumpolar, circumscrie (-scripţie), circumstanţă (-ţial), circumvoluţi(un)e,* etc. Apare şi subt forma *circon-* (influenţă franceză): *circonferenţă, circonstanţă,* etc. Trebue preferat aspectul „latinesc“ *(circum-),* căci corespunde mai bine spiritului limbii noastre.

con- (variante: *com-, co-)* este nu numai frecvent, ci şi productiv, căci serveşte la formare de cuvinte nouă pe teren românesc: *coasociat, coerede, coexista, cointeresa, colabora, colateral, colocatar* [2], *combate, comemora, comisiune, compas, competiţi(un)e, complăcea, compromite, concetăţean, condescendent, confederaţie, configuraţie, conformaţie, confrate* [3], *conjudeţean, conlucra* [4], *conmahalagiu* (AL, 5 Sept. 1937, 5, 4), *co(n)mesean* [5], *conorăşean* (DA 9), *consătean, consfinţi* [6], *consângean* [7], *coreligionar, corespunde, corupe* [8], etc.

---

[1] De adăugat, între altele, *antimonopolist*, sinonim aproximativ cu *anticapitalist.*

[2] Nu *conlocatar* (DA 155).

[3] Decalcat după frc. *confrère.* Cf. *confrerie*, destul de des, în concurenţă cu *confrăţie* şi *confraternitate*, care nu sunt perfect sinonime (mai ales al doilea) cu el.

[4] Menit să înlăture pe *colabora.*

[5] După frc. *convive* (împrumutat şi în româneşte)?

[6] Creat după modelul lui *consacra* (<frc. *consacrer),* pe care urma să-l înlocuiască.

[7] „Traducere“ a frc. *consanguin.*

[8] Ultimele trei cuvinte trebuesc pronunţate şi scrise aşa, nu *con r...*

contra-: contraargument(a) (Ins III, 7, 368), *contraatac(a), contrabandă, contrabas, contrademonstrație, contraface, contramanifestație, contraofensivă* (și verbul corespunzător în *-a), contrapunct, contrasens (contrasensul vieții celei adevărate,* AL, 11 Oct. 1936, 8, 4), *contratimp, contraveni, contrazice.* Apropiat ca înțeles de *anti-*, dar nu identic cu acesta. Să se compare *antirevoluționar* și *contrarevoluționar:* primul, care nu se prea întrebuințează, însemnează 'a fi teoretic împotriva revoluției (ca atare)', celălalt 'a fi și principial și de fapt contra ei, contra unei revoluții anumite, reale, a o combate cu armele'. De aceea unul și același primitiv nu poate servi la formarea de cuvinte compuse cu ambele prefixe: *antibolșevic, anticomunist, antienglez,* etc. alături de *contrademonstrație, contramanifestație, contraofensivă,* etc.

de-, foarte des, în neologisme și în formații recente, cu sensuri mai mult ori mai puțin deosebite, printre care predomină cel negativ: *decolora, deconsilia, defavorabil* (și *defavoriza), degrada, dejuca*[1], *deloial (această operație este deloială,* CL, 6 Iulie 1935, 6, 5)[2], *demerit, demonetiza, deplasa, depoetiza, deservi,* etc. In alte cazuri exprimă nuanțe diferite: *decerne, decurge*[3], *delega, delibera, demers*[4], etc., apoi *dedubla, demăsurat, depăși*[5], *detrunchia*[6] (Ins, Sept. 1940, 586), etc., *delăsa* (extrem de frecvent, împreună cu infinitivul substantivat *delăsare* și participiul trecut adjectivat *delăsat)*[7], etc. Câteodată vine în concurență cu *di-: deforma* și *diforma,* deopotrivă de îndreptățite amândouă, dacă ținem seamă de limba franceză, din care le-am luat *(déformer, difformer).* Adjectivul corespunzător sună însă numai *diform.* Deoarece înțelesul obișnuit al acestui prefix se confundă cu al lui *des-* (moștenit), întâlnim numeroase cuvinte nouă cu aspecte duble: *de(s)personaliza, de(s)politicianiza, de(z)mobiliza,* chiar *de(z)mutizator (învățător de(z)mutizator* 'care învață pe muți să vorbească)', etc. Forma cu *de-* apare, de obiceiu, în vorbirea cultă, cealaltă caracterizează vorbirea populară. Tendința este să se prefere *des-*, care, fiind vechiu, are o mai mare forță expresivă (de altfel

[1] Modelat după frc. *déjouer.*
[2] Mai des se spune și se scrie *deloaial.*
[3] „Traducere" a frc. *découler.*
[4] Decalcat după frc. *démarche.*
[5] Redă pe frc. *dépasser.*
[6] Prezența lui *de-* este de prisos (și se datorește contaminației cu vreun cuvânt, înrudit ca sens și care-i compus cu *de-): trunchia* singur însemnează ceea ce a vrut autorul să spuie.
[7] Din frc. *délaisser.*

funcțiunea negativă se simte, la el, foarte bine, pe când la *de-* trebue „intuită". Cf. *despersonalizat* (D-na Papadat - Bengescu în AL, 18 Iulie 1937, 5, 1). Când noțiunea aparține în întregime la atmosfera noastră băștinașă, varianta cu *de-* pare imposibilă: *descaragializa* (niciodată *decaragializa).* V. alineatul imediat următor. *De-* este și moștenit în românește, ca prefix și ca prepoziție. In această din urmă calitate el tinde să se aglutineze cu cuvântul următor (și să devie astfel prefix propriu zis) în câteva locuțiuni adverbiale: *de-adevărat (viață deadevărată,* CS 48)[1], care, obișnuit, caracterizează limbajul copiilor *(cei patru cai „d'adevărați"*, Răzb 131)[2] și sinonimul *de-aievea (o împărăție deaievea,* Luc 95). Să se compare și *de-a fuga* (Cim 36, 267), *de-a'n picioare* (ibid. 170), *de-a azvârlita* (ibid. 333), unde procesul morfologic e mai puțin avansat și se prezintă oarecum diferit.

des-. Grație expresivității de care am amintit mai sus, acest prefix se bucură de o răspândire foarte largă. Se formează cu el verbe care arată o acțiune opusă celei arătate de verbul simplu (sau compus cu *în-): face-desface, lega-dezlega, prinde-desprinde, închide-deschide, învăța-dezvăța,* etc. Așa se explică pe de o parte apariția ambelor verbe împreună (legate prin *și),* când vrem să atribuim unei persoane puteri neobișnuite *(N. face și desface toate; vrăjitorii leagă și dezleagă ploile),* pe de alta creațiile trecătoare, pe care le utilizăm un moment, pentru a le uita după aceea și a recurge din nou la ele, ca la niște cuvinte atunci formate, oridecâteori avem nevoie *(A adormit? Lasă că-l dezadorm eu; S'a îmbătat? Am să-l dezbăt, n'avea grijă!*[3] In ambele împrejurări este vorba de formule stilistice, adică afective sau expresive, care alcătuesc o caracteristică a limbajului familiar și popular. Iată un număr de exemple, culese la întâmplare: *dejgh ba (știu că bâta de aramă vine viața să-mi dejghebe,* Ins, II, 2, 538 , *descăunare* (Luc 352)[4], *descentra* (OMD 108), *deschinge* (FJ 361 , *descoji* (AMD 51), *descumpăni (descumpănește numai pârghiile*

---

[1] Pretutindeni în scrierile lui Cezar Petrescu dăm peste *deade vărat* pentru *adevărat.*

[2] Și eu cunosc formula aceasta tot numai din vorbirea copilărească. Adulții o întrebuințează excluziv în glumă.

[3] Cf. BPh VII-VIII, 134 urm. și Iorgu **Iordan**, *Stilistica limbii române*, București 1944, p. 211-212.

[4] Traduce pe *detrona*, cu scopul de a i se substitui.

sufletești, ȚK 135; *descumpănit*, ȚB 399; *descumpănire*, CL, 14 Dec. 1935, 3, 3 și AL, 21 Ian. 1934, 3, 2)[1], *descrunta (va descrunta o frunte împietrită într'o durere*, OP II, 179), *desfira (nimeni nu desfira vorbele*, VR, Martie 1933, 176), *desfoia* (OMD 38), *desînșela* (Ins, Iunie 1940, 415)[2], *deslâna (se deslânau pietrele*, OMD 40), *desnăclăi* (AL, 28 Apr. 1935, 1, 2), *despăduchia* (CL, 13 Iunie 1936, 4, 2)[3], *despătura* (VVD 189), *despodobi* (AL, 24 Nov. 1935, 8, 4), *desprăfui* (Petr. 264), *despriponi* (VVD 320), *destruna (destrunat de oboseală*, ibid. 231), *desumplea (umplu și desumplu*, DA 141), *dezancora* (VR, Iunie 1940, 136), *dezanexa, dezaprecia* (CL, 4 Apr. 1936, 2, 6), *dezaxa* (foarte des), *dezblehuia (un automobil dezblehuiet în lapoviță*, Ins, Apr. 1939, 153), *dezdruma, dezmărita* (ambele Cr 133), *dezmiriști* (termen tehnic agricol), *deznegri* (ALi 317), *dezocupa (le* [scaunele ocupate] *dezocupă*, OC 37), *dezvinui* (AL, 24 Apr. 1938, 10, 4), *dezvăglui* (Petr 286).

ex-: excomunica, expune, extemporal, extermina, extrăda, etc. Interesant este faptul că acest prefix se întrebuințează foarte des în combinație cu substantive, mai ales nume de funcțiuni, demnități etc.: *exconsilier, exministru, exprefect, exprofesor, exsecretar*, etc. Sensul este acela de 'fost', iar valoarea totdeauna ironică. Superioritatea expresivă față de 'fost' vine dela ideea de 'eliminare', 'înlăturare', la care ne trimete (din cauză că lat. *ex*, prepoziția, însemnează 'din', adică 'afară'). Aici și este izvorul nuanței ironice așa de pronunțate. Sudura lui cu substantivul este slabă. De aceea îl simțim oarecum ca un cuvânt aparte și-l întrebuințăm chiar singur: *D-l N. este ex; am întâlnit astăzi un ex*, etc. Datorită acestei situații, el se poate combina cu orice substantiv (sau adjectiv având valoare substantivală). De pildă: *o ex-cutie de bomboane* (EO I, 188); *ex-savantul N.*, etc. Bine înțeles că astfel de formații au caracter momentan și sunt, deci, trecătoare, dar valoarea lor expresivă este cu atât mai mare, căci fac mereu impresia că sunt nouă.

extra-. Dela sensul etimologic din cuvinte ca *extrabugetar, extraconjugal, extradotal, extralegal, extraparlamentar, extrașcolar, extrateritorial*, etc., acest prefix a ajuns la acela de 'deosebit,

---

[1] Reprezintă, de sigur, „românizarea" lui *dezechilibra*.
[2] Menit să înlocuiască pe *decepționa* (și *deziluziona*)?
[3] Traducere a neologismului *deparazita*. Cf. totuși germ. *entlausen* (și *Entlausung*), care a putut servi ca model pentru verbul românesc, căci corespunde exact acestuia.

neobişnuit, superior', care, în vorbirea familiară, apare mult mai des decât celălalt: *extrafain (şi extrafin), extraşic,* etc. A ajutat, de sigur, *extraordinar,* atât de răspândit ca adjectiv (cu accepţie superlativă) şi ca adverb (pe lângă adjective şi adverbe). La fel cu *ex-, extra-* se întrebuinţează şi izolat, având înţelesul de 'superior, unic': *o friptură extra, un vin extra,* etc. (în limbajul restauratorilor, comercianţilor, etc., din spirit de reclamă, dar şi la lumea obişnuită). Câteodată *extra-* este sinonim cu *supra-: spectacole extranaturale* (PC 194).

hiper-. Nu prea frecvent, dar expresiv, de aceea preferat în anumite condiţii. Seamănă cu *extra-*, căci exprimă şi el un grad maxim: *hipercritic, hiperentuziast, hiperneologiza, hipersceptic*[1], *hipersensibil,* etc. Cu valoare obiectivă apare mai ales în terminologia medicală: *hiperaciditate, hipertensiune, hipertiroidian, hipertrofie* (şi vb. *hipertrofia),* etc. Cf. mai departe *super-*.

in- (variante: *im-, i-).* Are diverse funcţiuni. In *imigra, impresie* (şi *imprima), impune,* etc., avem a face cu sensul oarecum etimologic, originar (al prepoz. *in).* O nuanţă a acestui sens găsim la *intimida, intona,* etc. Pentru limba actuală interesează însă valoarea 'negativă' a acestui prefix, când se combină, de obiceiu, cu adjective: *imemorial, imobil, imoral, impur, inacceptabil, incomod, inform,* etc. Această valoare este viu simţită de subiectele vorbitoare. De aceea ea nu numai predomină, dar este ca să zic aşa productivă: cu această funcţiune, *in-* serveşte la crearea de cuvinte nouă. Numărul lor nu este prea mare, din cauza concurenţei lui *ne-*, prefix vechiu, perfect sinonim (v. mai încolo). Putem fi siguri însă că destule compuse cu *ne-* (şi anume acelea care exprimă noţiuni 'culte') îşi datoresc existenţa, măcar în parte, sprijinului dat de *in-*. Vreau să spun că ele sunt, de fapt, adaptări româneşti ale unor cuvinte străine (franţuzeşti, în primul rând) formate, în limba de origine, cu *in-*. Fenomenul cel mai interesant este naşterea de verbe nouă dela adjective cu *in-*, al căror primitiv are, în familia lui, verbul corespunzător. Astfel, fiindcă alături de *mobil* există *mobiliza,* n'a fost greu să se creeze dela *imobil* un verb *imobiliza*[2]. După un model ca acesta s'a ajuns la *imaterializa (rochiile lor luminoase se imaterializează,* AL, 20

[1] Punctul de plecare pare a fi (afară de sensul originar) subst. *hiperbolă,* simţit, în mod obişnuit, cu sinonim cu 'exagerare'.

[2] Cf. şi *ilegaliza* 'a scoate din lege, a declara ilegal un act, o măsură, etc'. < *ilegal* (după *legaliza* < *legal).*

Dec. 1936, 6, 2-4); *inegaliza (salariile s'au inegalizat,* Ins, Febr. 1940, 405); *inutiliza (un pumn inutilizează un program savant,* CL, 20 Apr. 1935, 9, 5); *iraţionaliza (încercarea de a realiza voit iraţionalizarea gândirii,* VR, Martie 1940, 156); *irealiza (arta irealizează obiectul,* D, 6 Maiu 1937[1],) etc. Printre alte cuvinte cu *in-* merită a fi pomenite *inexperienţă* (HYSt 266) şi *ireuşită (o ireuşită monstruoasă a naturii,* PC 99), acesta neobişnuit de des (subt forma redată aici sau cu *ne-* în locul lui *i-).*[2]

inter-. Afară de cuvinte curente în limbajul obişnuit, ca *interveni, interzice,* etc., şi de termeni ştiinţifici de felul lui *intercelular, intercostal, intersecţie* (cu verbul, foarte recent, *intersecta).* etc., s'au creat şi se creiază în momentul de faţă numeroase altele, aparţinând limbajului politic şi administrativ, spre a arăta legăturile dintre oameni, popoare, ţări şi continente. Ele sunt caracteristice pentru atmosfera vieţii actuale, care se distinge, între altele, printr'o adâncire şi intensificare a raporturilor umane, prin lărgirea cadrului de activitate, prin suprimarea, cel puţin spirituală, a barierelor de tot felul. După modelul lui *internaţional,* au luat, probabil, naştere *interamerican, intercolonial, intercontinental, intereuropean, interparlamentar, interstatal,* etc., apoi, pentru relaţiile din interiorul aceleiaşi ţări, *intercomunal, interjudeţean, interşcolar, interurban.* Să se compare şi *interaliat, intercomunicaţie, interdependenţă, interrelaţie,* etc. De aici se va fi ajuns la *interastral, interplanetar, intersolar* (dacă nu cumva astronomii, mult mai... liberi în manifestările lor decât oamenii politici, vor fi imaginat înaintea acestora termenii meniţi să exprime solidaritatea... interuniversală)[3]. Câteodată *inter-* este redat prin *între-* (care reprezintă, obişnuit, pe frc. *entre-): întrelinie* (în limbajul tipografilor, etc.) < frc. *interligne* (cf. totuşi *interlinear* < frc. *interlinéaire).* Deoarece am pomenit de *între-* (cf. *întredeschide, întreprinde, întreţinea, întrevedea,* etc., toate decalcate după verbele franţuzeşti corespunzătoare, compuse cu *entre-),* pot arăta

[1] Intr'un articol de Dan Petraşincu.

[2] O formaţie curioasă, care s'a impus totuşi, este adv. *incontinuu:* în loc să nege pe *continuu*, are exact acelaşi înţeles ca acesta. Situaţia se datoreşte, cred, amestecului adj. *necontenit*, sinonim cu *continuu*, dar compus cu *ne-*, deci asimilat cu *incontinuu.* A ajutat şi asemănarea fonetică dintre *(ne-) contenit* şi *(in)continuu*, care face pe Români să simtă aceste cuvinte ca înrudite şi în ce priveşte originea.

[3] De adăugat *interperiodic* 'privitor la legăturile dintre publicaţiile periodice' *(Gratulările acestea interperiodice sunt comice*, Ins, Iulie 1939, 191).

că acest prefix redă uneori pe germ. *unter-* (de obiceiu în cuvinte introduse prin Ardeleni[1]): *întrelăsa* < *unterlassen*, *întrevorbire* < *Unterredung*[2].

în-. Ceea ce interesează, înainte de toate, la acest prefix este marele număr de cuvinte (în special verbe, căci existența lui constitue o caracteristică a formațiilor verbale), care prezintă aspecte duble: cu *în-* și fără *în-*. De pildă: *(îm)blăni*, *(îm)bolnăvi*, *(în)frăgezi*, *(în)mărita*, *(în)număra*, *(îm)pușca*, *(în)sălbătaci*, *(în)totdeauna*, etc. Dintre cele două dialecte principale, muntenesc și moldovenesc, se poate spune că, în general, primul preferă varianta prefixată, al doilea pe cealaltă. Limba scrisă merge mai des, chiar mult mai des, cu graiurile moldovenești. Cred că Muntenii înșiși au deseori conștiința că formele cu *în-* sunt dialectale. De aceea se recomandă evitarea lor, aceasta ca principiu conducător. Evident că nu totdeauna trebue să ne ferim de ele. In multe cazuri sunt dialectale (sau populare, eventual vechi) variantele neprefixate: *lesni*, *(n)ăspri*, *părtăși*, *prejmui*, *pușca*, *roura*, *tuneca*, etc. Afară de asta, numeroase verbe au accepții mai mult ori mai puțin diferite, după cum sunt sau nu prevăzute cu *în-*, așa că ambele forme găsesc îndreptățire: *boldi — îmboldi*, *cerca — încerca*, *cercui — încercui*, *drăgosti — îndrăgosti*, *griji — îngriji*, *puți — împuți*, *semna — însemna*, etc., bine înțeles, respectând fiecăreia sensul din limba comună. Norme precise și acceptabile pentru toată lumea nu se pot da. Rămâne ca fiecare dintre noi să se conducă nu numai după simțul său lingvistic, care-l înșeală adesea, căci se bazează, în general, pe vorbirea deprinsă în copilărie, ci și după modelul scriitorilor mari, apoi, mai ales, după o cercetare prealabilă a fiecărui caz dificil. Asupra unor exemple ca *îmbucura*, *înmărita*, *împietrui*, *înnumăra* și altele asemănătoare nu stă, cred, nimeni la îndoială, că n'au ce căuta, cel puțin în limba scrisă, dacă nu și în cea vorbită a unui om cult. Și mai clar se prezintă situația la neologisme de felul lui *colora*, *concentra*, *con-*

---

[1] Rar (și din ce în ce mai rar) întrebuințate..

[2] Iată și câteva creații nouă: *intramesteca (bunuri intramestecate)*, care ar putea avea ca model atât pe frc. *entremêler*, cât și pe germ. *untermengen* sau *untermischen*, *întretâlni (toate aceste grupuri care se întretâlnesc aci*, DA 141), etc. Niciuna nu se dovedește prea fericită. Cf. și *întrebirui* (Luc 24), *întresfâșia* (CS 206), *întreucide* (Ins II, 4. 178). Pentru ultimele două, să se compare frc. *entredéchirer* și *entretuer* (refl.).

versa, parfuma [1], *poza, pudra,* etc., al căror aspect prefixat circulă obişnuit în popor (şi nu numai prin Muntenia, adică acolo unde verbele vechi au mai des decât aiurea pe *în-).* Iată câteva exemple, găsite la scriitori şi care mie mi se par contrare spiritului limbii comune, aşa cum îl simt eu: *împeteca* (Gr. Alexandrescu), *îngalonat* (I. I. Mironescu), *îngulerat* (VR, Ian 1938, 44), *însălbăteci* (FM 176), *înticăloşi* (T. Arghezi), *învoalată* (G. Sion), etc. I. L. Caragiale are *înţepos* [2]. Căci, subt influenţa verbelor, şi altfel de cuvinte primesc acest prefix, fără a fi numai decât necesar: *îndeaievea* (DO 55), *în-de-acord* (AL, 30 Ian. 1938, 18, 3), *îndeajuns, îndelaolaltă* (DO 62, 263), *îndestul, înspre, întotdeauna,* etc. Să se compare şi *în afară (de),* unde, câteodată, s'ar putea percepe o uşoară deosebire semantică faţă de varianta fără *în* (a servit ca model, de sigur, şi frc. *en dehors [de]),* apoi *îndelung (< delung,* vechiu, + *îndelungat).* La multe neologisme *în-* se impune, deoarece în limba de origine verbul corespunzător are un prefix sinonim cu al nostru: *îmbrigada, îmburghezi, împurpura, înlumina* (termen din limbajul artelor plastice), etc., după frc. *embrigader, embourgeoiser, empourprer, enluminer.* Dar chiar aici aspectul neprefixat pare, câteodată, preferabil *(burghezi* al. de *îmburghezi).* Iată, în sfârşit, un număr de verbe dintre cele mai recente, cel puţin ca apariţie în limba scrisă: *împalida* (cf. ital. *impallidare,* formă veche a lui *impallidire,* dar şi sinonimul românesc *îngălbeni), împopula* (şi *reîmpopula)* [3], *încarcera* (cf. frc. *incarcérer,* ital. *incarcerare,* rom. *întemniţa), încelula* (sinonim cu precedentul şi, după cât se pare, inexistent aiurea), *încolona* (cf. ital. *incolonnare,* termen militar), *îndegeta* 'a arăta cu degetul', *îndemonia* (Mircea Eliade; cf. ital. *indemoniare,* frc. *endiabler), îndovleciza* (VR, Ian. 1939, 148), *îndoctrina* (cf. frc. *endoctriner), înduminica(t)* (G. Călinescu; cf. frc. *endimancher), îndumnezei* (Nichifor Crainic), *înomeni* (idem, despre Hristos devenit om), *însimţi (subiectul dictează egala „însimţire" a amândoror regnurilor ontologice,* VR, Aug.-Sept 1940, 79; cf. germ. *einfühlen,* care a servit, cu siguranţă, ca model), *însingura* (Arghezi; există şi în limba veche), *însolzi (cu coada încolzită;*

[1] Cf. *Strigoi împarfumaţi* (VR, Nov. 1938, 63), în vers.
[2] Să se compare pop. (din Oltenia şi Banat) *înfioros* (AO XVII, 274 şi XVIII, 98) modelat după *înfiora.*
[3] Obişnuit (şi recomandabil!) *popula (repopula).*

G. Călinescu, Şun 52), *însurdina,*[1] *învagona* (Rebreanu), *învecui* 'a deveni nemuritor, a trăi veacuri' (Arghezi). Din cauza tendinţei de a recurge, în anumite condiţii, la formele cu *în-*, se ajunge câteodată la uzuri greşite sau echivoce: *împrimăvăra* (AL, 1 Maiu 1938, 14, 3) pentru *desprimăvăra, înrămuri (poteca se înrămureşte,* ibid., 5 Apr. 1936, 4, 3). Alte lucruri despre formaţiile româneşti cu *în-* (de pildă valoarea stilistică, după împrejurări, când a uneia, când a celeilalte variante, etc.), precum şi, în special, exemple numeroase, cu explicaţiile de rigoare, v. BPh III, 57 urm.

ne-. Ce-am spus despre *in-* (v. pag. 199) se potriveşte şi pentru sinonimul lui vechiu, cu deosebirea, interesantă şi vrednică de notat, că valoarea semantică (de 'negare') a acestuia se simte cu mai mare vigoare. De aici, expresivitatea lui superioară şi, ca o consecinţă, răspândirea lui mai largă. Mă opresc, în special, asupra creaţiilor nouă. Potrivit legii proporţiei, care funcţionează şi în domeniul limbajului, româna actuală formează cuvinte cu *ne-* dela cele înrudite semantic cu ele şi cărora le lipseşte prefixul, fiindcă sensul lor nu-i negativ. Punctul de plecare pentru verbe, de ex., îl constitue participiul trecut adjectivat. Astfel opusul lui *fericit* este *nefericit,* al lui *mulţumit, nemulţumit,* etc. Deoarece 'adjectivele' fără *ne-* au, în familia lor, verbele corespunzătoare, ele continuă a fi percepute ca participii trecute ale acestora, chiar atunci când funcţiunea lor este pur adjectivală. In consecinţă, compusele negative, deocamdată numai adjective, pot fi interpretate, în anumite condiţii, ca forme participiale. Atâta ajunge, pentru ca verbul, încă neexistent, dar simţit ca temă a adjectivului-participiu, să ia naştere. Iată un număr de asemenea creaţii: *neclinti (noaptea a neclintit aceste batoze ale gândului,* Il. Voronca), *nedumeri (Ce se uită asta aşa? se nedumeri preşedintele,* AL, 5 Ian. 1936, 7, 4; *e foarte rău să nedumereşti pe spectator,* ibid., 15 Aug. 1937, 14, 3; *mă nedumereşte,* DA 229; alte exemple v. AL, 1 Nov. 1936, 3, 5; Văc I, 100 şi II, 74; ŢB 69). *neferici* (G. Călinescu), *neîntrerupe (O tăcere neîntreruptă decât de mişcarea...,* Cim 212), *neîntrupa* (PC 115), *nelămuri (câte n'au început a se nelămuri,* PhV 58), *nemulţumi (nemulţumindu-se numai să observe,* AL, 29 Apr. 1934, 7, 2), *neorganiza* (PC 115), *neorândui (neorânduindu-şi puţin părul,* AL, 15 Nov. 1936, 4, 6-7),

[1] Mai des se spune şi se scrie *surdina.*

neprețui (RFR, Iulie 1941, 119). De adăugat *nemuri* 'a face nemuritor' (Ins, Febr. 1940; MCl, passim)[1], pentru care punctul de plecare a fost *nemuritor* (alături de *muritor* < *muri*). Dar nu numai verbe s'au născut și se nasc prin aplicarea lui *ne-* la cuvinte deja existente în limbă. Cel puțin tot atât de numeroase sunt substantivele, a căror apariție n'are nevoie de sistemul proporției invocat mai sus. Se neagă pur și simplu noțiunea respectivă cu ajutorul lui *ne-* (întocmai ca la adjective și la participii trecute adjectivate). Iată un număr de exemple: *neauz (țăcănitul scobora până la neauz,* Petr 176), *nebiografist* (RFR, Martie 1941, 654)[2], *necandidatură (alții văd în necandidatura D-lui R...,* Azi, 24 Martie 1940, 3, 2)[3], *negrijă, neinteres (neinteresul pentru construcția structurală,* Ins, Apr 1940, 156)[4], *nelivrare (interesul ce-l poartă Anglia nelivrării acestui minereu), nejudecată (stăpânii puteau să scurteze viața cu nejudecata,* AV 109), *neloc (la nelocul ei,* Cim 132)[5], *nemilă* (VVD 56), *nemișcare, nepoftă (nepoftă de mâncare,* AL, 30 Ian. 1938, 3, 3), *nerăspuns (se simțea răsplătit pentru toate nerăspunsurile,* RJ 285), *nesinchiseală (cu obișnuita ei nesinchiseală,* Log. 23), *nespațiozitate* (CL, 13 Iulie 1935, 8, 2), *nesuferire (până la o nesuferire a atmosferei țărănești,* Ins, Iunie 1940, 463)[6], *netraiu (Am nevastă și copii și n'aș vrea să-mi bag netraiu în casă,* VR, Sept.-Dec. 1932, 124), *nevaloare (înlătura nevalorile,* ibid. II, 3, 71)[7], *nevedere (după atâta timp de nevedere,* Petr 53), *nevreme (oamenii se duc la nevreme acasă,* AV 137)[8]. Și locuțiuni adverbiale sunt 'negate' în același mod: *neînregulă (studenții neînregulă,* CL, 26 Oct. 1935, 6, 6)[9], *neînstare* (Act 5), *nelalarg (se simte nelalargul ei).*

Preferința aceasta așa de marcată pentru astfel de creații se explică prin avantajul 'scurtimii', de care am pomenit și cu

[1] Destinat să înlocuiască neologismul *imortaliza* (uitându-se că *a se nemuri* însemnează 'a fi neam, rudă cu cineva').
[2] Are valoare adjectivală.
[3] Intr'un articol tradus din nemțește. De aceea trebue să presupunem că substantivul românesc redă germ. *Nichtkandidatur.*
[4] Cf. *dezinteres,* sinonim aproximativ, destul de frecvent,
[5] Autorul trebue să fi pornit dela *nelalocul* ei, care-i întrebuințat de toată lumea. Ințelesul nu este însă exact același la ambele.
[6] Infinitivul substantivat presupune existența, cel puțin virtuală, a verbului.
[7] Cf. *non-valoare,* mai frecvent, dar și cu altă accepție, adică altă nuanță semantică.
[8] Vorbirea populară și familiară preferă pe *nelavreme.*
[9] Cu funcțiune adjectivală.

alte prilejuri. Dacă la verbe avantajul pare, superficial vorbind, neînsemnat, căci formula *nu* + verbul nu-i mai... lungă decât *ne-* + verb (dar aceasta este expresivă, şi atâta ajunge pentru a fi preferată), la substantive situaţia se prezintă lămurit în favoarea formaţiilor cu *ne-*, care ţine locul lui 'lipsă', 'absenţă', etc. + *de*[1]. Faptul că chiar locuţiuni adverbiale se pot compune cu acest prefix se datoreşte mobilităţii lui, aptitudinii de a se detaşa cu mare uşurinţă de temă, ceea ce arată că este simţit, în anumite condiţii, ca un cuvânt oarecum independent (cf. mai sus *ex-*, *extra-*, apoi *non-*, care urmează). Seamănă, deci, cu negaţia *nu*, faţă de care are superioritatea că se şi aglutinează cu cuvântul de după el. Aşa se explică de ce, în ciuda calităţii lui de prefix nominal, *ne-* poate nega tot felul de cuvinte, ba şi locuţiuni adverbiale, după cum am văzut. Vorbirea populară şi familiară, adesea şi limba scrisă (când nevoia cere), utilizează la tot pasul acest procedeu, care posedă o mare forţă expresivă. Căci *ne-*, în asemenea cazuri, se accentuiază: subiectul vorbitor insistă cu tot dinadinsul tocmai asupra sensului negativ al formulei. De pildă: *Beat, ne-beat, te-am văzut la hotel cu filfizonul; Care cangrenă? Care, ne-care, cangrena; Cum asta, domnule? Cum, ne-cum, ascultă*, etc. Chiar primitivele unor formaţii cu *ne-* fixate de mult subt această formă se pot desface de prefix şi recompune, dar cu altă semnificaţie, aceasta, din cauza punerii lor faţă în faţă cu compusele (şi a accentuării pe *ne-*): *Am avut voie să ies. Voie, ne-voie, te voiu pedepsi; A făcut tot ce i-aţi cerut. Tot ne-tot, sunt nemulţumit de dânsul*, etc. Cf. BPh VII-VIII, 127 urm. şi *Stilistica* citată, p. 212 urm. Pentru apariţia împreună a cuvântului simplu şi a celui format cu *ne-*, v. mai sus, subt *des-*.

non-. Afară de câteva formule, foarte puţine, care circulă mai mult în terminologia filozofică, precum *non-eu*, *non-sens*[2], *non-valoare*, limba actuală posedă destule altele şi se arată dispusă, subt influenţa francezei, să creeze mereu astfel de cuvinte. care nu sunt adevărate compuse. Majoritatea aparţin limbajului politic internaţional şi sunt un produs al tensiunii războinice:

---

[1] Iată câteva exemple la care se vede uşor valoarea (deci intenţia) stilistică a unor asemenea compuse: *o seamă de bipezi se disting — şi poate chiar vor să se distingă — prin nedecoraţii, nedoctorate honoris causa, neînalte-membrii*, etc. (FF XVII, 92). Cf. şi... *să zicem nemembru al Academiei Române faţă de... membrul...* (ibid. 91).

[2] Devenit repede un bun comun al limbii culte de toate zilele.

non-beligerant, non-beligeranță, non-intervenție, non-intervenționist, etc. Cf. și *non-conformist, non-existență.* Sensul lui *non-* diferă de al lui *ne-,* întru cât e mai cuprinzător: 'neexistență' exprimă noțiunea opusă 'existenței', 'non-existență' însemnează tot ce nu este 'existență' (așa dar și 'neexistența', dar și altceva). Mobilitatea lui *non* este și mai mare decât a lui *ne-,* în primul rând, pentrucă nu-i simțit ca prefix propriu zis. Afară de asta, subiectele vorbitoare au conștiința că întrebuințează un element lingvistic străin, neasimilat încă.

post-. Apare destul de rar, dar prezintă interes deosebit prin combinațiile curioase cărora le dă naștere. Se zice astfel *postbelic* și chiar *postmăcel (generația postmăcelului,* CL, 21 Dec. 1935, 3, 1), formații hibride ambele (în special a doua), după modelul frc. *après-guerre.* Prima a prins, cealaltă rămâne o simplă curiozitate. Alte compuse cu *post-* sunt termeni tehnici, deci mai mult ori mai puțin rar întrebuințați: *postimpresionist, postpalatal, postpune* (și *postpus), posttonic* (în lingvistică), *postdiluvian* și *postglaciar* (în geologie), etc. Cf. și *postdata,* destul de răspândit (alături și în opoziție cu *antedata),* apoi *postfață* (opus lui *prefață* și menit, probabil, să se substitue lui *epilog).*

pre-. Se întâlnește foarte des, dar cu funcțiuni diferite, din cauză că și originea lui este multiplă. Las la o parte cuvinte, fie și recente, ca *preconceput, predestina, preeminent, preexista, prepalatal, prepozitiv,* etc., pentru a mă opri asupra altora, mai interesante în ce privește formația. Avem, înainte de toate, unele al căror *pre-* însemnează 'transformare' (cf. vechiul *preface): preînnoi (o preînnoire a budismului,* AL, 10 Maiu 1936, 10, 4; *o tehnică, dacă nu nouă, cel puțin preînnoită,* ibid., 27 Dec. 1936, 12, 6), creat, probabil, după modelul lui *preschimba*[1], cu care seamănă ca înțeles, și *prerotunji* (TT 122). Pot fi puse alături de acestea, căci se apropie semantic de ele, *preluciu (preluciul lacului,* 1907 I, 334), *prenumăra (nu putea să fie prenumărat printre cei care au trecut prin nebuniile tinereților,* ibid. 237; cf. și CS 22). Un loc aparte ocupă *prelua* 'a lua asupră-și, pe seama sa (o întreprindere)', ridiculizat într'o vreme de N. Iorga, dar acceptat astăzi de mai toată lumea: decalcat, cred, după germ. *übernehmen* și introdus prin ziariștii evrei. In cele mai multe

[1] Acesta însuși pare a fi un calc relativ recent după lat. *permutare* (spune TIKTIN).

formații, *pre-* însemnează 'înainte' (lat. *prae-*, germ. *vor-): preaviatic (cursuri preaviatice), premerge* (și *premergător)*, menit să înlocuiască pe *precede* (și *predecesor)*[1], *premilitar, preseară* (< germ. *Vorabend), preșcolar, prești* (format dela *preștiință*, care ar putea fi modelat după frc. *prescience* sau germ. *Vorwissen*[2]: *preștia că are să-l poarte...*, Luc 227; *le preștiam pe toate*, AL, 6 Iunie 1937, 15, 1; *Acum se limpezea turburea preștiință*, Nirv. 280), *pretimpuriu* < germ. *vorzeitig (O frunză galbenă, pretimpuriu moartă*, DO 328), *preziuă* < germ. *Vortag*. O bună parte dintre ele sunt inutile și nu concordă cu spiritul limbii noastre, de ex. *prești, preseară, preziuă*[3]. Uzează și abuzează de ele, cu o predilecție ciudată, Cezar Petrescu (v. citatele).

prea-. Apare în câteva compuse interesante din punctul de vedere al formării cuvintelor: *preapleca (și se preapleacă în fața căpeteniilor*, Ins, 15 Ian. 1936, 49), dela *preaplecat* (din formula epistolară *al Domniei-Voastre preaplecat și preasupus servitor)*, care a fost simțit ca participiu trecut al verbului încă neexistent; *preaplin* (extrem de frecvent, mai ales în legătură cu anumite cuvinte: *preaplinul inimii, sufletului*, etc.)[4]; *preaslăvi*, care, deși neînregistrat de dicționare[5], a înlocuit, aproape definitiv, pe vechiul *proslăvi* (de sigur, subt influența sinonimului *preamări*, dar și din cauză că *prea-*, întrebuințat atât de des și ca adverb, exprimă clar nuanța de exagerare a laudei).

răs-. Prezintă interes mai cu seamă prin valoarea lui stilistică, adică expresivă. Căci, adăugat la un cuvânt, intensifică noțiunea până la maximum. De aceea îl găsim mai ales în vorbirea populară și familiară, iar subt influența acesteia, chiar în limba literară, când condițiile psihologice îl reclamă. Numeroase formații sunt momentane, produse ale unei anumite situații, care dispar odată cu ea, spre a reapărea, ca și cum n'ar fi existat niciodată, într'o împrejurare similară. Exact ca la *des-*, cu care seamănă și prin faptul că, de obiceiu, compusul este precedat de cuvântul

---

[1] Cf. și *înaintemergător*, mai „neaoș" decât *premergător*. *Predecesor* are încă un sinonim, care este simțit ca neologism „netrebuincios": *precursor*.

[2] Mai probabil după acesta, căci frc. *prescience* are numai sens religios.

[3] Ultimele au dat naștere și lui *preceas* (CS 425; Luc 329; OP I, 263).

[4] Pare a fi decalcat după germ. *Überfülle*. Are și sens propriu, tehnic: instalatorii de apă numesc cu el conținutul rezervorului (dela baie, closet, etc.). Cu înțelesul spiritual apare deja la Delavrancea.

[5] Cu excepția lui SCRIBAN, care trimete, pentru *preaslăvesc*, la *proslăvesc*, unde găsim însă varianta *preslăvesc*.

simplu, de care se leagă prin *şi: copt şi răscopt; te cred şi (te) răscred; (răcnete şi înjurături) cruci şi răscruci; i-am plătit şi răsplătit,* etc. Cf. *planuri, răsplanuri şi acţiuni* (DA 365)[1]; *Că satul pare un pahar răsplin De toată bucuria râsului divin* (PTA, 177); *De atuncea se uită şi se răsuită în oglindă* (Luc 16); *Un răzgând s'a mai petrecut în mintea ei* (DA 382). Câteodată astfel de formaţii pot avea valoare glumeaţă, de ex. *răsalaltăieri* (în limbajul curent)[2]; *încins cu paloşul răsstrămoşului ot Stroieşti* (VR, Aug. 1939, 35).

re-. Iată încă un prefix care se bucură de o favoare excesivă. Din cauza aceasta se ajunge la creaţii inutile, echivoce sau chiar imposibile. Prezintă avantajul atâtor alte prefixe, acela că evită perifraza (cu 'iarăşi', 'din nou', etc. + verbul sau alt cuvânt), deci scurtează vorba şi măreşte forţa de expresie. De pildă: *readuce, redeştepta, reevoca, relua, retrăi, revalahiza,* etc. Dar nu merge orice compunere, cel puţin deocamdată. Astfel *reauzi, reasculta, reieşi, reporni, reprivi,* etc. nu satisfac simţul nostru lingvistic[3]. Altădată trebue să renunţăm la asemenea formaţii din cauza echivocului: *recrea* 'a crea din nou' se confundă cu *recrea* (refl.) 'a se reface, a se odihni', chiar dacă unii publicişti scriu pe primul dintre aceste verbe *re-crea.* Tot aşa *republica* 'a publica încă odată' poate evoca, măcar pentru ochiu, subst. *republică.* Nevoia de a întări sensul cu ajutorul unui simplu morfem, ca în cazul de faţă, este mare, mai ales în momente psihologice determinate. De aceea suntem mereu dispuşi să-i dăm ascultare. Urmarea fatală sunt tautologiile, adică exprimarea de două ori a nuanţei semantice respective. Aşa se explică formule ca *N. reia din nou chestia; s'a recăsătorit pentru a patra oară* (AL, 4 Sept. 1938, 8, 2), etc., care trebuesc condamnate. Foarte des cauza principală a ivirii compuselor cu *re-* trebue căutată în ignoranţa sau, cel puţin, în graba subiectelor vorbitoare. Modelele străine, greşit înţelese,

---

[1] *Planuri şi răsplanuri* aminteşte foarte bine de o formulă asemănătoare, dar mai expresivă, în care intră prefixul de origine grecească fanariotă *para-: examene şi paraexamene, legi şi paralegi, ordine şi paraordine, rapoarte şi pararapoarte, regulamente şi pararegulamente, statistici şi parastatistici, taxe şi parataxe, vizite şi paravizite,* etc. Spre deosebire de *răs-*, *para-* se întrebuinţează excluziv în combinaţii de acest fel. Cf., pentru amândouă, BPh VII-VIII, 114 urm., 119 urm., şi *Stilistica*, p. 205, 207 urm.

[2] Se întrebuinţează şi fără nicio nuanţă ironică (cf. D, 25 Dec. 1931, 19, 1; Foc 180).

[3] Probabil, fiindcă temele sunt vechi, iar prefixul nou (chiar foarte nou).

fiindcă nu se cunoaşte bine limba din care traducem sau imităm, sunt redate aidoma în româneşte, fără a ţinea seamă de raportul semantic dintre ele şi cuvintele corespunzătoare dela noi. De ex.: *regăsi (ei* [actorii revoluţiei] *se regăsesc întotdeauna într'o identică situaţiune*, VR, Dec. 1937, 78)[1]; *reînnoi (reînnoirea discuţiei*, Ins. II, 3, 104)[2]; *resimţi (nepotrivirea de concepţie se resimte*, VR, Febr. 1938, 37; *Caragiale a resimţit natura*, RFR, Maiu 1941, 315; alte citate sunt de prisos, căci verbul ne întâmpină la tot pasul în scrisul românesc actual)[3]; *reşedea (reşezând la târg*, VR, Ian. 1938, 116)[4]; *reuni (aniversarea lui îl reuneşte cu Lenin*, AL, 9 Febr. 1936, 1, 2)[5]. Pentru 'grabă' (sau 'neatenţie') pledează exemple ca *rechema (rechiamă icoana mamei*, RFR, Iunie 1941, 623)[6]; *reieşi (reiese în evidenţă*, Eug. Sperantia)[7]; *recunoaşte (C. recunoaşte pe nume toţi gospodarii*, 1907, I, 240). Ultimele două sunt produsul unor contaminaţii: *iese în evidenţă + reiese*, resp. *cunoaşte pe nume + recunoaşte toţi (gospodarii)*. Incultura propriu zisă (poate, mai exact, semicultura) intervine în special la compusele cu *re-* dela ţeme curente. Din cauză că acest prefix constitue o particularitate a limbii culte, s'a născut ideea (sau, dacă vreţi, impresia) că prezenţa lui dă vorbirii un aer distins. De aici o adevărată manie, în presa zilnică şi la oamenii semidocţi, de a utiliza formele cu *re-* în locul celor simple dela verbe ca *aminti, întoarce* ş. a., indiferent dacă acţiunea se repetă ori se produce pentru întâia oară. Majoritatea contimporanilor noştri cu pretenţii... culturale spun regulat: *îţi reamintesc de cartea pe care ţi-am împrumutat-o; este bine ca omul să-şi reamintească de satul natal; D-l N. s'a reîntors din străinătate, unde şi-a petrecut vacanţa; plec astăzi la Bucureşti, dar mă reîntorc peste două zile*, etc. Iată şi ...probe scrise: *corpul lui Gr. F. va fi readus în ţară* (ziarele, cu prilejul morţii lui Grigore Filipescu); *tu poate că ai uitat, aşa că e mai bine să-ţi reamintesc eu* (AL, 22 Dec. 1935, 5, 2); *A re-*

---

[1] Cf. frc. *retrouver* (refl.).
[2] După frc. *renouveler* 'a înnoi' (un *nouveler* simplu nu există).
[3] Traduce pe frc. *ressentir* (primitivul *sentir* are alte sensuri).
[4] Redă, cred, pe frc. *résider*, care a fost, de altfel, împrumutat în limba noastră, subt forma *rezida*.
[5] Cf. frc. *réunir*, cu sensul de 'a împăca' (exact ca în textul românesc).
[6] Acest verb s'a fixat, de mult, ca termen tehnic, în limbajul diplomatic *(D-l N., ministrul României la Paris, a fost rechemat)*.
[7] Cf. şi *ci însemnează a reieşi înzdũat şi proaspăt* (AL, 11 Nov. 1934, 8, 2).

porni în oraş (VR, Febr. 1938, 37)[1]. Am şi alte exemple, pe care urmează să le judece cititorul (şi care, se înţelege, nu sunt totdeauna condamnabile): *reactualiza (Versurile finale reactualizează drama esenţială argheziană*, PC 144); *rearbora (să-şi rearboreze pe buze zâmbetul*, Văc. I, 33); *reaşeza (se reaşează, greoiu, în scaun*, ŢB 32); *reauzi (am reauzit zglobia suită*, VR, Dec. 1936, 87; *îi reauzea glasul*, HYSt 81); *reboteza (îşi rebotează Noul Palat*, ED 65); *recădea (producţia... recade în sicriul ei putred*, CIst 524); *recăsători (s'a recăsătorit pentru a patra oară*, AL, 4 Sept. 1938, 8, 2); *reconsidera (reconsiderare a chestiei); redeştepta (teama se redeşteaptă în Holstein*, EL 205); *reexistenţă (am început să cred într'o reexistenţă*, AL, 11 Aug. 1935, 1, 4); *refabrica (să se refabrice*, ibid., 3 Nov. 1935, 8, 3); *reîmpăca (reîmpăcat cu scumpul Impărat*, EL 205); *reînchina* (RIR X, 219); *neînsănătoşi (pe Marta o va putea reînsănătoşi*, HYSt 209); *reînstăpâni (ideea se reînstăpâneşte în el, obsesiv*, Petr 125); *rejuca (N. trebue rejucat la Teatrul Naţional); reobişnui (nu se putea reobişnui cu viaţa la otel*, Răd II, 280); *reprivire* (FF XV 125)[2]; *republica (articol republicat*, RFR, Martie 1941, 645); *retrăi (dar se retrăieşte*, Dic 125). De adăugat, fără citate: *reagrariza, recoloniza, reechilibra, reeduca, reevoca, reformula, refundamenta, reruraliza, revalahiza, revaloriza, revitaliza*[3].

Să se compare şi bogata listă din „Universul", 11 Iunie 1943, p. 1, subt titlul „Limba noastră".

stră-. Se pretează, într'o măsură mai redusă însă decât *des-* sau *răs-*, la alcătuirea de formule 'intensive', precum *vechiu şi străvechiu, moşii şi strămoşii noştri*, etc. (v. BPh VII-VIII, 123-4 şi *Stilistica*, p. 210). Interesante sunt creaţiile nouă, nu prea numeroase de altfel. Unele circulă în limbajul filologilor influenţaţi de limba germană. Deoarece *străvechiu* este echivalentul germ. *uralt*, iar în nemţeşte *ur-* apare şi la adjectivle substantivate, care denumesc diverse idiome, cu înţelesul de 'primitiv', de pildă *Urgermanisch, Urrumänisch*, etc., s'a ajuns la formaţii ca *străromân(ă), străslav(ă)*, etc.. urîte şi inaccep-

[1] *Porni* exprimă o noţiune care-l împiedecă de a se combina cu *re-* în condiţii ca cele descrise acolo.

[2] „Traducerea" germ. *Rückblick*, ceea ce înseamnează că sensul lui *re-* nu-i perfect identic cu cel obişnuit.

[3] O creaţie curioasă, subt toate raporturile, este *regrada*, cu înţelesul lui 'retrograda' (sau foarte apropiat de al acestuia):... *o scoboară, o regradă* [sic!] *şi... o nimiceşte* (VR, Sept. 1938, 121).

tabile. Altele, produse ale scriitorilor, corespund mai bine, adesea foarte bine, spiritului limbii noastre. Acesta-i cazul, de pildă, cu *strămoşie*, creat de T. Arghezi (*descoperim drumul tradiţiilor îndepărtate şi ne putem stabiliza în veacul veacurilor un criteriu şi o strămoşie*, AL, 3 Febr. 1929, 1, 1; cf. ŢK 118), *străvechime* (Agârbiceanu, AL, 19 Apr. 1931, 1, 4; G. Călinescu, ibid., 17 Apr. 1932, 7, 4), *străvezime* (*în toată albastra-i străvezime*, Cr 36). De fapt, aceste substantive sunt derivate sufixale dela adjectivele corespunzătoare. Mai puţin izbutit mi se pare subst. *străluciu*[1], care a prins totuşi (*străluciul cristalelor*, APN 179; *străluciul mirat al ochilor*, ZN 230; *străluciul subţire cât un fir al unui lănţişor de aur*, DA 261). In CS 13 are valoare adjectivală (*vremi străluce*), ca şi *luciu* însuşi. Foarte răspândit este *străfund*. probabil pentrucă exprimă o noţiune 'poetică', deşi eu îl găsesc şi mai puţin conform cu sistemul limbii noastre: *din străfundul sufletului* (Eur 191)[2]. Este redarea frc. *tréfonds*. Iată şi celelalte formaţii pe care le-am mai înregistrat: *străfin* (*într'o dimineaţă aurie, învăluită în străfine barizuri de fir*, AL, 27 Dec. 1931, 5, 2: Gala Galaction); *străfulgera* (*ochii lui străfulgerau de mânie*, frază oarecum curentă într'un anumit stil literar); *strălimpede* (*Din aspra şi strălimpedea vâltoare-a vieţii*, BCC 62; cf. şi JL, 22 Oct. 1939, 2, 7); *strălumina(re)*; *străpune* (*existenţa acestui nume se străpune cu două, trei veacuri mai înainte*, RGR II, 214); *stretăia* (*cărări de bucium lung te stretaie*, VV 65). La *străpune* (poate şi la *strălimpede*) prefixul pare a avea valoarea lui *trans-* (cf. *transpune*, resp. *transparent*).

sub-. Frecvent, la substantive, adjective şi verbe. Se pot forma foarte uşor compuse cu acest prefix, chiar dela teme vechi. când noţiunile în discuţie se pretează. De pildă[3]: *subadministrator, subalimenta* (şi sinonimul 'neaoş' *subhrăni*, apoi *subnutri*), *subalpin, subaltern, subbibliotecar, subcarpatic, subdata* (RFR, Martie 1941, 627), *subdirector, subdivide* (şi *subdiviza*), *subestima* (şi sinonimul *subpreţui*), *subevalua, subfilială, subinspector, sub-*

[1] După analogia impusă de existenţa perechii *luci-luciu* alături de *străluci* (care „cerea", prin urmare, un *străluciu*, pentru complectarea proporţiei).

[2] Alte citate nu dau, fiindcă nu le socot necesare. M. Sadoveanu îl întrebuinţează ca adjectiv (*iese din mlaştinile străfunde*), subt influenţa lui *afund*, dar mai ales fiindcă, bănuesc, îl simte drept echivalent 'românesc' al lui *profund*.

[3] Pun împreună împrumuturile şi eventualele creaţii româneşti.

intendent, subînțelege, submarin (și sinonimul, din ce în ce mai rar întrebuințat, *submersibil), submultiplu, subordona(t), subprefect, subproducție, subscrie, subsemna, substrat, suburban*, etc.[1].

super-. Deși concurat de *supra-*, care s'a adaptat foarte lesne la sistemul limbii noastre, din cauza aspectului fonetic (cf. *(de)asupra, asupri*, etc.), și, mai ales în domeniul strict științific sau tehnic, de *hiper-*, acest prefix, așa de străin subt toate raporturile, a izbutit să se introducă la noi prin câteva cuvinte. Toate sunt de origine anglo-americană și fac parte din limbajul teatrului (în sens larg) și al sportului, mai scurt, al spectacolelor, domeniu în care Americanii de nord excelează. Ele ne-au venit, cred, prin intermediul limbii franceze, ca atâtea alte neologisme. Iată-le: *superarbitru*[2] (încă dela 1882, ne spune FF XV, 128), *superfilm, superrevistă* (teatrală!), *supernaturalism*[3], *superviza, superviziona, supervizualiza*. După modelul acestora au luat naștere altele, care exprimă, în mod obișnuit, o nuanță ironică. Ironia vine dela combinarea unui prefix existent în termeni destinați să „uimească" lumea, adică să facă o reclamă exagerat de zgomotoasă, cu cuvinte care denumesc noțiuni serioase, chiar grave[4]. De pildă: *supercivilizat (acea simpatie ironică, pe care o au domnișoarele supercivilizate*, DA 93); *superdelict (un spirit filozofic superdelicat*, AV 145); *superfin* (sinonim perfect al lui *superdelicat); superservicii; superștiință (Doctorul Carrel își dă perfect seamă de toate greutățile de făurire a unei asemenea „superștiinți"*, VR, Maiu 1939, 138)[5].

supra-: supraabundent (și *-ță), supraalimenta*[6], *supraarbi-*

[1] Vorbirea populară și periferică introduce acest sufix, prin hiperurbanism, în locul lui *sus-* la verbul *susținea (Eh, l-a subținut boierul. Altfel... e-he !*, AL, 23 Apr. 1933, 6, 1; *Il subține prefectul, — altfel crezi 'mneata că făcea purici aici?*, CL, 27 Ian. 1934, 8, 4).

[2] Concurat de *supraarbitru*, care se va impune cu vremea.

[3] Format după *suprarealism* (și *surrealism)*, cum probează înrudirea noțiunilor respective. (S'a recurs la *super-* în loc de *supra-*, fiindcă *supranaturalism* ar fi fost echivoc.)

[4] Când intenția satirică lipsește, *super-* este înlocuit prin *supra-* (v. mai încolo).

[5] Fenomenul nu-i specific românesc, cum bănuește ușor oricine. Pentru limba italiană, cf. B. Migliorini, *Archivum romanicum* XXI, 211 urm., și *Saggi sulla lingua del novecento*, Firenze 1941, p. 55 urm. iar pentru franceză, cf. J. Marion, *Revue de philologie française* XLI, p. 70 urm., subt titlul foarte... elocvent, *Une mode nouvelle en linguistique: «le superlangage»*.

[6] Cred că sinonimele „românești" *suprahrăni* și *supranutri* nu există, pe când opusele lor *subhrăni* și *subnutri* circulă (în special primul) mai mult decât modelul străin *(subalimenta)*. Situația se explică prin faptul că, la noi, subalimentația este, din nefericire, un fenomen cu mult mai frecvent decât supraalimentația.

tru, supracompensa (au început să joace un rol covârşitor, supracompensând... deficienţele iniţiativei particulare, VR, Aug. 1938, 108), *supracompus (timpuri verbale supracompuse), supradubla (producţia lor s'a supradublat,* Man, 28 Iulie 1935, 3, 5), *supraestima* (şi sinonimul *suprapreţui), supraeul* (cf. *non-eul), supraevalua, supraexcita, suprafavorabil, suprafiresc* (după sinonimul, mult mai răspândit, *supranatural,* PC 122), *supraindividual, supraintendent* (funcţiune superioară în administraţia bisericii evanghelice), *supraîncălzit, supralicita(ţie), supranaţional (stat supranaţional), supranaţionalism (un sentiment de supranaţionalism,* AL, 16 Febr. 1936, 5, 1), *supranume, supranumerar, supraofertă* (şi verbul *supraoferta), supraom, supraproducţie, suprapune, suprarealism, suprarealist, suprasatura, suprastrat* (termen lingvistic, care se opune lui *substrat), suprastructură*[1], *suprataxă, supratehnic(iza), supraveni (împotriva schimbărilor supravenite în viaţă,* AL, 2 Apr. 1939, 9, 2)[2], *supravieţui.* Cum vedem, compusele cu *supra-* sunt foarte numeroase. Unele s'au format în limba noastră, fără a avea un model străin, ceea ce însemnează că prefixul este productiv în sens strict. Aproape totdeauna el redă pe frc. *sur-* (v. mai jos), câteodată pe *super-,* care-i extrem de rar în limba franceză. Larga răspândire a lui *supra-* se datoreşte şi nevoii subiectelor vorbitoare de a exprima un grad maxim al noţiunii respective, dar şi faptului, pomenit mai sus, că acest prefix este simţit oarecum ca un element lingvistic băştinaş (din cauza marii asemănări fonetice şi semantice cu *asupra* şi *deasupra).*

sur-. Apare foarte rar, pentru motivele arătate indirect chiar acum: fiind complect străin de spiritul limbii noastre, nu poate fi împrumutat ca atare decât în condiţii cu totul speciale. Afară de *surclasa, surmena(j), surplus, surprinde, surpriză, surveni,* care datează relativ de multă vreme, au intrat în ultimii ani încă două compuse cu acest prefix: *surrealism* şi *surrealist,* ca numiri pentru cunoscutul curent literar şi pentru reprezentanţii lui (cf. VR, Aug. 1938, 90). Dar majoritatea contimporanilor noştri spun *suprarealism* (şi *-ist),* iar cu timpul, sunt convins, aceste forme vor înlă-

[1] Opusul acestuia nu-i *substructură,* cum ar părea logic, ci *infrastructură,* căruia ar trebui să-i corespundă un *ultrastructură* (cf. *raze infraroşii,* alături şi în opoziţie cu raze *ultraviolete).*

[2] Autorul a înţeles, de sigur, să „românizeze" pe *surveni* (v. mai departe), dar n'a izbutit, căci acesta s'a încetăţenit definitiv şi nu mai poate fi modificat.

tura definitiv pe cele cu *sur-*. Este interesant și curios totodată că în atâtea cazuri frc. *sur-* a fost redat, din capul locului, prin *supra-*, sau luptă, în condiții neprielnice, cu acesta din urmă, care-l va învinge, pe când la cele câteva cuvinte înșirate mai sus el se menține și se va menținea mereu. De ce nu-i posibil să spunem *supraplus*, *supraprinde*, *supripriză*, etc.? Să fie numai chestie de obișnuință? Dar se pare că încă dela începul Românii n'au „putut" să înlocuiască pe *sur-* prin *supra-*. Greu de răspuns, pentru mine chiar imposibil.

trans-. Destul de frecvent. Afară de compuse ca *transborda*[1], *transcrie*, *transfera*, *transforma*, *transporta*, *transpune*, ș. a., cu care ne-am deprins de mult, s'au ivit, în ultima vreme, numeroase altele. Printre ele figurează termeni geografici (în sens larg): *transalpin*, *transatlantic*, *transcarpatic*, *Transcaucazia*, *transhumanță*, *Transiordania*, *transoceanic*, *transsiberian*, etc., termeni filosofici: *transcendent* (cu derivatele *transcendental*, *transcendență)*[2], *transfigurație transsubstanțiere* (RFR, Iulie 1941, 143)[3], sau științifici: *transfuzie*, *transmuta(ție)*, *transplanta(ție)*[4] ș. a. Nevoia de a avea 'nume' pentru noțiuni necunoscute mai înainte se manifestă aici într'un mod foarte interesant. Astfel dela substantivele *transfigurație* și *transfuzie* s'au derivat verbele *transfigura* și *transfuza*, care ar putea fi și împrumuturi franțuzești directe, deși această ipoteză mi se pare mai puțin acceptabilă, din cauză că existența substantivelor în limba noastră precede pe a verbelor corespunzătoare. Venit direct din franțuzește este, cu siguranță, *transfer* (termen financiar): ideea însăși s'a ivit în Apus, și de acolo am luat-o noi. O creație verbală românească este, probabil, *transpărea (ce transpare din propria-i nebuloasă*, AL, 16 Apr. 1939, 7, 3-4), format dela *transparent*, care a fost simțit ca un fel de participiu prezent al verbului încă neexistent.

ultra-. Apare la termeni științifici: *ultrarază* (de obiceiu pluralul), *ultrasonor*, *ultrasunet*, *ultraviolet*, *ultravirus*, și politici: *ultrademagog* (cf. Clevetici Ultrademagogul al lui Alecsandri), *ultrademocrat*, *ultraliberal*, *ultraprogresist* (așa se proclama Cața-

---

[1] Confundat cu *transporta* de către oamenii inculți (care cer, la Iași cel puțin, bilete de tramvaiu „cu transportare").

[2] Aceștia nu sunt, de sigur, prea recenți.

[3] Trebue să se fi zicând și *transsubstanția*, căci *transsubstanțiere* este un infinitiv substantivat.

[4] V. observația făcută subt 2.

vencu), etc. Aceştia din urmă sunt totdeauna ironici, prin ei înşişi, indiferent de intenţiile celui care-i întrebuinţează. Ironia provine dela exagerarea conţinută în prefix (cf. şi formula *non plus ultra*, care este şi ea utilizată în scopuri satirice). Dar nu numai în domeniul politic dăm peste această valoare a lui *ultra-*. Cred că pretutindeni, cu excepţia ştiinţelor pozitive. Nu-l găsim însă decât extrem de rar în alte ramuri de activitate, de pildă *ultrasuprarealist* (G. Călinescu).

B.

Numărul pseudoprefixelor (sau prefixoidelor) este cu mult mai mare decât al prefixelor. Şi se înţelege de ce. Am arătat în introducerea prezentului capitol că pseudoprefixele servesc cu deosebire la formarea cuvintelor necesare pentru denumirea invenţiilor şi descoperirilor realizate în domeniul tehnic şi ştiinţific. Graţie progresului extraordinar al civilizaţiei, acestea sunt cât se poate de multe şi de variate. Urmează că terminologia lor se prezintă la fel: pentru fiecare instrument, preparat, etc. nou, un nume special. Dar nu numai atât. Pe măsură ce trece vremea, cantitatea produselor fabricate creşte necontenit, şi, odată cu ele, se înmulţesc cuvintele menite să le denumească. Aceasta însemnează că principial nu există o limită pentru astfel de creaţii lingvistice.

Dacă în total numărul pseudoprefixelor este enorm şi are tendinţa să devie tot mai mare, acela al cuvintelor formate cu fiecare din ele este, în general, neînsemnat. Invenţiile, etc. înrudite prin natura lor şi cerând, deci, numiri care să aibă un element comun sunt puţine. De obiceiu ele sunt unice: se impun (şi se perfecţionează cu timpul, adesea până la nerecunoaştere, păstrându-şi totuşi vechiul nume) numai acelea care satisfac o necesitate sau o plăcere reală, simţită de un număr mai mare ori mai mic de oameni; celelalte dispar, se uită, cad în desuetudine, ele înseşi şi denumirile lor. Când situaţia se prezintă altfel, avem a face cu simple aparenţe înşelătoare. Dacă pseudoprefixul *aero-*, de pildă, ne întâmpină la mai multe compuse (*aeroplan*, *aeronavă*, *aerodrom*, *aeronavigaţie*, *aeroport*, *aeronautică*, etc.), aceasta nu însemnează că fiecăruia din ele îi corespunde o invenţie sau o descoperire nouă. Odată ce s'a creat acest mijloc de transport care este aeroplanul, trebuia, pentru organizarea şi utilizarea lui practică, să se ivească o sumă de lucruri în legătură cu el, o serie de noţiuni în-

rudite, secundare, ale căror nume urmau în chip necesar să conțină unul (pe cel de bază) din elementele alcătuitoare ale termenului acceptat pentru invenția propriu zisă. Tot așa cu radio-: *radiodifuziune*, apoi *radiodifuza*, *radiofonic* (și *-nie)*, *radiojurnal*, *radiopiesă*, *radioteatru*, *radiotelegramă*, etc.

Există, e adevărat, destule pseudoprefixe care se comportă ca prefixele înseși, adică se pot combina cu cuvinte și numeroase și deosebite unele de altele (în sensul că nu au un izvor obiectiv comun): *arhi-*, *bi-*, *multi-*, *neo-*, *omni-*, *pluri-*, *poli-*, *semi-*, etc. Ele ar trebui considerate ca pure prefixe, căci așa le tratează limba, și dacă totuși sunt puse printre pseudoprefixe, aceasta, din cauza originii lor: sunt cuvinte 'materiale', adică propriu zise (exprimă noțiuni), nu formale sau simple morfeme, ca prepozițiile, din care au ieșit prefixele, și lingvistica tradițională s'a deprins să le socotească numai pe acestea drept prefixe propriu zise[1]. Din punct de vedere funcțional însă ambele categorii sunt perfect identice, căci joacă același rol în vorbire. Nici pseudoprefixele de felul lui *aero-*, *radio-*, etc. n'ar trebui puse într'o grupă aparte. Funcțiunea lor nu se deosebește prin nimic de a celorlalte, deci nici de a prefixelor. Diferă numai condițiile de fapt în care își îndeplinesc misiunea lor lingvistică.

Dar mai este ceva. Până aici am vorbit mereu numai de invenții, descoperiri, etc., adică de obiecte tehnice, în sens strict, ca și cum pseudoprefixele ar apărea exclusiv la cuvinte destinate să satisfacă nevoile civilizației pur materiale. Este drept că o bună parte aparțin acestui domeniu de activitate. O mulțime altele servesc însă la îmbogățirea terminologiei din lumea abstractă, a spiritului. Sunt, în primul rând, cele menționate mai sus *(arhi-*, *bi-*, etc.), despre care am afirmat că seamănă până la identitate cu prefixele, apoi destule dintre cele 'tehnice', precum *auto-* *(autocritică*, *autodidact*, *autonom*, *autosugestie*, etc. alături de *autoblindat*, *autocamion*, *automobil*, *automotor*, etc.), *fono-* *(fonologie*, cu familia lui, al. de *fonograf)*, *grafo-* *(grafolog*, *-gie*, etc. al. de *grafofon*, *grafometru)*, *mono-* *(monofobie*, *monolog*, *monomanie*, *monosilab*, *monoteist*, etc. al de *monocultură*, *monoplan*, *monotehnic*, etc.) ș. a.

Această situație prezintă interes și din alt punct de vedere.

---

[1] O dovadă în plus că concepția istorică falșifică realitatea lingvistică, introducând distincții care nu există pentru aceasta, așa cum o reprezintă, la un moment dat, subiectele vorbitoare.

Spre deosebire de prefixe, pseudoprefixele manifestă adesea o vizibilă șovăire în ce privește valoarea lor semantică. Deși, la origine, cuvinte propriu zise (ori, poate, tocmai din această cauză?), ele nu-și păstrează totdeauna înțelesul lor exact: după cum se combină cu termeni de un fel sau altul, constatăm nuanțe diferite, adesea curioase, care nu sunt identice cu noțiunea exprimată de ele, atunci când apar ca cuvinte de sine stătătoare. Mai precis spus, sensul lor sufere modificări din cauza ambianței lingvistice în care apar. De pildă *auto-* însemnează '(prin) el însuși' (conform etimonului grecesc αὐτός) numai în compuse referitoare la om, la lumea spiritului (*autocritică*, *autodidact*, etc.). In celelalte, înțelesul originar este foarte aproximativ, fiindcă nu-i direct[1]: *autoblindat* nu ne trimete la un instrument care 'se blindează singur', ci la unul care, fiind blindat de oameni, se mișcă după aceleași principii tehnice ca automobilul (tot așa *autocar*, etc.); *autostrada* nu-i o 'stradă care se face ori funcționează ea însăși', ci servește pentru circulația automobilelor, etc. Așa dar punctul de plecare al acestor expresii îl constitue *automobil*, al cărui pseudoprefix își păstrează, într'adevăr, sensul originar, cel puțin aparent (mașina respectivă se mișcă singură, fără intervenția unei forțe din afară). Acest sens se transmite la toate cuvintele care denumesc noțiuni înrudite, fără să corespundă etimologiei: subiectele vorbitoare au în minte noțiunea fundamentală, care le ajută să interpreteze just denumirile date celorlalte[2]. La fel *fotocopie* nu însemnează 'copie luminoasă', ci 'copie obținută cu ajutorul fotografiei, prin mijloace fotografice', și nici *fotosculptură* n'are înțelesul literal de 'sculptură luminoasă', ci pe acela de 'procedeu fotografic pentru a reproduce sculpturile[3].

Din discuția de până aici, precum și din ceea ce s'a spus la începutul acestui capitol, rezultă, în general, că pseudoprefixele

[1] Raportul semantic dintre pseudoprefix și temă diferă, nu e acela pe care-l arată, adică ar trebui să-l arate, din punct de vedere strict logic, juxtapunerea lor.

[2] Vezi *Le français moderne* IV, 181 și MIGLIORINI, *op. cit.*, p. 10 urm.

[3] Și prefixele prezintă funcțiuni multiple, de ex. *in-* neagă noțiunea exprimată de temă (*imposibil*, *indecent*, etc.), arată locul unde ea se află, se exercită, etc. (*imigra*, *incrusta*, *inscripție*, etc.). Dar aceasta, din cauză că prefixul însuși a avut dela început mai multe sensuri. Considerații de fapt, în legătură cu conținutul oarecum material al noțiunilor, nu intervin aici. Prin urmare, să ne ferim de a pune pe același plan situația descrisă mai sus, pentru pseudoprefixe, cu aceea a prefixelor. La acestea predomină elementul strict lingvistic, la acelea rolul de frunte îl are factorul 'lucru', adică 'materia'.

nu sunt productive. Limba noastră nu poate forma ea însăşi compuse cu ajutorul lor, ci le împrumută de aiurea. De altfel chiar invenţiile şi descoperirile, adică obiectele respective, vin la noi din altă parte şi aduc, aşa zicând, cu ele denumirile date de autorii lor. Dar şi în ipoteza că am avea a face cu o invenţie românească lucrurile s'ar petrece la fel, în sensul că inventatorul ar recurge la un nume de factură internaţională, alcătuit în conformitate cu tradiţia consacrată în acest domeniu. Căci nicăiri nu se observă mai bine decât aici strânsele relaţii dintre popoare, ţări şi continente, care înlesnesc transmiterea rapidă a tuturor produselor, împreună cu numele lor, dela un loc la altul. Nu numai pseudoprefixele, ci şi temele cu care se combină ele sunt în marea majoritate a cazurilor, dacă nu totdeauna, de origine greco-latină, aparţin, deci, celor două mari limbi de civilizaţie europeană moarte de multă vreme. De aici caracterul oarecum artificial pe care-l au, din punctul de vedere al idiomelor moderne, formaţiile în discuţie. Neproductivitatea pseudoprefixelor nu-i excluziv românească. O constatăm şi în limbile occidentale, în sensul că, pentru crearea unui cuvânt menit să denumească o invenţie nouă, se face apel direct tot la greacă şi latină, chiar atunci când pseudoprefixul sau tema, eventual amândouă, există deja în alte compuse, anterioare. Prin aceasta pseudoprefixele se deosebesc esenţial de prefixele propriu zise, care sunt adesea şi ele de origine antică, împrumutate relativ recent (de pe la Renaştere încoace) din greceşte şi, mai ales, din latineşte, dar s'au adaptat la sistemul limbilor împrumutătoare, devenind productive şi comportându-se întocmai ca elementele vechi [1].

Trebuesc exceptate totuşi pseudoprefixele de felul lui *arhi-*, *auto-*, etc. (v. aici mai sus, pag. 216), despre care am afirmat că seamănă foarte bine cu prefixele în ce priveşte funcţiunea, tocmai din pricină că sunt tratate de limbă (atât aiurea, cât şi la noi) la fel cu acestea. Productivitatea lor (sau măcar a celor mai multe) nu-i prin nimic inferioară aceleia a prefixelor propriu zise, după cum se va vedea chiar acum.

Iată o listă aproximativă a celor mai obişnuite pseudoprefixe din limba noastră actuală: *aero-*, *arhi-*, *auto-*, *bi-*, *bio-*, *cine(ma)-*, *crono-*, *cvadru-*, *cvazi-*, *dactilo-*, *demi-*, *demo-*, *dinamo-*, *electro-*, *eu-*, *filo-*, *fizio-*, *fono-*, *foto-*, *grafo-*, *gramo-*, *hidro-*, *ma-*

[1] Cf., pentru italiană, interesantele şi subtilele observaţii pe care le face MIGLIORINI, *op. cit.*, p. 7 urm.

cro-, mega(lo)-, micro-, mono-, moto-, multi-, neo-, omni-, paleo-, pluri-, plus-, pluto-, poli-, porto-, pseudo-, psiho-, radio-, semi-, steno-, stereo-, tele-, termo-, tri-, vice-, xeno-, zoo-.[1]

aero-: aerodinamică, aerodrom, aerofag(ie), aerofob(ie), aerograf(ie), aerogramă, aerologie, aerometrie, aeromodel, aeronautic(ă), aeronaval, aeronavă, aeroplan, aeroport, aeroscop, aerostatic(ă), aeroterapie, etc. Un termen interesant și puțin cunoscut, din domeniul artelor plastice, este *aeropictură* 'pictură de plein-air' (VR, Oct. 1938, 92)[2]. In câteva compuse acest pseudoprefix are finala *-i-: aerifer, aeriform,* etc.

arhi-. Apare și în cuvinte relativ vechi, anterioare sec. XIX, precum *arhidiacon, arhiepiscop, arhiereu,* etc., unde-i de origine grecească (direct sau prin intermediu slav). De obiceiu însă ne-a venit din franțuzește: *arhiduce* (cu toată familia, destul de numeroasă), *arhimilionar, arhitect* (cu derivatele), *arhitravă, arhivoltă,* etc. Interesează mai ales amănuntul că-i productiv. Limbajul familiar îl întrebuințează foarte des, ca un fel de particulă superlativă, la adjective și la substantive care exprimă 'însușiri'[3]: *arhicunoscut, arhiîncărcat, arhiplin, arhidobitoc, arhipungaș,* etc. Are aspecte variate: *arh- (arhanghel), arhe- (arhetip), arheo- (arheologie),* etc. Apare și în combinații ciudate, de ex. *arhiomorî (opera sa va fi disecată, compartimentată, explicată și arhiomorîtă prin aceste operații,* VR, Dec. 1939, 37), datorită tocmai expresivității lui și posibilității de a se detașa cu mare ușurință de temă.

auto-. Foarte răspândit. Afară de formații cunoscute, ca *autobiografie, autobus, autocefal, autocritică, autodidact, autograf,* etc., apoi (mai recente) *autoblindat, autocamion, autocar, automotor,* ș. a., există numeroase altele, dintre care menționez pe *autoanaliză, autocombustiune, autoelogiu, autoexamen, autoplastie, autotipie,* etc. Fapt vrednic de remarcat este că productivitatea acestui pseudoprefix se întinde și la verbe, ceea ce mi se pare o noutate, mai ales românească: *autoanaliza, autocritica, autodepăși* (infinitivul lung substantivat, AL, 26 Ian. 1936, 5, 5), *autoelogia, autoexamina, autogăsi (între vițiu și virtute stă punctul autogăsirii,* CL, 17 Nov. 1934, 4, 5), *autohotărî (credința în posibilitate și auto-*

[1] In cele ce urmează mă voiu opri numai la pseudoprefixele frecvente sau, eventual, productive.
[2] *Plein-airism,* cum spun cei mai mulți.
[3] Sinonim aproximativ cu *extra- hiper-, super-, supra-, ultra-.*

hotărîrea omului, VR, Aug. 1934, 61), *autoimita (încearcă să se autoimite*, ibid., Ian. 1938, 50), *automodela, automutila* (FM 74), *autonega(re), autopedepsi, autosensibiliza, autospiritualiza, autosugestiona*, etc. Se poate spune că orice verb transitiv este apt să se combine cu *auto-*, atunci când acţiunea lui este imaginată ca răsfrângându-se asupra celui care o săvârşeşte. Inlocuirea lui 'însuşi' sau 'singur' prin *auto-* este preferată de subiectele vorbitoare, din cauza scurtimii şi expresivităţii verbului compus, care mai prezintă şi avantajul că conţine o uşoară nuanţă ironică [1].

bi-. Apare în numeroase formaţii curente: *bicarbonat, biceps, biconcav, biconvex, bifurca, bigam* (şi *-ie), bilabial, bilateral, bimestru, bioxid, bipolar(itate)*, etc., dar şi în unele mai puţin întrebuinţate: *biatomic, bibazic, bicameral, bicord, biflor*, etc. Ar părea productiv, judecând după *bianual, bilunar, bisăptămânal* (T. Vianu), etc., dar cred că aceste cuvinte sunt, în realitate, calcuri după frc. *bisannuel, bimensuel* (< rom. *bimensual), hihebdomadaire* (cf. *săptămânal* ≒ frc. *hebdomadaire)*. De adăugat şi verbul *bipolariza* [2].

demo-. Deşi rar, mă opresc asupra lui, pe de o parte pentrucă îl găsim la câteva cuvinte neînregistrate în dicţionare, precum *demofilie, demofobie, demologie*, iar pe de alta, şi mai ales, din cauza întrebuinţării lui extrem de dese în ultimii ani, de când cu lupta contra democraţiei. Pornind dela ideea reacţionarilor de pretutindeni că 'democraţie' înseamnă 'demagogie', 'plutocraţie' ş. a., s'a ajuns la o modificare serioasă a înţelesului acestui pseudoprefix, precum şi la combinarea lui cu diverse formaţii, mai mult ori mai puţin înrudite din punct de vedere semantic (afectiv sau subiectiv), de pildă *demoplutocraţie* (şi *plutodemocraţie), demomasonerie*, care circulau în presa zilnică din timpul ultimului războiu. [3]

electro-. Date fiind progresele realizate şi realizabile în domeniul electricităţii, acest pseudoprefix este şi va fi foarte viu. Iată un număr de exemple: *electrochimie* (şi *-mic), electrocultiva*,

---

[1] Cf. de pildă: *îşi autodau la cap cu un certificat* (VR, Aug.-Sept. 1937, 106), creaţie voită, în care *auto-* are sens 'reciproc'.

[2] Situaţia creată în Germania de ultimul răzoiu a îmbogăţit limba noastră (prin intermediul francezei) cu un termen nou: *bizonie* 'sistemul de conducere în comun a zonelor engleză şi americană din Germania' (adj. *bizonal*).

[3] Aceste creaţii sunt de origine italiană.

electrocuta (și *-cuțiune), electrodinamic(ă), electrogalvanic, electromagnet(ism), electrometalurgic, electrometru* (și *-trie), electromotor, electromotrice, electrotehnic(ă), electroterapie*, etc.

etno-. Sunt foarte puține cuvinte formate cu el, de pildă *etnogeneză, etnografie, etnologie, etnopsihologie.* Dacă m'am oprit totuși asupra lui, este din cauza unei creații recente, care cred că există numai la noi: *etnocrație* (cu adj. *etnocratic*, în formula *stat etnocratic).* Autorul ei, un cunoscut demagog naționalist, a înțeles s'o substitue lui *democrație*, combătut cu înverșunare în vremea fascismului. De altfel ne putem aștepta să se ivească și alte formații cu *etno-*, grație atenției mari cari se dă astăzi noțiunii 'popor'.

eu-. Apare rar, de ex. *eufonic* (și *eufonie), euritmic* (și *euritmie),* apoi în două cuvinte (poate în mai mai multe), aparținând terminologiei medicale recente și care lipsesc în dicționare; *eugenie, eutanasie* (primul are și derivate: *eugenetic, eugenetică).*

filo-. Neobișnuit de frecvent. Dela orice nume etnic se poate forma un compus cu acest pseudoprefix, mai ales astăzi, când situația internațională, cu atmosfera morală pe care a creat-o silește oarecum pe oameni, chiar pe cei obiectivi, să ia atitudine pentru unele popoare (și, evident, contra inamicilor acestora). Subt raportul lingvistic interesează faptul că *filo-* poate sta (pierzând pe *o)* și după cuvântul cu care se combină: *filoenglez*, al. de *anglofil, filofrancez - francofil, filogerman - germanofil, filo - român - românofil, filoturc - turcofil*, etc.[1] Observăm că la unele din aceste formații tema prezintă aspecte diferite, după cum este precedată sau urmată de pseudoprefix. In prima ipoteză, are înfățișarea ei obișnuită, adică întreagă: *englez, francez* (tot așa *japonez, portughez, suedez*, etc.), în cealaltă, apare suf. *-ez*, ba, câteodată, subt o formă neexistentă, ca cuvânt independent, în limba noastră (cazul lui *anglofil*, apoi al lui *italofil, japonofil* ș. a.). S'ar putea gândi cineva la funcțiuni diferite, și anume: pus în urma lui *fil(o)-*, numele etnic are sens substantival-adjectival, pe când înaintea lui, sens pur substantival. Pentru această interpretare ar pleda *ne(a)mțofil*, căruia nu-i corespunde un *filoneamț*. Dar este o simplă iluzie. Lipsa lui *filoneamț* se datorește împrejurării că *Neamț*, fiind un cuvânt vechiu și simțit ca popular, nu

[1] *-fil* apare și la termeni științifici: *clorofil(ă), hemofil(ie), hidrofil*, etc.

se poate combina cu *fil-* decât într'un singur fel, în acela anume care păstrează întregii formații caracterul adjectival. Căci, indiferent de poziția reciprocă a elementelor alcătuitoare, compusele în discuție au valoare de adjectiv, ne trimet la 'atitudinea' cuiva, deci la un fel de calitate. Intervine însă și un factor pur exterior, aș zice mecanic: condițiile în care pseudoprefixul se alipește la temă variază, fiind în funcțiune de aspectul fonetic al acesteia. De aceea spunem, de ex., numai *filoportughez, filospaniol*, etc., nu și *portughezofil, spaniolofil*, etc. Chiar *italianofil* merge greu (am prefera, de sigur, dacă am fi siliți să recurgem la o formație în *-fil*, pe *italofil*, ca în cazul lui *anglofil*: parcă ar fi vorba de dragoste pentru Italia, nu pentru poporul italian [1]).

foto-. Are o situație întru câtva asemănătoare cu a lui *electro-* (v. mai sus), și pentru același motiv (rolul mare pe care-l joacă astăzi fotografia în diverse ramuri de activitate științifică și practică). De ex.: *fotochimie, fotocopie, fotocromie, fotoelectric, fotofobie, fotogenic* [2], *fotogramă, fotogravură, fotolitografie, fotologie, fotometrie, fotoscopie, fotosculptură, fotosferă, fototelefonie, fototelegrafie, fototerapie, fototipie*.

micro-. Excluziv în termeni științifici: *microbiologie* (cf. și *inframicrobiologie), microbiolog(ist), microcefal(ie), micrococ, microcosm(ic), microfilm, microfotografie, micrograf(ie), microgram, micromanie* [3], *micrometru* (și *-tric, -trie*), *microscop(ie)*, etc. Cf. și *micrò* (pentru *microfon*, ca în franțuzește): *care convin mai mult microului* (AL, 25 Dec. 1938, 12, 4), apoi *microvietate* (creat, cu intenție, după *microorganism?*): *din pricina unei microvietăți stupide și isterice* (Ins, Apr. 1938, 19) [4].

mon(o)-. Foarte frecvent. De ex.: *monarh* (cu toată familia, destul de bogată), *manobazic, monoclinic, monoclu* (cu derivatul *monoclat*, curent în vorbirea zilnică, cf. și AL, 7 Dec. 1934, 8, 3), *monocord, monocotiledon(at), monocrom(ie), monocultură, monofazic, monofobie, monogam(ie), monogeneză, monograf(ie), monogram(ă), monohidrat(at), monolog(a), monomahie, monoman(ie)*,

[1] Tot așa, în locul lui *spaniolofil*, incomod, am zice *ispanofil*. Ar fi de adăugat *aliatofil*, ål. de *filoaliat* (în vremea ultimului războiu).

[2] Curent în vorbirea familiară și având adesea (poate totdeauna?) o ușoară nuanță ironică, la adresa oamenilor frumoși sau presupuși astfel (mai ales a femeilor). Poate de când cu concursurile de frumusețe pentru casele de cinematograf americane?

[3] Se opune lui *megalomanie*.

[4] Autorul este G. Topîrceanu.

monometalism (și *-list), monoplan, monoradiculat, monorim(ă), monosilab(ic)*[1], *monosperm, monostrofă, monoteism* (și *-teist), monotelism, monotip, monoton(ie), monotreme, monovalent*, etc.

moto-. Rar, având totuși tendința de a se răspândi (în legătură cu progresele tehnicei motorizate): *motobatoză, motocar, motocicletă* (și *-ciclism), motocultură, motomecanic* (și verbul *-mecaniza), motonavă* (și *-nautic), motosirenă.*

multi-: multicolor, multiform, multilateral, multinațional.

omni-. Cu excepția lui *omnivor*, celelalte cuvinte, foarte puține, de altmintrelea, formate cu această particulă au sens ironic: *omnipotent, omniprezent* (și *-prezență), omniștient* (și *-știință)*. Echivalentele lor curente sunt *atotputernic* (pentru primul), *atotștiutor* sau *atoateștiutor* (pentru ultimul). Presa zilnică a creat (mai exact spus, creiază... din când în când) un compus necunoscut aiurea: *omnilateral* (prin contaminarea lui *multilateral* cu una din formațiile menționate aici)[2].

poli-. Neobișnuit de des. De ex.: *poliandrie, polibazic, policlinică, policrom(ie), polifonic* (și *-nie), poligam(ie), poligeneză, poligenism* (și *-nist), poliginie, poliglot, poligon(al), poligraf(ie), poliform(ism), polipetal, polipod, polisepal, polisilab(ic), polisintetic (limbi polisintetice), polisilogism, polisportiv, politehnic(ă)* (și *-ician), politeism* (și *-teist), politonal, poliurie, polivalent* (și *-ță), polivergent* (și *-ță)*, etc.

proto-. Alături de termeni aparținând limbajului administrativ (în sens larg) și care ne-au venit din grecește (direct sau prin intermediu slav), precum *protipendadă, protodiacon, protoiereu, protonotar, protopop, protopsalt*, etc., există foarte mulți alții, cu caracter științific, împrumutați, ca de obiceiu, din franțuzește: *protargol, protobromură, protocarbonat, protocarbură* (și *-urat), protoclorură.* (și *-urat), protoiodură, protoistorie* (și *-ric), protoplasmă, protosulfură, prototip, protozoar*, etc.

pseudo-. Cuvinte oarecum fixate în limbă, compuse cu această particulă, sunt extrem de puține. In schimb, există posibilitatea de a-l combina, în principiu, cu orice substantiv sau adjectiv, care, grație noțiunii exprimate, poate fi determinat de sinonimul *fals*. De pildă: *pseudodemocrat, pseudoinginer, pseudoinvalid, pseudoistoric, pseudomedic, pseudoofițer, pseudopatriot,*

---

[1] Și verbul, de tot recent, *monosilaba.*
[2] Cf. și *plurilateral* (Ins I, 1, 675).

pseudoprefix, pseudoprofesor, pseudosavant, pseudotimid, pseudovirtuos, pseudoziarist, etc.

radio-: radioactiv(itate), radioasculta(re), radioaudiție, radiocomentator, radioconducător, radiodifuziune (și *-fuza, -fuzor), radioemisiune, radiofon* (și *-ic, -ie), radiofona (piesă radiofonată), radiogoniometrie, radiografia* (și *-fic, -fie), radiogramă, radiojurnal, radiolog(ie), radiometru, radiopiesă, radioprogram, radioscopie* (și *-pic), radioteatru* (și *-tral), radiotelegramă (și -grafia, -grafic, -grafie), radioterapie, radiotransmisiune, radiovaliză*, etc.

semi-. E mai frecvent decât rezultă din cuvintele înregistrate de dicționare: *semicerc, semicircular, semicivilizat* (și *-ație), semiconsonantă* (și *-consoană), semilună, semisferă, semison, semiton, semivocală*, etc. Căci, pe lângă acestea, există altele, dintre care se bucură de o circulație mai largă *semicult, semidoct, semiîntuneric, semioficial, semisavant, semiurban* (și *-niza)*. Primele două și ultimele două au sens peiorativ (din cauza noțiunilor respective, care, pentru a fi luate... în serios, trebue să fie... întregi, nu jumătăți) [1].

tele-: telefon (cu familia-i destul de numeroasă), *telefot* [2], *telefotografie* (și *-fia), telegraf* (cu derivatele), *telegramă, telemetru* (și *-tric, -trie), telepatie* (și *-tic), telescop(ic)*, etc. In timpul din urmă au apărut *telecomandă* (cu vb. *-à), telecomunicație, telescriptor, telescripțiune* și *televiziune.*

termo- (în cuvinte strict științifice): *termocauter, termochimie* (și *-mic), termodinamic(ă), termoelectric(itate), termogen(ie), termograf, termologie, termometru* (și *-ic, -ie), termoscop(ie), termosifon, termostat, termoterapie.*

tri-: triandru, triangulațiune, triatomic, tribazic, tricapel, tricefal, triciclu, tricliniu, tricolor, tricorn, triedru, trienal, triftong, triglif, trigon(ometrie), trilateral, trilobat, trilogie, trimestru (și *-trial), trimorf, trinom, tripartid, triped, triremă, trisecțiune, triunghiu, trivalent, trizonie* (despre zonele americană, en-

---

[1] DE 1135 notează un *semicărturar* (cu derivatul *-răresc)*, sinonim cu *semisavant* și pe care nu l-am întâlnit niciodată. In schimb, nu cunoaște pe *semicult* (cu subst. *semicultură)* și pe *semidoct*, care sunt foarte răspândite (și exprimă mult mai clar nuanța defavorabilă, grație faptului că ambele elemente alcătuitoare sunt neologisme, iar noțiunea însăși e recentă).

[2] Insemnează 'aparat prin care se pot transmite diferite semnale, cu ajutorul unor lămpi electrice, roșii și albe' (DE).

gleză și franceză, din Germania, care s'au unit din punct de vedere economic), etc.

zoo: zoofit, zoograf(ie), zoolatru (și *-trie), zoolit, zoolog(ie), zoomorfie* (și *-fic, -fism), zoospor, zootehnic* (și vb. *-ciza,* apoi subst. *-nie), zooterapie,* etc.

CAP. III: COMPUSE PROPRIU ZISE.

O separație tranșantă între compusele propriu zise și formațiile discutate în capitolul imediat precedent subt B este greu de făcut. Toate pseudoprefixele sunt, în fond și la origine, cuvinte în sensul cel mai strict: substantive. adjective, etc. (așa dar nu simple morfeme sau forme gramaticale, cum sunt marea majoritate a prefixelor, care provin din prepoziții). Din acest punct de vedere nu este nicio deosebire între compusele cu pseudoprefixe și compusele propriu zise, cum le voiu considera în prezentul capitol, și adică formații alcătuite din două, eventual trei elemente, care există, cu însemnarea și funcțiunea lor bine determinate, și în afara compusului respectiv, deci ca cuvinte de sine stătătoare. Este drept că pseudoprefixele au această calitate în limbile greacă și latină, de unde au fost împrumutate, nu și în idiomele actuale, care le folosesc în diversele lor compuneri. Numai întâmplător se găsește câte unul care să trăiască și în acestea din urmă, de ex. *aer(o)-* sau *mult(i)-*. De aceea compusele cu pseudoprefixe trebuesc oarecum învățate, ca niște cuvinte străine, și adesea chiar oameni de cultură le pot înțelege greșit sau aproximativ, ceea ce nu se petrece cu compusele propriu zise. Această deosebire, neimportantă în principiu, este totuși suficientă, pentru a justifica separarea celor două categorii de compuse. Căci interpretarea faptelor lingvistice ține seama (se impune să țină seama) de subiectul vorbitor, de modul cum „simte“ acesta limba sa maternă.

Ar mai fi de amintit, tot subt raportul formal, că la compusele propriu zise elementele alcătuitoare se leagă, câteodată, prin prepoziții (cf. *fărădelege, untdelemn,* ș. a.). Acest procedeu nu se întâlnește la formațiile cu pseudoprefixe, de sigur din cauza caracterului lor anacronic și artificial, care nu îngădue îmbinarea a două cuvinte aparținând unor limbi moarte cu ajutorul unui in-

strument gramatical luat dintr'o limbă vie.[1] Dar deosebirea este absolut neînsemnată, chiar de fapt, pentru motivul că intervenţia unei prepoziţii constitue o excepţie, regula fiind tot sudarea pură şi simplă a componenţilor, fără a se recurge la un element special de legătură.

In ce priveşte sensul, ambele specii de compuse seamănă perfect una cu alta. Numai formal avem un cuvânt compus, adică mai multe cuvinte. Semantic, avem unul singur, căci noţiunea respectivă este unică, întocmai ca în cazul elementelor lingvistice simple. Subiectul vorbitor nu analizează, nu sezisează înţelesul fiecăruia dintre componenţi, ci numai suma (sau, mai exact, produsul) lor, care reprezintă o unitate desăvârşită.

In cuprinsul compuselor propriu zise se poate face distincţia între compuse adevărate şi 'juxtapuneri'. Aşa procedează, de pildă, B. Migliorini. *Atti del III Congresso internazionale dei linguisti*, Firenze 1935, pag. 216, care dă ca exemple (din italieneşte) pentru prima subdiviziune pe *tagliaferro*, *pettirosso*, iar pentru a doua pe *cassaforte* (şi frc. *monseigneur)*. Chestia este şi mai delicată decât separarea compuselor cu pseudoprefixe de celelalte, pe de o parte pentrucă intervine, în apreciere, un element subiectiv, fatal variabil dela om la om şi dela caz la caz, iar pe de alta, din cauză că concepţia însăşi (obiectivă, adică ştiinţifică) despre noţiunea 'compus lingvistic' diferă (v. Ch. Bally, *Linguistique générale et linguistique française*, Paris 1932, pag. 101 urm.). De aceea cred că-i preferabil să renunţ aici la o grupare a compuselor româneşti după acest criteriu, cu singura excepţie a puţinelor combinaţii de felul lui *femeie-vamp*, *roman-fluviu*, etc., care, indiferent ce nume le dăm, trebuesc despărţite de celelalte.

Limba noastră nu este prea bogată în cuvinte compuse. (Constatarea se potriveşte, în linii mari, pentru toate idiomele romanice.) Observăm totuşi o activitate destul de vie şi în acest domeniu. Subiectele vorbitoare (mă gândesc la Românii culţi) simt nevoia compunerii mai des şi mai puternic astăzi decât odinioară, din cauza complexităţii vieţii spirituale, şi materiale. La aceasta se adaugă influenţele străine, în sensul că noţiunile exprimate prin cuvinte compuse în alte limbi ni se pare firesc să le redăm la fel, când facem traduceri sau adoptăm termenii tehnici

[1] Afară de asta, în greceşte şi în latineşte mijlocul obişnuit, dacă nu excluziv, de compunere era alipirea celor două elemente lingvistice (raportul dintre ele se exprima prin dezinenţe).

necesari disciplinelor ştiinţifice. Urmarea este că româna actuală posedă un număr relativ mare de compuse şi totodată se arată dispusă să le înmulţească. Căci avantajul pe care l-am relevat în capitolele despre sufixe şi prefixe, acela al 'scurtimii', deci şi al expresivităţii, există şi aici. Ca de obiceiu, inovaţiile vin dela scriitori. Unele sunt mai reuşite, altele mai puţin sau deloc reuşite. Multe sunt produse momentane, adică trecătoare, menite să satisfacă o necesitate stilistică de o singură clipă. Le voiu înregistra pe toate, fiindcă intenţia mea este, ca şi până aici, să dau o imagine cât mai fidelă a limbii noastre actuale. Gruparea o fac după natura morfologică a elementelor alcătuitoare.

§ 1. Subst. + subst.: *bloc(k)-notes*[1]; *fero-aliaj; iudeo-capitalist, iudeo-comunist, iudeo-mason(erie)*[2], etc.; *floricultor* şi *legumicultor* (după modelul mai vechilor *pomicultor, viticultor*, etc.), alături de *floricultură* şi *legumicultură; Nordamerican* (tot aşa *Sudamerican*, cf. AL, 9 Apr. 1939, 9, 3)[3]; *omucidere* şi *omucigaş* (acesta are şi valoare adjectivală, OP II, 196) după modelul frc. *homicide; pruncucidere* şi *pruncucigaş(ă)*, subt influenţa frc. *infanticide* (termeni juridici, ca şi cuvintele imediat precedente); *strejinoapte (In jurul nostru se foiau şi forfoteau jivinele strejinopţi ale oraşului* Cr 61)[4]. Mai dese sunt formaţiile în care al doilea termen este *fobie* sau *manie* (toate cu sens peiorativ): *anglofobie, francofobie*, etc., *germanomanie, turcomanie*, etc. Teoretic, dela orice nume etnic se pot crea astfel de compuse. Marea lor majoritate au caracter trecător, aşa dar valoare pur stilistică. Şi numele de persoană se pretează, ceva mai puţin uşor, la combinaţii de această natură: *eminescofobie, eminescomanie*[5]. Şi mai efe-

[1] Intrebuinţat tot mai rar, fiind înlocuit prin simplul *notes* (pronunţat cum se scrie). Aceasta probează că compusul este simţit ca greoiu şi neconform cu spiritul limbii noastre.

[2] Prin apariţia lui împreună cu numeroase substantive (presa noastră reacţionară şi şovină, imitând pe cea străină, în special italiană, vorbea şi de *iudeo-democraţie, iudeo-plutocraţie*, chiar *iudeo-plutodemocraţie*, etc.), *iudeo-* tindea oarecum să devie un pseudoprefix.

[3] Cu alt înţeles decât *American de nord*, resp. *de sud*. Se articulează ca substantivele simple: *Nordamericanul*, etc.

[4] Curioasă această formaţie, alcătuită din două substantive, dar cu valoare şi flexiune adjectivale. Cf. *strajameşter*, ardelenism, după care se va fi luat Mateiu Caragiale, când a venit cu inovaţia sa. Ca model a servit, cu siguranţă, germ. *Wachtmeister*. Să se compare şi ung. *örmester*.

[5] Nu interesează, dacă aceste cuvinte există sau nu. Ele sunt posibile. Numele marelui poet a servit şi la crearea altui compus, acesta real: *eminescolog* (Leca Morariu), cu derivatul *eminescologie*, care pare că a prins în parte.

mere, fiindcă nu li se simte nevoia, sunt *gigantomanie* (L. Blaga), apoi *neologismofagie, neologismomanie* (și *antineologismomanie), purismomanie* (toate au de autor pe Leca Morariu)[1].

Câteodată cele două substantive care se combină sunt legate printr'o prepoziție. Avem, mai întâiu, pe *capodoperă,* împrumutat din italienește, care-i perceput ca un cuvânt compus (grație faptului că limba noastră posedă toate elementele lui alcătuitoare) și de aceea analizat în *cap-de-operă* (mulți Români spun și scriu așa). Și subt acest aspect tot compus rămâne, numai că articolul se adaugă la primul substantiv *(capul de operă).* Conștiința compunerii este mai slabă, găsind sprijin excluziv în unitatea noțiunii, nu și în elementul formal. Cu acest cuvânt seamănă foarte bine *mână de lucru* (după frc. *main-d'oeuvre,* cf. *chef-d'oeuvre),* care sună și *manoperă,* deși se poate confunda cu *manoperă* . < ital. *manopera,* frc. *manoeuvre.* Aceeași situație are *fată-în-casă (contemplarea mută a acestei fete-în-casă,* VR, Dec. 1937, 66): unitate semantică desăvârșită, exprimată prin trei cuvinte. Dacă ar mai fi îndoială asupra naturii lui de compus, amănuntul că în exemplul dat prepoziția se păstrează, adică nu-i înlocuită prin *din* (cf. *lucruri în casă,* alături de *aceste lucruri din casă),* ar face dovada definitivă. De altfel autorul însuși îl simte așa, căci îl scrie *fată-în-casă.* Pe cale de a deveni compus propriu zis este *zori de zi(uă): într'un zori de zi* (Thur 88); *Ceva clar și simplu, ca un zori de zi la țară* (HYSt 241)[2].

§ 2. Adjectiv + subst. Combinația aceasta pare mai frecventă decât precedenta, lucru firesc, dacă ne gândim că sintaxa limbii noastre cunoaște mult mai des formula substantiv determinat de adjectiv decât substantiv determinat de substantiv (fără ca al doilea substantiv să stea la genetiv ori să fie legat de primul printr'o prepoziție). Curioasă este numai topica: adjectivul stă înaintea substantivului, nu, ca de obiceiu, în urma lui. Aceasta arată că avem a face cu imitația unor modele străine, cum vom vedea, fără nicio dificultate, din exemplele care urmează.

---

[1] Un compus, foarte recent, de sigur, este *undametru* 'aparat pentru măsurat undele la radio' (<frc. *ondemètre, ondomètre).* Tot aici aparțin formații ca *dactilografie* (și *dactilograf),* care se pot combina cu *steno-* (dela *stenografie),* spre a da naștere lui *stenodactilograf(ie).* Cf. și *stenodactilo-secretar(ă).*

[2] Cf. *un,* singular, înaintea plur. *zori* (din cauză că *zori* nu-i perceput izolat, ci împreună cu ce urmează).

De altmintrelea și compusele menționate în § 1 tot subt imbold din afară au luat naștere. Căci, am spus deja, sistemul limbii române este, în general, refractar la compunerea propriu zisă.

Iată exemple: *alto-relief* (< frc. *haut-relief), bas(s)o-relief* (< frc. *bas-relief*, ital. *basso-relievo), clarviziune* (foarte răspândit) < frc. *clairvoyance* (are și aspectul, mai „românesc", *clarvedere*") [1]; *liber-arbitru, liber-cugetător* (< frc. *libre-penseur;* cf. și *liber-pansor*, cum s'a zis o bucată de vreme), *liber-profesionist, liber-schimb*, cu derivatul *liber-schimbist* [2] (< frc. *libre-échange, libre-échangiste); prim-amorez, prim-comisar-regal, prim-ministru, prim-președinte, prim-procuror* [3], *prim-plan (prime-planuri, fizionomii fotografiate...*, AL, 13 Febr. 1938, 17, 1: dintr'o cronică cinematografică), *prim-rol (să i se încredințeze prime-roluri*, ibid., 15 Aug. 1937, 14, 4), etc.; *scurt-circuit*, plur. *scurt-circuite* (< frc. *court-circuit*) ș. a. Diferite de acestea, prin faptul că adjectivul se acordă cu substantivul, care primește, el singur, dezinențele flexionare, sunt: *bunăstare (bunăstarea generațiilor viitoare*, VR, Sept.-Oct. 1935, 87), creat după modelul lui *bună-cuviință, bunăvoință*, etc. (pentru acestea, cf. frc. *bienséance, bienveillance*, dar și *bunăvestire*, etc., decalcat după un sinonim slav); *bunăvoie (nu-și pierdea bunăvoia*, CSt VII, 142), cf. *bunăvoință* (ca formație) și *bună dispoziție* (ca înțeles) [4]; *dublă-vulpe (cucoanei cu dublă-vulpe*, AL, 17 Ian. 1937, 8, 3). O situație specială au *porto-*

---

[1] Faptul că adjectivul nu se acordă cu substantivul ar proba că funcțiunea lui este adverbială. Ipoteza aceasta implică alta, aceea că substantivul este simțit, măcar parțial, ca temă verbală. Aceasta se potrivește, din punct de vedere strict formal, numai pentru *clarvedere*. Să nu uităm însă că avem a face cu un calc după limba franceză, unde *clair-* (deși fără *-e)* nu poate fi interpretat ca adverb, căci ar trebui să sune *clairement*.

[2] Deși puse la un loc, aceste formații n'au toate o situație identică. La primul și la ultimul sudura elementelor alcătuitoare e mai laxă, dovadă forma articulată (*liberul arbitru, liberul schimb*, alături de *liber-cugetătorul, liber-profesionistul).*

[3] Și aici trebuesc făcute distincții. *Prim-amorez* și *prim pretor* sunt tratate ca adevărate compuse *(fotografiile... prim-amorezilor de cinematograf*, MN 114; *congresul prim-pretorilor)*, celelalte merg cu *liber-arbitru* de mai sus *(primul ministru, primul președinte)*, dar au tendința să se asimileze cu *prim-amorez*, căci se spune, tot mai des, și *prim-ministrul țării, prim-președintele curții*, etc. Deosebirea se explică: *prim-amorez* nu este un „primus inter pares", un amorez care să stea în fruntea altor amorezi, ci un personaj unic (tot așa *prim-pretor)*, pe când *primul-ministru*, etc., au o poziție privilegiată, superioară, față de ceilalți miniștri, președinți, etc. Pe la 1860 se zicea și *ministru prim* (VR, Oct. 1938, 55, n. 3).

[4] Dicț. Acad., s. v. *bun* (IV), notează un mare număr de compuse cu *bun* + subst. Aproape toate sunt, într'un anumit sens, discutabile.

franc, *post-restant*, etc., care, deşi, ca topică, se conformează normelor limbii noastre, au aer străin, în ciuda relativei lor vechimi [1]. Cu acestea merge recentul *spaţio-temporal* (RFR, Aug. 1942, 437).

Creaţie foarte izbutită, dar care a rămas fără ecou, din cauza caracterului ei personal şi trecător, este *bătrînosaur* (*Viitorul începea agresiv majuscul cu mine şi cu generaţia mea; ceilalţi erau trecutul, bătrînosaurii*, Ins, Maiu 1939, 300). [2]

§ 3. Prepoz., adv., etc. + subst.: *după-prânză* (*A doua zi de Crăciun era liniştită... şi după-prânza întinsa ca o pustietate* OMD 189), cf. *după-amiază* (iar ca sens, *după-masă*, care este de asemenea tratat ca un compus, cf. *după-mesele sunt liber*); *fără-de-grijă* (*libertatea şi fără-de-grija*, Drom 367), *fără-de-nădejde* (*cumplita fără-de-nădejde a lui Manlache*, VVD 308), *fără-de-rost* (*mi-am dat din nou seama de fără-de-rostul meu*, OC 164), cf. *fără-de-lege*, [3] *fără-timp* (*Şi care n'are niciun înţeles în fără-timpul existenţei noastre*, PhV 31) [4]; *mai-bătrân* (*mai-bătrânul ţine la funcţiunile lui*, VR, Iunie 1938, 19) [5], *mai-mărime* (*mai-mărimile se gândesc la orice*, CL, 21 Martie 1936, 5, 1) [6]; *tot-la-canal* (*compoziţia totului-la-canal*, ŢK 143); *treicolor* (Ins, Iulie 1938, 141) [7].

§ 4. Adj. + adj. Extrem de răspândit este tipul *anglo-bur*, *franco-german*, *romăno-bulgar*, *ruso-turc*, etc., *critico-estetic*, *istorico-literar*, etc. In principiu, nu există adjective care să nu se poată combina în acest chip, cu condiţia, bine înţeles, ca noţiunile exprimate de ele să fie înrudite sau să aibă legătură logică [8]. Alături de astfel de compuse, relativ vechi, cel puţin ca

[1] Că majoritatea compuselor limbii actuale sunt produsul unor calcuri rezultă şi din lipsa de productivitate a tipului consacrat (şi conform cu sistemul lingvistic): *coate-goale*, *maţe-fripte* ş. a.

[2] Autorul este Ionel Teodoreanu.

[3] Acesta însuşi apare şi fără *de*: *nu mai merge cu fără legi* (ŢB 170). Ignorare voită a formulei consacrate?

[4] O adevărată „trouvalle" (datorită poetului Al. Philippide). Schema a fost împrumutată dela *fără-de-lege*, cu fericita lăsare la o parte a prepoziţiei, iar noţiunea i-a fost sugerată, cu siguranţă, de germ. *Zeitlosigkeit*, pe care-l traduce expresia românească.

[5] Funcţiunea lui *bătrân* şi, în consecinţă, a întregii formaţii este substantivală. Ca model a servit *mai-mare(le)*.

[6] De fapt, un derivat în *-ime* dela *mai-mare*, pomenit mai sus.

[7] Un fel de „românizare" a lui *tricolor* (pe care o găsim şi în scrisul veacului trecut, când am împrumutat acest cuvânt din franţuzeşte).

[8] Cf. şi *c(h)esaro-crăiesc* (ardelenism), care, printr'o greşală de „traducere", sună şi *regesco-crăiesc* (VR, Nov. 1937, 54), după germ. *kaiserlich-königlich*. Prima lui parte este însă subst. *c(h)esar*.

procedeu, s'au ivit în ultimul timp altele, imitate și ele după modele străine, dar deosebite în ce privește modul de sudare a elementelor alcătuitoare: *acru-dulce* (cf. frc. *aigre-doux*, germ. *sauer-süss)*, *roș-albastru* (*pe cîmpul roș-albaștrilor*, AL, 26 Ian. 1936, 8, 7; într'o cronică sportivă), *roz-alb*. (*Un măcieș își desfăcuse bobocii rozalbi*, DO 236). Foarte răspândit, căci a prins, și mai vechiu decât acestea este *clarobscur* (termen tehnic în limbajul artelor plastice). Tot aici aparține, mai degrabă, *clarvăzător* (< frc. *clairvoyant*), chiar dacă al doilea adjectiv este un derivat verbal (cf. mai sus *clarviziune* și *clarvedere*). Cât despre *noutestamentar* (*concepția noutestamentară*, PC 226), poate fi discuție cu privire la modul de formare: este un compus din *nou* + *testamentar* sau un derivat în *-ar* dela *nou-testament* (= *Noul Testament)?* Prima ipoteză mi se pare mai verosimilă. De adăugat creațiile foarte recente: *burghezo-moșieresc* (după modelul mai vechiului *burghezo-capitalist?*), *capitalisto-moșieresc*, *marxisto-leninist* (complectată adesea cu adaosul *-stalinist)*.[1]

§ 5. Verb + subst. Acest tip este vechiu și de aceea răspândit, mai ales în vorbirea populară și familiară (cf. *papă-lapte*, *pierde-vară*, *strâmbă-lemne*, *târâe-brîu*, *zgârie-brânză*, etc.). Așa se explică de ce s'au putut împrumuta și impune, chiar în limbajul oficial, formații ca *port-armă*, *posed-armă*, ș. a. (*permisele de port-armă și de posed-armă se eliberează de Chestură...*), *zgârie-nori*[2], la care trebuesc alăturate tot atât de frecventele, dar încă necomplect asimilatele[3] *passe-partout*, *porte-bonheur*, *porte-parole*[4], *presse-papier*, etc. Deși alcătuite din cuvinte neaoșe, tot recente par a fi *târâe-vătraiu* 'polițist' (Thur 137), *vântură-vorbe* (modelat după *vântură-lume* și *vântură-țară*), *vorbă-lungă* (*Acest vorbă-lungă, cum îl poreclise bunica*, VR, 15 Febr. 1934, 28).

---

[1] Primele două exemple au dat imboldul pentru creații similare, înrudite cu ele și din punct de vedere semantic: *banchero-moșieresc*, *boiero-moșieresc*, *feudalo-moșieresc*. De adăugat *monarho-fascist* (despre guvernul Sophulis din Grecia și partizanii lui). Aproape toate au, de fapt, un substantiv combinat cu un adjectiv, dar valoarea lor, cel puțin cea inițială, este mai degrabă adjectivală.

[2] Cf. *zgârie-norii europeni* (VR, Oct. 1937, 42-3), *acoperișurile zgârie-norilor*, etc.

[3] Din cauza aspectului morfologic al uneia sau al ambelor părți componente, Cf. *port-drapel*, care pare complect românesc.

[4] Redat din ce în mai des prin *purtător de cuvânt*, care este pe cale să înlăture modelul străin.

In orice caz, ele au valoare mai mult ori mai puțin personală, deci trecătoare.

§ 6. Alte compuse. Cazuri în bună parte izolate, din punctul de vedere al modului de compunere, sunt următoarele: *deunăseară* 'într'o seară precedentă' (*deunăseară m'am oprit la o tarabă de cărți vechi*, IB I, 110; cf. și D, 16 Ian. 1936, pag. 5, într'un articol de Fulmen) [1]; *du-te-vino* 'îmbulzeală, mișcare de oameni'), curent în vorbirea zilnică (*era un du-te-vino, de nu-ți puteai ținea răsuflarea; la noi acasă e un du-te-vino, care nu se mai termină*) < frc. *va-et-vient; încă-viu* (*In câteva zile vor fi corectați și încă-viii, într'o singură noapte*, Cim 317); *ne-mai-răbdare* (*un început de plictiseală, de ne-mai-răbdare*, VR, Ian. 1936, 8), *ne-mai-venire* (*m'am deprins cu ne-mai-venirile Gildei*, ibid. 12) [2]; *valvârteji* [3] (A. Macedonski). Personală și trecătoare este formația *massimo-laurianesc* [4] (Perpessicius). La fel trebue considerată „analiza" lui *binecuvânta*, adică desfacerea lui în elementele-i constitutive: *și însumi bine vă cuvânt* (TAV 57), care reprezintă totuși o izbutită inovație stilistică, prin parfumul ei arhaic și bisericesc. Ea dovedește totodată că, în ciuda vechimii și frecvenței acestui compus, el este și poate fi simțit ca alcătuit din două cuvinte (fiecare cu sensul și valoarea lui curente). Așa se explică, în parte, ivirea lui *binemerita*, atât de uzitat într'un anumit limbaj (cf. frc. *bien mériter*, cu *bien* ca simplu determinativ).

§ 7. Juxtapuneri. Sunt puțin numeroase (de obiceiu subst. + subst.) și imitate, toate, după formule străine, deși procedeul nu-i absolut necunoscut limbii noastre. Iată câteva: *casă-model* (și alte substantive în locul lui *casă*), *copil-minune; corp-delict* (artic. *corpul delict*, plur. *corpuri delicte*) [5], *femeie-vamp* [6], foarte răspândit, datorită cinematografului, *fetiță-regină*

---

[1] L-am auzit și în vorbirea familiară (Dorohoiu, Tecuciu).

[2] După modelul lui *ne-mai-pomenit, ne-mai-putând*, etc., adică al unor compuse verbale: infinitivele lungi, deși substantivate, exprimă încă parțial ideea de 'acțiune'. *Ne-mai-venire* ar putea face carieră, grație împrejurării că sensul verbal este încă viu, ceea ce se împacă bine cu *ne-mai* + participiu.

[3] Creație fericită, dar fără urmări pur lingvistice, din cauza caracterului ei individual.

[4] E vorba de Dicționarul lui Massimu și Laurianu, lucrat din însărcinarea Academiei Române.

[5] In franțuzește se spune *corps de délit* (traducere „exactă" a lat. *corpus delicti*).

[6] De obiceiu se lasă la o parte primul element, ceea ce face ca al doilea să devie feminin (*o vampă*).

(*ale fetiței-regină*, AL, 18 Dec. 1938, 2, 6), *locomotivă-tip* (și alte substantive similare), *mașină-sport*, *regină-mamă* (la fel alte titluri feminine de monarh: *ducesă-mamă*, *împărăteasă-mamă*, etc.), *prinț-consort*, *roman-fluviu*[1] (*R. a revenit la versuri, după romanul său fluviu*, AL, 25 Iulie 1937, 16, 4). Un compus popular, care nu cred totuși că s'a născut pe teren românesc, fără nicio influență din afară, este *meșter-lăcătuș*. Il pomenesc aici, pentrucă a început a fi tratat ca un compus propriu zis: alături de *meșterul-lăcătuș*, se întâlnește și forma cu articolul pus la sfârșit (*meșter-lăcătușul strigă*, VR, Aug.-Sept. 1937, 76)[2].

Tot ca o juxtapunere trebue considerată, cred, formula s u b s t. + a d j., chiar dacă din punct de vedere pur gramatical ea se comportă ca o sintagmă obișnuită (adjectivul se acordă cu substantivul): *natură-moartă*, ca termen pictural (*natura moartă*, *naturile sale moarte*), *proces-verbal* (*procesul-verbal*, *procese-verbale*), etc. Sensul este unul singur, și prin aceasta se deosebesc astfel de grupuri sintactice de cele curente.

CAP. IV: VERBE.

Am crezut nimerit să consacru un capitol special verbelor, și acesta pentru mai multe motive. In privința modului cum se formează, ele aparțin oarecum la toate capitolele precedente. Căci toate mijloacele studiate până aici, și adică sufixe, prefixe, pseudoprefixe, compunere propriu zisă, găsesc aplicație în domeniul formației verbale. Afară de asta, numărul verbelor este enorm, întrecând pe al tuturor celorlalte cuvinte la un loc. Cel puțin așa rezultă din materialul recoltat de mine din scrisul românesc actual. Pentru exemplele din capitolele I-III am recurs când și când la dicționare. Pentru verbe, acest lucru n'a fost necesar. Dimpotrivă, a trebuit să las nemenționate aici foarte multe verbe, ca să nu încarc și să îngreuiez discuția. De altfel am tratat problema într'un studiu special[3], unde cititorul curios poate afla tot ce-l interesează în legătura cu ea.

---

[1] Despre romanele în serie, ca *Les hommes de bonne volonté* al lui J. Romains, *Les Thibault* al lui R. Martin du Gard ș. a.

[2] Așa se „prezintă" el însuși. Dat fiind că astfel de meseriași erau, la început, mai ales, poate excluziv, străini, putem socoti această formulă ca un împrumut sau cel puțin ca un calc. Cf. și *lăcătuș-fierar*, plur. *lăcătuș-fierari* (cu dezinența de plural numai la al doilea substantiv).

[3] Vezi BPh IX, 20 urm.

Mai important decât numărul mare al verbelor este uşurinţa extraordinară cu care se formează ele. Temele sunt substantivale şi adjectivale. Ei bine, în general vorbind, dela orice substantiv sau adjectiv, a cărui noţiune se pretează logic la transformarea ei în acţiune, pare posibilă crearea unui verb. Fenomenul este caracteristic mai cu seamă pentru limba cultă. Şi se înţelege de ce. In primul rând, nevoile lingvistice ale omului de cultură sunt infinite. El utilizează, chiar în viaţa obişnuită, cu atât mai mult în câmpul lui propriu de activitate, o mare mulţime de noţiuni, deci şi o mare mulţime de cuvinte. Aşa se explică bogăţia copleşitoare a vocabularului său în comparaţie cu acela al omului incult. Şi tot de aceea acest vocabular se îmbogăţeşte necontenit. fie prin împrumuturi, fie prin formarea de cuvinte nouă. Căci cunoştinţele teoretice şi practice cresc cantitativ în proporţii absolut nebănuite. Discuţia din capitolele precedente mi se pare concludentă în această privinţă.

Verbele româneşti nouă sunt, de obiceiu, f a c t i t i v e: arată că autorul 'lucrării' realizează 'obiectul' sau 'însuşirea' exprimate de temă, care, am spus deja, este un substantiv sau un adjectiv. Termenul 'factitiv' trebue luat în sens larg: nu numai 'facem' ce conţine tema, ci şi 'imităm' (în cazul noţiunilor abstracte), 'dăm', 'atribuim', 'prevedem cu', etc Prin urmare, este vorba de o activitate oarecum practică, mai exact spus t e h n i c ă, chiar dacă ea se produce adesea numai în mintea noastră, fără efecte concrete, materiale. Marea majoritate a formaţiilor verbale din momentul de faţă aparţin astfel terminologiei ştiinţifice de toate speciile: ştiinţă propriu zisă, medicină, filozofie, istorie, filologie, artă, critică, apoi aplicaţiile pe teren ale diverselor discipline teoretice, în fine meseriile, sporturile ş. a. Pretutindeni în aceste domenii se inovează, se inventează şi se descoper lucruri necunoscute mai înainte, care au nevoie de un nume. In general, creatòrii 'lucrurilor' sunt şi creatorii 'numelor'. Printre acestea verbele ocupă un loc de frunte: inventatorul şi descoperitorul sunt, înainte de toate, oameni 'activi', în măsură să cunoască şi să înţeleagă 'acţiunile' lor înşişi, precum şi pe ale altora, deci să simtă necesitatea 'verbului', a cuvântului menit să exprime o acţiune.

Intocmai ca la atâtea formaţii cu sufixe, prefixe, etc., constatăm şi aici că prin crearea unui cuvânt nou se evită o perifrază. In loc să spunem, de pildă, 'N. face recepţia unei lucrări',

preferăm expresia mai scurtă 'N. recepționează o lucrare'. Tot așa 'cutare autor caragializează situațiile' în loc de 'cutare autor imită pe Caragiale în prezentarea situațiilor', etc. Aplicarea așa de frecventă a procedeului de a forma verbe nouă își găsește motivarea mai cu seamă în acest mare avantaj pe care-l prezintă ele. Să nu uităm că tehnicienii de toate felurile, ca oameni practici ce sunt, caută să economisească timpul subt orice formă, deci și subt forma reducerii la minimum a mijloacelor de exprimare. Afară de asta, satisfacția pe care o are inventatorul unui instrument, al unui produs medical, chimic, etc. o are, într'o anumită măsură, și creatorul unui cuvânt, al unei construcții sintactice, etc. Astfel cele două activități inovatoare, a 'lucrurilor' și a 'numelor' lor, merg mână în mână și sunt, după cum am mai spus, deseori reprezentate printr'un singur individ: ambele izvorăsc din aceeași necesitate de a 'crea', indiferent în ce domeniu și cu ce rezultate pozitive.

Se înțelege că foarte multe verbe românești nouă sunt împrumuturi. Situația schițată în rîndurile de mai sus există pretutindeni, și mai ales în Apus, de unde ne-a venit și continuă să ne vie, în bună parte, ceea ce numim civilizație modernă. Odată cu noțiunile, obiectele, etc. imaginate acolo aducem și denumirile lor. Dar o bună parte din formațiile verbale recente sunt produse pe terenul limbii noastre. Activitatea intelectuală așa de bogată pe care o desfășură astăzi Românii îi pune cu atât mai ușor în situația de a inova în acest domeniu, cu cât au un model foarte accesibil: este limba franceză, marea noastră furnisoare de neologisme încă dela început. Vom vedea că, subt influența ei, verbele nouă, formate prin simpla alipire la temă a dezinenței infinitivale, aparțin conjugării întâiu, nu celei de a patra, cum ar fi cerut tradiția noastră lingvistică.

Ca totdeauna în asemenea cazuri, dorința de a inova depășește limitele necesității. Intervin, negreșit, și ignoranța (mă gândesc la publiciștii de mâna a doua), exhibiționismul, moda și alți factori exteriori, care fac să crească peste măsură numărul formațiile verbale și, mai ales, dau naștere la inovații nu numai ciudate, ci și imposibile. Dar astfel de excese sunt inevitabile și cu vremea dispar oarecum dela sine. Ele prezintă însă un interes deosebit pentru lingvist, căci ajută la înțelegerea și aprofundarea creației lingvistice, considerată ca activitate teoretică, fără nicio legătură cu scopurile practice ale vorbirii.

Iată un număr de verbe despre care se poate susţinea, cu destulă siguranţă, că sunt produse româneşti recente (dela cuvinte aparţinând aceleiaşi familii şi existând mai de mult în limba noastră).

aniversa < *aniversare*, variantă a 'corectului' *aniversară*, *capacita* < *capacitate (N. a fost capacitat pentru învăţământ, în urma examenului depus)*, *configura* < *configuraţie (material pentru configurarea gânditorului practic*, RFR, Martie 1941, 666) [1], *corela* < *corelaţie (Această atitudine este corelată cu o animaţie de basm*, VR, Sept.-Oct. 1939, 176), *digita* 'a bâjbâi cu degetele' < *digitaţie*, *erona* < *eronat (eronăm subtilitatea*, JL, 2 Iulie 1939, 1, 7), *imacula* < *imaculaţie* şi *imaculat*, *indezira* < *indezirabil (N. este indezirat de cercurile oficiale)*, *interfera* (şi reflexiv) < *interferenţă* [2] *(credinţa în puterile miraculoase... a interferat cu aceea mai sus descrisă*, GO 71), *intersecta* < *intersecţiune* [3], *investiga* < *investigaţie* şi *investigator*, *laurea* < *laureat*, *legisla* < *legislaţie* şi *legislatură*, etc., *menstrua* < *menstruaţie (fete menstruate*, VR, Febr.-Martie 1936, 72), *posibilita* < *posibilitate*, *regisa* < *regisor*, *vertebra* < *vertebrat (singurul articol care vertebrează revista*, Ins III, 8, 709), *vulnera* < *vulnerabil*. De adăugat *catifela* < *catifea (catifelează lin şi dulce cuvântul său*, Mac I, 120), cu temă veche, *bugeta*, 'a trece în buget' (subt forma participiului: *catedră bugetată)*.

Tendinţa de a inova duce adesea la crearea de dublete perfect sinonime, aşa dar de prisos. De ex.: *contagià-contagiona*, *directiva-direcţiona*, *impulsa-impulsiona*, *obiecta-obiecţiona*, *oprima-opresa*, *recepta-recepţiona*, *risca-rizica*, *suspecta-suspiciona* [4], etc. Cum, cel puţin pentru moment, circulă ambele verbe formate dela aceeaşi temă, se observă un început de diferenţiere semantică între unul şi celălalt: *activa-acţiona*, *explica-explicita*, *perfecta-perfecţiona* [5], *regula-regla*, etc.

Altă urmare, mai puţin... inofensivă, este următoarea. Limba noastră posedă deja verbul în discuţie, cu sensul lui bine stabilit şi cunoscut de toată lumea. La un moment dat el apare cu un

[1] Cf. *figuraţie* al. de *figura*.
[2] Cf. *existenţă* al. de *exista*, *rezistenţă* al. de *rezista*, etc.
[3] Cf. *defecţiune-defecta*, *perfecţiune-perfecta* ş. a.
[4] Există şi *suspicia*, cu sens absolut identic.
[5] Cf., dela aceeaşi temă, *perfectiviza* (termen lingvistic: 'a face perfectiv un verb imperfectiv').

înțeles diferit, subt influența unor factori care variază dela caz la caz. De pildă: *aniversa* 'a serba o aniversară' însemnează și 'a data, a avea o vechime oarecare' (*Mișcarea simbolistă franceză este și mai greu de aniversat cu preciziune,* VR, Sept.-Oct. 1939, 111), din cauza unui fel de „etimologie populară“ (în legătură cu subst. *an), cartela* 'a supune alimentele, etc. la regimul cartelelor', derivat dela *cartelă*, alături de *cartela* (refl.) 'a face un cartel, o asociație, cu scopul de a lucra în vederea unor interese comune (de obiceiu comerciale)' [1], *conjuga* (termen gramatical) are și sensul de 'a întovărăși cu, a alătura la' (*epuizarea forțelor..., conjugată cu existența unor factori,* VR, Aug. 1938, 107), *funda* 'a întemeia' însemnează și 'a sta la bază, la temelie' (*principiile care fundează științele naturii)* [2], *indigena* 'a naturaliza (în sens juridic)' a căpătat, în limbajul comercial, accepția de 'a face formele legale pentru ca o marfă adusă de peste granițâ să poată circula în țară' (de ex. *a indigena un automobil american), mandata* 'a ordonanța, a decide plata unei sume' are și înțelesul de 'a da mandat, împuternicire cuiva' (*N. a fost mandatat de comitet să intervie...), predestina* (despre divinitate) 'a hotărî destinul cuiva' are și nuanța semantică de 'a arăta destinul, a-l prevedea' (*Dostoievschi predestinează), raționa* 'a judeca, a face raționamente' însemnează și 'a fixa rația de hrană a oamenilor sau a animalelor' [3], *refera* (trans.) 'a recensa' (*lucrarea D-lui N. a fost referată în revistă...)* [4], *solda* (refl.) 'a se încheia (despre bilanțul unei întreprinderi comerciale, industriale, etc.)' are, ca verb activ, înțelesul 'a vinde mărfuri rămase după facerea soldului' (*mărfuri soldate; magazinul cutare soldează ștofe, mătăsuri* ș. a.), *studia* 'a face studii' se întrebuințează și cu sensul de 'a da la studii'. Astfel de cazuri provoacă, evident, echivocuri, cel puțin în anumite condiții. Totuși ele există și se înmulțesc, probabil, fiindcă tendința de a

[1] Primul sens este foarte recent (s'a ivit odată cu hotărîrea oficială de a introduce regimul cartelelor).

[2] Avem a face, în acest caz, nu atât cu un sens nou, ci cu o funcțiune diferită a verbului, provocată de legătura lui semantică cu subst. *fundație* (cf. *fundația unei clădiri*, deci, metaforic, și *a unei discipline științifice).*

[3] Trebue să fie, la origine, termen militar.

[4] Cf. cele spuse mai sus în legătură cu *funda*. Funcțiunea curentă și consacrată a lui *refera* este cea intransitivă (*D-l N. va refera în cutare chestie* sau *asupra cutărei chestii).*

crea verbe nouă (sau de a da valori semantice nouă verbelor deja existente în limbă) este foarte puternică, deci... irezistibilă [1].

In ce privește mijloacele formative, situația se prezintă, aproximativ, astfel. Avem mai întâiu simpla adăugare a dezinenței verbale la tema respectivă: *activ*(*a*), *impuls*(*a*), *risc*(*a*), etc. Am spus deja că toate (sau mai toate) verbele de acest soiu sunt de conjug. I, împotriva deprinderii, foarte vechi, de a se trece la conjug. IV atât verbele împrumutate, cât și cele născute pe teren românesc. Abaterea dela tradiție se datorește limbii franceze, unde singura conjugare productivă este întâia. Așa dar, Românii au împrumutat (și împrumută mereu) din franțuzește foarte numeroase verbe în *-er* (> rom. *-a*), apoi, după modelul acestora, au format ei înșiși și continuă să formeze altele dela teme existente (de multă vreme sau de curând) în limba lor. V. lista dată mai sus, care se poate îmbogăți cu exemple ca *blonda, cocheța* (refl.) 'a fi cochet' [2], *grada, litra (litrarea vaselor), luxa* (refl.) 'a face lux (cu îmbrăcămintea, podoabele, etc.)' [2], *smălța* [3] ș. a. Vorbirea populară și cea familiară, care se dovedesc și ele active din acest punct de vedere, deși într'o măsură cu mult mai redusă decât cea cultă, respectă tradiția, în sensul că verbele nouă le trec, de regulă, la conjug. IV. De pildă: *bulgări* 'a face pe cineva Bulgar', *colhozi* < *colhoz* [4], *covăți* < *covată (jghiaburi covățite), cujbi* 'a face „cujbă" pe cineva bătându-l', *deputăți* 'a face, a alege deputat', *frigări* (fig.) 'a frige, a arde (ca pe frigare)', *gloti* (refl.) 'a se aduna, a se face gloată', *guri* (refl.) 'a se certa (...din gură)', *logofeți* 'a face serviciul de logofăt (pe o moșie)', *minciuni*

[1] Cu câtă forță lucrează această tendință, dovedesc următoarele două fapte, extrem de elocvente. Un Francez, cunoscător al limbii noastre, a creat, în glumă, de sigur, dar conform cu normele ei derivative, verbul *popica* 'a juca popice': *popicăm astăzi?* Iar un Român (funcționar la STB), dând explicații unui călător care nu știa că *Piața Confederației Balcanice* devenise, la un moment dat, *Piața Berlin*, a exclamat (cu intenții ironice): *Ei, ce crezi? Ne-am berlinit de-acum!* Cf. și *a se congresi* a 'ținea un congres' *(D-l B. vrea să se congresească, pentru a arăta că există:* într'o gazetă bucureșteană), apoi *a pocări* (sau *pocheri*) 'a juca poker' (tot în gura unui străin, ca și *a popica).* Toate au o nuanță glumeață.

[2] Aceste verbe circulă în păturile semiculte dela oraș (trebue să fi ajuns și pe la țară).

[3] Intre verbele acestea și cele din lista cu *aniversa*, etc. există o deosebire privitor la temă: aici se adaugă dezinența verbală, acolo se elimină sufixul substantival sau adjectival (ca să rămână verbul curat).

[4] Creație extrem de recentă (are înțeles figurat: *am să te colhozesc* 'am să te aranjez, am să te bat, etc.'), datorită, cu siguranță, unei perceperi semantice foarte vagi a substantivului rusesc.

'a spune minciuni', *puhoi* < *puhoiu*, *săcuri* 'a tăia cu securea', *şmecheri* 'a înşela, a se purta ca un şmecher', *târcoli* 'a da târcoale', *zăbreli* 'a pune zăbrele', etc.

Dela cuvinte 'vechi' (în sens larg), adică populare şi familiare, se derivă verbe în *-i*, chiar când creatorii lor sunt oameni culţi: 'aerul' românesc al temei îi sileşte oarecum să uite modelele străine şi să se conformeze deprinderii fixate de vreme. Iată un număr de exemple, despre care putem fi aproximativ siguri că provin dela scriitori şi publicişti: *birjări* < *birjar* (*cară birjărite cu biciuşca*, JL, 30 Apr. 1939, 3, 3), *ciubuci* 'a câştiga (la cărţi, la table, etc.)' < *ciubuc* 'câştig ilicit, bacşiş, şperţ', *coţofeni* < *Coţofeneşti* (sat în jud. Putna) [1], *ctitori* 'a fi ctitor', *dărăbăni* 'a bate „darabana" cu degetele pe masă, etc.' [2], *filui* 'a întoarce filele unei cărţi [3], *ghemotoci* 'a face ghemotoc' (HYSt 18, 119), *orăşeni* (Răd II, 24), *potlogări* 'a face *potlogării*' (LR, 19 Oct. 1937, 2, 2), *răboji* 'a ţinea răboj, socoteală', *străjeri* 'a introduce „străjeria" (într'o şcoală, etc.)', *trepăduşi* 'a face pe trepăduşul' (RFR, Apr. 1941, 188), *urieşi* (Eminescu), *viziri* 'a face vizir' (Neculce), etc.

Deosebirea de 'atmosferă' se poate observa şi mai clar la verbele care posedă forme duble, după ambele conjugări, dela aceeaşi temă. Indiferent de mediul social unde au luat naştere, formele în *-i* au 'aer' popular şi familiar, cele în *-a* par 'savante', 'culte'. De ex.: *grada-grădui, grăniţa-grăniţui, (în)chenăra-(în)chenărui, înşira-înşirui, înşuruba-înşurubui, scorţa-scorţi, scruma-scrum(u)i, smălţa-smălţui, uleia-ulei, zimţa-zimţui*, etc. [4]

Din cele spuse până aici nu trebue să deducem că formaţiile în *-a* aparţin excluziv limbii culte. Le găsim destul de frecvent şi în cea populară: *găitana* 'a împodobi (o haină) cu găitane', *şteza* 'a da la ştează' (adică la piuă)', *zgărda* 'a pune zgardă' ş. a. Să nu uităm apoi că foarte multe verbe, fie vechi, fie nouă, posedă, după regiuni, aspecte flexionare duble (în *-a* şi în *-i*) [5], fapt care intervine în aprecierile, mai bine zis în impresiile noastre, ca să le dea un caracter mai mult ori mai puţin subiectiv, adică neconform cu realitatea lingvistică. De altfel chiar

---

[1] Vezi D. Vasiliu-Barnoschi, *Neamul coţofănesc*.
[2] Echivalent „românesc" al lui *tamburina* < frc. *tambouriner*.
[3] După modelul frc. *feuilleter* (< *feuille* = rom. *foaie de hârtie, filă*).
[4] Şi la neologisme pure se poate face această constatare: *aresta-arestui, concerta-concertui, dirija-dirigui, fila-filui, proteja-protegui*, etc.
[5] Cf. mai sus, pag. 127 urm.

în lista imediat precedentă figurează verbe cu forme după ambele conjugări, repartizate nu atât din punctul de vedere al mediului social, cât, mai ales, din acela al dialectelor. Totuşi un lucru este absolut sigur: marea majoritate a creaţiilor verbale recente merg, în limba cultă, după conjug. I, în limba populară şi familiară, după a IV-a.

Alt mijloc de a forma verbe sunt s u f i x e l e, toate de origine străină. Unul, şi anume *-iza*, este neobişnuit de productiv, în sensul cel mai strict al termenului. Căci, alături de numeroase împrumuturi din franţuzeşte (poate, dar numai absolut excepţional, şi din alte limbi occidentale), există multe formaţii despre care putem afirma cu deplină siguranţă că sunt româneşti, graţie temelor specific autohtone (v. mai departe). Mai importantă decât cantitatea, deja enormă, de verbe în *-iza* existente astăzi este posibilitatea de a crea, aproape la nesfârşit, altele nouă. Am impresia că limba noastră întrece chiar franceza, care i-a servit de model, în această privinţă. Temele favorite sunt numele de popoare (*germaniza, româniza*, etc.), cu „subdiviziunea" nume de provincii, care au însă tot semnificaţie etnică *(ardeleniza, munteniza, toscaniza*, etc.), apoi numele de persoană (*caragializa, hitleriza*, etc.), titluri, profesiuni ş. a. (*duciza, filologiza, pompieriza, savantiza*, etc.), atitudini politice, ştinţifice, literare, etc. (*bovariza, conservatoriza, dictatoriza, istoriciza, legionariza, neoclasiciza, romantiza* ş. a.), în sfârşit calităţi de tot felul, exprimate fie, de obiceiu, prin adjective, fie prin substantive cu valoare adjectivală (*aristocratiza, comercializa, diminutiviza, feminiza, gangsteriza, idiotiza, mediocriza, pueriliza, sensibiliza, umaniza*, etc.).

Indiferent de categoria morfologică la care aparţin, temele acestor verbe seamănă între ele prin faptul că exprimă 'însuşiri' (în accepţia cea mai largă a cuvântului), ceea ce arată că punctul de plecare pentru formaţiile verbale îl constitue adjectivele. Lucru firesc, căci funcţiunea lor 'factitivă' presupune săvârşirea unei acţiuni, al cărei rezultat este dobândirea însuşirii respective. De aceea, ocupându-mă de derivatele în *-ist*, am afirmat (v. mai sus, pag. 176) că ele merg împreună cu verbele în *-iza* (şi cu substantivele în *-ism*). Dela aceeaşi temă se pot forma, cu ajutorul acestor sufixe, trei derivate foarte înrudite nu numai semantic, ci şi ca 'atmosferă': *etatiza*, de ex., însemnează a 'fi e t a t i s t' (sau 'a face e t a t i s m'), după cum *etatist* este 'cel care e t a t i z e a z ă'

(ori este de părere că trebue să se etatizeze) sau 'partizanul etatismului', iar *etatism* vrea să zică '(a avea) atitudinea unui etatist' sau 'susținerea etatizării'. Tot așa *fasciza-fascist-fascism, integraliza-integralist-integralism, mercantiliza-mercantilist-mercantilism, politicianiza-politicianist-politicianism, socializa-socialist-socialism,* etc. Probă că nu interesează categoria morfologică a temei avem câteva perechi de verbe sinonime în *-iza,* dintre care unul e format dela substantiv, celălalt dela adjectivul familiei de cuvinte respective: *istoriza-istoriciza, literaturiza-literariza, statiza-stataliza* (alături de *etatiza,* care-i frc. *étatiser), structuriza-structuraliza, tipiza-tipiciza* ș. a.

Tendința de a crea, cu orice prilej, verbe nouă, invocată mereu în discuția noastră, se manifestă, mult mai des, altfel decât am arătat chiar acum. Dela o temă unică se derivă un verb în *-iza,* altul în *-a* (se întâmplă adesea ca unul din ele, eventual chiar amândouă, să fie împrumuturi, nu formații românești). Sensul lor este, de obiceiu, identic, dar câteodată diferă: *amalgam(iz)a, activ(iz)a, bastard(iz)a, canton(iz)a* 'a împărți o țară în cantoane (după model elvețian)', *caricatur(iz)a, clorin(iz)a* 'a dezinfecta apa cu clor', *cloroform(iz)a, cota* 'a înregistra la bursă valorile mobiliare' — *cotiza* 'a fixa cota de export la mărfuri'[1], *egal(iz)a, infirm(iz)a, major(iz)a, monoftong(iz)a, obstacul(iz)a, pact(iz)a, portret(iz)a, problema(tiza), relativ(iz)a, silab(iz)a, structur(iz)a, substantiv(iz)a, sublim(iz)a, surdin(iz)a, tabu(iz)a, uniform(iz)a, vitriol(iz)a,* etc.

Forme duble dela același primitiv apar și altfel. Câteodată tema însăși are aspect diferit, dar nu, ca mai sus, din cauza categoriei morfologice diferite: *anatem(at)iza, matemati(ci)za, minim(al)iza,* etc. De obiceiu însă avem a face cu deosebiri cronologice sau sociale. Varianta în *-iza* este recentă și cultă, cealaltă, în *-i* sau *-isi,* există mai de mult și circulă, de preferință, în vorbirea populară sau măcar în cea familiară. De pildă: *ardeleni-ardeleniza, categorisi-categoriza, economisi-economiza, orășeni-orășeniza, regularisi*[2]*-regulariza, silabisi-silabiza, țărăni-țărăniza, țigăni-țigăniza*[3]. etc. Dacă ne referim și la listele precedente, ob-

[1] Ințelesul mai vechiu și cunoscut de toată lumea este 'a contribui bănește la susținerea unei societăți, a unei opere de binefacere, etc.'

[2] Intrebuințat foarte rar, poate chiar de loc, astăzi.

[3] La verbele având drept temă un nume etnic (sau înrudit cu acesta) pare a exista o ușoară deosebire semantică între varianta 'populară' și cea

servăm că nu rareori limba noastră, considerată în total, posedă câte trei, ba chiar patru forme verbale dela aceeaşi temă sau dela teme aparţinând aceleiaşi familii. Cf. *activa-activiza-acţiona, perfecta-perfectiviza-perfecţiona, regula-regla-regularisi-regulariza, silaba-silabisi-silabiza.*

Alte sufixe, tot recente, pe care le întâlnim la verbe româneşti actuale, sunt *-isa* şi *-fica.* Amândouă sunt relativ slab reprezentate, iar primul, care-i destul de rar, chiar fără să-l comparăm cu celelalte, este complect neproductiv. Pe *-isa* îl pândeşte şi altă... primejdie. Din cauza frecvenţei extraordinare a lui *-iza,* se confundă cu acesta, de care se deosebeşte formal, adică pe deasupra, numai prin consoana intervocalică, deosebire uşor trecută cu vederea, dată fiind tendinţa de a pronunţa pe *-s-* ca *z.* Cred că aproape toţi Românii spun şi scriu *ateriza, furniza, repartiza*[1], *seziza,* etc. Câteodată confuzia pare a fi în logica lucrurilor. Astfel *(a)neantisa* face impresia că-i un derivat în *-iza* dela *neant,* căci însemnează 'a reduce la neant (un obiect, o fiinţă oarecare)', are, prin urmare, înţeles pur factitiv, la fel cu verbele în *-iza.*

Lipsa lui de productivitate se explică prin faptul că nu-i sufix propriu zis, adică derivativ. In franţuzeşte, de unde ne-au venit toate verbele formate cu el, apare numai la pers. 4 şi 5 ale prezentului (indicativ, conjunctiv, imperativ), la imperfect şi la participiul prezent. Funcţionează, deci, ca sufix flexionar. Românii l-au extins la toate formele, mai exact spus, au dat verbelor franţuzeşti în *-ir* împrumutate de ei un infinitiv în *-isa*[2], care a servit apoi ca temă sau ca model pentru toate timpurile şi modurile.

Cât despre *-fica,* deşi mai des decât *-isa* şi uneori chiar productiv, nu se poate compara nici el cu *-iza* în privinţa răspândirii. Are, foarte rar, şi aspectul *-fia,* care-i pur francez, pe când celălalt s'a modelat după lat. (sau ital.) *-ficare,* chiar dacă verbele respective le-am împrumutat, în realitate, tot numai (sau aproape numai) din franţuzeşte. Ca însemnare, *-fi(c)a* seamănă cu *-iza: am-*

cultă. Astfel *ţigăni* (refl.) însemnează mai degrabă 'a căpăta apucături de Ţigan', pe când *ţigăniza* ne trimete chiar la procesul de desnaţionalizare a unui Neţigan. Aceasta, fiindcă noţiunea de pierdere a naţionalităţii este relativ recentă şi, în orice caz, cultă, adică străină de mentalitatea mediului popular, unde circulă verbele în *-i.*

[1] Pe acesta nu-l pronunţă cu *-s-* nici chiar acei care... combat pe *-z-.*

[2] Intocmai ca în epoca Fanarioţilor cu verbele de origine grecească în *-isi,* păstrate, unele, până astăzi şi care vor fi ajutat la adaptarea în modul acesta a împrumuturilor franţuzeşti.

plifica 'a face amplu', *densifica* 'a face dens', *solidifica* 'a transforma (un corp lichid) în solid'.

Dau acum câte un număr de exemple (altele decât cele pomenite în cursul discuției), nu prea mare, pentru fiecare grupă de verbe nouă în *-a*, în- *iza* și *-fi(c)a*, indiferent dacă sunt împrumutate sau formate pe teren românesc[1].

1. *accidenta*,[2] *acuarela, adultera, anchiloza, angora(t), antrepozita, apoteoza, arbitra, arhiva, aureola, autografia, avala;*

balona, balota, basoreliefa, betona, bibliografia, bitumina, blinda, bloca, blufa, briganda;

cabla, calibra, caligrafia, carmina, cauciuca, celuloida, centimetra, centrifuga, centura, cianoza, clișa, compartimenta, concepta, confuza, contraofensiva, corsa, cosmetica, croma, cronica, cuba, curenta, curiozita, curta;

dactilografia, decana, deficita, dezechilibra, diagnostica, diamanta, dieza, discontingenta, draga;

eboșa, ecrema, edilita, efigia, electrocultiva, enuclea, etaja, eticheta, experia, (cf. *experiență);*

fascimila, factura, faianța, filoxera, fora, fosfora, franja, fonda, fulmina, fuziona;

garnizona, gestiona, gipsa, glosa, gradua, gripa;

handicapa, hibrida, hidroplana, (h)iperita, hipertrofia, hipostaz(i)a;

impaduda, imposeda, inciza, individua, instructiva, intermedia, intersecta, invalida, invectiva;

îmbrigada, împurpura, înlumina;

knockouta;

lockouta;

manicura, mansarda, manufactura, marmora, meduza, melodia, metamorfoza, mina, monografia, monologa, monosilaba;

necrologa, nevroza, nimba, norma;

obiectiva, obscura, oja, orchestra, oxigena;

parada, paradoxa, parazita, pânza, pelerina, pena, pendula,

---

[1] De altfel această distincție nu-i posibilă decât în anumite cazuri, de pildă pentru formațiile în *-iza* dela teme autohtone sau pentru derivatele dela teme inexistente în limba noastră.

[2] Participiul trecut feminin *(accidentată)* se întrebuințează și eufemistic cu sensul de '(fată) deflorată' (în limbajul asistenței sociale și al medicinii legale).

pergamenta, perifraza, perla, petrola, plebiscita, poligrafia, pozitiva, precursa, prelud(i)a, prospecta;

rădăcina, regenta, relativa, resona, rubrica;

scadenţa, sciziona, secţiona, sidera, silueta, situa, sofistica, solfegia, soliloca, sorta, stanţa, stela, stereotipa, stoca, stopa, sumbra, suplicia, suplimenta;

şofa, şoma;

tabla, tanga, tangenta, tarat 'cu tară', *tarifa, terora, tigra, tinctura, tragedia, transfuza, transsubstanţia, trila;*

ulcera, urgenta, uzina;

vacanta, vagabonda, vasculariza, vehicula, violenta, viziona;

zebra, zigzaga;

xilografia [1].

2. *absolutiza, academiza, alegoriza, alfabetiza, antologiza, artificializa, autarchiza, axiomatiza;*

barbariza, bestializa, beladoniza, birocratiza, bolintineaniza, bolşeviza, bovariza, bugetiza;

cafeneliza, corporaliza, caragializa, carameliza, cerebraliza, ciclíza, citadiniza, colosaliza, confraterniza, cooperatiza, convenţionaliza, cotidianiza, crepusculiza, culturaliza;

dealuspiriza (< *Dealu-Spirei*), *demonetiza, desataniza, descaragializa, destezauriza, devirilliza, diafaniza, dinamiza, dolariza* (refl.) [2], *dualiza, dubluspiritualiza;*

egemoniza, elipticiza, eminescianiza, endemiza, enigmatiza, epiteliza, epitetiza, eroiza [3], *esenţializa, etniciza, eufemiza;*

fasciza, federaliza, fertiliza, finaliza, fluidiza, focaliza, frenetiza, fripturiza, führeriza;

găetaniza [4], *geometriza, ghilemetiza, gigantiza;*

hamletiza, herboriza, hiperboliza, homeriza;

ilegaliza, impermeabiliza, indemniza, indisponibiliza, inegaliza, infantiliza, insonoriza, instituţionaliza, internaţionaliza, iraţionaliza, iudaiza;

îndovleciza;

japoniza, javeliza, junimistiza;

[1] Unele, puţine, de altfel, sunt atestate numai la participiul trecut, de ex. *accidenta, angora, diamanta, pânza, pergamenta*, etc.

[2] 'A adera la politica americană' (la «diplomaţia dolarului», cum spun, atât de expresiv, Sovieticii).

[3] Deja la Delavrancea.

[4] Dela *Găetan*, numele unui celebru (pe vremuri) «peşte», care a încercat să-şi asasineze... prietena.

laiciza, lăncieriza[1], *legendariza, licheliza;*

macadamiza, majusculiza, medeleniza (< *Medeleni*), *medievaliza, melancoliza, melodramatiza, metaforiza, metriza, miliardariza, monumentaliza, muşamaliza;*

narcotiza, neaoşiza, neologiza, nostalgiza, nuveliza;

obscuriza, oficializa, omogen(e)iza, originaliza, ospitaliza;

papagaliza, parizianiza, pasteliza, pasteuriza, păgâniza, pedagogiza, periodiza, plasticiza, poleniza, prezentualiza, profesionaliza, psihanaliza, psihologiza;

radicaliza, regionaliza, reumatiza, revitaliza, robotiza, rosetiza, ruraliza;

schematiza, schopenhaueriza, sentimentaliza, simetriza, simfoniza, simultaneiza, snobiza, sociologiza, solemniza, solilochiza, sovietiza, spitaliza, subiectiviza, substanţializa, superficializa, supranaturaliza;

şabloniza, şampaniza, ştiinţifiza;

tamburiza, tayloriza, temporiza, teodoreniza (< *Ionel Teodoreanu*), *transcendentaliza, trustiza, tuberculiza;*

universaliza, urbaniza;

valabiliza, vasaliza, vasculariza, verduniza, victoriza (< *Calea Victoriei*), *virtualiza, vitaminiza, vizualiza.*

3. *abrutisa, amerisa, aplatisa, aterisa, avertisa, furnisa, juisa, repartisa.*

4. *artistifica, burghezifica, codifica, diversifica, dublifica, exemplifica, fortifica, gaz(e)ifica, glorifica, identifica, intensifica, justifica, lichefia, magnifica, mortifica, mumifi(c)a, naţifica, pietrifica, planifica, poetifica, prusifica, rarefia, ratifica, rusifica, semnifica, ştiinţifica, trustifica, valorifica, vinifica, zeifica.*

CAP. V: DIVERSE.

§ 1. **Postverbale.** Un mijloc de a forma cuvinte nouă, foarte des utilizat de unii dintre scriitorii noştri, este transformarea în substantiv a unui verb prin simpla lăsare la o parte a dezinenţei acestuia. In ce priveşte sensul, astfel de substantive seamănă bine cu infinitivele lungi: *alint-alintare, frământ-frământare,* etc. Preferinţa pentru ele se explică prin aerul lor 'poetic',

[1] Dela *lăncier* 'membru al LANC-ului' (= Liga apărării naţionale creştine), adică al partidului cuzist.

dacă pot spune așa. Intr'adevăr, ele sunt ori par mai 'frumoase' decât infinitivele substantivate, evident în măsura în care se poate susține că un cuvânt posedă, prin el însuși și strict formal vorbind, o anumită 'frumusețe'. Oricum ar fi, faptul că sunt mai scurte decât infinitivele contribue la o creștere a expresivității. In schimb, prezintă dezavantajul că sunt mai abstracte. Ideea de acțiune, destul de vie la infinitivele substantivate, lor le lipsește aproape cu totul[1]. Afară de asta, mie cel puțin mi se par artificiale, dulcege, poate pentrucă sunt căutate și pentrucă ne întâmpină la unii scriitori ca Cez. Petrescu[2] și Victor Ion Popa, care fac, fiecare în felul său, impresia unui manierism și prețiozism lingvistic foarte accentuat (în special ultimul).

ales (*cumpărând tot ce-a mai rămas, fără ales*, Drom 206), *alin* (*două vorbe de alin și plâns*, VVD 154), *alint* (*Dar instrumentele de alint, preferate ale iernii, sunt tobele mari*, APN 335; *inima fără alint azi ți-o dau s'o vezi*, ZSt 92)[3], *apăs* (*dacă dascălii noștri ar pune un apăs mai mare pe datoria de a fi fericiți*, Ins, Maiu 1939, 397)[4], *bârfă* (*întrec chiar bârfa crâncenă la care se dedau comesenii*, VR, Oct. 1937, 9), *cioplu* (*să v'arătați vârtoși și dintr'un cioplu, ca Transilvănenii*, Nirv 27), *colind* (*a început colindul străzilor din cartier*, Văc I, 62; *a făcut colindul tuturor autorităților*, Act 152)[5], *frământ* (*Și frământul mieu de-a inventa, pentru a nu muri*, RL, 15 Apr. 1933, 4, 1; *a celui mai scârbos frământ de lux*, JL, 3 Sept. 1939, 3, 6; *tot frământul acesta de săptămâni*, VVD 119), *fumeg* (*fumegul focurilor pentru alungat țânțarii*, HM 9), *încânt* (*încânt nu-s zorii*, AL, 28 Iunie 1936, 4, 3-4), *licăr* (*trebue* [ciorapul] *să fie de mătase, ca să concorde cu licărul de cub lustruit al automobilului cu opt cilindri*, AL, 30 Nov. 1930, 3, 1; *Scăpat de licărul acela de fosfor*, ZN 28), *mișun* (*mișunul de gânduri al unei minți femeiești*, VVD 284), *pâlpit*[6],

---

[1] Dacă nu dispare complect, aceasta se datorește asociației de idei, mai ales că obișnuit un postverbal are aceeași formă ca pers. 1 indic. prez. a verbului corespunzător.

[2] Acesta chiar abuzează de ele.

[3] Dicț. Acad. îl dă ca existând „numai la Coșbuc".

[4] Citatele din Dicț. Acad. aparțin excluziv limbii vechi. Aceasta probează că în limba actuală avem a face cu o creație nouă, independentă de cea anterioară.

[5] Apare deja la I. Ghica și Delavrancea. Dicț. Acad. îl consideră drept variantă a lui *colindă*, ceea ce nu mi se parte exact. De acea l-am pus în lista de față.

[6] Am neglijat să notez izvorul. Ar putea fi și împrumut italienesc (< *palpito*).

picur (Aşa cum cade frunza sau picurul de ploaie, AL, 11 Martie 1934, 1, 3-4; *picur de apă* [din fântână], Drom 159; *picurul havuzurilor àbia se auzea,* CrA 172) [1], *potol (Deşi aceste ambiţii mă înţepau fără potol,* Rus 52; cf. şi 89, 92) [2], *scapăr (scapăr de amnare* TT 54), cu varianta *scăpăr (un scăpăr luminos,* VR, Sept.-Oct. 1935, 5), *schiaun (De-abia aştept să scap de-al vieţii schiaun,* Ins, Ian. 1940, 6), *scutur (Ingălbeneşte carnea de-al toamnelor lung, scutur,* VV 95) [3], *spulber (mâni poate sufla un spulber,* FJ 100), *tâng (tâng nu-i stânsul,* AL, 28 Iunie 1936, 4, 3-4) [4], *trăs (Işi sfrededi fiecare trăs, obrazul veşted, ochii obosiţi şi stinşi,* Luc 331; *trăsurile îşi pierdeau vioiciunea* CS 60) [5], *turbur (Aburi de îndoială şi de turbur,* VVD 39), *zburd (Zburdul mânzesc pe livada goală,* Răd II, 395) şi *zburdă (animate de o zburdă hazlie şi pitorească,* Ins II, 2, 792) [6], *zumz (cu zumz de stup aud pe lunci cum ţopăe perechile,* PTA 159). Tot ca postverbal (şi ca compus, cu *des-* dela *interes)* trebue socotit, cred, răspânditul *dezinteres (un dezinteres dezolant,* Spm 124; *şi personalul, la dezinteres adaugă cumpătul,* APN 342; *dezinteresul, până la totala indiferenţă faţă de casă şi familia lui,* Gor 389) [7]. La fel *răsuflu (a fost în întreg vagonul un răsuflu de uşurare,* CS 347), atestat încă din sec. XVIII, apoi *supăr* (Neculce) ş. a.

§ 2. Motive asemănătoare cu cele indicate în paragraful precedent explică preferinţa unora dintre scriitorii contimporani (iarăşi cu Cez. Petrescu în frunte) pentru substantive în *-et* (neaccentuat), derivate dela verbe. După cum, subt raportul semantic, postverbalele sunt echivalentele infinitivelor lungi, tot aşa formaţiile în *-et* merg împreună cu participiile trecute (substantivate), faţă de care prezintă aceleaşi avantaje şi dezavantaje ca postverbalele faţă de infinitive. Printre avantaje ar putea fi menţionată şi poziţia accentului pe prima silabă, adică pe temă, pur-

[1] Nu cred că-i varianta (ardelenească!) a lui *pic* (plur. *picuri*).

[2] Cf. G. F. CIAUŞANU, *Glosar de cuvinte din judeţul Vâlcea,* Mem. Acad. Rom., Secţia Liter., Seria III, Tom. V, pag. 202: *pótol* 'astâmpăr' („nu mai ai potol?").

[3] Deja la Alecsandri.

[4] TIKTIN înregistrează numai varianta feminină *tângă,* pe care o consideră drept împrumut slav.

[5] Autorul (Cezar Petrescu) trebue să se fi lăsat influenţat de frc. *trait,* pe care, de altfel, îl traduce *trăs.*

[6] Forme duble mai avem, de pildă *povăţ* (la Creangă) şi *povaţă,* apoi *tâng* şi *tângă,* deja amintite, deşi nu toate par a fi postverbale propriu zise.

[7] Insemnează şi 'dezinteresare', adică 'lipsă de interesare', dar şi 'lipsă de interes'. Se pare că sensul al doilea este mai ales ardelenesc.

tătoarea înțelesului, de unde rezultă o creștere a expresivității. Postverbalele se opun sinonimelor lor, din acest punct de vedere, totdeauna, pe când substantivele în *-et*, numai când verbele corespunzătoare aparțin conjug. I și IV.

ciocnet (ciocnetul paharelor, OP I, 149), *plescăt (Bubue cu fulger pușca: prăbușiri de pene, plescăt...*, VR, Maiu 1938, 34), *plesnet (căzu pe spetează cu plesnet mare*, Rus 242; *care-i zvâcnea până la plesnet arterele*, AN 148), *răsuflet (mi-au încleștat inima și răsufletul*, AL, 2 Febr. 1936, 4, 2; *dobândind iarăși răsuflet*, IA 9), *sclipet (o dimineață cu sclipet de raze'n omăt*, VR, Sept.-Oct. 1935, 7; *sclipetul nocturn al stelelor*, OP II, 167), *tuset (S'au oprit pe singura treaptă de piatră. Un tuset străin. Pe urmă, ciocănitul degetelor...*, ibid. 259; cf. și 1907 I, 28), *zvârlet* (AL, 5 Febr. 1930, 8, 3).

§ 3. 'Scurtări' de cuvinte. După model străin, mai totdeauna franțuzesc, câteva substantive, de obiceiu compuse, apar 'scurtate', în sensul că li se lasă la o parte al doilea element alcătuitor. Procedeul, foarte larg aplicat în limba franceză, nu se potrivește deloc cu sistemul nostru lingvistic. De aceea nu prinde la noi, iar puținele încercări reușite se datoresc, în realitate, limbii de origine, de unde ne-au venit... amputate gata. Curente sunt (acolo și aici) *cinemà, metrò, radiò, stilò, taxì*[1]. La cele mai multe forma întreagă este complect neuzitată, adesea chiar necunoscută (pentru majoritatea subiectelor vorbitoare). Altele nu merg: *micrò* pentru *microfon (care convin mai mult microului*, AL, 25 Dec. 1938, 12, 4), *pat(h)è* pentru *patefon („patheul" cu goarnă de trombon*, Ins, Iulie 1938, 183)[2], *smok* pentru *smoking (îi dase și smokul, împrumutat la logodnă*, Log 292). Cf. și *tov* < *tovarăș*, în ironie *(prin impunerea unei carantine de doi ani în 1919 impuse de... „tovii" Ilie Moscovici și Popovici*, PPG 11)[3].

[1] La Brașov (probabil și aiurea prin Ardeal) se spune *taxă*, desigur subt influență nemțească. Cf. *Le français moderne* IV, 181, unde aflăm că, la Berlin, numele taximetrului este *die Taxe* (cu *-e*, în loc de *-i*, venit dela *die Droschke* 'trăsură' sau, poate, dela *die Taxe* 'taxa', adică 'suma plătită pentru transport'). *Radio* poartă astăzi accentul pe prima silabă.

[2] *Patè* există deja mai de mult, cu alt sens și altă origine, firește, în terminologia culinară (<frc. *pâté*).

[3] Aici 'scurtarea' e de origine rusească (se vede din intențiile stilistice ale autorului). In momentul de față (1948), nuanța ironică a dispărut cu totul. Regimul de democrație populară a redat acestei abreviații sensul ei serios, pe care l-a avut totdeauna în mintea socialiștilor și a oamenilor progresiști. De adăugat, între altele, '*circa* circumscripție polițienească'.

§ 4. Un mijloc mai mult ori mai puţin internaţional de formare a cuvintelor, pe care l-am imitat şi noi, este următorul. Iniţialele elementelor constitutive ale numelui unei societăţi, firme, instituţii, etc. sunt citite întocmai ca literele alfabetului, cu excepţia consoanelor urmate de vocală, care, datorită poziţiei, se pot pronunţa fără acel *e* absolut necesar, pus înainte sau în urma lor. Ceea ce rezultă este un substantiv: noua denumire prescurtată. Aceasta se întâmplă obişnuit cu numele lungi, alcătuite din trei sau mai multe cuvinte. (Prepoziţiile şi conjuncţiile sunt neglijate.) Modelul prim pentru noi a fost, de sigur, franceza; mai târziu vor fi influenţat şi alte limbi, de pildă italiana, unde procedeul se aplică pe o scară foarte întinsă (v. *Lingua nostra* II, 92 urm., IV, 118-9 şi B. MIGLIORINI, *Lingua contemporanea* 80) [1]. Cred că, la origine, avem a face cu produse lingvistice „comerciale": pentru a economisi timp şi bani (cu comenzile telegrafice, de ex.), comercianţii au recurs la acest mijloc comod, care prezintă, practic vorbind, şi un avantaj de natură internaţională, căci scuteşte pe străini de a reţinea (greu şi imperfect) numele lung şi inaccesibil al firmei respective. Dela ei au învăţat să procedeze la fel şi alte categorii de subiecte vorbitoare, care lucrează în condiţii oarecum similare. Astfel sistemul s'a întins, în ciuda artificialităţii lui, contribuind la îmbogăţirea lexicului, ba, poate, şi la modificarea structurală a limbii, cum pare a fi, cel puţin în parte, cazul rusei.

La noi, substantivele create în chipul acesta sunt masculine, primesc, adică, articolul *-l*, chiar când se termină în vocală. (De altmintrelea, din cauza lui *e*, care se introduce, pentru înlesnirea pronunţării, după fiecare consoană, finală sau urmată de altă consoană, mult mai rar înainte, majoritatea lor au sfârşit vocalic şi accentul pe ultima silabă.) Începutul s'a făcut cu CFR= *Cefere(ul)* şi, mai rar, *Chefere(ul)*, după care au venit, probabil, PTT=*Peteteul* '(Direcţia generală a) Poştelor, Telegrafelor şi Telefoanelor', TTR=*tetere* '(serviciul militar al) tinerilor cu termen redus', STB=*Setebe(ul)* 'Societatea Tramvaielor Bucureşti', etc. Iată şi alte formaţii de acest fel, mai recente: AGIR=*Agir(ul)*

[1] In ruseşte el a devenit o adevărată normă oficială. Numele însuşi al statului sovietic este o asemenea creaţie: *SSSR* (redat în franţuzeşte şi la noi prin *URSS)*. Cf. Astrid BAECKLUND, *Die univerbierenden Verkürzungen der heutigen russischen Sprache*, teză de doctorat, Uppsala, 1941, recensată în *Acta linguistica* II, 182.

'Asociația generală a inginerilor români', ALACI=*Alacı* 'Asociația licenților Academiilor de Comerț și Industrie', ARLUS = *Arlus(ul)* 'Asociația română pentru strângerea legăturilor cu Uniunea Sovietică', ASAM = *Asam(ul)* 'Arsenalul Subsecretariatului (de Stat) al Aerului și Marinei', ASRC = *Aserece(ul)* 'Asociația studenților români creștini', CAM = *Cam(ul)* 'Casa autonomă a monopolurilor', CAPS = *Caps(ul)* 'Casa autonomă a pădurilor Statului', CEC = *Cec(ul)* 'Casa de economie și consemnațiuni', CGM = *Cegeme(ul)* 'Confederația generală a muncii', CNR = *Cenere(ul)* 'Centrul național de românizare', FUM = *Fum(ul)* 'Frontul unic muncitoresc', IAR = *Iaer(ul)* 'Industria de avioane română', LANC=*Lanc(ul)* 'Liga apărării naționale creștine', MTR =*Metere(ul)* 'Munca tineretului român', NFR=*Nefere(ul)* 'Navigația fluvială română', ONEF=*Onef(ul)* 'Oficiul național de educație fizică' [1], ORAP = *Orap(ul)* 'Oficiul român de aprovizionare cu piele', PCR = *Pecere(ul)* 'Partidul comunist român', PMR=*Pemere(ul)* 'Partidul muncitoresc român', PSD=*Pesede(ul)* 'Partidul social-democrat', SRD = *Serede(ul)* 'Societatea română Dunărea', SSR = *Sesere(ul)* 'Societatea scriitorilor români', UCB = *Ucebe(ul)* 'Uzinele comunale București', UAER = *Uaere(ul)* 'Uniunea Asociațiilor de elevi din România', UNSR = *Unesere(ul)* 'Uniunea națională a studenților din România', UFAR=*Ufaru(ul)* 'Uniunea femeilor antifasciste din România', URSS = *Urss(ul)* 'Uniunea republicilor sovietice socialiste', [2] UTM = *Uteme(ul)* 'Uniunea tineretului muncitoresc', etc.

Deosebit întru câtva de acesta este procedeul următor: se formează un cuvânt (numele firmei, societății, etc.) din câte o silabă a elementelor (sau a unor elemente) care alcătuesc denumirea ei propriu zisă. Acest mijloc formativ se întrebuințează mai rar decât precedentul, dar tinde în ultima vreme, să facă o serioasă concurență acestuia. Vechiu și celebru este *Astra* 'Asociația transilvană (pentru literatura și cultura poporului român)', la care sunt de adăugat câteva creații foarte recente din domeniul

[1] La început i s'a zis *Anef(ul)* 'Academia națională de educație fizică'.

[2] Aceasta din franțuzește. Cf. următorul citat, privitor la o societate pe care n'am putut-o identifica: *pentru prosperitatea es-a-emului* (VR, Oct. 1937, 16). Inițialele sunt SAM, iar modul cum sunt ele citite arată mai degrabă influență franceză.

vieţii economice: *Odesfer, Olezar, Sovromlemn, Sovrompetrol* (la ultimele două, partea finală reprezintă un cuvânt întreg) [1].

Dela multe din creaţiile pomenite (în special dela cele care aparţin la prima categorie) se pot deriva cuvinte în *-ist,* menite să indice pe funcţionarii instituţiei sau pe membrii societăţii respective: *ceferist, petetist, teterist, setebist* [2], *aserecist,* etc. Dela *Lanc* am avut şi *lancist,* dar şi *lăncier,* printr'un joc de cuvinte, care a fost posibil graţie marii asemănări a formulei în discuţie cu subst. *lance.* Interesant este amănuntul că *ceferist,* de pildă, a ajuns să însemneze 'funcţionar sau lucrător la calea ferată (indiferent din ce ţară)'. Aşa se explică de ce auzim şi citim regulat despre *ceferiştii francezi, ceferiştii germani,* etc. [3]

---

[1] In ruseşte, acest mijloc de creaţie lingvistică este extrem de răspândit. Faptul se datoreşte pe de o parte atmosferei revoluţionare care domină întreaga activitate a vecinilor noştri dela Răsărit, pe de alta aptitudinii limbii ruse de a forma cuvinte compuse într'o măsură necunoscută românei (şi idiomelor neolatine în general). Iată câteva exemple: *aviábaza* 'bază aeronautică' (< *aviatsiónaĭa báza*), *Gosbank* Banca Naţională' (< *gosudártsvennâĭ bank*), *Komsomól* 'Uniunea tineretului comunist' *(Kommunístíčeskiĭ soiúz moldéži)*, *politotdél* 'secţie politică' *(>politíčeskiĭ otdél)*, *sovhóz* 'sovhoz; economie agricolă sovietică' (<*sovétskoe hozeâĭstvo)*, etc.

[2] Cf. *autobuzist* şi *tramvaist*, care circulă în vorbirea bucureşteană, fiind, într'un anumit sens, sinonime cu *setebist* (STB are şi autobuse).

[3] De adăugat, la lista formaţiilor aparţinând categoriei a doua: *Romarta* '(Societatea comercială) română (de Stat pentru artă)', *Romlacta* '(Oficiul) român (pentru vânzarea) laptelui', *Rompescăria* '(Societatea) română (pentru vânzarea) peştelui', *Sovromtransport* '(Societatea) sovieto-română (pentru) transport', etc.

PARTEA IV: STILISTICA.

Prin fenomene stilistice înțeleg ceea ce lingviștii mai vechi numeau frazeologie (în accepția cea mai largă a termenului): combinații sintactice al căror sens este unitar și diferă de al elementelor alcătuitoare luate unul câte unul sau legate altfel decât în formula respectivă. Multe din faptele discutate subt această rubrică ar putea figura tot atât de bine la „Sintaxă", după cum iarăși o bună parte din cele analizate acolo și-ar putea găsi locul aici. Căci între stilistică, oricum am concepe această noțiune, și sintaxă este greu de tras un hotar propriu zis. Amândouă se ocupă de sintagme, adică grupuri de cuvinte legate prin diverse raporturi gramaticale. Deosebirea cea mai importantă, care nu-i totdeauna ușor sezisabilă, constă în faptul că construcțiile sintactice sunt, de obiceiu, fixe și lipsite de orice element subiectiv, pe când cele stilistice au un caracter mai mult ori mai puțin personal, sunt supuse modificărilor provocate de situația exterioară, de momentul psihologic, etc. și conțin adesea o nuanță afectivă sau estetică. Altfel spus, fenomenele stilistice constitue, cum arată și numele lor (dacă ne referim la terminologia criticii și esteticii literare), particularități de stil, scris sau vorbit, particularități individuale, chiar atunci când ele se bucură de o răspândire relativ largă: cel care le întrebuințează le creiază oarecum din nou, în ipoteza că ele nu sunt invenția lui personală.

După cum nu putem separa totdeauna construcțiile stilistice de cele pur sintactice, tot așa ne vine greu să clasificăm faptele privitoare la stil. Lipsesc pentru aceasta criterii sigure și precise. O grupare a lor pe categorii se impune totuși, fie și numai din motive practice. Vom avea astfel: Frazeologie propriu zisă (creații recente); 2. Formule tradiționale modificate în aspectul sau sensul lor; 3. Diverse.

CAP. I: FRAZEOLOGIE.

Ceea ce izbeşte din capul locului la această grupă de fenomene stilistice, mult mai bogată decât celelalte, este puternica influenţă străină (în primul rând, şi ca de obiceiu, franceză). Vom vedea că foarte multe construcţii sunt simple traduceri, fără ca cei care le utilizează să-şi dea totdeauna seama că se află în faţa unor combinaţii de cuvinte neadaptate, adesea chiar neadaptabile la sistemul lingvistic românesc.

Le înşir alfabetic, după elementul alcăuitor care mi se pare cel mai important la fiecare.

alerga: se aleargă premiul Goarna[1] (AL, 17 Iunie 1934, 10, 2). Nu-i vorba numai de funcţiunea transitivă a acestui verb, pentru care am găsi sprijin în limba noastră însăşi (cf. munt. *a alerga pe cineva* 'a-l fugări'), ci de întreaga combinaţie sintactică.

armă: cu arme şi bagaje (opoziţia a preferat să adere cu arme şi bagaje..., VR, Febr. 1938, 17). Obişnuit (şi foarte des în limbajul unor anumiţi oameni de cultură) se zice *a trece cu arme şi bagaje la adversar*. Din frc. *avec armes et bagages* (expresie militară, la origine).

bază: în formula *bază de plecare (să fie numai ca bază de plecare,* AL, 6 Oct. 1935, 9, 4). Am crezut intâiu că avem a face cu o contaminaţie între *punct de plecare* (pentru o discuţie, etc.) şi *bază* (a unei discuţii)[2]. In realitate este un împrumut franţuzesc: *base de départ* 'Sturmausganstellung' (din terminologia militară).

bine: după modelul lui *a vorbi de bine* (pe cineva) s'a format *a scrie de bine (D-l Ş. C. m'a vorbit şi m'a scris atât de multe ori de bine,* AL, 11 Aug. 1935, 1, 3)[3].

cafea-cu-lapte: erau băieţi de viaţă, nu... cafea-cu-lapte, ca ceilalţi (VR, Apr. 1938, 26). Pare a fi sinonim cu *papă-lapte,* care va fi servit ca punct de plecare.

cap: a face un cap 'a fi surprins, a se mira' *(făcea un cap nedumerit,* ŢB 220; *Râdea de capul pe care l-ar face Dia,* Răd II, 206; *văzând capul pe care l-am făcut,* AL, 29 Apr. 1934, 4, 3; *uită-te la el ce cap face,* ibid., 5 Iulie 1936, 6, 7). E frc. *faire*

[1] Sau *premiul Jockey-Club*, etc.
[2] Căci sensul e metaforic, mai exact spus abstract.
[3] Uz strict personal (T. Arghezi).

une tête (pop.) 'verblüfft (oder verstutzt) sein'; 'wütend sein' (cf. și *il en fera un tête* 'er wird ein Gesicht machen')[1]. De aici n'a fost greu să se ajungă la o variantă eliptică a formulei, prin lăsarea la o parte a verbului: *Sora mea avea capul acelor străini care se duc la înmormântări* (VR, Ian. 1940, 21); *cap într'o parte și într'alta* adică 'surpriză, uimire de ambele părți' (AL, 24 Febr. 1935, 7, 2); *e lesne de închipuit capul meu, când am citit* (Cr 140-1). *A-și sparge* (sau *sfărâma) capul* 'a-și bate capul': *își spărgea deja capul cu răsturnarea republicii* (CL, 28 Sept. 1935, 4, 5); *sfărâmându-și mereu capul cu proiecte de răzbunare* (RJ 275). Din germ. *sich den Kopf zerbrechen,* poate și din frc. *se casser la tête.*[2]

caz: alături de obișnuitul *în tot cazul* (< frc. *en tout cas),* se întâlnește *în toate cazurile* (cf., de pildă, VR, Nov.-Dec. 1934, 64), care cred că-i traducerea germ. *auf alle Fälle* (cu păstrarea lui *în* din formula mai veche, având substantivul la singular). A putut influența și sinonimul (aproximativ) *în toate împrejurările.* De altfel *tot* însemnează 'fiecare, orice'.

chip: urmând în chip de consecință (AL, 19 Ian. 1936, 5, 2). Pare a fi redarea frc. *en guise de...,* căci rom. *în chip de* („învechit") 'ca, în semn de' (de pildă: în chip de zălog, în chip de bine-ai venit, în chip de batjocură, în chip de jertfă) are altă semnificație.

clasă: de mare clasă 'de calitate excepțională' *(un pilot de mare clasă,* AL, 5 Apr. 1936, 1, 6-7). Cf. frc. *classe* 'Rang'.

colț: a face colțul unei străzi 'a apuca pe la colțul ei' *(când făcu colțul aleii,* AL, 17 Ian. 1937, 5, 1). Frc. *Faire le coin de la rue.*

conferință: a face o conferință, foarte răspândit, în loc de *a ține(a) o conferință,* după frc. *faire une conférence.* Formula cu *a ținea,* mai veche și deocamdată mai frecventă, este traducerea germ. *einen Vortrag halten.* Faptul că s'a impus cu mult înaintea celeilalte, pe care o simțim ca străină, dovedește că obiceiul de a ținea conferințe a fost introdus la noi de oameni cu cultură ger-

---

[1] Construcția germană este, desigur, izvorul lui *a face o mutră,* încetățenit de multă vreme.

[2] Primul exemplu l-am găsit într'o traducere din nemțește, iar al doilea provine dela Rebreanu (Ardelean!). De altfel am impresia că Românii de peste munți utilizează mult mai des decât alții formula *a-și sparge capul* (cu sensul dat aici, firește).

mană. Un rol important trebue să fi jucat membrii „Junimii“, atât de amatori (unii dintre ei) de conferințe publice. Și se știe că cei mai mulți (și mai influenți) își făcuse studiile în Germania.

consecință: prin consecință pentru *în consecință* (Ins, 1 Nov. 1936, 391), subt influența frc. *par conséquent.*

cont: în formula *linie de cont (nu face să intre în linie de cont,* CL, 30 Maiu 1936, 2, 5). Din frc. *en ligne de compte (mettre ou faire entrer en ligne de compte* 'in Rechnung stellen'; (fig.) 'in Betracht ziehen').

contest: fără contest 'incontestabil, fără îndoială' *(rămân fără contest pe drumuri,* AL, 24 Iunie 1934, 9, 4; *a precipitat, fără contest, evènimentele,* Ins I, 1, 345). Este frc. *sans conteste.*

credit: spre creditul autorului (VR, Iunie-Aug. 1935, 25). *Spre,* căci mai ales prezența acestei prepoziții trebue explicată, ar putea veni dela construcții ca *spre onoarea* (sau *cinstea*) *cuiva, spre apărarea lui N.,* etc. Mai probabil este însă că avem a face cu o influență germană (cf. *zum Kredit des Verfassers, dem Verfasser zum Kredit).*

cuvânt. In locul lui *pe cuvânt de onoare, pe cuvântul meu,* etc., care continuă să se întrebuințeze, circulă din ce în ce mai mult 'prescurtarea' lor *pe cuvânt.* Am impresia că tineretul nu spune decât așa. La fel copiii, apoi numeroși oameni inculți, de obiceiu tot tineri (soldați, servitoare, etc.). Preferința pentru formula elipsată se datorește nu numai tendinței oarecum firești de a lăsa la o parte tot ce-i de prisos, ci și, probabil, influenței unor construcții ca *om de cuvânt, a se ținea de cuvânt,* etc., unde *cuvânt* este echivalentul lui *cuvânt de onoare.* Cf. și frc. *être (homme) de parole; n'avoir qu'une parole; ma parole (d'honneur); être prisonnier sur (sa) parole.*

departe: se combină cu *de acolo,* în fraze ca *N. n'a încercat să reziste, departe de acolo, a cedat foarte repede.* Are, deci, sensul lui 'dimpotrivă'. Este traducerea literală a frc. *loin de là,* pe care, de altfel, Românii l-au imitat deja subt forma *departe de asta.*

diferență: spre diferență de... (CL, 20 Iunie 1936, 4, 1) pentru *spre deosebire de...* S'a înlocuit, așa dar, cuvântul vechiu printr'un neologism, cu care-i numai aproximativ sinonim. Trebue să fi influențat construcția franțuzească *à la différence de... Spre deosebire de...* pare a fi decalcat după germ. *zum Unterschied von...*

dinte: a avea (sau *a păstra*) *un dinte contra cuiva* 'a avea

un motiv de nemulțumire' se întâlnește foarte des în vorbirea orășenilor culți, ba a intrat și în limba scrisă (*în general am un dinte împotriva filmelor...*, AL, 20 Oct. 1935, 2, 3; *păstrez de mult un dinte domnilor scriitori*, CL, 25 Iulie 1936, 6, 6). După frc. *avoir une dent de lait contre q.; garder à q. une dent de lait* 'einen alten Groll gegen jemanden hegen'.

drag. Foarte des se aude în limbajul familiar, mai ales la femei, formula *dragul de el*[1]. Se va fi spus din capul locului numai despre copii, cum se spune, de altfel, până astăzi, atunci când sunt mângâiați, etc., apoi și despre oamenii mai în vârstă. Cu privire la aceștia, totdeauna, cred, în sens ironic: *Ascultă, n'am să-ți admit sofismele, în ruptul capului, striga el, dragul de el, înfuriat, fiindcă...* (VR, Ian. 1936, 34); *O, bine că sosește scumpul de el* (AL, 10 Apr. 1938, 5, 3). Pentru partea pur sintactică, cf. *frumosul, deșteptul, răul*, etc. *de cutare*.

eminență: în eminență 'în special, prin excelență' (*Stânga era reprezentată în eminență prin social-democrați și comuniști*, CL, 19 Oct. 1935, 8, 1). S'a născut printr'un fel de 'analiză' din adv. *eminamente*, care aparține la aceeași familie de cuvinte?

face. Apare, cum e de așteptat, în numeroase formule stilistice. Iată câteva dintre cele mai frecvente[2]. *A face lege* 'a avea putere de lege' (*părerea Cristinei făcea lege în Franța, în Italia*, AL, 39 Nov. 1936, 7, 5). Cf. frc. *faire loi*. — *A face să apară* 'a publica, a tipări (o lucrare, etc.)' (*G. D. a făcut să apară una din revistele pur marxiste* Ins, 1 Febr. 1936, 80). După frc. *faire paraître*. — *A face un rol* 'a juca un rol' (*N. făcea rolul principal* AL, 8 Nov. 1936, 8, 5). Asupra acesteia, adică a unui aspect al ei, trebue să insist, fiindcă avem prilejul să constatăm cum dorința de a invoca cu orice preț poate duce la construcții imposibile. In loc de *a face rolul unui negustor*[3], de pildă, ori *a face pe negustorul*, se spune numai *a face un negustor* (printr'o contaminare a ambelor moduri de exprimare sau printr'o elipsă). Se ajunge astfel la fraze ca următoarele: [Marlene Dietrich] *să înceapă a face și femei mai obișnuite* (AL, 5 Apr. 1936, 8, 1-3); *Young*[4] *a făcut până acum numai fete ingenue* (AL, 11 Aug. 1935, 8, 3). Echivo-

[1] Și femin. *draga de ea*. Cf. apoi *mica de ea, ce dulce era!*
[2] Am în vedere, ca de obiceiu, numai inovațiile.
[3] Care însă nu merge deocamdată. De aceea trebue preferat *a juca rolul...*
[4] Tot artistă de cinematograf!

cul, de sigur neintenţionat, este evident. Din... fericire, n'am întâlnit această construcţie decât la un singur publicist. D. I. Suchianu, care altfel nu numai că ştie să scrie, dar s'a arătat adesea îngrijorat de chipul cum tratează (adică... maltratează) numeroşi Români limba lor maternă. — Acelaşi autor întrebuinţează, deastădată împreună cu alţii, încă o formulă cu *a face,* în care acest verb are, contra dorinţei autorilor, înţelesul lui propriu, material, nu pe cel metaforic. E vorba de *a face trotuarul* (despre femei) 'a se prostitua' < frc. *faire le trottoir: Carola începe să facă trotuarul* (AL, 5 Aug. 1934, 8, 3); *făcând trotuarul* (CL, 1 Iunie 1935, 5, 5); *au rămas să facă mai departe trotuarul* (CL, 12 Oct. 1935, 8, 4); *o fată care făcea trotuarul* (Azi, 9 Iulie 1939, 3, 2). O variantă este *a face strada: o femeie brună, spoită, care făcea strada* (AL, 25 Nov. 1934, 6, 1). De aici n'a fost greu să se ajungă la *biete fete de trotuar* (Azi, 25 Iunie 1939, 6, 1), echivalentul consacratului *femei de stradă.* — *A face foame* 'a suferi de foame' (*face foame la Craiova,* Act 21). Cf. *a face cură,* frc. *farie diète,* etc. Expresia s'a putut naşte însă şi fără niciun model, străin sau indigen, ca produs al unei stări sufleteşti afective. Să ne închipuim că este vorba despre cineva care sufere de foame (pentrucă nu poate ori nu vrea să muncească, etc.). Dacă unul din parteneri este impresionant, indiferent cum, de această situaţie, la întrebarea: *Dar ce face N.* (la Craiova, să zicem)? va răspunde, în mod spontan: *Ce să facă? Face... foame!* (ca şi cum am spune *face ghete, face haine,* etc., adică 'lucrează'). — *A face o boală* (general în limbajul medicilor): *N. face o scarlatină; Sunt sigur că N. va face o pneumonie,* etc. (după frc. *faire une maladie).*

fond: pluralul acestui substantiv apare în formula foarte răspândită astăzi, mai ales printre tineri, *a fi în fonduri* 'a avea bani' (cf. şi DO 325). După frc. *être en fonds.* Se zice şi *a fi în franci,* mai expresiv, din cauza substantivului foarte concret *franci* (mai concret chiar decât *bani, parale* şi alte sinonime).

forte: a se face forte să... 'a se angaja să..., a garanta să...' (<frc. *se faire fort de...).*

frecvenţă: de înaltă frecvenţă (fig.) 'foarte impresionant, puternic' (*paginile acestea de înaltă frecvenţă,* VR, 15 Maiu 1934, 65). Imprumutat din terminologia fizicală (*curent de înaltă frecvenţă* < frc... *de haute fréquence*).

garant: a se purta garant(ă) 'a garanta' (*liga militară se*

purta garantă, CL, 26 Oct. 1935, 3, 4). După frc. *se porter gagant pour quelqu'un.*

gardă: vechia gardă 'vechia generație, generația (oarecum) eroică', în limbajul politic de pe vremuri, dar și cu semnificație nepolitică *(Ce vrei? Garda veche și-a făcut datoria către țară*, Gor 27 [1]). Frc. *vieille garde* (e vorba de garda împărătească a lui Napoleon I).

granda, numai în formula *dĭ granda* 'strașnic, extraordinar, grandios'. Pare a avea origine argotică. In orice caz, nuanța populară, mai exact periferică, este foarte accentuată. Cu ani în urmă, s'a jucat o revistă teatrală purtând acest titlu, ceea ce va fi contribuit la răspândirea expresiei. Cred că s'a născut fără vreun model propriu zis străin, deși punctul de plecare îl constitue, direct ori indirect, frc. *grand* sau ital. *grande* (cf. și *grandoman, grandomanie*, cunoscute și în vorbirea păturilor inferioare orășenești). Citez, cu titlu de curiozitate, ital. *granda* 'la fame, il più gran bisogno (gergo furbesco)', dat de A. PANZINI, *Dizionario moderno*, ed. VII, pag. 311 [2].

încurcătură de mațe 'situație grea, complicată (din care nu poți ieși)': joc de cuvinte, cu intenții expresive (ironice sau numai glumețe), având drept punct de plecare identitatea termenului prim din numele popular al bolii *încurcătură de mațe* cu subst. *încurcătură* 'situație dificilă'.

îndoială: a trage la îndoială pentru obișnuitul *a pune la îndoială (n'a tras-o la îndoială nimeni*, DR VII, 227). Apare la Ardeleni și Bucovineni, fapt care vorbește pentru o origine nemțească: cf. *in Zweifel ziehen* [3].

juca: urmat de un substantiv abstract, ca obiect direct, însemnează 'a se preface', adică 'a juca (cu intenție) rolul de...', 'a face pe...'. De pildă: *a juca stângăcia, când în realitate, ești un om foarte iscusit* (AL, 11 Aug. 1935, 8, 5). Cf. frc. *jouer la douleur* 'den Betrübten spielen, sich als betrübt stellen'.

laba: a bate laba 'a bate palma (în semn de consimțământ, de acceptare a unei propuneri, etc.)'. Foarte expresivă, chiar tri-

---

[1] Sunt cuvintele unui bărbat însurat, care are șapte copii!

[2] O nuvelă a lui Gib. I. Mihăescu poartă titlul *La Grandiflora* (nume de restaurant sau local de petrecere!), care trimete, prin asociație pur fonetică, la *(di)granda.*

[3] Sinonimul *a pune la îndoială* ar putea fi decalcat după frc. *mettre en doute*, dar și după germ. *in Zweifel stellen.*

vială (grație, așa zicând, substantivului), de aceea frecventă în vorbirea familiară, chiar a multor oameni culți, care o întrebuințează oarecum glumeț, tocmai pentru a-i atenua caracterul prea vulgar. O găsim și în scris: *Bravo!... Bate laba... Pe viață și pe moarte!, râsese Caruso* (VR, Apr. 1938, 28).

lege: construcția *afară din lege,* destul de răspândită cu sensul ei literal, apare, într'o traducere din englezește, ca echivalent al lui *outlaw* 'Geächtete(r)', așa dar cu valoare de substantiv: *era un rebel și adeseori un afară din lege cutezător și aventuros* (AL, 7 Maiu 1939, 3, 3).

lână în lână (fig.) 'complect, total, în întregime' (*dacă sunt lână în lână adevărate,* VR, Sept-Nov. 1936, 24; v. și CF 412). Din limbajul fabricanților și negustorilor de ștofe. Sinonim cu *sută în sută.*

manieră: de manieră (sau *de o manieră, de așa manieră*)... 'în chip..., în mod...' (*exprimă toată situația de o manieră cu totul nouă,* Azi, 9 Iulie 1939, 9, 2)[1]. Foarte răspândită în vorbirea familiară, mai ales subt forma de *așa manieră, încât... (N. prezintă lucrurile de așa manieră, încât te convinge).* O adevărată... slăbiciune au pentru ea avocații (și, în general, oamenii siliți de profesiune să vorbească, să explice, etc. mult). După frc. *d'une manière* și *de manière que...*

mână: de prima mână 'de primul rang, de prima calitate' *(documente de prima mână,* Ins I, 1, 381) < frc. *de la première main* 'aus erster Hand, aus der besten Quelle'. Cf. și de *main de maître* 'von Meisterhand', apoi sinonimele românești de *prima clasă, de mare clasă* (acesta numai aproximativ sinonim, v. mai sus, pag. 251). — *A trece mâna,* din limbajul jucătorilor de cărți (= a nu juca, a trece rândul jucătorului sau jucătorilor următori), decalcat după frc. *passer la main,* însemnează și (fig.) 'a se lăsa de o ocupație' *(să abandoneze cafeneaua, să treacă mâna, să se retragă din afaceri,* Gl, 23 Iunie 1940, 2, 5).

mânecă: altă pereche de mâneci 'altceva, altă chestie, altă gâscă în cea traistă' *(dar aceasta, vorba lui Rudyard Kipling,*

---

[1] Cf. și *îmi povesti... de manieră să nu se întrevadă...* (DA 391), unde formula are valoarea unei conjuncții. *Manieră* poate fi înlocuit prin *natură: exagerând de așa natură compunerea rolurilor...* (Al, 21 Nov. 1937, 14, 1).

e altă pereche de mâneci, CL, 15 Febr. 1936, 2, 4). Traducere literală a frc. *c'est une autre paire de manches* [1].

modă: a deveni la modă 'a fi modern, a avea căutare, trecere' (*țăranul a devenit la modă*, AL, 30 Iunie 1935, 9, 6). După frc. *devenir à la mode*, sau, poate, germ. *(wieder) Mode werden.* In ultima ipoteză, *la*, care n'are echivalent în formula germană, s'ar explica prin influența locuțiunii, atât de frecvente, *la modă*. Cf. și *era de modă* (CR-M 118) < frc. *être de mode*.

moment: pentru moment (< frc. *pour le moment)* este simțit de foarte mulți Români ca *pentru un moment*, mai ales că, semantic vorbind, nu există o deosebire prea mare între o locuțiune și cealaltă. Vezi BPh VII-VIII, 335-6.

monedă: a bate monedă cu (sau *din) ceva* 'a face caz de ceva, cu scopul de a avea beneficii, a specula o situație favorabilă' (*se lăuda cu influența... și bătea monedă cu asta*, Ins. I, 1, 341). Cf. frc. *battre monnaie* (fig.) 'sich Geld verschaffen'. Expresia românească nu ne trimete numai decât la câștig bănesc, sensul ei fiind oarecum strict moral.

nerv: a călca pe nervi 'a plictisi grozav pe cineva, a-l enerva, a-l exaspera'. Răspândit în vorbirea orășenilor culți. Cf. frc. *donner sur les nerfs* și *porter sur les nerfs*, sinonime.

odată: pentru odată 'în cazul de față, de data aceasta' (*realizând pentru odată...*, AL, 22 Aug. 1937, 14, 3; *pentru odată, transpunerea romanului în film e posibilă*, AL, 16 Febr. 1936, 8, 5; *și asta a făcut ca, pentru odată că asemenea calități există, lumea să nu le vadă*, AL, 17 Oct. 1937, 15, 4; *pentru odată nu ne pare rău*, AL, 12 Dec. 1937, 14, 1) [2]. După frc. *pour une fois*, de ex. *c'est bon pour une fois* 'für einmal mag das gehen'.

pace și onor: această formulă (cu *în* înainte), existentă, după cum se știe, în fostul „Imn regal", este uneori utilizată ironic la adresa oamenilor obișnuiți (mai ales a acestora). Inceputul l-a

[1] Autorul pare ironic, judecând după invocarea unui scriitor... englez, când e vorba de o maximă franțuzească. Dacă așa stau lucrurile, trebue să presupunem că redarea ei cuvânt cu cuvânt a fost făcută intenționat. Cf. *errare humanum est...*' cum spune Turcul' (și alte asemenea glume, frecvente în limbajul familiar al oamenilor culți).

[2] Ultimele trei exemple provin dela același autor (D. I. Suchianu). In al doilea din ele avem și o inovație sintactică neprevăzută: *pentru odată*, locuțiune adverbială, este urmat de *că*, așa dar transformat într'o locuțiune conjuncțională (cf. pe de o parte *în cazul* sau *în ipoteza că...*, pe de alta *odată ce...*).

făcut, dacă nu mă înşel, M. Sorbul: Sbilţ, „genialul" erou din „Patima roşie", spune (în actul III)... *atât cât trebue unor oameni cum se cade să mănânce, să doarmă şi să se 'nmulţească în pace şi onor!* Cf. şi DO 266: *Iar în timpul acesta, după ce dumneata ţi-ai văzut în pace şi onor de gravele ocupaţii...* Ironia vine dela împerecherea, în condiţii aşa de nepotrivite, a acestor două substantive, care amintesc oricui pasajul din poezia citată, unde este singurul lor loc cu adevărat. Valoarea semantică strict obiectivă a acestei formule este identică cu a lui *în pace* ('să mănânce, să doarmă şi să se 'nmulţească în pace', adică 'în linişte, netulburaţi de nimeni'). Şi acest fapt contribue la ironie, căci dă naştere unui fel de joc de cuvinte (după *pace* ar trebui o pauză).

pagină: a fi la pagină 'a fi la curent' *(Cel ce vrea să fie la pagină cu moda...*, Ins, 15 Iulie 1936, 57). Traducere a frc. *être à la page.*

păstra: a păstra patul 'a sta în pat' *(a trebuit să păstreze patul, după sfaturile doctorului*, AL, 15 Sept. 1935, 3, 4). Şi a *păzi patul,* mai... aproape de frc. *garder le lit.*

perfecţie: la perfecţie, atât de frecvent în vorbirea familiară (mai ales a oamenilor cu mai puţină cultură), este decalcat după frc. *en (toute) perfection, dans la perfection* (cu oarecare libertate de traducere în ce priveşte prepoziţia).

picior: a pune pe picioare 'a organiza, a pune la cale' *(puse pe picioare un proces de divorţ,* IstA II, 238) este frc. *mettre sur pied.* Obişnuit (despre oameni şi alte fiinţe) înseamnează 'a însănătoşi'.

plan: plan secund (într'un rol şters, liniştit, aproape de plan secund, VR, Febr. 1939, 111). Ca şi *prim plan,* aparţine terminologiei teatrale, fiind luate ambele din franţuzeşte: *premier plan* 'Vordergrund', *deuxième plan* 'Mitte der Bühne' (cf. şi *troisième plan* 'Hintergrund'). Pentru *secund,* să se compare *en second lieu, de (la) seconde main, en second* (de unde şi alte formule, precum *joc secund, ofiţer secund,* etc.).

plin: în plină stradă, în plin centru, etc. sunt traducerea frc. *en pleine rue, en plein centre (de la ville).*

plus: foarte dese sunt expresiile *în plus, în plus de asta, plus de asta (în plus de aceasta,* AL, 22 Martie 1936, 8, 5; VR, Sept.-Oct. 1936, 106; *plus de asta,* HM 38; *în plus de orele de dimineaţă,* Ins. III, 7, 351; *nu admitea, în plus de om, decât...,* VR, Aug.-

Sept. 1937, 86)[1]. Cf. frc. *en plus* (pentru *de* poate fi invocat *plus de cinq, plus de sept,* etc.).

prezent: Ardelenii continuă să spuie şi să scrie *de prezent* pentru *în prezent,* deşi ar trebui să simtă că *de* se opune sistemului lingvistic românesc, care, înaintea unui substantiv exprimând o noţiune temporală, cere prep. *în.*

propriu: în propriu, locuţiune adverbială, care determină verbul *a aparţinea (aparţine în propriu femeilor,* AL, 12 Ian. 1936, 7, 2; *îi aparţin în propriu şi excluziv,* AL, 11 Sept. 1937, 2, 6), este frc. *en propre* din construcţia *avoir (ou posséder) quelque chose en propre.*

purta: ca predicat al subst. *discuţie* (şi sinonime, precum *conversaţie, convorbire, tratative,* etc.), care poate fi şi obiectul direct al aceluiaşi verb (*a purta discuţii asupra...,* AL, 13 Iunie 1937, 8, 3). Cf. frc. *je vois où porte ce discours, porter sur quelque chose* ş. a.

puterea ursului: ca determinativ pe lângă *vin,* poate şi pe lângă alte substantive, însemnează 'foarte bun, excelent', aşa dar un fel de superlativ *(vin puterea ursului,* AL, 22 Dec. 1935, 6, 2). Avem a face, probabil, cu o specie de vin, eventual cu o firmă, al cărui nume este invocat, pentru a arăta intensitatea unei calităţi.

repaos: formula *pe loc repaos,* din limbajul militar, se întrebuinţează adesea, în diverse împrejurări, graţie marii ei puteri expresive (ironie, plasticitate, etc.). De pildă: *dar masele nu acceptau comanda pe loc repaos* (AL, 30 Oct. 1938, 4, 1).

repezeală: caracterul familiar, poate chiar cam vulgar, al locuţiunii *la repezeală* a început să se atenueze, probabil din cauza frecvenţei ei neobişnuite. Altfel nu i se explică apariţia în stilul ştiinţific. Tot aşa sinonimul *la iuţeală.*

respiraţie: de mare (sau *largă) respiraţie,* ca atribut pe lângă subst. *operă, lucrare,* etc. *(şase eseuri de mare respiraţie,* CL, 22 Iunie 1935, 2, 3; *studiu de largă respiraţie,* Azi, 17 Martie 1940, 7, 5)[2]. După frc. *de longue haleine.*

rest: pentru *în restul volumului, fasciculei,* etc., când se vorbeşte despre conţinutul unei cărţi sau al unei reviste, se scrie,

---

[1] De adăugat şi cazuri ca acesta: *toţi ziariştii, plus încă pe atâţia cetăţeni* (AL, 10 Iunie 1934, 4, 4).

[2] Se întâlneşte, dar mai rar, şi formula *de lungă respiraţie* (la cei care vor să traducă... exact construcţia franţuzească).

de obiceiu, numai *în rest.* Fenomenul caracterizează limbajul presei periodice. Poate fi o simplă elipsă, firească la jurnaliști, al căror ritm de viață este atât de accelerat, dar tot așa de bine poate fi o formulă introdusă prin cinematograf (reclama sau programul anunță, cu oarecare detalii, filmul principal și trece repede asupra „jurnalului" și „complectării", cu ajutorul acestei formule scurte). — *Fără rest* 'în întregime, complect'. Apare, obișnuit, la Ardeleni și Bucovineni, dar nu numai la ei (cf. *să fie explicate fără rest,* SR III, 16). Dată fiind originea locală a Românilor care o întrebuințează curent, cred că această locuțiune este decalcată după germ. *restlos,* iar nu după frc. *sans reste.* De altfel am impresia că prima circulă mai mult decât a doua.

sală: a face sală plină 'a avea public mult' (despre un conferențiar, un spectacol, etc.). Foarte des în vorbirea zilnică și în scrisul periodic. După frc. *faire (une) salle comble* (cf. și germ. *ein volles Haus machen).*

scrumbie: slab ca o scrumbie, răspândit în vorbirea familiară, primește, pentru mărirea expresivității, câte un adaos, care corespunde, în general, unei realități materiale, de pildă *slab ca o scrumbie marinată* (AL, 21 Aug. 1938, 3, 1).

secret: a pune la secret 'a aresta (în condiții care împiedecă orice legătură între deținut și lumea din afară)'. Termen tehnic juridic, polițienesc, etc. Este frc. *mettre (un prisonnier) au secret.*

secundar: în secundar 'în al doilea loc' (*nu întrebuințăm decât foarte rar criteriul estetic și numai în secundar,* AL, 10 Iunie 1934, 7, 1). S'a născut, probabil, după modelul lui *în principal,* care deasemenea circulă și ar putea fi redarea aproximativă (morfologic vorbind) a frc. *principalement.* Ar fi și altă explicație. Ca sens, *în secundar* este sinonim cu *în subsidiar*[1], atât de frecvent în limbajul juridic, și tot ca opus al lui *în principal,* așa că n'a fost greu să se înlocuiască un adjectiv prin celălalt, mai ales că *secundar* se opune în toate privințele lui *principal.*

serviciu: în serviciu comandat (intrase la Wilhelmstrasse în serviciu comandat, EL 150). Acum câțiva ani această formulă era oarecum oficială, căci o utilizau funcționarii statului dela ministru până la ușier (iar subt influența lor, și lumea cealaltă). Trebue să fi reprezentând și ea, ca multe altele aici în discuție,

[1] Cf. frc. *subsidiairement.*

un calc după vreo expresie străină (poate germană). Mediul unde s'a ivit întâia oară este, cu siguranță, armata (cf. elementele ei alcătuitoare). Astăzi nu mai spune, cel puțin printre civili, nimeni așa. Pe cât de repede a apărut, pe atât de repede a și dispărut. Fenomenul este interesant din punctul de vedere al psihologiei adecvate, cum creiază și alte forme de manifestare exterioară, care trăiesc viguros, chiar agresiv, până când condițiile de viață socială se modifică și, odată cu ele, atmosfera morală însăși.

sumar: în sumar 'pe scurt, în rezumat' (*în sumar, ofensiva disperată din partea țărilor...*, VR, Maiu-Iunie 1935, 96). Avem a face cu o înțelegere foarte aproximativă, ca să nu zic greșită, a subst. *sumar*, datorită faptului că acest cuvânt, în formule ca *sumarul unei cărți, sumarul unei reviste*, etc., arată oarecum „pe scurt" sau „în rezumat" conținutul cărții sau al revistei.

sută: în locul consacratului *sută la sută*, se spune tot mai des *sută în sută*, care pare mai expresiv, din cauza prepoziției (*N. are sută în sută dreptate; garantez sută în sută că prevederile mele se vor realiza*, etc.) [1]. Apar și fracțiuni de sută, scrise adesea cu cifre (*80% poți fi sigur*, Ins, 15 Aug. 1936, 130), ceea ce dovedește, dacă ar mai fi fost necesar, că-i vorba de expresii comerciale. Preferința necomercianților, deci a celor mai multe dintre subiectele vorbitoare, pentru astfel de construcții, care sunt, într'adevăr, extrem de răspândite, se explică prin faptul că numeralele arată cantitatea obiectelor și mai concret, dar și mai precis decât echivalentele lor „nedefinite" (*mult, puțin, atât*, etc.). Ai impresia că le-ai numărat, că ți-au trecut pe subt ochi unul câte unul și că, prin urmare, nu te poți înșela asupra numărului lor. De aceea vorbirea populară recurge la cifre, chiar atunci când ele par a fi mai mici decât mulțimea obiectelor: *cu sutele, cu miile*, etc. ori *sute și mii*, etc. Inlocuirea lui *la* prin *în* se face numai la *sută în sută* (fracțiunile continuă să se lege de *sută* următor tot prin *la*). Acest amănunt ar pleda pentru influența unor formule sinonime, de pildă *lână în lână*, de care am pomenit, apoi, și mai ales, *în întregime, în cap* (cf. *au ieșit o sută în cap* 'tocmai o sută'), etc.

telefon: a da un telefon 'a telefona'. Este aproape singurul

---

[1] V. mai sus *lână în lână*. Să fi venit de aici *în?*

mod de a se exprima în limbajul curent, unde mai nu se aude *a telefona* sau *a chema la telefon*. Dacă această ultimă construcție este ceva mai lungă, deci și mai greoaie, cealaltă (*a telefona*) nu prezintă niciun inconvenient, dimpotrivă, pare preferabilă lui *a da un telefon*. Avem iarăși un caz de impunere a unei construcții străine, în ciuda oricăror alte considerații. Căci *a da un telefon* este frc. *donner un coup de téléphone*, care se va fi răspândit, poate, și grație relațiilor internaționale și care nu prezintă inconvenientul formulei românești de a fi oarecum echivoc (*a da un telefon* = a lua telefonul în discuție și a-l da cuiva în mână).

tragedie: a lua în tragedie pentru obișnuitul *a lua în tragic* < frc. *prendre (les choses) au tragique (toate aceste strigăte de hulă nu mai trebuesc luate în tragedie*, AL, 23 Sept. 1934, 4, 2). Inlocuirea adjectivului prin substantiv poate fi intenționată: *tragedie* evocă nu numai noțiunea abstractă de 'tragic', ci și acțiunea corespunzătoare, așa cum o cunoaștem, de pildă, dintr'o reprezentație teatrală.

tur: tur de forță, foarte frecvent și destul de vechiu (*să poată izbuti turul de forță*, CL, 10 Aug. 1935, 7, 3), este frc. *tour de force*. — *Tur de orizont (dându-ne un tur de orizont al întregii epoci)* are, probabil, aceeași origine.

undă: undă scurtă (inițiativele private nu pot fi decât pe unde scurte, pe orizonturi limitate, CL, 22 Martie 1936, 3, 2). — *Lungime de undă (toate lungimile de undă ale inimii*, AL, 16 Febr. 1936, 4, 2; *fâlfâindu-și sutana pe aceeași lungime de undă cu foșnetul rochiilor de mătase*, AL, 6 Dec. 1936, 7, 3). Amândouă provin din limbajul radiofoniei, poate tot prin intermediu francez, și au, în împrejurări determinate (cf. exemplele pentru formula a doua), o ușoară nuanță ironică.

unghiu: pentru *punct de vedere* se spune și se scrie, foarte des în ultimul timp, *unghiu de vedere (aceasta, din unghiul de vedere ideologic*, COp, III, 131; *din unghiul acesta de vedere*, AL, 8 Sept. 1935, 9, 3). Fenomenul se întâlnește și aiurea, de pildă în nemțește, unde *Gesichtwinkel* însemnează (propr.) 'angle facial; angle visuel'; (fig.) 'angle du regard' (acesta într'o sintagmă ca *unter dem Gesichtswinkel der Kritik* 'selon l'angle du regard critique'). Suntem îndreptățiți, deci, să admitem o influență germană, mai cu seamă că anii dinaintea și din timpul

războiului s'au caracterizat la noi, şi în privinţa limbii, prin tendinţa de a imita tot mai mult pe Germani. Inlocuirea lui *punct* prin *unghiu* ar putea avea drept cauză (pretutindeni unde ne întâmpină fenomenul) nu numai nevoia de expresivitate, care este, într'adevăr, satisfăcută, căci *unghiu* denumeşte o noţiune mai plastică, ci şi o rectificare a situaţiei reale, venită dela oameni de ştiinţă: dacă vrem să reprezentăm grafic poziţia celui care observă un obiect faţă de obiectul observat, recurgem, desigur, mai degrabă la un unghiu decât la un punct[1].

unu: de unu singur 'izolat, câte unu, singur' *(perechi, perechi, în coloană şi de unul singur*, CL, 14 Sept. 1935, 4, 4). Extrem de frecvent, în special la tineretul de obiceiu tradiţionalist. Chiar N. Iorga îl întrebuinţa. Să se compare frc. *gouvernement d'un seul* 'Alleinherrschaft', care arată că formula are substrat politic. In ce priveşte partea sintactică, prezenţa lui *de*, justificată în limba franceză (din cauza substantivului precedent), face dificultăţi la noi, unde funcţiunea lui *de unu singur* este adverbială, nu atributivă. De aceea, când această locuţiune determină, cum se întâmplă adesea, un verb, se pot produce confuzii. De ex.: *citesc „pagina veselă" a tuturor gazetelor şi râd de unul singur... sau de prostia autorului* (Azi, 15 Oct. 1939, 8, 5), frază care poate fi înţeleasă greşit („râd de un singur om...", nu „râd singur [fiindcă n'am pe nimeni lângă mine, ca să râdem împreună]").

văzând şi făcând 'potrivit cu împrejurările, pe măsură ce se ivesc fapte, etc. nouă, procedezi în conformitate cu ele' *(trebue mai întâiu să-ţi faci stagiul dc câţiva ani... he! he! şi pe urmă, văzând şi făcând*, AL, 8 Iulie 1934, 3, 3). Foarte răspândită în ultima vreme.

vedere: a veni în vedere 'a fi luat în seamă, în consideraţie, a ţinea seamă de cineva' *(aşa fiind, nu vin în vedere nici Nemţii, nici Evreii*, VR, Nov.-Dec. 1934, 68). Este, desigur, traducerea, cam aproximativă (în ce priveşte substantivul), a germ. *in Betracht kommen.*

zice: deşi sinonim cu a *spune*, este pus în opoziţie cu acesta, în formula *nu zici, dar spui* (cu variante, după persoana săvâr-

[1] *Punct de vedere* este de origine franceză *(point de vue)*. Cf. şi germ. *Gesichtspunkt* (alături de *Standpunkt*). Şi Francezii spun *angle de vue* (tot subt influenţa germ. *Gesichtswinkel* sau prin «analiza» lui *angle visuel?)*.

şitoare a acţiunii), care circulă mult în vorbirea familiară şi a început să intre chiar în limba scrisă (*Ţi-a mers rău cu mine vreodată?... — Nu zic... — Nu zici, dar spui,* DO 377). De fapt, un joc de cuvinte, bazat pe sinonimia celor două verbe, care se deosebesc totuşi formal (sunt două, nu unul singur), precum şi pe împrejurarea că, atunci când e vorba de făcut obiecţii, recurgem, obişnuit, la *a zice* („Aşa este, nu zic nu“ sau „nu zic ba, nu zic altfel“, etc.).

CAP. II: FORMULE TRADIŢIONALE.

Inţeleg prin aceasta construcţii stilistice mai mult ori mai puţin vechi, care circulă pretutindeni, indiferent de categorie socială, şi la care nu se poate constata, cel puţin din punctul de vedere al subiectelor vorbitoare, o influenţă străină. Mă opresc numai la acelea care apar cu alt aspect sau cu alt sens decât cel fixat prin uzul acceptat de toată lumea, potrivit principiului, urmat de-a-lungul întregii lucrări, de a înregistra numai inovaţiile limbii româneşti actuale. Modificarea formulelor stilistice tradiţionale izvorăşte adesea din ignoranţă: cine nu le cunoaşte subt forma sau cu însemnarea lor exactă „greşeşte“ fără să vrea. Dar de multe ori avem a face cu tendinţa, atât de firească, dată fiind natura intimă a limbajului uman, de a inova: membrii unei colectivităţi lingvistice nu se mărginesc să respecte normele transmise de generaţia precedentă şi impuse prin conştiinţa fiecăruia, mai exact spus, printr'o supraconştiinţă colectivă, ci simt nevoia (unii dintre ei) să „creeze“, adică să se exprime altfel decât cere sistemul limbii lor materne, tocmai pentrucă mijloacele de expresie consacrate nu corespund ori par a nu corespunde în mod desăvârşit stărilor sufleteşti respective. In sfârşit intervine dorinţa conştientă, deci intenţia, de a inova, care este şi ea principial justificată, iar la scriitori chiar obligatorie, cu condiţia ca „noutatea“ să se conformeze spiritului limbii. Cum această condiţie nu se realizează totdeauna, — este şi aici chestie de talent ca în orice domeniu de activitate cu adevărat creatoare —, urmează că nu toate inovaţiile reuşesc. Dimpotrivă, cele mai multe sunt condamnate să dispară, şi încă foarte repede.

aminte: a-i fi aminte 'a-şi aminti' (FF X, 99). In ţara ve-

che [1], şi anume prin Muntenia, unde se întrebuinţează obişnuit, această expresie înseamnează 'a se gândi, a avea mintea la ceva', adică exact ce spune ea cuvânt cu cuvânt 'a-i fi în minte' (căci *a* este sinonimul lui *la)*.

brumă: ce brumă de bani au intrat (AL, 24 Ian. 1937, 6, 2) în loc de *ce bruma...* Lipsa articolului este foarte frecventă, din cauză că acei care nu cunosc formula din proprie experienţă nu-şi dau seama de legătura sintactică a elementelor alcătuitoare. Verbul originar trebue să fi fost *a lăsa*, aşa dar *ce bruma a (mai) lăsat* 'ce-a mai rămas (din florile, deci şi din fructele pomilor, primăvara, din diverse produse, toamna) după o brumă distrugătoare'. Apoi s'au introdus şi alte verbe, în primul rând *a rămânea*, ceea ce a făcut să se modifice raportul sintactic şi să se ajungă, cu vremea, la construcţia prepoziţională, care trebuia să aducă lipsa articolului *(ce brumă de...*, ca şi cum am spune *ce mulţime de...* [2], etc.). Dicţ. Acad. dă exemple, unele vechi, cu substantivul nearticulat, alături de altele, mult mai numeroase, cu el articulat (la unul şi acelaşi autor, de ex. Odobescu, găsim ambele aspecte) şi propune următoarea explicaţie: „Cantitate mică, puţin, ce se trece repede (ca bruma la bătaia soarelui de dimineaţă)", pornind nu dela *ce bruma...*, ci dela un citat din Odobescu *(In comparaţie cu bruma de arheologie...)*, fără să observe că uzul acesta este ulterior, născut din celălalt. Explicaţia este prea... poetică şi de aceea nu se potriveşte cu mentalitatea practică a ţăranului, preocupat, în primul rând, de nevoile şi grijile sale zilnice, adesea foarte prozaice, adică economice! Căci formula provine din vorbirea populară, nu dela scriitori.

cap: vi s'a făcut de cap? (HM 114) pentru *v'aţi făcut de cap.* Caz izolat, datorit faptului că autorul nu ştia bine româneşte [3]. A influenţat, de sigur, *vi s'a făcut de ocară, de bătaie*, etc., cum rezultă din context.

clin: nici în clin, nici în mânecă apare ca un fel de atribut pe lângă un substantiv (*neavând nici în clin, nici în mânecă legătură cu răsăritul sau apusul*, VR, Oct. 1934, 20).

---

[1] Mă exprim astfel, fiindcă autorul citat este Bucovinean.

[2] In modul acesta a fost posibilă înlocuirea lui *ce* prin *câtă*, notată, fără exemple însă, de Dicţ. Acad.

[3] Era Bulgar de origine (din Ilfov). A murit în războiu, pe frontul răsăritean.

cuvânt: prin alte cuvinte (Șerb. Cioculescu) în loc de *cu alte cuvinte*[1]. Tot așa *cuvânt de cuvânt,* la Ardeleni, dar și la alții (CLi IV, 122), în loc de *cuvânt cu cuvânt.*

deosebire: pentru *spre deosebire de...* se spune *în deosebire de...* (Perpessicius ș. a.). Izabela Sadoveanu scria chiar și *în deosebi de...,* uitând că *în deosebi* însemnează 'în special'.

drăcie: exclamația familiară *drăcia dracului!* apare (Petr 101) sub forma *drăcia-a-dracului!* Avem un caz de analiză sintactică (greșită, bine înțeles): autorul, simțind just că raportul dintre cele două substantive este de genetiv, dar pierzând din vedere că acest raport este deja indicat (prin articolul enclitic alipit la primul substantiv), a crezut necesar să-l exprime cu ajutorul articolului genetival pus înaintea substantivului al doilea. Poate s'a lăsat influențat și de exclamația *a(l) dracului!*

erupție: în loc *de a face irupție* 'a năvăli, a intra impetuos' < fré. *faire irruption,* găsim *a face erupție (Crețu făcu erupție în cabină,* Răzb 93). Confuzie între două cuvinte foarte asemănătoare ca sunete și oarecum înrudite semantic. Primul e mult mai cunoscut (din geologie: 'erupție vulcanică', din medicină, etc.), de aceea ia ușor locul celuilalt. S'ar putea totuși să avem, în acest caz special, o confuzie voită, adică un joc de cuvinte. Autorul va fi recurs intenționat la *erupție,* din cauza plasticității, a imaginii pe care o poate trezi în mintea cetitorului: zgomotul produs de intrarea în cabină a eroului este atât de puternic, încât seamănă cu o erupție vulcanică.

feri: invocarea puterii divine, în caz de mare primejdie, se face cu ajutorul acestui verb pus ori la imperativ *(Doamne, ferește!,* mai rar *Ferește, Doamne!)* ori la conjunctiv *(ferească Dumnezeu!, ferească Domnul!).* Aceste două formule nu sunt însă perfect echivalente în ce privește funcțiunea, și de aceea utilizarea lor se conformează unor norme bine stabilite, pe care le cunosc, trebue să le cunoască, în primul rând, scriitorii. Un exemplu ca *Ferește, Doamne, să se fi dus în culcușul umed* (VR, Ian. 1940, 15) dovedește contrariul, căci cunoscătorii limbii noastre nu pot spune decît *Ferească Dumnezeu să se fi dus...*

fir: de-a fir'a păr(ul) apare chiar în vorbirea populară, cu atât mai vârtos în limba cultă, subt tot felul de aspecte. mai mult

[1] Sau *prin alte vorbe* pentru *cu alte vorbe.* Cf. 'a exprima (ceva) prin cuvinte, prin vorbe'.

ori mai puţin diferite de cel dat aici, care mi se pare a fi originalul. Foarte frecvent este *din fir în păr* (v., de pildă, RJ 104). Cauza trebue căutată în neputinţa de a înţelege valoarea lui *a* (al doilea!), prepoziţie dispărută, ca atare, din limba actuală: nevoia pe care o simt subiectele vorbitoare de a-şi lămuri raportul sintactic dintre elementele constitutive ale formulei îi determină să recurgă la alte prepoziţii, cu însemnare clară, precisă. *Din fir în păr* seamănă foarte bine, ca construcţie, cu *din cap în picioare, din sus în jos, din ce în ce,* etc.

gata: cu acelaşi sens întrebuinţează Ardelenii locuţiunea *pe gata (caşul e pe gata,* Trag 209). Contaminaţie între *gata* şi sinonimul *pe sfârşite?* Dicţ. Acad. n'o înregistrează.

încoace-încolo: aceste două adverbe se leagă prin simpla juxtapunere în construcţia, atât de răspândită, *ce mai încoace-încolo* 'ce atâta vorbă, ce mai umbli cu explicaţii de prisos'. Prin urmare, nu vom zice *ce mai încoace şi încolo* (AL, 23 Iunie 1935, 7, 7). In ciuda aspectului (cf. *ce* pus la început), această formulă nu-i totdeauna pur interogativă, cum afirmă Dicţ. Acad. Deseori ea reprezintă o întrebare indirectă, la fel cu echivalentul *ce mai la deal la vale*[1].

lipsă: a avea lipsă de ceva, ardelenism, pentru obişnuitul şi, cred, mai vechiul *a avea nevoie* (sau *trebuinţă) de ceva.* Deoarece *lipsă* este sinonimul lui *nevoie* şi în sensul germ. *Not.* (= Entbehrung), ne-am putea gândi la o influenţă nemţească *(Not haben),* deşi o asemenea ipoteză nu-i absolut necesară.

lung: de-a lung a larg (purtând şi de-alung a largul pământului, CL, 18 Dec. 1936, 6, 1). Dicţ. Acad. nu înregistrează această izolare, şi nici eu n'o cunosc. Obişnuit se spune *în lung şi'n larg* sau *de-a-lungul şi de-a-largul* (mai des... *de-a-latul).* Avem un fenomen opus, în parte, celui constatat mai sus, s. v. *fir:* acolo vechia prepoziţie, neînţeleasă, a fost înlocuită prin *în* (şi *din*), aici, dimpotrivă (în ipoteza că *de-a lung a larg* a rezultat din *în lung şi'n larg).*

mâţă: ca mâţa'n călindar, locuţiune care întovărăşeşte totdeauna vb. *a se uita,* determină, la autori nemoldoveni (căci originea ei este moldovenească, cf. *mâţă* pentru *pisică),* şi alte verbe, de pildă *mă pricep ca mâţa'n călindar* (AL, 7 Febr. 1937, 11, 4).

---

[1] Fiind vorba de *încoace-încolo,* nu strică să arăt că în loc de *aşa şi pe dincolo* Ardelenii (sau unii dintre ei) zic *aşa şi pe dincoace.*

melc: a tăcea melc 'a tăcea chitic, ca un pește' *(a tăcut melc*, VR, Apr.-Maiu 1937, 92). Stă pentru *mâlc*, variantă a lui *mâlcom (mulcom*, etc.), prin etimologie populară: *mâlc*, neînțeles prin el însuși, căci apare numai în formula aceasta (și *în a ședea mâlc)*, a fost asimilat și, deci, confundat cu *melc*, de care-l apropie sunetele (dacă vreți, într'un anumit fel, și sensul, căci și... melcul tace?).

mică: pe mică pe ceas s'a transformat în *pe nimică pe ceas (Pe nimică pe ceas sosea câte-o trăsură, cu un bilețel, cu un pachețel trimes de Vasilică*, BrC 39). Nefiind întrebuințat altfel, subst. *mică* a fost înțeles greșit, ca atâtea alte cuvinte care apar numai în izolări, adică în sintagme fixe, născute de mult și transmise din generație în generație. Grație asemănării fonetice și unei oarecare apropieri semantice [1] cu *nimică*, a fost înlocuit pur și simplu prin acesta [2].

minte: în loc de *e la mintea omului* găsim *e de mintea omului (*AL, 30 Iunie 1935, 9, 5). Schimbare a raportului sintactic, poate subt influența unor construcții ca *e de competința cuiva, (nu) e de nasul lui*, etc., sau, poate, pentrucă *la mintea* omului a fost interpretat sinonim cu *aproape de mintea omului* (și atunci s'a lăsat la o parte adverbul). Din *la mintea...* și *de mintea...* s'a născut *dela mintea... (Poate-i dase prin cap, era dela mintea omului, dar se temuse*, Cr. 118).

nimic: varianta în *-ă*, tratată ca substantiv, se combină, în vorbirea familiară, cu nedefinitul *tot*, pentru a arăta neantul pur, dacă pot zice așa. Dar și *nimic* este substantiv, în anumite împrejurări. Din pricina deosebirii de gen dela o formă la cealaltă, *o nimica toată* devine *un nimca tot* (CR-M 27).

piele: în loc de *cât îl încape (în) piele(a)* (despre un om încrezut sau vanitos), găsim *cât îi încape...*, deci cu obiectul schimbat (*gelos... cât îi încăpea în piele*, AL, 17 Ian. 1937, 5, 1). Dicț. Acad. dă această locuțiune numai subt forma *a nu-și încăpea în piele*. Ar însemna, deci, că pronumele de dativ (*îi*) este corect, căci corespunde lui (*î*)*și*, reflexiv în același caz. Dar să nu ne lăsăm înșelați de aparențe. Acesta din urmă are funcțiunea genetivală: *nu-și încape în piele* = nu încape în pielea sa (el

[1] Căci *pe mică pe ceas* înseamnă 'într'un timp foarte scurt, în fiecare clipă'.

[2] Pentru etimologia lui *mică*, cf. BL VI, 156.

însuşi, nu altcineva sau altceva). Prin urmare, nicio deosebire între *cât îl încape pielea* (sau *cât îl încape în piele* = cât îl cuprinde în piele) şi *(nu) îşi încape în piele.* Metafora porneşte dela imaginea omului încrezut în sine, plin de sine, adică „umflat" (atât de umflat, cât încape sau nu încape în propria sa piele). *Cât îi încape în piele* ne trimete la gelozie, vanitate, etc., deci la cauza „umflării", ca şi cum ea „intră" în pielea omului.

punct: în loc de *punct de vedere* găsim *punct de privire* (VR, Aug.-Sept. 1937, 110). Este posibil să fi influenţat vb. *a privi* din construcţii ca *trebue să privim problema subt toate aspectele,* etc.

ruşine: din *este ruşine* şi *nu şade bine,* sinonime, s'a născut formula hibridă *şade ruşine,* care sună cel puţin curios şi-i destul de răspândită *(Şade ruşine, dom'le! Să ne facă nouă morală!*, Act 41).

scurt: pentru *a lua din scurt* multă lume spune *a lua de scurt* (cf., de pildă, CL, 16 Febr. 1935, 10, 3). Vom vedea la „Sintaxă" că *de* şi *din* apar des unul în locul celuilalt, mai des însă se substitue *din* lui *de.* In cazul de faţă avem a face cu o înţelegere greşită a raportului sintactic, provocată de necunoaşterea împrejurărilor care au dus la crearea formulei: *a lua din scurt* s'a zis, la început, despre un animal legat cu scopul de a-l face inofensiv sau de a-l conduce. Acest scop se atinge mai uşor şi mai sigur, dacă frânghia, hamul, etc. sunt scurte, căci atunci animalul simte bine că libertatea lui e îngrădită şi că trebue, prin urmare, să se supună. *A lua din scurt* a însemnat, din capul locului (şi propriu vorbind) 'a apuca frânghia, lanţul, hamul, etc. (de care-i legat boul, câinele, calul, etc.) foarte aproape de capătul fix [1], nu de cel liber', apoi (fig.) 'a interveni energic, a face uz de autoritate asupra celui care atârnă de tine'. Inlocuirea lui *din* prin *de* a fost ajutată de numeroase construcţii în care după *a lua* stă prep. *de: a lua de mână, a lua de bun, de rău* ş. a.

sine: Ardelenii spun şi scriu obişnuit *de sine,* acolo unde trebue *dela sine* (*de sine nu cade,* CL, 11 Ian. 1936, 1, 7). Trebue că fie o influenţă germană, mai exact, o traducere literală a germ. *von selbst (von* este redat în româneşte mult mai des prin *de* decât prin *dela). — In sinea mea* (*a ta, a lui,* etc.), caracteristic pentru vorbirea populară şi familiară, tinde să se încetăţe-

[1] Aşa că distanţa dintre el şi mâna omului este mică, „scurtă".

nească în limba literară, căci îl găsim chiar la autori de lucruri filozofice, ca să nu mai pomenesc de scriitorii propriu ziși.

titlu: formula *cu titlu de curiozitate* mulți Români o schimbă în *ca titlu:* (*ne-ar putea interesa ca titlu de curiozitate*, VR, Iulie-Aug. 1935, 36), printr'o contaminație cu sinonimul *ca o curiozitate*. Prep. *cu* are aici aceeași valoare ca în *cu titlu definitiv*, etc. și redă pe *à* din echivalentele frc. *à titre de curiosité, à titre définitif*, etc.

treacăt: pentru *în treacăt* 'din fugă' (cf. frc. *en passant*, germ. *vorübergehend)* se spune și se scrie tot mai des *în trecere (să spunem în trecere că...*, RE 236), deși înțelesul acestuia din urmă este cu totul altul. De asemenea întâlnim *din treacăt*, produs al încrucișării lui *în treacăt* cu sinonimul *din fugă*.

vra să zică: în ciuda fixității acestei formule, care, datorită unui uz, frecvent și îndelungat, a devenit un adevărat cuvânt compus, cu funcțiune adverbială, dorința de a inova cu orice preț intervine și aici, în dauna clarității, de pildă *aceasta vrea să spună că*[1]... (RE 88). Căci *vrea să spună* însemnează ce trebue să însemneze o astfel de construcție cuvânt cu cuvânt, adică 'voiește (are intenția, etc.) să spună'.

CAP. III: DIVERSE.

§. 1. E l i p s e. Nevoia de expresivitate, așa de puternică în momente psihologice determinate, se satisface, între altele, prin înlăturarea cuvintelor de prisos, adică dela sine înțelese, deci prin reducerea la strictul necesar a expresiei. Inregistrez absolut la întâmplare un număr de elipse dintre cele mai curente.

Chilometru: după cifra care arată vitesa unui vehicul cu tracțiune mecanică sau distanța parcursă de el, se elimină obișnuit acest substantiv (*fugind cu 130 pe oră*, VR, Iulie-Aug. 1935, 95). Aici avem o situație oarecum specială, produs al stării de spirit caracteristice automobiliștilor (de profesie sau simpli amatori): scurtând formula, au impresia că... scurtează distanța, că ajung mai repede la destinație, că ascultă de „demonul vitesei“, care-i stăpânește. Oricum ar fi, este sigur că această elipsă a luat

[1] Scuza că în chipul acesta s'a evitat cacofonia *(vra să zică că!)* nu-i o scuză, căci cacofoniile se pot evita și fără să alterăm sensul spuselor noastre.

naştere în limbajul tehnicienilor respectivi (fabricanţi, negustori şi conducători de automobile, motociclete, etc.).

clasă: cu sens didactic, acest substantiv este lăsat la o parte înaintea numeralelor ordinale în vorbirea elevilor şi profesorilor. Dela aceştia, care nu mai folosesc deloc substantivul, cel puţin în mediul pur şcolăresc, elipsa se extinde mereu, chiar în limba scrisă (*a opta de liceu,* AL, 28 Iunie 1936, 6, 2).

după. Această prepoziţie apare foarte des singură, adică fără complementul pe care obişnuit îl leagă de verbul precedent, bine înţeles când condiţiile sintactice ale contextului permit. De ex.: *pentruca, o clipă după, să încerce...* (VR, Iulie-August 1935, 98); *câteva săptămâni după, Nobel...* (CL, 27 Iunie 1936, 9, 5). Este o imitaţie a construcţiei franţuzeşti corespunzătoare.

vârstă (şi sinonimul *etate*). Când e vorba să se arate câţi ani are cineva, unii publicişti cred util, din motive oarecum artistice, să dea numai cifra, urmată de subst. *ani,* fără unul din aceste două cuvinte înainte. De pildă: *D-ra Tana, 16 ani...* (AL, 20 Dec. 1936, 6, 2-4). Imitaţie voită a formulelor oficiale din paşapoarte, caziere poliţieneşti şi judiciare, etc. Nu-i exclus ca procedeul să se fi introdus la noi prin literatura franceză, unde va fi existând de asemenea.

Ar fi de adăugat şi alte elipse, care, dacă nu mă înşel, nu şi-au făcut încă apariţia în limba literară, precum *a bate la sânge* pentru *a bate până la sânge* (cf. *a bate la tălpi,* etc.), *a exploata muncitorii la sânge, a se culca cu găinile* în loc de *a se culca odată cu găinile* [1] ş. a.

§ 2. T a u t o l o g i i, h i p e r b o l e, etc. Când subiectul vorbitor simte nevoia să insiste asupra unor lucruri foarte importante pentru el, întrebuinţează, fără să vrea, ba chiar fără să-şi dea seama, două sau mai multe cuvinte sinonime, menite să exprime o singură noţiune, ori recurge la termeni al căror sens superlativ este disproporţionat faţă de valoarea reală, obiectivă a noţiunii în discuţie. Tautologiile şi hiperbolele caracterizează cu deosebire vorbirea familiară, care, graţie libertăţii şi spontaneităţii ei, adică ale celor ce-o utilizează, se lasă mult mai lesne influenţată de stări sufleteşti afective. Căci acestea sunt, de obiceiu, izvorul repetiţiilor

[1] La origine (poate şi astăzi, în anumite condiţii) va fi fost un joc de cuvinte: *N. se culcă cu găinile* înseamnă şi 'N. se culcă împreună, la un loc cu găinile'.

și exagerărilor lingvistice. Evident că intervin și alte cauze, printre ele ignoranța, dar asta se întâmplă mai rar și fără urmări durabile.

Iată un număr de exemple.

Chiar eu însumi încep să judec (VR, Iunie-Aug. 1936, 44); *bătrânul patriarh al democrației românești* (CL, 23 Nov. 1935, 4, 5); *un fenomen prin excelență pur englez* (CL, 28 Sept. 1935, 2, 2); *este deci imperios necesar* (VR, Nov.-Dec. 1935, 53); *momentul cel mai culminant* (VR, Iunie-Aug. 1936, 21), etc.

Citatul ultim nu reprezintă un fapt izolat. Cuvinte, care prin ele înseși arată gradul maxim al unei însușiri, sunt tratate obișnuit ca niște simple adjective, apte, deci, să aibă grade de comparație. Este cazul lui *inferior* și *superior*, de pildă, care apar extrem de des, se poate spune chiar regulat, subt formele *mai (puțin) inferior, foarte inferior, cel mai inferior, mai (puțin) superior, foarte superior, cel mai superior*. Până la urmă astfel de construcții se vor generaliza.

Un fenomen oarecum înrudit, deoarece izvorăște din stări de spirit asemănătoare, este următorul. Anumite adjective, în general acelea care exprimă o calitate deosebită, impresionantă prin intensitatea sau raritatea ei, sunt înlocuite cu substantive corespunzătoare, tocmai pentrucă acestea scot mai puternic în evidență însușirea respectivă. Căci substantivul este, în principiu, concret, pe când adjectivul e abstract. O calitate nu poate exista prin ea însăși, ci numai ca anexă sau ca aspect al unui obiect: dacă n'am avea ființe și lucruri, n'am putea vorbi de diversele calități pe care le invocăm la tot pasul (în legătură cu culoarea, dimensiunile, forma, particularitățile fizice și cele morale, etc.). Când în locul unui adjectiv pun substantivul aparținând aceleiași familii de cuvinte, însemnează că am detașat însușirea de obiectul care o posedă, spre a o transforma în noțiune independentă, în afara obiectului posesor al ei: materializăm oarecum însușirea. Grație acestei operații, obținem și alte avantaje, strâns legate de natura lingvistică a substantivului, și anume aptitudinea acestuia de a primi articolul definit și pe cel nedefinit, așa dar aptitudinea de a individualiza noțiunea respectivă, ceea ce face să crească până la maximum caracterul ei concret.

Adjectivele supuse, în mod obișnuit, acestei transformări sunt *frumos* (cu toate sinonimele-i mai mult ori mai puțin aproximative, precum *minunat, splendid, strașnic,* etc.), *urît* (iarăși cu

„sinonimele“ lui: *oribil, grozav,* etc.) ş. a., iar substantivele înlocuitoare cele mai frecvente sunt *frumuseţe, minune, splendoare, străşnicie, urâţenie, grozăvie, oroare,* etc.: *o frumuseţe de femeie, o minune de băiat, o splendoare de grădină, o grozăvie de vreme* ş. a. De adăugat *un deliciu, o secătură (de om),* care, ca şi precedentele, de altfel, se întrebuinţează foarte des singure, fără al doilea substantiv după ele. Fenomenul a intrat şi în limba literară, unde scriitorii îl utilizează, de preferinţă, cum e şi firesc, în dialog. Exemple n'am notat, fiindcă n'am socotit necesar.

Calităţi ca cele menţionate sunt impresionante şi prin ele înseşi, dar şi prin împrejurările în care le constatăm. Urmarea este că ne putem arăta surprinderea, bucuria, oroarea, etc. subt forma unei interjecţii: *ce frumos!* sau *ce frumuseţe!* ş. a. (Poate că aici trebue căutat punctul de plecare al faptului de care ne ocupăm.) Aceste stări sufleteşti se pot manifesta lingvistic şi altfel. Vorbirea familiară, cu nuanţă cam semicultă, utilizează foarte des substantivele amintite mai sus cu prepoz. *de* înainte (şi fără vreun alt cuvânt după ele): *am văzut un copil de-o frumuseţe; are o casă de-o splendoare,* etc. Avem a face, evident, cu construcţii eliptice. Mai greu de spus este ce anume lipseşte. Poate determinativul adjectival (în sens larg) al substantivului: *de-o frumuseţe rară (nespusă, nemai văzută,* etc.). Poate, mai probabil, o propoziţie întreagă: *de-o frumuseţe, cum n'am mai văzut* (sau *aşa de mare, încât n'o pot descrie,* etc.). Explicaţia ultimă mi se pare de preferat, pentrucă presupune existenţa unei construcţii exclamative (devenită eliptică din pricina afectului), şi exclamaţiile, adică interjecţiile, sunt un mijloc de expresie foarte curent în vorbirea de toate zilele.

§ 3. Cazuri izolate. *Baden-bis* pentru *Baden-Baden,* cunoscuta localitate de vilegiatură din Germania (Cr 76); *a vorbi timp de o cronică întreagă* (VR, Iunie 1934, 94)[1]; *rosteşte cu dicţiune* (Act 323)[2]; *atinge şi depăşeşte everestul unei răbdări de înger* (AL, 15 Ian. 1939, 2, 5)[3]; *mii de femei cu f mic şi la foarte plural* (AL, 24 Febr. 1935, 8, 1); *avem de a face cu un scriitor umorist, nota bene cu un mare scriitor* (CL, 31 Aug. 1935,

[1] Cf. *timp de o oră, o zi,* etc. *întreagă.*

[2] Ironie? In loc de a *declama*? Cf. *clasă de dicţiune* (la Academia de muzică şi artă dramatică).

[3] *Everest* este, cum se ştie, numele celui mai înalt vârf al munţilor Himalaia.

5, 6); *Carę e această valoare? Păi, ideea de dreptate* (RE)[1]; *Premelege. Place-mi să te ascult* (DP 74)[2]; *G. are nasul roşu ca stopul când înseamnă „liber"* (Gl, 14 Iulie 1940, 2, 4); *soţia avută, frapant blondă şi niţeluş matură* (AL, 25 Nov. 1934, 5, 2)[3]; *funcţionarul mi-a dat nişte picioare* (CL, 28 Iunie 1936, 4, 5)[4]; *să-şi afirme ideile până ad absurdum* (VR, 15 Apr. 1934, 61); *P. A. a scris o caracteristică grozavă* (AL, 9 Iunie 1935, 1, 7); *nu cu totul nelaloc* (Gând XX 285); *gătit din ac* (CIst 258)[5]; *ultima aventură înainte de a trage oblonul* (VR, Ian. 1938, 54)[6]; *a găsi de bine* 'a găsi potrivit, necesar' (ardelenism); *parcă şi obiectele stau drepţi* (RFR, Aug. 1942, 296)[7], etc.

Ultimul exemplu evocă şi altă formulă, aceasta aproape general întrebuinţată, din limbajul militar. E vorba de *să trăiţi!* (şi *să trăieşti!)*, cu valoarea lui *bună ziua!*, *salutare!*, etc. S'a răspândit în timpul războiului din 1916-1918, şi după aceea, ca un ecou al războiului. Deprinderea căpătată de-a-lungul a doi ani de campanie n'a putut fi părăsită în viaţa civilă, dimpotrivă, a fost dezvoltată şi extinsă până la maximum. Intre oameni de vârstă, poziţie socială, etc. oarecum egale se foloseşte pers. 2 în locul pers. 4, care pare umilitoare pentru cel ce-o utilizează, pierzându-se din vedere că *să trăieşti!* poate fi jignitor pentru... partener. Căci în vorbirea populară şi în cea familiară a păturilor orăşeneşti mai modeste, cu această formulă se adresează oamenii în vârstă copiilor şi adolescenţilor care le-au făcut un serviciu oarecare, aşa dar, *să trăieşti!* are acelaşi înţeles ca *mulţumesc*.

Incheiu capitolul, oprindu-mă puţin la două construcţii extrem de frecvente în limbajul unor anumite cercuri de oameni

---

[1] Turnură populară, chiar trivială, care nu merge într'o lucrare ştiinţifică. (Am neglijat să notez pagina.)

[2] V. şi RFR, Aug. 1942, 275: *Premelege. bărbierule! Vorbele tale încep să mă scoată din fire. Premelege!*, aspect arhaic şi popular (moldovenesc) al invocaţiei *pre a mea lege!* = *pe legea mea!*

[3] Scriitorii şi publiciştii tineri uzează până la... abuz de asemenea formule (adjective numeroase, ca epitete ale aceluiaşi substantiv, determinat fiecare prin câte un adverb cu formă tot adjectivală).

[4] Joc de cuvinte? Căci, deşi se zice *nişte palme, nişte pumni*, etc. fără niciun echivoc, *nişte picioare* ne trimete şi (poate chiar numai) la... picioare de vacă, de porc, etc. (tăiate, pentru a fi făcute... răcituri).

[5] Cf. frc. *à quatre épingles*.

[6] Cu sens figurat (înainte de a termina un anumit fel de viaţă, o ocupaţie, etc.). Din limbajul negustorilor.

[7] E vorba de comanda, uzitată în mediul ostăşesc, *drepţi!* (Şi unui singur subaltern i se ordonă tot aşa.)

mai mult ori mai puţin culţi. Prima conţine adv. *bine* cu funcţiune de determinativ adjectival pe lângă substantive ca *femeie, bărbat* (şi „sinonimele“ *cucoană, domn, domnişoară,* etc.): *o femeie bine, un bărbat bine,* etc. înseamnează ‘o fiinţă umană cu calităţi numeroase şi complexe, (care, adesea, nu pot fi precizate!). După franţuzeşte (cf., de ex., *une dame aussi bien qu'elle)*[1]. *A* doua este *haida de!* < frc. *allons donc!*[2]. Din cauza unui fel de simbolism fonetic (cu ecouri... ţigăneşti), multă lume o evită, chiar când îi simte nevoia, înlocuind-o prin prototipul franţuzesc, eventual prin vreun echivalent indigen.

[1] Poetul Al. Philippide, traducând, pe vremuri, pentru Teatrul Naţional din Iaşi, comedia *Ein besserer Herr de Hasenclever*, i-a redat titlul prin *Un domn bine*. Formula se potriveşte de minune cu psihologia eroului.
[2] *Imbogăţirea? Haida de..., dacă asta ar putea impresiona pe trufaşa doamnă...* (DA 61).

PARTEA V: SINTAXA.

Faptele înregistrate subt acest titlu sunt mult mai numeroase şi mai variate decât toate cele de până aici. Situaţia se explică uşor. Sintaxa oricărei limbi este, prin ea însuşi, mai bogată şi mai complicată decât oricare altă ramură a gramaticii. Din moment ce oamenii se exprimă obişnuit prin grupuri de cuvinte, nu prin cuvinte izolate, înseamnează că avem a face mai totdeauna cu raporturi gramaticale, adică sintactice, şi, deci, cu mijloacele lingvistice corespunzătoare. Se poate afirma, fără exagerare, că gramatica propriu zisă se reduce la sintaxă. Diversele forme ale cuvintelor (caz, număr, timp, mod, persoană, etc.), de care ne ocupăm la „Morfologie" nu există prin şi pentru ele înseşi, ci numai ca instrumente gramaticale, ca elemente de legătură între noţiunile arătate de temele pure, fără niciun adaos cu valoare formală. De aceea tendinţa lingvisticii actuale este să desfiinţeze morfologia şi s'o înglobeze la sintaxă, mai exact spus, să nu se mai facă distincţie între aceste două discipline, ci să se studieze toate formele gramaticale (în sens foarte larg), indiferent de natura lor specială, din punctul de vedere al funcţiunii lor în vorbire, adică al sintaxei.

Dar mai este ceva. In acest domeniu, „regulile" sunt mai puţin rigide decât la morfologie şi chiar la fonetică, ceea ce înseamnează că subiectele vorbitoare dispun de o libertate mai mare în utilizarea materialului lingvistic. Urmarea este posibilitatea de a inova în proporţii nepermise în celelalte ramuri ale gramaticii. Pentru acelaşi motiv, influenţele străine se exercită cu o vigoare necunoscută acolo, mai ales când ele vin dela limbi înrudite. Contactul strâns dintre popoare determină o apropiere spirituală, care tinde la atenuarea sau chiar suprimarea deosebirilor de mentalitate, la un mod mai mult ori mai puţin unitar de a privi lucrurile şi raporturile lor reciproce. Aşa se explică numeroasele ele-

mente comune existente în gramatica limbilor europene, chiar când acestea aparţin la grupuri genealogice diferite. Pentru unii lingvişti ca A. Meillet şi Ch. Bally, care văd în limbajul uman un fapt social, produs al vieţii colective şi supus tuturor fluctuaţiilor acesteia, nu numai în interiorul unei singure unităţi etnice, ci şi pe plan internaţional, elementele gramaticale comune diverselor idiome de pe continentul nostru există în aşa măsură, încât le dau drepul să vorbească de o sintaxă şi de o stilistică[1] europeană.

Aceste consideraţii de ordin general sunt valabile şi pentru limba noastră, ba chiar mai ales pentru ea, din cauza condiţiilor ei de evoluţie. Să nu uităm că primele texte sunt traduceri, de obiceiu foarte servile, că sistemul inaugurat în sec. XVI a continuat şi continuă, cu deosebiri, se înţelege, dela o epocă la alta, că Românii culţi au fost şi sunt bilingvi, cel puţin în sensul că citesc, dacă nu şi vorbesc, măcar o limbă străină (de pe la 1800 încoace, aceasta este, obişnuit, franceza), etc. In asemenea împrejurări este fatal să găsim mai mult decât aiurea şi influenţe propriu zise aduse din afară, dar şi o libertate exagerată faţă de sistemul lingvistic autohton, el însuşi mai şovăitor decât în alte părţi, datorită tocmai nesiguranţei pe care i-au creat-o atacurile venite dela sisteme străine.

CAP. I: SUBSTANTIVUL.

§ 1. Cazuri. Cu privire la nominativ, singurul fapt vrednic de notat este apariţia atributului apoziţional în condiţii 'neregulate': *Paul Perrin, premiul Nobel de fizică* (CL, 22 Iunie 1935, 9, 3); D-rului *Carrel, premiul Nobel* al medicinii (Ins, 15 Iulie 1936, 33); două *stele mărimea întâiu* (AL, 6 Nov. 1938, 10, 1); era *cavaler Mihaiu Viteazul* (Gor 122; cf. şi ibid 22: femeie trecută de 50 ani, fardată... *părul vopsit* roşu aprins, plină de bijuterii). Pretutindeni avem a face cu modele franţuzeşti[2].

Ar mai fi de adăugat o particularitate, a cărei interpretare poate da loc la discuţii. Limba vorbită utilizează subst. *domn,* la

[1] Aceasta, în fond, tot sintaxă.

[2] De altfel primul exemplu figurează într'o traducere din limba franceză: *P. P., prix Nobel de physique.* Ultimele două sunt, dacă nu mă înşel, particularităţi stilistice de-ale impresioniştilor, devenite cu vremea un fel de bun comun al limbii literare.

vocativ, subt forma *domnu'*, când stă înaintea unui nume propriu (sau a unui titlu). Mai toată lumea spune *domnu' Ion, domnu' Popescu, domnu' profesor*, etc. în loc de *domnule*... Oamenii cu puţină cultură recurg la această formulă şi în cazul când, necunoscând numele sau profesiunea celui căruia-i adresează vorba, sunt nevoiţi să se mulţumească numai cu substantivul aici în discuţie: *Domnu', vă rog...; poftiţi, Domnu', în prăvălie*[1], etc. Urmarea este că vocativul are aspect de nominativ şi ajunge să se confunde cu acesta. O dovadă sigură ne oferă pluralul, care, în exact aceleaşi împrejurări, sună *domnii*, nu *domnilor: faceţi loc la scară, domnii* (în gura unui conductor de tramvaiu la Iaşi). Nu ştiu cît este de răspândit fenomenul, care-mi face impresia că se găseşte la început[2]. In orice caz, existenţa lui prezintă un interes deosebit, căci arată cum forma unui cuvânt face să se piardă simţul pentru funcţiunea lui sintactică iniţială şi să-i schimbe cu vremea categoria cazuală[3].

G e n e t i v u l pare a câştiga teren în limba cultă, căci îl găsim foarte des acolo unde uzul tradiţional cere construcţie prepoziţională (mai ales *de*, apoi *în, pentru, cu*, etc. + subst.). Cuvântul precedent nu-i totdeauna substantiv propriu zis, dar are valoare substantivală (altfel n'ar fi posibilă prezenţa genetivului). Iată un număr de exemple: un *specialist al concepţiei* planurilor strategice (ziarele); un *pasionat al arei*, un *îndrăgostit al muzicii* (curente în limba scrisă); *obişnuitul curselor* de cai (AL, 5 Apr. 1936, 6, 3); rămâne acelaşi *condiţionat al unei forme* chinuite (AL, 20 Sept. 1936, 10, 3); savantul profesor, *erudit al literaturii* comparate (AL, 22 Dec. 1935, într'un articol de Izabela Sadoveanu); D-l... este *responsabilul acestei* frumos tipărite reviste (Jun L XXIV, 216); merită *calificativul unei bune lucrări* (VR, Iulie-Aug. 1935, 107); dau dovadă de un *interes cult al naturii* (VR, Sept.-Oct. 1935, 74); un mare *pătimaş al dreptăţii* (VR, Sept. 1938, 121); *curioşi ai unei ordini* (Ins III, 7, 540); un *spirit al cruzimii* şi al nedreptăţii, *într'o vreme a nebuniei* (Ins, Maiu

[1] Din pricină că constitue o particularitate a vorbirii mai degrabă inculte, *domnu'* a căpătat, în mediile sociale cu pretenţii de cultură, o valoare stilistică (ironică propriu zisă sau numai glumeaţa). Vezi BPh VII-VIII, 5 urm. şi *Stilistica*, p. 104 urm.

[2] L-am auzit, ulterior, şi la Bucureşti, unde se bucură de o frecvenţă neobişnuită.

[3] Cf. şi S. PUŞCARIU, *Études de linguistique roumaine*, Bucureşti 1937, p. 458 urm., unde se dau numeroase exemple (şi din alte graiuri româneşti).

1939, 209); poezia e lipsită de orice *aport al noutăţii* (CL, 5 Oct. 1935, 8, 3); compuse... *în colaborarea lui H. F. J.* (AL, 22 Aug. 1937, 16, 1), etc.

Când cuvântul după care se pune genetivul este un derivat în *-tor* dela teme verbale, fenomenul găseşte sprijin parţial în sintaxa tradiţională. Avem aşa zisul genetiv obiectiv: dacă în locul derivatului punem verbul, substantivul devine obiect direct (Columb este descoperitorul Americii — Columb a descoperit America). Totuşi, chiar în asemenea condiţii, uzul preferă adesea construcţia prepoziţională. Limba scrisă actuală, dimpotrivă, recurge aproape regulat la genetiv, tot subt influenţa unor construcţii străine: cum e una, cu friptul unui peşte, *amintitoare a lui Chaplin* (CL, 4 Ian. 1936, 6, 4); un spirit foarte susceptibil şi *înţelegător al ideilor* (AL, 17 Ian. 1937, 3, 2); energia unei încercate *lucrătoare a arhivelor* (AL, 4 Apr. 1937, 17, 2-3) [1]; isprăvi *compromiţătoare* nu numai *a bunei sale reputaţii; primejduitoare a siguranţei* statului (Ins, Dec. 1939, 503). Cu derivatele în *-tor* sunt asimilate neologisme formate altfel, dar tot dela teme verbale: sunt pornite dintr'o *atitudine negativă a vieţii* (AL, 15 Ian. 1939, 8, 1); [poeme] *expresive a lumii* sale interioare (AL, 28 Maiu 1939, 11, 1), etc.

Preferinţa pentru genetiv are, cred, şi o cauză mai adâncă, de ordin psihologic. Limba cultă tinde spre construcţii abstracte, fiindcă şi mentalitatea celor ce o vorbesc manifestă aceeaşi tendinţă. In comparaţie cu formula prepoz. + subst., genetivul satisface mai bine această tendinţă: lipsa unui cuvânt de legătură între cele două substantive arată că raportul dintre noţiunile respective se face direct, fără intervenţia unui element oarecum material, concret [2].

Genetivul dă loc la discuţii şi altfel, căci este un caz greu de mânuit, datorită multiplelor lui funcţiuni. Am pomenit mai sus de genetivul obiectiv. Există şi unul subiectiv, atunci când substantivul care stă la genetiv ar deveni subiectul propoziţiei, dacă s'ar schimba construcţia în sensul deja arătat. Intre aceste două specii de genetiv confuzia se produce uşor, fiindcă unul şi acelaşi substantiv poate fi determinat şi de un genetiv obiectiv şi

[1] Autorul înţelege 'o femeie care lucrează arhivele', nu lucrătoare, adică salariată, la „Arhive".
[2] Vezi, ceva mai departe, discuţia asupra dativului.

de unul subiectiv. Aceasta, în cazul substantivelor verbale, formate dela verbe sau echivalente, ca înţeles, cu infinitivele lungi ale verbelor aparţinând aceleiaşi familii[1]. De pildă: *o privire* critică *a problemelor* europene (Ins II, 3, 59); al căror grad de *toleranţă a condiţiilor* externe (Ins II, 3, 428); *demonstrarea autorului* (Ins II, 3, 489); în faţa *opresiunii ideii* (Ins, 15 Sept. 1936, 224); *atentatorul lui Clémenceau* (AL, 15 Martie 1936, 9, 3)[2], etc. Dacă astfel de construcţii, echivoce sau greoaie, se pot evita lesne (o *privire* critică *asupra...*; grad *de tolerare a...*; *demonstraţia autorului;* în faţa *oprimării ideii; atentatorului la viaţa lui Cl...)*, altele trebuesc total transformate. Aceasta se întâmplă atunci când un substantiv este determinat de două genetive sau (ceea ce, în fond, e tot una) de un genetiv şi un posesiv. Ex.: îndârjita *apărare a bolşevicilor a oraşului* (într'un comunicat oficial); având efectiv de câştigat dela *cunoaşterea lui* perfectă, *a limbii germane* (Ins II, 4, 2). De altfel pronumele posesiv de persoana III, subt forma lui *său, sa,* dă naştere la echivoc, chiar dacă apare fără genetiv lângă el[3]: Nu intenţionăm *examinarea sa* istorică sau sistematică (VR, Iulie 1940, 90); conştient de *aservirea sa cărnii* (VR, Aug.-Sept. 1940, 82), etc.

Printre faptele mai mărunte, care sunt totodată şi mai puţin semnificative, căci nu se bucură de o răspândire largă, voiu menţiona genetivul unor formule având valoare de titlu: anumite pagini din cele mai izbutite *ale 18 Brumar-ului* (AL, 30 Sept. 1934, 4, 1); nostalgia toaletei de mireasă *a „Isaiei dănţueşte"* (VR, Sept. 1938, 30). Ambele construcţii trebuesc condamnate ca neromâneşti. La fel: aquila... fără coroană *a lui Lübeck* (VR, Aug.-Sept. 1937, 113)[4]. Aceasta din urmă aminteşte pe *a lui,* forma de genetiv a articolului antepus, la substantive femi-

[1] Un exemplu tipic de construcţie echivocă este *opera de distrugere a submarinelor* (ziarele), care ne trimete şi la 'submarine distrugătoare' şi la 'submarine distruse' (genetiv subiectiv în primul caz, genetiv obiectiv în al doilea).

[2] Cf. şi cazul când genetivul este cerut de un derivat adjectival cu temă verbală: *otrăvuri disolvante ale insului* (RE 149), adică 'otrăvuri care disolvă insul', *nu* care-i aparţin'; *nişte forţe înnăduşitoare ale personalităţii* (Ins II, 2, 498), etc.

[3] Mai ales din cauza posesivului, cum se va vedea în capitolul despre pronume.

[4] E vorba de oraşul german *Lübeck*, care, graţie finalei consonantice, se poate lesne adapta la morfologia românească *(a Lübeckului).*

nine, de care m'am ocupat la „Morfologie" (v. mai sus, pag. 78 urm.)[1].

Fenomenul cel mai important și mai caracteristic privitor la dativ este răspândirea lui extraordinară în limba cultă actuală. Apare, în special, la publiciști relativ tineri, care s'au format după războiul din 1916-18, apoi, subt influența acestora, la oameni de cultură mijlocie și modestă, indiferent de vârstă. Numeroase verbe și adjective, care, potrivit uzului tradițional, cer un determinativ cu prepoziție, se construesc astăzi, în mod obișnuit, cu dativul. Astfel pentru *ader la o idee, ascult de legi, compar cu N., înglobez la o sumă, mă încred în cineva*, etc. se spune și se scrie *ader unei idei, ascult legilor, compar lui N., înglobez unei sume, mă încred cuiva*, etc. Tot așa *caracteristic cuiva, dezavantajos țării, identic lui, străin mie, vecin prietenului*, etc., în loc de *caracteristic pentru..., dezavantajos pentru..., identic cu..., străin de..., vecin cu...*, etc. Diverse formații participiale (participiile prezente și trecute, derivatele în *-bil, -tor*, etc. dela teme verbale ș. a.) merg împreună cu verbele corespunzătoare: *aderent unei idei, ascultător legilor, comparabil lui N., încrezător cuiva*, etc. Altfel de cuvinte, de ex. substantive și adverbe, se întâlnesc mai rar cu un dativ pe lângă ele, din cauza naturii lor lingvistice: substantivele se leagă, de obiceiu, cu alte substantive (acestea stau la genetiv sau la cazul prepozițional), iar adverbele determină un verb. Totuși, în condiții anumite, se construesc și ele cu dativul (în special primele): *adăpost bătrânilor, exemplu oamenilor, justificare atitudinii, martor evenimentelor*, etc.; *gata întrebărilor, întocmai exploratorului* ș. a.

Cauzele acestui fenomen sunt multiple și variate. In primul rând avem a face cu o influență străină (franceză, de cele mai multe ori, germană și italiană, câteodată). Se traduce literal din aceste limbi, fără să se ia în considerație sistemul gramatical românesc. De aceea constatăm prezența dativului mai ales cu verbe, adjective, etc. împrumutate relativ de curând. După modelul acestora, construcția se întinde și la cuvinte mai vechi, tot neologisme, dar și populare, care seamănă cu împrumuturile recente din punct de vedere semantic sau gramatical. La aceasta se adaugă o cauză oarecum internă, de natură analogică. Numeroase verbe, de toate felurile, au două complemente: un obiect indirect, nume de ființă,

[1] Cf. acum un studiu special în BPh IX, 73 urm.

care stă, deci, la dativ, și un obiect direct, la acuzativ, sau un circumstanțial la cazul cu prepoziție. De pildă: *ajut cuiva la treabă, îți fac un bine, răspund prietenului la scrisoare, slujesc stăpânului cu credință, trimet părinților bani,* etc. Din moment ce asemenea verbe se construesc cu dativul persoanei, n'a fost greu să se asimileze 'lucrurile' cu 'persoanele' și să se extindă, deci, întrebuințarea acestui caz și acolo unde uzul tradițional cere prepoz. + subst. sau altă construcție. După exemple ca cele de mai sus s'au ivit *ajut orașului, răspund scrisorii, slujesc instituției,* etc. Dela acestea s'au influențat apoi verbe care n'au avut niciodată obiect direct personal, dar prezentau oarecare afinități de sens ori de altă natură cu cele menționate. In sfârșit o cauză mai profundă mi se pare a fi tendința spre abstractizare a limbii culte. Ce-am spus ceva mai înainte despre răspândirea genetivului se potrivește și aici, ba într'o măsură mult mai largă, nu numai pentrucă proporțiile fenomenului sunt neobișnuit de mari, ci și pentru alt motiv. Deosebirea dintre dativ și cazul cu prepoziție vorbește mai clar în favoarea explicației mele decât aceea dintre genetiv și formula prepoz. + subst. Intr'adevăr, prezența prepoziției arată că acțiunea verbului are nevoie de un intermediar oarecum material pentru a se putea transmite la un obiect din afară. Aceasta presupune o gândire concretă, dacă vreți mai simplistă, care caută sprijin în materia din lumea înconjurătoare. Dimpotrivă, dativul suprimă materialitatea prepoziției și transformă raportul dintre verb și obiect în unul pur ideal sau spiritual, adică abstract. Vorbirea populară preferă construcția prepozițională și acolo unde norma cere un dativ: *dau apă la vite, împart bani la săraci,* ba chiar *și spune la omul ăsta* (să-și caute de treabă), etc. Aceasta, tocmai pentrucă mentalitatea oamenilor inculți tinde să-și imagineze lucrurile și raporturile dintre ele subt un aspect concret, lesne accesibil, care nu pretinde o sforțare intelectuală deosebită.

Am discutat (BL VII, 29 urm.), pe baza unor citate, numeroase și variate, luate din limba scrisă actuală, răspândirea dativului, adică înlocuirea complementelor circumstanțiale, eventual a obiectelor indirecte având prepoziții înainte, prin obiecte indirecte propriu zise. Cititorul poate găsi acolo tot ce interesează problema de față. De aceea nu mai insist aici, unde voiu da numai un număr de exemple culese de atunci încoace. Le grupez

după natura morfologică a cuvântului care se construește cu dativul [1].

dacă SSR *îmi poate ajuta* pe loc cu o sumă (CL, 20 Iulie 1935, 2, 2); Sorina *se alătură ei* încet (Petr 155); Sorina *i se apropiase* totdeauna cu sfială (Petr 76); văd, cetățene, că *nu-mi crezi* (Trag 138); dar nu numai i *se integrează,* i se și supune (RFR, Apr. 1941, 156); *să intercalăm operelor* dramatice originale singura lucrare scrisă în colaborare (Car XI, XXIII); nu putem să le *încadrez lanțului* logic (Val 109); versul lui R. se *încorporează tragediei* (RFR, Apr. 1941, 156); să se *încovoaie naturii* tipice (AL, 11 Sept. 1938, 1, 1); refuză să se *înfeudeze poncifelor* ideologiei contemporane (RFR, Apr. 1939, 195); *se mlădiază inteligibilului* omenesc (RFR, Iulie 1941, 139); să se *niveleze spiritului* de informație (RFR, Apr. 1939, 195); *preludează* totuși *unei inspirații* curtenitoare (RFR, Iulie 1940, 174); pentru a *rezista apăsării* (RGR III, 138); ca să *riști prezenței* (Consp 27); Racine nu *schimbă* nimic *tragediei* (RFR, Apr. 1941, 153); totuși *am urmat* cu mult mai aproape *acesteia* decât... (Ins, Aug. 1939, 228);

era spaima *alăturată durerii* (HYSt 473); era *aliat unui imperiu* în descompunere (EL, 430); *anexat lucrării* (stil oficial, etc.); *apropiat locului* de naștere (CIst 554); sunetul precedent *asimilat celui următor* (OR); politicii *căreia îi erau condamnați* (EL 420); *coordonate raporturilor* (presa); melodia *furată vântului* (AL, 4 Sept. 1938, 10, 2); pot fi *generatoare unei culturi* (Bulet. Inst. Român din Sofia I, 115); *impenetrabil oricărei curiozități* (Zw 87); noțiunea de distanță, *implicită celei de spațiu* (VR, Ian. 1939, 195); o durere *intolerabilă Anei* (HYSt 255); *împrumutate culturii* (CR-M 122); perspectivele *închise generațiilor bătrâne* (AL, 11 Sept. 1938, 2, 5); *învecinat Românilor* (OR); deși *legat pământului* (EL 229); *neobișnută ei* (HYSt 216); *nepotrivită tradiției* (CR-M 33); perfect *potrivită materialului* (VR, Febr. 1939, 139); *sensibil influențelor străine* (IstA II, 327); al treilea regn *suprasituat celui anorganic* și organic (AL, 4 Sept. 1938, 11, 3);

unui obiect *accesoriu altui obiect* (Ins, Aug. 1939, 244); *analog întrebunțării* (OR); sarcinile *comune întregii industrii* (presa); un fond *organic națiunii* (RFR, Iunie 1941, 707); *naturală*

[1] Pun și citate cu dativul reprezentat printr'un pronume (afară de *își*, pe care-l voiu discuta în capitolul despre verb).

vrâstei tale (HYSt 202); în însăşi substanţa *primă existenţei* (RE 219); *proporţională veniturilor* (stil administrativ); *subsidiară discuţiei* (RFR, Apr. 1941, 170); este *tipic literaturii* fantastice (COp III, 114); ţările *vecine Reichului* (Ins, Ian. 1939, 188); *îi eram* cu doi ani *mai vrâstnic* (AL, 5 Apr. 1936, 4, 7);

se trezeşte deodată fără *reazim ochiului* (RFR, Apr. 1941, 170); să-l facă *moştenitor împărăţiei* (DP 111)[1]; singurul *patrimoniu celor asupriţi* (CL, 7 Sept. 1935, 2, 5); *straşină ochilor* (Luc 205);

Marta, *alături lui*, umblând uşor (HYSt 155; cf. şi 262).

In ce priveşte a c u z a t i v u l, observăm, ca şi la dativ, o tendinţă inovatoare care vine în conflict cu tradiţia lingvistică. Este vorba de *pe* înaintea obiectului direct. Ştim că norma gramaticală cere prezenţa acestei prepoziţii, când noţiunea este o fiinţă, de preferinţă, umană. Uzul şovăe, şi încă de multă vreme, indiferent de mediu social (se pare că vorbirea populară şi familiară, ca mai puţin îngrijită, lasă foarte des la o parte prepoziţia, în condiţii determinate). Totuşi anumite reguli de amănunt sunt, în general, respectate şi de cele mai neglijente subiecte vorbitoare. Avem, mai întâiu, numele proprii de persoană, apoi pronumele, de toate speciile, când au funcţiune substantivală, adică nu sunt simple determinative ale altor cuvinte, etc. De asemenea apare obligatoriu *pe* oridecâteori lipsa lui ar putea provoca confuzii: între subiect şi obiectul direct singura deosebire este prezenţa prepoziţiei la acsta din urmă.

Limba actuală manifestă o adevărată aversiune faţă de *pe*. Cauzele sunt multiple. Putem invoca, în primul rând, una foarte generală, dar cu atât mai efectivă: comoditatea, adică legea minimului efort sau, cu un termen mai puţin... ştiinţific, lenea ,oroarea de osteneală, de sforţare. Fără îndoială, e mai comod să construim obiectul direct personal fără *pe*, mai ales că toate aşa zisele nume de lucruri se construesc fără această prepoziţie: ca s'o întrebuinţăm cum trebue, însemnează să meditâm, fie şi numai o clipă, asupra împrejurărilor în care prezenţa ei este necesară. Intervine apoi analogia construcţiilor fără *pe*, mult mai frecvente decât celelalte, fiindcă şi numele de lucruri sunt infinit mai nume-

[1] Aici avem mai degrabă o construcţie arhaică, asemănătoare cu formula. întrebuinţată până astăzi, *Veniamin, mitropolit Moldovei şi Sucevei.* Cf. *ctitor Ţării* (Leca Morariu).

roase decât cele de fiinţe umane. De altfel analogia colaborează în bună înţelegere cu comoditatea, căci se sprijină reciproc: izvorul lor psihologic este acelaşi. In sfârşit, ca de obiceiu când e vorba de limba cultă, nu trebue să trecem cu vederea influenţele străine. Nicio limbă din cele accesibile Românilor nu cunoaşte construcţia prepoziţională la acuzativul obiect direct (şi nici vreo deosebire, oricum ar fi ea, între acuzativul 'animat' şi cel 'neanimat'). Modelul francezei, al germanei, etc., atât de prezente în mintea oamenilor culţi dela noi, ajută, şi încă enorm, la întărirea tendinţei acesteia şi, deci, la extinderea fenomenului.

Trebuesc făcute unele distincţii. Lipsa lui *pe* surprinde mai puţin, căci suntem mai obişnuiţi cu ea, la numele comune decât la cele proprii. Cu acestea din urmă merg pronumele [1], şi se înţelege dece. Indiferent de natura cuvântului pe care-l înlocueşte, pronumele este prin el însuşi 'personal' sau 'animat', de sigur, pentrucă, la început de tot, el se va fi întrebuinţat numai cu privire la fiinţe omeneşti. La rândul lor, substantivele comune se comportă diferit, după cum sunt sau nu articulate. Lipsa lui *pe* nu-i posibilă decât în ipoteza că substantivul are articol, definit sau nedefinit. Aceasta probează că prepoziţia îndeplineşte o funcţiune asemănătoare cu a articolului, adică ajută la 'individualizarea' unei noţiuni, la separarea unui lucru su a unei fiinţe de celelalte lucruri sau fiinţe identice, care alcătuesc împreună un grup, o masă sau specia respectivă. De aceea, dacă substantivul nearticulat are pe lângă el un determinativ care 'individualizează' noţiunea, *pe* poate lipsi.

Urmează acum exemplele. Nu dau multe, fiindcă mi se pare inutil. Oricine le poate găsi cu cea mai mare uşurinţă, chiar în propria sa vorbire. Le grupez potrivit distincţiilor făcute mai sus.

am fi avut Marx filozof (CL, 9 Nov. 1935, 2, 7) [2]; *în ce priveşte Cozmin* din „Paraziţii" (VR, Sept.-Nov. 1936, 16); *în ce priveşte Utrillo* (AL, 11 Dec. 1938, 6, 3); *să citiţi* cu atenţie *Lucreţiu, Virgiliu* şi alţi câţiva poeţi (VR, Iulie 1939) [3]; în fine *avem Latinii* (Ins III, 7, 257); *să-şi caute Reveica lui* (DO 234) [4];

au avut darul *să influenţeze unii tineri* dela noi (CL, 31 Aug.

---

[1] In sens larg.

[2] Ar trebui... *un Marx filozof*, eventual *pe Marx filozoful*.

[3] Aici numele proprii însemnează operele autorilor, de aceea, poate, a fost lăsat la o parte *pe*.

[4] Din cauza lui *-şi*, lipsa prepoziţiei nu pare prea curioasă.

1935, 2, 1); *iată-l aşa dar acest enciclopedist* (Ins I, 1, 686); cursurile sale *atrăgeau cei mai mulţi studenţi* (Ins II, 2, 877) [1]; nu putuse *să admită acea a* lui Napoleon (Ins II, 2, 566); cărţile moarte nu le poate nimeni ucide, *cele vii* nimeni *distruge* (AL, 25 Apr. 1937, 18, 1); întâia oară *vedem* jucând *această actriţă* (AL, 18 Iulie 1937, 14, 4) [2]; *vom cita cele mai reuşite* (LsIt 315); nu cunoaşte limba Ţiganilor, *nici a noastră* (VR, Aug. 1937, 76); *suplinea şi cea de Filologie romanică* (TP 30); *reproduc* aici numai *acelea relativ la...* (AL, 26 Martie 1939, 3, 5); *vom recensa* mai pe larg *unele din ele* (Ins, Maiu 1939, 394); Anglia *n'a observat celelalte,* în cursul războaielor (Azi, 2 Iunie 1940, 4, 4-5); *locul care-l merită* (Val 24);

tineretul *înfrânsese bătrânii* retrograzi (AL, 13 Sept. 1936, 2, 6); mulţi care *iubesc scriitorii* (ibid. 10, 6); în acest nume *descoperimsăsescul Hans* (AL, 18 Oct. 1936, 9, 4) [3]; nu putem *nesocoti* de asemeni *scriitorul* (Ins, 15 Febr. 1936, 150); dacă l-au scăpat, *iau următorul* (FM 207); eu *caut marele prieten* (EO I, 216); nu mai *recunoaşte boierul* dela Z. (1907, I, 248); de a nu *stimula* atît *autorii dramatici*, cât-şi publicul (AL, 11 Iulie 1937, 12, 3); s'a bucurat când *a aflat vechiul tovarăş* (CS 10); care *privesc* direct *corespondenţii mei* (VR, Sept.-Nov. 1936, 71); organele locale *aleg noii învăţători* (Ins II, 3, 334); Claudel care *scoate poetul* ca un intermediar (AL, 21 Aug. 1938, 4, 7) [4]; neputând *da uitării scumpa sa dispărută* (AL, 22 Ian. 1939, 7, 2); *să reprezinte intelectualul* (VR, Iunie 1939, 42) [5] etc.

Câteva cazuri speciale: *să punem* pe aceeaşi linie *proştii* cu deşteptii, *muncitorii cu leneşii* (Ins III, 2, 480) [6]; *eliberează un alt*

[1] Prezenţa lui *pe* ar schimba puţin sensul, căci ar însemna 'pe cei mai mulţi dintre studenţii Facultăţii sau Universităţii', pe când, fără prepoziţie, construcţia ne trimete la o comparaţie între numărul studenţilor profesorului respectiv şi acela al colegilor lui.

[2] Lipsa lui *pe* ajută, împotriva normei, la evitarea unui echivoc: *...jucând pe aceasta...* ar transforma obiectul direct al lui *vedem* în obiect direct al lui *jucând.* Evident că se putea modifica topica: *vedem pe această... jucând.*

[3] Cu *pe*, construcţia ar fi denaturat înţelesul, căci autorul nu se gândeşte la „un Hans săsesc", adică la un Sas numit Hans, ci la n. pers. *Hans* de origine săsească (cum am spune „românescul *om* vine din lat. *homo*").

[4] *Pe poet* ar putea însemna 'pe un anumit poet' (despre care s'a vorbit deja).

[5] Aici lipsa prepoziţiei provoacă neînţelegere, căci *intelectualul* este simţit mai degrabă ca subiect, chiar dacă stă în urma verbului.

[6] Nevoia ca substantivele puse alături şi (prin noţiunile lor) în contrast să aibă acelaşi aspect (articulat) justifică pe deplin omiterea lui *pe.*

căpitan de haiduci (AL, 1 Aug. 1937, 15, 2)[1]; nu se poate *suporta acei puri esteți* care se dau la o parte (AL, 19 Dec. 1937, 17, 3)[2]; C. *recunoaşte* pe nume aproape *toți gospodarii* (1907, I, 240)[3].

Dat fiind amestecul construcțiilor cu *pe* şi al celor fără *pe* acolo unde prezența acestei prepoziții se impune, nu surprinde constatarea că *pe* apare înaintea acuzativului obiect direct reprezentat prin substantive care, potrivit regulilor gramaticale, n u trebue să primească acest adaos. Dar nu numai şovăirea limbii, adică nesiguranța subiectelor vorbitoare, duce la asemenea rezultate. Sunt şi alte cauze, de pildă asimilarea unor noțiuni 'inanimate' cu ființele umane, datorită faptului că în componența lor intră oameni (cf. *nobilime, parlament, popor, şleahtă,* etc.), nevoia de a evita confuziile (când obiectul stă înaintea verbului, ar putea fi luat drept subiect) sau de a scoate în evidență obiectul, etc.

Iată un număr de exemple mai interesante: pot *lăsa* indiferente *pe autoritățile şcolare* (Ins III, 1, 190); caracter care *particularizează pe un popor* (VR, Mart-Apr. 1935, 7); Slavici numai *pe această lume* s'a priceput s'o *descrie* (AL, 1 Dec. 1935, 1, 2); *au distrus* şleahta polonă, *pe acea şleahtă* care... (VR, Iunie Aug. 1936, 88)[4]; *pe acest model* trebue *să-l cunoşti* (AL, 21 Nov. 1937, 2, 4)[5]; care nu *cuprind pe cei treizeci de ani* din urmă (AL, 19 Dec. 1937, 18, 2); şi tocmai *pe aceste filme* diversele instituții publice *le privesc* cu neîncredere (AL, 24 Apr. 1938, 16, 4); ***pe talent îl recunoşti*** după febra... (Ins III, 8, 517)[6]; Autorul *aduce... pe mai toate personagiile* din „Patul lui Procust" (JL, 5 Febr. 1939, 2, 3); ne-*a vârît în foc* numai *pe cele*

Căci ar fi trebuit să avem *pe (cei) proşti cu deştepții, pe (cei) muncitori cu leneşii,* ceea ce ar fi fost şi mai puțin clar *(muncitori* însemnează mai degrabă 'lucrători, uvrieri', şi autorul s'a gândit la 'om muncitor, om care munceşte'). Iar *cei proşti cu cei deştepți,* etc. ar fi avut de prea multe ori pe *cei.*

[1] Prezența lui *pe* ar fi adus cu sine înlăturarea lui *un,* şi atunci s'ar fi schimbat sensul *(alt căpitan = un căpitan diferit).*

[2] Abaterea constă aici în greşita întrebuințare a lui *se* cu înțelesul lui 'lumea, cineva', etc.

[3] Trebue să fi intervenit şi motive de eufonie:... *pe nume aproape pe toți...* are de trei ori silaba *pe* într'o construcție atât de scurtă.

[4] Autorul s'a lăsat înşelat, poate, de prezența „pronumelui" demonstrativ, deşi *acea* este, funcțional vorbind, un adjectiv.

[5] E vorba de un model 'viu' (modelul pictorilor şi sculptorilor care fac portrete sau 'studii').

[6] Şi aici avem a face cu o 'personificare': *talent* este luat în sensul de 'om talentat'.

trei plutoane (Laz 29); *disprețuia pe toată progenitura* (EO I, 216).

Sunt cazuri în care *pe* pare absolut necesar, pentru claritatea expunerii. Avem, în special, construcțiile comparative introduse prin *ca: socotise refuzul ca pe o atitudine* (VR, Sept. -Nov. 1936, 24); *își pregătea plecarea ca pe o fugă* (VR, Dec. 1938, 6); *mânuesc milioanele ca pe chibrituri* (presa), etc. Tot așa, dar mai puțin riguros, când obiectul direct este exprimat de două ori, subt formă de pronume (înaintea verbului) și subt formă de substantiv (după verb): *a-l ajuta efectiv pe Stat* (VR, Nov.-Dec. 1934, 67); *o regăsesc pe adevărata toamnă* (VR, Aug.-Sept. 1937, 19). Cf. și *să-și mai scoată din cap pe leoparzi,* pantere și alte fiare sălbatice (VR, Ian. 1939, 172), unde lipsa prepoziției ar fi cerut articularea substantivelor, și atunci, din cauza lui *-și,* s'ar fi putut înțelege că-i vorba de leoparzii, etc. eroului, care-i avea oarecum efectiv în cap.

Altădată întrebuințarea lui *pe* acolo unde nu-i nevoie urmărește scopuri stilistice. Așa cred că trebue interpretat fenomenul în opera lui M. Sadoveanu: *va ataca pe căprioară* (Ins II, 2, 617); *ca să hrănească pe păstrăvi și lipani* (VR, Nov. 1937, 3); *ținea* în lanțuri, în foișorul lui de trestie bambu, *pe vulturul cel mare* (VR, Martie 1929, 3). Este drept că toate obiectele directe din aceste citate sunt nume de animale, prin urmare ne putem gândi foarte bine la o 'personificare', dar persistența cu care apare prepoziția tocmai în povestirile cu atmosferă populară sau arhaică mi se pare o dovadă că autorul ține să dea stilului său o culoare adecvată conținutului. Căci lipsa lui *pe*, în general vorbind, caracterizează limba cultă mai mult ori mai puțin apropiată de noi, ceea ce pledează pentru influență străină, ca o cauză a fenomenului.

Nu trebuesc uitate, în sfârșit, contaminațiile, care sunt, în fond, produsul unor greșeli de logică. Iată câteva exemple: un *alt capitol pe care merită să-l povestim* (CL, 21 Dec. 1933, 6, 2) <... *care merită să-l... + pe care-l povestim*); *pe care ar fi jurat-o că-i o conversație* (AL, 3 Ian. 1937, 8, 3) < *pe care ar fi jurat-o + care ar fi jurat că-i o conversație;* un tezaur de forme *pe care experiența a arătat că sunt cele mai potrivite* (VR, Iulie 1939,

71) <... *pe care experienţa le-a arătat* ca cele mai potrivite + ...*care experienţa a arătat că* sunt[1]...

Privitor la cazurile substantivului mai sunt de înregistrat unele fapte mărunte. Destul de răspândită este construcţia cu prepoziţie (aproape totdeauna *de)* în locul genetivului sau dativului: acţiunea unui *ucenic de Kropotkin*-Bakunin, frecventat de nepoţii Marelui Duce (AL, 15 Sept. 1935, 1, 1)[2]; *ale Insulei de Franţa* (AL, 29 Sept. 1935, 10, 2) <frc. *Ile-de-France; Filip II de Spania* (AL, 16 Febr. 1936, 2, 7); pentru acest *cavaler de tristă figură* (VR, Febr.-Martie 1936, 142); *în scopul de revendicări* feministe (CL, 27 Iunie 1936, în articolul D-nei O. Satmary); după *o rezolvire de două hârtii* (Ins, 15 Nov. 1936, 411); *reprezentanţi de omenire;* rezultate diametral *opuse de cele scontate* (CL, 7 Sept. 1935, 2, 7); calităţi *contrarii de cele ce* admiram (VR, Iulie 1940, 35); *contrariul de ceea ce gândeşte* (EL 328). Pretutindeni, afară de ultimele trei exemple (unde *de* + subst. stă pentru dativ), avem a face cu influenţă străină, şi anume franceză.

In *majoritatea dintre aceste scriitoare* (CL, 11 Apr. 1936, 10, 1) avem o contaminaţie (<*majoritatea acestor... + cele mai multe dintre aceste...*).

§ 2. Articol. Forma articulată (enclitic) a substantivului se întrebuinţează în locul celei nearticulate, mai ales când este urmată de un genetiv. Cu alte cuvinte, avem *casa vecinului* pentru *casă a vecinului.* Este drept că raportul pur sintactic nu se schimbă, căci articolul genetival (*al, a,* etc.) joacă, de obiceiu, acelaşi rol ca articolul definit pus la urma substantivului precedent, dar sensul acestuia diferă dela o construcţie la alta, aşa că ele nu trebuesc confundate. Exemple de felul celor ce urmează sunt concludente: moartea lui N., *fost vicepreşedintele* Uniunii (ziarele); oficiul de *eliberarea cartelelor* (comunicate oficiale); *ajungând ministrul învăţământului* (ziarele); pentru refugiaţii din ... *adoptaţi ca fiii* acestui comandament (într'un apel oficial); *un*

[1] O construcţie ca: mai vreau să insist *pe alt capitol* (Ins II, 3, 873) diferă de precedentele, întru cât *pe* se află înaintea unui circumstanţial (şi reprezintă traducerea „necorectă" a frc. *sur* = rom. *asupra).*

[2] Textul nu-i prea clar. In orice caz, *ucenic de Kropotkin* (sau ...*de Kr.-Bakunin)* nu poate fi pus la îndoială. Cum el provine dela un scriitor ca T. Arghezi, trebue să admitem intenţii stilistice (şi adică ironice): de + subst. evocă formule ca *haine de târg, încălţăminte de fabrică,* etc., ceva lucrat în serie, fără individualitate, lucru de duzină.

tratat de istoria filozofiei (Ins III, 7, 257); *una de filozofia culturii* (ibid. 353); împrumutul *de înzestrarea țării* (VR, Iulie 1938, 119); să-i servească *drept decorul unei alte existențe* (RFR, Apr. 1941, 189); I. A., *fost șeful* secției geologice (AAc, Dezb LX, 155); *preocuparea* autorului *de salvarea unității* (reviste, ziare); *fiul unui squire, W. Ch., el debutează* (IstA II, 132); *stăpânul Austriei* și al Prusiei, *aliatul Rusiei, Napoleon va încerca* (ibid. 202), etc. [1].

Foarte des întâlnim această formulă sintactică după *ca*, unde ea prezintă și alt inconvenient, pe acela al echivocului: substantivul articulat de după *ca* este sau poate fi simțit drept subiect, așa dar noțiunea respectivă poate apărea în ipostaza de autor al acțiunii, iar nu în aceea a unui simplu termen de comparație [2]. De pildă: distinge între spirit, ascuțime și adâncime, *ca facultățile care...* (VR, Ian. 1938, 62); sunt decretate *ca domeniile statului* (VR, Febr. 1938, 77); se afirmă *ca partizanii* unei absolute literaturi (AL, 16 Oct. 1938, 11, 6); funcția Cehoslovaciei, *ca furnisorul industriei* grele (VR, Dec. 1938, 152); nu le înțelege *ca expresia unor raporturi* (VR, Ian. 1939, 9); îl tratează *ca egalul lor* (ibid. 52); consacrat *ca îndrumătorul lui* M., D... (Ins III, 7, 249), ec.

Alte cazuri se află într'o situație mai mult ori mai puțin specială. Destul de des se spune (și se scrie) *din momentul ce* pentru *din moment ce* (cf. VR, Ian. 1939, 120; CR-M 68), subt influența frc. *du moment que,* dar, probabil, și din cauza construcției sinonime *din momentul în care.* Formula este decalcată după franțuzește. Ne-am aștepta, deci, ca substantivul să fie articulat și la noi. Lipsa articolului se datorește, cu siguranță, modelului unor locuțiuni vechi ca *odată ce, de vreme ce,* care au exact același sens și cu care a fost asimilat dela început *din moment ce.* Fapte izolate sunt următoarele: personal am luat parte *la conferințele* (VR, 15 Apr. 1934, 61) [3]; *în restul,* ei își păstrează (CL, 4 Ian. 1936, 2, 7) [4]; *importantul este* ca romanul să fie bun (Ins I, 1, 709) [5]; *adre-*

---

[1] Cf. și X. Y., *membrul Academiei Române* (pe cartea de vizită a unui academician!).

[2] Căci *ca* devine sinonimul lui *la fel cu.*

[3] Greșală curată, subt influență străină (franceză sau germană).

[4] Aceeași observație ca mai sus: în românește, substantivele stau fără articol după prepoziții (cu excepția parțială a lui *cu),* afară de ipoteza că sunt urmate de un determinativ care ar cere forma articulată.

[5] Cf. frc. *l'important (c')est que...* (și germ. *das Wichtige ist dass...).*

săm elogiul violonistului I. K. (AL, 31 Maiu 1936, 2, 4)[1]; pe care o preconizează *aceeaşi Anglia* şi *Franţa* acum (VR, Sept.-Nov. 1936, 94)[2]; *o listă de profesorii şcoalelor* (RIR X, 136, n. 1)[3]; să-şi rónţăiască *restul* de *c o c o ş e i i-f l o r i c e l e l e* (DO 203; subliniat de autor)[4].

Printre celelalte fapte similare, două se bucură de o largă circulaţie. Unul este privitor la locuţiunea modală *din punct de vedere*, care poate avea după ea un adjectiv sau un substantiv[5]. Sistemul lingvistic românesc cere, în prima ipoteză, forma nearticulată a subst. *punct: din punct de vedere românesc, din punct de vedere ştiinţific*, etc., pe când în a doua, forma articulată: *din punctul de vedere al Românilor, din punctul de vedere al ştiinţei*, etc. Majoritatea conaţionalilor noştri utilizează fără discernământ ambele construcţii. Celălalt fapt stă în legătură cu formula, foarte frecventă, *drept vorbind*, care prezintă şi aspectul *la dreptul vorbind*. Forma articulată a lui *drept* nu este posibilă decât cu *la* înainte, fiindcă numai în această împrejurare avem a face cu s u b s t a n t i v u l *drept*. Fără prepoziţie, acest cuvânt este adverb şi nu se poate, deci, articula. Greşala obişnuită constă în omiterea articolului acolo unde el trebue să existe. Dar *drept* funcţionează şi ca predicat ('nume predicativ'). Iată încă o ocazie de confuzie şi, prin urmare, de întrebuinţare greşită a articolului. Când spunem *ce-i drept*, cuvântul acesta nu-şi schimbă natura morfologică, ci rămâne tot adverb; de aceea nu poate fi articulat[6], cum îl găsim adesea *(ce-i dreptul*, AL, 8 Aug. 1937, 18, 3). Dar

[1] Autorul s'a lăsat indus în eroare de identitatea (vorbită!) dintre forma articulată şi cea nearticulată a acestui substantiv (cf. *în serviciul străin*, Ins I, 2, 498). De altfel trebuia spus *un elogiu* (eventual *elogiul nostru*) ori, mai degrabă, *elogii*. Căci singularul merge, de obiceiu, cu *a face*.

[2] Amănuntul că substantivele în discuţie sunt nume proprii nu schimbă situaţia. De vreme ce se spune *o Anglie, o Franţă*, etc., tot atât de bine se zice *aceeaşi Anglie, aceeaşi Franţă*, etc.

[3] Nu se poate afirma că această construcţie ar fi în vreun fel oarecare neregulată, şi totuşi ea nu satisface simţul nostru lingvistic. Cf. *o listă de profesori ai şcoalelor* şi *o listă cu profesorii şcoalelor*.

[4] Autorul tratează cuvintele subliniate ca pe o formulă fixă (aşa-şi strigă marfa vânzătorii de floricele) şi de aceea le-a lăsat neschimbate. Cf. şi *în chip de toiegelul Smarandei Cumpătă* (1907 I, 273), care trebue interpretat la fel.

[5] Eventual, un echivalent sintactic al substantivului (pronume, adjectiv, etc.).

[6] Să se compare maximele populare *ce-i drept nu-i păcat, ce-i bine nu-i rău*. Trebue precizat că *drept* în *ce-i drept...* poate fi interpretat şi ca adjectiv (cf. *ce-i bun nu-i rău).*

chiar dacă ar fi substantiv, încă nu s'ar articula, fiindcă așa cere uzul.

Discuția imediat precedentă duce logic la cazurile în care substantivul stă fără articol, deși ar trebui să fie articulat. O răspândire destul de largă are formula *e timp* (sau *vreme*) pentru *e timpul* (sau *vremea*): *e timp să intru* în subiect (Ins I, 1, 81); *e vreme ca justiția*... (CL, 14 Martie 1936, 7); *era timp să se isprăvească* cu acești rebeli (AL, 12 Sept. 1937, 13, 2); *este timp* de altfel *să ne dăm seama* (VR, Dec. 1938, 22); *e timp să ne cărăbănim* (MN 82), etc. După modelul frc. *il est (grand) temps de*... Tot influență franceză avem în construcțiile negative (și asimilatele lor): *rareori tratat de filozofie a fost* redactat într'o formă mai agreabilă (AL, 7 Iulie 1935, 8, 5); *niciodată*, poate, *conducător de stat n'a fost mai regretat* (AL, 18 Sept. 1938, 1, 3). Cf. frc. *jamais homme d'état n'a été*... Trebue precizat, ceea ce, de altfel, observă lesne cititorul atent, că ultimele două exemple ar trebui să aibă, într'adevăr, substantivul cu articol, dar nu cu cel definit, ci cu cel nedefinit.

Altădată avem a face cu fapte de stil: substantivul nearticulat poate fi mai expresiv, pentrucă denumește noțiunea ca specie, nu ca 'individ', prin urmare dă acesteia o semnificație generală, valabilă în toate împrejurările [1]. De ex.: *mamă și băiat căutau* o portiță (Răzb 173); melodica armonie *strămutase copil și mamă* în afară de timp (DO 75), etc. Deși fenomenul se poate naște și independent de orice model străin, sunt dispus să admit mai degrabă influența limbii franceze decât un produs stilistic indigen.

Apar și greșeli propriu zise, chiar dacă le putem explica psihologic, de pildă lipsa articolului la substantive precedate de numeralul *amândoi*: *în amândouă cazuri* (CL, 5 Oct. 1935, 7, 6); *amândouă atacuri* lasă impresia (CL, 8 Nov. 1935, 6, 3); *amândouă teze* sunt greșite (CL, 16 Maiu 1936, 7, 3). Este clar că în mintea celor care scriu așa se produce o contaminație între *ambele* + subst. neart. [2] și *amândouă* + subst. artic. Tot așa: o

[1] Construcția prezintă și alt avantaj. Dacă-i vorba de două sau mai multe substantive, și se pare că totdeauna situația este așa, noțiunile în discuție alcătuesc, oarecum, una singură: solidaritatea dintre ele este, grație lipsei articolului, atât de mare, încât fiecare se pierde în celelalte.

[2] Aici articolul lipsește la substantiv, fiindcă-l are numeralul.

mare simpatie pentru *aproape* (AL, 15 Sept. 1935, 9, 4) [1]; *în prim-plan al cărții* stă povestea (CL, 4 Ian. 1936, 6, 6-7) [2]; uniunea omului *cu om* (CL, 11 Apr. 1936, 5, 4) [3], etc.

In legătură cu articolul nedefinit sunt de înregistrat fapte puține și neînsemnate. Găsim câteodată această particulă înaintea unui substantiv, fără ca prezența ei să fie necesară: Inainte de *a fi un scriitor,* G. era *un gazetar și un economist* (AL, 15 Dec. 1935, 6, 7); L. Blaga este, în primul rând, *un filozof și un poet* (B Ped 181). Avem un ecou al influenței franceze sau germane. Trebue recunoscut totuși că, în anumite condiții, *un,* fără a fi cerut de construcția pur gramaticală, exprimă o noțiune semantică deosebită, care-i justifică pe deplin existența. Astfel în primul exemplu ..., *un scriitor* are alt înțeles decât ... *scriitor:* autorul nu se gândește la cronologie (că, adică, G. ar fi fost întâiu gazetar și economist, apoi scriitor), ci la psihologia eroului său, care poseda calități mai ales de gazetar și economist, nu de scriitor.

Alături de cazuri ca acestea întâlnim altele în care articolul nedefinit lipsește, contra așteptărilor: *Acest împărat avea fiu* (DP 104). Turnură arhaică, cum sunt multe în povestirile lui M. Sadoveanu.

CAP. II: ADJECTIVUL.

§ 1. Cele mai interesante și mai numeroase fapte sunt privitoare la gradele de comparație. Constatare firească, dacă ne gândim că, în general, adjectivul se comportă ca un substantiv sau servește la determinarea substantivului și că, prin urmare, normele sintactice valabile pentru acesta din urmă i se aplică, măcar indirect, și lui. Imprejurarea cea mai obișnuită în care adjectivul își păstrează intactă natura pur adjectivală stă în legătură tocmai cu aptitudinea lui de a exprima diverse 'grade' ale însușirilor.

Adjective ca *inferior, superior,* apoi, mai puțin des [4], *exterior, interior, posterior, ulterior,* etc., cunosc, în ciuda aspec-

[1] Nearticulat, *aproape* rămâne adverb, și aici el e substantiv (sinonim cu 'om', 'semen').

[2] Din cauză că substantivul e compus? Cf. însă *primul-ministru* (eventual *prim-ministrul)* și alte formații cu *prim.* Prezența articolului este cu atât mai necesară, cu cât substantivul are un determinativ după el.

[3] Fără articol, construcția e și neromânească și neînțeleasă.

[4] Din cauză că, în total ele se bucură de o circulație mai restrânsă și exprimă noțiuni care nu se pretează ușor la comparație (mai ales afectivă).

tului și originii lor, comparativul de toate speciile *(mai inferior, mai puțin inferior*, etc.) și ambele superlative *(cel mai inferior, foarte inferior)*. Gramaticii rigizi condamnă astfel de forme, pentru motivul că aceste adjective sunt 'comparative', nu 'pozitive'. Afirmația este exactă cel mult pentru limba latină, din care le-am împrumutat (prin intermediu franțuzesc), și numai din punct de vedere strict gramatical. Căci realitatea lingvistică se prezintă diferit. Latina populară, adică vorbită, se abătea dela normele clasice, tratând pe *inferior, superior*, etc. la fel cu *bellus, carus*, etc. (v. E. LÖFSTEDT, *Syntactica* II, Lund 1933, pag. 199 urm.). Tot așa limba franceză actuală (cf. *Le français moderne* VII, 338 urm.). Deasa lor întrebuințare face să slăbească și chiar să dispară, cu vremea, conștiința că sunt 'comparative'[1]. Pe de altă parte subiectele vorbitoare simt nevoia, când sunt stăpânite de afect, să exprime cu toată vigoarea, deci și subt forma unor tautologii, intensitatea calităților care-i impresionează adânc. Iată câteva exemple: *mai superior* decât toate (VR, Nov.-Dec. 1934, 4); Devine *mult mai superior* decât un speculant (VR, Ian. 1936, 61), etc. Și alte adjective, al căror sens n'ar permite, logic vorbind, întrebuințarea lor la comparativ și superlativ, apar totuși subt aceste aspecte sintactice: printr'o *mai totală* viziune (VR, Maiu 1939, 134). Tot așa *complect, culminant, deplin, desăvârșit, general, perfect*, etc., pentru care oricine poate găsi exemple, în propria sa limbă, vorbită și scrisă.

Construcția cu comparativul se leagă de aceea în care se află noțiunea având aceeași calitate într'un grad superior sau inferior prin *decât: mai bun decât..., mai puternic decât...*, etc. Afară de acest adverb, întâlnim însă foarte des, se poate spune din ce în ce mai des, pe *ca* (așa dar particula pe care obișnuit o întrebuințăm la „comparativul de egalitate"): *mai bun ca..., mai puternic ca...*, etc. Astfel de formule sunt curente în vorbirea familiară, de asemenea le cunoaște limba scrisă. Fenomenul s'a putut ivi spontan: *ca* are sens comparativ, la fel cu *decât*. Amănuntul că primul arată egalitatea celor doi termeni ai comparației, iar al doilea superioritatea sau inferioritatea unuia din ei, își pierde (sau își poate pierde), în anumite condiții, importanța, care

[1] Să nu uităm că aceste adjective nu posedau nici în latinește un pozitiv propriu zis, așa dar din capul locului situația lor era precară, întru cât nu puteau fi simțite drept comparative, cu aceeași tărie ca celelalte.

oricum cântărește mai puțin greu decât elementul comun (de natură semantică și funcțională). Așa se explică de ce găsim un fapt perfect similar în nemțește, de pildă, unde *wie* (= rom. *ca*) înlătură pe *als* (= rom. *decât*). Deoarece însă construcția cu *ca* pentru *decât* caracterizează, dacă nu mă înșel, mai ales limba cultă, cred că trebue, în subsidiar, să invocăm și influența franceză. Se știe că în franțuzește există o singură particulă pentru cele două dela noi și din limba germană: *(tout) aussi beau que*... și *plus beau que*...

Pe lângă formele obișnuite (cu *foarte, tare, straşnic de, extraordinar de, nespus de*[1], etc.), superlativul absolut posedă și altele, asupra cărora trebue să ne oprim puțin. Una din ele, aceea cu *mult* + pozitivul, este propriu zis dialectală (muntenească), dar a intrat în limba scrisă, unde o găsim la scriitori munteni (cf., de pildă, Mateiu Ion Caragiale[2]). Cealaltă, cu *mult prea* (și variante, care se vor vedea îndată), se datorește influențelor străine (cf. frc. *beaucoup trop grand*, germ. *viel zu gross*). Ex.: o ramă *mult prea somptuoasă* (Răzb 39); concepția sa este *mult prea complexă* (AL, 7 Apr. 1935, 3, 1); cusurul de a fi *mult prea europene* (AL, 3 Nov. 1935, 8, 2); dimensiuni *mult prea reduse* (AL, 16 Maiu 1937, 4, 1); *mult prea mult* și aproape tot ce nu trebue (AL, 5 Sept. 1937, 11, 1-2). Variante: ceea ce este *mult, prea mult altceva*[3] (CL, 20 Apr. 1935, 9, 5); e *prea mult vecină* cu cristianismul această concepție (CL, 21 Martie 1936, 6, 2)[4]. De asemenea întâlnim formula cu *mult prea* + pozitiv. Toate aceste ultime aspecte pot fi considerate, în ce privește originea lor, ca identice cu *mult prea*, așa cum am făcut eu aici, dar la fel de îndreptățită ar fi și părerea că s'au născut fără niciun fel de imbold străin. *Prea mult* apare la tot pasul (ca un fel de su-

---

[1] Aproape toate cu valoare stilistică, adică afectivă.

[2] Dau câteva citate din romanul lui (*Craii de Curtea-Veche*): *mult bogat și singur* (pag. 65); ceva vechiu și *mult nobil* (103). Cf. și *mult târziu* la apariția primei mele cărți (D-na H. Papadat-Bengescu, AL, 11 Iunie 1937, 5, 2). Obișnuit vorbirea muntenească separă adverbul de adjectiv prin verbul *a fi*, așa că întreaga formulă are înfățișarea unei exclamații: *mult e bun!, mult e frumos!* etc. Cf. *tare-i bun!* etc.

[3] *Altceva* are valoare adjectivală, de aceea l-am pus împreună cu adjectivele.

[4] Contaminație între *prea vecină* și *mult vecină*? Greu de spus. Superlativele se pretează la astfel de încrucișări, din cauza afectului: cel mai înalt grad al unei însușiri emoționează, și subiectele vorbitoare, subt stăpânirea emoției, simt nevoia unor formule cât mai expresive, fie ele și pleonastice.

perlativ al lui *mult)*, tot aşa *cu mult* (înaintea unui comparativ). Din combinarea amândorora va fi rezultat *cu mult prea* [1].

Superlativul, şi anume cel relativ, oferă şi alte particularităţi sintactice. După el urmează, de obiceiu, un substantiv, precedat de prepoz. *din(tre)*. Am găsit totuşi câteva exemple cu *decât* sau *ca:* a strâns *cei mai mulţi bani decât* semenii lui (CL, 5 Oct. 1935, 6, 6); *cea mai mare decât* oricare alte ţări din Europa (CL, 11 Iulie 1936, 8, 7); K. era *cea mai mică, mai subţirică şi mai delicată cu toate* [2] (AL, 10 Iulie 1938, 4, 7). Este vădită influenţa comparativului *(cel mai... din(tre)...* s'a contaminat cu *mai... decât* sau *ca...*). Dar, pentru ca un asemenea fenomen să se producă, trebue să avem a face ori cu o cunoaştere aproximativă a limbii ori cu o mare neglijenţă. Nici una, nici alta nu pot fi recomandate.

Substantivul pus după superlativul relativ + *dintre* stă, bine înţeles, la plural. Odată am găsit însă şi singularul: *stilul e din cel mai şters* (Ins II, 3, 575). Faptul ar părea izolat, judecând după acest singur exemplu. In realitate, el este frecvent, cel puţin în limba vorbită, şi trebue explicat ca o urmare a răspândirii lui *din*, de care mă voiu ocupa în capitolul despre „Prepoziţie". Ştim toţi că astăzi marea majoritate a Românilor mai mult ori mai puţin culţi spun *daţi-mi un guler din a(ce)stea, vreau o carte din a(ce)lea*, ba şi... *un guler din ăsta*, etc. (pentru *un guler de..., o carte de...*). Subt influenţa unor astfel de construcţii s'a putut ajunge uşor la *stilul e din cel mai şters* prin etapa *stil din cel şters* (în loc *de stil de cel şters*), care s'a contaminat apoi cu *stil din(tre) cele mai şterse.*

Când avem, unul după altul, mai multe superlative relative care se referă la acelaşi substantiv, determinativul *cel* se pune, de obiceiu, o singură dată. Repetarea lui pe lângă fiecare înseamnează, deci, că vrem să insistăm asupra tuturor calităţilor, adică să arătăm în mod special că noţiunea în discuţie posedă toate calităţile la gradul cel mai înalt. Să se compare *cel mai bun, mai cuminte şi mai frumos dintre copiii prietenului* cu *cel mai*

---

[1] *Cu mult* se întâlneşte şi pe lângă un superlativ relativ: orchestra care este *cu mult cel mai important personagiu* din drama wagneriană (VR, Iunie 1938, 129).

[2] *Mai subţirică şi mai delicată* ar putea fi înţelese şi ca forme de comparativ (aşa s'ar explica prezenţa lu *ca)*. In această ipoteză, *cea mai mică* ar însemna 'cea mai tânără'. Rămân totuşi la prima interpretare, care mi se pare mult mai logică .

bun, cel mai cuminte și cel mai frumos dintre... Adesea se omite și particula adverbială de pe lângă toate superlativele, afară de *primul: unul din cei mai îndemânatici, competenți și serioși luptători* (VR, Sept-Nov. 1936, 93). Este ca și cum diversele însușiri ale cuiva ar alcătui o unitate, de unde urmează că o asemenea construcție scoate și mai puțin în evidență pe fiecare (cu excepția, bine înțeles, a celei dintâiu).

Un fel de superlativ (stilistic!) trebue considerată și formula *așa de* + adj. Vorbirea familiară lasă de multe ori la o parte prepoziția, chiar atunci când urmează o propoziție consecutivă: *(e) așa bun!, așa frumos*, etc.; *(e) așa greu (de trăit), încât* (sau *că*) *nu știi ce să mai faci*, etc. Echivalentul *atât de...* nu poate suferi însă această amputație.

Grade de comparație n'au numai adjectivele (și unele adverbe), cum se spune în gramaticile scolastice. Numeroase substantive exprimă noțiuni care, grație naturii lor, pot fi asimilate cu însușirile. Un fel de noțiuni calificative, precum *aristocrat, artist, boier, filozof, negustor, poet, tiran, țăran*, etc. Este logic, deci, ca asemenea substantive să aibă comparativ și superlativ. Dar nevoia, ca să nu spun libertatea, subiectelor vorbitoare merge și mai departe, în sensul că multe alte substantive, care, judecate abstract, par a nu avea niciun punct semantic comun cu adjectivele, sunt tratate totuși întocmai ca acestea în împrejurări determinate. Iată un număr de exemple din limba scrisă: *boieri... mai boieri... cei mai boieri* (CL, 20 Iunie 1936, 4, 3); tot era *mai adăpost* decât în drum (AL, 26 Dec. 1937, 5, 3); din ce în ce *mai prizonier* (AL, 25 Dec. 1938, 2, 6); se făcu *tot mai cărbune* (Ins, Iulie 1939, 181); simțindu-se... *mai om* (ibid, Aug. 1939, pag. II);... *este cel mai poet* (VR, Nov. 1939, 83); pân' și *floarea... cea mai floare* (Ins, Apr. 1940, 109); ele se credeau *mai cucoane* (Răd I, 375); *mai tiran* (IA 127) [1]. Cf. și următoarele cazuri, unde formal situația se prezintă întru câtva altfel: soțul unei *extrem de milionare* domnișoare (AL, 17 Iunie 1934, 8, 3); *e cam toamnă, chiar toamnă bine* (VR, Oct. 1938, 60); se face noapte, *tot mai*

[1] Cf. și uvertura mi s'a părut și *mai minune* (I. L. Caragiale, *Corespondența cu Paul Zarifopol*, pag. 25).

noapte (Ins, Iunie 1939, 416); hotarele acelea naturale nu sunt chiar *aşa de hotare* (RFR, Iulie 1942, 40)[1].

Dar şi alte cuvinte se compară, de pildă numeralul ordinal *întâiu*, care, în vorbirea populară şi familiară, adesea chiar în cea scrisă, apare subt forma *(cel) mai întâiu*[2], apoi unele pronume, când li se dă o semnificaţie specială, precum: trebue să fim *mai noi înşine* decât am fost până acum (din declaraţia unui ministru); astăzi sunt *mai eu* decât oricând; N. mi s'a părut *mai altul* decât de obiceiu; X. este *mai cineva* decât Y.; ideea aceasta n'a fost niciodată *mai a ta* decât în momentul de faţă, etc. Sau: cel mort e *mai plecat* decât cel arestat.

§ 2. Diverse. Alte lucruri privitoare la adjectiv sunt mărunte şi fără importanţă deosebită. Astfel *întreg*, subt influenţa sinonimului *tot*, poate sta fără articol şi înaintea substantivului, nu numai după el: *întreg oraşul* era în picioare (al. de *oraşul întreg* era...). Dar aceasta numai la nominativ şi acuzativ. Totuşi îl găsim nearticulat (aşa dar cu aceeaşi formă ca la aceste două cazuri) şi la genetiv-dativ: să uşureze *înţelegerea întreg secolului* care a pregătit... (AL, 19 Maiu 1934, 8, 4); durerea se întindea *asupra întreg capului* (Răd I, 425). La fel trebue interpretat şi un exemplu ca: şi-a întreţinut *cu simple mijloacele lui* revista (VR, Sept. 1938, 81)[3]. Evident că astfel de construcţii trebuesc condamnate.

In legătură cu articularea adjectivului se poate vorbi şi despre *-l* şi *cel*. Prevăzut cu articolul enclitic, care-i specific substantival, adjectivul nu diferă prin nimic de un substantiv autentic: *frumosul* merge mână în mână cu *moralul; înaltul* cerului; *moalele* capului; *vinovatul* trebue pedepsit. Când este precedat de *cel*, îşi păstrează caracterul adjectival, deşi îndeplineşte funcţiunea unui substantiv: *cel vinovat* trebue pedepsit. Această dis-

[1] In limbajul psihotehnicienilor am găsit şi subst. *diagnostic* întrebuinţat la comparativ şi superlativ (tratat însă ca adjectiv şi din punct de vedere morfologic): această metodă e *mai diagnostică* decât cealaltă sau... e *foarte diagnostică*.

[2] Cf. şi *mai întâiu şi mai întâiu, întâiu şi 'ntâiu* (numai popular şi familiar). De adăugat glumeţul *cel mai prima'ntâiu* (dintr'o poezie umoristică de pe vremuri).

[3] Ca şi cum *simplu mijloc* (la fel *întreg secolul*, etc.) ar fi un cuvânt compus, care nu poate primi dezinenţa flexionară decât o singură dată (la sfârşitul combinaţiei). *Simplu* a fost asimilat (semantic vorbind) cu *numai* (adverb; cf. *a răspuns simplu da)* şi de aceea lăsat fără articol, cu toate că autorul i-a dat formă adjectivală (cerută de substantivul următor, pe care îl determină ca atribut).

tincție nu trebue pierdută din vedere, căci altfel ajungem la construcții ca: situația juridică *a responsabililor civilmente,* căreia urmează să-i preferăm pe... *a celor responsabili civilmente,* căci un adverb (în cazul de față *civilmente*) nu poate determina substantive, ci numai adjective.

Când are înainte pe *cât,* adjectivul (urmat de substantivul pe care-l însoțește) face genetivul plural la fel cu numeralele cardinale: recomandarea *a cât mai bune elemente.* Asemenea construcții sunt, de altfel, rare, fiind înlocuite, de obiceiu, prin echivalente ca: recomandarea *unor elemente cât mai bune* ş. a. Există totuşi un adjectiv, care apare foarte des precedat de *cât,* grație sensului cantitativ: *mult.* Acesta se poate construi, la genetivul plural, în două feluri: cu *a* înaintea lui *cât* sau cu dezinența *-or,* aşa dar.. *a cât mai mulți*... alături de... *a cât mai multor*... Deseori ambele formule se contaminează, dând naştere uneia nouă, de pildă *achiziționarea a cât mai multor* terenuri petrolifere (ziarele), care trebue evitată.

Adjectivele în *-bil* par a tinde să se construiască la fel cu verbele care le servesc drept temă: Un specific național *inimitabil de altele* (CL, 4 Iulie 1936, 5, 5). De fapt, autorul a „analizat" pe *inimitabil,* din punct de vedere semantic, în 'care nu se poate imita', ceea ce trebuia să ducă la întrebuințarea construcției cu *de.* Dar această specie de adjective şi-a fixat definitiv sintaxa, în mod independent de a verbelor corespunzătoare, aşa că exemple ca cel dat aici trebuesc condamnate. Nu se poate spune decât... *inimitabil pentru altele.*

CAP. III: NUMERALUL.

§ 1. Sunt puține fapte vrednice de notat. Cel mai important se referă la tendința, foarte puternică, de a înlocui numeralele ordinale prin cele cardinale. In unele cazuri fenomenul pare a fi foarte vechiu, de aceea a devenit general. De pildă la expirarea datei: *două Septembrie, zece Noembrie, douăzeci şi cinci Decembrie,* etc. Se spune chiar, din ce în ce mai des, *unu* (sau *una) Ianuarie* pentru *întâiu Ianuarie,* care este încă foarte răspândit şi dovedeşte că, la început, numeralele ordinale trebue să fi servit la indicarea datei. Tot aşa se întrebuințează de către toată lumea cardinalele în locul ordinalelor,

când se arată numărul de ordine al paginilor unei cărţi (*pagina cinci*, *pagina optzeci*, etc.), al articolelor unei legi (*articolul unu*, *articolul cincisprezece*, etc.), al trenurilor, tramvaielor, autobuselor, etc. (*trenul patru*, *tramvaiul nouăsprezece*, *autobusul treizecişiunu*, etc.).

Dar, pe lângă astfel de formule, mai întâlnim altele, care, fără a fi absolut generale, se bucură totuşi de o foarte largă răspândire în vorbirea unor anumite categorii sociale, precum elevii şi studenţii, în legătură cu anii de studiu (*anul unu*, *anul trei*, etc.), cu capitolele din cărţile citite de dânşii (*capitolul doi*, *capitolul nouă*, etc.), apoi militarii (*regimentul zece*, *compania cinci*, *escadronul patru*, *bateria doi* ş. a.) Se poate spune că mai ales tineretul nu cunoaşte, în cazuri ca acestea, alt mijloc de a se exprima. Dar şi foarte mulţi oameni maturi, indiferent de cultură, ocupaţie, etc., preferă numeralele cardinale în locul celor ordinale. Aşa se explică pătrunderea fenomenului în limba scrisă. Ex.: *actul doi* din „Liliacul" (TL, 13 Maiu 1934); *Volumul unu expune... In volumul doi* sunt trecute... (VR, Iunie 1934, 83); începutul *volumului doi* şi încheierea *vol. trei* (AL, 21 Iulie 1935, 2, 7); *volumele doi şi trei* (Ins II, 2, 434); dirigintele *clasei „unu"*[1] (VR, Iulie 1938, 24); sunt trecuţi la *locul doi* (Azi, 17 Dec. 1939, 5, 3); *numărul doi* al publicaţiei (RFR, Martie 1941, 645); sunt în *anul trei* (Foc 63); „Străjerul din *cuibul doi*" (titlul unui roman de Eugen Ispir); a doua jumătate a *vol. doi* (AL, 10 Nov. 1935, 9, 4); *veacul douăzeci* (CL, 2 Maiu 1936, 4, 3), etc.

Fapte asemănătoare găsim şi aiurea. Pentru limbile romanice avem lucrarea D-nei Karin RINGENSON, *Le rapport d'ordinaux et de cardinaux dans les expressions de la date dans les langues romanes*, Paris 1934[2], care invoacă influenţa scrisului asupra limbii vorbite: numeralul se pune, deci se şi citeşte, după substantiv şi întocmai cum este scris, fără a mai ţinea seamă de natura lui. De aici obişnuinţa[3] s'a întins treptat şi la alte cazuri.

---

[1] Autorul întrebuinţează semnele citării, ceea ce probează că reproduce modul de a vorbi al altcuiva (al elevilor). Exemplul este interesant, căci arată că chiar cu un substantiv ca acesta (*clasă*) poate apărea cardinal în locul ordinalului.

[2]) Vezi şi W. HAVERS. *Handbuch der erklärenden Syntax*, Heidelberg 1931, pag. 116, unde se dau exemple şi din limba germană şi se propune o explicaţie identică cu a D-nei Ringenson, apoi Leo SPITZER, *Zeitschrift für romanische Philologie* XLV (1925) pag. 15.

[3] In ce priveşte limba italiană, această obişnuinţă datează încă din sec. XIII (Italia, ţară de burghezi, era în fruntea tuturor subt raportul comercial).

Nu cred însă că aceasta este singura cauză. Mai întâiu ea însăşi are diverse aspecte. Indiferent de locul numeralului faţă de substantiv, împrejurarea că se utilizează cifre arabe în locul celor romane, care sunt greoaie şi complicate, mai ales pentru numere mai mari, duce fatal la citirea lor ca numerale cardinale, fiindcă tradiţia grafică s'a fixat în acest sens (cifre arabe pentru cardinale, cifre romane pentru ordinale). Să nu uităm apoi că cei care operează obişnuit cu cifrele au fost şi sunt, în primul rând, comercianţii, oameni dispuşi totdeauna să facă... economie în toate, deci şi în vorbă, apoi, mai ales, în scris. Numeralele cardinale (şi cifrele corespunzătoare) sunt mai scurte decât ordinalele (şi cifrele romane consacrate lor). Scurtimea în vorbire este foarte apreciată în epoca noastră atât de zbuciumată [1], chiar şi de către... necomercianţi, căci are „dinamism", este ori cel puţin pare mai energică, seamănă cu o comandă, cu un ordin care trebue numai decât executat.

Dar cardinalele prezintă şi alt avantaj. Sunt mai concrete, adică mai expresive, decât ordinalele. La acestea ideea de număr devine secundară, căci predomină aceea de 'ordine' (= locul pe care-l ocupă un obiect într'un grup de obiecte identice sau diferite). Cardinalele, dimpotrivă, au o singură semnificaţie, pe cea numerică sau cantitativă, care, şi prin ea însăşi şi prin faptul că nu vine în concurenţă cu alta, este mai concretă decât 'ordinea' (spaţială sau cronologică).

In sfârşit formule ca *pagina cinci*, *articolul treizeci*, *trenul o sută trei*, etc. par mai închegate decât *pagina a cincea*, etc. Căci numeralele cardinale sunt substantive, cele ordinare adjective. *Pagina cinci* seamănă, din punct de vedere sintactic, cu *oraşul Iaşi*, *judeţul Tecuciu*, *Ion Popescu*, este, deci, un fel de nume propriu, în sensul că individualizează noţiunea, o separă strict de cele similare [2].

§ 2. D i v e r s e. Alte particularităţi privitoare la sintaxa numeralului sunt puţine şi neînsemnate. Una din ele are oarecare importanţă, din cauză că se întinde subt ochii noştri. Este întrebuinţarea nedefinitului *un*, *o* înaintea ordinalelor: *o a doua El-*

[1] Cf. mai sus „Formarea cuvintelor", unde am făcut constatări asemănătoare.

[2] Despre valoarea stilistică pe care o pot avea astfel de construcţii v. BPh VII-VIII, 32-3.

veție (Ins II, 2, 338); *un al treilea şuvenir* (ibid. 485). De multe ori prezența acestui adaos e de prisos: în exemplul al doilea autorul vorbeşte despre trei „suvenire", nu despre mai multe, iar al treilea este unitar, aşa că *un* pus înaintea numeralului nu se justifică logic. Dar adesea nedefinitul se impune, ca în primul citat, unde lipsa lui ar schimba înțelesul, căci s'ar crede că există, într'adevăr, două (poate chiar trei, patru, etc.) Elveții, şi autorul se referă la a doua dintre ele. De fapt, el asimilează cu singura Elveție reală o țară anumită, care seamănă, în multe privințe, cu aceasta şi de aceea poate fi, metaforic, numită la fel. Construcția cu *un, o* este, fără îndoială, produsul unei influențe străine (franceză, germană), căci caracterizează excuziv limba cultă. O vom întâlni şi la unele pronume, unde are aceeaşi origine. Intrebuințarea ei cu discernământ constitue un câştig, cum probează exemplul *o a doua Elveție.*

„La Fonetică"(v. pag. 46) am relevat dispariția articolului *a* dinaintea numeralului ordinal feminin: *clasa doua, compania cincea,* etc. pentru corectele *clasa a doua, compania a cincea,* etc. Deşi fonetic, în ce priveşte cauza, fenomenul este sintactic din punctul de vedere al urmărilor: omiterea unui morfem, adică a unui instrument gramatical, aparține domeniului sintaxei. Ce-am spus acolo n'are nevoie să fie repetat sau măcar complectat aici.

Din cauza înțelesului, numeralele ordinale seamănă bine cu adverbele de loc (şi, implicit, cu cele de timp): ca şi acestea, ele arată 'locul' ocupat în spațiu sau în timp de un obiect oarecare. Singura deosebire se reduce la natura lor morfologică: numeralele sunt 'numere', adverbele 'cuvinte de relație' [1]. Consecința este că subiectele vorbitoare le pot simți şi trata ca adverde. Aşa se şi întâmplă în limbajul popular şi familiar, unde auzim, la tot pasul, construcții ca *al doilea nevastă* (şi, mai ales, *nevastă de-al doilea), al treilea casă,* etc., adică 'nevastă care vine în rândul al doilea' (după cea dintâiu), 'casă care se află pe locul al treilea' (socotit dela acela al primei case). Când un scriitor vrea să creeze atmosferă populară (şi arhaică, ceea ce-i cam tot una) nu numai prin personaje, evenimente, etc., ci şi prin stil, utilizează această particularitate, chiar şi în spusele sale proprii, care constitue, de

[1] Şi nici chiar această deosebire nu-i esențială, căci, într'un anumit sens, şi numeralele sunt cuvinte de relație (exprimă raportul numeric existent între noțiuni).

fapt, un fel de povestire 'indirectă', ca și cum autorul n'ar povesti el însuși, ci ar pune pe unul din eroi să povestească. De pildă: *să îndeplinească și de-al doilea*[1] dorința medelnicerului (FJ 168).

In sfârșit ar mai fi de înregistrat nesiguranța limbii în cazul ordinalelor formate dela *sută* și *mie*. E vorba anume de prezența lui *o* înaintea numeralului: *pentru a o suta (a o mia) oară* sau *pentru a suta (a mia) oară?* Cei mai mulți Români (țăranii, cu siguranță, toți) lasă la o parte pe *o*, fiindcă nu-i necesar. Se înțelege fără nicio dificultate că ne gândim la o singură sută și o singură mie. De aceea prima variantă trebue părăsită.

CAP. IV: PRONUMELE.

§ 1. Personal. La pers. 3 și 6 constatăm tendința, foarte puternică, de a înlocui pe *el, ea*, etc. prin *dânsul, dânsa*, etc. Uzul tradițional, respectat în vorbirea populară (mai ales moldovenească, cu toate nuanțele ei), cere întrebuințarea lui *dânsul* numai despre ființe (de obiceiu umane) și numai cu o prepoziție înainte. Aceasta, conform originii și semnificației formei în discuție (< lat. *de* + *ipsu-)*. Limba actuală trece peste ambele restricții (v. exemplele care urmează). Cauza fenomenului trebue căutată în jena subiectelor vorbitoare de a spune *el* despre o terță persoană, când aceasta este prezentă. Căci pe *el* îl simțim ori îl putem simți, în anumite condiții, ca nepoliticos[2]. Există și alte echivalente, precum *dumnealui*, etc. și *domnia-sa*, etc., pe care de asemenea le utilizăm, dar acestea prezintă unele inconveniente de ordin stilistic. Primul pare învechit, de aceea a căpătat o nuanță ironică, iar al doilea este prea solemn și cam greoiu pentru vorbirea familiară, lipsită, în general, de pretenții. Astfel este preferat *dânsul*, care satisface, aproximativ, toate nevoile și împacă taote gusturile. Deși Academia Română acceptă, cel puțin indirect (v. Indr, lit. *d* a „Vocabularului"), această stare de lucruri, care este, repet, foarte răspândită[3], numeroși Români, prin-

[1] Adică 'de-a doua oară', mai bine 'pentru a doua oară'.

[2] M'am gândit de multă vreme la această explicație, bazându-mă pe observații făcute asupra mea însumi. O găsesc și în Synt 91: „D'une façon générale, on peut dire qu'il y a tendance à l'employer surtout comme terme de déférence, p. ex. en parlant de personnes âgées ou haut placées".

[3] Și relativ veche. Cf., de pildă: se arătă cuprinsă de *o altă turburare*.

tre ei scriitori, oameni de știință, etc. mari și cu simț lingvistic sigur, continuă să se supună tradiției. Personal sunt de partea lor, și recomand n u combaterea cu orice preț a noului uz, căci acest lucru este imposibil, ci oarecare prudență în adoptarea lui.

Dau acum exemple: din el *dânsul a făcut parte* tot timpul (VR, Oct. 1934, 62); *dânsului* îi place (CL, 13 Iulie 1935, 4, 1); *dânsul a fost* centrul de închegare (Ins, 15 Nov. 1936, 447); *memoria este și dânsa* o funcțiune utilitară (Ins, Febr. 1940, 11); *a văzut-o și dânsul* (RJ 246); cum *credea dânsa* (ibid. 294); *te răstignește dânsul* (Trag 84); Dumneaei era soția *dânsului* (IB 1, 72); *vegetația căpătase și dânsa curaj* (IPA 97); cât privește pronunțarea, *dânsa mai înfrângea...* noua învățătură (ibid. 115); *motivul* lui Maiorescu *se prăvălește și dânsul* (ibid. 119), etc.

O particularitate a limbii noastre este exprimarea raportului de posesiune nu numai prin pronumele posesiv, ci și prin dativul celui personal, subt forma lui „conjunctă". Numeroși Români se folosesc până la abuz de acest mijloc, care li se pare preferabil celuilalt în orice condiții, pentru motive stilistice, probabil. Exemple ca cele ce urmează arată clar că echivalența sintactică dintre ambele specii de pronume nu-i totdeauna posibilă: marea finanță *este prin esența-i* internațională (CL, 3 Aug. 1935, 3, 3) [1]; *în mintea-i* se contură tabloul (AL, 17 Ian. 1937, 5, 3) [2]; *ochii-mi* dornici de frumos se întorc (AL, 22 Aug. 1937, 7, 1) [3]; rotocoale de fum ivite *din gura-i* și renumite (VR, Iunie-Aug. 1936, 36) [4]; Tot atât de îndrăgostit de *soția-i* ca în primele timpuri (AL, 22 Ian. 1939, 7, 4) [5], etc.

Dativul dă loc și la alte abateri. Când obiectul indirect exprimat printr'un substantiv pus la acest caz precedează verbul, el trebue repetat subt forma pronumelui neaccentuat. Sunt, deci, greșite construcții de felul următoarelor:

Dânsa-i venea dela un petec de hârtie (A. Macedonski). Pentru întrebuințarea improprie a lui *dânsul* mi se pare elocvent următorul exemplu (Ins, Maiu 1939, 381): „... când le-a învins [cancerul], atunci crește și dânsul". După acest citat din lucrarea recensată, vine reflecția recensentului: „Mai bine era d u m n e a l u i"!, reflecție care dovedește și simț pentru limbă și... bun simț.

[1] Textul nu-i clar, tocmai din cauza lui *-i: este internațională prin esența ei* sau... *prin esența-i internațională, (ea) este...?*

[2] Corect, această propoziție nu poate suna decât *în minte i se...*

[3] Aici este greșită și forma substantivului (cu *-ii* în loc de *-i*).

[4] Substantivul n'are nevoie de nicio determinare posesivă, căci se înțelege foarte ușor despre a cui gură e vorba.

[5] Aceeași observație ca în nota precedentă.

acestui fapt opera critică a lui Ibrăileanu datorește... (VR, Apr.-Maiu 1936, 78); *căreia însă n'a dat o interpretare* (VR, Aug.-Sept. 1937, 41); *corporației aparțin și spălătoriile* (VR, Ian. 1939, 48), etc. Peste tot trebue *(î)i* înaintea verbului.

Forma 'scurtă' sau neaccentuată de acuzativ a pers. 3 feminin singular (cu sens neutral) se întrebuințează, după model francez (și german)[1], acolo unde ea nu-i necesară, ba chiar contrară sistemului limbii noastre. De ex. *cum am și amintit-o* (VR, Oct.-1934, 59); *cum o cerea Cysarz* (Ins II, 2, 256); *trăiesc... o simt... o simt* (Trag 228); *s'o știi tu!* (Luc 43); *v'o jur, i-a mărturisit-o* (ŢB 186); *eu sunt mai prost și te iubesc; n'o știi? Ei bine, ți-o declar acuma* (Petr. 284); *cum am arătat-o...* (RR 114)[2] etc. Pretutindeni în asemenea cazuri uzul bun românesc ori nu recurge la niciun fel de pronume ori se folosește de *a(cea)sta*. Căci ele diferă esențial de construcțiile fixe, existente mai ales în vorbirea populară și familiară, ca *a o face (lată, de oaie,* etc.), *a o păți, a o arde, a o șterge, a o nimeri* și atâtea altele, unde *o* reprezintă, într'adevăr, un substantiv[3] și trebue, deci, să figureze.

§ 2. Și pronumele reflexiv este supus astăzi la tratamente sintactice în general necunoscute mai înainte. Avem, în primul rând, dativul *(î)și*. Conform normei, pomenite ceva mai sus, această formă pronominală are valoare posesivă (când posesorul este subiectul propoziției): țăranul *își* are un fel de cunoștinți *ale lui* (AL, 27 Nov. 1938, 1, 1); fiecare Ceh își cunoaște istoria poporului *său* (VR, Nov. 1937, 43); *să-și omoare* pentru prima oară *un pacient* (JL, 28 Maiu 1939, 3, 6), etc. Dar alături de asemenea exemple, unde reflexivul ar putea, de altfel, lipsi, căci ori nu-i necesar ori e nepotrivit, întâlnim numeroase altele pe care trebue să le considerăm ca adevărate inovații. Cel mai des apare *își* cu verbul *a avea* și cu unele echivalente, foarte aproximative, ale acestuia, precum *a câștiga, a dobândi, a obține, a poseda*, etc., așa dar cu verbe arătând posesiunea sau noțiuni înrudite. Situația se explică ușor, ca urmare a funcțiunii posesive pe care o are da-

---

[1] Cf., de pildă, *je le sais, ich weiss es* pentru rom. *știu (asta); je vous le jure, ich schwöre es Ihnen* pentru rom. *vă jur; dites-le, sagen Sie es* pentru rom. *spuneți*, etc.

[2] Cf. și I. L. Caragiale: *până s'o pot face* (RFR, Apr. 1941, 184).

[3] Care nu poate fi totdeauna identificat.

tivul pronumelui personal (şi reflexiv). Dar răspândirea enormă a fenomenului se datoreşte şi altui fapt, de care m'am ocupat în capitolul despre substantiv, anume frecvenţa neobişnuit de mare a dativului în general, indiferent de natura morfologică a cuvântului.

Iată câteva exemple mai caracteristice[1]: R. R. *şi-a arătat* totdeauna *o preferinţă călduroasă pentru...* (AL, 4 Dec. 1938, 8, 1); la desenarea căreia *şi-au avut şi ele o parte* (AL, 27 Febr. 1938, 17, 4); *origine ploieşteană îşi are şi celebrul diacon* (SR III, 400); *îşi are un domeniu* preferat (VR, Martie 1939, 149); când *şi-a căpătat* mai multă *experienţă* (AL, 19 Febr. 1939, 11, 3); *ducându-şi o existenţă* obişnuită (StI III, 10); iar *E. nu-şi găseşte nicio accepţie* (Ins III, 2, 167); *dacă nu şi-a învăţat o meserie* (Ins III, 1, 575); omul *nu-şi poate ţine o greutate uniformă* (AL, 11 Sept. 1938, 11, 3), etc. După cum vedem, în niciuna din aceste construcţii prezenţa lui *îşi* nu-i necesară, dimpotrivă, se poate susţinea că fără pronume ele sunt mai conforme cu gramatica românească. Autorii citaţi fac un fel de confuzie (i-am zice contaminaţie) între cazurile cu *îşi* 'posesiv', care cer ca obiectul direct să fie articulat, şi acestea de aici, adică între la *desenarea căreia şi-au avut şi ele partea (lor)* şi *la desenarea căreia au avut şi ele (o) parte,* etc.

Câteodată întrebuinţarea reflexivului duce la absurd, de pildă *M. S. îşi cere cetăţenia franceză* (AL, 30 Oct. 1938, 10, 4). Dacă *îşi* este interpretat ca posesiv, construcţia devine ilogică: cum poate fi numită a sa o cetăţenie pe care n'o are (căci deabia o cere)? In ipoteza că *îşi* înseamnează 'pentru sine', pronumele e de prisos, căci se înţelege şi fără el că solicitatorul cere cetăţenia franceză pentru sine însuşi, nu pentru altcineva. Dar această a doua interpretare se abate dela uzul nostru lingvistic, pentru motivul că, de obiceiu, valoarea pronumelui personal şi reflexiv pus la dativ este identică cu a celui posesiv. Avem, într'un exemplu ca acesta, ceea ce se chiamă anticipare: subiectul vorbitor ţine seamă de faptul, real şi prezent în momentul povestirii, că eroul său posedă cetăţenia franceză, dar uită că, atunci când acesta o cerea, ea nu exista încă, deci nu putea fi a sa, în posesia sa (=*îşi*).

[1] Altele, împreună cu discuţia de rigoare, se pot vedea în BL VII, 50 urm.

Tot așa în alte cazuri: nimeni să nu aibă dreptul de vot, dacă *nu și-a învățat o meserie* (Ins III, 1, 573), etc.

Afară de verbele menționate mai sus, sunt încă două, care se întrebuințează astăzi aproape regulat, în orice condiții, cu *își* înainte: *a râde* și *a uita*. De pildă: Inălțimea Voastră *vrea să-și râdă* (AL, 29 Aug. 1937, 14, 3); *își uitase că* lucrătorul... (AL, 29 Maiu 1938, 14, 1), etc. Deși aceste verbe apar cu pronumele reflexiv de timpuriu (sec. XVIII primul), și nu numai în limba cultă, răspândirea extraordinară a uzului în momentul de față, când ele au devenit adevărate verbe medii[1], nu poate fi atribuită decât tendinței de a prefera dativul în locul altor construcții[2].

Acuzativul pronumelui reflexiv *(se)* prezintă și el inovații, care, chiar dacă au oarecare vechime, trebuesc totuși evitate. Funcțiunile lui, când întovărășește un verb, sunt destul de numeroase și de aceea se pot confunda între ele. Aici ne interesează cele mai obișnuite, și anume două: una echivalentă cu a frc. *on*, germ. *man*, cealaltă identică cu forma pasivă. Prima se întâlnește cam rar, căci nu-i posibilă decât cu câteva verbe *(se spune, se zice, se aude* ș. a.). Vorbirea populară și familiară, la care mă refer înainte de toate, preferă alte formule (cu *lumea, oamenii*, etc. sau, mai ales, cu pers. 2), tocmai pentrucă, de cele mai multe ori, *se* + verb are valoare pasivă. Subt influența francezei și germanei, limba cultă nu respectă această situație, ci tinde să recurgă la *se*, oridecâteori se găsește în fața frc. *on* sau a germ. *man*. In modul acesta apar construcții nu numai imposibile, ci și ridicule, precum: case unde *se locuește* până trece frigul (AL, 7 Oct. 1934, 8, 2); fără un împrumut — *așa se asigură* — dezastrul nu poate fi evitat (CL, 29 Iunie 1935, 1, 2); a întreba dacă este bine sau rău să iubești femeile, este *ca și cum s'ar întreba*... (AL, 14 Iulie 1935, 1, 3); ceea ce *se reușește* pe tribuna organizației (CL, 15 Febr. 1936, 7, 2); *se râdea* încă respectuos (Ins, 15 Iulie 1936, 69); astfel *se poate rămâne* în concordanță cu... (Ins I, 1, 648); dragostea pentru care *se moare* (AL, 13 Sept. 1936, 2, 1-3); *se avea* dinainte siguranța... (VR, Dec. 1936, 28); cum *se poate fi* copil altfel decât noi (VR, Dec. 1936, 101); *se mergea* la sigur (VR, Ian.-

[1] După terminologia gramaticii grecești, adică intermediare, ca sens și funcțiune, între active și reflexive.

[2] In cazul lui *a-și râde* ne putem gândi și la o influență străină, anume slavă (în rusește, sârbește, bulgărește, etc., verbul respectiv este pronominal).

Martie 1937, 131); *nu se poate fi poet* (VR, Iulie 1937, 23); dacă *se moare* accidental (VR, Nov. 1937, 92); căci *se poate* fi contemporan şi în acelaşi timp clasic (VR, Ian. 1938, 119), etc.

Fenomenul are şi alte aspecte. *Se* îndeplineşte totdeauna funcţiune de subiect în cazuri ca acestea, la fel cu modelele străine (şi potrivit sistemului nostru lingvistic). Dar frc. *on*, germ. *man* + verb activ pot avea şi un obiect direct, ceea ce nu-i posibil în româneşte, unde substantivul de după verb stă la cazul nominativ, căci construcţia devine (adică redevine) pasivă. In ciuda acestei situaţii numeroşi Români imită totuşi formulele străine, adică le traduc cuvânt cu cuvânt în limba lor: de *a se fi scos* dela naftalină *pe d. J. G.* (AL, 14 Oct. 1934, 8, 2) [1]; puse de *se execută pe M.* fără judecată (AL, 21 Oct. 1934, 10, 3) [2]; *se poate cita pe un St. Simon* (VR, Febr. 1935, 15), etc. Intr'o vreme (nu prea îndepărtată, fireşte) anomaliile de felul acestora erau mult mai numeroase, în special la Moldoveni, datorită, foarte probabil, influenţei germane, exercitată indirect prin Evrei (ca publicişti şi gazetari) [3].

Confuzia dintre *se* 'on' şi *se* cu funcţiune pasivă dă naştere la greşeli de acord gramatical. Primul *se* trebue să stea lângă un verb la singular, celălalt poate întovărăşi ambele numere ale formei verbale, după cum substantivul următor, care joacă rol de subiect al propoziţiei, este la singular sau la plural. Dominaţi de modelele străine, dispuşi, deci, să întrebuinţeze pe *se* cu valoare activă, mulţi Români culţi pun verbul totdeauna la singular, fără să observe, în cazul când substantivul are formă de plural, că fac o greşală elementară de acord. De pildă: *i se plăteşte 500 ruble* (AL, 14 Apr. 1936, 6, 2); *se putea prevedea proprietăţile* (Ins II, 2, 490); *Li se cere opere* (Ins II, 4, 217); *se poate umple buzunarele* şi restabili după anii de mizerie (Zw 109) [1], etc.

---

[1] In loc de... *a fi scos... pe...* sau, mai puţin recomandabil.., *a se fi scos d. J. G.*

[2] Trebue ori *puse de execută pe...* ori *puse de se execută M.* (al doilea aspect este echivoc).

[3] Foarte des în formule ca *se deleagă pe d-l X; se numeşte primar pe d-l Y*, etc., pe care le putem interpreta şi ca produs al unei contaminaţii (*se deleagă d-l...* + [Ministerul] *deleagă pe d-l...*).

[1] Acest ultim citat este foarte interesant pentru discuţia noastră, căci *se* are ambele funcţiuni: pe cea activă (cu verbul *umple*), neromânească, şi pe cea pasivă (cu *restabili*). In mintea autorului cele două funcţiuni alcătuiau una singură. De aceea *se* nu-i repetat înaintea verbului al doilea (şi tot de aceea au putut fi puse împreună şi legate prin *şi* două construcţii atât

§ 3. Pronumele identității. La „Morfologie" am înregistrat unele forme 'neregulate' ale lui *însumi*, etc. Dar acelea nu sunt singurele. Dacă nu m'am oprit acolo asupra tuturor, este pentrucă izvorul 'neregularității' diferă după împrejurări. Aici voiu releva cazurile în care abaterea dela norme are caracter sintactic. Pronumele identității nu se bucură de o răspândire prea largă în vorbirea familiară (cea populară cred că-l ignorează cu desăvârșire). Este înlocuit, de obiceiu, prin *chiar, singur*, etc. (*chiar eu* = *eu însumi, tu singur* = *tu însuți*, etc.). Deoarece *chiar*, cel mai frecvent dintre echivalente, fiind adverb, nu-și modifică aspectul morfologic, subiectele vorbitoare se simt îndemnate să procedeze la fel și cu echivalentul lui semantic, care este pronumele identității, mai ales că formele acestuia oferă dificultăți, din pricina mulțimii și variației lor. In general, se constată preferința pentru *însuși* și *însăși*, indiferent de persoana, numărul și genul noțiunii la care se referă. Este natural ca pers. 3 să apară și pentru celelalte, nu numai fiindcă-i mult mai frecventă, ci și din cauza naturii ei oarecum 'neutre' (în sensul că-i mai puțin 'caracteristică' decât pers. 1 și 2). Pentru acest din urmă motiv, femin. *însăși* ne întâmpină și acolo unde ar trebui *însuși*, ca să nu mai vorbesc de *înșiși, înseși*, etc. 'Neutralitatea' lui *însăși* prezintă, pentru Românii care pronunță ca *ă* pe *e* precedat de *s*, și ...avantajul că-i împiedecă de a simți clar deosebirea dintre cele două numere ale femininului (*însăși* — *înseși*), punându-i, deci, în situația de întrebuința singularul pentru plural, fără să-și dea seama de greșală. Fenomenul în discuție se produce mai ușor, dacă pronumele identității precede substantivul (sau alt cuvânt) pe care-l determină. Și aceasta, fiindcă sensibilitatea pentru acordul gramatical dintrei ele este mai mică decât în poziția inversă. De altfel *chiar*, sinonimul lui, tot înaintea (și numai înaintea) substantivului stă. De aceea cred că amestecul de forme ale lui *însumi* a avut loc mai de vreme în construcțiile cu substantivul așezat după pronume.

Iată exemple (din care să se vadă, mai ales cu ajutorul topicii, și echivalența lui *însuși* cu *chiar*): *declarația însuși misti-*

---

de diferite, dacă nu prin alceva, măcar prin deosebirea de număr a substantivelor). *Se poate restabili* poate fi interpretat și ca reflexiv (...restabili pe sine însuși), ceea ce nu schimbă esențial situația: cineva se restabilește singur, dar este restabilit și de către alții (în ambele ipoteze tot el sufere efectele acțiunii).

ficatorului (VR, Dec. 1936, 89) [1]; *însăşi modul* (Ins I, 1, 500); doborîţi de *însăşi plăsmuitorii lor* (Ins II, 3, 25); *însuşi obiectivitatea* (ibid. 27); întâlneşte *pe lângă însăşi Buffon*, pe Arnaud (AL, 17 Ian. 1937, 4, 5) [2]; să lăsăm loc *însuşi cuvintelor lui* (AL, 29 Aug. 1937, 8, 3); nu vremelnicului guvern, ci *însuşi lui Cuza* (VR, Oct. 1938, 46); să se mai găsească pe *ei însuşi* (AL, 23 Oct. 1938, 5, 4); *ele însuşi* alcătuesc; e *însuşi noţiunea* de gingăşie (ambele AL, 13 Nov. 1938, 10, 3); *cititorii însuşi* (ALS 163); *noi însuşi* (ibid. 166); contravine *însăşi structurii* lui esenţiale (PC 175) [2].

Că *însuşi* = *chiar*, rezultă şi din formule unde adverbul stă pentru pronume: ci şi *din chiar burghezie* (CL, 5 Oct. 1935, 4, 3); sunt persoane *din chiar societatea* cultă (Ins II, 3, 472); începând *cu chiar persoana* fizică a interpretului (VR, Ian. 1938, 109); *în chiar casa* bătrânului (EO I, 201) [3].

Exemplele date mai sus dovedesc, dacă ar mai fi necesar, şi altceva, anume că pronumele identităţii întovărăşeşte un substantiv. Aşa şi cere norma, pe care o respectă majoritatea subiectelor vorbitoare. Locul substantivului îl ia adesea un pronume personal: *eu însumi*, etc. (eventual *însumi eu*, etc.). Totuşi Ardelenii şi, probabil subt influenţa lor, numeroşi alţi Români întrebuinţează pe *însumi*, etc. singur: a doua oară H. B. *a venit însuşi* în România (CL, 7 Sept. 1935, 3, 3); *renunţăm* de a vorbi *înşine* (CL, 11 Iulie 1936, 2, 4); despre una din călătoriile sale *vorbeşte însuşi* (AL, 18 Apr. 1937, 6, 1); fără *ca însuşi s'o guste* (VR, Oct. 1937, 37), etc.

In anumite împrejurări, acest pronume trebue să apară împreună cu un substantiv şi cu pronumele personal corespunzător; aceasta, când subiectul vorbitor ţine să insiste (în asemenea cazuri substantivul precede totdeauna ambele pronume). Acei care întrebuinţează numai pe *însumi*, etc., acolo unde acesta ar trebui să fie însoţit de *eu*, etc., lasă la o parte pronumele personal şi în asemenea cazuri. Am notat un singur exemplu, dar fenomenul e destul de frecvent: *marile spirite înşile* (Ins, 15 Sept.

[1] Formula pronumelui e corectă, dar prezintă interes, pentru discuţie, poziţia lui.

[2] Aceeaşi observaţie ca mai sus. In exemplul ultim apare clar sinonimia lui *însăşi* cu *chiar*.

[3] Cf. topica: dacă n'ar fi simţit ca echivalent al lui *însăşi*, *chiar* ar sta înaintea prepoziţiei *(chiar în casa...)*.

1936, 159) în loc de *marile spirite ele înseşi* (sau, fără insistenţă, *înseşi marile spirite).*[1]

§ 4. Posesiv. Particularitatea cea mai izbitoare în legătură cu sintaxa acestui pronume este lupta dintre cele două aspecte ale lui dela pers. 3: *al său,* etc. şi *al lui, al ei,* etc. Limba cultă actuală, în special cea scrisă, dă o preferinţă foarte vizibilă lui *al său,* spre deosebire de vorbirea populară şi familiară, care (mai ales prima) întrebuinţează aproape exclusiv pe *al lui.* Chiar oameni culţi recurg mai des la aceasta când vorbesc, când se conformează, adică, în mod spontan uzului tradiţional. Căci de multă vreme *al său* a devenit o simplă anexă a substantivelor care arată legături de rudenie *(mamă, tată, bunic(ă), unchiu, mătuşă, văr, nepot,* etc.) sau noţiuni asimilate cu acestea *(domn, stăpân* ş. a.). Spun anexă, fiindcă seamănă cu articolul definit: este simţit ca ó silabă în plus a substantivului[2]. In toate celelalte cazuri, limbajul popular, regulat, iar cel familiar foarte des utilizează pe *al lui.* Cum se explică deosebirea dintre acestea şi limba cultă (mai ales scrisă)? Am avea o cauză pur psihologică, aceeaşi pe care am invocat-o (v. § 1) pentru extinderea lui *dânsul* în dauna lui *el: al său* este ori pare mai politicos decât *al lui.* Nu-i deloc exclus să fi intervenit (şi să continue a interveni, căci fenomenul se află în curs de evoluţie) şi acest factor intern. Dar cred că în primul rând trebue să facem responsabilă, ca mai totdeauna când avem a face cu particularităţi de-ale limbii culte, influenţa străină. Franceza, germana, etc. n'au decât o singură formă de pronume posesiv pentru pers. 3, şi aceasta seamănă bine cu rom. *său* (frc. *son, sa,* germ. *sein*(*e*), etc.).

Că explicaţia propusă este justă, probează, între altele, faptul că traducerile din limbi străine conţin mai multe construcţii cu *al său* decât lucrările originale scrise de aceiaşi oameni. Afară de asta, modelul extern stăpâneşte cu atâta putere pe Români, încât ei nu bagă de seamă că *al său* dă adesea naştere la echivoc, mai ales când fraza are două substantive la care se poate referi

[1] Câteodată întâlnim construcţia 'corectă', unde ea nu pare necesară: comuniune *cu interiorul ei însuşi.*(Ins, Oct. 1936, 309).

[2] Cf. genet.-dativul femin. *(a) maică-mei, soră-tei, fiică-sei,* etc., unde observăm că dezinenţa cazuală se alipeşte la posesiv, adică la sfârşit, ca şi cum am avea numai substantivul, fără niciun adaos. Să se noteze amănuntul că pronumele posesiv, când îşi păstrează, în frază, independenţa lui morfologică, sufere alte modificări formale: *(a) maicii mele, sorei tale, fiicei sale,* etc.

posesivul. A c e s t a este marele inconvenient al întrebuințării lui *său, sa*, etc.: se produc confuzii, adesea comice prin absurditatea lor (v. mai departe exemplele). Evident că nu pretinde nimeni să rămânem la uzul vorbirii populare și familiare, chiar dacă folosirea ambelor posesive n'ar prezenta decât avantajul variației stilistice[1]. O normă, nu prea rigidă, ar fi să recurgem la *său*, etc., de preferință atunci când posesivul se raportează la un nume de ființă (în special umană), care funcționează ca subiect al propoziției. Superioritatea mare a celuilalt pronume constă în faptul că, la singular, deci tocmai acolo unde poate veni în concurență cu *al său*, posedă forme pentru ambele genuri *(al lui, al ei)*[2]. Urmarea este că posibilitățile de confuzie se reduc la minimum[3].

Inșir acum exemple, destul de multe și felurite, pentruca să se vadă cât mai clar situația din limba scrisă actuală.

Descrierea mai amănunțită a *înfățișării sale* (e vorba de o cupă!) (VR, 30 Apr. 1934, 70); combate spiritul și *lumea sa* [= a spiritului] (AL, 15 Oct. 1935, 1, 2); autoarea a expus bogăția Iugoslaviei, precum și *frumusețile sale* (AL, 1 Dec. 1935, 4, 5); țărănimea a moștenit pământul marii proprietăți, nu însă și *posibilitățile sale* (CL, 11 Ian. 1936, 8, 1); aflând de *moartea sa*, Elizabeta zise (AL, 16 Febr. 1936, 2, 6); D. a murit *în serviciul său* (AL, 5 Iulie 1936, 7, 4); Iosupov trage *asupra sa* (Ins I, 1, 343); datele fizicii noi, care pune la *temelia concepției sale*... (Ins I, 2, 582); de altfel și *contemporanii săi* [ai lui Goethe] au avut intuiția *geniului său* [al aceluași G.] (AL, 18 Iulie 1937, 17, 1); cu toată *admirația sa* pentru Shakespeare, lui Ben Johnson nu-i plăcea intriga din *piesele sale* (AL, 25 Iulie 1937, 10, 4); De altfel St. Evremond, care a fost *amantul său*... (AL, 15 Aug. 1937, 16, 4); ea va fi prietena lui Scarron și *a femeii sale* (ibid.); Shakespeare a încarnat-o în toată puritatea și splendoarea, dar și *în toată redutabila sa putere*, în eroii tragediilor, ca și *ai comediilor sale*

[1] Dar sunt și altele (v. ACl III, 124 urm., unde se face, în chip interesant, un paralelism între limba noastră și cea latină).

[2] E vorba de genul posesorului, adică al noțiunii care dă prilej de neînțelegere (căci genul posesiunii se exprimă și într'un caz și în celălalt, grație articolului, dar și, la *al său*, etc., modificărilor suferite de pronumele însuși).

[3] Se înțelege că sistemul nostru lingvistic ne pune la dispoziție și alte mijloace pentru evitarea echivocului, care, repet, nu-i exclus nici în ipoteza înlocuirii lui *al său* prin *al lui*. Avem astfel pronumele demonstrativ, apoi repetarea substantivului care indică pe posesor, etc.

(AL, 2 Ian. 1938, 17, 4); *mama sa*, Laure de Poitevin, era prietenă din copilărie cu Flaubert, ca şi *fratele său* Alfred (AL, 30 Oct. 1938, 4, 5); cea din urmă zi, cu toate că şi-a avut *distracţiile sale* şi plimbările ei (IPA 29) [1]; Cunoaşterea suprasensibilului ne rămâne oprită pentru totdeauna, dar credinţa raţională *în existenţa sa*... (TBr 26), etc.

§ 5. Demonstrativ. *Acest*, etc. nu dă prilej de prea multă discuţie. Formele familiare pot provoca uneori neînţelegere: nici *în astă primăvară* (Ins II, 3, 646) pentru... *în această*... (*astă-primăvară* înseamnează 'primăvara trecută'). Altădată ele exprimă o nuanţă necunoscută celor 'literare', de pildă în formula, foarte răspândită mai ales prin Muntenia, *ăsta eşti*, cu sensul 'aşa eşti (tu)': *Uite, ăsta eşti D-ta* (Gor 23). Mai 'tare', ca intenţie stilistică (de nemulţumire), cu *(î)mi: ăsta-mi eşti!*

Confuzia este posibilă şi atunci când demonstrativul, având valoare adjectivală, se aşează după substantiv, ca în cazul următor (combinat de mine): *la mărirea expresivităţii acesteia contribue*..., unde pronumele poate fi interpretat şi ca determinativ al substantivului precedent, dar şi ca reprezentant al unui substantiv pomenit mai înainte. De altfel postpunerea demonstrativului nu-i tocmai recomandabilă în limbajul academic, adică pretenţios, mai cu seamă dacă substantivul are pe lângă el şi un atribut adjectival. Aceasta, din cauză că aminteşte de vorbirea familiară şi populară, de ex. *supraabundenţa aceasta cerebrală* (Ins II, 2, 494).

Mult mai complicată şi, deci, mai interesantă este situaţia la pronumele demonstrativ al depărtării (*acel*, etc.). In primul rând şi cu o frecvenţă neobişnuit de mare, avem amestec între formele adjectivale (fără *-a*) şi cele pur pronominale (cu *-a*), fapt aproape inexistent la *acest*. Totodată, din pricina asemănării atât morfologice, cât şi semantice, întâlnim confuzie între demonstrativ şi articolul adjectival (sau determinativ) *cel, cea*, etc. Limba actuală oferă la tot pasul astfel de amestecuri formale şi, deci, sintactice, care probează că simţul contimporanilor noştri pentru nuanţele exprimate de aceste trei aspecte ale demonstrativului depărtării este foarte nesigur.

---

[1] Ca să evite repetarea, autorul întrebuinţează ambele pronume, ceea ce sună puţintel comic. Mult mai simplu era să se folosească numai de unul, şi anume de *ei* (distracţiile şi plimbările ei), mai ales că noţiunile în discuţie sunt foarte înrudite.

Grupez exemplele, cam numeroase, pe categorii, pentru o mai justă apreciere a situației.

1. *acel*, etc. pentru *acela*, etc.: n'are alt rost decât *acel a* [sic?] *unei pasiuni* oarbe (VR, Iulie-Aug. 1935, 26); nici *acele n'au avut* valoare (CL, 21 Dec. 1935, 10, 1); *acei dintre Italieni*... (Ins II, 2, 338); calitățile sculptorului, cât și *acele ale arhitectului* (ibid. 511); cel mai bun rezultat nu-i cumva *acel de a dovedi*... (ibid. 568); sau mai bine *acea a defunctei gărzi* naționale (ibid. 574); *acel al profesorului* (ibid. 643); *acea a poemelor, acea a pieselor* (ibid. 650); un poet ca K. este *acel care* a atins mai just... (AL, 9 Maiu 1937, 11, 3); *acel al actorilor* principali (AL, 15 Aug. 1937, 14, 4); la finele *acelei a lui Mihai-Viteazul* (VR, Iunie 1937, 42); *noi acei care* l-am cunoscut (AL, 22 Aug. 1937, 15, 1); începutul „istoriei conștiente" este și *acel al revoluției* (VR, Dec. 1937, 78); rolul pictorului să ajungă *acel de simplu înregistrator* (AL, 23 Ian. 1938, 2, 2); caracterul ei este *acel al instrumentelor* de coardă (AL, 27 Febr. 1938, 14, 1); către *acea ce a fost* logodnica sa (AL, 22 Maiu 1938, 18, 1); ca de pildă *acel dintre portretele lui V.* și *acel al lui* (AL, 7 Aug. 1938, 1, 2); povestea vieții sale a fost *acea a unei dragoste* mari (AL, 14 Aug. 1938, 2, 6).

2. *acela*, etc. pentru *acel*, etc. Fenomen mult mai rar decât precedentul: îmi zic cu *aceea inefabilă emoție* (AL, 18 Iunie 1937, 6, 4); abaterile dela instinct, dela cele individuale, ca și dela *acelea sociale* (VR, Febr. 1938, 64). Primul exemplu poate fi o simplă greșală de tipar, iar al doilea reprezintă, mai degrabă, un caz de înlocuire a lui *cele* (cf. *cele individuale)*, nu a lui *acele*, prin *acelea*. Așa dar niciunul din ele nu-i concludent pentru discuția noastră. De altfel vom vedea că *acela* apare mai des în locul lui *cel* (după cum și acesta se substitue de multe ori lui *acela)*. Urmează, deci, că numai forma adjectivală a demonstrativului propriu zis (fără *-a)* înlocuește, și încă extrem de des, forma lui pronominală (cu *-a)*, pe când fenomenul opus pare că nu se produce.

3. *acel* pentru *cel:* după *acea din Praga* și după *acea din Viena* (Ins, 15 Aug. 1936, 131); una din cele mai fascinante cărți *de felul acelei scrise*... (Ins II, 3, 59); să amintim figura căpitanului... *acea a locotenentului* (VR, Sept.-Nov. 1936, 14); *portretul acelei pe care*... (AL, 24 Ian. 1937, 3, 1); trebue rafinat acest spirit și veghiat *ca acel științific să nu devină*... (AL, 28 Martie 1937, 17, 3); atitudinea e asemănătoare *acelei a copilului* (ibid. 17,

2); să armonizeze politica externă după *acea internă* (Ins III, 1, 135); noi *acei care l-am cunoscut* (AL, 22 Aug. 1937, 15, 1)[1]; nici poetul de neintervenţie, nici *acel de astăzi* (VR, Dec. 1937, 28); alta *acea pe care ne-o* dă Plato (Ins III, 7, 252); între omul violenţei şi *acel al delicateţei,* între omul de acţiune şi *acel al cugetării* (ibid. 369); o singură atitudine: *acea pornită din dragoste* (ibid. 539); alte atitudini decât *acele propuse de poeţii...* (AL, 21 Aug. 1938, 4, 7); *conducerii acelor două* mai importante *instituţiuni* (VR, Nov. 1939, 136). In unele din aceste exemple *acel* poate fi înlocuit prin *acela,* conform afirmaţiei făcute mai sus, că între *cel* şi *acela* există, în condiţii determinate, o înrudire semantică şi sintactică foarte strânsă. Aceste două cuvinte par a fi perfect echivalente, atunci când sunt urmate de o propoziţie relativă sau de o construcţie participială (care este, de fapt, o propoziţie relativă fără pronume şi fără copula verbală). Să se compare *noi aceia care l-am cunoscut* şi *noi cei care...; ...*cărţi de *felul aceleia scrise de...* şi *de felul celei scrise de...; ...decât acele propuse...* şi *...decât cele propuse...; acela care a supraveghiat...* şi *cel care a supraveghiat,* etc. In alte împrejurări echivalenţa e numai aproximativă sau chiar neexistentă. Astfel înaintea unui genetiv merge mai bine cu *acela* decât cu *cel* (şi aproape tot aşa de bine merge fără niciunul din ele): *între omul violenţei şi acela al delicateţei* sau *între omul violenţei şi al delicateţei* alături de... *omul violenţei şi al delicateţei,* etc. Trebue preferată totuşi formula cu *acela,* fiindcă arată precis că-i vorba de d o u ă noţiuni distincte, puse faţă în faţă, ba chiar şi în contrast. *Acela* nu poate sta pentru *cel* înaintea unui adjectiv: trebue rafinat *acest spirit* şi veghiat *ca cel ştiinţific...* (n u *ca acela ştiinţific,* etc.), tocmai pentrucă funcţiunea obişnuită a lui *cel* este de articol adjectival.

4. *acela* pentru *cel* (şi invers): diferend mai important ca *cel al Pocuţiei* (VR, Apr.-Maiu 1937, 43); prin *cea a intereselor* (ibid. 52); despre arta sa şi despre *cea a altora* (AL, 4 Iulie 1937, 14, 1); să-i înscrie numele alături de *cel al lui Ludovic XIV* (AL, 11 Iulie 1937, 17, 5); singura sa nelinişte e *cea a drumurilor* (ibid. 13, 5); străine de domeniul literaturii şi de *cel al culturii* (AL, 18 Iulie 1937, 16, 1); va aminti pe *cea care a fost;* în care *cea*

[1] Acest exemplu l-am citat şi mai sus, subt 1., fiindcă el poate fi interpretat şi în sensul arătat acolo şi în cel discutat aici.

care era mâncată (ambele ibid. 17, 4); ceea ce deosebeşte învăţământul public în URSS de *cel al ţărilor* capitaliste (VR, Dec. 1937, 113); desenul lui M. este clasic, *cel al lui St...* (VR, Febr. 1938, 113); n'avea decât o singură clasă socială: *aceea rurală* (CIst 447), etc. Cu excepţia ultimului citat, în toate celelalte avem *cel* pentru *acela*. Faptul dovedeşte că înlocuirea acestor două cuvinte unul prin altul se face, de obiceiu, într'o singură drecţie. Situaţia mi se pare limpede. Observăm că mai pretutindeni *cel* este de prisos (se înţelege că tot de prisos ar fi şi *acela)*. Urmează, deci, că subiectele vorbitoare recurg mai des la un morfem oarecum şters (este cazul lui *cel)* decât la unul cu sens clar şi precis (cazul lui *acela)*, atunci când nu sunt sigure dacă prezenţa lui se impune ori nu (şi când, dintr'o teamă foarte firească de a greşi... în minus, preferă să-l întrebuinţeze totuşi). De aceea în toate exemplele de mai sus (afară de... *cea care a fost...* şi, poate, *prin cea a intereselor)* determinativul este inutil, ba îngreuiază expresia. Este foarte interesantă această constatare: *cel*, al cărui sens demonstrativ s'a atenuat în aşa măsură, încât a devenit un simplu morfem (articol adjectival), poate, în alte condiţii (când nu-i urmat de un adjectiv), să fie lăsat la o parte, fără pagubă pentru înţelegerea strict gramaticală a spuselor noastre, pe când *acela*, demonstrativ pur (şi având, pe deasupra, valoare substantivală, adică de pronume propriu zis) nu poate fi omis tot atât de uşor. Cu alte cuvinte, constatăm echivalenţă între o formulă sintactică redusă la minimum *(al* + substantiv, aşa dar genetivul singur) şi una pleonastică *(acela* + genetiv). Ne-am aştepta să fie egale mai degrabă *cel* + genetiv şi *acela* + genetiv. Acest fapt merge paralel cu cel observat mai sus, anume că, din punctul de vedere al funcţiunii, *acel* şi *cel* sunt mult mai îndepărtate unul de altul, tot aşa se deosebesc esenţial *acel* şi *acela*, împotriva marii lor asemănări exterioare.

Câteva lucruri de amănunt. Forma feminină, cu înţeles neutral, a lui *acela*, dar fără *a-*, urmată de relativul *ce*, s'a fixat ca o specie de pronume sui generis, care-i foarte des întrebuinţată în limbajul „demonstraiv“ (al matematicienilor, avocaţilor, etc.). Dat fiind amestecul înregistrat mai sus, nu surprinde înlocuirea lui *ceea ce* prin *aceea ce:* un Vautier oarecare, ce *va fi* pentru ea *aceea ce* Anişoara este pentru Nelu (AL, 28 Oct. 1934, 32); *aceea ce mulţi obişnuesc...* (AL, 12 Iulie 1936, 2, 3); *din aceea ce*

Pierre Janet *numeşte „conduite“* (Ins, 15 Iulie 1936, 21); *aceea ce* pentru Germania şi Italia *era o primejdie* (RFR, Aug.-Sept. 1941, 247). Deşi relativ răspândit[1], acest uz nu poate fi acceptat, căci schimbă înţelesul pronumelui: prezenţa lui *a-* ne trimite la ceva depărtat şi precis totodată, care nu se potriveşte cu semnificaţia oarecum ştearsă şi „apropiată“ a acestei formule. De altfel se abuzează de ea, în sensul că apare şi acolo unde *ce* singur este suficient, de ex. în *ceea ce priveşte...* pentru în *ce priveşte.*

Din cauza foneticii sintactice, atât *a* iniţial, cât şi cel final sunt în primejdie să dispară, fiind absorbiţi respectiv de un *a* precedent sau de unul următor (cf. *clasa a doua* < *clasa doua*). Aşa s'a ajuns pe vremuri la *cel* (din *acel), la cela* (din *acela),* la *ceea* (din *aceea*), etc. Ultimle două circulă, alături de formele cu *a-*, mai ales, dacă nu exclusiv, în vorbirea populară şi familiară (cf. *vorbesc şi eu ca prostul cela; la cela mal; pe ceea lume),* având accepţii deosebite[2] de ale celor întregi. Graţie acestei situaţii, limba literară le poate utiliza cu scopuri stilistice. Dar nu acesta-i cazul unor exemple ca următoarele: *în ziua ceea* (AL, 29 Aug. 1937, 7, 4); *asupra celora din urmă oprindu-se* (VR, Apr. 1938, 134), în care trebue să vedem mai degrabă produsul unor confuzii de felul celor deja notate.

Combinat cu *-şi, acela* dă naştere unui pronume pe care-l putem numi demonstrativul identităţii: *acelaşi, aceeaşi*, etc. (necunoscut vorbirii populare şi puţin cunoscut celei familiare). După modelul franţuzesc (cf.. *vivre sous un même toit*), mulţi Români pun înaintea lui *acelaşi* nedefinitul *un,* de obiceiu fără să fie nevoie: au avut *o aceeaşi atitudine* (CL, 21 Sept. 1935, 6, 6); *o aceeaşi piesă* (VR, Aug. 1936, 74); ea impune *un acelaşi criteriu* (VR, Dec. 1936, 28); solidarizată parcă de *o aceeaşi schimbăcioasă receptivitate* (VR, Nov. 1937, 111); pentru a forma *un acelaşi râu* (ibid. 114). Gramaticii rigizi şi puriştii condamnă această construcţie, dar n'au totdeauna dreptate. Sunt cazuri când expresia câştigă în claritate prin prezenţa lui *un,* de pildă: să aibă *un acelaşi comandament* (VR, Aug. 1938, 122). Autorul înţelege un comandament identic pentru două sau mai multe

[1] Un academician reputat scrie (şi, probabil, vorbeşte) în mod regulat aşa.

[2] Adesea chiar foarte deosebite *(cela mal = celălalt mal; ceea lume = lumea cealaltă).*

armate aliate, aşa dar, un comandament u n i c sau c o m u n ('repetat, adică acelaşi, dela una la alta'). Fără *un*, formula ar însemna 'un comandament care a mai fost, identic, pentru o singură armată, dela un moment la altul' ('repetat, adică acelaşi, în timp', identic cu precedentul sau cu unul din cele precedente). Dacă se ţine seamă de această nuanţă semantică, inovaţia *un acelaşi* trebue acceptată, nu condamnată, căci reprezintă un câştig.

La fel se cuvine să judecăm construcţia *unul şi acelaşi*, produs şi ea al unei influenţe străine (germ. *ein und derselbe)*. N'am notat exemple, dar ştiu că o întrebuinţează mulţi Români (printre aceştia mă număr şi eu). De pildă: *în una şi aceeaşi lucrare* (autorul susţine două păreri diferite) arată clar că avem a face cu o s i n g u r ă l u c r a r e, pe când *în aceeaşi lucrare...* poate însemna o lucrare despre care s'a mai vorbit.

Din discuţia precedentă rezultă că *acelaşi* este, în anumite condiţii, echivoc, fiindcă are înţeles dublu: 'repetiţie' şi 'identitate'. Primul pare mai răspândit, de aceea ne vine el mai întâiu în minte, dacă celălalt nu se impune din capul locului datorită contextului. Cu ajutorul lui *un* se înlătură primejdia oricărei confuzii: *un acelaşi* exprimă identitatea raportată la mai multe noţiuni, care au legături între ele, *unul şi acelaşi* exprimă identitatea unei noţiuni cu ea însăşi.

Intr'un anumit limbaj (i-aş spune didactic) *acel* este pur şi simplu de prisos. Profesorii şi, subt influenţa lor, elevii şi studenţii, apoi unii critici literari (proveniţi din acelaşi mediu?), etc. întrebuinţează la tot pasul construcţii ca acestea: Frumuseţa poeziei lui Eminescu izvorăşte din a c e l f a r m e c pe care încă dela început l-au simţit oamenii de gust; ceea ce indispune la Bolintineanu este a c e a m u l ţ i m e nesfârşită de diminutive, etc. Pretutindeni substantivul precedat de *acel* poate sta foarte bine singur (la forma articulată, bine înţeles), fără ca fraza să sufere din punctul de vedere al clarităţii. Subiectului vorbitor îi este atât de familiară noţiunea precizată cu ajutorul demonstrativului, încât el o presupune cunoscută şi de ascultătorii (sau cititorii) săi, ca şi cum ar spune 'lucrul acela la care ne gândim cu toţii, pe care l-am mai pomenit, etc.' De aceea nu se mulţumeşte cu articolul definit, al cărui sens demonstrativ a slăbit până aproape de dispariţie totală, ci recurge la pronumele respectiv. Iată câteva exemple din limba scrisă: ceea ce caracterizează romanul d-lui P

este acea tendinţă... (AL, 14 Iulie 1935, 7, 2); ce le-a lipsit a fost *acea transfuziune* misterioasă a spiritului din una în sângele celeilalte (RFR, Apr. 1941, 158).

Altă situaţie avem în: Kogălniceanu venea dela Berlin, unde era *cea a doua* Alma Mater a sa (Ins I, 1, 516), întru cât determinativul şi condiţiile sintactice diferă. Asemănarea cu cazul imediat precedent constă în prezenţa de prisos a lui *cea*, care, dacă socotim totuşi că poate rămânea, trebue să aibă prepoz. *de* după el *(cea de-a doua...)*.

Ar mai fi de relevat valoarea stilistică (ironică, dispreţuitoare, etc.) a formelor dialectale munteneşti: *ăla, aia* etc., când sunt întovărăşite de *un, o*. Astfel *un ăla* înseamnează, după împrejurări, 'un golan', 'un prost', 'un caraghios', etc., *o aia* s'a fixat, aproape, cu înţelesul de 'femeie stricată, prostituată' ş. a. Cf. *un ăla* în gura lui Jupân Dumitrache (vorbind despre Rică Venturianu), apoi *un ăla sclivisitu*, monşer, din generaţia tânără (AL, 4 Oct. 1936, 7, 7); ...unde pălmaşii erau *prigoniţi de o aia* (Răd I, 81). Apare şi pluralul demonstrativului: *unul de ăia, una de alea* (sau cu *din* pentru *de)*, de ex.: nu s'ar fi apropiat de *una din alea* (Răd I, 367). Prin contaminarea ambelor formule a ieşit *un d'ăla: un d'ăla sau d'ăia* (DO 355). Să se compare şi 'neutralul' *alte alea*, foarte frecvent în limbajul zilnic al Muntenilor: *mă congestionez eu de alte alea*, nu de plimbare (HYSt 335).

Demonstrativul apropierii are şi el, de obiceiu tot subt aspectul din vorbirea familiară, funcţiuni stilistice, dar mai puţin numeroase şi mai puţin variate decât ale lui *acel*, care prezintă avantajul că-i mai vag, tocmai pentrucă se referă la noţiuni principial absente, deci oarecum neprecise, apte de a fi imaginate în toate felurile. De pildă: O aluzie... prima aluzie la Jean Deleanu. La trădarea lui *cu una din asea!* (Răd II, 16).[1]

§ 6. Relativ. Intre *care* şi *ce* deosebirile par a fi mai mult de nuanţă, după constatările făcute în Flex 108 urmă. Primul are, în general, valoare pur pronominală, celălalt funcţionează ca un adevărat relativ (= cuvânt de relaţie). Afară de asta şi drept urmare, în parte, a deosebirii fundamentale care există dela origine între ele, *ce* se pretează la întrebuinţări necunoscute lui *care*, de pildă în stilul poetic, unde izbuteşte să creeze o atmosferă potrivită cu

[1] Pentru detalii, v. BPh VII-VIII, 20 urm. şi *Stilistica*, 128 urm.

conținutul vag, nelămurit și misterios, atât de caracteristic poeziei. Observațiile mele personale se întemeiază, ca totdeauna, pe texte în proză, mai cu seamă științifică, și au de obiect construcțiile care se abat într'un fel sau altul dela sistemul limbii românești, așa cum îl au, în conștiința lor, dacă nu toate subiectele vorbitoare, cel puțin marea lor majoritate.

Care se poate raporta tot atât de bine la ființe, ca și la lucruri. *Ce*, dimpotrivă, se referă mai degrabă la lucruri, din cauză că provine din neutrul lat. *quid*. Evident că se trece (și s'a trecut, probabil, încă din primele veacuri ale limbii noastre) peste această distincție, dar ea continuă a fi simțită și respectată, fără prea multă rigiditate, firește, de majoritatea Românilor. Pentru același motiv, *ce* se întrebuințează, de preferință, în raport cu substantive care stau la singular, indiferent de sens. Limbajul popular se conformează, aș putea spune cu strictețǎ, acestor norme. In ce privește pe cea dintâiu, respectarea ei merge așa de departe, încât *care* este preferat lui *ce* chiar atunci când se referă la *ceva, nimic* și alte cuvinte 'neutre'. *Ce* apare, de obiceiu, în formula *cel ce* (cu toate aspectele ei flexionare), pe care, de altfel, o găsim foarte des în textele religioase și astăzi, apoi în construcții oarecum fixe: *săptămâna* sau *luna ce vine*, unde *ce vine* este sinonimul lui *viitor*, necunoscut (cel puțin ca adjectiv) limbii populare.

Deosebirea dintre uzul popular și cel cult nu se datorește, ca în atâtea alte cazuri, unei influențe străine, ci unor considerente estetice, adică de stil. Frazele cu multe propoziții relative prezintă diverse inconveniente, printre ele monotonia și, adesea, cacofonia [1]. Pentru evitarea lor, se recurge la *ce* alături de *care*, fără a se ținea totdeauna seamă de deosebirile dintre aceste două pronume. Predominarea punctului de vedere estetic asupra celui semantic și sintactic a contribuit, în largă măsură, la răspândirea lui *ce*, care tinde să ia locul lui *care* în numeroase construcții, unde prezența lui mi se pare absolut deplasată.

De pildă: mai multe *doamne ce s'au grăbit* să-l felicite (AL, 28 Oct. 1934, 7, 2); *Stanislavski, ce* scurt, ras și cu chelie *explica* doamnelor (ibid.); nu e *nimeni ce ar putea s'o audă* (AL, 18 Nov. 1934, 1, 5); subt influența *a cine știe ce năzuință* (AL, 27 Ian.

[1] La acest defect oamenii sunt mai sensibili decât la toate celelalte. Iar *care*, cu silaba lui inițială, dă necontenit prilejul de a se... combina cu *ca* sau *că* finali ai cuvântului imediat precedent.

1935, 9, 2)[1]; lucrul şi frumuseţea *ghetelor ce le avem* (AL, 11 Aug. 1935, 4, 4)[2]; cu *datele obişnuite ce le avem* (Ins, 1 Febr. 1936, 84)[2]; *Z. F., ce-a executat concertul* (AL, 1 Martie 1936, 8, 2-3); *Tarantella, ce e* mai mult decât un vals (ibid.); *pescăruşi ce spintecă* repezi spuma (AL, 6 Iunie 1937, 6, 1); *jocurile* copilăreşti *ce-mi erau* interzise (AL, 11 Iulie 1937, 5, 2); un *spectacol* bun *ce l-am dori* cât mai des (AL, 26 Sept. 1937, 14, 4)[3]; într'asta stă *obiectivitatea, ce nu înseamnă* decât obiectivare (ibid. 15, 2); *„marionete"*, lipsite de acţiune şi idei, *ce se supun* mecanic (Ins II, 2, 420); Agamiţă *Dandanache, ce apare* la sfârşitul piesei (Ins II, 2, 488); *este... acel ce Francejii... îl întrebuinţează* (Ins II, 3, 776)[4]; celui mai necontestat *poet* al nostru, *ce fu Eminescu* (Ins III, 7, 245); argumente în sprijinul *vederilor* sale, *ce* fireşte *n'ar fi putut* să se desfăşoare într'o scrisoare (ibid.); *ei ce se odihniseră* între timp (AMu 46); marele *Român* şi *animator ce este* D-rul Ionescu (Gor 114), etc.

Un fapt mai interesant, fiindcă mi se pare mai... grav din punct de vedere gramatical, este următorul. Relativul *care*, când stă la genetiv şi determină, în calitate de atribut, un substantiv de după el, se acordă în gen şi număr cu acesta, în loc să se acorde cu substantivul (precedent) pe care-l reprezintă. Fenomenul este mult mai frecvent decât ar rezulta din exemplele notate de mine. Am impresia că se răspândeşte subt ochii noştri cu o vigoare neobişnuită. Avem un caz de acord prin atracţie: substantivul următor este mai aproape de relativ decât celălalt, de aceea subiectul vorbitor se simte tentat să adapteze forma pronumelui la forma cuvântului învecinat, cu care, de altfel, aparţine la a-

---

[1] La alte cazuri afară de nominativ *ce* merge şi mai greu, din cauză că n'are flexiune (la acuzativ nu poate primi prepoz. *pe* înainte, astfel că se produc deseori confuzii).

[2] Se pune întrebarea, dacă după *ce* obiectul direct trebue repetat subt forma pronumelui personal. Cred că nu, cel puţin la plural. Exemplele acestea se explică prin contaminaţie (*pe care le... + ce... > ce le...*).

[3] Aici *l-* este absolut necesar, ceea ce nu înseamnează că trebue acceptată construcţia.

[4] Autorul s'a luat după *cel ce*, dar a înlocuit pe *cel* prin „cultul" (?) *acel* (v. paragraful precedent). Alături de *cel ce*, care am spus că este consacrat printr'un uz vechiu şi îndelungat, trebuesc puse propoziţiile relative determinative (dacă le pot numi aşa, spre a le deosebi de cele explicative), propoziţii scurte, echivalente cu adjectivele şi al căror rost este să servească drept calificative (sau epitete) ale substantivului precedent, şi nu să explice ceva în legătură cu el ori să atragă atenţia asupra celor conţinute în ele ca asupra unor lucruri importante (cf. Flex 111 urm.).

ceeaşi construcţie (substantivul înlocuit prin *care* se află în altă construcţie). Lucrează, probabil, şi analogia formulelor în care relativul este adjectiv şi ca atare se acordă în mod logic cu substantivul următor (*care om — a cărui om; care femeie — a cărei femei*, etc.).

Iată exemple: asemenea unui mitic *personaj, a cărei apariţie* (VR, Ian.-Martie 1937, 53); *este accident, a cărei dispariţie* (ibid.); *clădire al cărui parter* (VR, Iulie 1937, 57); această *încercare, al cărui succes* (ibid. 123); un *artist, a cărei operă* (VR, Oct. 1937, 29); desfăşurare de *forţe intraatomice, a cărui mers* (Ins I, 2, 582); *E. W., ale căror romane* (VR, Iunie 1938, 45); imaginea unei *iubiri stinse al cărui glas* (AL, 30 Oct. 1938, 8, 5); *om a cărei dragoste* (AL, 6 Nov. 1938, 8, 6). Cf. şi Acest veşnic amorez... în *fabula* „Les deux Pigeons", *căruia am împrumutat* (VR, Iunie 1938, 34), unde *căruia* (dativ!) se referă la *fabula*, dar e acordat cu *amorez*. Ipoteza că relativul stă la genetiv (*în fabula... a căruia*) nu poate fi primită, fiindcă *a împrumuta* se construeşte, în vorbirea autorului (şi a multor altora), cu dativul. Construcţia devine corectă, dacă înlocuim pe *în fabula* prin *din fabula* (şi atunci *căruia* este, într'adevăr, genetiv).

In formule exclamative, *ce* apare foarte des în vorbirea familiară muntenească cu prepoz. *de* după el, dar fără substantivul pe care-l determină. Găsim exemple şi în limba scrisă: vai, *ce de mai sunt!* (EO I, 115); *ce de mai citeşti* (ibid. II, 305). Avem, probabil, o elipsă, provocată de afect: emoţia (mirare, uimire, etc.) puternică face de prisos substantivul, mai ales că noţiunea exprimată de acesta e prezentă, se află dinaintea subiectului vorbitor (doar ea îi stârneşte emoţia). Nu putem gândi şi la o contaminaţie: *ce mai sunt! (= ce multe sunt)? + ce de lucruri mai sunt!*

Inregistrez şi câteva fapte mai mărunte şi oarecum izolate. *Cine* n'are, formal şi semantic vorbind, nici gen, nici număr[1]. Prin urmare sunt greşite construcţii de felul acestora: *Cine* caută *dragostea lângă bărbatul ei?* (AL, 25 Iulie 1937, 9, 3)[2]; *Pe cine*

---

[1] Afară de cazul când propoziţia conţine un nume predicativ la plural (*nu ştiu cine sunt oameni aceştia*).

[2] Exemplul este interesant şi prin faptul că, dacă punem *său* în loc de *ei*, iese clar la iveală deosebirea dintre aceste două posesive (*al său* nu dă nicio indicaţie asupra genului posesorului).

îi găsesc eu rău? (Nirv 87) [1]. Sensul lui *cine* este foarte general. adică vag. De aceea îl utilizăm, când nu știm absolut nimic despre o noțiune oarecare. Inlocuirea lui prin *care* nu trebue, deci, îngăduită: din titlu nu rezultă *care este autorul cărții* (CLi IV, 117) [2]. Tot așa nu putem admite pe *ce* pentru *cât* într'o formulă ca aceasta: *atâta timp ce se găsesc* (CL, 26 Oct. 1935, 5, 5) [3], unde nici prezența lui *atâta* nu-i „regulată".

§ 7. Nedefinit. *Unul, una* se întrebuințează foarte des fără substantivul la care se referă (acesta a fost pomenit mai înainte), și anume, fie absolut singure, fie însoțite de un determinativ [4]. Așa dar, cu valoare pur pronominală. Fenomenul este cât se poate de recent (cel puțin așa rezultă din materialul meu lingvistic), dar se răspândește cu mare iuțeală. Dau toate exemplele pe care le-am găsit în scrisul actual.

meritul principal *e* aci *unul de tehnică* (AL, 28 Apr. 1935, 10, 4); mai mult centru de cultură decât *unul politic* (CL, 24 Aug. 1935, 7, 1); opera sa e o frescă, însă *una care...* (CL, 31 Aug. 1935, 5, 2); fac din momentul nostru *unul apropiat,* cu toate că ideea este *una de peste clase* (CL, 31 Aug. 1935, 4, 1-2); în Germania, unde problema rasistă e *una de Stat* (CL, 7 Martie 1936, 5, 3); apariția lui Stan și Bran este *una burlescă de clown* (CL, 26 Sept. 1936, 6, 4); căsnicia lor va fi mereu *una tristă* (VR, Sept.-Nov. 1936, 62); calapodul său propriu, care este *unul virgin de uzură* (CL, 18 Dec. 1936, 4, 5); nu zic că e o proastă actriță, dar zic că este *una cu „partitură limitată"* (AL, 23 Maiu 1937, 14, 2); literatura pe care o preconiza A. S. este *una ce trebue să cuprindă...* (AL, 22 Aug. 1937, 15, 3); prima mișcare este *una de dezlănțuire, de revoltă* (AL, 19 Sept. 1937, 10, 1); genul revistă... *nu este gen, nu este încă unul* (ibid. 10, 2); un rechizitoriu împotriva istoriei, dar *unul străbătut de anumite accente* (VR, Nov. 1938, 11); nu este numai o activitate academică, ci și *una de întărire* (ibid. 77); sobritatea lui semăna *uneia de bolnav* (Petr 120); faptul că vorbise i se părea *unul de curaj* (ibid. 280).

---

[1] Funcțiunea lui *cine* este aici (ca și în citatul precedent) interogativă. Situația nu se schimbă din cauza acestui detaliu.

[2] Dacă ar fi în joc mai mulți autori posibili, întrebuințarea lui *care* ar fi corectă (...*care dintre cei doi sau trei autori presupuși,* etc.).

[3] Produs al unei contaminații multiple: *cât timp se găsesc* + *atâta timp cât se găsesc* + *odată ce (de vreme ce) se găsesc.*

[4] Care poate fi și o propoziție relativă.

Cum vedem, foarte multe exemple și destul de... curioase. Evident că, cel puțin teoretic, formula aceasta prezintă avantaje, și față de aceea care ar repeta substantivul (avantaj pur exterior, de stil) și față de aceea în care s'ar lăsa nedefinitul la o parte (operație posibilă atunci când determinativul este un adjectiv sau o construcție prepozițională). Să se compare, de pildă, *nu este numai o activitate academică, ci și una de întărire* pe de o parte cu *nu este numai o activitate academică, ci și o activitate de întărire,* pe de alta cu *nu este numai o activitate academică, ci și de întărire.* Față de ultima, superioritatea constă în faptul că prezența nedefinitului arată insistență, adică importanța pe care o acordăm noțiunii respective. A i c i trebue căutat izvorul psihologic al acestei inovații. Dar nu totdeauna avem a face cu nevoia de a se scoate în evidență anumite lucruri. Ca de obiceiu, construcția s'a extins (grație noutății) prin imitație și acolo unde ea nu se dovedește necesară. Trebue să contăm însă și cu o influență străină. Căci, în ciuda avantajelor de ordin sintactic și stilistic, avem impresia că ea nu corespunde sistemului nostru lingvistic. In acest sens pare a vorbi și apariția ei foarte recentă. Afară de asta, diverse limbi, precum franceza, germana, engleza, cunosc în mod obișnuit asemenea construcții. Cf. Non, je ne suis pas une canaille, se dit-elle avec véhémence. Tout au moins *elle n'avait pas l'intention d'en être une;* je suis peut-être une canaille, mais *je n'en serai toujours une;* der Unterschied zwischen den beiden ist *ein wesentlicher;* The arm was examined, the wound dressed, and pronounced to be *a very slight one;* but he is a Social Democrat, and *he's always been one.* Cel mai bine mi se pare că se potrivește situația dela noi cu aceea din englezește. De altmintrelea citatele franțuzești provin din traducerea unui roman englez. Dar amănuntul n'are importanță. Ce trebue reținut este că un model străin a intervenit, cu siguranță, la producerea inovației din limba noastră.

Diferite de cazurile discutate mai sus sunt următoarele: *D. Stere a fost,* sufletește, *unul care a intrat...* (CL, 23 Nov. 1935, 5, 2); *W. F. este unul care a urmărit* liniile mari ale tradiției (AL, 6 Febr. 1935, 16, 2) [1]. Și aici putem descoperi modele străine, de ex. germ. *N. ist einer der...,* dar cred că nu-i necesar să le invocăm,

[1] In fraza precedentă autorul vorbește de „scriitori mari americani".

deoarece dispunem de altele mai apropiate, adică româneşti. In vorbirea populară auzim foarte des *unul care...* sau *a venit unul (nu ştiu cum îl chiamă)*, etc. Este drept că astfel de formule exprimă adesea o nuanţă stilistică nu tocmai favorabilă (cf. şi *unul, Gheorghe...)* şi n'au nicio legătură cu ceea ce a spus povestitorul mai înainte, căci nedefinitul nu înlocueşte un substantiv deja menţionat, ci este echivalentul lui *un om*.

Aspectul negativ al lui *unul (= niciunul)* este descompus, de multe ori, în elementele lui alcătuitoare, între care se interpun [1] alte cuvinte. Particularitate sintactică din limbajul familiar, dar utilizată şi în scris, fie prin simplă obişnuinţă, fie pentru a stărui asupra înţelesului negativ. Căci „negarea" se face mai viguros, când *nici* este despărţit de *un*. Să fi influenţând şi construcţiile cu *nici* singur? De pildă: *nici pe unul dintr'înşii* (Ins II, 2, 488); *nici într'un caz* (Ins II, 3, 1107); nu-i place să se lase stăpânit *nici de una din aceste tendinţe* (AL, 28 Aug. 1938, 9, 5). De altfel şi fără să separăm negaţia de nedefinit printr'un cuvânt oarecare sunt numeroase împrejurările, când simţim pe fiecare aparte, n u ca membre ale unei unităţi sintactice desăvârşite: omul obişnuit nu-i *nici un înger, nici un demon* [2] (să se compare cu: pe pământ nu întâlnim *niciun înger* şi *niciun demon)*.

Deşi sporadice, merită a fi relevate şi cazuri ca următoarele: prezenţa inutilă a nedefinitului (să trec aşa *de-o curiozitate,* DO 266), caracteristică pentru vorbirea periferică (cf. *de-un par examplu, de-un pamplezir)* [3]; apariţia, la genetiv-dativ, a formelor adjectivale în locul celor substantivale (face impresia *unui din acei pelerini,* AL, 8 Dec. 1935, 10, 1-2) [4]; substituirea lui *orice* prin *niciun (compromisurile de niciun fel* nu durează AL, 23 Martie 1936, 1, 4) [5]; echivalenţa, aproximativă, dintre *niciun* şi *vreun*

[1] Cf. pop. *nu-i nici de-o treabă, nici de-o brânză*, etc.

[2] Vezi RFR, Aug. 1942, 425: *Hogaş nu e nici un primitiv, nici un modern.*

[3] La *pentru un moment* în loc de *pentru moment* avem influenţa sintagmelor deja fixate subt forma aceasta: *într'un amurg, într'un sfârşit, dintr'un început*, provenite din *întru amurg*, etc. şi simţite ca egale *cu într'un...*, atunci când întru a început a se întrebuinţa tot mai rar (BPh VII-VIII, 335-6).

[4] Poate şi produsul unei contaminaţii (> ...*unui pelerin* + *unuia din acei pelerini)*.

[5] Semantic aceste două nedefinite sunt identice, bine înţeles unul în propoziţii afirmative, celălalt în propoziţii negative. De aceea s'au putut încrucişa *compromisurile de orice fel...* şi *niciun compromis de niciun fel,* ca să dea naştere construcţiei citate.

în construcții negative (puteți *căpata* prospectele *fără nicio plată* și... *fără vreo plată,* cf. BL VII, 173 urm. și VR, Nov. 1939, 92 urm.).

Sintaxa lui *alt* oferă mai puține particularități interesante pentru noi. Cea mai frecventă și mai importantă este combinarea lui cu *un,* după model francez (v. cele spuse la numeralul ordinal și la demonstrativul identității). Exemple nu mi se par necesare. Deși produs al unei influențe străine, deci, la început, o simplă imitație, această formulă a prins, fiindcă poate fi utilizată în condiții diferite de ale lui *alt* fără *un* înainte. *Alt(ul)* însemnează obișnuit 'al doilea din doi', de aceea este adesea sinonim cu *celălalt. Un alt(ul)* presupune existența a mai multe (decât două) obiecte, distribuite în două grupe: una alcătuită dintr'un singur obiect *(unul),* a doua din toate celelalte împreună, așa că *un altul* indică pe unul dintre toate acestea (care poate fi și al doilea față de 'unul', dar și oricare din ele). *Alt(ul),* singur, mai însemnează și transformarea totală a unei noțiuni (cf. *după nenorocirea îndurată era alt om),* nuanță pe care *un alt(ul)* n'o poate exprima, dacă i se dă utilizarea cuvenită. Pentru aceste motive inovația aici în discuție trebue acceptată [1].

Deseori *alt* apare fără să fie nevoie de el: scrise *de el și de alți colaboratori ai lui* (VR, Nov. 1937, 42); secondat de mai mulți *profesori universitari, generali și alți scriitori* (Consp 62). Astfel de construcții sunt produsul unor contaminații (...*de el și de alții + de el și de colaboratorii lui; ...profesori..., generali și scriitori + profesori..., generali și alți oameni...)* și caracterizează, în special, limba (mai ales vorbită) a semicultilor.

Când subiectul vorbitor înțelege să insiste asupra lui *altul* (să-i dea înțelesul de 'diferit'), îl așează după substantiv: mergem acum *printr'un oraș altul* (CS 86) [2]. După formula franțuzească similară (cf. *le second mouvement vise des fins autres).* N'are șanse să se răspândească, deși teoretic reprezintă un câștig, căci exprimă o nuanță semantică deosebită de *alt* + subst. Aceasta, din cauză că pare a nu corespunde sistemului lingvistic româ-

---

[1] Și *cutare* se întâlnește, câteodată, cu *un* înainte: *dintr'o cutare înfrângere* (COp III, 203). Sensul este, în acest caz, mai nedefinit decât la *cutare* singur. Influență franceză? Poate, deși puțin probabil, deoarece în franțuzește *tel* 'cutare' primește pe *un* înainte, numai când e pronume propriu zis (*un tel livre* însemnează 'o astfel de carte').

[2] Orașul era, de fapt, același, dar eroilor li se părea schimbat (cf. adaosul: *mai puțin trist ca de obiceiu).*

nesc, care, împotriva normei aplicate adjectivelor (şi altor determinative echivalente), cere ca nedefinitele să preceadă substantivul[1].

Un caz absolut izolat avem în *alte sunt preocupările* (Ins, Ian. 1939, 158). Influenţă franceză? (cf. *d'autres sont les préoccupations)*.

Pentru *fiecare* găsim destul de des (la publicişti munteni şi evrei) *fiece:* F. îi raportează *fiece corupţie, fiece chef* (Zw 166); *fiece carte* a lui H. M. (CL, 1 Febr. 1936, 7, 5); *fiece fapt, fiece dată* (Ins, 15 Iulie 1936, 30). Nu sunt perfect sinonime, cum nu sunt aşa nici *oricare* şi *orice* (raportul dintre *fiecare* şi *fiece* este acelaşi). Sensul totalitar, dacă mă pot exprima astfel, iese mai bine în evidenţă la *fiece* decât la *fiecare*. Primul pare a se apropia semantic mai mult de *orice* decât de *fiecare*. Lui *oricine, oricare, orice* li se substitue adesea variantele cu *şi* (intercalat între cele două părţi componente ale lor), care apar mai expresive[3]: cultul forţei înlocueşte *orişicare alte preocupări* (VR, Iunie 1938, 141); fireşte că *orişicine studiază* în mod serios... *işi dă seama* (ibid. 145). Dar exemplele date nu confirmă ipoteza mea, care, în alte condiţii, corespunde totuşi realităţii, de pildă: *orişicine ar veni, nu sunt acasă; orişice s'ar întâmpla, el trebue tras la răspundere*, etc. In citatul al doilea, *orişicine* are valoarea (de relativ!) a lui *cine*, de aceea prezenţa lui *-şi-* e de prisos, ba chiar păgubitoare, căci denaturează sensul. Cât despre *orişicare* din primul citat, trebue să-i preferăm fie varianta fără *-şi-*, fie, mai degrabă, pe *ori(şi)ce*.

Intocmai ca la *niciun(ul)*, şi la nedefinitele aici în discuţie se pot separa elementele alcătuitoare prin intercalarea unui cuvânt între ele: *ori subt ce pecetie* s'ar înfăţişa (CL, 25 Apr. 1936, 6, 3-5); *ori în care formă* (AL, 5 Iulie 1936, 10); *ori la ce pagină* veţi deschide (AL, 4 Apr. 1937, 3, 4). Ce-am spus despre *niciun(ul)* este valabil şi aici. Trebue arătat numai că, dat fiind caracterul

[1] In exemplul citat, *altul* este p r o n u m e (cf. forma articulată), şi de aceea poziţia lui contravine normelor gramaticale. De altfel nici înaintea substantivului el n'ar putea sta, şi din aceeaşi cauză. Prin urmare, apariţia lui (ca pronume) în tovărăşia unui substantiv, iar n u topica, este neregulată.

[2] Arghezi scrie aproape regulat *fiece* pentru *fiecare* (cf., de pildă, ultimul său roman, *Lina)*.

[3] Avem a face cu adv. *şi*, sinomimul lui *de asemenea* (iar în construcţii negative, al lui *nici*).

familiar și chiar popular al acestei 'analize', ea nu-i recomandabilă, cel puțin într'un stil mai pretențios.

Deși compus al lui *ce*, care se întrebuințează cu un substantiv la plural, *orice* sună ciudat, când are după el un plural, chiar dacă formula ne întâmpină deseori: *orice sforțări* de artă vor fi pur și simplu refuzate (AL, 3 Apr. 1938, 14, 4); *orice mijloace* sunt bune (AL, 19 Iunie 1938, 8, 2); indiferent *în orice sfere* s'ar urca (AL, 24 Iulie 1938, 2, 3)[1]; *orice neajunsuri* erau răscumpărate (Răd I, 17); vedea posibile *orice monstruozități* (HYSt 193). Pretutindeni, și nu numai în exemplele citate, *orice* + sing. trebue preferat, pentrucă este mai conform sistemului lingvistic. Cât despre sens, nu există absolut nicio deosebire între ambele formule. Așa se și explică ivirea pluralului: indiferent de forma substantivului următor, *orice* ne trimete la m a i m u l t e obiecte, la t o a t e obiectele de același fel, căci este sinonim cu *tot* (cf. *toată pasărea* [adică *orice pasăre*] *pe limba ei piere),* în special cu pluralul acestuia (cf. *toate păsările zboară = orice pasăre zboară).* Este clar, de altmintrelea, că *orice neajunsuri,* etc. s'au născut prin contaminarea lui *orice neajuns* cu *toate neajunsurile,* etc.[2]

Tot apare articulat unde nu trebue: *neagă totul ce se găsește* în Rusia (AL, 10 Martie 1935, 4, 1); desconsidera *totul ce aparținea* „lumii vechi" (AL, 16 Iunie 1935, 1, 7); am făcut *totul ce a stat* în puterile mele (VR, Ian. 1940, 7). Iarăși amestec de construcții diferite ca aspect, dar identice ca înțeles (< *neagă totul* + ...*tot ce se găsește,* etc.). Se întâlnește câteodată și fenomenul opus: sunt duși *cu toți* la lucru (CL, 21 Dec. 1935, 3, 1-2), unde s'ar putea să avem a face cu o greșală de tipar.

Urmați de un plural cu *de* sau *mai* înainte, *atât* și *cât* au funcțiune adverbială și, în consecință, își păstrează neschimbat aspectul. Nu vom spune, deci, cum spune foarte multă lume: *au sosit atâți de mulți răniți,* nici *veniți... câți mai mulți* (PTA 156). Și aici tot contaminație avem: *au sosit atâți(a) răniți* + *au sosit atât de mulți răniți,* etc.

In sfârșit găsim, rar de tot, pe *altceva* descompus în părțile-i

[1] Aici *orice* stă, de fapt, pentru *ce* (< *indiferent în ce sfere...* + *în orice sfere...).*

[2] Tot sinonimia, cu consecința ei aș zice fatală, care-i contaminația, este cauza unei construcții ca aceasta: neobișnuită *în analele oricărui stat* (VR, Sept.-Oct. 1935, 39), unde *oricărui* stă pentru *vreunui* sau *niciunui.*

alcătuitoare şi cu ele inversate: în numele lor, al părinţilor şi *a ceva alt...* (VR, Ian. 1940, 7), care aminteşte de *printr'un oraş altul,* discutat mai sus, fiind şi mai puţin acceptabil decât acesta.

CAP. V: VERBUL.

§ 1. Funcţiune. Fenomenul cel mai caracteristic privitor la sintaxa verbului mi se pare schimbarea funcţiunii[1]. Un mare număr de verbe se întrebuinţează, în limba actuală, altfel (sau şi altfel) decât suntem obişnuiţi prin tradiţie. Transitivele funcţionează intransitiv şi intransitivele transitiv; activele sunt adesea întovărăşite de pronumele reflexiv, tot aşa cum destule verbe pronominale se construesc la fel cu cele active; verbe imperfective devin perfective, şi invers, etc. De asemenea se constată o intervertire a rolurilor de subiect şi obiect, fără ca funcţiunea verbală propriu zisă să sufere vreo modificare.

Oricât de numeroase şi de variate ar fi faptele de acest fel, ele nu ne surprind (sau n'ar trebui să ne surprindă). Ca în atâtea alte cazuri, clasificările sunt şi în domeniul verbului artificiale, deci necorespunzătoare realităţii lingvistice. Cercetarea, fie şi sumară, a unui dicţionar mai bogat arată că multe verbe, pe care gramaticile curente le pun într'o anumită grupă, cunosc şi altă, eventual chiar alte funcţiuni, pe lângă cea considerată drept unică. Depăşirea graniţelor fixate arbitrar pe baza unor criterii învechite, care, de altmintrelea, n'au ţinut niciodată seamă de „viaţa" limbajului, este un lucru atât de frecvent, încât nici n'ar mai fi nevoie să ne oprim asupra lui. Realitate adevărată, vie, au numai faptele de limbă, nu şi clasificările, diviziunile şi subdiviziunile, pe care trebue totuşi să le facem, pentru sistematizarea materialului, dar nu suntem de loc obligaţi să le interpretăm altfel decât ca un mijloc practic, de ordin metodologic.

Evident că o mulţime de 'abateri' dela sistemul lingvistic trebuesc socotite drept abateri în sens strict, adică greşeli. Dar aceasta, numai din punctul de vedere al momentului în care se ivesc, şi chiar aşa, se cuvine să fim cât se poate de prudenţi. Căci nimeni nu poate afirma, cu toată siguranţa, că inovaţia în discuţie nu se va impune cu vremea, în ciuda pronosticurilor noastre.

[1] Dau acestui termen o accepţie foarte largă.

Izvorul schimbărilor pe care le constatăm în funcţiunea verbelor româneşti este, aşa dar, limba însăşi, prin subiectele vorbitoare. Când acestea simt nevoia să treacă peste uzul consacrat, schimbarea s'a şi produs. Rămâne numai ca ea să se întindă, pentru a deveni, la rându-i, normă acceptată de toată lumea. Inovatorii sunt, de obiceiu, oameni cu talent pentru limbă, în primul rând poeţii, care, dacă posedă calităţile unui adevărat poet, au, nu se poate să nu aibă, şi un simţ mai dezvoltat, mai fin pentru graiul lor matern. Acest talent lingvistic îi pune în situaţia favorabilă de a intui exact sensul în care evoluiază limba şi, prin urmare, de a anticipa oarecum evoluţia acesteia, creând forme nouă de expresie, menite, din capul locului, să satisfacă necesităţile tuturor membrilor colectivităţii lingvistice, adică să se răspândească şi, mai de vreme ori mai târziu, să se generalizeze. Dar şi simpli „muritori" pot avea talent lingvistic, în aceeaşi măsură ca poeţii înşişi. Rolul lor, ca inovatori, nu se deosebeşte prin nimic de al acestora. Singura deosebire este că ei rămân, de obiceiu, anonimi, fiindcă activitatea şi influenţa lor se manifestă pe cale orală.

Ceea ce ni se pare o noutate pentru limba cultă există adesea mai de mult în cea populară. Am notat, absolut la întâmplare, câteva cazuri de verbe cu altă funcţiune (sau construite altfel) în dialect decât în vorbirea şi scrisul oamenilor de cultură: *m'o dat* (Haţeg) pentru *mi-a dat*[1]; *(soldatu) întoarsă,... napusti* (Oltenia nord-vestică şi Banatul răsăritean) pentru *se întoarse, se năpusti; a se râde* (în aceleaşi ţinuturi) pentru *a râde*[2]; (dorul badei) *mă soseşte* (Ardeal) pentru... *soseşte la mine,* etc. Astfel de fapte trebuesc luate în consideraţie, spre a înţelege şi aprecia just fenomenul corespunzător din limba cultă. Căci nu încape îndoială că o parte din „inovaţiile" acesteia reprezintă, în realitate, uzuri populare, pe care scriitorii le folosesc, — conştient sau inconştient, nu interesează —, ca ceva cu desăvârşire normal.

In sfârşit, să nu neglijăm nici influenţa străină, care este şi în acest domeniu considerabilă. Numeroase verbe româneşti se construesc altfel decât suntem obişnuiţi, numai pentrucă imităm, cu voinţă ori nu, sinonimele lor franţuzeşti sau, mai rar, nemţeşti, eventual italieneşti. In măsura posibilului voiu arăta modelul străin pentru fiecare caz aparte.

[1] Nu-i absolut sigur că *m'* este *mă* (acuzativ). Ar putea fi ***mi***, cu *-i* dispărut (ca la *îm dă* din limba vorbită a mai tuturor Românilor).
[2] Influenţă sârbească *(smijati se* 'a râde').

Potrivit atitudinii manifestate de mine în chestia clasificărilor, înşir verbele care prezintă schimbări de funcţiune în ordine alfabetică, indiferent de natura schimbării. De altfel unele din ele ar urma să figureze în două grupe, fiindcă se abat în două chipuri dela uzul tradiţional.

abdica: avusese ea dreptate *să-l* [amorul!] *abdice* (Răd I, 138). Frc. *abdiquer* este, de obiceiu, transitiv.

abona: în loc de *a se abona (la o revistă)* se spune astăzi foarte des *a abona o revistă.* Punctul de plecare al modificării ar putea fi *a abona pe cineva (la o revistă).*

aciua: unii jivălănişti pe care încă tot *nu i-a aciuat somnul* (1907 I, 396).

adulmeca: urcam *adulmecaţi de şoapta pâraelor* (Cr 39). Inversare a rolurilor de subiect şi obiect.

alerga: au fost alergate următoarele curse (ziarele), după frc. *courir une course,* care, la rândul lui, este imitaţia engl. *to run a race* (cf. *Le français moderne* III, 305)[1]. Dialectal limba noastră cunoaşte funcţiunea transitivă a acestui verb, dar numai cu un nume de fiinţă ca obiect direct.

alterna: efuziile lirice *sunt alternate* de energice *perioade* de activitate (DA 64-5).

ambiţiona: nu te lăsa..., *îl ambiţionă* un coleg (AL, 25 Oct. 1936, 5, 1).

aminti: aminteşte numeroasele sale lucrări (Ins I, 1, 637). Acest verb se construeşte şi cu un obiect direct, mult mai rar însă şi în alte condiţii. Aici el are sensul lui *a menţiona,* care va fi influenţat pe autor.

apropia: apropia şaizeci de ani (BrC 10). Limba populară cunoaşte funcţiunea transitivă, dar nu în astfel de cazuri. Să se compare şi *a apropia pe cineva* 'a deveni prietenul, intimul cuiva', foarte frecvent la oamenii culţi (< frc. *approcher qqn.).*

aţipi: vârtejul planurilor de plecare *îl aţipi* (Petr 259). Influenţa sinonimului *adormi?*

autoriza: fu forţat *să autorize Austriacilor* construirea unui drum de fier (EL 412). După *a da autorizaţie cuiva,* mai precis spus, o contaminaţie între această formulă şi *a autoriza (construirea...).*

---

[1] Cf. şi *se aleargă un premiu,* notat la „Stilistică".

avorta: să avortăm dinamica unei idei (AL, 4 Sept. 1938, 9, 4).

bate: cafeneaua *l-a bătut din palme* 'l-a aplaudat' (T. Arghezi). Un fel de 'traducere' familiară a neologismului *aplauda*, făcută, de sigur, cu intenții stilistice (cf. jocul de cuvinte și ironia, în legătură cu „cafeneaua").

baza: nu baza pe sinceritatea femeilor (AL, 19 Iulie 1936, 7, 1). Construit la fel cu sinonimul, mult mai răspândit, *a pune bază.* Se poate afirma că *baza,* așa cum apare în acest citat, este a l t verb decât *a se baza:* n'a rezultat din aspectul reflexiv, ci e un derivat nou dela *bază.* Cf. și *bazează meseria lor pe un substrat* mai mult intelectual (VR, Nov. 1937, 98).

bâzâi: bâzâindu-se pe nară (EO I, 217).

bâlbâi: în vorbirea muntenească și, mai ales, în limbajul actorilor de pretutindeni, *a se bâlbâi* 'a vorbi neînțeles, a se încurca la vorbă, a-și debita prost rolul (din necunoașterea textului sau de emoție)'. Cf. și *bâlbâindu-mi în urmă înjurături* (AL, 30 Oct. 1938, 9, 4), care pare a reprezenta, cel puțin teoretic, faza intermediară între intransitivul *bâlbâi* 'a fi bâlbâit (a avea un anumit defect permanent la vorbă)' și reflexivul *a se bâlbâi.*

bizui: [prinderea probabilă] *este bizuită pe documente* (AL, 26 Maiu 1935, 9, 4). Influențat de *baza,* cu care seamănă și fonetic, așa că o încrucișare a lor nu-i exclusă.

bombăni: avea însă dreptul *să-l mai bombănească* (VR, Oct. 1938, 60). Cf. sinonimul *bodogăni,* care se construește și transitiv, apoi *a bate la cap pe cineva (cu vorba).*

bucura: mă bucură că vă place (AL, 3 Nov. 1935, 1, 7); *mă bucură că* măcar de data asta... (Nirv 94). Foarte des pentru *mă bucur, te bucuri,* etc. *că...* Prin elipsă din *mă bucură constatarea, vestea, faptul,* etc. *că...?* Sau influență străină (cf. germ. *es freut mich, dass...)?* V. mai departe, v. s. *mira.*

candida: (partidul) îl candidase 'îi pusese candidatura' (ziarele). Cf. *baza* de mai sus, cu care seamănă întru câtva în ce privește schimbarea funcțiunii.

capitula: sunt de mult capitulate de bună voie (VR, Febr.-Martie 1936, 46).

călători: călătorind meleagurile (PTA 82). Cf. *a umbla.*

căpia: Iac'așa *i-a căpiat nevestei!* (Răd II, 127). Contaminație între *a căpia* (intrans.) și *a-i veni nebunia, a i se năzări,* etc.

chibița: n'am chibițat nicio profesie (BP 438, 11).

clămpăni: înfulicau [bucăţile] repede, mozolindu-le şi *clămpănindu-le* (AL, 15 Sept. 1935, 1, 7).

clipi: clipind semn tainic (Petr 63).

coagula: sângele dintr'o rană *coagulează* (AL, 26 Iulie 1936, 9, 7).

continua: colaborarea se continuă (Ins II, 3, 647).

consulta: V. consultă pe bolnav (EO II, 155). Aproape toată lumea spune astăzi *medicul consultă pe bolnav* în loc de *bolnavul consultă pe medic* (adică 'îi cere s f a t u r i, instrucţii, etc.'). Inversarea raportului dintre subiect şi obiect trebue să fi având drept punct de plecare subst. *consultaţie*, cu sensul lui oarecum neutru, care poate fi simţit ca referindu-se, în ce priveşte 'autorul', şi la medic şi la pacient. Nu ştiu dacă în limbajul juridic *(a consulta un avocat)* acest verb a suferit aceeaşi schimbare a funcţiunii. Cred că nu. Probabil, pentrucă acolo formula e mult mai rar uzitată.

contrasta: pentru a le contrasta împreună (Ins II, 4, 93). Cf. *a (le) pune în contrast, a (le) opune*, etc.

cotiza: mai mulţi ofiţeri se *cotizează* (AL, 10 Iunie 1934, 8, 5); de multe ori, chiar *cotizându-se*, nu ajung să strângă cu ce să închirieze o încăpere (VR, Maiu 1939, 91). Aproape regulat aşa, din cauza înţelesului r e c i p r o c, pe care-l are verbul ('cotizăm', adică 'punem împreună, pentru un scop comun, anumite sume de bani').

crăpa: când va crăpa de ziuă (AL, 8 Sept. 1935, 4, 7). Contaminaţie semantică între *se crapă de ziuă* şi *mijeşte de ziuă)?*

cufunda: cufund [= mă cufund!] *în livada copilăriei* (AL, 24 Ian. 1937, 4, 6-7).

cugeta: nu *mă cugetam* că ele vor putea să fie vreodată tipărite (TAV 7); *să cugete* adânc *valoarea* vieţii (AL, 26 Dec. 1937, 11, 3). Prima construcţie se datoreşte, probabil, influenţei lui *a se gândi*. Dicţ. Acad. înregistrează forma reflexivă pentru Ardeal. Cât despre funcţiunea transitivă, o găsim numai în limba veche şi cu altă nuanţă semantică.

culmina: subiectul pe care apoi îl culminează (AL, 15 Aug. 1937, 2, 3-4).

da: specialiştii *s'au dat în petec* (CL, 6 Iulie 1935, 9, 3). Influenţa lui *a se da de gol, a se da în spectacol?* Ori necunoaşterea formulei consacrate?

degera: Şi l-au înnecat ploile, *l-au degerat îngheţurile* (AV 117).

delira: delirând biruinţa generalisimului (Rev. Bucovinei I, 252).

denatura: discuţiile *s'au denaturat* (Ins II, 4, 101). Cu pronume, acest verb se întrebuinţează numai în construcţii ca: *s'au denaturat, la măcelării, mari cantităţi de carne* (= au fost denaturate, adică făcute inapte pentru consumaţie). Tot aşa *se denaturează laptele* (când nu-i sănătos ori are apă, etc.). Cf. şi *spirt denaturat.* Autorul pare a se fi gândit la *degenera,* în ce priveşte sensul. A putut influenţa şi frc. *se dénaturer.*

depăşi: nu poate interesa pe niciun *spirit care vrea să depăşească* (RE 189). Aşa dar intransitiv. *Nu depăşeşte de şapte iugăre* (VR, Apr.-Maiu 1937, 66): contaminaţie între *depăşeşte şapte...* şi *trece de şapte...*

detuna: I. se încingea din nimic la zarvă, de *se detuna casa* (Nirv 56). Influenţat de *a se cutremura.*

dezerta: studenţii dezertează sălile de curs şi bibliotecile (ziarele). După frc. *déserter.* Cf. şi *deşerta,* care, din punct de vedere etimologic, este identic cu verbul franţuzesc şi se construeşte, întocmai ca acesta, cu un obiect direct.

durea: de ce *mă dor aceste gânduri?* (AL, 21 Aug. 1938, 3, 6). Obişnuit în stilul 'poetic'. Să se compare *mă doare rana, inima, sufletul,* etc.

echivala: aliaj care echivalează oţelul de resorturi (AL, 18 Aug. 1935); forţele agresoare *ar începe să echivaleze eventuala coaliţie* (VR, Ian. 1938, 93). Acest verb se întrebuinţează şi transitiv, dar numai în formula *a echivala o diplomă, un certificat,* etc. In citatele mele el este sinonim cu *a egala,* după care se va fi luat autorul.

emana: o concluzie *pe care s'o emane* însăşi acţiunea (AL, 24 Sept. 1934, 4, 7).

emancipa: să emancipeze şi masele sociale înspre o viaţă ordonată (VR, Nov.-Dec. 1934, 69). *Masele sociale* este subiect, nu obiect, cum s'ar putea crede. Aşa dar verbul are funcţiune intransitivă. De altfel sensul însuşi este mult modificat.

evada: ne vom evada (VR, Iulie 1937, 141); refugiu în care *se va evada* (AL, 6 Nov. 1938, 10, 2). După frc. *s'évader.*

excepta: un fenomen specific întregii societăţi *din care ţara*

noastră nu poate excepta (CL, 21 Sept. 1935, 2, 5). Influențat de *a face excepție* și cu însemnarea lui *a fi exceptat.*

extorca: să-l extorcheze de ceva parale (DA 241). Un fel de etimologie populară cu *stoarce*[1].

face. Iată un verb extrem de des întrebuințat. Ne așteptăm, deci, să-l întâlnim cu diverse funcțiuni „nouă", mai numeroase decât la altele. Așa și este. Astfel medicii îl construesc cu nume de boli ca obiecte directe: *a face o pneumonie, un cancer,* etc. 'a se îmbolnăvi de...' (< frc. *faire une maladie).* Din limbajul lor formula a fost adoptată și de alți oameni culți: *făcu cea dintâiu hemoptizie* (AL, 20 Sept. 1936, 2, 4). In acest exemplu formula și-a lărgit sensul, întru cât hemoptizia nu-i propriu zis o boală, ci simptomul unei boli. Vorbirea familiară cunoaște și ea uzuri recente, care merită a fi relevate. Jucătorii de cărți, de table, etc. se adresează unul altuia cu întrebarea: *Ei, te fac un tabinet?; Ce zici, te fac o tablă?,* etc., adică 'jucăm un tabinet, o partidă de table?', Cf. BrC 169: *vă fac un écarté?* Subt forma reflexivă apare, iarăși foarte des, cu înțelesul de 'a-și petrece timpul': *Ce vă faceți diseară?* 'ce (aveți de gând să) faceți diseară?' (stați acasă? vă duceți la teatru?, etc.)[2]. Laz 305: *Georgicule, măi băiete, ce te faci?* exprimă o nuanță întru câtva diferită (pare a fi sinonim cu 'ce faci?', 'ce ocupație ai?'). Cu un obiect direct ca *bani, carte,* etc. însemnează 'unde este...?', 'ce-ai făcut cu...': *ce făcuse oare biletul?* (Răzb 59). Particularitate extrem de răspândită a vorbirii familiare muntenești. Reflexiv, este sinonim cu *a se cădea: Se face să merg așa?* (OC 62). Produs al contaminației lui *face să merg așa* cu *se cade (se cuvine) să merg așa.*

fluiera: Și eu *mă fluier,* răzimat pe bâtă și pe infinit (PTA 16).

fugări: neputându-se deprinde cu munca..., *s'a fugărit aici în oraș* (AL, 20 Nov. 1938, 3, 1). Influențat de *a se refugia?* Ori simțit, în mod strict, ca un derivat dela *fugar,* cu sensul, adică, de 'a deveni fugar'?

galopa: faima lui galopă ținutul (AL, 24 Oct. 1937, 4, 3). Cf. mai sus *a alerga,* apoi *a galopa un cal* 'a-l mâna în galop'.

gândi. La fel cu *a cugeta,* deja discutat, întâlnim și la sino-

[1] De altfel amândouă au aceeași origine (lat. *extorquere*), cu deosebirea că verbul nostru e moștenit, cel franțuzesc împrumutat (în sec. XIV).

[2] Reprezintă „traducerea" frc. *que devenez-vous ce soir?*

nimul lui, mai recent, dar mai răspândit, destule uzuri vrednice de a fi înregistrate. Cel mai interesant este funcţiunea lui transitivă, aşa dar fără pronumele reflexiv şi cu obiect direct: *gândeşte* în acelaşi cuvânt *amândouă aceste realităţi* (AL, 29 Maiu 1938, 6, 3); *gândise o asemenea jertfă* (Nastr 48); Ana aţipise şi în somn *gândise grija aceasta* (HYSt 130). Mai frecvent apare ca intransitiv: *cine ar fi gândit vreodată* (Ins I, 1, 508); *să nu gândiţi că...* (CL, 13 Iunie 1936, 7, 5); *nu gândesc o singură clipă că el doreşte...* (Ins II, 2, 500); *fără să gândesc că...* (AL, 21 Aug. 1938, 3, 3); *nu gândeşte decât să se retragă* (EL 481). Tot intransitiv, dar cu un obiect prepoziţional: *nu putea gândi cu inima uşoară la fiica...* (DA 376). Este sigur că, într'o anumită măsură, astfel de construcţii se datoresc influenţei lui *cugeta,* care, am văzut la timp, şi-a modelat el însuşi unele funcţiuni după *a se gândi.* Dar nu trebue să neglijăm amestecul sinonimelor frc. *penser,* germ. *denken,* în special pentru a ne explica lipsa pronumelui. Un caz aparte reprezintă acest citat: *...au fost odată poporul gânditorilor, dar cei de azi nu se mai gândesc deloc* (CL, 13 Iunie 1936, 7, 5), unde este posibil să avem a face cu o construcţie căutată în vederea unor efecte stilistice[1].

hazarda: hazardăm a face pronosticuri (VR, Ian. 1938, 136). Simţit ca sinonim cu *a îndrăzni,* eventual cu *a risca* şi construit ca acestea? Cf. şi frc. *hasarder de...* (intransitiv).

hoinări: curajul de *a-l hoinări cu maşina* (CL, 28 Dec. 1935, 4, 4). Cf. *a alerga, a călători,* notate mai sus, apoi *a zbura.*

icni: La fiecare întrebare..., îl scutura zdravăn, *icnindu-l de zid* (Luc 181).

incumba: sarcina ce i-o incumbă situaţia economică şi politică... (Man, 10 Iulie 1935, 7, 2). Acest verb este totdeauna intransitiv: *îmi incumbă sarcina*[2], etc. Autorul l-a perceput ca sinonim cu *a impune* şi de aceea s'a lăsat influenţat de sintaxa acestuia.

isca: apare foarte des ca activ şi transitiv. Se pare că începutul l-a făcut, în zilele noastre, T. Arghezi, pe care l-au urmat numeroşii săi imitatori. Dicţ. Acad. constată acest uz numai la „cărturari" (cel mai vechiu citat e din P. Maior, cel mai nou din Vlahuţă). Influenţat de *a stârni* şi alte sinonime.

---

[1] Ar fi trebuit *nu mai gândesc*, căci substantivului *gânditor* nu-i poate corespunde, ca sens, decât forma nepronominală a verbului, singura care înseamnă 'a cugeta, a medita, a filozofa'.

[2] La fel frc. *incomber à qqn.*, care i-a servit ca model.

ivi: nicio statue nu-ţi iveşte pasul (VR, Apr. 1939, 5, în vers); *eu am ivit cuvinte potrivite (*TAV 9). Numai limba veche cunoaşte funcţiunea aceasta.

iubi: întrebuinţat adesea cu sens perfectiv, ca şi cum ar fi vorba de o acţiune momentană. Am notat un singur exemplu din atâtea altele: Văzând-o, nu numai că *o iubise brusc,* dar i se făcuse imediat dor de ea (HYSt 39). Asimilat cu „sinonimele" *a se îndrăgosti, a-i fi drag* ş. a. Cf., mai încolo, *a urî.*

izbuti. Se construeşte aproape obişnuit ca un verb transitiv: Şi-a pus de gând *să o izbutească* (AL, 7 Iulie 1935, 4, 3); *izbutind un vis puternic* (AL, 22 Dec. 1935, 9, 5); *autorul a izbutit un studiu* (AL, 18 Iulie 1937, 16, 2); *pentru a izbuti această pregătire* (Azi, 26 Iunie 1940, 4, 6); dacă *ar izbuti fuga* definitivă *din târg* (Act 39). Când şi când întâlnim construcţia cu dativul persoanei: *foaia* lor de leuştean anul acesta *ţi-a izbutit* (AL, 6 Oct. 1935, 1, 1); *îmi izbutise* (IP 15). V. explicaţia dată mai departe s. v. *reuşi,* sinonimul acestuia.

îmbulzi: străzile *erau îmbulzite de* o mulţime zgomotoasă (AL, 25 Iulie 1937, 10, 3); recepţiile acestea *sunt tot atât de îmbulzite* (AL, 15 Aug. 1937, 17, 1).

împiedeca: îşi împiedecă piciorul stâng de prag (Petr 187). Cf. *a împiedeca pe cineva dela o acţiune,* apoi *a împiedeca un cal* 'a-i pune piedeca, pentruca să nu fugă'.

înamora: această frumuseţă de bărbat, care *putea încă să înamoreze* (Fig. 27), cu sensul de 'a provoca amorul, a face să se îndrăgostească'.

încăpea: puţinul înţeles pe care pot *să-l încapă dimensiunile* (VR, Sept. 1934, 68); forma nouă care *să-l încapă* (AL, 25 Aug. 1935, 1, 2); orăşelul *gata să încapă un eveniment* (AL, 9 Maiu 1937, 7, 1). Cf. şi *nu se mai încăpea în piele* (AL, 9 Aug. 1936, 4, 3). Dicţ. Acad. dă citate numeroase, pentru funcţiunea transitivă, nu numai din literatura veche, ci şi din autori moderni. Cred totuşi că uzul actual nu-i o continuare directă a celui anterior. Cât despre *nu se încăpea în piele,* trebue să-l socotim drept o simplă inadvertenţă (pentru *nu* sau *nu-şi încăpea în...*, adică 'nu încăpea în pielea sa'). Cf. şi cele spuse la pag. 268, s. v. *piele.*

închipui. Constatăm o situaţie asemănătoare cu aceea dela *a gândi,* în sensul că locul formei obişnuite, consacrate prin tradiţie, cu pronumele reflexiv (de dativ), tinde să-l ia forma fără

pronume, având funcțiune transitivă (la fel cu cea pronominală) și intransitivă. De pildă: *Goethe închipue un mit al artei* (VR, 15 Maiu 1934, 20); *închipuiți un mare actor* (Ins II, 2, 514); *nu pot s'o închipuiu pe Marta* (OC 17); *nimeni* în jurul meu *n'a închipuit* (AL, 15 Iulie 1937, 6, 3); *oricine ar fi închipuit* (VR, Sept.-Nov. 1936, 25); *preferă să închipue* (ibid. 26); *N. nu putea închipui* defel (Răd II, 433). Cf. și *este închipuit a se întoarce noaptea* (VR, Aug.-Sept. 1937, 31). Pentru funcțiunea transitivă (și cu acelaşi sens [1]), Dicț. Acad. dă exemple relativ vechi (cele mai recente aparțin primei jumătăți a sec. XIX). De aceea trebue să admitem că astăzi avem a face cu o influență străină. Dovadă sinonimul *a imagina*, care se construește la fel [2]: a unui singur Dumnezeu, pe care însă *l-au imaginat a fi sectar* (Ins II, 3, 674); *îl imaginam..., cu chipul lui frumos* (OC 36). După frc. *imaginer quelque chose* [3]. Cf. și *dacă nu cumva ar fi imaginat că...* (VR, Sept.-Nov. 1936, 26). Altă inovație constă în substituirea reflexivului de dativ prin cel de acuzativ, pe care o cunosc și din vorbirea familiară muntenească, unde mi se pare oarecum general răspândită, apoi din graiul meu de acasă (sudul Moldovei). In *Mă închipuiu* de acum în fața doamnei Alba... (DA 99), *D-ra Mili se închipue femeie tânără* (NM 320) verbul acesta este, de fapt, activ (*mă* și *se* nu stau pentru *îmi*, resp. *își*, ci funcționează ca obiecte directe: '(mă) închipuiu pe mine, (se) închipue pe sine').

încremeni: cum îl încremenise un glonț (Laz 31). Cf. mai departe *a înmărmuri* [4].

încrucișa: alt convoiu pe care *l-am încrucișat* (DO 210) [4].

îndrăzni: a îndrăznit inovația unei multiplicări de decoruri (CL, 3 Oct. 1936, 6, 3). După frc. *oser* (și *hasarder*).

înfometa: aliment *după care înfometează* mereu (Man, 25 Ian. 1936, 5, 5). Influențat de „sinonimul" *a flămânzi*.

înlăcrima: arsura luminii *care-mi înlăcrima ochii* (AL, 6 Oct. 1935, 7, 6).

---

[1] Căci cu alte sensuri, de ex. 'a înjgheba, a întocmi, etc.', îl găsim și în limba actuală.

[2] De fapt a c e s t a a influențat, măcar în parte, pe *a închipui*.

[3] Obiectul direct este totdeauna un nume de lucru, ceea ce înseamnă că prezența, la noi, și a unui nume de ființă pe lângă *a imagina* (și *a închipui*) este o inovație românească. Frc. *imaginer* are (chiar mai des) și formă pronominală, nu însă și funcțiune intransitivă.

[4] Pentru ambele aceste verbe, Dicț. Acad. dă exemple de funcțiune transitivă, dar în alte condiții.

înmărmuri: oamenii... *s'au înmărmurit* de frumusețile adevărate, ca și de cele fățarnice (Ins II, 3, 231). Modelat după *a se uimi?* Cf. mai sus *a încremeni,* cu o ușoară deosebire funcțională.

înnopta: aveau să-l înnopteze pe drum (VR, Martie-Apr. 1935, 51). Dicț. Acad. înregistrează construcția activă pentru ținuturile de peste munți.

întreba: nimeni nu le [cărțile] *întreabă* (Ins, 15 Febr. 1936, 154). Cu sensul lui *a cere,* care va fi provocat această construcție. Dicț. Acad. o dă ca „aproape învechită". Autorul citat e Moldovean de nord și s'a lăsat influențat de graiul său local, care mai păstrează un arhaism privitor la acest verb, anume *a întreba de cineva* (pentru *a întreba pe cineva).*

învăța: n'a învățat copilul pentru nicio meserie (CL, 17 Aug. 1935, 2, 1). Greșală de limbă?

lenevi: lenevea cele din urmă dimineți de somn lung (1907 I, 104).

lipsi: însemnează că *[voi] lipsiți de perspectivă* (CL, 10 Martie 1935, 5, 1); *să lipsească de colegialitate* (Ins I, 1, 635); micile studii ale lui R. *nu lipseau de grație* (Ins, Iulie 1939, 158). Destul de frecvent. După frc. *manquer de...*[1]

luneca: valurile își *lunecau* repede *spinările* de subt fundul bărcuței (AL, 27 Oct. 1935, 7, 1).

manifesta: pentru *a se manifesta pe el însuși* (CL, 21 Dec. 1935, 6, 5). Se zice *a se manifesta,* dar fără obiect (direct sau indirect).

miorlăi: se miorlăi gazetarul (HM 114). Răspândit în vorbirea populară și familiară, fiind mai expresiv decât fără pronume *(Ce te miorlăi?; Nu te mai miorlăi!).* Cf. *a se crede* (cu sens activ), *a se râde,* etc., apoi, și mai ales, *a se scânci, a se văicări,* etc.

mira. Foarte des, impersonal (în ce privește subiectul): *te miră că* te-am iubit atât de mult (AL, 3 Martie 1935, 5, 4); *mă miră de ce n'a făcut apel* (VR, Mart.-Apr. 1935, 101); *mă miră că* nu l-ai întâlnit pe stradă (OC 232); și *nu te miră cum* i-am descântat eu? (Luc 224); *mă miară că...* (1907 I, 180); *să nu ne mire deci...* (PC 174). Cf. *atitudinea lui mă miră,* dar și frc. *cela m'é-*

[1] Cf... *nimeni nu trebue a mânca dela datoriile* ce ne impun solemnaminte pactul nostru fundamentale, sfânta Constituțiune...! *(O noapte furtunoasă).*

tonne, germ. *es wundert mich*. V. mai sus, s. v. *bucura*.

mişca: o cocoaşă care mişcă (VR, Ian. 1940, 3). Cf. (fam.) *mişcă de-aici!*, (milit.) *nu mişca!*, etc. Deosebire semantică între *cocoaşa mişcă* şi *cocoaşa se mişcă* (a doua formulă nici nu-i posibilă despre un subiect 'neanimat').

moleşi: pentru a nu moleşi în buna stare de care se bucură (VR, Nov. 1937, 109). Cf. *a lenevi*, notat mai sus.

naşte. Apare din ce în ce mai frecvent fără pronumele reflexiv, cu funcţiune intransitivă: dela un timp însă *în el născu un alt sentiment* (VR, 15 Maiu 1934, 31); *naşte întrebarea* (CL, 7 Martie 1936, 2, 1); *de aici naşte o corespondenţă* (CL, 23 Maiu 1936, 6, 3); *ideea de Dumnezeu naşte dintr*'o *contemplaţie* (PC 101) [1], dar şi cu funcţiune transitivă: este *dintre acelea care naşte* [sic!] *opinii* violent contradictorii (AL, 7 Iulie 1935, 9, 1); *un capitol de program* murind *naşte nenumărate altele* (VR, Aug.-Sept. 1937, 138); a problemelor *pe care le naşte* (VR, Febr. 1938, 133). Pretutindeni trebue invocată influenţa frc. *naître*, chiar când acest verb are ca obiect direct un nume de lucru, căci uzul tradiţional nu îngădue un asemenea obiect decât cu nume de fiinţe (şi subiectul la fel). Este drept că limba veche ar oferi puncte de sprijin pentru ceea ce eu consider aici o inovaţie, dar sunt convins că modelele publiciştilor actuali trebuesc căutate nu acolo, ci în limba franceză.

năpusti: iată însă că *năpustiră peste ţară* (AL, 20 Oct. 1935, 7, 3). După sinonimul (aproximativ!) *a năvăli*.

năvăli: lumina năvălită de după stor (AL, 17 Nov. 1935, 4, 7).

năzări: mi s'a năzărit chipul tanții Lisbeth (AL, 30 Maiu 1937, 5, 1); *un rost ce până acum doar îl năzăream* (DA 173). Ambele uzuri sunt izolate şi curioase, căci acest verb se construeşte, în mod obişnuit, impersonal *(mi se năzăreşte*, etc.).

necesita: pentru cei ce-l necesită (VR, Iulie-Aug. 1935, 30). După frc. *nécessiter quelqu'un* (sau *quelque chose)*.

obârşi: gândurile noastre mereu *le-am obârşi* (TAV 150). Cf. *a isca* şi *a ivi*, notate mai sus. Autorul e acelaşi.

odihni: el nu ar fi putut odihni în ruptul capului (VR, 30

---

[1] Deja A. Macedonski scria (1882) *toţi naştem poeţi*, iar înaintea lui atâţi scriitori din sec. XIX construiau la fel acest verb (în condiţii sintactice mai mult ori mai puţin diferite).

Apr. 1934, 12). Ca intransitiv, numai în formula mortuară *aici odihneşte...* Cred că-i vorba pretutindeni de influenţă străină (cf. frc. *reposer, ci-gît,* germ. *ruhen, hier ruht).* Titkin dă totuşi un citat popular ardelenesc. Să fie acelaşi caz ca la *chinuesc, trudesc* pentru *mă chinuesc, mă trudesc?* Formele fără pronume par mai expresive.

paraliza: parcă a paralizat (AL, 11 Apr. 1937, 9, 4). Mai răspândit decât *a se paraliza.*

părea. Amestec, contrar uzului, între aspectul pronominal şi cel fără pronume: bizarul erou *se pare cules* din fresca psihologică rusă (VR, Febr.-Martie 1936, 138); *îmi păreau să reprezinte* (VR, Iulie-Aug. 1935, 36).

plăcea: îşi auzea cadenţele vocii şi *se plăcea* (Gor 16). Cf. *a plăcea pe cineva.*

poposi: îmi poposeam privirea (VR, Ian. 1940, 38). Influenţat de *a odihni, a opri,* etc. *(îmi odihneam* sau *îmi opream privirea...).*

posomorî: îşi posomorî o figură de circumstanţă (DO 115).

poticni: nu-şi poticnea Pegasul pentru atât (CS 383). Cf. *a împiedeca, a opri,* etc., mai mult ori mai puţin sinonime.

preta: există plante *care pretează la formaţiunea* a noi varietăţi vegetale (AL, 9 Iunie 1935, 2, 4). După frc. *prêter à quelque chose.* Construcţia obişnuită este, la noi, cea pronominală, care există, de altfel, şi în franţuzeşte.

pretinde: Germania *pretinde la noi poziţii* (VR, Martie 1938, 98); *poate pretinde la titlul...* (VR, Maiu 1938, 133). Cf. frc. *prétendre à* şi rom. *a avea pretenţii la...*

răcni: a început *să răcnească tot felul de acuzaţii* (AL, 30 Oct. 1939, 1, 2); *răcnind ultima ştire* (Nirv 211). Influenţat de „sinonimele“ *a chema, a striga,* etc., care sunt (şi) transitive. V. mai departe *a ţipa.*

răsufla: care îşi răsuflă, în nasul lui Charlot, *preaplinul de usturoiu* (AL, 26 Apr. 1936, 8, 6). După *a sufla.*

rezema: economia reazimă pe producţie (Mih. Manoilescu).

refera: cartea pe care am referat-o (Ins, Febr. 1940, 404); *ele au fost referate* (ibid. 412). Foarte răspândită această construcţie (în loc de *cartea despre care am referat)* în limbajul studenţilor (care fac... referate), al asistenţilor universitari, etc., foarte probabil şi în al funcţionarilor de birou.

refuza: ea se refuză oricărei sensibilități (VR, Aug.-Sept. 1937, 69); *s'a refuzat realităților* imediate (VR, Maiu 1938, 25); *Emilia i se va refuza* pentru totdeauna (Petr 124); *F. se refuză acestui rol* (Zw 142). Aproape general, la anumiți publiciști. După frc. *se refuser à...*

releva: fenomene care *relevă dela irațional* (GV, 15 Iunie 1935, 32). Mult mai frecvent decât pare a rezulta din acest singur citat. Influența frc. *relever de* 'a atârna de'.

repercuta: ceea ce în mod fatal *repercutează în acelaşi sens* (VR, Iulie-Aug. 1935, 28). Obişnuit, construcție pronominală (cu *se).*

retracta: cerându-i *să se retracteze* (Ins, 1 Ian. 1936, 16). După frc. *se rétracter,* pe care totuşi uzul consacrat îl redă în româneşte prin varianta fără pronume (şi fără obiect direct): *retractez = retractez ce-am spus.*

reuşi. Am dat mai sus numeroase citate pentru funcțiunea transitivă, ca şi pentru cea impersonală, a sinonimului „neaoş", *a izbuti.* Exemplele pentru *reuşi,* găsite de mine în scrisul nostru contimporan, sunt şi mai multe, lucru firesc, întru cât neologismul se întrebuințează mai des, indiferent de aspectul construcției. De pildă (transitiv): aş voi, bine înțeles, *să pot să o reuşesc* (AL, 28 Oct. 1934, 1, 1); şi mai puțin încă cei *care s'o reuşească* (AL, 1 Dec. 1935, 1, 7); aveam ambiția *să reuşesc fumul ce ieşea pe coş* (AL, 12 Ian. 1936, 1, 7) [1]; *cum a reuşit-o Chateaubriand* (Ins II, 3, 1053); *D. Ş. n'a reuşit acest lucru* (AL, 19 Dec. 1937, 12, 4); .... cu cât *a reuşit o traducere* în versuri (AL, 15 Maiu 1938, 16, 2); o adevărată arlechinadă *pe care D-l M. o reuşea* (RFR, Aug. 1938, 397); H. Tr. *n'a reuşit-o* [metoda] *pe deplin* (Azi, 21 Apr. 1940, 7, 6); *a reuşit aci câteva tipuri* (VR, Iulie 1940, 105); dacă acest lucru *nu l-a putut reuşi* (Val 148); (impersonal): *şi-i reuşise* (AL, 12 Sept. 1937, 14, 1) [2]. Cred că marea majoritate a Românilor culți de astăzi aşa întrebuințează acest verb (şi pe sinonimul *a izbuti).* Construcția transitivă este produsul influenței franceze: *réussir quelque chose.* Trebue precizat că funcțiunea obişnuită a etimonului francez este cea intransitivă, exact cum

[1] Vorbeşte un pictor, care dorea să reuşească a reda cu penelul fumul aruncat afară prin hornul sobei!

[2] Cf. şi *în sfârşit i-au izbândit* (CS 65), care poate fi echivoc, căci *a izbândi* se construeşte cu un obiect direct personal (*i-au izbândit pe ei*).

cere uzul românesc mai vechiu (și pe care-l respectă încă mulți conaționali de-ai noștri). Aceasta probează că și în franțuzește funcțiunea transitivă s'a ivit relativ târziu, ceea ce pare a corespunde cu apariția recentă a fenomenului din limba noastră. Cât despre modelul lui *îmi reușește*, care se bucură de o circulație mai puțin largă, de unde ar rezulta că are o vrâstă încă fragedă, el este germ. *es gelingt mir...*

risca: care din domnii dela Primărie... se va risca să-și poarte pașii catifelați (VR, Sept. 1938, 24). După frc. *se risquer* 'a îndrăzni, a avea curajul'.

râde: am văzut, în capit. IV, pag. 307, că acest verb este însoțit foarte des de *își*, tinzând astfel să capete funcțiune medială.

sălășlui: cămăruța *care a sălășluit pe Eminescu* (într'o foaie literară de provincie).

schimba. Numeroși publiciști și chiar scriitori propriu ziși construesc acest verb cu un obiect prepozițional (având pe *de* înainte): *a schimbat de rol* (AL, 10 Martie 1935, 5, 4); *schimbă mereu de meridian* (Ins I, 1, 674); de-acum încolo *schimbăm de crâșmă* (Ins II, 2, 321); *a schimbat de suveranitate* (Ins II, 4, 50); *schimbă de loc* (CS 99); *a schimbat de tactică* (ibid. 310); Pătru al D-tale *a schimbat de casă și de stăpân* (Luc 342); *schimbase de plan* (1907 I, 39). Este un caz extrem de interesant acesta, pentru a ilustra imitarea servilă a unei construcții străine, chiar în condiții care, unui Român cu simț pentru limba sa maternă, i se par imposibile. Căci este clar că cine spune *a schimba de cămașă*, etc. se ia după frc. *changer de chemise*, etc. Spre a complecta explicația, trebue să invoc (nu ca o... scuză, ci ca un punct de sprijin pentru răspândirea fenomenului) prezența lui *de* în formula pronominală consacrată *a se schimba de cămașă*. Următorul citat arată oarecum transiția dela construcția genuină la cea aici în discuție: *oamenii cinstiți se schimbă foarte greu de păreri* (VR, Aug. 1939, 98), un fel de contaminație între amândouă [1].

scrie: altă dată vom putea poate *scrie mecanismul poetic* al acestui Villon (VR, Iul.-Aug. 1935, 74).

scrâșni: scrâșnindu-și dinții (AL, 6 Nov. 1938, 7, 1). Va fi

[1] Cu *a schimba de* seamănă bine *a lipsi de* (v. mai sus), nu numai în ce privește originea și aspectul sintactic, ci și în amănuntul amintit chiar acum: cf. *a se lipsi de ceva.*

influențat *scrâșnirea dinților,* care pare a presupune existența unui obiect direct pe lângă verb *(dinților* fiind un genetiv obiectiv)?

servi: ca s'o servească [fundătura] *drept azil* (CL, 19 Oct. 1935, 5, 3). Contaminație cu *a (o) folosi, a (o) utiliza* (cf. și *a se folosi de...* paralel cu *a se servi de...).*

sfădi: mama îl sfădea câteodată (AL, 6 Nov. 1938, 3, 2). Cf. sinonimul *a certa,* care se construește și pronominal și transitiv.

sfătui: în consecință sfătuia părăsirea luptelor sterile (COp, I, 161). După frc. *conseiller quelque chose (à quelqu'un).*

sinchisi: bunul mers al lumii *nu sinchisea pe nimeni* (CL, 16 Febr. 1935, 5, 1). Subt influența lui *a emoționa, a îngrijora,* etc., cu care seamănă bine ca sens (cf. *mă sinchisesc...* și *mă emoționez, mă îngrijorez de ceva).*

sparge: talazurile ce sparg și se aștern pe stâncă (VR, Oct. 1937, 16). Se spune despre *un abces,* etc. că *sparge* (în loc de *se sparge).*

spumega: îi vedeai zbaturile spumegând apa Dunării (AL, 6 Nov. 1938, 7, 2).

stagna: o încrucișare de drumuri *care-i stagnează posibilitățile* (AL, 5 Maiu 1935, 3, 1); legile de represiune *să stagneze progresul* (CL, 8 Iunie 1935, 2, 7); *cel de produse fabricate complect stagnat* (CL, 28 Dec. 1935, 5, 2). Influențat, probabil, de *a împiedeca, a opri* și alte verbe, simțite ca „sinonime" de cine nu cunoaște bine înțelesul lui *stagna.*

străluci: de-și strălucește soarele iar fața? (Man, 25 Oct. 1935, 5, 2-3). Contaminație cu *a-și arăta fața?*

striga: strigau arătarea scriitorilor (Ins II, 3, 784), adică 'cereau cu glas tare, cereau... strigând'. Cf. mai sus *a răcni.*

studia: N., studiat în Germania (LR, 12 Sept. 1938). Influențat de *școlit* (> germ. *geschult)* al Bucovinenilor? Sau modelat după *băut, înfipt, înțepat* și alte participii trecute (pasive!) cu sens activ?

sufoca: sufocând de căldură (AL, 25 Apr. 1937, 14, 3). Cf. frc. *suffoquer (de colère,* etc.).

sugera: nu ne sugera câtuși de puțin (CL, 9 Iunie 1934, 9, 2); dacă mai mulți suferinzi se alătură, *sugerându-se reciproc...* (Ins II, 3, 560).

supraviețui: necesitatea de a se supraviețui (AL, 29 Sept.

1935, 2, 7); *cei ce-l vor supravieţui* (AL, 27 Oct. 1935, 9, 3). Construcţia obişnuită este cu dativul[1]. Trecerea la aceea cu acuzativul o putem simţi într'un exemplu ca acesta: *unui om supravieţuit lui însuşi* (CL, 23 Maiu 1936, 6, 6-7), unde participiul trecut presupune o funcţiune transitivă. Cf. frc. *survivre à soi-même*, sinonim cu *se survivre* 'a cădea în mintea copiilor'.

şedea: precum se şade unui poet (VR, Febr.-Martie 1936, 14); *cum i se şedea* (AL, 1 Martie 1936, 3, 6); *nu mi s'ar şedea* (VR, Apr.-Maiu 1936, 25). Această construcţie, născută printr'un amestec a lui *îmi şade (bine, rău,* etc. *o haină, o atitudine* ş. a.) şi *se cade, se cuvine* (sinonime cu *şade*, atunci când acesta are o semnificaţie morală: *nu şade bine, şade rău*, etc. *să te porţi aşa)*, este general răspândită în Moldova de nord. Toate citatele provin dela autori originari din această regiune.

şuvoi: îl va şuvoi în obraz aerul viu (1907 II, 28).

tăbărî: vru s'o tabere (AL, 30 Oct. 1938, 9, 4). Cf. *a năpusti* şi *a năvăli*, notate mai sus.

tăcea: le tace şi nu le va spune (CL, 9 Nov. 1935, 1, 2); *cuvântul pe care îl tăcuseră* (CL, 25 Ian. 1936, 5, 2); *suntem surprinşi că-l tac* [acest lucru] (AL, 14 Martie 1937, 2, 5); *a tăcea o convingere* (AL, 22 Aug. 1937, 3, 1); ştia multe şi *trebuia să le tacă* (VR, Sept. 1938, 36); lucruri pe care ar trebui *să le taci* (VR, Febr. 1939, 12). Cum vedem, construcţia cu obiect direct a acestui verb este foarte răspândită. După frc. *taire une chose*, care a putut influenţa cu atât mai uşor pe unii Români, cu cât lui *a tăcea* al nostru, întrebuinţat regulat ca intransitiv, îi corespunde în franţuzeşte *se taire*.

teme: pe Dumnezeu a învăţat să-l cunoască şi *să-l teamă* (VR, 30 Apr. 1934, 10; cf. şi pag. 12); această părăsire pe care *mulţi o tem* (AL, 30 Sept. 1934, 3, 3); pelerinajele noastre *n'o temeau* (RFR, Martie 1941, 625); nimeni *nu-l va mai teme* (ŢB 387); respecta pe Dia şi *temea pe Nory* (Răd I, 96); un lucru e *de care-l tem* (Trag 56); *pe mine, mamă, nu mă teme* (ibid. 64). Şi aici avem un caz asemănător cu al lui *a schimba* (v. mai sus), în sensul că arată ce putere neobişnuită exercită asupra Românilor, chiar când sunt poeţi mari şi „neaoşi", modelele străine. Se ştie că în vorbirea populară, pe care nu văd de ce n'ar cunoaşte-o oamenii culţi, mai ales scriitorii, fără a fi numai decât... dela ţară.

[1] Ca etimonul franţuzesc (*survivre à quelqu'un, à quelque chose*).

a teme pe cineva înseamnă 'a fi gelos'. Raportaţi acest înţeles la parte din citate şi vedeţi ce iese! Deastădată a putut influenţa nu numai frc. *craindre (quelqu'un, quelque chose)*, ci şi germ. *jemanden* (sau *etwas) fürchten.*

termina: coridorul termină în mare (CL, 27 Iulie 1935, 5, 5). Influenţat de sinonimul *a sfârşi*, care se întrebuinţează des şi fără *se*. Cf. apoi *continuă* al. de *se continuă*, etc.

ticăloşi: T. B. ticăloşie de moarte '...făcuse o ticăloşie'... (PB, 1937, nr. 5, 88). Cf. mai sus *a lenevi.*

tolăni: toată ziua tolănea (VR, 30 Apr. 1934, 11); [bacii] *tolănesc pe lână* (Ins II, 2, 840). Cf. *a lenevi, a odihni* ş. a.

transborda: N. transbordează dintr'un tren în altul (ziarele). Aici avem, probabil, şi un caz de creaţie verbală: dela *transbordare*, care cred că a existat înaintea verbului [1] şi a fost simţit (din cauza finalei) ca infinitiv, s'a derivat *a transborda.*

traversa: mă traversă strada (VR, Ian. 1938, 78).

trezi: deodată cu conştiinţa trezeşte şi conflictul (AL, 11 Iulie 1937, 6, 3). Cf. *a naşte* de mai sus. Poate că autorul dă chiar acest sens lui *a trezi.*

ţipa: o ţip pur şi simplu (CL, 9 Nov. 1935, 3, 6). Cf. *a răcni* şi *a striga*, deja notate.

uita. Afară de faptul înregistrat cu alt prilej, care arată că acest verb apare din ce în ce mai des cu pronumele reflexiv de dativ şi tinde astfel să capete o funcţiune medială, limba actuală mai cunoaşte o întrebuinţare foarte interesantă a lui tot ca reflexiv. Este vorba de pers. 4 imperativ. Alături de forma regulată *uitaţi-vă*, se aude la tot pasul, în vorbirea curentă (chiar a oamenilor culţi), *uitaţi.* Am găsit-o şi în limba scrisă, ceea ce dovedeşte marea ei răspândire: *ia uitaţi-l mă* (NM 82); *băieţi, uitaţi pe Robescu* (Răzb 337). Se poate să avem o influenţă a sinonimului *a privi*, dar ipoteza ar merge cel mult pentru cei care se folosesc obişnuit de acest verb. Căci vorbirea populară şi cea pur familiară nu cunosc pe *a privi* cu sensul lui *a se uita.* De aceea cred că explicaţia trebue căutată aiurea, mai ales că *uitaţi!* pentru *uitaţi-vă!* are aerul unei formule aproape periferice. Punctul de plecare este, cu siguranţă, *uite!* (şi cu obiect direct: *uite-l!, uite-o!)*, la care nu se mai simte existenţa pronumelui (< *uită-te!).*

[1] Ca termen tehnic în limbajul transporturilor *(călătorie cu transbordare).* Cf. frc. *transbordement.*

Persoanei II sing. „nereflexivă“ trebue să-i corespundă o pers. II plur. tot nereflexivă, aşa dar *uitaţi* (în loc de *uitaţi-vă*). Cu privire la amănuntele acestui proces psihologic sunt posibile unele interpretări pe care socot util să le enunţ, indiferent dacă ele corespund sau nu realităţii. *Uitaţi-vă!* poate părea câteodată nepoliticos, din cauza caracterului prea imperativ (cf. situaţia profesorului în faţa elevilor, a unui grad militar în faţa trupei, etc.). Lăsarea la o parte a pronumelui atenuiază mult lipsa de politeţă (reală sau presupusă), deşi nu *-vă* singur dă formulei tonul imperativ. Această impresie va fi intervenind şi altfel. Am spus că *uite* a rezultat din *uită-te*. Dar îl mai simt subiectele vorbitoare ca o formă a lui *uita?* Cred că majoritatea văd în el, mai degrabă, o interjecţie, aş adăuga verbală (de felul lui *haide!*, plur. *haideţi!*), aptă de a primi dezinenţele imperativului. *Uite!*, adresat unui partener căruia-i spunem *D-voastră*, este nepoliticos. Şi atunci, îi dăm aspect flexionar de plural: *uitaţi!* (ca *haideţi* dela *haide*). In această ipoteză, *uitaţi!* trebue considerat ca un „derivat“ al lui *uite!*, nu ca o formă fără pronume a lui *uitaţi-vă!*

umbla: să le umbli [şcolile] (Nastr 111). Cf. funcţiunea transitivă a lui *a alerga, a călători*, etc. şi formula *a umbla drumurile*.

urî. Intocmai ca *a iubi* (v. mai sus), acest verb se întrebuinţează cu sens perfectiv, momentan. Am notat, la întâmplare, un singur exemplu: temându-se că încordarea neîncetată o va îmbolnăvi, *Nadia îl urî* (AL, 13 Iunie 1937, 9, 4), dar oricine găseşte, în opere literare mai ales, construcţii similare.

vibra: cu mâinile vibrând rugăciunea (CL, 27 Iunie 1936, 6, 1).

vorbi: îi place să vorbească artă, literatură, politică, etc. Se spune şi se scrie foarte des aşa în loc de... *să vorbească despre...* Ne putem gândi şi la *a vorbi multe (şi de toate)*, etc, dar mai probabilă mi se pare influenţa frc. *parler affaires, littérature*, etc. (şi *causer peinture*, etc.).

vrea: într'o lucrare şcolastică, *cum se vrea manualul de faţă* (VR, Iunie 1939, 151). Aspectul pronominal al acestui verb ne întâmpină foarte des, mai ales cu un participiu trecut după el (v. mai departe paragraful despre „moduri“).

zbura: numeroşii pasageri *pe care i-am zburat* [vorbeşte un

aviator] (CL, 27 Iunie 1936, 7, 6). Cf. *a alerga, a călători, a umbla,* etc., înregistrate mai sus.

zgribuli: câțiva golănași zgribuleau din obișnuință (AL, 24 Maiu 1936, 3. 7). Influența sinonimului *a tremura.*

zvâcni: această... însetare de a trăi și a birui, *care-i zvâcnea* până la plesnet *arterele* (AN 148).

§ 2. Diverse construcții speciale. Intre cazurile care urmează și cele discutate în paragraful precedent nu există deosebiri prea mari. Unele din cele puse aici ar putea figura acolo, și invers. In consecință, acest paragraf trebue socotit ca un fel de anexă a celui dinainte.

ajuta: a ajutat discreditării (JL, 17 Sept. 1939, 2, 1); *a ajutat mult răspândirii* prin declamarea la serbări (JL, 24 Sept. 1939, 2, 1). Și cu dativul persoanei: *o întâmplare ce i-a ajutat să treacă pragul* (ziarele). In primele două cazuri, uzul tradițional recomandă construcția cu *la,* în ultimul, acuzativul. Răspândirea dativului stă în legătură și cu fenomenul discutat la pag. 280 urm., dar și cu influența germană *(jemandem helfen).* Trebue arătat că *a ajuta cuiva* se spune și în vorbirea populară, dar nu în condiții ca acelea din citatele precedente. Mai întâiu, după dativ urmează totdeauna un determinativ (verbal sau circumstanțial): *îi ajut să prășească* sau *la prășit, la coasă,* etc. Afară de asta, nuanța semantică diferă, căci formula are sensul 'prășesc alături de el și pentru el'. Dimpotrivă, *ajut pe cineva* (absolut) sau *ajut pe cineva să meargă* însemnează 'îi dau ajutor, contribuiu cu forțele sau mijloacele mele, pentru a-l pune în situația de a săvârși o acțiune (pe care n'o poate săvârși el însuși)'. Interesant este că frc. *aider* se construește exact la fel ca verbul nostru din vorbirea neinfluențată de modele străine.

aplica: deastădată *scriitorul se aplică asupra unui material* mai fragil (frecvent în publicații periodice ș. a.). După frc. *s'appliquer à quelque chose?* Sau subt influența lui *a se apleca,* atât de asemănător, mai ales ca sunete? [1] Sau, poate, datorită amândurora.

consta: aici constă și rolul istoric... (CL, 14 Sept. 1935, 6, 6). Contaminație între *aici stă...* și *în asta constă...*

fi. Imperfectul acestui verb se combină foarte des cu un conjunctiv în sintagme ca *era să cad, era să te lovești,* etc., care

[1] Printr'un fel de etimologie populară, care, în fond, este o etimologie... științifică, întru cât ambele verbe au aceeași origine.

au sensul frc. *j'ai failli tomber*, etc. M'am ocupat de această construcție și la „Morfologie", arătând că auxiliarul, care, conform uzului, trebue să-și păstreze neschimbată forma *(era)* la toate persoanele singularului și pluralului, apare astăzi la numeroși Români cu aspectele flexionare obișnuite, ca și cum acțiunea exprimată de verbul următor ar fi în funcțiune de subiectul ei. Iată câteva exemple din limba scrisă: *erau să fie* cât pe ce concentrate (Ins II, 3, 384); *erați* odată *să mă ucideți* (VR, Apr. 1938, 27); *erai să fii numit* (Cim 91). Aceasta dovedește o slăbire a simțului pentru raportul sintactic dintre cele două verbe și, în special, pentru caracterul impersonal al auxiliarului. Avem un fel de acord gramatical (de număr și persoană) prin atracție: aspectele morfologice ale verbului propriu zis „atrag" pe *era* precedent, făcându-l să-și modifice forma în concordanță cu ele. Să fi intervenit, în subsidiar, și o influență străină? N'ar fi exclus, dacă ținem seamă de faptul că fenomenul ne întâmpină și (poate mai ales) la oamenii culți.

ocupa. Insoțit de pronumele reflexiv, acest verb se construește în două feluri din punctul de vedere al determinativului circumstanțial: *mă ocup cu literatura*, să zicem, înseamnează 'am drept ocupație obișnuită literatura, sunt literat'; *mă ocup de literatură* 'studiez literatura (altora), sunt critic literar sau amator de literatură'. Prima formulă este decalcată după germ. *ich beschäftige mich mit etwas*, a doua după frc. *je m'occupe de quelque chose*. Această stare de lucruri începe să se modifice, în sensul că construcția cu *de* tinde să facă loc celeilalte, indiferent de nuanța semantică a verbului. Se impune să rezistăm la această tendință, care, dacă s'ar realiza definitiv, ar sărăci limba, făcând să dispară un mijloc de expresie precis și clar.

părea: părea mai puțin de zece ani (CL, 4 Ian. 1936, 4, 4). Influențat de *pare mai tânăr de 40 ani, mai bătrân de 50 ani*, etc., *pare mai bun decât este*, etc. Numai în asemenea condiții se poate omite verbul următor *(a fi, a avea* ș. a.).

preocupa: preocupați cu problemele sociale (VR, Iulie 1937, 105). Din cauza lui *a ocupa*, cu care seamănă bine și ca înțeles[1]. Spre deosebire însă de acesta, *preocupa* se construește într'un singur fel, și anume cu prepoz. *de* înaintea substantivului următor, conform prototipului francez *se préoccuper de quelque chose*.

[1] Mulți oameni le și confundă.

prostitua: sileşte lucrătoarele *să i se prostitueze* (CL. 29 Iunie 1935, 10, 5).

rata: îmi rata orice altă activitate (OC 12). Influenţat de *a reuşi,* opusul lui semantic? V. paragraful precedent.

răzbuna: să-şi răzbune astfel pe afurisitul (AL, 12 Maiu 1935, 6, 7). Foarte frecventă forma pronominală, ca la *a râde* şi *a uita,* discutate mai sus. Se poate spune că şi acest verb tinde să capete, obişnuit, funcţiune medială.

trebui. La „Morfologie" am înregistrat răspândirea tot mai mare a uzului potrivit căruia acest auxiliar de mod îşi schimbă forma după persoană şi număr. Iată exemple: *ai trebui să-mi fii* recunoscător (AL, 27 Maiu 1934, 4, 2); *vom trebui* mai departe... (VR, Oct. 1934, 45); pe care *am trebui să i-o bănuim* (VR, Iulie-Aug. 1935, 75); cum *trebuiaţi să mergeţi* (AL, 25 Aug. 1935, 7, 1); *am trebui să ne gândim* (VR, Ian. 1936, 69); *am trebuit să facem* (Ins, 15 Ian. 1936, 59); *vom trebui...* (Ins, 15 Sept. 1936, 174); *noi am trebuit...; noi trebuiam...* (Ins, 15 Nov. 1936, 434); *aş trebui să-l scutur* (ibid. 451); tu şi cei de-o seamă cu tine *aţi trebui ucişi* (CL, 20 Iulie 1937, 4, 3); *ai să trebue* [sic!] *să te culci...* (Act 72); *trebuirăm să suportăm* (EL 254). Pe lângă influenţa străină, pe care am invocat-o acolo, vor fi intervenit şi alte cauze. Printre ele, ceea ce am numit mai sus (s. v. *fi)* acord gramatical (sau flexionar) prin atracţie: persoana şi numărul formei verbului următor „atrag" după ele şi pe ale auxiliarului. De altfel a păstra nemodificat aspectul unui verb constitue o excepţie care pare subiectului vorbitor curioasă, mai ales într'un caz ca acesta, când invariabilul *trebue* este urmat de forme verbale perfect „regulate". — După acest auxiliar de mod uzul cere un conjunctiv sau un participiu trecut. Dacă sunt mai multe verbe, ele trebue să aibă toate aceeaşi formă, adică ori conjunctivul ori participiul. Prin urmare nu vom spune *ar trebui publicat în broşurică aparte şi să fie distribuit* (Ins II, 3, 142), ci *ar trebui publicat şi distribuit* sau... *să fie publicat şi distribuit.* De asemenea ne vom feri să întrebuinţăm prepoz. *de* înaintea participiului, cum fac numeroşi Moldoveni (în special cei din nordul ţării): *trebue spus, va trebui făcut,* etc. nu *trebue de spus, va trebui de făcut,* etc.[1]

ţinea: aici mirosul *nu ţine de putoare* (CL, 23 Iunie 1934, 5,

[1] Produs al contaminaţiei lui *trebue spus*, etc. cu *este de spus*, etc.

5). Construcția este destul de răspândită, chiar dacă n'am notat decât acest singur exemplu. De ex.: *atitudinea lui ține de prostie; explicațiile pe care le dă N. țin de poveste*, etc. Imitație după frc. *tenir de quelqu'un* (sau *de quelque chose)* 'a semăna cu cineva (sau cu ceva)'. Subt influența acestei formule s'a născut *a aparținea + de: emoția în poezia lui aparține de cunoaștere* (VR, Dec. 1936, 37; cf. și pag. 39); *rezultatul va aparține de obscur, de alogic* (ibid. 42).

urma. După modelul germ. *jemandem folgen*, mulți Români construesc acest verb cu dativul, chiar când obiectul e un nume de lucru: *urmez logicii; voiu urma principiilor stabilite*, etc. Uzul tradițional admite numai dativul persoanei, cu condiția ca verbul să aibă și un determinativ prepozițional, de pildă: *N. urmează lui M. la președinția consiliului de administrație*, deși acuzativul pare a fi preferat și în împrejurări de acestea. Sintaxa lui *a urma* seamănă destul de bine cu a lui *a ajuta* (v. mai sus).

§ 3. Moduri. Indicativul stă pentru infinitiv, de obiceiu în construcțiile introduse prin *înainte: înainte de-și părăsesc* leagănele (CL, 31 Aug. 1935, 5, 6); *înainte de a deschis ușa* (ibid. 6, 7); *înainte de ce putem găsi* un răspuns (VR, Sept.-Nov. 1936, 75); *înainte de s'au pus în mișcare* (IstA II, 64). Avem, de sigur, o influență străină, și anume germană *(bevor sie die Wiegen verlassen*, etc.), mai ales că autorii citați sunt ori Ardeleni (eventual Bucovineni) ori minoritari germanizanți. Este posibil să intervie, câteodată, și contaminația: *înainte de a părăsi + când părăsesc*. Oricare ar fi explicația, astfel de construcții sunt complect neromânești și de aceea trebuesc evitate cu orice preț[1].

O situație diferită avem în cazuri ca acestea: *E posibil că va începe* (DA 305); *mi-am propus că de acum am să fiu liniștită* (OC 99), care, fără a fi străine de sistemul limbii noastre, nu pot fi acceptate, din cauză că-s greoaie. Primul stă pentru *poate că va începe* sau *e posibil să înceapă* și a rezultat din amestecul acestora două. In celălalt, *mi-am propus* a fost simțit de autor ca perfect sinonim cu *mi-am spus*.

Ar mai fi de amintit formula muntenească *trebue că a venit*, care exprimă o nuanță deosebită de *trebue să fi venit*, și de aceea n'o putem condamna: *trebue că...'* 'este probabil că..., presupun

[1] Vezi și ceva mai încolo, unde-i vorba despre conjunctiv.

că...'; *trebue să*... mai conține ceva din sensul „imperativ", de necesitate, al lui *a trebui*.

Mai des întâlnim conjunctivul substituit altor moduri[1]. Indicativului: *îmi amintesc să fi cerut* (AL, 24 Iunie 1934, 5, 7); *a crezut să poată identifica* (Ins I, 1, 490); caută... *până să i se pară* zădarnic (AL, 15 Aug. 1937, 6, 4); *îmi face impresia să fie*... (VR, Dec. 1938, 116); *ne amintim să fi publicat* (CL, 5 Nov. 1939, 7, 5); nu cumva zvonul *să fi fost alimentat...?* (RFR, Apr. 1941, 186); *îmi amintesc să fi spus* (AMu 73); *mă bucuram să-i regăsesc* (IPA 41); *avea aerul să dojenească* pe cineva (ibid. 77). Deși puse împreună, aceste construcții nu seamănă toate în ce privește cauzele care le-au dat naștere. La cele mai multe avem a face cu influența aspectului lor negativ, unde conjunctivul este la locul lui: negația implică îndoială, nesiguranță, etc. din partea subiectului vorbitor, și conjunctivul este modul îndoielii, etc. De ex.: *nu-mi amintesc să fi cerut; n'a crezut să poată identifica; n'avea aerul să dojenească*, etc.[2] *Imi face impresia să fie* se datorește, cu siguranță, influenței lui *pare să fie* (despre care v. mai departe). Cred însă că s'au amestecat și modele străine, de pildă în cazul lui *a aminti, a crede* ș. a. Verbele corespunzătoare franțuzești cer după ele un infinitiv: *je me rappelle (d')avoir vu cela; je crois bien faire*. Și cum infinitivul este înlocuit la noi prin conjunctiv, imitarea construcțiilor franțuzești corespunzătoare a putut duce și ea la apariția acestui mod (pentru indicativ). De altfel frc. *croire* poate avea și un conjunctiv după el, în fraze negative și interogative: *je ne crois pas qu'il revienne; crois-tu qu'il revienne?* Oricum ar fi, se recomandă întrebuințarea indicativului, nu numai pentrucă îl cere sistemul lingvistic, ci și pentru altceva. Conjunctivul perfect este adesea echivoc, datorită faptului că-și păstrează

---

[1] Constatarea nu surprinde pe cei care-și amintesc că infinitivul, de pildă, a fost înlocuit, la noi, foarte des prin conjunctiv, că, prin urmare, acest mod și-a lărgit mult sfera de activitate.

[2] Sentimentul de îndoială, etc. a putut lucra și în cazul lui *nu cumva zvonul să fi...?*, măcar că aici era indicat viitorul II: *nu cumva zvonul va fi fost alimentat...?* Trebue să contăm și cu intenții stilistice, adică retorice. Așa mi se pare că sunt de interpretat fraze ca următoarele: *nu cumva să atârne „puterea dramatică" și „semnificațiile psihologice"... de puntea pe care...?* (Azi, 15 Oct. 1939, 4, 2); *nu cumva să fie între categoria tehnică a estetului și cealaltă pur socială... o interpenetrație?* (ibid.). Aici conjunctivul este cerut (subiectiv vorbind) de întrebare, iar întrebarea e retorică. Intru cât nu așteaptă răspuns, autorul recurge la ea numai pentru ca expresia să fie mai viguroasă, mai de efect.

neschimbat aspectul morfologic la ambele numere şi la toate persoanele. Astfel *îmi amintesc să fi cerut* poate fi interpretat in şase chipuri (bine înţeles, dacă contextul nu-i clar): '*îmi amintesc să fi cerut eu,... tu,... el,... noi,* etc. Iată un exemplu, foarte elocvent în acest sens, care arată că confuziile sunt posibile chiar cu prezentul conjunctivului: *Marta se rezemă de uşă. Ii era teamă să leşine, să cadă jos* (HYSt 338). Autorul vrea să spuie 'eroina se temea că va leşina', sau, dacă vrem să păstrăm modul incriminat, trebue să introducem negaţia: *îi era teamă să nu leşine, să nu cadă jos.*

Câteodată uzul îngădue şi indicativul şi conjunctivul, dar cu accepţii diferite: *ameninţă că reclamă* 'proferă ameninţări..., ameninţă cu o reclamaţie', alături de *ameninţă să cadă* 'este gata, în primejdie, etc. să cadă' (a doua formulă, după frc. *menacer de tomber,* cu infinitivul redat, ca de obiceiu la noi, prin conjunctiv). Dar şi aici întâlnim amestecul celor două moduri (şi anume conjunctivul pentru indicativ, adică tot influenţă străină): *ameninţă să se sinucidă* (AL, 3 Iunie 1936, 6, 4-5).

Mult mai obişnuit conjunctivul se substitue infinitivului, ceea ce nu surprinde, dat fiind că fenomenul s'a produs, într'o largă măsură, încă dela începuturile limbii noastre. Putem grupa faptele după verbul (sau alt cuvânt) care se construeşte cu un conjunctiv următor. Avem, mai întâiu, cazul extrem de frecvent, cu tendinţa de a se generaliza, al lui *a părea: nu părea să nutrească* simpatii (CL, 22 Febr. 1936, 7, 3-5); *părea să fi inaugurat* (AL, 15 Martie 1936, 6, 3); *nu pare însă să dorească* (Ins II, 4, 219); *autorul pare să cunoască bine* (VR, Aug.-Sept. 1937, 75); *părea să aparţie* obiectelor (OMD 197); *păreau să îngăimeze* (ibid. 294); *păreau să-l intereseze* (Cim 128); *nu părea să audă* (PBl 95); congresul din Berlin *părea să fie complect uitat* (EL 414). Explicaţia dată mai sus (pentru *îmi amintesc să...)* se potriveşte şi aici: pe de o parte influenţa construcţiilor negative (v. exemplele respective, care par oarecum „regulate", în comparaţie cu cele afirmative), pe de alta modelele străine (frc. *sembler* cere un infinitiv, pe care noi suntem înclinaţi să-l redăm prin conjunctiv, iar *paraître,* în fraze negative, este urmat de un conjunctiv). Trebue arătat numai că în multe din citatele făcute mai sus poate sta foarte bine şi indicativul. Dar între *pare* + indic. şi *pare* + conj. (adică infinitiv) există o deosebire semantică: cf. *pare că doarme* (= *parcă doarme,* cu *pare* + *că* aglutinaţi într'un fel de adverb)

'face impresia, are aparența unui om care doarme' (fără să doarmă totuși) și *pare a dormi* 'mi se pare, cred, bănuesc, etc. că doarme'.

Tot în această grupă trebuesc puse exemple în care conjunctivul atârnă de verbul *a pretinde*[1]: *pretinde* să fie științifică (Ins, 1 Oct. 1936, 309); cei care *pretind să le reprezinte și să le apere* (VR, Dec. 1937, 77). Asemănarea lor cu *pare* + conj. constă și în faptul că, afară de conjunctiv (= infinitiv), poate sta (cu înțeles diferit) și indicativul: *pretinde că...* 'susține, afirmă, etc. că...', *pretinde să...* 'are pretenția, dorința, etc. să...'. Deci și aici conjunctivul (= infinitivul) dă construcției o nuanță subiectivă, de îndoială, adică de neexistență reală, materială, a acțiunii. Intrebuințarea unuia sau a altuia din aceste două moduri[2] depinde de intențiile subiectului vorbitor, care se văd din context. Și alte verbe sau locuțiuni verbale exprimând atitudini similare se construesc la fel: devoții *credeau să fi câștigat* cauza (AL, 3 Apr. 1938, 10, 4); *recunoaște să fi descoperit* (CL, 4 Iulie 1936, 1, 1); din contră, *e încântată să privească* (AL, 12 Ian. 1936, 7, 1); *este foarte probabil să fie* aici izvorul (VR, Nov. 1934, 42), deși pretutindeni ar fi mai la locul lui indicativul decât infinitivul (și, evident, decât conjunctivul).

A doua grupă de construcții cu conjunctiv pentru infinitiv sunt cele temporale, introduse prin *înainte: înainte să treacă* pragul (AL, 12 Ian. 1936, 7, 1); *înainte să adorm* (Ins I, 1, 408); *înainte să termine* (VR, Ian. 1940, 50); Dunărea, *dinainte să pătrundă* în România (RFR, Martie 1941, 675). Poate rămânea și conjunctivul, dar numai precedat de *ca: înainte ca să treacă pragul*, etc. Totuși trebue să preferăm, fără șovăire, infinitivul: *înainte de a trece pragul*, etc.[3] (și să spunem *înainte de*, nu *dinainte de...)*.

Cazuri izolate: ca *să se împotrivească* cu succes *să fie molipsiți* (VR, 15 Apr. 1934, 69); *să fie oare o ironie... că această lucrare să fie* una din cele mai alese... (VR, Iulie-Aug. 1935, 107);

---

[1] Inrudit oarecum, din punct de vedere semantic (prin atitudinea subiectivă a vorbitorului), cu *a părea*.

[2] Unul e indicativul, celălalt infinitivul (n u echivalentul lui, nepotrivit, conjunctivul).

[3] Construcție temporală avem și în *Până când Reichstagul să fi hotărît ceva* (FL 275), numai că aici conjunctivul trebue păstrat, cu condiția de a înlocui pe *până când* prin *până* și de a modifica puțin topica: *până să fi hotărît Reichstagul ceva*. Putem pune însă și viitorul II: *Până când... va fi hotărît...*

sunt cruzimi care *fac să te îngrozească* (CL, 4 Ian. 1936, 5, 5); *nu poate fi de mirare... că apărătorii să fi vrut* (Ins I, 1, 341). In unele din ele nu-i posibil să punem infinitivul pentru conjunctiv, chiar dacă acesta însuşi este nepotrivit. Exemplele al doilea şi al patrulea sunt, cu siguranţă, traduceri sau imitaţii după modele franţuzeşti, cu *que* + subjonctivul, a căror conjuncţie a fost redată prin *să* în loc de *ca să*. Dar nici aşa nu căpătăm construcţii acceptabile. Trebue să înlocuim conjunctivul prin indicativ: *să fie oare o ironie că această lucrare este...; nu poate fi de mirare că apărătorii au vrut*[1]... Numai în primul citat conjunctivul stă pentru infinitiv: *ca să se împotrivească... a fi molipsiţi*. Cât despre *sunt cruzimi...*, avem un caz de stângăcie sintactică. Autorul a vrut să spuie sau *sunt cruzimi care nu fac decât să...* sau *sunt cruzimi care (te) fac să te îngrozeşti*[2].

Prilej de discuţie bogată oferă infinitivul, care, în ciuda concurenţei conjunctivului, se dovedeşte a fi foarte viguros în limba cultă, susţinut fiind, fără nicio îndoială, de modele străine. Căci vorbirea populară şi familiară preferă, în majoritatea cazurilor, conjunctivul.

Il găsim, mai întâiu, în locul altor moduri. Faţă de constatările şi aprecierile făcute până aici, ne aşteptăm ca infinitivul să se substitue, de preferinţă, conjunctivului. Aşa şi este. De ex.: *se mărgineşte de a registra* (CL, 11 Apr. 1936, 8, 2-3); *A. căuta a uita* paltonaşul ei vechiu (VR, Sept.-Nov. 1936, 26-27); *visa de a se face* ofiţer de marină (AL, 7 Nov. 1937, 3, 1); *îl pregătesc de-a putea* suferi (AL, 6 Febr. 1938, 3, 3); *eşti flămând de a te ridica* (Gor 263). Aproape pretutindeni avem a face cu imitarea frc. infin. + *de* (sau *à*). Exemple numeroase de infinitiv pentru conjunctiv figurează printre cele date mai jos, unde se iau în consideraţie alte fapte privitoare la această formă verbală.

Infinitivul în locul indicativului: *nu se poate flata de a-i cunoaşte* (VR, Aug.-Sept. 1937, 76); *la ce-i serveşte* acum *de a fi crezut* în inteligenţă (AL, 21 Nov. 1937, 16, 1); *foarte plictisită de a trebui* să îndeplinesc... (OC 116); *în noaptea de a fi* cucerit Bizanţul (PB, nr. 480, 5); în locul condiţionalului: *face un gest*

[1] De aceea s'ar fi cuvenit să le discut în alineatul privitor la substituirea indicativului prin conjunctiv.

[2] Ar mai fi de remarcat formula destul de răspândită: *din nevoia să facă economie (...să se poarte bine*, etc.), care-i produsul unei contaminaţii între *din nevoia de a face* ...şi *(avea, simţea*, etc.) *nevoie să facă*...

ca de-a se repezi în urma lui (AL, 23 Dec. 1934, 8, 7) [1]; în locul participiului prezent: *afectăm adesea de a lăuda* (AL, 3 Iunie 1934, 1, 4); *obosesc repede de a le urmări* (CL, 27 Iunie 1936, 4, 1); în locul imperativului: *a nu se murdări acest loc; a nu se pleca în afară; a se trage de mâner numai în caz de pericol*, etc. Acest fel de a vorbi a fost ridiculizat de Caragiale în schiţa *Ţal*, se pare şi cu succes practic, întru cât administraţia căilor ferate, de pildă, a renunţat la infinitiv în asemenea cazuri. Deseori stă şi pentru un substantiv, de fapt pentru un infinitiv lung substantivat, lucru firesc, care n'are nevoie de discuţie: contribuţia sa *consistând a descoperi* (AL, 17 Maiu 1936, 3, 7); *să se ocupe de a perfecţiona* lectura şi *înlătura* analfabetismul (AL, 2 Ian. 1938, 10, 4); *preocupându-se de a-şi susţine* punctul de vedere (VR, Dec. 1938, 184). V. şi mai departe (exemple de infinitiv cu *în* sau *la* înainte).

Influenţa străină, care se simte în cele mai multe din citatele precedente, trebue invocată şi pentru explicarea prezenţei lui *de* ca însoţitor al infinitivului, acolo unde acesta n'are nevoie de nicio prepoziţie sau stă pentru conjunctiv.

Distingem două situaţii, după funcţiunea sintactică a infinitivului. a) Obiect, nume predicativ, etc.: *nu se mulţumeşte de a fi descoperit* şi de *a o afirma* (CL, 10 Aug. 1935, 5, 3); *ameninţată de a fi cucerită* (Ins III, 6, 128); poporul *este socotit de a fi incapabil* (VR, Iulie 1937, 45); *nu pot evita de a fi* ceea ce sunt (ibid. 82); *nu îndrăzneşte de a combate* (VR, Oct. 1937, 38); *evit de a-l privi* în faţă (VR, Dec. 1937, 69); *încumetându-se de a o tălmăci* (AL, 18 Sept. 1938, 1, 1) [2]. b) Subiect: *de a reconstrui... şi de a găsi... este într'adevăr,* (VR, Iulie 1934, 43); *de a-i subvenţiona* pe agricultori... *este iarăşi o anomalie* (AL, 15 Iulie 1934, 9, 2); *de a alege* din întreaga literatură..., *îmi pare insuficient* (VR, Mart-Apr. 1935, 101); *e util de a o spune* (CL, 11 Apr. 1936, 8, 2-3); *e necesar de a organiza* (Ins II, 2, 672); *nimic nu era mai străin lui* D. decât *de a zugrăvi...* (Ins II, 3, 773); *mă interesează... de a şti* (Ins III, 6, 562); *de a se exprima bine... e posibil...* (Eminescu, ap. COp I, 175). Trebue să mă opresc puţin asupra exemplelor de subt b), al căror infinitiv se află la începutul construc-

[1] Infinitivul poate rămânea, dar cu *spre* (sau *pentru*) înainte: ...*ca spre a se repezi...* Totuşi trebue preferat condiţionalul.

[2] Cf. şi construcţia, foarte frecventă, *sunt obligat de a motiva atitudinea mea, de a preciza*, etc.

ției. Apariția lor m'a surprins prin noutate, căci nu-mi amintesc să le fi întâlnit cu 15-20 ani în urmă, dar și prin ciudățenie, dacă pot spune așa: *de*, chiar când e simțit ca netrebuincios, pare mai puțin curios înaintea unui infinitiv din mijlocul sau dela sfârșitul frazei. Și aceasta, pentrucă astfel de formule nu sunt necunoscute limbii noastre (bine înțeles, cu altă funcțiune, în special cu aceea de atribut: *nevoia de-a lupta, dorința de-a plăcea,* etc.). Surpriza mi-a fost mare și din altă cauză. Gândindu-mă, ca de obiceiu, la influența franceză, nu puteam găsi modelul acestei construcții, căci infinitivul cu valoare de subiect pus la începutul propoziției stă în franțuzește singur, fără nicio prepoziție. Ulterior am găsit, fără vreo intenție specială, două exemple care arată că este posibilă întrebuințarea acestui mod cu *de* înainte și atunci când el funcționează ca subiect și are poziție inițială: (parce qu'elle se rendait compte que) *d'être malheureuse l'empêchait de devenir un bon marchand de bois*[1]; (autre chose est) *d'étudier les organes et le fonctionnement* chez un animal, (autre chose) *d'étudier la façon* dont...[2] Cred totuși că modelul trebue căutat aiurea, și anume în limbile germană și engleză, unde *zu*, resp. *to* preced în mod obligator infinitivul, indiferent de funcțiunea și topica acestuia[3]. Dovadă, pentru influența germană, exemplul din Eminescu, apoi răspândirea construcției în special la Ardeleni. Pentru cea engleză ar vorbi prezența lui *to* la infinitiv în absolut toate împrejurările și faptul că unul din autorii noștri citați mai sus, care scrie regulat *de a* + infin. la începutul frazei (T. Cristureanu), a trăit, după cât știu, multă vreme în țările anglo-saxone[4].

Și alte prepoziții întovărășesc modul aici în discuție. Una din ele, și anume *prin*, s'a încetățenit aproape definitiv după verbele *a începe, a sfârși,* etc.[5]: *autorul începe prin a-și expune planul; oratorul sfârșește prin a declara,* etc. După frc. *il commence par présenter..., il finit par déclarer.* Oricât de răspândită ar fi această construcție, ea continuă să fie simțită ca neromânească, mai ales că mulți dintre noi o evită, înlocuind-o cu participiul pre-

---

[1] Intr'un roman tradus din englezește.

[2] A. Meillet, *Linguistique historique et linguistique générale* II, 34.

[3] In nemțește *zu* se lasă destul de des la o parte, între altele, dinaintea infinitivului subiect, dar există cazuri, numeroase, când prepoziția apare tocmai la această funcțiune.

[4] In *fără de a renunța* (Spm 88), *de* merge mai degrabă cu *fără* (cf. *fără de rost* alături de *fără rost, fără de lege — fără lege*, etc.).

[5] Cf. *la urma urmei cedase prin a-l primi de confident* (Petr 259).

zent: *autorul începe expunându-şi planul; oratorul sfârşeşte declarând...* Alt echivalent, şi acesta preferabil, este o construcţie substantivală: *începe cu expunerea...; sfârşeşte cu declaraţia...* etc.

Răspândit este şi infinitivul cu *în: a se complace în a trece* (AL, 24 Aug. 1935, 3, 5); *cel mai bun în a face* aceste genuri de pelicule (AL, 21 Sept. 1935, 6, 2); *s'au specializat în a demonstra* (CL, 5 Oct. 1935, 6, 3); inteligenţa *se poate cheltui şi în a administra* bunurile temporale (AL, 2 Febr. 1936, 3, 7); *au întârziat în a confirma* (CL, 25 Iulie 1936, 7, 2); *n'au făcut nicio dificultate în a-i acorda* dreptul (AL, 21 Febr. 1937, 15, 1); *nu este scrupulos în a respecta* (AL, 28 Aug. 1938, 2, 5); *eforturile regisorului în a face pe interpret* (AL, 2 Oct. 1938, 2, 4); *un paradox în a spune* (Nastr 15); găsind o *voluptate în a se aţâţa* (Cr 145). Punctul de plecare pentru această formulă, care se extinde, în ciuda aspectului ei cam ciudat, este, cred, echivalenţa sintactică şi semantică dintre infinitiv (forma substantivală a verbului) şi substantivul corespunzător (infinitivul lung al aceluiaşi verb sau un derivat dela tema acestuia). De aceea deseori putem (şi chiar trebue) să înlocuim pe *în* + infin. prin *în* + subst.: *s'au specializat în a demonstra — ...în demonstrarea...; se poate cheltui şi în a administra — ...în administrarea...; nu este scrupulos în a respecta — ...în respectarea*, etc.

La fel de neromânească şi de condamnabilă este construcţia *la* + infin. (în condiţii sintactice foarte asemănătoare cu cele arătate chiar acum): *merge până la a se contesta* (CL, 17 Aug. 1935, 6, 2); *nu are drept* la avere, la libertate şi nici *la a profita* de împrejurări (AL, 19 Iunie 1938, 4, 3); *aplică* necontenit *atenţia la a distinge* (VR, Maiu 1940, 126). Observaţiile făcute cu privire la *în* + infin. se potrivesc şi aici. Exemplul al doilea arată clar cum se poate întinde prepoziţia dela substantiv la infinitiv: *drept la avere, la libertate* şi *la a profita!*

In timpul din urmă apare insistent *pentru* + infin.: *le ştiu* pe din afară, *pentru a le fi auzit* de 2000 ori pe zi (AL, 28 Apr. 1935, 10, 3); *pentru a alege Lorena încă însemna* o dezrădăcinare (CL, Nov. 1935, 4, 4); trebue să fim *recunoscători pentru a nu fi eşuat* şi pentru, implicit, *a nu fi compromis...* (AL, 13 Febr. 1938, 17, 4); cere iertare nu *pentru a fi călcat* regulile, ci *pentru a nu fi reuşit...* (AL, 21 Aug. 1938, 2, 5); părerea *care, pentru a avea mare circulaţie, nu implică* neapărat şi o bază de adevăr (Azi,

30 Iunie 1940, 4, 1); a fost împuşcat, *pentru a nu fi făcut...* (IstA II, 169), etc. Este imitaţia, prin nimic justificată, a construcţiei franţuzeşti corespunzătoare, de ex.: *pour être riche il n'en est pas moins malheureux*. In româneşte, formula are un sens mai degrabă cauzal (cu nuanţă concesivă uneori), aşa că echivalentul ei obişnuit va fi *pentrucă* + indicativul (altădată *deşi*, cf. ultimul exemplu).[1]

Fiind o formă verbală impersonală, infinitivul nu poate avea subiect. Cu toate acestea îl întâlnim când şi când construit la fel cu celelalte moduri: *dar a impune noi* poetului idealul nostru (JL, 2 Iulie 1939, 2, 3). Prezenţa lui *noi* este, din punct de vedere strict gramatical, de prisos, ba chiar o „greşală", chiar dacă n'o simţim astfel (din cauza sinonimiei sintactice perfecte cu *dar ca să impunem noi...)*. Atunci de ce l-a pus autorul? Pentru contrastul, care trebuia subliniat, dintre „noi" (cititorii, etc.) şi poet.

Din nevoia de a „scurta" expresia se întrebuinţează două sau mai multe infinitive după acelaşi auxiliar de mod, fără repetarea acestuia: *poate socoti* aceste strofe ca proză curată *şi atribui* efectul artistic indiscutabil metricii savante (AL, 5 Iunie 1938, 5, 2); *nu putuse vedea nimic, înţelege nimic şi nici închipui* (Răd I, 261); *va uleia* cuvintele neadevărate *şi da alintare* tonului cerşetor (ibid. 339); până sunt conştient şi-mi *voiu putea explica* faptele, *judeca*, nu sunt nebun (Petr 235). Asemenea construcţii sunt şi neromâneşti şi confuze: infinitivele (dela al doilea încolo) pierd legătura cu auxiliarul şi din această cauză pot fi confundate cu alte forme verbale (indicativul prezent, imperfectul sau perfectul simplu, după caz), mai ales că nu-i posibil să aibă *a (a putea* nu cere prezenţa acestei prepoziţii înaintea infinitivului). Dar chiar când construcţia permite repetarea lui *a* se preferă omiterea lui, iarăşi în dauna clarităţii: *pentru a servi* cetăţenilor *şi satisface* anumite interese (AL, 7, Febr. 1937, 2, 4)[2].

Deoarece infinitivul şi conjunctivul sunt, în general, perfect echivalente, se întâmplă ca pe lângă acelaşi cuvânt sau aceeaşi locuţiune să stea un infinitiv şi apoi un conjunctiv: femeia are prea puţine *şanse de a-şi câştiga* pâinea *şi să ajungă* la situaţii

[1] In citatul penultim, construcţia incriminată (... *pentru a avea mare circulaţie...)* este absolut echivocă: autorul a vrut să spună... *pentrucă are mare circulaţie*..., iar, de fapt, el spune... *cu scopul de a avea mare circulaţie...)*.

[2] Exemple mai numeroase dau în cap. „Elipse".

(AL, 9 Oct. 1938, 2, 5). Nu trebue să procedăm așa, în nicio împrejurare, ci vom pune pretutindeni ori numai un mod ori numai pe celălalt.

Și participiul (e vorba de cel trecut) pare a se bucura astăzi de o circulație mai largă decât înainte. O particularitate caracteristică pentru stilul pe care l-aș putea numi dinamic, atât de agreat, mai cu seamă de tineri, este combinarea participiului trecut cu forma pronominală a unor verbe ca *a cere, a se cuveni, a vrea,* etc., având sensul lui *a trebui*. Astfel, în loc de *această problemă trebue cercetată serios* se spune *această problemă se cere* (sau *se vrea, se cuvine,* etc.). *serios cercetată.* Formula a prins foarte repede, fiindcă prezintă avantaje stilistice. In primul rând, subiectul (de obiceiu nume de lucru) căruia i se dă drept predicat o locuțiune verbală reflexivă este asimilat cu o ființă, așa dar 'personificat' (ca în operele poetice). Afară de asta, legarea directă a participiului de verbul precedent (fără intermediul lui *a fi: se vrea admirată* pentru *vrea să fie admirată)* mărește vigoarea construcției, adică expresivitatea ei. Dau toate exemplele culese de mine: pantofi care *se cer pingeluiți* (AL, 7 Apr. 1935, 7, 1); doruri ce *se năzuesc împlinite* (CL, 9 Iunie 1935, 3, 6); certificatul care *se cerea autentificat* (CL, 25 Maiu 1935, 2, 3); aceste cuvinte *se cer* cu tărie *rostite* (VR, Maiu-Iunie 1935, 45); onorata burghezie *se vrea stimată* ca atare (CL, 3 Aug. 1935, 7, 5); trăsnete *care se cer plesnite* (AL, 27 Oct. 1935, 3, 3); care *se vor trezite* (VR, Febr.-Martie 1936, 43); un lucru care *se impune relevat* (AL, 19 Apr. 1936, 1, 1); banalitățile *se cer îmbrăcate* în zvârcoliri impresionante (Ins II, 4, 511); *se cuvine* așa fel *construită* (ibid. 591); interese care *nu se vreau amenințate* (Ins II, 3, 780-1); *se cuvine acompaniată* de toba mare (Ins III, 5, 340); *s'ar fi cuvenit* neted *dezaprobată* (RFR, Febr. 1937, 386); *se cuvine citită* în întregime (VR, Martie 1939, 159); care *se merită analizat* (VR, Nov. 1939, 10); materiile care *se cer cunoscute* (Act 91); *se voia mai respectată* (Petr 204); toate *se cereau ascultate și înțelese* (DO 223) [1]. Să se compare și exemple ca acestea: celor *ce-și vor formată* individualitatea artistică (AL, 25 Oct. 1936, 3, 3); ariviști care

[1] După modelul participiilor, cu care sunt echivalente din punct de vedere sintactic, se construesc așa (mult mai rar însă) și adjectivele (sau locuțiunile adjectivale): *se voia darnic* (Act 26); ...*se vreau mai dihai* decât sunt (Ins II, 2, 607).

voiau transplantate în Rusia moravurile occidentale (CL, 28 Martie 1936, 6, 2); *o vor atașată* idealului (CL, 3 Aug. 1935, 7, 5); care *se cer să fie repetate* (BPed 180), apoi *se voia darnic* (v. mai jos, nota), despre care putem presupune că reprezintă, într'un mod sau altul, treceri dela uzul tradițional la inovația actuală. Penultimul *(se cer să fie repetate)* arată lămurit, deși numai parțial, una din căile pe care s'a putut ajunge la formula în discuție, și adică printr'o contaminație (între *se cere să fie repetate* 'lumea, rațiunea, etc. cere...' și *[ele] cer să fie repetate)*, combinată ulterior cu o „scurtare" a vorbei [1].

Asemănătoare, în multe privințe, cu cazurile de mai sus sunt acelea în care participiul trecut atârnă de verbul *a merita* [2]*:* o problemă care *merită dezbătută* (AL, 30 Sept. 1934, 8, 5); memoria lui Chendi *ar merita reîmprospătată* (AL, 28 Iulie 1935, 10, 1); *merită pomenit* numele (CL, 31 Aug. 1935, 4, 4). Și N. Iorga scria așa *(ar merita împrospătate)*.

Această formă verbală apare adesea cu *de* înainte. Câteodată după *a merita: merită de relevat* Neumark (VR, Iulie 1934, 95), sau după *a urma:* să spună tot ce știe și ce *urmează de sus* (Ins II, 3, 236), de obiceiu după *a trebui: trebue de răspuns* (CL, 21 Sept. 1935, 2, 4); *trebue de arătat* (CL, 28 Dec. 1935, 6, 1) și după *a da: i se dădu de înțeles* (VR, Ian. 1936, 59); domnul *dădu de înțeles* (AL, 8 Martie 1936, 6, 5); în fine *dă de înțeles* (EL 387). Astfel de construcții nu se explică pretutindeni în același chip. La *a trebui* avem a face, cum am mai arătat în altă parte, cu o contaminație: *trebue spus* + *este de spus* (cf. *nu este de mirat*, CR-M 10), care se întâlnește obișnuit la Moldoveni. Cât despre *a da*, întrebuințarea participiului cu *de* este consacrată în *dă de bănuit, dă de gândit*, etc. Acestea au influențat asupra lui *dă a înțelege*, transformându-l în *dă de înțeles*. Pentru celelalte trebue să admitem tot încrucișări de formule mai mult ori mai puțin înrudite semantic (de obiceiu intervine ideea 'necesității'). Oricum

---

[1] Nu știu dacă și în ce măsură va fi influențat frc. *se vouloir* + infin. *(la question se veut discuter sérieusement*, etc.). Date fiind slabele și puținele atingeri semantice ale participiului cu infinitivul, sunt dispus să cred că construcția franțuzească n'are amestec în producerea fenomenului nostru, chiar dacă în construcții ca *a se lăsa intimidat*, etc. participiul nostru corespunde unui infinitiv franțuzesc *(se laisser intimider)*.

[2] Cf., în lista precedentă, *care se merită analizat*, cu poziție mijlocie între *se vrea*, se cere, etc. *analizat* și cele următoare.

ar fi, se impune evitarea lor, chiar a lui *trebue de,* în ciuda răspândirii ei atât de largi.

Altă situație are participiul trecut care însoțește pe *a deveni:* biblioteca *deveni frecventată* (VR, Apr.-Maiu 1936, 72); ele *devin robite* economicește (VR, Dec. 1936, 72). Aici avem un fel de construcție pasivă, cu sens continuu sau durativ, dacă pot spune așa: între *fu frecventată* și *deveni frecventată* există o deosebire de durată a acțiunii (momentană în primul caz, 'prelungită' în al doilea). Asimilare a participiului trecut cu adjectivul (cf. *deveni mare, frumos,* etc.)? Influență din partea „sinonimului" *a ajunge,* care se întrebuințează cu un participiu după el (prin lăsarea la o parte a lui *a fi: blibioteca ajunsese frecventată < ajunsese a fi* sau *să fie frecventată)?* Greu de răspuns. Cf. și *vine* + part., foarte des în vorbirea populară și familiară (mai ales muntenească, dacă nu mă înșel): *haina vine tivită dublu pe margine,* etc.

Despre alte moduri nu este nimic deosebit de înregistrat. Doar greșeli de corespondență ca în exemplele acestea: Capitala *ar fi* la înălțime, *dacă vom grăbi* (VR, Nov.-Dec. 1934, 465); *dacă am privi..., vom vedea* (CL, 9 Nov. 1935, 7, 4). Tot condițional trebue și în partea a doua a acestor fraze, căci avem construcții ipotetice.

§ 4 Timpuri. Fapte puține, și mai toate ar putea figura în paragraful „corespondența timpurilor". Cel mai interesant este întrebuințarea imperfectului în locul prezentului. Legătura dintre ele o face ideia de durată: amândouă arată acțiuni 'neterminate', care durează (în momentul povestirii, prezentul, în trecut, imperfectul). De aici izvorăște posibilitatea, deci primejdia de a le confunda. Există anumite formule, de obiceiu cu valoare generală, al căror verb stă totdeauna la prezent, indiferent de aspectul temporal al celorlalte verbe din frază, de pildă: *în ce privește..., este drept (știut, constatat,* etc.) ș. a. Iată exemple care nu respectă acest uz (din cauza timpului celorlalte verbe):... aceasta *în ce privea ochiul* (CL, 7 Martie 1936, 4, 1); *a cunoscut în tot ceea ce privea* (Hr I, 480); *o înțelegea* pe Ana *în ce privea gustul* (Răd I, 16); Nory *se exalta, devenea* romantică, *în ce privea Dia* (ibid. 60); provincie care, *întru cât privea pe Români, n'avea* decât o singură clasă socială (CIst 447); *în ceea ce priveau* [sic!] trebu-

rile interne (IC 77)[1], etc.; *era drept* că baba îl *încurcase* (Răd I, 430)[2]; *i se părea că ținea* isonul (AL, 6 Iunie 1937, 7, 1)[3]; și *se întreba* pe unde *se afla* acum Otilia, *ce făcea, ce gândea* (EO II, 61)[4]; personalitatea nu *se putea să nu-l fi atras* pe E. L. (AL, 23 Iunie 1935, 4, 6)[5], etc.

In alte cazuri este vorba pur și simplu de greșeli sau, ceea ce-i aproape același lucru, de nerespectarea corespondenței timpurilor, care se datorește unei înțelegeri false a raportului cronologic dintre acțiunile respecttive. De pildă: cred că *nu sunt* eronat, *când voiu considera* (VR, Oct. 1934, 39); *când vom vorbi* de dinamismul unei frontiere, *nu trebue să înțelegem* (VR, Nov.-Dec. 1934, 70); inventarea civilizației *a fost datorită* nu atât unor persoane dotate... (Ins I, 1, 385); înviorarea pieței *a fost datorită*, în primul rând... (VR, Sept.-Nov. 1936, 96)[6]; deși *nu s'a fost realizat* tot ce se putea realiza (AL, 5 Sept. 1937, 14, 1)[7]; Mayerling, unde *se omorî* arhiducele, *a fost*, cu câțiva ani în urmă, teatrul dragostei lui H. W. (AL, 3 Apr. 1938, 13, 3)[8]; *de ce-or vorbi* unii oameni așa de mult? (AL, 5 Sept. 1937, 7, 3)[9].

CAP. VI: ADVERBUL.

Inovațiile privitoare la această parte de vorbire sunt, mai totdeauna, de natură semantică și funcțională. Nu găsim creații propriu zise, ci aproape numai uzuri deosebite ale adverbelor curent folosite de toată lumea. Ca de obiceiu, ele sunt, în parte, produsul unor influențe străine: după modelul sinonimelor franțuzești, nemțești, etc., cuvintele românești corespunzătoare apar cu

[1] „Inovația" e mult mai frecventă decât rezultă din citatele mele.
[2] Trebue *este drept...*
[3] *I se părea că ține...*
[4] Adv. *acum* cere prezentul, care se impune, de altfel, și fără el.
[5] Trebue ori ...*nu se poate să nu-l fi atras* ori ...*nu se putea să nu-l atragă*. Exemplul ne arată că fenomenul este, de fapt, produsul unei atracții, un fel de acord temporal între verbele celor două propoziții.
[6] Avem o contaminație între *este datorită* (mai bine, *se datorește)* și *a fost provocată, determinată*, etc.
[7] Autorul cunoaște mai-mult-ca-perfectul compus numai din auzite, de aceea nu știe să-l mânuiască.
[8] In loc de *omorî* trebue *s'a omorît* (ori *se omorîse*).
[9] Aici este mai degrabă o inadvertență modală: (*v*)*or vorbi* în loc de (*v*)*or fi vorbind*. Autorul a crezut că „prezentul" corespunzător prezumtivului sau potențialului trecut (*v*)*or fi vorbit* (ca formă, viitor II sau viitor perfect), este (*v*)*or vorbi* (viitor I sau viitor prezent).

funcțiuni nouă, necunoscute mai înainte. De cele mai multe ori însă avem a face cu abateri v o i t e dela normele tradiționale sau cu simple neglijențe individuale, așa dar, într'o anumită măsură, cu fapte de stil, care se pot totuși generaliza ori măcar răspândi la un mare număr de subiecte vorbitoare, cum vom constata adesea.

abia (și *deabia*). Foarte frecvent în vremea din urmă, având sensuri identice sau foarte asemănătoare cu ale lui *atunci, tocmai, tocmai atunci*, etc. Exemple: când mă văd, în sfârșit, servită, achit, îmi dă pachetul cu un „să-l purtați sănătoasă" și... *plec deabia păcălită* (AL, 23 Iunie 1935, 4, 5); mă odihnesc, pe urmă vin jos să mănânc și după *aceea abia mă culc cum se cade* (AL, 25 Aug. 1935, 7, 6); când îți strângi puțina energie..., te *năpădesc deabia fel de fel de gânduri* cicălitoare (ibid. 7, 1); *de unde abia a pornit conflictul* (Ins I, 1, 600); *acum abia era încurcată și rușinată* (VR, Febr.-Martie 1936, 46); adevăratul export de capital *își așteaptă deabia momentul* (VR, Aug. 1938, 106); puternic sunt eu și *am să devin d'abia d'acum încolo și mai puternic* (Ins, Aug. 1939, 307); asemenea temeri *ar trebui abia să-l hotărască* (Azi, 24 Martie 1940, 2, 2); excitându-l [intestinul], *abia exasperăm sistemul nervos* (într'o publicație medicală); când colo, *seara deabia s'a mărit* (ȚB 148), etc. Numai în foarte puține din citatele acestea adverbul nostru are un înțeles asemănător cu cel acceptat de toți Românii, pe când în marea lor majoritate el însemnează cu totul altceva, câteodată chiar contrariul. Avem pretutindeni influența germ. *erst* și *gerade*, primul cu nuanță mai mult temporală [1], celălalt pur modal [2]. Astfel *acum abia era încurcată* este germ. *jetzt erst war sie verlegen...*; ... *de unde abia a pornit conflictul* = germ. *wo der Konflikt gerade ausgebrochen ist*, etc. Cred că fenomenul s'a ivit în vorbirea Evreilor de limbă germană, și prin ei (în calitate de gazetari) a găsit acces și la Români. Inovația trebue combătută, fiindcă nu-i necesară.

aici... aici (pentru *aci... aci*): *aici în proză, aici în versuri* (Ins II, 4, 4); *aici un domn, aici o doamnă* (Cim 306). *Aici* își păstrează, în toate împrejurările, sensul strict local, pe când *aci... aci* (eventual *ici... ici*) are o nuanță temporală *(când... când)*, apoi, și mai ales, exprimă repetiția (cu aspect, secundar, de opoziție).

altcum (în loc de *altfel*): *este o problemă altcum complexă*

[1] Traductibil în românește prin *atunci. tocmai atunci.*
[2] Echivalentul românescului *tocmai.*

decât aceea... (VR, Oct. 1937, 101) [1]; *în opera sa de altcum foarte meritorie* (Ins, Apr. 1939, 107); *fiindcă altcum ar fi fost subliniate* (Ins, Iunie 1939, 577). Ardelenism. Cf. şi *altunde* pentru *în altă parte, aiurea.*

altfel. Un număr de publicişti, în frunte cu Cez. Petrescu, întrebuinţează des acest cuvânt (şi subt forma *în alt fel* sau *într'altfel)* cu un adjectiv (eventual cu un adverb) după el, prin urmare cu un sens diferit de cel consacrat şi în acelaşi timp complect necunoscut, ba chiar străin de tradiţia noastră lingvistică [2]: o cercetare a acestei mareţe şi bogate personalităţi..., *altfel impunătoare şi pasionat de interesantă decât* au creat-o (AL, 21 Iulie 1935, 2, 7); o problemă *cu totul altfel grea* (VR, Ian.-Martie 1937, 18); o vorbire *altfel moldovenească şi ţărănească decât* a lui Creangă (AL, 13 Martie 1938, 3, 1); *o altă Vienă într'altfel dragă* (CS 58); *un glas altfel plângăreţ* (ibid. 210); *era altceva, altfel învăluitor* (Luc 250); *alţi ochi, altfel dragi* (ibid. 295); *dar altfel străini* (ibid. 336); *cu privirea într'altfel răscolitoare* (ibid. 412); viaţa i-a rezervat Ginei *altceva, altfel hotărîtor* (DO 12); schimbarea era *mai adâncă* şi *altfel neprevăzută* (ibid. 165) [3]. Este imitaţia frc. *autrement* + adj. (sau adv.), cu valoare de comparativ, pe care însă rom. *altfel* n'o redă nici pe departe, din cauza sensului curent, atât de deosebit: *ceci est autrement important* 'aceasta este mult mai important'. — Altă particularitate a acestui adverb este următoarea. Fiind simţit ca cuvânt compus din *alt* şi subst. *fel,* apare de multe ori 'analizat', adică desfăcut în elementele lui alcătuitoare şi tratat ca o sintagmă propriu zisă (datorită şi influenţei lui *chip* sau *mod* [4], sinonime ale lui *fel):* ce face să se întâmple aşa şi *nu în alt fel?* (VR, 30 Iunie 1934, 62); *în alt fel se izolează* de mediu (CL, 3 Aug. 1935, 5, 2); *ea înşela în alt fel* (VR, Febr. 1939, 22); *mi s'au înfăţişat în alt fel* (1907 I, 330). Am scris pretutindeni substantivul separat de nedefinit, ceea ce nu face niciunul din autorii citaţi. Aceasta dovedeşte că, pentru ei, *altfel* precedat de *în* este perfect identic cu *altfel* singur, că, adică, acest cuvânt rămâne tot compus şi, deci, tot adverb. Urmează că prezenţa lui *în* este inutilă, şi tot aşa inovaţia ca atare.

---

[1] Pentru sensul lui *altcum,* cf. cele spuse s. v. *altfel.*

[2] Câteodată stă înaintea unei construcţii comparative, introdusă prin *decât* (sau *ca).*

[3] Cf. şi *este o problemă altcum complexă...,* notat ceva mai sus.

[4] Eventual a lui *gen, specie,* etc.

Poate că, de fapt, nu 'analiza' lui *altfel* a dus la această nouă formulă, ci „slăbiciunea" multor contimporani de-ai noştri, care preferă (nu văd pentru ce) variantele cu *în*, mai greoaie (şi mai puţin eufonice), ale unor adverbe ca: *contra, deajuns, destul, totdeauna,* etc. (cf. şi prepoz. *înspre* pentru *spre).*

aşa. Urmat de un adjectiv sau adverb, apare foarte des (mai ales în vorbirea femeilor) fără *de* după el: *erau aşa frumoşi, încât...* (AL, 7 Iulie 1935, 4, 1). Punctul de plecare va fi fost construcţia exclamativă: *era aşa frumos!*, care trebue însă şi ea să aibă prepoziţia înaintea adjectivului sau adverbului.

atât... dar şi (pentru... *cât şi): atât admiraţia, dar şi faptul...* (VR, Sept.-Nov. 1936, 5); *atât prin ridicolul lor, dar şi prin...* (Ins II, 3, 893); *atât de legile* de fier ale sistemului potrivnic, *dar şi de cele...* (Ins III, 5, 153). Contaminaţie, care trebue condamnată, între *atât..., cât...* şi *nu numai..., (ci) dar şi.* Căci se poate spune, la fel de bine şi cu acelaşi înţeles, *atât admiraţia, cât şi...; nu numai admiraţia, (ci) dar şi...* Dacă *atât* este precedat de o prepoziţie *(cu, pe,* etc.), *cât* va avea şi el înaintea lui aceeaşi prepoziţie. Aşadar nu vom spune *pe atât de aşteptată, cât de fericită* (Cr 91), ci... *pe cât de fericită.* Alt caz, şi mai criticabil, avem în: *era atât mai puternic decât ei, că toţi...* (CL, 9 Nov. 1935, 1, 2), care-i produsul unei confuzii între *atât de puternic..., că...* şi *mai puternic... decât...*

ca. Apare în locul altor cuvinte sau de prisos. a) In locul lui *cu: ca titlu de curiozitate* (AL, 11 Oct. 1936, 2, 1); vi le trimet *ca titlu de recunoştinţă* (Ins I, 2, 519) [1]. Amestec între *cu titlu de...* şi *ca...* (în vorbirea familiară se spune chiar şi *ca o curiozitate).* b) In locul lui *decât* (după un comparativ): acest diferend este *mai important ca cel* al Pocuţiei (VR, Apr.-Maiu 1937, 43); a fost *mai mult ca toate...* (ibid. 79) [2]. c) In locul lui *pentru* (sau *de): ca ce se indignează?* (CL, 4 Ian. 1936, 2, 7). Foarte frecvent în limbajul familiar muntenesc, cu valoare stilistică (peiorativă) [3]. Poate că adverbul în discuţie are sensul lui 'în calitate de': *ca ce*

---

[1] Cf. şi aici mai sus, la „Stilistică" s. v. *titlu.*

[2] Vezi şi cele spuse la pag. 294-5. Poate că tot aici trebue pus exemplul următor: de niciun privilegiu în plus nu se bucură minereul din România *ca cel alzacian* (CL, 4 Ian. 1936, 7), unde *ca* = *decât* ar fi cerut de *(în) plus.* Dar mai probabil pare că adverbul nostru stă pentru *faţă de, în comparaţie cu...*

[3] Cf. şi *pă ce* (aproape vulgar), de ex. *pă ce râzi tu de mine?*

se indignează? = în ce calitate se indignează? — De prisos stă *ca* mai cu seamă după verbul *a numi: să-l numească ca măturător* (CL, 20 Iulie 1935, 4, 1); *l-am ales* de şapte ori *ca deputat* (VR, Ian.-Martie 1937, 43) [1]. Extrem de răspândit. Caracteristic pentru vorbirea semicultă şi populară [2], chiar dacă ne întâmpină şi la... academicieni sau profesori universitari. — *Ca şi când* este nepotrivit într'o construcţie de felul acesteia: *am aceeaşi senzaţie ca şi când observ* (AL, 27 Dec. 1936, 10, 1-7). Prezenţa lui *şi* se explică, probabil, prin nevoia autorului de a evita cacofonia, care putea fi însă evitată, mult mai... avantajos, prin introducerea lui *atunci*: *...ca atunci când...*

cât. Apare în diverse formule, care, cel puţin parţial, reprezintă adevărate inovaţii. Urmat de *mai* + adj. (sau adv.), are valoarea unui fel de superlativ (absolut): îi trecu prin minte *un cuvânt cât mai jignitor* cu care să-l poată răni (Petr 230); *zise cu o cât mai precisă intonaţie* (ibid. 232). Foarte răspândit, chiar dacă citatele mele nu-s prea numeroase. Originea acestei construcţii trebue căutată în exemple ca următoarele: *căuta să-i placă cât mai mult, ...să impresioneze pe ascultători cât mai adânc*, etc., unde *cât mai...* înseamnă 'cât putu mai mult, etc.', deci 'maximum de...' — O sintagmă asemănătoare este *cât de* + adj. (sau adv.): veţi avea *o cât de palidă imagine* (CL, 5 Oct. 1935, 3, 2); să încercăm *o analiză cât de sumară* (CL, 18 Iulie 1936, 6, 3); lipsa *unei cât de vagi teorii* (AL, 10 Ian. 1937, 2, 6); nevoia *unei cât de neînsemnate vacanţe* (AL, 17 Ian. 1937, 7, 7). Şi mai frecventă decât precedenta, cu care se înrudeşte chiar semantic: *cât de palidă* înseamnă foarte puţin palidă' [3]. S'a pornit dela construcţiile cu sens concesiv: să aibă şi el *o casă cât de modestă* (numai să fie a lui); să-şi dea şi ei măcar *cât de puţină osteneală...*, etc. Cf. şi *cât de cât, cât(uşi) de puţin*, etc. — Având altă accepţie şi fiind întrebuinţat exclusiv de Munteni, *cât mai* poate precede şi un substantiv: *câtă mai vorbăria, tată!* (BP, nr. 486, 169). In limbajul familiar se bucură de mare circulaţie. La Buzău *cât* are totdeauna forma *câta*, indiferent de genul substantivului *(câta mai*

[1] Să se adauge *nu poţi intitula o mişcare ca ortodoxistă* (VR, Febr.-Martie 1936, 126).

[2] Cf. *ca ce eşti acolo?* pentru *ce eşti acolo?* 'ce slujbă ai acolo?' Despre prezenţa de prisos *ca* înaintea conjunctivului, v. cap. „Conjuncţia".

[3] Adjectivele sau adverbele respective exprimă, de obiceiu, noţiuni 'minore' (puţinătate, neînsemnătate, modestie, etc.).

băiatul!). S'a născut, probabil, prin încrucişarea lui *câtă vorbărie,* etc. cu *ce mai vorbărie,* etc., ambele exclamative şi sinonime.

câtuşi de puţin 'de loc': din cauza ţinutei sale narative şi *câtuşi de puţin oratorice* (VR, Mart-Apr. 1935, 23); cuvinte de mare bun simţ, *câtuşi de puţin jignitoare* (AL, 11 Sept. 1938, 2, 6). Râspândit, dela construcţii negative: *n'am vrut câtuşi de puţin să-l jignesc,* etc.

cum, comparativ, construit la fel cu *ca,* adică fără verb după el: le debarcă în snobism..., *cum pe altele în deboşă* (CL, 9 Iunie 1934, 9, 1); mă'nchid, *cum melcul în chilii* oculte (AL, 4 Apr. 1937, 16, 2); eliminând unele piedici, *cum de pildă Acoperemântul Maicii Domnului* (Ins III, 7, 357); se anunţă publicarea unor piese excepţionale, *cum de pildă „Bunavestire"* (AL, 4 Dec. 1938, 4, 2); fără să simţim, *cum creşterea firului de iarbă* (JL, 18 Iunie 1939, 2, 4); *cum odinioară cu prinţul Raul* (DA 186); *cum de vale* (Răd I, 81); de care-s plin *cum apele de lună* (PTA 72). Neobişnuit de des[1]. In ciuda răspândirii ei, nu consider acceptabilă această construcţie, care va fi datorând ceva şi influenţelor străine (frc. *comme,* germ. *wie),* nu numai sinonimului rom. *ca.*

curând. Se confundă, de multe ori, *curând* 'repede' cu *în curând* 'peste puţin timp': ...*ar fi murit în curând* după epizodul povestit (AL, 7 Oct. 1934, 9, 4); încât *în curând nimeni nu le-ar mai fi putut* suporta lectura (VR, Iunie 1939, 127); Tragicul viziunii... a fost *analizat în curând de un Român* (VR, Aug.-Sept. 1940, 82). — La comparativ, *curând* este preferat de multă lume lui *mai degrabă, mai repede,* etc., de sigur pentrucă e simţit mai „distins" decât sinonimele lui.

de-acum pentru *deja.* Caracteristic mai ales pentru Evrei, care, întrebuinţând prea des pe acesta din urmă (din cauza limbii lor materne, unde *schon* apare la tot pasul), s'au silit să-l evite (şi, odată cu el, să evite ridiculizarea uzului de către Români). Interesant, din punctul de vedere al lingvisticii generale, este că acest act de voinţă colectivă a izbutit. Eu personal n'am mai auzit, în ultimii ani, la niciun Evreu pe *deja.* Dar *de-acum* nu poate fi totdeauna sinonim cu neologismul incriminat. Afară de asta, frecvenţa lui este tot aşa de mare ca şi a lui *deja.* De aceea prezenţa lui *de-acum* în vorbirea sau scrisul cuiva constitue o carac-

[1] V. mai departe, s. v. *precum.*

teristică întocmai ca și *deja*[1]. Acesta din urmă este repudiat și de mulți Români puriști, în special bucovineni, care-l înlocuesc prin *acu* (eventual prin alte cuvinte), de pildă (citez din memorie): Eminescu *acu la 1870* dăduse probe de mare talent poetic. Acest surogat al lui *deja* mi se pare și mai nepotrivit decât cel menționat, între altele, pentrucă *acu* arată un moment foarte apropiat de prezent, de timpul când are loc povestirea. Astfel așezarea lui lângă o dată mai mult ori mai puțin depărtată în trecut este nu numai ridiculă, ci și absurdă. Din fericire *deja* s'a încetățenit în limba noastră și va rămânea, căci exprimă nuanțe temporale pentru care găsirea unui echivalent neaoș nu este totdeauna posibilă[2].

de-a-dreptul (și neologismul sinonim *direct)* înaintea unui adjectiv sau adverb. Constitue una din particularitățile cele mai caracteristice ale limbii culte actuale, și aceasta de puțină vreme. Exemple: o lucrare *de-a-drepul fundamentală* (VR, 15 Apr. 1934, 43); a devenit *de-a-dreptul fascist* (CL, 21 Sept. 1935, 2, 2); un caracter *de-a-dreptul literar* (AL, 1 Nov. 1935, 8, 1); le consideră *direct false* (CL, 16 Nov. 1935, 3, 1); această criză a luat chiar o formă *de-a-dreptul curioasă* (VR, Ian. 1938, 95); câteva sunt *de-a-dreptul magistrale* (ibid. 114); apare ca *direct absurd* (ibid. 117), etc. Are, aproximativ, sensul lui *chiar, tocmai, într'adevăr, pur și simplu,* etc. Avem a face, de sigur, cu o influență străină, și adică germană: *es ist geradezu lächerlich* 'c'est simplement ridicule'; *es ist geradezu erstaunlich* 'c'est vraiment surprenant'.

de-a gata (pentru *gata):* [cravată] *cu nodul făcut de-a gata* (VR, Apr.-Maiu 1936, 124). Aceste două adverbe nu-s deloc sinonime (cf. *N. vrea să aibă toate de-a gata).*

de altfel (sau *de altmintrelea)* în loc de *altfel* (sau *altmintrelea): Horea, numit de altmintrelea Ursu Nicolae* (AL, 17 Oct. 1937, 3, 1). Obișnuit la Ardeleni și Bucovineni. Traducere aproximativă a germ. *sonst?*

decât. Stă după *diferit* urmat de un cuvânt oarecare: ele sunt *diferite pentru carne decât pentru pâine* (AL, 18 Aug. 1935, 2, 5); în totul *diferit decât fuseseră* înainte (AL, 30 Maiu 1937, 14, 1);

[1] Cf. Dar însuși *gândul acesta nu-i de-acum emoționant?* (AL, 28 Oct. 1934, 8, 5); primul intelectual... *a fost de-acum o excepție* (CL, 27 Iunie 1936, 7, 1).

[2] Deseori îl putem înlocui prin *și* (adverb!': *ai și sosit?* 'ai sosit deja?' (germ. *bist du schon angekommen?;* frc. *es-tu déjà arrivé?).*

o Zoe Trahanache *diferită decât* aceea care (AL, 17 Apr. 1938, 16, 3). Contaminaţie între *diferit de* şi sinonimul *altul decât*... — După un comparativ, *decât* serveşte să introducă o propoziţie secundară: era cu mult *mai obosit decât să fi putut* începe o nouă luptă (AL, 16 Iunie 1935, 2, 1); dar Morus era o fire *mai echilibrată decât să fi dat* răspunsuri... (AL, 28 Iulie 1935, 9, 3). Ardelenism, foarte probabil, de origine germană. Cf. *er war viel zu müde, als dass er einen neuen Kampf beginnen konnte*. Singura deosebire constă în faptul că formula nemţească are adjectivul la (un fel de) superlativ, nu la comparativ. Vede uşor oricine că *decât* trebue înlocuit, ca să avem o construcţie românească, prin *pentru ca*... — Un caz special, care se opune şi el sistemului limbii noastre, reprezintă acest exemplu: *interminabil decât* în năzuinţa de-a termina... (CL, 11 Iunie 1936, 8, 5-6). Adjectivul format cu prefixul negativ *in-* este construit ca şi cum am avea negaţia însăşi (= *care nu se termină decât în...)*. Faptul este totuşi interesant, căci arată că subiectele vorbitoare 'analizează' cuvintele compuse (graţie „instinctului etimologic", cum spun unii lingvişti).

decum pentru *decât:* după comparaţie, *mai ilustră decum este* o stea de cinema (Ins II, 3, 789). Obişnuit în vorbirea familiară a unor anumite cercuri. De fapt, acest adverb împlineşte funcţiunea lui *decât cum* (cf. şi *mai mare de treizeci de ani*, cu *de*, după comparativ, în locul lui *decât)*.

defel şi *deloc*, cu sens negativ, în construcţii fără negaţie: *călătoria defel neplăcută* sau obositoare (AL, 10 Maiu 1936, 6, 6); oameni cu o *psihologie deloc rudimentară* (CL, 20 Apr. 1935, 9, 3); vârful unei piramide de o înălţime *deloc ameţitoare* (AL, 5 Ian. 1936, 4, 1); mi-a răspuns *deloc jenată* (AL, 2 Maiu 1937, 9, 4); printr'o *legătură deloc necesară* (AL, 9 Maiu 1937, 17, 2); *deloc frumoasă; deloc demoralizată* (AL, 13 Iunie 1937, 6, 4); *deloc comunicativă* (AL, 14 Maiu 1939, 8, 2); al *plăzmuirilor deloc înspăimântătoare* (VR, Aug.-Sept. 1940, 81); un imens *material încă deloc studiat* (Spm 112); a unui *medic deloc eminent* (EL 45), etc. Mult mai răspândite decât rezultă chiar din aceste bogate exemple. S'a pornit dela construcţii negative: *călătoria n'a fost deloc* (sau *defel) neplăcută*. Cf. mai sus *câtuşi de puţin*.

din berechet: ceea ce se găseşte din berechet (AL, 20 Nov. 1938, 6, 1). Contaminaţie *(din belşug + berechet)*.

diseară pentru *seara*, tot așa *aseară* pentru *seara precedentă*, *mâne* pentru *a doua zi*, etc.: le anunțase dela prânz că *diseară merge la Operă* (Răzb 242); Toată ziua *vorbise... despre masa de aseară* (Gor 158); găsi un bilețel care-l *vestea că mâine are să-l caute* (ibid. 250); dispunea ca *în termen de două zile, adică până mâine*, Marți... (ibid. 518), etc. Povestitorul se referă nu la momentul când povestește, ci la acela când s'au petrecut evenimentele, și din punctul de vedere al eroilor, nu al său propriu. Cf. și: *Ieri a fost Duminică*. La vecernie au fost la biserică... (ibid. 307); B. D. nu se mai arătase pela P. *după incidentul de deunăzi* la Făgăraș... (ibid. 563).

după cum în loc de *(pre)cum:* cântând melodii vechi, *după cum și un cântec* vechiu după o muzică de Mozart (CL, 19 Oct. 1935, 6, 2).

fie... fie. In ciuda fixității ei, consacrată de multă vreme, numeroși publiciști utilizează această formulă în mod foarte liber. Iată câteva aspecte „inovatoare": a) *fie le lipsește..., fie sunt pătrunși* (AL, 26 Maiu 1935, 9, 1); *fie publicul începe..., fie artiștii trebue* (AL, 20 Nov. 1938, 2, 2), în loc de *fie că..., fie că...;* b) *fie că unul* reprezintă un peizaj, iar *altul* un interior (AL, 7 Febr. 1937, 15, 3); c) *s'au născut fie din zone diferite sau și-au complectat teritoriul* (VR, Nov.-Dec. 1934, 63); *fie ca urmare* a unor fapte latente *sau ca rezultat...* (ibid. 70); *fie că e în umbra palatelor*, în aceea a blok-hausurilor, *sau în păinjenișul...* (CL, 20 Iulie 1935, 4, 5); acest interes *fie că e vorba de... sau de...* (AL, 7 Febr. 1937, 15, 2-4); *fie conte sau muncitor* (EL 477)[1]. Cazurile de subt b și c merg împreună, în sensul că amândouă stau pentru *fie... fie*. Ele sunt foarte frecvente și se răspândesc mereu, mai ales că chiar celor care nu le aprobă ele nu li se par prea aberante.

în noapte, în vară, etc. pentru *noaptea, vara*, etc.: *Capitala* e multicoloră, zgomotoasă *în noapte* (Azi, 23 Iunie 1940, 3, 3); *altădată, în vară*, n'ar fi lăsat... (VR, Dec. 1938, 14). După germ. *in der Nacht, im Sommer*, etc.

just: în acest film *este just drăguță* (AL, 21 Iunie 1936, 8, 4). Destul de des în vorbirea familiară, mai mult ca uz oarecum personal: *a spus just ce nu trebuia să spuie*, etc., unde *just* = *exact*.

---

[1] Cf. și *fie că se produc într'o țară cvilizată ori într'una incultă* (Ins, 15 Sept. 1936, 195), cu *ori*, sinonimul lui *sau*.

la anul pentru *peste un an: la anul uitase paraponul* (Răd I, 93). Cf. mai sus, s. v. *diseară.*

mai 'deja': *un glas parcă mai auzit* (Răd I, 397).

necum 'dar încă, cu atât mai mult': era îndemânatec la toate, *necum la jucării* (Răd II, 466); după ce se dovedi că suntem oameni cum se cade, *necum hoţi* (AL, 22 Dec. 1935, 6, 2)[1].

nicicând pentru *niciodată, niciunde* pentru *nicăiri*, etc. se răspândesc subt ochii noştri. Ardelenisme, şi ca atare, în ochii Românilor din ţara veche, nedeprinşi cu ele, mai expresive sau mai puţin banale[2].

nicidecum 'deloc, defel': avea o *cochetărie, nicidecum feminină* (EL 228). Cf. mai sus *câtuşi de puţin, defel*, etc.

niciodată cu valoare de negaţie obişnuită: *tandreţa sa niciodată mărturisită* (EL 311). După germ. *nie (seine nie geäusserte Liebe).*

nu... decât... Foarte frecventă această formulă subt aspectul *nu poate decât să* + verb, graţie marii ei expresivităţi, în comparaţie cu echivalentul afirmativ, care conţine numai verbul. Am notat puţine exemple (mai multe n'am crezut necesar): *nu poate decât ajunge să fie comic* (Ins II, 3, 74); legile de represiune *nu fac decât să stagneze* progresul (CL, 8 Iunie 1935, 2, 7); *nu ajungem decât un scop contrariu* (CL. 31 Aug. 1935, 6, 3). Se va fi pornit dela fraze ca: *această veste nu poate decât să ne bucure; atitudinea lui nu poate decât să indigneze pe oricine*, etc. Interpretate în mod strict, ele înseamnează că subiectul nu poate săvârşi (în momentul respectiv, în împrejurările date, etc.) altă acţiune decât pe aceea despre care-i vorba. Neputând săvârşi decât o singură acţiune, urmează că o săvârşeşte în condiţiile cele mai bune, cu maximum de eficacitate, etc. A i c i cred că stă „forţa", adică expresivitatea deosebită a construcţiei noastre[1].

nu mai mult: îşi continuă studiile..., *nu mai mult la Viena, ci la Berlin* (IET 185). La Bucovineni. După germ. *nicht mehr.*

numai pentru *nu mai: numai pot suporta*, etc. S'ar părea

---

[1] In exemplul al doilea, datorită stângăciei autorului, *necum* înseamnează, adică trebue să însemneze, 'cu atât mai puţin'. Să fi influenţat *nicidecum?*

[2] Ne putem gândi şi la o influenţă rusească: *nikogdà* 'niciodată', *nigdè* 'nicăiri', care înseamnează literal respectiv *nici când* şi *nici unde.*

[1]. Cf. şi G. DRAGOMIRESCU, *Sintaxa şi stilistica propoziţiunilor independente*, Braşov 1939, pag. 126-7.

că e o chestie excluziv ortografică. In realitate, cine scrie așa (și sunt mulți!) n'are destul de clară conștiința deosebirii semantice dintre adv. *numai* (un singur cuvânt) și negația + adv. *mai* (două cuvinte), mai ales că, în ce privește pronunțarea, sintagma *nu mai* nu diferă prin nimic de *numai*.

oarecât, pelângă adjective și adverbe: caracterul Diei era *oarecât arbitrar* (Răd I, 60). Destul de frecvent. Contaminație între *oarecum* și *ori(și)cât*, care seamănă chiar semantic. Cf. și *întru câtva*.

or. Extrem de răspândit, mai ales în vorbirea avocaților, a profesorilor și a altor oameni deprinși să discute, să explice, etc. Ceea ce interesează aici este însă altceva. Din cauza omonimiei cu *ori (= sau)*, acest adverb, de origine franceză, se pronunță și adesea se scrie cu un *i* final. Urmarea imediată este că unii Români nu mai fac nicio deosebire între aceste două cuvinte[1] și astfel înlocuesc pe *ori (= or)* prin „sinonimul" *sau*. N'am găsit exemple scrise, dar am observat fenomenul în limba vorbită. O doamnă (licențiată!) spunea regulat: *Trebuia să plec astăzi la unu, sau [= or] am primit o telegramă* dela bărbatu-meu și n'am mai plecat, etc. Câteva citate pentru *or* bine întrebuințat[2]: *or, viața pe timpul acela...* (AL, 9 Iunie 1935, 5, 6); *or, dat fiind că Japonia...* (CL, 15 Iunie 1935, 8, 1); *or, într'o zi pe când vâna...* (AL, 7 Iulie 1935, 7, 6); *or, personajul din „Geniul nebun"* este și el regisor; *or, „Măști de ceară" este* tocmai... (AL, 21 Iulie 1935, 8, 3).

pe cât... tot așa (în loc de... *pe atât): pe cât de importantă..., tot așa nu e neglijabilă* (VR, Nov.-Dec. 1934, 64).

poate că pentru *poate: este poate că omagiul* cel mai adecuat (AL, 13 Maiu 1934, 1, 1); *vor fi poate că inferioare* (VR, Iulie 1934, 41); *reprezintă poate că cel mai clasic gen* (CL, 4 Iulie 1936, 6, 6); *ar fi luat poate că o altă direcție* (Ins II, 3, 113); *poate că mai face* parte din bandă (NM 297). Prin încrucișarea lui *poate că...* (pus la începutul construcției, ca în exemplul ultim) cu *poate* (adverb propriu zis, așezat în interiorul propoziției). Dacă inovația se răspândește, nu-i exclus ca *poate că* să se agluti-

---

[1] Confuzia (pur fonetică) dintre *or* și *ori* este cu atât mai ușoară, cu cât ultimul se pronunță *or* (adesea se și scrie așa; cf. *orcine, orcum*, etc. în manuscrisele lui I. L. Caragiale însuși, care era extrem de scrupulos și în această privință).

[2] Căci de foarte multe ori apariția lui este nepotrivită cu contextul.

neze, așa cum s'a întâmplat cu *fiindcă, par(e)că,* pop. (mold.) *mătincă (= mă tem că),* etc.

precum în loc de *ca:* numai doi regi... *s'au bucurat* de atențiunea unor straturi... *precum acest emigrant* (AL, 12 Maiu 1935, 1, 1); muzica este *o artă mecanică,* stilistică, *precum arhitectura, dansul* (AL, 30 Iunie 1935, 9, 1-2); orgoliul său *nu este* însă olimpic, *precum al lui A. de Vigny* (AL, 23 Martie 1936, 6, 3); cu toate sforțările unor tineri intelectuali, *precum d. A. D.* (AL, 12 Sept. 1937, 6, 2); s'ar și fuduli că *mănâncă precum boierii* (Azi, 18 Iunie 1939, 5, 1); melodii, doctrine... *sunt duse la groapă, precum cadavrele* îngrămădite într'un car (Val 63); *ele n'au crescut..., precum cele românești* (Spm 128; cf. și 134); *cu părul despletit, precum îngerii* (COp IV, 203); ideia avea *un mers orb, precum al însăși acestei fatalități* (Petr 235), etc. Cf. *cum,* notat mai sus. Această construcție, pe care n'o putem recomanda, este produsul unei contaminații între (cu părul despletit) *ca îngerii* și (cu părul despletit) *(pre)cum îl au îngerii.* Câteodată pot interveni și cauze fonetice, de pildă evitarea unei cacofonii (*...stilistică ca arhitectura; ..mănâncă ca boierii,* etc.).

puțin: în loc de *cel puțin* se spune, mai cu seamă în vorbirea familiară (și populară), *pe puțin,* care apare câteodată și în scris (o creație de mâna întâiu, *pe puțin egală cu...* AL, 10 Oct. 1937, 14, 2).

relativ la 'față de, în raport cu, etc.': melomanii claxonului *sunt* însă *rari relativ la masa șofeurilor* (BP, 1937, 89). După frc. *relativement à?*

simplu: dar contradicția este simplu explicabilă (VR, Apr. 1939, 141). Cf. frc. *(est) simplement explicable.*

singur, cu valoarea adv. *numai* (dar acordat în gen și număr cu substantivul): *singure concluziile... nu sunt suficiente* AL, 29 Aug. 1937, 16, 4). Formal avem un adjectiv, semantic însă un adverb. Cf. și lipsa articolului la „adjectiv", care surprinde, dată fiind norma că adjectivul pus înaintea substantivului se articulează: *singurele concluzii* (al. de *concluziile singure).*

totdeauna. Am pomenit mai sus (s. v. *altfel)* faptul că acest adverb apare foarte des cu *în-*, fără ca prezența prefixului[1] să fie necesară (dimpotrivă, ea îngreuiază expresia). Mai interesant

[1] La origine, prepoziție.

este însă altceva, cu privire la adverbul în discuție, și anume combinarea lui cu *de* sau *din*, în condiții oarecum speciale. Fenomenul mi se pare foarte recent și totuși se răspândește vertiginos subt ochii noștri. Dau întâiu exemplele: (cu *de*) *de totdeauna a fost obsedat* (VR, Ian.-Martie 1937, 130); Liceul Internat *a avut de totdeauna tradiția* acestei organizări (Ins, 15 Sept. 1937, 334); ceea ce *căutăm de totdeauna* (VR, Aug.-Sept. 1937, 21); *de totdeauna așa a fost soarta* oamenilor mari (AL, 16 Ian. 1938, 9, 2); *preocupări* mai vechi, *poate de totdeauna* (VR, Sept. 1938, 84); *De totdeauna s'au observat* caracteristicile poporului român (Ins, Martie 1939, 544); *exista de totdeauna*, era, deci, veșnic (JL, 15 Oct. 1939, 3, 7); (cu *din*): burghezia *a fost din totdeauna*... (CL, 21 Sept. 1935, 5, 2); *conservatorii din totdeauna* și de pretutindeni (AL, 30 Oct. 1938, 10, 4); *am admirat din totdeauna* (AL, 20 Nov. 1938, 5, 1); *din încordarea din totdeauna* (DO 258); *lumina spectrală din totdeauna* (ibid. 335). Deosebirea dintre aceste două categorii de exemple este numai aparentă. In realitate, avem pretutindeni pe *de*, care, înaintea lui *în-* dela varianta prefixată a adverbului, devine *din*. Dovadă, dacă ar mai fi nevoie, stau construcții ca următoarele: *nu a fost de întotdeauna* (Ins II, 3, 894); *nu fusese* oare de mult, *de totdeauna*... (Răd II, 300), care diferă numai grafic de cele cu *din* (*nu a fost din totdeauna*, etc.). Dacă urmărim cu oarecare atenție citatele, observăm ușor că prezența lui *de* (sau *din*) nu-i necesară decât în unele cazuri, de pildă după substantive (*lumina... din totdeauna, preocupări... de totdeauna*), unde formula funcționează ca atribut (așa că trebue să se lege de substantivul precedent printr'o prepoziție), sau atunci când adverbul arată nu durata ca atare, în linie dreaptă, continuă, ci începutul ei, un moment inițial (*exista de totdeauna; nu fusese... de întotdeauna*), când, adică, el este oarecum sinonim cu 'dela început, din capul locului'[1]. Astfel de cazuri vor fi servit ca punct de plecare pentru construcția noastră, care nu poate fi acceptată decât în condiții sintactice similare cu acestea. In ce privește funcțiunea pur adverbială (= circumstanțială), este posibil ca *de(în)totdeauna* să se fi născut și subt imboldul germ. *von jeher*, frc.

[1] Cf. și *din toate timpurile*, într'o construcție ca: acestea *au fost modelele sale din toate timpurile...*, care poate fi ușor modificat în: *acestea au fost din toate timpurile...* sau în: *din toate timpurile*, acestea au *fost...*

de tout temps, care, în traducere românească literală, trebue să sune *de(în)totdeauna*.

unde. Acest adverb funcționează extrem de des ca pronume relativ, căci stă pentru *în care*. Imitație a frc. *où*, dar și produs indigen, acolo unde substantivul precedent are un sens apropiat de cel „local“, de ex.: într'un *mediu nou, unde...* (AL, 23 Maiu 1937, 14, 2); de după *războiul de unde* s'au întors (CL, 8 Aug. 1936, 4, 1) [1]; *disciplină* complexă, *unde problemele* tehnice... (VR, Aug.-Sept., 1937, 130) [1]; *popoarele* slave, *unde literatura* rusă e cunoscută (Ins, Iulie 1939, 141) [2], etc. Dela construcții ca acestea n'a fost greu să se întindă uzul, printr'o lărgire tot mai accentuată a sensului 'local' existent realmente (ori numai presupus) în substantivul precedent, mai ales că modelul frc. *où* era mereu viu în mintea subiectelor vorbitoare. De pildă: *o tactică* complicată, *unde șiretenia* e dozată (VR, Ian.-Martie 1937, 69); a patra *condițiune, unde a dat* greș (ibid. 78); dezlănțuirea naturii are aici un *înțeles dramatic*, sfâșietor, *unde poezia* descrierii lasă loc morții (AL, 30 Maiu 1937, 3, 3); *o confidență, unde limbajul interior* (AL, 19 Sept. 1937, 13, 3); după *o săptămână*, ca cea precedentă, *unde am avut...* (AL, 26 Sept. 1937, 14, 1) [3]; un vast *sistem, unde calomnia* (VR, Nov. 1937, 119); o *polemică* identică, *unde s'au afirmat...* (ibid. 120); aceste *atitudini* înaripate, *unde* brațul lovitorului... (AL, 19 Dec. 1937, 12, 2); a fost tipărită și *în englezește, unde...* a avut mai mulți cititori (Ins II, 3, 70) [4]; *fabricarea* materiilor colorante, *unde chimiștii domnesc* în stăpâni absoluți (ibid. 389); câte *un grup* de doi domni, *unde personajul...* (VR, Ian. 1938, 44); *problema idealului la Fichte, unde...* (ibid. 165); închipuiți-vă *o istorie, unde o fată* foarte tânără... (AL, 6 Febr. 1938, 13,2); *caricatura* gesturilor și purtărilor noastre, *unde imitațiile...* (AL, 20 Martie 1938, 2, 1); într'un *veac, unde poeții...* (VR, Iunie 1938, 32); *originalitatea, unde amintirile* de concepție sunt cu totul șterse (AL, 26 Iunie 1938, 19, 2); *poveștile..., unde viața* este sistematic luată în glumă (VR, Martie 1939, 25); *apologia, unde ple-*

---

[1] 'Războiu' și 'disciplină' concepute „spațial" ('locul unde se dau luptele,' resp. 'unde sunt depozitate fapte, idei, discuții, etc. științifice').

[2] 'Popor' asimilat cu 'țară', ceea ce se întâmplă adesea.

[3] In acest citat *unde* este un relativ temporal (stă pentru *când* și pentru *în care)*. Tot franțuzism.

[4] Adv. 'englezește' este sinonim cu 'limba engleză', iar acesta simțit ca identic cu 'Anglia'.

doariile pasionate... (ibid. 59); feerica *ameţeală* a visurilor, unde *cele mai absurde peripeţii*... (DO 21); *viaţa* de salon falsă, ipocrită, *unde nimeni*... (Gor 41). Cf. şi *Unde gândeşti, Cristino?* (AL, 18 Oct. 1936, 6, 1)[1]. Fenomenul este relativ vechiu (cf. TM I, 262: *o vreme unde justiţia* se va face, *unde dreptatea*..., dintr'un discurs al lui P. P. Carp, la 1868)[2]. Deşi am invocat mai sus influenţa franceză, nu trebue să neglijăm, în subsidiar, nici pe cea germană, căci în nemţeşte *wo* are aceleaşi funcţiuni ca şi frc. *où* (mai ales cu sens temporal: *es war eine Zeit, wo man sehr leicht leben konnte)*.

Alte fapte în legătură cu sintaxa adverbului sunt puţine. Cel mai important este a c o r d u l lui (greşit, se înţelege, prin el însuşi) cu un cuvânt apropiat (substantiv, adjectiv, etc.). Cauza trebue căutată pe de o parte în identitatea morfologică a foarte numeroase adverbe cu adjectivele corespunzătoare, iar pe de alta în atracţia pe care o exercită cuvântul flexibil învecinat. Ex.: o duzină de *javre noi născute* (AL, 11 Iulie 1937, 11, 4)[3]; *albiile adânci săpate* ale fluviilor (AL, 5 Sept. 1937, 13, 2)[4]; o hârtie *cât mai subţire posibilă* (AL, 14 Nov. 1937, 4, 2); *cei mai puţini ortodoxi* ar lăsa să subsiste (VR, Nov. 1938, 88)[5]; *lipsa de apă îndeajunsă* (ŢN 298); Franţa nu a avut *deajunşi fii* (RFR, Sept. 1942, 591)[6]. Foarte răspândit este acest fenomen în construcţii ca *greu de făcut, uşor de realizat* etc., care trebue să rămâie neschimbate, în orice condiţii sintactice, şi totuşi apar la tot felul de oameni subt aspectele *(treabă) grea de făcut, (intenţii) uşoare de realizat*, etc.; cf. *atâtea cuvinte frumoase de spus* (VR, 30 Apr. 1934, 25), etc.[7]

---

[1] Foarte frecvent chiar în vorbirea populară (bine înţeles, cu *te* înaintea verbului).

[2] Se pot înregistra exemple anterioare şi acestei date.

[3] Pe lângă motivele de ordin general invocate mai sus (cf. poziţia adverbului între un substantiv şi un participiu trecut, ambele feminine şi la plural), trebue să fi intervenit aici şi influenţa formulei *haine*, *ghete*, etc. *noi* (sau *nouă*) *nouţe*, unde 'nou' este adjectiv (să se compare *singur singurel—singuri singurei*, etc.), şi trebue, deci, să aibă moţiune.

[4] Din cauză că *albii adânci* apare des în vorbire, autorul a putut avea impresia că situaţia se prezintă la fel (cf. *albiile adânci, săpate, ale fluviilor)*.

[5] Nu-i vorba de *cei mai puţini dintre ortodoxi*, ci de *(oamenii) care sunt cel mai puţin (în cea mai mică măsură) ortodoxi*.

[6] Se întâlneşte adesea, din cauza lui *(în)destul*, sinonim care e şi adjectiv şi adverb în aceeaşi vreme (pe când *(în)deajuns* nu poate fi decât adverb, cum arată formaţia: *de + ajuns*).

[7] Şi alte construcţii similare (adv. + *de* +adj.): *ochi excesivi de*

O situaţie specială are un caz ca acesta: o *judecată* finală e *prea de timpurie* (VR, Sept.-Oct. 1935, 39), unde s'a produs o contaminaţie între... *prea timpurie* şi... *prea de timpuriu.*

Ar putea fi amintită tot aici, deşi locul mai potrivit este la „Adjectiv", întrebuinţarea unor adjective (sau asimilate de-ale lor) cu valoare şi sintaxă adverbiale. De pildă: *indiferent forma* subt care...; *indiferent firma...* (CL, 13 Iulie 1935, 8, 1); *dat fiind calda apărare* pe care i-o face inculpatului; *dat fiind împrejurările* prin care trecem (foarte frecvente în presă, în hârtii oficiale, etc.). Explicaţia nu-i aceeaşi pentru amândouă construcţiile. La prima avem a face, probabil, cu o elipsă: *indiferent forma...* pentru *indiferent de forma,* pe când cealaltă este tratată ca o formulă fixă, deci nemodificabilă din punct de vedere flexionar, mai ales că o întâlnim adesea cu funcţiune de conjuncţie *(dat fiind că* lucrurile s'au petrecut aşa...), când îşi păstrează, se înţelege, aspectul neschimbat [1].

Fapte mai mult de stil decât de limbă sunt cele de felul următoarelor: *Sulina să apară funebru şi abandonat* (CL, 3 Aug. 1935, 3, 3); aceste idei sunt *particular de cinematografice* (AL, 5 Ian. 1936, 8, 4), etc., unde avem adjective întrebuinţate adverbial. Exemple de acest fel se găsesc cu sutele, în special la autori mai mult ori mai puţin tineri (printre ei locul de frunte îl ocupă, cred, Ionel Teodoreanu) [2].

CAP. VII: PREPOZIŢIA.

Intocmai ca la adverb, fenomenul cel mai curent este **întrebuinţarea unei prepoziţii în locul alteia**, şi aceasta, iarăşi ca acolo, fie subt influenţa unor modele străine, fie datorită modificării (în mintea subiectului vorbitor) a raportului dintre noţiunile respective. De asemenea vom constata extinderea neobişnuit de mare a uzului câtorva prepoziţii, provocată şi de ceea ce am spus chiar acum, dar şi de cauze speciale pentru fiecare în parte.

---

limpezi (CSt VI, 6). Mai ales *destul de...*, care circulă mult, datorită sensului: *oameni destui de buni*, etc. (şi din cauză că *destul* e adjectiv foarte întrebuinţat: *oameni destui*, etc.).

[1] Cf. şi capitolul privitor la „acord".

[2] *Oamenii aceştia priveau întors cu spatele* (CL, 21 Dec. 1933, 8, 6-7) reprezintă pur şi simplu o greşală de limbă.

a. Vorbirea populară și familiară posedă câteva construcții fixe cu această prepoziție după anumite verbe (foarte puține): *a călca, a face, a meni, a mirosi,* etc. (*cineva calcă a doctor, face a rău, menește a bine, miroase a sudoare,* etc.). După exemplul acestora, numeroși scriitori, unii chiar talentați, recurg necontenit la construcții asemănătoare cu verbe[1] al căror sens nu justifică un astfel de procedeu. Adesea nici substantivele de după *a* nu exprimă noțiuni potrivite pentru combinația în discuție. Răspândirea ei până la abuz are o singură explicație: dorința de a obținea efecte stilistice, prin imitarea tonului familiar și popular al povestirii, cu ajutorul unei formule într'adevăr apte de mare expresivitate[2]. Că efectele scontate nu se obțin totdeauna, ba sunt, de multe ori, contrare așteptărilor, este altă chestie. Dau toate exemplele culese de mine: *a ploaie tot nu se arăta* (Man, 29 Sept. 1935, 5, 4-5); *F. se lumină a pricepere* (AL, 29 Sept. 1935, 5, 5); *a încrucișat brațele a înfrângere* (VR, Sept.-Oct. 1935, 46); *freamătă a mătasă* (AL, 1 Nov. 1935, 5, 6); *sclipesc a sărbătoare* (AL, 22 Dec. 1935, 1, 6); *întinzând mânile a sănătate și fericire* (ibid. 3, 1); *au sunat a cântec* (ibid. 9, 5); *grăi a râs* (CL, 28 Dec. 1935, 4, 1); *scânceau a foame* (AL, 29 Dec. 1935, 4, 2); *l-au scuturat a trezire* (VR, Sept.-Nov. 1936, 53); *tușea a desmorțire* (ibid. 54); *tușește a mulțumire* (AL, 8 Aug. 1937, 11, 1); *țuguind buzele a alintare* (ibid.); clopotul a început *să bată a mort* (Ins II, 3, 598); *chiuia a veselie;* începu *să tremure a frică* (AL, 3 Iulie 1938, 5, 2); *își strânge mânile* subt șorț *a sfat* (Ins, Nov. 1939, 157); *arcuind a întrebare sprincenele* (DO 69); *exclamă a mirare* (ibid. 241); a cutezat *să surâdă a mai multe știutor* (1907 I, 255)[3]; *vâjâind a furtună* (FM 64); apa are *gust a hoit* (ibid. 258)[4]; *urlă a pustiu* (ibid. 330)[5]; nu mai *făceam a bună* (Laz

[1] Sau locuțiuni verbale.

[2] Din cauza 'scrutimii': *a* + subst. echivalează, de obiceiu, cu o propoziție întreagă, așa dar cu o construcție complicată și mai mult ori mai puțin greoaie.

[3] Cu un substantiv de felul acestuia (care-i mai mult adjectiv), construcția este și neromânească. Autorul a interpretat greșit funcțiunea lui *a*, căci l-a considerat sinonim cu adv. *ca.* Afară de asta, *știutor* trebue să aibă un genetiv, deci *a mai multe* stă pentru *a a mai multe!*

[4] Se zice... *gust de hoit.* Au influențat verbele *a mirosi* și *a puți,* care exprimă noțiuni aparținând la domeniul simțurilor, întocmai ca *(a avea) gust.*

[5] Construcție populară.

184) [1]; *nu i-a fost a bună* (RB-R 4) [1]; *tuşea o hotărîre* (Li 362). — Destul de des *a* se pune în locul altor prepoziții, ceea ce duce câteodată la schimbarea raportului cazual. De pildă: *contrariu a ceea ce se crede* (AL, 19 Martie 1939, 11, 3) pentru *contrariu de...* (sau *contrariul celor ce...); declarase un război* crâncen *a ceea ce se numeşte* (AL, 26 Iulie 1936, 5, 4) pentru... *la ceea ce...* Influență franceză *(contrairement à ce...; déclarer la guerre à...)* [2].

asupra apare în locul lui a) *contra: atentează asupra* întregii planete (CL, 3 Maiu 1936, 6, 3); ofensiva *îndreptată asupra* țăranilor (AL, 2 Maiu 1937, 10, 4); s'a deschis *războiu asupra* bisericii (Ins, Maiu 1940, 388); b) *despre:* să-şi facă *o idee asupra* bătăliei (curent în presa periodică); c) *la:* cheia pe care *o avea asupra ei* (AL, 28 Maiu 1939, 2, 5); d) *relativ la, în ce priveşte,* etc.: sunt *fapte* elocvente *asupra* politicii japoneze (CL, 30 Maiu 1936, 3, 6-7); până unde merge *luciditatea* lui M. *asupra* sa însuşi (AL, 1 Nov. 1936, 9, 1); sunteți mai *conştienți... asupra* procedeurilor totalitariste de investigație (Ins, 15 Nov. 1936, 463); fiind foarte *curioasă asupra* ideilor (AL, 4 Apr. 1937, 17, 2); *nepăsători asupra solidității* lor (AL, 11 Apr. 1937, 12, 2). Cu excepția cazurilor de subt a), unde *contra* a fost înlocuit prin *asupra* datorită influenței unor construcții româneşti, precum *a năvăli asupra cuiva* (= a săvârşi acte de oprimare contra cuiva), în celelalte avem a face aproape totdeauna cu „traducerea" directă sau indirectă a frc. *sur* (cf. *avoir la clef sur soi)* ori a unui echivalent (cf. *se faire une idée de),* pe care îl redăm corect în româneşte prin *despre.* Această din urmă prepoziție se confundă foarte uşor cu *asupra,* fiindcă este simțită ca înrudită din punct de vedere etimologic: *despre — (în)spre — asupra* (arată direcția în care se săvârşeşte o acțiune).

către: era o *fobie* a Yolandei *către minciună* (VR, Sept.-Nov. 1936, 23), în loc de... *contra...* [3] sau, cel mult, *față de...; cealaltă pictură către care a dovedit însuşiri* (AL, 21 Aug. 1938, 8, 4), în loc de *...pentru care...* [4]

contra: formula comercială *contra cost, contra ramburs,* etc.

---

[1] In vorbirea muntenească, mold. *bine* (din *face a bine)* e înlocuit prin *bună.* Tot aşa în *nu-i a bine.*

[2] De altfel frc. *à* este echivalentul lui *la,* nu al lui *a* românesc.

[3] Un fel de... revenire la etimologia lui *către* (lat. *contra)!*

[4] Substituirea pare a se fi produs prin faza (pur mintală!) *spre,* care, într'un anumit sens, face legătura dintre *către* şi *pentru.*

este utilizată, cu scopuri stilistice, în limba scrîsă, de ex. *vi-i ofer contra una perechĕ nouă, contra perechea din...* (DO 346).

cu se substitue altor prepoziţii: cartea *abundă cu* material (VR, Iulie 1934, 94) [1]; *în funcţie cu analogia* ei cu pisica (AL, 26 Ian. 1936, 4, 1) [2]; *spre diferenţă*, deci, *cu atomismul* (Ins, 1 Nov. 1936, 345) [3]; *scrise cu o limbă* românească pură (AL, 9 Maiu 1937, 14, 4) [4]; *s'a preocupat cu formarea* mijloacelor (AL, 28 Aug. 1938, 9, 5) [5].

de. Fiind una din cele mai des întrebuinţate prepoziţii, ne aşteptăm să ofere prilej de discuţie într'o foarte largă măsură. Nu trebue trecută cu vederea nici influenţa franceză, care poate interveni mai uşor decât în alte cazuri, din cauza identităţii formale a rom. *de* cu frc. *de*, chiar dacă acesta nu este totdeauna echivalentul semantic şi sintactic al aceluia. Clasez materialul după fenomenele pe care le pot atesta, bine înţeles, ca şi până acum, în limitele posibilităţii. a) *de* + subst. în locul genetivului: cu ocazia *luării de rămas bun* (AL, 28 Apr. 1935, 10, 2); au învederat *absenţa de orice program* (VR, Iulie-Aug. 1935, 20); a semnifica exact *contrariul de înţelesul* primitiv (AL, 18 Aug. 1935, 8, 4); *o creştere de înfrăţire* a popoarelor (Ins II, 2, 328); *în dezvoltare de alte adevăruri* (ibid. 660); *a unei complectări de minte* (ibid. 661); în enorma *majoritate de cazuri* (ibid. 800); cartea are *avantajul noutăţii de subiect* (Ins II, 3, 666); nu ne dă măcar o *schiţă de toată olăria* preistorică (Ins III, 6, 563); *dovadă* strălucită *de avantagiile* pe care... (VR, Aug.-Sept. 1937, 108) [6]; *istoriile* obişnuite *de literatură* germană (Mél 296); *prevestire de ceea ce trebuia* (Nastr 98) [7]; *în clipa de-a-şi iscăli...* (Cim 322) [8]; b) *de* + subst. în locul dativului: subiectul *face concesiuni de public* (CL, 22 Iunie 1935, 8, 6); un dat *exte-*

[1] Deoarece construcţia întreagă este un franţuzism, singura prepoziţie potrivită este *în* (frc. *abonder en...*).

[2] Trebue *de*, căci formula (originară în limbajul matematicienilor, dacă nu mă înşel) sună regulat în *funcţi(un)e de*.

[3] Tot *de* şi aici, unde ar mai trebui schimbat şi substantivul precedent (*spre deosebire de*). Cf. şi frc. *à la différence de*. *Spre deosebire* este decalcat după germ. *zum Unterschiede von*.

[4] Influenţat de *scris cu mâna, cu cerneală*, etc.

[5] Despre concurenţa dintre *cu* şi *de* la *a se ocupa* (şi, prin analogia acestuia, *la a se preocupa*) v. cele spuse la pag. 350.

[6] Poate, mai bine decât genetivul, se potriveşte... *despre...*

[7] Cf. *prevestire de bine, de rău*, etc.

[8] Aproape totdeauna trebue să ne gândim la frc. *de...* (= genetiv).

rior de conştiinţa scriitorului (CL, 23 Maiu 1936, 6, 1); care nu e *accesibilă de concesii* (AL, 16 Maiu 1937, 7, 3) [1]; motive *inverse de acele* ale „Dezonoratei" (AL, 6 Iunie 1937, 14, 3) [2]; *aparţin de lumea* internă (Ins, Martie 1938, 595) [3]; *aparţine* astfel *de cel mai înalt domeniu* (Consp 76); c) în locul lui *către:* acea *tendinţă* permanentă *de inexplicabil* (AL, 14 Iulie 1935, 7, 2) [4]; d) în locul lui *cu: şi-a mărit exportul de următoarele produse* (VR, Iulie 1934, 44); *dinamismul de care poate impregna masele* (CL, 16 Nov. 1935, 7, 2) [5]; *ocupaţi de altă îndeletnicire* (CL, 11 Apr. 1936, 8, 2-3) [6]; *se laudă de folosul subtil* (VR, Iulie 1937, 8) [7]; *să împodobească de culori* (VR, Oct. 1937, 3); e) în locul lui *de către: s'au ţinut conferinţe de personalităţi...* (VR, Iunie 1934, 32) [8]; *se comiteau crime de particulari şi autorităţi* (CL, 3 Aug. 1935, 6, 3); f) în locul lui *dela: se inspiră de criteriul* (Ins, 15 Sept. 1936, 157) [9]; g) în locul lui *despre: i-am făcut de Văratic* un trist tablou (VR, Apr.-Maiu 1936, 65) [10]; *nu vom discuta* aici *de slăbiciunea* acestui spectacol (AL, 27 Sept. 1936, 8, 1); *de cum pot eu să lucrez, am înţeles...* (Ins, 1 Nov. 1936, 349); *ce putea fi adevărat de logica...* (IP 14) [11]; *păstrez de întâia mea vizită o amintire...* (Cr 119); h) în locul lui *faţă de:* nu trebue *să ne facă orbi de unitatea* obiectului însuşi (BSG LIV, 14); i) în locul lui *din:* era *aplecată de profil* cu spatele (AL, 20 Maiu 1934, 6, 5) [12]; *e*

---

[1] Subt influenţa lui *apt, capabil,* etc., cu care *accesibil* pare a semăna?

[2] Din cauza lui *deosebit de, diferit de...?*

[3] Contaminaţie cu formula, frecventă, *ţine de...* In locul dativului propriu zis poate sta şi *la* + subst. Aceeaşi observaţie pentru exemplul imediat următor.

[4] Cf. *tendinţă de asuprire, de transformare,* etc.

[5] După *impregnat de cultură franceză, de idei conservatoare,* etc.

[6] Din cauza luptei dintre *de* şi *cu* în legătură cu *a ocupa.* Construcţia întreagă nu prea merge, căci *îndeletnicire* este sinonim cu *ocupaţie.*

[7] Subt influenţa frc. *se louer (se vanter) de quelque chose.*

[8] Prezenţa lui *de către* se impune şi pentru evitarea confuziei: e vorba de 'conferinţe pe care le ţin personalităţi', n u de 'conferinţe (= adunări) alcătuite din sau la care participă personalităţi'.

[9] După frc. *s'inspirer du critérium...*

[10] Tot traducere literală a frc. *de.* Cf. şi topica.

[11] Ar merge şi *din* (alături de *despre*). Contextul decide.

[12] Această formulă, din limbajul fotografilor, al cronicarilor plastici, etc., se întrebuinţează astăzi aproape regulat cu *de* (pentru *din,* care părea consacrat). Iată şi alte citate: *sunt reprezentaţi de profil* (AL, 28 Iunie 1936, 9, 7); *chiar privit în faţă ţi se părea de profil* (AL, 3 Ian. 1937, 10, 5); *iat'o aici de profil* (Al, 9 Maiu 1937, 18, 4); *arată animalele* totdeauna *de profil* (AL, 23 Ian. 1938, 13, 4); personajul important *se deplasează de profil* (VR, Ian. 1938, 44); existenţa *e privită* oarecum de *profil* (VR, Martie 1939, 25); *întoarce-te* niţel *de profil* (OMD 185). Tot aşa *de faţă* pentru *din*

compus de aproape 12.000 desene (CL, 11 Ian. 1936, 6, 3-5); au putut *trage folos de aceste brusce progrese* (VR, Iunie 1937, 165); *telegrame de sursă rebelă* (VR, Aug.-Sept. 1937, 137); *versul... e de invenția* lui Caragiale (RFR, Oct. 1938, 167); *să atace de flanc* (VR, Martie 1939, 107)[1]; *ca să judec de perspectivă...*, am depărtat portretul nostru (Cim 146); *să-l ție de scurt* (ȚB 121)[2]; *a apuca de scurt* (Cim 85)[2]; j) în locul lui *în: a exprimat de trei maniere* (CL, 1 Iunie 1935, 10, 2); *n'am văzut de zilele mele* (1907 I, 212)[3]; k) în locul lui *la:* să fim *imuni de critica...* (CL, 14 Sept. 1935, 6, 5); *nu aparțin nici de Onojordon, nici de Cirsium...* (AL, 6 Oct. 1935, 1, 1); conștiința *apartenenței de grup* (CL, 2 Maiu 1936, 4, 7)[4]; *se pretează de-o bijuterie, de-o Sinaie* (VR, Iunie 1939, 123)[5]; l) în locul lui *pe: de care clasă* socială *să se sprijine?* (CL, 6 Sept. 1935, 2, 2)[6]; m) în locul lui *pentru:* mai ieri *înjurați de „politicianism" și „francmasonerie"* (CL, 17 Aug. 1935, 6, 6-7)[7]; hotărîri *decizive de soarta sa* (AL, 17 Nov. 1935, 1, 6)[8]; *o luptă aprigă de viață și de moarte* (CL, 11 Ian. 1936, 7, 1); *neglijenți de persoana lor* (AL, 21 Iunie 1936, 3, 6)[9]; *nu fără maliție de mine* (AL, 18 Iunie 1937, 6, 1)[9]; *era îmbrăcată de oraș* (DÀ 181)[10]; n) în locul altor construcții: neoclasicism *pretins de gravitatea* cernită a perspectivelor (CL, 14 Oct. 1935, 5, 7)[11]; *interesat de muzică* (CL, 26 Oct. 1935, 8, 3)[12]; dacă vrem

---

față: prezentarea de față (AL, 28 Iunie 1936, 9, 7); *de față și de profil* (Br C 58; cf. 207: *din față și de profil).* După frc. *de profil, de face,* care au fost redate, din capul locului, prin *din profil, din față.*

[1] Și *de front nu ar fi fost atacat de front* (VR, Iulie 1938, 107). Cf. frc. *de flanc, de front,* cu observația făcută în nota precedentă.

[2] V. „Stilistica", s. v. *scurt.*

[3] După frc. *de mes jours?* Cf. și *de ani de zile, de când sunt, de multă vreme,* etc. Formula franțuzească are alt sens.

[4] Cf. mai sus *aparține de...*

[5] Ironic? Să se compare *amant pasager de-un cinematograf, de-o garsonieră,* etc. (ziarele).

[6] Cu *de* acest verb are sens 'material: *mă sprijin de gard, de scaun,* etc.

[7] A influențat formula curentă *a înjura de mamă?* Sau avem o contaminație între *a înjura pentru...* și *a acuza de...?*

[8] Prin analogia lui *a decide de soarta cuiva.*

[9] *...în ce privește...,* resp. *pentru* sau *față de mine* (eventual *...contra mea).*

[10] In loc de *pentru oraș* sau *ca de (pentru) oraș.*

[11] Cf. *a avea pretenții de...* Sau, poate, autorul a înțeles *...pe care îl pretinde gravitatea...* In acest caz, construcția e corectă.

[12] Subt influența lui *a se interesa de...*

să-l asociem de vitalitatea... (CL, 11 Ian. 1936, 7, 1)[1]; *interesat de povestea umilă...* (AL, 27 Dec. 1936, 11, 5); *interesat de viaţa ţăranului* (VR, Iunie 1938, 123); *învăţământul de istoria evoluţiei* (VR, Iulie 1938, 110)[2]; *împrumutul de înzestrarea ţării* (ibid. 119)[3], etc. In sfârşit *de* apare fără necesitate în cazuri ca următoarele: *n'are nimic de comun* cu spiritul (CL, 10 Martie 1934, 5, 1); ce *are de comun* d. T. ăsta cu V. B.? (CL, 19 Maiu 1935, 12, 3); tot ce *are* ea *de senin* (CL, 11 Iulie 1936, 6, 5); nu se simte *nimic de amestecătură, nimic de proiecţie* după model (AL, 4 Dec. 1938, 4, 3); în ceea ce *are de esenţial* (Consp 24). Pretutindeni traduceri literale din franţuzeşte (*quelque chose* sau *rien de commun*, etc.)[4].

de către pentru *de: exploataţi de către sistem* (Man, 28 Iulie 1935, 3, 3-4)[5]; pentru *din:* împotriva societăţii actuale care *se compune de către capitalişti* (CL, 30 Maiu 1936, 2, 4)[6].

dela în locul altor prepoziţii: soarta unui individ *se decide dela modul* cum... (VR, 15 Maiu 1934, 68); *L. Barthou dela Academia Franceză* (AL, 12 Ian. 1936, 3, 7)[7]; *starea* tuturor problemelor *dela un anumit moment* (Ins I, 2, 521)[8]; *a căzut dela modă* (AL, 1 Martie 1936, 7, 6)[9].

despre apare des în locul lui *de: despre acest lucru s'a convins* (CL, 15 Iunie 1935, 1, 1); *despre aceasta nu a avut parte* (CL, 23 Nov. 1935, 5, 1); *despre aceea nu-mi aduc aminte* (AL, 19 Iulie 1936, 2, 6); *nu ne vom ocupa despre toate* (AL, 14 Martie 1937, 6, 1-2); *despre asta vreau să mă ocup* (AL, 18 Iulie 1937, 14, 1); *despre „Ceasornicul Domnilor" m'am ocupat* (CCD 42, nota). Punctul de plecare al acestei confuzii dintre *despre* şi

[1] Prin analogia lui *a lega de...* (sens abstract) sau a lui *asociaţie de...* Mai probabilă este prima ipoteză.

[2] *...despre* sau *privitor (relativ) la...*

[3] *...pentru înzestrarea...* Cf. *împrumutul de înzestrare* (=... înzestrării).

[4] Să se compare şi *de fin* în loc de *fin: ceva mai „de fin"* de călcat (Log 270), pus în ghilemete de autor.

[5] Prin analogia lui *...de către cineva:* această prepoziţie se poate combina numai cu nume de fiinţe umane. Inaintea altor substantive trebue *de*.

[6] Cf. mai sus *e compus de aproape 12.000 desene.*

[7] Traducerea literală a frc. *de l'Académie...*, al cărui echivalent exact şi, deci, corect este genetivul. *Dela Academie...* îşi poate spune un funcţionar, un om de serviciu, etc. La Iaşi, pedelul unei anumite Facultăţi îşi făcea cărţi de vizită, pentru a felicita pe profesori de Anul Nou, utilizând formula *...dela Facultatea de...!*

[8] Trebue... *din(tr')un...*

[9] Influenţat de *(a fi) la modă.*

de îl constitue, cu siguranță, construcțiile în care pot figura ambele prepoziții, fără deosebire, de pildă *vorbesc despre ceva* și *vorbesc de ceva.* Se înțelge că în exemplele date aici trebue *de,* n u *despre.*

din. Oferă motiv de discuție într'o măsură mai largă chiar decât *de,* cu care vine în concurență. Trebue să grupez și aici materialul după raporturile sintactice. Fenomenul cel mai important este tendința lui *din* de a se substitui lui *de.* Importanța constă nu numai în numărul enorm de exemple, care arată că răspândirea lui este oarecum generală, ci și în faptul că el dovedește o schimbare a mentalității subiectelor vorbitoare: raportul dintre noțiuninle legate prin aceste două prepoziții n u este același, așa că înlocuirea lui *de* prin *din* are drept cauză o modificare a chipului cum este conceput astăzi raportul acesta. Avem, mai ales, două cazuri interesante. Primul se referă la construcțiile în care *de* (prepoziția consacrată prin uzul de până acum) arată 'felul, genul, categoria, grupul', de pildă *un om de aceștia* (nu se întâlnește des), adică 'un om de felul acestora (sau de felul acesta), un om ca aceștia (sau ca acesta)'. Raportul exprimat aici de prepoziția noastră este de calificare, așa dar abstract. Dacă spunem însă, ca marea majoritate a Românilor de astăzi, *un om din aceștia,* raportul se schimbă, căci înțelegem că dintr'un grup de oameni (teoretic, din totalitatea oamenilor de acest fel, la care ne gândim, etc.) luăm sau alegem unul. Este ca și cum am avea în fața noastră grupul respectiv, din care ne reține atenția un anumit individ. Un astfel de raport este în cel mai înalt grad concret, aproape material, grație și celor spuse chiar acum, dar și faptului că deastădată 'un om' (din aceștia) este prezentat în mod concret (sau mai concret), deoarece apare ca o individualitate de sine stătătoare, distinctă, nu ca un fel de delegat sau reprezentant al grupului, care ar putea fi, în definitiv, oricare, din moment ce toți sunt identici [1]. Punctul de plecare al modificării raportului trebue căutat la obiectele propriu zise, întru cât pe acestea le avem deseori subt ochi: *o pâne din acestea* (la brutărie, unde v e d e m zecile și sutele de pâni), *un guler, o cravată,* etc. *din acestea* (pe care le etalează negustorul) ș. a. Cred că inovatorii sunt tocmai comercianții de

[1] Construcția cu *din* este concretă și pentrucă trezește imaginea acțiunii de 'alegere', de 's c o a t e r e' a unui obiect dintre mai multe.

toate speciile, atât din cauza împrejurărilor materiale, așa cum le-am schițat aici, cât și pentrucă, din diverse motive, sensibilitatea lor lingvistică este mai slabă. Eu personal simt formula *un guler din astea* ca semicultă, în ciuda deprinderii... auditive și vizuale cu ea.

Al doilea caz este mult mai simplu, căci, indiferent de prepoziție, raportul dintre noțiuni are totdeauna caracter material, prin urmare înlocuirea lui *de* prin *din* se poate realiza cu mare ușurință: *geantă de piele, haine de lână,* etc. devin *geantă din piele, haine din lână,* etc., adică '...lucrată din piele', '...făcute din lână'. Trecerea are loc pe nesimțite, cum dovedește, dacă ar mai fi nevoie, o construcție ca aceasta: *confecționarea obiectelor casnice de lemn,* care poate fi interpretată în sensul că 'obiectele casnice se confecționează din lemn' (= 'confecționarea din lemn a obiectelor') și transformată, deci, în *confecționarea obiectelor casnice din lemn,* unde nu se mai simte clar cu care substantiv merge *din lemn,* grație tocmai aptitudinii de a le determina pe amândouă. Dar și aici intervine tendința de concretizare, amintită mai sus. Deși raportul rămâne același, întru cât în ambele formule cuvântul urmat de prepoziție arată materia din care este făcut un obiect oarecare, subiectele vorbitoare dispuse să conceapă în chip material lucrurile (și ele formează marea majoritate) preferă construcția cu *din,* care corespunde mai bine acestei dispoziții, între altele, pentrucă, după cum am văzut, prezența lui implică existența unei acțiuni *(din piele, din lână,* etc. ne trimet la p r o c e s u l confecționării obiectelor din materia în discuție).

Dau acum exemplele[1].

a) (pentru tipul *un om din aceștia*[2]*): un câine din aceia lungani* (AL, 12 Aug. 1934, 3, 2); *pe vremuri din astea* (AL, 27 Ian. 1935, 9, 3); un *gândac* negru *din aceia* pe care... (VR, Febr. 1935, 56); un *ac din acelea* cu care... (CL, 20 Apr. 1935, 8, 7); n'avem vreme să fim *oameni din acei* de roman naturalist (AL, 28 Apr. 1935, 10, 1); *pungaș* internațional *din acei* ce vorbesc perfect câte trei patru limbi străine (AL, 5 Maiu 1935, 2, 1); *pantaloni din ăștia* (AL, 23 Iunie 1935, 6, 4); câte-o *garoafă din*

[1] Foarte numeroase, pentru ca cititorul să-și dea seama de răspândirea fenomenului. Trebue să precizez că în lista citatelor figurează mulți scriitori buni, chiar mari, ai literaturii noastre.

[2] După *din* avem fie un substantiv, fie, mai des, un demonstrativ (acesta singur ori cu un determinativ, de obiceiu o propoziție relativă).

acelea care înfloreau... (AL, 28 Iulie 1935, 6, 3); *glume din acestea* (CL, 24 Aug. 1935, 7, 2); *o hartă dintr'astea* (AL, 23 Aug. 1935, 7, 6); *o poartă din acele* de lemn (VR, Apr.-Maiu 1936, 121); se pot lăuda *a fi împuşcat din aceste păsări* (Ins I, 1, 676) [1]; să-i fac alte *şotii din astea* (CL, 27 Iunie 1936, 4, 7); din cauza prăbuşirii *unei bănci din acestea* (CL, 25 Iulie 1936, 7, 7); cu un *harapnic din acelea* (AL, 20 Sept. 1936, 8, 4); *o pereche* conjugată *din aceşti* furnisori (AL, 1 Nov. 1936, 2, 3); eram în mijlocul *unui pod* rustic *din acestea* (AL, 6 Dec. 1936, 6, 3): *un film din acele* ce marchează un hotar (AL, 7 Martie 1937, 14, 2); *bucăţile* publicate *vor fi* totdeauna *din acele* scrise anume pentru revista noastră (Ins II, 3, 80); *defecte* care nu sunt din *acelea* (AL, 11 Apr. 1937, 6, 4); nouă *ne trebue din aceia*, cum le zice..., inteligenţi (ibid. 13, 1); *o pelerină* largă *din acelea* cum se văd în filme (AL, 12 Sept. 1937, 8, 2); multe *bumăşti din astea* (AL, 26 Sept. 1937,13, 1); câte *un ţol* mare *din acelea* care... (AL, 19 Dec. 1937, 7, 4); într'o *revistă din acestea* mărunte (AL, 23 Ian. 1938, 18, 1); *un caricaturist din aceia* anonimi (VR, Ian. 1938, 50); *o logodnă din acelea* englezeşti (ibid. 87); *o frază din acelea* pline (VR, Febr. 1938, 135); *această* infimă *minoritate din omenire* (Ins, Martie 1938, 549) [2]; *oameni din aceste două feluri* de temperament (Ins III, 7, 369); nici aventuri măreţe, nici *din acele frenezii* revoluţionare (AL, 3 Apr. 1938, 6, 3); îi dăruesc mai degrabă *câteva chilograme din carne* (AL, 24 Apr. 1938, 8, 3) [3]; s'au găsit *multe din aceste rămăşiţe* (AL, 24 Apr. 1938, 14, 4); vreo trei *sticle* [de vin] *din cel tare* (VR, Apr. 1938, 27); *o javră din acele*... (Ins III, 8, 377); *o linguriţă din cele* dela bucătărie (AL, 24 Iulie 1938, 4, 3); sute de *muşte din acelea*... (VR, Iulie1938, 17); există *mulţi din aceştia* (JL, 1 Oct. 1939, 1, 3); *probleme din acelea* care... (VR, Nov. 1938, 72); *realităţi din acelea* care... (ibid.); *o piatră din acelea*... (Ins III, 7, 547); s'au publicat... mai multe *cărţi din acestea*

---

[1] Aici pare a predomina înţelesul partitiv, care există totdeauna, căci e vorba de 'u n obiect (d e ori d i n acestea)' sau de 'm a i m u l t e... (dar n u t o a t e)'. Construcţia se poate modifica uşor în ...*a fi împuşcat păsări de acestea*, fără ca sensul să rămâie exact acelaşi. Cf. şi *o măsură ce necesită totdeauna o parte din arbitrar* (VR, Iunie 1937, 77), unde avem un 'partitiv' pur, dar tot înlocuire a lui *de* prin *din* şi cu acelaşi efect 'concretizator' al raportului.

[2] Raport mai mult partitiv (cf. nota 3, pag. 388).

[3] E vorba de 'carnea... povestitorului', ceea ce justifică oarecum prezenţa lui *din*.

(VR, Apr. 1939, 154); straturi în mișcare și *chestii din astea* (Azi, 11 Iunie 1939, 5, 6) [1]; *mijloace din care poseda* un arsenal întreg (Ins, Iunie 1939, 463) [2]; un mare *număr din aceste* plachete (VR, Iulie 1939, 53); *un tub din acestea* (Ins, Apr. 1940, 147); *violete din acelea* pe care le vindeau țigăncile (OC 136); *o pasăre din acelea* străine (Luc 110); pescarii trebue să fi fost din aceia mici (AV 30); *din aceștia aveam* belșug (Laz 27) [3]; *un pacifist din care răsărise mulți* (ibid. 186) [3]; *o cutie* de tinichea *din acelea* pentru tutun (EO II, 157).

Substantivul sau pronumele precedat de *din* poate sta și la singular, lucru firesc, de vreme ce *de* are după el un singular *(un caiet de-acesta,* etc.), iar *din* îl înlocuește. Dar din punct de vedere strict logic, o asemenea sintagmă e absurdă: *din* presupune existența m a i m u l t o r obiecte de același fel (ca să poți lua sau alege unul din ele) și, deci, existența unui cuvânt la plural. Iată exemple[4]: iar *tânărul din acest gen* (CL, 22 Iunie 1935, 3, 4); *stofă din asta* să ne luăm (VR, Ian. 1936, 28); *o afacere din asta* puerilă (CL, 20 Iunie 1936, 12, 3); *caractere din Reformă* (AL, 29 Nov. 1936, 9, 1-2) [5]; *un subiect din fiziologie* (AL, 14 Febr. 1937, 4, 2); *stilul din această revistă* (Ins II, 7, 1127) [6]; *un colț din țară* (scrie un academician celebru); *un plutocrat din cea mai ordinară categorie* (ziarele); orice *temă din filozofie* (DA 161). Deoarece *din* și *dintr'* alternează *(a ieși din casă — a ieși dintr'o casă),* nu ne va surprinde înlocuirea lui *de* și prin această ultimă prepoziție, care exprimă un raport mai concret chiar decât *din.* Deastădată intervine și altceva. *Dintr'* este vechiul *dintru,* dispărut astăzi (s'a păstrat numai în formule care s'au creat și fixat pe vremuri: *dintr'un sat, dintr'odată,* etc.). Subiectele vorbitoare îl simt ca sinonim al lui *din,* dar nu-și dau seama de forma lui întreagă. De aceea, când cuvântul următor nu începe cu o vocală, elidarea lui

[1] Acest exemplu este interesant și prin faptul că conține o formulă extrem de răspândită: *chestii din astea.* Răspândirea ei se datorește, în primul rând, sensului foarte larg și vag al substantivului (care însemnează... tot ce vreți, în limbajul familiar).

[2] V. mai sus, nota 2, pag. 390.

[3] Raport partitiv (cf. nota 3, pag. 387 și nota 2, pag. 390).

[4] Nu toate sunt perfect identice cu precedentele. Fenomenul nu diferă însă prin nimic de cel aici în discuție.

[5] Înțelesul este mai degrabă genetival *(caractere de-ale Reformei).*

[6] Sensul de genetiv este foarte clar *(stilul acestei reviste),* dar exemplul (ca și *caractere din Reformă)* cu atât mai elocvent pentru tendința lingvistică de care ne ocupăm în aceste pagini.

-*u* nu-i posibilă, şi atunci, fiindcă *dintru* nu mai există subt această formă, în locul lui apare *dintre*, care-i altceva (< *de* + *între*, aşa cum *din* < *de* + *în)*. Urmarea acestui fapt este alternarea lui *dintr'* cu *dintre* înaintea unui substantiv sau demonstrativ (totdeauna la plural, ceea ce arată că chiar pe *dintr'* subiectele vorbitoare îl interpretează tot ca *dintre)*. De aici provine sensul foarte concret al lui *dintr(e)*: 'între (adică 'de între') mai multe obiecte de acelaşi fel alegem unul anumit'. De pildă: *o hartă dintr'astea* (AL, 25 Aug. 1935, 7, 6); *o statuetă* egipteană *dintre acelea* ce se puneau pe pieptul morţilor (AL, 6 Oct. 1935, 1, 7); *o eşarfă dintre acele* scumpe (AL, 7 Iunie 1936, 3, 7); Molière are adeseori *intervenţii dintr'acestea* (AL, 11 Oct. 1936, 2, 7); pilde *dintr'acestea* (Ins II, 3, 531); vreo *haraba dintr'acele* care aleargă (Ins III, 5, 452); *câteva mii dintre aceste* mici instrumente (AL, 29 Maiu 1938, 11, 4); Lewis *a scris şi dintre acestea*, şi nu cu mai puţin talent (JL, 23 Iulie 1939, 3, 1); ţara noastră are *puţini dintr'aceştia* (Azi, 9 Iunie 1940, 7, 2); marina finlandeză are *şase dintre acestea* [vase de războiu] (ziarele), etc.

b) (pentru tipul *geantă din piele*, etc.): *din aur, probabil* (CL, 4 Ian. 1936, 4, 1); *canapele din pluş, din piele* (CL, 4 Iulie 1936, 2, 6); *bilele sunt din oţel* masiv (AL, 7 Martie 1937, 15, 3); *turn din piatră* grea (AL, 25 Apr. 1937, 5, 1); ca un *colan din mătase* (AL, 11 Iulie 1937, 6, 2); un *tren din sticlă* (AL, 16 Ian. 1938, 6, 3); *o placă din acest metal* (VR, Iunie 1938, 122); o mică *trompetă din tablă* aurită (AL, 19 Iunie 1938, 9, 1); *cerceii erau din aur* împletit (VR, Sept. 1938, 27); un *pămătuf din păr* de cal (ibid. 36); *cojocul era din piele* de oaie (AL, 18 Dec. 1938, 5, 5); aceste *cinematografe din marmură* artificială, *din aramă* artificială (Ins, Aug. 1939, 230); *tavan din grinzi* de lemn (JL, 8 Oct. 1939, 2, 6); *porţile* cele mari *din fier* călit (VR, Ian. 1940, 9); *mâncarea e din carne* de cal; *pantofi din antilopă; statuete din marmură* (toate trei în presa zilnică); *genţi* roşcate *din piele* de căprioară (Nirv 162); *scaunele din ţevi* nichelate (DO 58); *mesuţele din lemn* de lămâiu (1907 II, 171); *baracă din scânduri* (Laz 265); *comănac* negru rotund *din aceeaşi piele* (DP 135); *era din piele* „imitaţie de crocodil" (CSt VIII, 176); *cu pantofii din aceeaşi calitate de căprioară* (Cim 197); diferite *figuri din şocolată* (Răd I, 251);

bijuterie minunată *din email* (IstA I, 63) [1]. — c) *din* pentru *de* în diverse alte raporturi sintactice: *i se muiase* picioarele *din atâtea întâmplări* (Răd I, 421); *îi pocnea* în urechi *sângele din atâta vijelie* (ibid. 422) [2]; *necazul din care o durea* aşa de tare capul (ibid. 426) [2]; *chinuindu-se din bănuieli* ridicule (ibid. II, 47) [2]; *din ce zorea, picioarele-i lunecau* (HM 32); şi când au fost *orele patru din dimineaţă* (VR, Ian. 1936, 15) [3]; *a păstrat ceva din copil* (CL, 4 Iulie 1936, 6, 1) [3]; nu se mai poate *distinge adevărul din minciună* (AL, 5 Iulie 1936, 10, 6) [4]; *nu-i scapă din observaţie nimic* (AL, 7 Febr. 1937, 9, 1) [3]; *din aceeaşi calitate* fragilă (AL, 25 Aug. 1935, 9, 6) [5]; *un pêle-mêle din ideologie şi fantezie poetică* (IET 174) [6]. — d) *din* pentru *dela:* încă *din primele începuturi* ale omenirii (VR, Mart-Apr. 1935, 96) [7]. — e) *din* pentru *în: din toate timpurile* au existat gânditori (CL, 14 Sept. 1935, 2, 1) [8]; *din această privinţă* (Ins, 15 Febr. 1936, 133); *din această privinţă* mă bucur a mă alătura la părerile... (Ins, 15 Febr. 1937, 233); *din două privinţi* (Ins, Apr. 1939, 187); opera... *utilă din atâtea privinţi* (VR, Iulie 1940, 142); *din toate privinţile* (Luc 384) [9]; aceste elemente sunt *dintre cele mai rare din natură* (Ins, Nov. 1937, 499) [10]; se vor mai publica *lucrări din acest câmp* de cercetare (ibid. 606); *din treacăt remarc...* (CL, 25 Apr. 1936, 6, 3-5); aşezând din *trea-*

---

[1] In unele cazuri va fi intervenit şi nevoia de a evita repetarea lui *de: genţi de piele de căprioară*, etc.

[2] In toate aceste citate *din* (pentru *de*) are sens cauzal. De aceea putem presupune că prezenţa lui se va fi datorind, în parte, şi influenţei lui *din cauză (că...)*. Rămâne totuşi valabilă explicaţia propusă pentru cazurile de subt a) şi b), care se potriveşte, în largă măsură, chiar aici: 'cauza' seamănă' cu 'originea' (=izvorul d i n care porneşte), şi *din* arată în mod concret, material, acest raport.

[3] Aceste trei exemple seamănă, întru câtva, cu cele de subt a), din pricina unei nuanţe partitive la care ne trimet *patru, ceva, nimic.*

[4] *Distinge* a fost simţit ca sinonim cu *alege*, aşa că *din* t r e b u i a să ia locul lui *de* (alegi d i n mulţime, etc.).

[5] Merge, poate, mai degrabă cu citatele de subt a).

[6] Subt influenţa sinonimului autohton *amestec*, care se construeşte şi el cu *din* (la fel vb. *amesteca)*, deşi tot *de* este mai potrivit.

[7] Cf. *d i n primele timpuri.*

[8] A i c i pare a fi originea lui *din totdeauna* (şi *de totdeauna)*, discutate mai sus (subt *de)* şi care sunt perfect sinonime cu *din toate timpurile.* Acesta, la rândul lui, s'a putut naşte prin contaminaţie (<*în toate timpurile au existat gânditori* + *gânditorii din toate timpurile*).

[9] *Din privinţa* este produsul încrucişării lui *în privinţa* cu *din punct de vedere.*

[10] Acelaşi autor a publicat un articol subt titlul *Himere din ştiinţă.*

căt scaunele răzleţite... (1907 I, 71) [1]; inovaţie *constând din a combina* (AL, 1 Nov. 1935, 8, 5); folosul principal *constă din analiza* (Ins, Ian. 1938, 156) [2]; *numele personajelor din literatură...* (JL, 15 Oct. 1939, 1, 1) [3]; va ajunge să formeze *o figură* bine conturată *cu totul caracteristică din literatura* contemporană (Ins II, 3, 666) [3]. — f) *din* în locul lui *pentru:* merită o specială atenţie *din motivul că...* (CL, 14 Sept. 1935, 2, 1); *Din acest motiv* nu există un scriitor mai damnat... (PC 174) [4]. — g) *din* în diverse alte construcţii: *însemnătatea* cărţii *creşte din faptul...* (VR, Febr.-Martie 1936, 65) [5]; *din prima oară când* a venit (AL, 7 Iunie 1936, 3, 7); *haine din proaspăt călcate* (Sânz 180) [6]; această *concluzie din filozofia culturii* (BPed 183) [7].

dintre apare pentru *între:* este *o admirabilă armonie dintre necesităţi şi voinţă, dintre umilinţa* determinismului orb şi *onoarea* creaţiunii omeneşti (CL, 22 Iunie 1935, 3, 3); *armonia ce există dintre* ofiţer şi soldat (CL, 9 Maiu 1936, 6, 4) [8], pentru genetiv: vor conveni, dacă nu tuturor studenţilor, *majorităţii dintre ei* (VR, 15 Maiu 1934, 59) [9].

dintru este înlocuit prin *dintr'un,* cu care seamănă atât de bine ca sunete, fiindcă a dispărut din conştiinţa subiectelor vorbitoare, unde el există numai în legătură cu nedefinitul *un, o* (urmat de un substantiv). De aceea vechile formule cu *dintru* + subst. (masc.) sunt transformate sistematic în *dintr'un* + subst.: nu cerem *dintr'un început...* (Ins II, 3, 344); nu suntem mare lucru *dintr'un început* (Ins II, 4, 439); *Dintr'un început,* Bălcescu trebue situat... (VR, Iunie 1940, 134) [10].

[1] Pentru *în treacăt*, cf. „Stilistica", s. av. *treacăt*.

[2] Contaminaţie între *(cartea) constă din (trei volume)* şi *(folosul) constă în analiza*. Explicaţia se potriveşte şi pentru exemplul imediat precedent, cu deosebirea că acolo avem, după prepoziţie, un infinitiv, nu un substantiv.

[3] Aceste două exemple (în special primul) ar putea fi puse alături de *himere din ştiinţă*, citat în nota 10, pag. 393.

[4] Contaminaţie între *pentru motivul că* şi *din cauză că*.

[5] Trebue... *prin faptul...*

[6] Aici prepoziţia este de prisos.

[7] Seamănă cu *himere din ştiinţă*, etc., numai că *din* nu poate fi înlocuit prin *în* ca acolo. Cf. *a trage o concluzie din..., concluzie trasă din...*

[8] Fenomen paralel cu *din* pentru *în* (cf. exemplele respective). Au influenţat construcţiile în care avem subst. + dintre + subst. (armonia dintre ofiţer şi soldat).

[9] Incrucişarea lui *majoritatea lor (studenţilor*, etc.) şi *cei mai mulţi dintre ei (studenţi*, etc.).

[10] Vezi BPh VII-VIII, 335-6.

după stă a) pentru *de:* când eram tinere, *nu ne ardea după* atâta plecat (Petr 94); pentru *de pe: oamenii după stradă* au răspuns... (VR, 30 Apr. 1934, 75)[1]; *după terasa* hotelului (CL, 17 Aug. 1935, 4, 3); un văl i-a *căzut după ochi* (AL, 15 Sept. 1935, 1, 1); nu caut să *mă ridic după urma politicii* (AL, 22 Sept. 1935, 4, 5); *copii după scrisorile...* (VR, Sept.-Oct. 1935, 52); *după urma închiderii* (VR, Nov.-Dec, 1935. 94); fiecare le poate avea *după urma idealismului* său (AL, 10 Oct. 1937, 18, 1); *sufereau după urma jugului* turcesc (VR, Nov. 1937, 57); *l-au alungat după scenă* (AL, 21 Nov. 1937, 5, 1)[2]; c) pentru *pe: după urma braţelor se interpune,* intermediar, clasa mijlocie (VR, Sept.-Oct. 1935, 91); *după urma lui N. Cr...* (CL, 2 Maiu 1936, 7, 3)[3].

faţă de în locul lui *cu* (sau *contra):* felul cum *polemizează* socialiştii... *faţă de adversarii lor* (VR, 30 Apr. 1934, 5)[4].

în. Iată iarăşi o prepoziţie care câştigă teren subt ochii noştri. a). Trebue relevată mai ales întrebuinţarea ei cu sensul lui *ca* (comparativ). Subt influenţa frc. *se déguiser en serviteur, traiter en ami,* etc., limba cultă actuală mişună de construcţii similare (cu *în* pentru *ca).* De pildă: se întreţinea cu ei *în prieten* (VR, 30 Apr. 1934, 12); *în reformist* convins (CL, 12 Maiu 1934, 6, 4); nu l-ar fi tratat niciodată *în egal* (AL, 17 Iunie 1934, 4, 2); *în buni cunoscători* şi meşteri ai acestei arte (AL, 10 Febr. 1935, 1, 2); îmbrăcat *în marinar* (AL, 23 Iunie 1935, 7, 4); stăpâneau *în ctitori* salonul (VR, Iunie 1935, 22); admira *în estet* (CL, 20 Iulie 1935, 7, 2); se sileşte a-l trata *în servitor* (AL, 15 Sept. 1935, 8, 2); clasa burgheză se pune *în adversar firesc* (CL, 19 Oct. 1935, 4, 1); cercetează *în diletant* studios (Ins, 15 Febr. 1936, 135); a venit *în simplu curios* (Ins I, 1, 594); D. N. Cr. *în bun scriitor*

[1] De cinci ori apare această construcţie pe o jumătate de pagină!

[2] Inlocuirea lui *de pe* prin *după*, fenomen specific muntenesc (Moldovenii comit, de obiceiu, greşală inversă), are, în primul rând, cauze fonetice. Deoarece *de* se pronunţă *dă*, iar *pe*, *pă*, este oarecum fatal ca *de pe* să sune ori să fie simţit ca *după* (adică *dăpă*). Să se compare şi varianta, frecventă, *dupe*. Dar intervine câteodată şi factorul semantic: *după urma închiderii* pentru *de pe...* se datoreşte, cu siguranţă, cel puţin în parte, influenţei formulei sinonime *după închidere. De pe* trebue să apară atunci când *pe* (+ subst.) încetează de a fi complement de loc şi devine atribut (adică determinativ al unui substantiv): *cartea stă pe masă* — *cartea de pe masă; (am văzut) oameni pe stradă* → *oamenii de pe stradă*, etc. Operaţie sintactică similară cu *în* + subst. (complement) transformat în *din* [= de + în] + subst. (atribut).

[3] Cf. *pe urma lui N. au rămas cinci copii* şi *după N. au rămas...*

[4] Influenţa lui *cum se comportă, cum se poartă faţă de...*

fascist... (CL, 16 Maiu 1936, 8, 3); raționează *în logician* (CL, 27 Iunie 1936, 10, 6-7); *în anonim* (AL, 18 Oct. 1936, 8, 7); prea mulți istorici supraveghează *în dictatori* destinele (VR, Sept.-Nov. 1936, 87); chimiștii domnesc *în stăpâni* (Ins II, 3, 389); să nu lucrezi *în diletant* (AL, 14 Martie 1937, 11, 4); trăiesc *în paraziți* (AL, 4 Apr. 1937, 14, 2); deghizat *în servitor* (AL, 25 Iulie 1937, 14, 3); Doamna Dr... nu apăru *în hangioaică* (Ins II, 4, 321); oameni care știu muzică o fac adesea *în amatori* (AL, 12 Dec. 1937, 13, 1); îmbrăcați *în carabinieri* (VR, Febr. 1938, 34); de aceea, *în perfect om de teatru*, d. V. T. (AL, 13 Martie 1938, 14, 4); pe care, *în om ponderat* ce era... (AL, 8 Maiu 1938, 14, 1); gospodarul e reprezentat *în catană* (AL, 22 Maiu 1938, 15, 3); Englezii, pe care-i dădeam *în exemplu* (Ins III, 6, 326); se prăpădesc *în eroi* (AL, 20 Nov. 1938, 8, 4); de ce nu s'a lăsat d-sa fardată *în femeie?* (AL, 1 Ian. 1939, 11, 1); evident le-a dirijat *în bun șef de orchestră* (VR, Febr. 1939, 107); romanul se termină *în predică* (VR, Martie 1939, 60); când, *în dascăl*, am afirmat dela catedră (din discursul unui profesor); descântecul l-a spus *în artistă* de frumoase resurse (ziarele); șeful cabinetului îmbrăcat *în femeie* (EL 395); de ce nu trece pe la local măcar așa *în clientă?* (NM 197); nu poate să vadă lumea decât *în avocat* (ȚB 133); a exclamat *în artist pur* (Val 44); observă Stănică *în liber-cugetător* (EO II, 254); lua parte *în apărător* (Văc II, 85); nu participase la spectacol nici *în privitor* (ibid. 135); îmbrăcați *în muncitori* (Trag 165). Oricât de răspândită ar fi această construcție și oricât de puternică tendința ei de generalizare (cel puțin la o bună parte dintre Românii culți de astăzi), n'o putem aproba, fiindcă nu corespunde sistemului limbii noastre, ba adesea dă naștere, dacă nu la echivocuri (grație... absurdității), măcar la ridicul (cf., între altele, *a trăi în parazit*, care trimete vrând nevrând la *a trăi în casă, în oraș*, etc.). Prepoziția *în* se substitue și altor tovarășe de funcțiune: b) (lui *cu*) trusturile străine *aprovizionând* Manciuko *în petrol* (CL, 15 Iunie 1935, 8, 1) [1]; artistul l-a *reprezentat în capul gol* (RFR, Apr. 1941, 169); *un om în capul gol* (Nastr 50) [2]; c) (lui *de*) *oglinzi în aluminium* (AL, 4 Aug. 1935, 2, 4) [3]; identitatea de ati-

[1] Intr'un text tradus din franțuzește *(approvisionner en...)*.

[2] Cf. *un om în pielea goală, în cămașă*, etc.

[3] După frc. *montre en or*, etc. Tot așa pretutindeni, unde *în* precede substantive care arată 'materii'.

tudine *ţine*, poate, *în identitatea* de situaţii (AL, 21 Iulie 1935, 8, 3); *o statuetă năltuţă în lut* (AL, 13 Oct. 1935, 5, 3); *linguri în os* (AL, 5 Iulie 1936, 2, 4); o splendidă *bucată de Carpeaux în lut* ars (AL, 18 Oct. 1936, 8, 7); *un Pleyel* imperial *în lemn* de nuc (VR, Febr. 1939, 57); d) (lui *din) în această pleiadă face parte* (AL, 10 Martie 1935, 4, 1)[1]; *se pune în punctul de vedere* (Ins, 15 Sept. 1936, 224); e) (lui *la)* majoritatea *studenţilor în limba română* (AL, 4 Nov. 1934, 6, 1)[2]; *pleacă în militărie* (CL, 26 Oct. 1935, 6, 6); *impulsiv, uşor în vorbire* (AL, 1 Nov. 1935, 10, 2); ne reamintim că *în pag. 40* (VR, Febr.-Martie 1936, 23); *s'a dus în Iaşi* (AL, 25 Dec. 1938, 3, 3); *aceasta revine în a spune* (VR, Iunie 1940, 112); *în multe prilejuri* (Nastr 13); merge *până în a afirma* (EL 318); f) (altor prepoziţii sau altor construcţii) care *în vară treceau* pe la mânăstire (VR, 30 Apr. 1934, 10); când *în vară părăsì* serviciul Statului (EL 358); *în cele două crize* problemele ce s'au pus au fost: *în prima dată* eliberarea Italiei (AL, 24 Iunie 1934, 1, 1); *a întovărăşit în calambur* noţiunea de jurământ (AL, 17 Nov. 1935, 3, 5); *într'un prânz* am văzut-o ghemuită subt un raft (CL, 21 Dec. 1935, 5, 7); trebue *să reacţionăm în viteză* (AL, 25 Oct. 1936, 6, 2); *N. creştea în năpraznic* (ibid. 6, 7); ce-am visat *în astănoapte* (AL, 27 Iunie 1937, 9, 1); *în deosebire de alte fenomene* (Ins, Febr. 1939, 194); *comandant în şef* (Ins I, 2, 500). — Neobişnuit de des se întrebuinţează *în* cu un infinitiv: să nu se grăbească ...*în a ne dovedì* (CL, 25 Aug. 1934, 9, 3); *specialist în a şti* să aleagă (AL, 13 Oct. 1935, 3, 6); *zelul acesta în a servi* cu orice chip (AL, 11 Nov. 1934, 7, 1); *interesate în a provoca* (CL, 22 Febr. 1936, 7, 3-5); *un anumit fel în a privi* lucrurile (Ins II, 3, 996); *doctor în a sluji capitalismul* (CL, 4 Iulie 1936. 7, 7); toate *se reduceau în a iubi viaţa* (AL, 11 Sept. 1938, 9, 6); a colaborat cu autorul *în a prezenta* (Ins, Ian. 1939, 139); *perseverenţă în a simplifica* structura socială..., *în a o prezenta* mult mai înapoiată (VR, Aug. 1939, 155); *mă resemnez în a crede* (Petr 69); *zelul lui în a pătrunde* (Răzb 366), etc. Pretutindeni *în* + infin. trebue înlocuit fie prin *la* (eventual altă prepoziţie) + infin., fie

---

[1] Contaminaţie între *face parte din...* şi *intră în (această pleiadă)*.
[2] Subt influenţa lui *student în Litere, în Medicină*, etc., care pot fi ele înseşi criticate, căci merge mai bine *student la Litere, la Medicină*, etc. In citatul de mai sus ar trebui *majoritatea studenţilor dela Limba Română* (din cauza formei articulate a subst. *student)*.

printr'o construcție verbală personală, fie prin participiul prezent, după caz. — Altădată lipsește *în: ce privește pe Ucraineni* (VR, Sept.-Nov. 1936, 44). Obișnuit scriu și vorbesc așa Bucovinenii, apoi, ceva mai puțin, Ardelenii, subt influența germ. *was... betrifft* (sau *anbelangt)*. Formula consacrată *(în ce privește)* a luat naștere după frc. *en ce qui concerne.*

în afară de sau *în afara* + genetiv pentru *afară de: în afara scumpetei* manualelor (CL, 5 Oct. 1935, 3, 1); *în afara succesului* obținut; *în afara volumelor* (CL, 27 Iunie 1936, 10, 3); *în afara faptului că...; în afara muncii lui* obișnuite... (amândouă VR, Martie 1939, 85). O situație oarecum specială avem în: geniul care, *în afară că* a șters... (Ins II, 2, 488), unde formula are valoare de conjuncție (și ar trebui înlocuită prin *afară de faptul că...)*. De multe ori *în afară* (locuțiune adverbială) stă pentru *afară:* mărimea gradului *o purtăm în afară* (Ins III, 1, 30); fereastra era larg *deschisă în afară* (Ins, Iunie 1939, 470); țipetele *răzbat în afară* (NM 38). Acest uz, care se datorește modelului frc. *en dehors de,* a fost combătut și ridiculizat. Așa se explică de ce a fost părăsit în anumite construcții (cf. inscripția *a nu se pleca afară,* din vagoanele de călători, pentru mai vechia *a nu se pleca în afară)*. Dar nu-l putem condamna totdeauna. Adesea trebue să preferăm pe *în afară* lui *afară,* care are sens local static și strict material. Să se compare, de pildă, *cămașă lăsată afară* și *cămașă lăsată în afară:* prima construcție presupune elipsa determinativului din 'casă', a doua pe a lui 'din pantaloni' (cum se îmbracă Lipovenii). Dar mai este ceva. Chiar *afară de* și *în afară* se deosebesc între ele: una din aceste locuțiuni însemnează 'exceptând, pe lângă'..., cealaltă 'la exterior, dincolo de'. Cf. *afară de casă* (a mai pierdut și moșia) alături de *în afara casei* (are un balcon, etc.). *In afara* ar trebui să fie perfect sinonim cu *în afară de,* căci a luat naștere din acesta (prin articularea lui *afară,* apoi, lăsarea la o parte a lui *de)*. Totuși, din cauză că avem dublete cu *în,* absolut identice ca sens cu cele fără *în,* la adverbe de felul lui *(în)deajuns, (în)destul,* etc., *în afară de* este simțit, cred, totdeauna ca echivalent desăvârșit al lui *afară de.* Situația nu se prezintă însă destul de clar. De aceea *în afara* (câteodată și *în afară de)* provoacă neînțelegere, dacă contextul n'o înlătură: *în afara mediului înconjurător* (VR, Dec. 1937, 56); și-au găsit utilizări practice chiar *în afara medicinii* (VR, Aug. 1939, 114). Ne putem

întreba, dacă locuţiunea prepoziţională însemnează aici '(în) afară de' (adică 'pe lângă, exceptând') sau 'afară din' (adică 'ieşind din...') [1]. Cf. şi: un zâmbet îl au — *în afara noastră* — şi cei care citesc (CL, 1 Iunie 1935, 8, 3).

înainte: subt forma articulată stă câteodată, greşit, pentru *înainte de,* ca în *de mai înaintea lui 1914* (Ins, 1 Nov. 1936, 394).

între se substiute lui *dintre:* tăind *legăturile între corp şi suflet* (AL, 4 Sept 1938, 9, 1); trăind pe *graniţa* cât o muche de cuţit *între cerebralitate şi acţiune* [2], apoi lui *în:* să restabilească pacea *între rândurile ostaşilor* (AL, 6 Aug. 1938, 6, 2) [3] şi lui *printre:* *bagă nuiaua între gard* (AL, 25 Dec. 1938, 3, 5) [4].

întru. Fiind simţită (graţie izolărilor *într'o zi, într'un timp,* etc.) ca sinonim cu *în,* această prepoziţie tinde să se substitue lui *în,* cel puţin la unii dintre publiciştii actuali. Tendinţa pare a fi cu adevărat tiranică în cazul prof. D. Caracostea, care scrie regulat (dela o vreme încoace): *într'unele* [poezii] *ies clar* la iveală (RFR, Aug. 1942, 246); *într'al treilea rând* (ibid. 253); opoziţia apare *într'alte bucăţi* (ibid. 259). Astfel de construcţii nu pot fi recomandate, pentrucă denaturează sensul. *Intru* temporal presupune durată, aşa dar o succesiune de momente, nu unul singur (ca *în).* De aceea s'a păstrat numai subt forma izolărilor deja amintite *(într'o zi* 'de-a-lungul, în cuprinsul, în interiorul unei zile'). Cu sens local, această prepoziţie ne trimete de asemenea la un spaţiu întins, la un cuprins spaţial. Lui *într'unele* ar trebui să-i corespundă un singular *într'una,* care există, în adevăr, dar însemnează 'continuu, mereu' (adică 'un interval de timp'). Iar *într'al treilea rând* este simţit, dacă-l scoatem din context, ca 'în al treilea etaj' (cf. *casă cu două, trei, rânduri).* Alta e situaţia lui *întru* din construcţia *întru ce priveşte* (CL, 2 Nov. 1935, 6, 2), care-i produsul contaminaţiei lui *întru cât priveşte* şi *în ce priveşte.* Nemai existând ca element lingvistic aş zice mobil, *întru* se poate confunda cu unele cuvinte apropiate de el subt raportul fonetic: *într'acestea,* prin birouri, emoţia sporită (AL, 9 Oct. 1938,

---

[1] Ca în *il cauţi afară din cadrele teatrului* (VR, Dec. 1939, 108), unde un subiect vorbitor mai puţin atent ar fi pus *il cauţi în afara...* sau *...în afară de...,* care, de altfel, nu-s imposibile.

[2] Trebue *dintre* (ca şi în citatul imediat precedent), din cauză că substantivul de care atârnă circumstanţialul este articulat.

[3] Influenţat, cred, de germ. *unter (unter den Reihen der Soldaten).*

[4] Greşală propriu zisă.

6, 1), pentru *între acestea...*[1] Cf. și *vino și te sălășluește întru noi*, care sună (câteodată chiar la biserică) *...între noi*. Tot așa se explică înlocuirea pasajului din „Tatăl nostru" *(și nu ne duce) întru ispită* prin *...într'o ispită*.

la: a) (pentru *dela) abjurând la ceea ce* s'a închinat (CL, 5 Oct. 1935, 6, 7); *nicio abdicare la personalitatea* fiecăruia (AL, 3 Ian. 1937, 9); b) (pentru *în)...* este foarte *la dreptul său* (VR, Sept. 1934, 78); *distribuind la dreapta și la stânga* câte o ochiadă (AL, 28 Oct. 1934, 8, 5); o ediție... *trasă la o sută de exemplare* (CL, 2 Febr. 1935, 5); *la al treilea volum este cercetată* (AL, 26 Apr. 1936, 2, 2); c) (pentru *pe)* dela cinci dolari *la zi* în sus (VR, Iulie-Aug. 1935, 56); d) (pentru *până la)* starea mintală îi *slăbi la ultima expresie* (AL, 13 Oct. 1935, 4, 3); iubirea de flori *împinsă la patimă* (Cr 37)[2]; e) (pentru alte construcții) atenție deosebită trebue *să se dea la alegerea filmelor* (VR, Iunie 1934, 38)[3]; *abordarea lui Gide la Jurnal*, la forma literară prin esență autentică (AL, 7 Oct. 1934, 6, 1); *la noapte au ajuns* în orașul lui Scoarță (Act 153)[4]. Frecventă este apariția acestei prepoziții înaintea unui infinitiv (cf. mai sus *în):* nu slujește decât *la a sfărâma* (AL, 21 Oct. 1934, 1, 5); partea noastră de contribuție *la a răbda de foame* (CL, 2 Febr. 1935, 5); sarcina lor *se reduce la a risipi* (CL, 6 Iulie 1935, 5, 7). In locul infinitivului sistemul lingvistic românesc cere, de obiceiu, substantivul verbal corespunzător *(sfărâmare, risipire)*.

pe: a) (pentru *asupra) nu s'a concentrat pe...* (Ins I, 1, 514)[5]; b) (pentru *cu) dar pe orișicari riscuri* nu va trebui (AL, 18 Aug. 1937, 5, 3); c) (pentru *în)* fiecare se schimbă *pe fiecare moment* (VR, Febr.-Martie 1936, 53).

până(la) cu infinitivul: filozofii *merg până a discuta* (Ins, 15 Aug. 1936, 115); o uluise *până la a-mi refuza* (AL, 2 Maiu 1937, 9, 4). Cf. mai sus *în* și *la*. Singur *până* nu poate întovărăși un infinitiv, nici vreun echivalent al acestuia, iar după *până la* trebue un substantiv verbal (întocmai ca după *la)*.

[1] Ardelenism, adoptat și de foarte mulți Români de dincoace de munți (model: germ. *unterdessen)*.
[2] Motive stilistice? Formula cu *la* pare mai expresivă decât cea cu *până la*.
[3] Contaminație între *a da atenție la alegeri...* și *a fi atent la alegerea...*
[4] Traducerea literală a germ. *am Abend*. Cine știe românește zice *noaptea*.
[5] După frc. *se concentrer sur...*

prin: a) (pentru *cu) prin ajutorul unor personagii* (AL, 9 Oct. 1938, 7, 5)[1]; b) (pentru *în) un interview* cu B., *prin care se declară* (CL, 6 Oct. 1934, 11, 3); *printr'un fel sau altul* (DA 164)[2]; c) (pentru alte construcții) au ajuns *prin deosebite căi* (CL, 31 Aug. 1935, 8, 1)[2]; Asachi a dobândit *prin cei șapte ani de studii* (Ins I, 1, 514); *prin deosebire de* (= spre deosebire de). Foarte des înaintea unui infinitiv, care atârnă de *a începe, a sfârși* ș. a. (v. mai sus, pag. 358-9).

printre: a) (pentru *în)* ancheta *printre publicul spectator* (AL, 7 Oct. 1934, 6)[3]; b) (pentru *prin)* trecând cu fruntea sus *printre mulțime* (AL, 5 Maiu 1935, 7, 4)[3].

spre: a) (pentru *într')* cu fața către sud, *spre acolo unde...* (VR, 30 Apr. 1934, 22); să-și îndrepte pașii *spre acolo unde...* (VR, Oct. 1934, 58); b) (pentru *la)* bovarismul nostru *ajunge spre cultul superficialului* (AL, 2 Iunie 1935, 8, 1)[4]; c) (în locul lui *pentru) gust* pronunțat *spre singurătate* (AL, 5 Iulie 1936, 7, 5)[4]; d) (pentru alte construcții) brațele *aruncate spre înainte* (VR, Aug.-Sept. 1937, 101)[5].

subt. Iarăși o prepoziție care câștigă teren văzând cu ochii. O găsim: a) (în locul lui *cu) subt rezerva însă că* acea zonă... (VR, Nov.-Dec. 1934, 66)[6]; *subt niciun chip nu vrea* (CL, 3 Aug. 1935, 6, 4)[7]; o dau *subt titlu* [sic!] *de curiozitate* (AL, 27 Nov. 1938, 8, 2); *...subt intenția de a întări* națiunea (Ins, Dec. 1939, 505)[8]; b) (în locul lui *cu) subt condiția ca...* (foarte răspândit și cunoscut de toată lumea, așa că nu mai dau exemple)[9]; c) (în locul lui *din) subt acest unghiu* (VR, Sept.-Nov. 1936, 4); au fost cercetați numai *subt unghiuri speciale* (Ins II, 3, 24); discută *subt unghiul de privire* (ibid. 1095); *subt acest unghiu de vedere* (AL, 27 Iunie

---

[1] Contaminație: *prin intermediul (mijlocirea)... + cu ajutorul unor...* Cf. și *prin alte cuvinte (vorbe)* pentru *cu alte...*, înregistrat la „Stilistică".

[2] Să se compare construcțiile semantic înrudite: *prin mijloace, prin procedee*, etc.

[3] Deși diferite, în ambele cazuri au influențat formule „sinonime" ca *printre spectatori, printre mulți oameni*, etc.: *public* și *mulțime* au sens de plural.

[4] Cf. *tinde* sau *are tendință spre...*

[5] Prepoziția e de prisos (iar construcția neromânească).

[6] Cf. frc. *sous toutes réserves*, germ. *unter allem Vorbehalte.*

[7] Vezi mai încolo *subt un mod...* (cred însă că n'avem aceeași construcție).

[8] Va fi influențat *subt pretextul...?* (cf. sensul peiorativ al celor spuse de autor).

[9] După frc. *sous condition* și, mai ales, germ. *unter der Bedingung.*

1937, 18, 1); *subt diferite unghiuri* (Spm 147); *unghiul satiric subt care... priveşte* (PC 229)[1]; d) (în locul lui *în)* priveşte sportul *subt toate varietăţile sale* (Ins II, 3, 59); *subt aceleaşi condiţii* (ibid. 178); *subt toate împrejurările* (ibid. 1127); *trăim subt zodia războiului* (AL, 4 Sept. 1938, 9, 3); *subt condiţii determinate* (VR, Febr. 1939, 20); ne apare *subt culori întunecate* (VR, Ian. 1940, 159); scrisorile lor trebuesc ţinute *subt cel mai mare secret* (AL, 16 Apr. 1939, 9, 4); o masă *subt formă de potcoavă* (Ins, Ian. 1940, 89); protestanţii posed... *subt un mod* chiar foarte adânc (Spm 46)[2]; elemente *subt care se înţelege* (VR, Apr.-Maiu 1936, 157)[3]; poezia *(subt care înţeleg aici* toate genurile literare) (AL, 25 Apr. 1937, 3, 3)[3]; ceea ce *se înţelegea* odinioară *subt „stil"* (VR, Maiu 1939, 143)[3]; f) (în locul altor construcţii) *subt adăpostul căreia* (AL, 6 Dec. 1936, 2, 6); *subt garanţia de asistenţă* mutuală (VR, Nov. 1939, 122); *a realităţilor subt care* Tolstoi a scris „Invierea" (CL, 18 Maiu 1935, 8, 7); *subt pedeapsă de a nu înţelege...* (AL, 26 Dec. 1937, 19, 2)[4]; *subt aceeaşi pedeapsă de excomunicare* (Ins, Iunie 1940, 527)[4]... surprinde modelele *subt adevărul lor psihologic* (Ins III, 7, 338); ..zdruncinate *subt interpretări neaşteptate* (Ins, Iunie 1939, 559); *subt simplul motiv...* (AL, 3 Ian. 1937, 4, 5)[5].

CAP. VIII: CONJUNCŢIA.

Situaţia se prezintă, în linii mari, la fel cu aceea pe care am constatat-o în capitolul precedent: numeroase conjuncţii se substitue altora, împotriva uzului consacrat şi respectat de majoritatea subiectelor vorbitoare. Cu o singură deosebire mai impor-

[1] A servit ca model germ. *unter dem Gesichtswinkel*, cum probează şi subst. *unghiu* (= *germ. Winkel).* Sinonimul mai vechiu (şi, am putea spune, banalizat), *punct de vedere* (sau *de privire*) nu se construeşte niciodată cu *subt* (ci numai cu *din*).

[2] Pentru această formulă, ca şi pentru altele, pe care nu le-am explicat în notele precedente, trebue să invocăm tot influenţe străine (cf. frc. *sous le secret, sous couleur de*, germ. *unter allen Umständen)*, dar şi analogia unor construcţii fixate de mai înainte, precum *subt pretextul...*, *subt forma...* (= *subt aspectul...*), etc.

[3] Probabil după modelul acestora s'au născut: *subt accepţiunea sa cea mai critică* (CL, 27 Iunie 1936, 6, 7); dacă *subt categoria influenţelor* cosmice cuprindem... (VR, Martie 1939, 90-91); Teoria lui... *subt o terminologie* diferită ajunge... (GO 122). Cf. germ. *unter etwas verstehen.*

[4] Modelat după frc. *sous peine de (mort, amende* etc.).

[5] Contaminaţie (< *subt pretextul* + *pentru motivul*).

tantă: influențele străine intervin aici într'o măsură mult mai redusă decât acolo. Și aceasta, pentrucă raporturile exprimate prin conjuncții (să nu uităm că aproape totdeauna avem a face cu propoziții care se leagă între ele, spre a forma fraze) sunt mai „organice“ decât cele exprimate prin prepoziții, deci mai adânc plantate în conștiința noastră lingvistică.

ca să în loc de *să*. Constitue o particularitate a limbajului semicult și este, mi se pare, un hiperurbanism sintactic. Deoarece *să* singur caracterizează vorbirea populară, el este simțit ca incult și, prin urmare, evitat de oamenii cu pretenții... culturale. Cf. *am venit să te văd* (care amintește de *doresc să te văd*, unde raportul dintre cele două propoziții este de obiect, n u de scop) alături de *am venit ca să te văd*. Caragiale s'a sezisat de această tendință și a ridiculizat-o, punând adesea pe eroii lui să recurgă la *pentru ca să*, care reprezintă un maximum... de culturalitate *(pot pentru ca să spun, nu pot pentru ca să mai aștept*, etc.). Limba scrisă actuală cunoaște adesea formula *ca să*, acolo unde *să* ar fi de ajuns (și nu-i vorba totdeauna de autori... aproximativ culți). De pildă: nici nu-și *are rost ca să măsori* cu ea (AL, 15 Nov. 1936, 3, 6); nimeni nu *poate impune* literaturii *ca să fie*... (Ins I, 2, 542); *va trebui ca să mărim* (Ins II, 3, 278); nu-i oare *posibil ca să se afle*... (ibid. 893); *vreți ca să-i inspire* (VR, Ian. 1939, 59); chiar dacă *ar vrea ca să fie* (RE 20), etc.[1]

că: apare des în locul lui *când* (subt influența construcțiilor franțuzești de felul lui *maintenant, que vous êtes libre, il faut en profiter)*. Ex.: *acum, că i-a ars casa* (AL, 18 Aug. 1935, 7, 6); *e prima oară că un Român* (AL, 24 Ian. 1937, 8, 3); *acum, că toți erau chemați* să lupte (AL, 25 Apr. 1937, 11, 1); *acum, că războiul a izbucnit* (AL, 19 Dec. 1937, 15, 1). După modelul acestora s'a ajuns la: *în cazul că Aneta*... (VR, Sept.-Nov. 1936, 23); *în caz că nu se înapoiază* (AL, 20 Martie 1938, 5, 2), unde *că* poate fi înlocuit și prin *în care* (dacă subst. *caz* e articulat). Stă și pentru *de când*[2]: nici trei luni nu *trecuseră că biata madam*... (Gl, 23 Iunie 1940, 2, 5). — Altădată *că* este inutil: să fie citită *aproape că de*

[1] Pretutindeni avem construcții nefinale, așa că prezența lui *ca* este de prisos.
[2] Eventual pentru *după ce, odată ce*, etc.

prisos (AL, 3 Iunie 1934, 2, 7) [1]. Cf. și *poate că* pentru *poate*, discutat în capitolul „Adverbul". — Subt influența limbii vechi și a celei populare *că* este adesea „întărit" prin *cum* (sau *precum*), fără necesitate: opera mea... este excepțională, pot să *zic cum că clasică* (AL, 7 Iulie 1935, 1, 1) [2]; să creadă *cum că sensul*... (AL, 8 Nov. 1935, 9, 1); să nu se creadă *cum că*... (COp I, 145).

chit că: frecvent, mai cu seamă în limbajul avocaților (după frc. *quitte à* sau *pour* + infinitiv). De pildă: *Chit că scriu* versuri indigeste..., *chit că dau* dovadă..., ei scriu înainte (Ins I, 2, 518).

ci: numeroși scriitori (și, după ei, diverși publiciști) încep de multe ori fraza cu *ci*, în scopul de a obținea efecte stilistice [3]. De obiceiu nu izbutesc să-și atingă ținta, dimpotrivă, dau impresia de artificialitate. Și aceasta, fiindcă nu cunosc condițiile în care *ci* poate sta în capul frazei la autorii vechi și în vorbirea populară [4]. Iată un exemplu (luat dintr'o lucrare științifică): *Ci fenomenele culturale cresc* din pregătiri latente, simplificate la răscruci de epoci de personalități creatoare (CLi IV, 103). Cf. și RFR, Apr. 1941, 12. In schimb, această conjuncție nu este întrebuințată acolo unde trebue (v. mai departe, s. v. *dar*).

dacă. Apare câteodată în împrejurări neobișnuite, de pildă: pentru mine, *dacă totul era aranjat*, nu mai simțeam niciun farmec (VR, Sept. 1934, 42); a ajunge la concluzia finală, *dacă statul român e un organism* politic unitar (VR, Nov.-Dec. 1934, 67). In prima frază, *dacă* are sens mai degrabă temporal, în a doua interogativ-obiectiv (întrebare indirectă). Sinonimul lui *(de)* nu-l poate înlocui totdeauna [5]: *indiferent de constituesc* (CR-M 64) este o construcție neromânească.

dar: are tendința să ia locul lui *ci*, cu deosebire în formula *(nu*

---

[1] Pare a fi un ardelenism. Se știe că Românii de peste munți, chiar când sunt culți, recurg la forma vorbirii indirecte acolo unde aceasta nu se justifică: *Mă întreb că cum e posibil...; Vreau să știu că cum s'a întâmplat...*, etc.

[2] Aici este de prisos și *că* însuși (nu numai *cum*).

[3] Ca în ultima strofă din *Luceafărul* lui Eminescu: Trăind în cercul vostru strâmt Norocul vă petrece, *Ci* eu în lumea mea mă simt Nemuritor și rece (unde *ci* nu se găsește totuși la începutul unei fraze, ci al unei propoziții opuse semantic propoziției precedente).

[4] In aceasta din urmă, numai în exclamații ca acestea: *Ci, lasă-mă'n pace! Ci, pleacă odată de-aici!*, etc.

[5] Trebue o construcție pur condițională (*de-ar vorbi mai rar, l-aș înțelege*) sau una optativă (*de-ar veni primăvara!*).

numai...) ci și. Exemple mi se par de prisos, căci fiecare cititor le întâlnește la tot pasul, chiar în propria sa limbă. Tendința trebue măcar înfrânată, dacă nu combătută, pentru motivul că *dar* nu este sinonimul desăvârșit al lui *ci.* Aceasta, mai cu seamă în alte condiții sintactice, unde fenomenul s'a întins, subt influența lui *nu numai..., dar și...* Iată câteva citate: de a nu mai fi văzut în ei niște elemente periculoase..., *dar în primul rând* (VR, Oct. 1937, 102); nu pe apă, înnot..., *dar cu trenul* (VR, Iulie 1938, 12); a fi frumos nu înseamnează încă totul, *dar trebue să...* (AL, 1 Aug. 1938, 4, 1); învățătorul n'are să ceară măiestrie, *dar conștiinciozitate* (CR-M 191). Unele din aceste construcții par neromânești. Neglijența sau dorința de a inova cu orice preț merge atât de departe, încât după *nu numai...* avem *dar* singur (în loc de *dar și* sau, mai bine, *ci și):* nu și-au limitat preocupările numai..., *dar au supus unei cercetări* (VR, Iulie 1939, 106); nu numai publicul de teatru, *dar autoritățile* (ibid. 148).

decât. Ardelenii și Bucovinenii se folosesc de acest cuvânt în locul corectului *pentru ca.* N'am notat exemple, dar pot alcătui eu însumi unul, ca să se vadă despre ce-i vorba: *problema este mult mai grea decât să ne închipuim* că-i vom găsi repede soluția. Și cu *prea* înaintea adjectivului (sau a adverbului): *...este (mult) prea grea, decât să...* După germ. *(viel) zu schwierig, als dass...* Vezi și discuția dela pag. 371, s. v. *decât*[1].

deoarece se substitue adesea lui *căci, fiindcă, pentrucă,* etc., ca și cum ar fi sinonim cu acestea. Sensul lor este, într'adevăr, destul de înrudit (din pricina raportului cauzal pe care-l exprimă, cu nuanțe diferite, toate aceste conjuncții), dar nu-i perfect identic. De aceea nu vom spune: [trebue să fim mulțumiți...] *deoarece D-ra... și D-nii...* au realizat lucruri minunate (AL, 24 Ian. 1937, 8, 1-2), ci... *căci D-ra...* (sau, cel mult, *fiindcă,* etc.). *Deoarece* este, în general, echivalentul frc. *puisque.* De aceea se recomandă ca propoziția respectivă să stea la începutul frazei. Dacă o punem după propoziția principală, vom înlocui pe *deoarece* prin *căci,* eventual prin *fiindcă, pentrucă,* etc. (după cum predomină înțelesul pur explicativ sau cel cauzal).

fie că = deși, chiar dacă: nu-și văzu visul cu ochii, *fie că se*

---

[1] Pentru funcțiunea sintactică a acestui cuvânt, să se compare nota dela pag. 405.

constrânsese la toate (HM 108). Avem un caz izolat: autorul, Bulgar de origine, nu stăpânea bine limba română.

ori cu valoarea lui *dacă:* celor ce se întrebau *ori de Bucovina mai poate...* (FF X, 5). Regulat la Bucovineni (şi la Evrei). Este clar că avem a face cu o „traducere" (pe care eu nu mi-o pot explica) a germ. *ob* dela începutul construcţiilor interogative indirecte *(ich frage mich, ob es möglich ist...).* De obiceiu, cel puţin la minoritarii etnici, numai *ori* (fără *de* după el). Aspectul din citatul reprodus aici se datoreşte, probabil, unei contaminaţii *(se întrebau ori... + se întrebau de...* [= dacă]) sau, poate, nevoii, dictate de simţul limbii materne, de.. a româniza măcar în parte această construcţie atât de stranie pentru noi [1].

până în loc de *câtă vreme* (sau *cât*) [2]: *până cel care chema renunţa* (VR, Dec. 1938, 7); *până sunt conştient..., nu sunt nebun* (Petr 235). In primul citat am putea avea o greşală de tipar (pentru *până ce* sau *până când).* Astfel de construcţii sunt neromâneşti.

până când = pe când: ...până când nevoia mea nu e de ordin propriu zis biologic (RE 22; cf. şi 100, 198). Ardelenism caracteristic, pe care-l întâlnim chiar la cei mai buni cunoscători ai lim-

---

[1] Se va fi produs, poate, şi o confuzie între *oare* (din întrebări directe) şi *ori*, care seamănă atât de bine ca sunete (cf. *oarecine, oarecare*, etc., alături de *oricine, oricare*, etc.; *oarecât, oarecum*, etc., al. de *oricât, oricum*, etc.): *Mă întreb, oare ce s'a întâmplat?* şi *Mă întreb, s'a întâmplat oare (> ori) ceva* (întrebare directă prima, întrebare indirectă a doua). Să se compare şi: *Nu ştiu, oare va veni?* al. de. *Nu ştiu, ori va veni (ori nu va veni).* D-l VAISBERG, directorul Institutului polon de cultură din Bucureşti, un excelent cunoscător al limbilor ucraineană şi română, îmi sugerează următoarea explicaţie, care cred că trebue acceptată, mai ales dacă ţinem seamă de răspândirea geografică a fenomenului aici în discuţie. Conjuncţia ucraineană či înseamnează 'oder' în întrebări directe: *bûdeš slúhati, či nī?* 'wirst du gehorchen oder nicht? şi 'ob' în întrebări indirecte: *povidi sja, či konī zaprjáženi* 'schau, ob die Pferde angespannt sind. (Cf. ST. VON SMAL STOCKYJ und TH. GARTNER. *Grammatik der ruthenishen (ukrainichen) Sprache*, Wien 1913, p. 445, 448). In primul caz, ucr. *čī* a fost „tradus" prin rom. *ori = sau*, în al doilea prin rom. *dacă* (eventual *de*, conjuncţia). Cum în mintea celor care fac „traducerea" există un singur cuvânt ucrainean pentru cele două echivalente româneşti, confuzia între *ori* şi *dacă*, în sensul înlocuirii unuia prin celălalt este oarecum inevitabilă.

[2] Să nu se... emoţioneze cititorul că pun prepoziţia *până* în capitolul despre conjuncţie. Suntem doar la „Sintaxă", şi ceea ce interesează în mod excluziv aici este funcţiunea cuvintelor. In exemplele care urmează *până* are valoare de conjuncţie. La fel *cât* (v. mai sus). *câtă vreme*, etc., care nu-s prepoziţii, dar nici conjuncţii, din punct de vedere strict morfologic. Observaţia este valabilă şi pentru alte cuvinte care nu sunt „cónjuncţii" şi figurează totuşi în prezentul capitol.

bii noastre dintre Transilvăneni. „Traducere" (curioasă pentru mine) a germ. *während?*

și: apare unde nu trebue sau lipsește când este necesar. De ex.: *poetul trimesese o poezie, și a fost publicată aici* (AL, 1 Dec. 1935, 1, 7); *vizite făcute la instituțiuni, sau în localități, care aveau de scop* (VR, Iunie 1934, 32). De fapt, ambele construcții sunt neglijențe de om care scrie repede sau nu-i stăpân pe frază. In primul citat, *și* stă pentru *care* (uz popular și incult), în al doilea, se impune prezența lui înaintea relativului, căci altfel *care* se referă la *localități* (și *instituțiuni),* iar autorul a înțeles să-l raporteze la *vizite.*

CAP. IX: SCHIMBARI DE FUNCȚIUNE.

Este vorba de depășirea granițelor dintre părțile vorbirii, așa cum le cunoaștem din clasificările morfologice, în sensul că substantivele funcționează ca adjective și invers, adverbele devin adjective, etc. Fenomenul caracterizează mai ales limbajul poetic, dar apare și în scrisul obișnuit, fie subt influența stilului literar, fie ca imitație a unor modele străine. N'avem a face cu o inovație propriu zisă a limbii actuale, căci îl găsim și la scriitorii din sec. XIX. Noutatea, în măsura în care există, are aspect pur cantitativ: sunt mult mai numeroase astăzi decât altădată faptele de acest fel. In special publiciștii mai mult ori mai puțin tineri uzează (și abuzează!) de libertatea, pe care principial n'o putem condamna, de a schimba funcțiunea consacrată a cuvintelor. Și n'o putem condamna, pentrucă pe de o parte granițele dintre părțile vorbirii sunt (teoretic) artificiale, iar pe de alta, procedeul, utilizat rațional, reprezintă un câștig din punct de vedere stilistic.

Materialul adunat de mine nu-i prea bogat, fiindcă fenomenul aparține mai mult stilisticii propriu zise, adică „științii stilului". Așa se explică, între altele, de ce faptele sunt, de obiceiu, strict individuale, nu se repetă dela un subiect vorbitor la altul (numai procedeul este același) [1].

§ 1. Substantivul. Diverse părți de vorbire, în primul rând adjective, sunt întrebuințate cu valoare substantivală. Mai

[1] Unele lucruri, al căror loc mai potrivit ar fi fost, poate, aici, au fost înregistrate și discutate la „Stilistică", eventual la „Morfologie".

ales adjectivele cărora le corespund, în aceeaşi familie, substantive abstracte sufer această modificare sintactică. Izvorul ei trebue căutat în nevoia de expresivitate: substantivul este mai plastic, deci mai expresiv decât adjectivul, întru cât denumeşte o noţiune de sine stătătoare şi care, prin aceasta, este ori poate părea concretă, materială. Insuşirile sunt simple anexe ale obiectelor [1], n'au existenţă aparte, separată de a acestora. Prin transformarea (pur funcţională) a unui adjectiv în substantiv însuşirea respectivă devine noţiune propriu zisă, există independent de obiectele care o posedă şi, prin urmare, se concretizează, se materializează, asimilându-se cu fiinţele şi lucrurile. Procedeul nu constitue o noutate a limbii actuale sau a celei 'poetice'. Il cunoaşte, din capul locului, şi vorbirea pe care o numim, de obiceiu, populară, familiară, etc. De pildă: *înaltul cerului, orbul găinilor, sătulul (nu crede celui flămând), scumpul (mai mult păgubeşte)* ş. a. Se înţelege că oamenii culţi, în special poeţii şi oratorii, recurg mult mai des la el. Dacă şi în ce măsură reuşesc, atârnă de meşteşugul fiecăruia.

Iată un număr de exemple: a dat în vileag *meschinul, urîtul sau falsul* (AL, 3 Nov. 1935, 3, 7); a făcut să succeadă la *picantul de scandal picantul de mister* (ibid. 4, 2) [2]; ceva inocent, *un vădit căutat sau siluit* (CL, 28 Martie 1936, 6, 5); *într'un vag prea ceţos* (Ins I, 2, 580); era mai degrabă *un fermecător* (AL, 12 Sept. 1937, 8, 3); *un pătimaş al istoriei literare* (VR, Ian. 1938, 129) [3]; *toţi cei fanatici de opera* lui Dobrogeanu-Gherea (VR, Apr. 1938, 79) [3]; pe lângă *odiosul unei crime* stupide (AL, 1 Ian. 1939, 7, 5); marele peizagist a fost *îndrăgostitul, pătimaşul peizagiului său* (JL, 19 Martie 1939, 4, 4) [3]; *moralul, religiosul şi filozoficul* se echivalează (BPed 185, un citat din V. Băncilă). Foarte des se transformă în substantive adjectivele care arată culoarea obiectelor: *albul, negrul, roşul,* etc., din cauză să substantivele cores-

[1] Dau acestui termen sensul cel mai larg posibil.

[2] Autorul este acelaşi în ambele cazuri (de fapt, trebuia să zic traducătorul, căci, chiar dacă el nu spune, oricine vede că avem „traducerea", complect neizbutită, a unei construcţii franţuzeşti). Observaţia făcută în paranteză se potriveşte, măcar aproximativ, şi pentru alte citate din cele următoare.

[3] Acest tip de adjective substantivate (*fanatic, îndrăgostit, pasionat, pătimaş,* etc.) este cât se poate de frecvent. Prezintă interes şi prin faptul că obişnuit ele se leagă de un substantiv pus la genetiv (v. mai sus, pag. 278). In citatul al doilea, *cei fanatici* stă, de fapt, pentru *fanaticii.*

punzătoare *(albeaţă, negreaţă* şi *negreală, roşeaţă* şi *roşeală,* etc.) s'au fixat de mult cu un înţeles prea depărtat de al adjectivelor care le servesc drept temă. Astfel pictorii şi cronicarii plastici vorbesc mereu (citez forma de plural) despre *alburi, griuri, portocaliuri, siniliuri,* etc. [1]

Şi alte cuvinte sau chiar locuţiuni întregi apar cu funcţiune substantivală: dacă s'ar asigura şi subsemnatul *de aşa ceva?* (AL, 17 Iunie 1934, 6, 2) [2]; *aceşti fără niciun scrupul* preconizează (CL, 6 Apr. 1935, 6, 7) [3]; realitatea pe care tot amânase s'o vadă dintr'o *lehamite a întregului trup* (VR, Sept. 1938), 33) [4].

§ 2. Adjectivul. Fenomenul opus celui discutat în paragraful precedent este de asemenea răspândit. La pag. 297 am dat exemple de substantive cu grade de comparaţie, tratate, aşa dar, întocmai ca adjectivele. Iată acum câteva cazuri de altă natură, la baza cărora stă însă tot adjectivizarea substantivului: *suflet artist şi analist* (Ins I, 1, 381); *dinţii vampiri din faţă* (AL, 25 Oct. 1936, 6, 5) [5]; *a ţării moldove* (VR, Apr.-Maiu 1937, 39) [6]; ca *o veste panică* şi urgentă (VR, Aug.-Sept. 1937, 21) [7]; *somnul buştean* ce-l apucam (AL, 12 Sept. 1937, 13, 1); unele [copii] *destul de meştere* (VR, Iulie 1938, 125); *paleta lui nababă;* în capul unei *hoarde satelite* (ambele în BP, nr. 487, 193); *plan director* al municipiului Bucureşti (ziarele) [8]; *entuziaşti de legea Indiilor* (ziarele); *suman noaten* (CS 174) [9]; cu *o însufleţire adolescentă* (Gor 411); *un lungan Neamţ* (FM 66); *ţarină răşează* (Arghezi). Cf. şi *băietanii soiu rău...* (AL, 4 Sept. 1938, 5, 2).

Foarte multe adjective devin substantive prin lăsarea la o parte, ca fiind dela sine înţeles, a substantivului pe care-l întovărăşesc de obiceiu: (film) *documentar,* (jurnal) *hebdomadar,*

[1] Fapt existent şi el în vorbirea tradiţională.

[2] Vorbirea familiară (cam periferică) recurge în tot momentul la *aşa ceva,* care a devenit astfel aproape trivial.

[3] Imitaţie nereuşită a formulei *fără de lege.*

[4] „Părintele" acestei creaţii este, dacă nu mă înşel, Ionel Teodoreanul, în opera căruia ea apare foarte des.

[5] *Vampir* ne aminteşte, fără să vrem, de *vamp(ă),* care se întrebuinţează (chiar în discuţii literare) foarte des şi singur, ca un fel de determinativ al subst. *femeie.*

[6] Subt influenţa lui *moldav* (< frc. *moldave),* pe care numeroşi publicişti (în majoritate tradiţionalişti!) îl preferă, pentru motive stilistice (?), *lui moldovenesc!*

[7] Pare a fi o greşală de tipar (poate de limbă).

[8] După frc. *directeur,* care-i şi adjectiv.

[9] Vorbirea populară cunoaşte formula *lână noatenă.*

(imprimat) *periodic*, etc. Nu cred necesar să insist, căci fenomenul este cunoscut (și încă de multă vreme). Dau, la întâmplare, două exemple mai caracteristice: *băieții dela călăreață* (FM 351) [1]; *recurenta* (ibid.) [2].

§ 3. Adverbul. Dat fiind că între un adjectiv și adverbul corespunzător nu există, adesea, nicio deosebire formală, pare natural schimbul funcțional dintre ele. Nu-i vorba de greșeli, adică de fapte inconștiente, care ne întâmpină de asemenea când și când [3], ci de procedee stilistice, aplicate cu intenții estetice bine precizate. Prin transformarea în adjectiv a unui adverb, 'calitatea' respectivă este atribuită noțiunii care săvârșește acțiunea (în loc să fie atribuită acesteia). Rezultatul însemnează concretizare, plasticizare. De aceea fenomenul se întâlnește mai cu seamă la poeți (autentici sau numai... virtuali). De pildă: *cărările afunde* (AL, 10 Maiu 1936, 5, 3); *apa care curgea zgomotoasă* (AL, 4 Oct. 1936, 3, 1). Cf. și formulele din ce în ce mai răspândite de tipul *ușoară de citit* (CL, 10 Aug. 1935, 3, 3); *grele de făcut*, etc. In *Cea mai dureroasă e însă indiferența* mulțimii (AL, 4 Oct. 1936, 2, 1-2) situația nu-i clară. Eu aș zice *cel mai dureros...*, aș da, adică, sens adverbial (= neutral) acestui superlativ [4]. Să se compare și *subt conducerea succesiv* a mai multora (Ins I, 1, 591); *imaginile leit femeii* tuturor vremurilor (AL, 31 Maiu 1936, 6, 6), unde *succesiv* [5] și *leit* funcționează adjectival, dar au aspect de adverb.

Tot aici poate fi amintit *așa*, care se întrebuințează la tot pasul ca adjectiv (este sinonim cu locuțiunea adjectivală *astfel de*, prin urmare și cu *asemenea): un așa viteaz, o așa lucrare, așa oameni*, etc. Subt influența (exercitată parte prin Ardeleni și Bucovineni, parte prin Evrei) a germ. *so ein*, mulți Români spun și scriu *așa un viteaz, așa o lucrare*, etc. Această topică trebue combătută.

§ 4. Diverse. Pun împreună cazuri destul de deosebite,

---

[1] E vorba de *artileria călăreață*.

[2] Stă pentru *febra recurentă*.

[3] Am înregistrat câteva la pag. 108-9 și 152-3. Pot adăuga acum altele: nu găsește *deajunse cuvinte* (Ins, Iunie 1940, 455); tăcutul și *cumsedele client* (NM 48).

[4] Căci autorul are în vedere nu 'mai multe indiferențe' (dintre care una ar fi 'cea mai dureroasă'), ci 'mai multe lucruri' (sens neutru) provocatoare de durere.

[5] Acesta poate fi interpretat și ca echivalent al lui *rând pe rând* (locuțiune adverbială).

numai ca să nu înmulțesc rubricile. Substantive cu valoare adverbială: *cât de maiestru reprezintă d-ra*[1]... (VR, Apr.-Maiu 1936, 165); *sărind acrobat* scaunele (AL, 28 Febr. 1937, 9, 3-4). Infinitiv substantivat construit ca un verb: în cazul unei *ocupări de ea* (Ins I, 1, 369)[2]. Alte fapte, care nu pot fi definite totdeauna: *Principiul este necesar de manifestat* (AL, 24 Ian. 1937, 9, 5); *S. găsea în ea totul o minune* (AL, 21 Febr. 1937, 10, 3). In *ferita sfântul* (AL, 4 Oct. 1936, 3, 4) putem avea o greșală de tipar, dar și o greșală de înțelegere a formulei (*ferit-a* va fi fost simțit ca un substantiv feminin articulat). Să se compare și *singur (= puțin)* din construcții de felul acesteia: *D-l R.-M. este unul dintre singurii* care încearcă... (CL, 30 Maiu 1936, 7, 3)[3], apoi *timp lung* (Răd I, 258) pentru *mult timp* (după frc. *longtemps),* cu valoare, se înțelege, tot adverbială.

CAP. X: ACORDUL.

Dau acestei noțiuni accepția cea mai largă cu putință: 'potrivire formală (din punctul de vedere al genului, numărului, cazului, persoanei, etc.) între cuvinte care merg sintactic împreună'. Faptele notate de mine sunt extrem de numeroase și se referă la toate părțile propoziției și la cele mai multe dintre părțile vorbirii. Această bogăție se explică. Acordul se impune oridecâteori avem a face cu grupuri de cuvinte, așa dar, principial, totdeauna, căci numai întâmplător ne folosim în vorbire de cuvinte izolate. Fiind nesfârșit de multe cazurile de acord obligatoriu, urmează că și prilejurile de a greși sau a inova se prezintă foarte des. Se știe, de altfel, că respectarea normelor acordului nu-i deloc ușoară, chiar pentru oamenii culți și atenți la construirea frazelor. Este semnificativă formula (pe care Camil Petrescu, dacă nu mă înșel, și-o

[1] Ardelenii și Bucovinenii utilizează pe *maiestru* și ca adjectiv *(măiestru-măiastră),* crezând (nu fără oarecare dreptate) că avem a face cu un cuvânt moștenit (<lat. *magister*). In realitate, singurul caz unde limba actuală cunoaște pe *măiestru* prin tradiție neîntreruptă este formula (din basme) *pasăre măiastră* 'pasăre vrăjitoare, minunată'. Incolo trebue să contăm cu extinderi (mai mult ori mai puțin... poetice) ale acestui uz.

[2] Construcție condamnabilă.

[3] Oricât de curios s'ar părea, faptul acesta trebue să fie o... imitație franceză. In romanul *Autant en emporte le vent* (tradus din englezește) am întâlnit *un des seuls..., une des seules...*

alesese drept titlu al unei cărţi) *Românii e deştepţi* (pronunţată şi ...*dăştepţi*, cu intenţia de a arăta că mai ales Bucureştenii, şi, în general, Muntenii săvârşesc asemenea greşeli de acord?) [1]. Limbajul popular şi, mai puţin, cel familiar sunt foarte bogate în abateri dela regulile acordului. Subt influenţa lor comit erori similare şi oamenii de cultură.

Trebuesc separate greşelile propriu zise (cum este cea pomenită chiar acum) de cazurile unde avem a face cu o simplă şovăire a limbii, care nu s'a fixat încă asupra unei singure forme obligatorie pentru toată lumea. Operaţia nu-i uşoară. De aceea nu voiu încerca s'o fac în cursul discuţiei. Voiu spune aici că lipsa de siguranţă a subiectelor vorbitoare se manifestă, de obiceiu, când există conflict între forma şi înţelesul unui cuvânt (cf., de pildă, *majoritate, număr, şir*, etc., *fiecare, nimeni* ş. a.): nu totdeauna ne putem decide, fără să avem îndoieli, pentru aspectul de singular sau pentru cel de plural al predicatului căruia îi serveşte de subiect un astfel de cuvânt [2].

Mai puţin scuzabile, deşi foarte explicabile, sunt cazurile în care intervine atracţia': acordul se face n u cu toate cuvintele care îl cer, ci numai cu cel mai apropiat, ca şi cum celelalte n'ar exista. Aceasta, când e vorba de un predicat cu mai multe subiecte, de un substantiv cu mai multe atribute, etc. In alte condiţii sintactice intervine un fel de analiză gramaticală greşită sau, dacă vreţi, diferită de cea justă, de pildă când un substantiv feminin la genetiv-dativ singular are drept atribut un participiu trecut urmat de un determinativ circumstanţial. Pretutindeni avem a face cu o slăbire a raportului dintre cuvintele pe care trebue să le 'acordăm': ori sunt prea departe unul de altul (prima ipoteză) ori au (sau numai unul din ele are) legătură şi cu alte elemente ale frazei (ipoteza a doua).

Numeroase fapte privitoare la acord sunt strict individuale, în sensul că se întâlnesc la un singur subiect vorbitor. Cele mai multe se bucură însă de o răspândire largă, adesea foarte largă, care probează, măcar câteodată, că ne găsim în faţa unor adevărate tendinţe lingvistice, cu şanse de a se realiza definitiv.

---

[1] Ceea ce corespunde, în parte, realităţii. Se pare că un cunoscut profesor universitar şi critic literar vorbea obişnuit aşa.

[2] Cf. articolul lui AL. GRAUR, *Acordul după înţeles* (VR, Nov. 1937, 76 urm.).

§ 1. Subiect la plural cu predicat la singular. Este fenomenul cel mai frecvent. Las la o parte, căci sunt lipsite de interes ştiinţific, greşelile propriu zise. Se pot distinge mai multe cazuri.

a). Avem, în primul rând, subiecte cu formă de singular şi cu înţeles de plural. Am spus deja că limba nu s'a fixat, în toate cazurile, asupra aspectului morfologic al predicatului, care stă astfel când la plural, când la singular. Iată exemple: *imensa majoritate a intelectualilor* e de dreapta (CL, 17 Aug. 1935, 6, 1); *o treime din Evreii* poloneji *trăieşte* din filantropie (CL, 7 Sept. 1935, 2, 2); *grosul minorităţilor sunt* într'o sărăcie... (CL, 28 Dec. 1935, 2, 6-7); *o parte din locuitori şedea* (AL, 13 Oct. 1935, 5, 1); din acest moment *începe o serie de mişcări* (AL, 19 Iulie 1936, 3, 4); *numărul studenţilor s'au augmentat* (CL, 25 Iulie 1936, 6, 4); *o categorie de spectatori care nu zice...* (VR, Iunie 1937, 129); *majoritatea indivizilor nu percepe* viaţa neted (VR, Iulie 1938, 81); *un grup de oameni care cultiva* religia..., care *lăuda* democraţia... (AL, 9 Oct. 1938, 8, 2); *şirul lung de zeiţe... n'au putut fi detronate* (AL, 18 Dec. 1938, 1, 5); *marea majoritate a revistelor.... este* subt nivelul (Ins, Apr. 1939, 208); ...de care *s'a plâns majoritatea cercetătorilor* (RIR X, 481); *cea mai mare parte a geamurilor era acoperită* (OC 13); *au venit toată familia* (1907 I, 17); *mai mult de jumătate din locuri rămâne goală* (Zw 67). Şovăiala se poate constata la acelaşi autor şi în aceeaşi frază: *majoritatea elevilor...*, dupăce *s'au instruit*, nu mai *are* poftă (Ins II, 2, 878); *un prug de femei se opri...* şi lui i se păru că *vorbesc* de ei (Petr 211). Teoretic ar trebui să avem pretutindeni predicatul la plural, fiindcă, indiferent de forma subiectului, înţelesul lui este de plural. Aceasta cu atât mai mult, cu cât subiectele în discuţie sunt aproape totdeauna determinate de un substantiv la plural: *parte din locuitori, majoritatea cercetărilor*, etc., ceea ce precizează până la maximum sensul lor 'pluralic'. Amănuntul are mare importanţă, căci *(un) grup, categoria*, etc., întrebuinţate singure, cer, fără nicio îndoială, un predicat la singular: indivizii care alcătuesc grupul, categoria, etc. nu sunt consideraţi izolat, unul câte unul, ci în totalitatea lor, ca o masă unitară, indivizibilă. Acelaşi lucru cu *majoritate*, la care oscilaţia pare totuşi mai mare, poate şi din cauza limbii franceze, unde predicatul lui *majorité* stă la singular, indiferent dacă subiectul este sau nu urmat de un

atribut substantival la plural [1]. Dintre exemplele date mai sus sunt greşite, în sensul contrar, *numărul studenţilor s'au augmentat* [2] şi *au venit toată familia,* primul, pentrucă noţiunea 'număr' n'are nimic 'pluralic' în ea, iar al doilea, pentrucă 'familia' alcătueşte o unitate desăvârşită şi este simţită astfel [3]. Tot aşa *un roiu de albine a părăsit stupul* (şi, figurat, *un roiu de fotografi se afla...).*

b). Subiect multiplu cu predicat la singular. Acordul se face, deseori, numai cu unul din cele două sau mai multe subiecte legate, obişnuit, prin *şi.* Aceasta, fiindcă vorbitorul simte raportul de subiect la predicat numai pentru ultimul, care se află lângă verb, sau pentru primul, în cazul când subiectele stau în urma predicatului. Ex.: ale căror *limbă şi suflet* încă mai *suna* (VR, Apr.-Maiu 1937, 43); *literatura şi... întreaga viaţă* culturală îşi *croieşte* (VR, Iunie 1937, 145); *lectorul şi* mai ales *tineretul va găsi* (Ins II, 3, 569); *mucoasa şi organismul trăieşte* (Ins, Iunie 1939, 607); această *armoinie şi eficacitate a stârnit* (ibid.) [4]; *nehotărîrea şi neîncrederea* în sine *îl împinge* (EL 287); *compania... şi probabil B. trage* câştiguri (Zw 107). De adăugat construcţii cu predicat nominal, care, când e adjectiv, poate prezenta dezacord şi în ce priveşte genul: *literatura şi scrisul lui pare străină* (AL, 25 Apr. 1937, 16, 3); *întinderea şi intensitatea* acestei influenţe *este dependentă* (Ins II, 2, 799); *studiul, cât şi fragmentul este întitulat* (Ins III, 7, 561) [5]; *este criticat umanitarismul, masoneria şi bolşevismul* (Ins, Febr. 1940, 398). Acest acord greşit, pe care-l putem numi 'prin atracţie', se întâlneşte şi atunci când unul

---

[1] Simţul meu lingvistic cere predicat la singular, când *majoritate* este urmat de un genetiv singular *(majoritatea publicului este favorabilă actorilor; majoritatea populaţiei munceşte serios),* şi predicat la plural, când după *majoritate* stă un genetiv plural *(majoritatea oamenilor trăiesc bine).*

[2] In acest citat nici verbul nu-i întrebuinţat corect: se zice sau ...*a augmentat,* dacă ţinem cu orice preţ să vorbim... distins, sau *a crescut* ori *s'a mărit* (dela acest din urmă sinonim a venit *s'* al lui *augmenta).*

[3] Cf. noţiunile înrudite din acest punct de vedere: *naţie, popor, trib,* etc.

[4] Nerepetarea demonstrativului ar putea fi interpretată în favoarea... acuzatului: cele două substantive exprimă părţile alcătuitoare ale unei singure noţiuni. Dar o asemenea părere nu se poate susţinea, şi aceasta, din cauză că 'armonie' şi 'eficacitate' sunt noţiuni independente una de alta, deci deosebite.

[5] Prezenţa lui *cât* ar părea că scuză dezacordul, mai ales dacă după *fragmentul* punem o virgulă. Dar argumentarea nu poate fi primită.

din subiecte stă la plural: *cum a dorit A. B. și prietenii lui* (AL, 4 Sept. 1938, 3, 4).

Cazuri speciale reprezintă subiectul multiplu ale cărui elemente constitutive sunt legate prin *cu* sau (ca în vorbirea neîngrijită) prin *și cu*. Norma cere predicat la singular pentru prima ipoteză și predicat la plural pentru a doua. Deoarece însă ambele formule sunt simțite ca sinonime, adică egale, se produc șovăeli. De pildă: *dânsa (și cu o soră a ei) conduce munca* (Ins II, 3, 776) [1]; *Prof. M., împreună cu Dr. B. și cu autorul* prezentului studiu, *au constatat...* (VR, Nov. 1937, 91) [2], etc. Cf. și *D-ta și cu amicul vii?* (Ins, 15 Sept. 1936, 193) în loc de... *veniți.*

Cât despre *spiritul și ironia lui Heine nu se poate încadra* (AL, 16 Febr. 1936, 7, 7), situația se prezintă diferit, din cauza lui *se* (v. alineatul următor).

c). A c o r d u l p r e d i c a t u l u i p r e c e d a t d e *s e*. In capitolul despre pronume (pag. 307 urm.) am arătat diversele funcțiuni ale reflexivului *se*. Subt influența frc. *on*, germ. *man*, mulți Români consideră pe *se* ca subiect, așa că subiectul adevărat devine obiect, iar predicatul stă totdeauna la singular (căci *se* = *on, man, cineva* nu poate avea un predicat la plural). Astfel de construcții sunt neromânești și trebuesc evitate. In sistemul nostru lingvistic *se* + verb are, aproape totdeauna, sens pasiv. Prin urmare, subiectul acestei formule verbale poate avea aspecte pentru ambele numere, ceea ce implică o variație paralelă și din partea predicatului. La puținele exemple date acolo adaug alte câteva (din marea mulțime recoltată fără scopuri speciale): *se poate înfrunta adversarii* prin forță (AL, 17 Iunie 1934, 6, 7); cetățeanului *i s'a recunoscut libertățile* (Ins I, 2, 513); *se poate urmări* ușor *etapele* (Ins II, 3, 182); dacă *se poate fixa principiile* (AL, 4 Sept. 1938, 2, 4); nu *se mai aștepta ralieri* (VR, Aug. 1938, 117); *nu se va mai cunoaște* niciodată ultimele lui *gânduri* (Zw 90); *se putu spune versuri* în batjocură (EL 389), etc. Am impresia că cele mai dese sunt cazurile cu *se* urmat de *a putea* (+ infin. sau conjunct.), și

---

[1] Paranteza nu schimbă situația decât, cel mult, pentru... ochi!

[2] Faptul că la „constatarea..." au participat mai mulți inși nu justifică pluralul: subiect în această propoziție este numai *prof. M.* (ce urmează până la predicat constitue o construcție incidentă explicativă, care, din punct de vedere gramatical, adică formal, este de sine stătătoare).

aceasta, fiindcă formula *se poate* (singură!) apare mereu în vorbirea curentă.

d) Cazuri speciale. Am renunțat, la locul cuvenit (subt a), să citez greșeli propriu zise de acord, pentru motivul că ele sunt așa zicând la îndemâna oricui (fiecare le poate... comite, cel puțin din fugă și din nebăgare de seamă). Câteodată însă ele apar în condiții care le fac interesante din punct de vedere teoretic. Avem un fel de acord „prin atracție“: subiectul, la plural, are un determinativ la singular, situat în apropierea predicatului [1]. Urmarea, nu firească, ci... fatală, este adaptarea formei de număr a acestuia la aceea a determinativului, nu a subiectului. De pildă: *ambele aspecte ale vieții.. ne este redată* (AL, 9 Sept. 1934, 8, 2); *trăsăturile* caracteristice *ale organizației* școlare *este bine definită* (Ins II, 3, 236); *încercările de analiză... este,* până la un punct, *posibilă* (AL, 13 Iunie 1937, 4, 1), etc. Atracția se poate exercita și dela distanță (dacă în conștiința subiectului vorbitor, care nu cunoaște limitele fixate de gramatici, se leagă de predicat altă noțiune, mai importantă, adică mai luminoasă, decât subiectul): *dreptul pe care ei îl are* (VR, Martie-Apr. 1935, 7); *opera* D-nei P. B. este *dintre acelea care naște* (AL, 7 Iulie 1935, 9, 1), etc.

Alteori greșala de acord s'ar putea datori influenței unor formule verbale fixe: *aceste ateliere* care *pare* a-și aștepta maestrul (AL, 4 Sept. 1938, 9, 3) [2] *va începe* să ni se desvolte *dinții* (CL, 11 Iulie 1936, 3, 5) [3]; *nu este de ajuns proclamații* solemne (RFR, Aug.-Sept. 1941, 248).

§ 2. Subiect la singular cu predicat la plural. Această ipoteză, fără a fi tot atât de frecventă ca cea discutată în § 1, se realizează totuși mult mai des decât am fi dispuși să admitem. Intervin și aici sensul cuvântului care servește de subiect, mai exact spus, influența unor sinonime, fie și aproximative, cu formă de plural, atracția unui element sintactic din aceeași construcție, conjuncția de legătură dintre cuvintele apte de a fi simțite ca subiecte, etc.

a) Pronumele nedefinite *fiecare, orice, nimeni, niciun(ul)* ș. a. au un înțeles foarte înrudit cu al pluralului lui

---

[1] Situația seamănă foarte bine cu cea descrisă mai departe în § 6.

[2] Cf. *se pare*, fără *că* după el (ca adaos în interiorul unei propoziții).

[3] *Va începe* e simțit ca impersonal. Tot așa *nu este de ajuns* din citatul următor.

tot: fiecare pasăre sboară — toate păsările sboară; orice om este muritor — toţi oamenii sunt muritori; nimeni (sau *niciunul) nu-i scutit de pedeapsă — toţi (vinovaţii) sunt pasibili de pedeapsă,* etc. Influenţa lui *toţi, toate* se exercită foarte uşor, atunci când construcţia conţine un cuvânt la plural. Iată deocamdată două citate menite să arate cum se poate produce fenomenul în discuţie: *ei se culcară şi adormiră fiecare* în despărţitura sa (Ins III, 1, 455)[1]; *cititorii noştri cunosc fiecare...* (ibid. 564)[1]. Dau acum exemple de acord greşit: *nimeni* dintre hitlerişti *nu se vor atinge* (CL, 25 Mai 1935, 3, 2); se ştie în slujba cui *vorbesc fiecare* (CL, 12 Oct. 1935, 8, 1); *niciunul* din scriitori... *n'au reuşit* (CL, 19 Oct. 1935, 7, 6); *fiecare* din cele două priviri *vin* parcă... (AL 26 Iulie 1936, 8, 5); *nimeni* ca Iberii *nu ştiu...* (AL, 4 Apr. 1937, 15, 3); *fiecare* din capitole *au fost scrise* (AL, 16 Maiu 1937, 17, 1); *nimeni, fie ei* oameni de teatru, *n'au dreptul* (AL, 29 Aug. 1937, 8, 4); *şi-au mers fiecare* drumurile lor (Ins II, 3, 122); *fiecare* din acestea *sunt* opera lui personală (Mcl 63); *nimeni* dintre acei... *nu se vor putea opri* (Mac II, XXVII), etc. Cf. şi *cine* nu s'a ascuns, *cine* n'a fugit..., *au fost* ucişi (ziarele), unde pluralul predicatului nu se datoreşte repetării lui *cine...*, ci sensului acestui pronume (= *toţi care...*).

Fiecare dă prilej de dezacord şi altfel. Când cineva vorbeşte şi în numele altora, cu care se solidarizează, acest pronume capătă un predicat la pers. I plurală. Punctul de plecare îl constitue, foarte probabil, formula *fiecare din(tre) noi*[2]*: fiecare din noi putem...* (ziarele); biet ins care *suntem fiecare din noi* (CL, 29 Iunie 1935, 2, 6); *fiecare din noi* am primi (CL, 21 Dec. 1935, 7, 3). Ex.: *fiecare avem* înscrisă în noi (VR, Nov. 1937, 91); *fiecare căutăm* transpunerea plastică (AL, 28 Nov. 1937, 2, 2). Cf. *şi toţi clienţii* vechi ai acestui restaurant *avem* maniile respective (AL, 5 Ian. 1936, 6, 6), unde există numai dezacord de persoană (fenomenul fiind, în fond, acelaşi).

b). A c o r d p r i n a t r a c ţ i e. In loc să se acorde cu subiectul, predicatul se lasă aşa zicând atras de alt cuvânt din propo-

[1] Dacă despărţim pe *fiecare* de verbul precedent *(şi adormiră, fiecare în...; cunosc, fiecare...)*, nu se poate obiecta absolut nimic acestor fraze în privinţa acordului.

[2] Aşa se explică de ce majoritatea citatelor mele au ca subiect această formulă (nu pe *fiecare* singur).

ziția. Cred că mai totdeauna acest cuvânt stă înaintea predicatului (și, bine înțeles, în imediata lui apropiere). Lucru firesc, căci în astfel de condiții atracția se exercită mai ușor. Mult mai des am întâlnit, de pildă, *caselor li s'au dat foc* decât *(li) s'au dat foc caselor*. Să se compare următoarele construcții, pe care le-am notat fără indicarea publicației: și altor personalități *li se vor conferi gradul* de general; Francezilor *le vor trebui mult* curaj; *li se vor servi o pensie*[1]. Iată și citate propriu zise: *pregătirea acestora le fac* mai ingenioase (VR, Nov. 1934, 43); *se vorbeau de* accidentele din munți (AL, 1 Nov. 1935, 1, 5); *ceea ce* dă acestor povești un farmec inuzabil *le fac să placă* (AL, 14 Iunie 1936, 8, 3); *puterea* mitului, a simbolurilor și a ideilor *își iau obârșia* (VR, Iulie 1937, 140)[2]; *s'au scris* în mai multe rânduri (AL, 25 Sept. 1938, 2, 3); *valoarea* creditelor acordate *nu se cunosc încă* (VR, Nov. 1938, 89); *ceea ce cunoaștem* din tehnica și teoria războiului *nu vor fi* de ajuns (VR, Dec. 1938, 182)[3]; *le vor fi fost greu* multora (Azi, 18 Iunie 1939, 7, 1); *problema* cea mai grea *ce s'au pus* principalilor dramaturgi (VR, Ian. 1940, 163); *morților le plac frigul* (VR, Aug.-Sept. 1940, 16)[4]; *o rețea* de drumuri și de căi ferate *se impun* (RFR, Aug.-Sept. 1941, 324); *în ceea ce privesc copiii* (AlS 52)[5]. Ultimul exemplu ne trimete la alte pronume relative (și interogative), care de asemenea se construesc, prin atracție, cu un predicat la plural: *Cine le* [cursurile] *frecventau?* (AcR, Mem ist III, 23, 97); *ce-s cu calfele astea?* (foarte răspândit, chiar în vorbirea oamenilor culți); *cine ați cetit* romanul... (Gând, Ian. 1941, 7).

c) Un aspect al acordului prin atracție mi se pare cazul subiectului (la singular) care se leagă de alt cuvânt prin diverse conjuncții *(cu, sau,* etc.) ori prin particule comparative *(ca și, întocmai ca,* etc.). In asemenea împrejurări putem avea impresia unui subiect dublu, de unde forma de plural a predicatului. De pildă: *Epitropia* Sf. Spiridon... împreună *cu conducerea au luat* inițiativa (Ins III, 7, 334); *Ministerul Educației*... de co-

[1] Auzit în gura unei „mari" figuri a vieții noastre culturale.

[2] Atributele subiectului, chiar dacă toate ar avea formă de singular, provoacă apariția pluralului la predicat (fiindcă-s... mai multe atribute!).

[3] Cf. nota precedentă.

[4] Va fi influențat și *iubesc*, sinonimul lui *plac?*

[5] Extrem de răspândită această formulă (și nu numai cu *în ce...)* la tot felul de oameni.

mun acord *cu Ministerul* Propagandei *vor lua* măsuri (într'un comunicat oficial); *întreaga familie* a primatelor, omul plus maimuța, *au tendința* (VR, Apr.-Maiu 1937, 22) [1]; *omul, ca și cânele* lui, *se simt pașnici* (Ins III, 1, 451); *R., ca și M., sunt* de părere (AL, 21 Aug. 1938, 4, 7); *prepoziția „pe", întocmai ca și conjuncția „dar"*, sunt expresiuni ifosative (VR, Aug. 1939, 142); *caracteristice sunt atât atitudinea..., cât și...* (VR, Aug. 1937, 148) [2]; *superioritatea sau inferioritatea* raselor *sunt* explicate (VR, Iulie-Aug. 1935, 39) [3]; așa cum *au elaborat un Kant sau un Schiller* (VR, Sept.-Oct. 1935, 37) [3].

d) D i v e r s e. Când propoziția are predicat pasiv sau adjectival, se poate produce un d e z a c o r d d e g e n ș i n u m ă r cu subiectul: *gloatele* de soldați *erau împinși* (AL, 15 Sept. 1935, 1, 1) [4]; deosebit de *impresionant a fost* mai cu seamă *dragostea* (CL, 3 Oct. 1936, 5, 4); *trebue scos în evidență însușirile* (AlS 171). Citatul ultim (poate și cel imediat precedent) arată că mai ales predicatele care sunt simțite ca un fel de f o r m u l e f i x e provoacă asemenea dezacorduri. De ex.: *este oare posibil această restrângere?* (CL, 28 Dec. 1935, 5, 1); *interzis carnea* (AL, 26 Dec. 1937, 15, 2) [5]; *este necesar o politică* mai rațională (Ins III, 7, 534). Să se compare, în special, inscripțiile, ordonanțele ș. a.: *este interzis* staționarea (afișarea, murdăriile, etc.). Ajută mult la producerea dezacordului poziția inițială a predicatului, care poate face impresia fie a unei elipse, fie a unei construcții impersonale. Să nu uităm apoi că, foarte des, *este interzis* [6] are drept subiect un substantiv masculin (singular) sau un infinitiv (eventual un conjunctiv), și că în toate aceste cazuri, extrem de numeroase,

---

[1] Aici avem și atracție *(primatelor)* și sens de plural la subiectul cu formă de singular *(familie)* și două substantive (legate prin *plus* = *cu)*, având funcțiune apozițională, care pot fi însă ușor simțite ca subiecte *(omul plus maimuța)*.

[2] Limba șovăe între singular și plural. Cred că trebue să ne decidem pentru acesta din urmă.

[3] Aceeași situație ca în exemplele imediat precedente. Este mai greu totuși să luăm o hotărîre în favoarea unuia din cele două numere. Personal aș înclina pentru singular.

[4] A influențat, desigur, și *soldați (*a cărui intervenție s'ar fi produs și fără să fi fost exprimat, dacă autorul se gândea la 'gloate de soldați, de oameni, etc.' și nu de 'femei').

[5] Construcție eliptică (din limbajul medicilor?), ceea ce ușurează ivirea dezacordului (ca în stilul „telegrafic").

[6] La fel *este oprit* și alte predicate similare.

formula este corectă. Aşa se explică de ce a căpătat un caracter oarecum fix.

Tot aici poate fi amintit dezacordul de persoană: *D. G. Ibrăileanu şi mulţi* din cenaclul „Vieţii romîneşti“ *luam* ceaiul... (AL, 26 Maiu 1935, 1). Cf. mai sus (subt a) *fiecare avem*... (cu subiect pronominal): psihologic vorbind, situaţia e aceeaşi (autorul[1] se „solidarizează“ cu ceilalţi, şi atunci ...trebue să predomine pers. I, care-i mai „puternică“, din punct de vedere gramatical, decât pers. II şi III).

§ 3. Acordul atributului. Este vorba, în primul rând, de atributul adjectival (în sens larg) al unui substantiv feminin pus la genetiv-dativ singular. Limba actuală renunţă foarte des la acordul cu substantivul în ce priveşte cazul. Fenomenul este atât de răspândit, încât am impresia că ne găsim în faţa unei adevărate tendinţe. Il întâlnim extrem de des la atributul participial, care trebue, de aceea, considerat ca punct de plecare. Deşi au funcţiune adjectivală, participiile trecute continuă a fi simţite ca verbe, graţie legăturii pe care o păstrează (cum nici nu-i posibil altfel) cu toate celelalte forme ale verbului respectiv. Din această cauză atributul participial, mai ales când e urmat de un determinativ, face impresia unui predicat nominal, deci a unei „propoziţii“ căreia-i lipseşte copula şi pronumele relativ introductiv: construcţia *să dăm ajutor vecinei noastre ameninţate de mizerie* este sau poate fi interpretată de subiectele vorbitoare ca o frază alcătuită din propoziţia principală *să dăm ajutor vecinei noastre* şi din subordonată *(care este) ameninţată de mizerie*. Urmarea este că participiul poate rămânea cu forma dela nominativ (predicatul nominal stă în acelaşi caz cu subiectul). Prezenţa determinativului uşurează mult producerea dezacordului, căci participiul este oarecum solicitat de determinativ şi îndepărtat astfel de substantivul pe care-l însoţeşte ca atribut. Se deplasează centrul de greutate sintactică, dacă mă pot exprima aşa.

Ajută, probabil, într'o anumită măsură, şi analogia pluralului ambelor genuri şi a singularului masculin, la care un acord cazual între substantiv şi atribut nu-i posibil (din pricină că substantivul însuşi are aceeaşi formă la toate cazurile).

---

[1] Izabela Sadoveanu, care, se ştie, a făcut parte din redacţia revistei menţionate.

Dela participii fenomenul s'a întins la adjectivele propriu zise, apoi la pronume (cu funcţiune adjectivală), ba chiar şi la substantive. Ipoteza ultimă are nevoie de lămuriri. Atributul stă, obişnuit, după substantiv, dar poate (câteodată chiar t r e b u e) să stea şi înaintea substantivului. De ex. *nefericitul părinte, sărmanul copil, scumpul meu frate*[1], etc. In ipoteza unui substantiv feminin pus la genetiv-dativ singular, va primi dezinenţa cazuală numai adjectivul (potrivit tendinţei în discuţie): *nefericitei noastre mamă* (în loc de... *mame), sărmanei tale bunică,* etc. Asemenea construcţii sunt, din păcate, o realitate vie şi răspândită, nu o simplă combinaţie teoretică, necesară discuţiei. Ele mai arată ceva, în legătură cu condiţiile care favorizează dezacordul: cuvântul (fie atribut, fie substantiv) dela sfârşitul formulei este mai expus să rămâie cu aspectul morfologic al nominativului, din cauza depărtării de substantivul pe care-l determină, atributiv, întreaga formulă[2]. Depărtarea slăbeşte conştiinţa legăturii sintactice dintre cuvinte şi înlesneşte, deci, neglijarea acordului.

Cu participiile trecute trebuesc asimilate neologisme ca *existent,* de pildă, care, datorită lui *a exista,* face impresia unei forme verbale participiale (cum şi este la origine), mai ales că se construeşte la fel cu verbul însuşi (poate, adică, avea un determinativ circumstanţial ca şi acesta). Astfel de cuvinte găsesc, probabil, un sprijin (pentru a n u se acorda în caz cu substantivul determinat atributiv de ele) în participiile prezente, care, se ştie, funcţionează adesea ca atribute, dar nu sufer schimbări flexionare (v. mai departe).

Urmează acum citatele, după natura morfologică a atributului.

a) P a r t i c i p i i t r e c u t e[3]: sărbătoare *a cărţii expusă* la

---

[1] Avem pretutindeni adjective cu sens afectiv, care, dacă nu preced substantivul, pierd acest sens (cf. *părinte nefericit, copil sărman,* etc.).

[2] Vorbesc de atribut, dar situaţia se potriveşte şi pentru obiectul indirect (când formula determină un verb). Amănuntul n'are importanţă, fiindcă în interiorul formulei înseşi raportul dintre adjectiv (ori participiu) şi substantiv este tot cel de atribut.

[3] Dau întâiu exemple de atribut participial cu un determinativ după el, apoi de celelate.

Teatrul Național (CL, 13 Iunie 1936, 7, 2) [1]; rezultat firesc *al pozițiunii avută* de creatorii respectivi (CL, 27 Iunie 1936, 6, 6); în mijlocul *unei alei acoperită* cu un strat gros (VR, Iunie-Aug. 1936, 39); *reprezentației considerată* ca tălmăcirea credincioasă a textului (VR, Sept. 1938, 85); înfățișarea *acelei venetice venită* tocmai de pe ceea lume (IA 67); *a casei dăruită* soției (DA 312); gulerul *mantalei stropită* de sânge (FM 100); unei *actrițe scutită* de tipicul moralei burgheze (DO 362); imaginea *unei vieți condamnată* (VR, Mart-Apr. 1935, 78); părerile d-lui C. K. *asupra educației dirijată* (VR, Nov. 1937, 101); dovada *comediei jucată* (VR, Martie 1939, 118) [2]; *a unei stări de lucruri existentă* (VR, Apr.-Maiu 1937, 44).

b) Adjective. Trebue precizat că explicația dată mai sus pentru participii este valabilă și aici: un adjectiv pur poate fi simțit și el ca predicat al unei propoziții căreia-i lipsesc copula și relativul (acesta menit să joace rol de subiect). Și, iarăși la fel cu cele constatate acolo, fenomenul se produce mai ușor, dacă adjectivul atributiv are un determinativ. Exemple: întrebuințarea *expresiei impecabil corectă* și adaptată (AL, 17 Febr. 1935, 7, 7); pentru compromiterea *acestei instituțiuni rebelă* (Ins II, 3, 239); *unei populații mai mare* decât... (Ins III, 6, 330); se dăruește *vieții plină* de sbucium (VR, Nov. 1938, 122); rezistă *criticii oricât de minuțioasă și exigentă* (VR, Ian. 1939, 177); să răspundă *iubirii plină* de văpăi (VR, Iunie 1939, 133); frecventarea *academiei oficială* de muzică (Răzb 36); *al căprioarei agilă, zveltă* (AL, 5 Apr. 1936, 8, 1-3); în jurul *unei anecdote* destul de *spirituală* (AL, 27 Febr. 1938, 15, 3); coloanele *unei discipline violentă* și factice (VR, Oct. 1938, 63); noțiunea *contrabandei relativă sau condițională* (Ins, Apr. 1940, 62); stăpânirea... *navigației mondială* (RFR, Aug.-Sept. 1941, 247); înaintea *clasei a VI-a modernă* (Răzb 348) [3]; unei *slujnice surdă, uitucă* (DO 87) [4].

---

[1] Aici se poate produce și confuzie ('sărbătoarea', nu 'cartea', pare a fi fost expusă).

[2] Cf. cele spuse în nota precedentă.

[3] Intr'un caz ca acesta va fi intervenit și sentimentul că *a VI-a modernă* e o formulă fixă (cf. vorbirea școlarilor, în care, obișnuit, lipsește *clasa).*

[4] Ca să nu deschid o rubrică nouă, mai ales că-i vorba, în acest paragraf, de acordul atributului, înșir aici câteva citate, unde dezacordul lovește substantivul, sau și substantivul (așezat după atribut, deci departe de cuvântul pe care-l determină): exponent *al unei meschine mică burghezie*

Spre a ilustra afirmaţia privitoare la condiţiile care uşurează dezacordul, dau o serie de citate alese anume în acest scop: ale *unei case singuratice şi atât de tristă* (AL, 1 Aug. 1938, 4, 4); datorită *unei civilizaţii prospere şi împăcată* (AL, 28 Maiu 1939, 1, 2); *a fiinţei sale asprite, neînduplecată şi mândră* (1907 I, 235); tragicul roman *al unei telefoniste tinere şi frumoasă* (ziarele). Să se compare şi *influenţarea opiniei publice*, atât cea *spaniolă* cât şi cea *internaţională* (VR, Iulie 1938, 107). Un exemplu ca *rezistenţa armatelor franceză, engleză şi rusă* (ziarele) arată că lipsa acordului poate fi impusă, câteodată, de sensul frazei, de nevoia clarităţii *(franceze, egleze şi ruse* ne-ar trimete la mai multe armate pentru fiecare categorie etnică, şi autorul n'a vrut, nici n'avea cum să vrea asta) [1].

c) Demonstrative, etc. Trebuesc separate *acest* şi *acel* de *cel*. Primele două rămân neschimbate la genetiv-dativ, când stau după substantiv, deci mai departe de cuvântul pe care-l determină (împreună cu substantivul). Cum acest amănunt nu mi se pare suficient pentru explicarea dezacordului, cred că intervine şi analogia adjectivului atributiv, care, precedat de substantiv, îşi schimbă forma (mă refer tot la genetiv-dativ), numai dacă este feminin singular. Aşa dar, după modelul *(a) omului bun* se poate ajunge la *(a) omului acesta* (în loc de... *acestuia)*. Un argument în favoarea acestei ipoteze este, desigur, faptul că mai toate citatele mele conţin masculinul singular al demonstrativului [2]. M'aş gândi şi la altceva. *Omul acesta* va fi făcând impresia unei formule fixe (sau, ceea ce-i acelaşi lucru, a unui element lingvistic compus), şi atunci subiectul vorbitor care-l simte astfel se mulţu-

---

franceză (AL, 10 Febr. 1935, 1, 1: exemplu foarte instructiv, din pricina complicaţiei sintactice); vigoarea *unei aşa de extremă abstracţiune* (Ins I, 2 508); întreprinderea *unei astfel de uzină rurală* (AL, 18 Sept. 1938, 11, 4); simţ al *celei de-a treia dimensiune* (VR, Sept. 1938, 114); după descoperirea *celei de-a treia greşală* (Ins, Oct. 1940, 162); *pierderea prea iubitei şi vrednicei lor mamă* (anunţ mortuar); cu prilejul *celei de-a 90-a aniversare* (EL 301); *împotriva bietei Anişoara* (OC 221); dovada *unei veritabile* hărnicii şi *pricepere* (AIS 54); *iubitei lor mame şi bunică* (anunţ mortuar). Ultimele două exemple arată ce rol poate juca distanţa, adică slăbirea raportului sintactic dintre cuvintele care merg împreună: primul substantiv are forma (corectă) de genetiv, al doilea nu. Cf. şi exemplele imediat următoare din textul acestei pagini.

[1] Iată şi un caz de „hiperacord" (greşală, aşa dar, opusă): *ciocul unei cioare şi ea flămânde* (VR, Aug.-Sept. 1940, 190).

[2] Recunosc că argumentul nu-i prea puternic, deşi iarăşi este incontestabil că nu poate fi vorba de o simplă îmtâmplare.

meşte să exprime raportul cazual o singură dată (la substantiv, partea principală a formulei). Această ultimă cauză provoacă, fără nicio îndoială, dezacordul la *cel*, ca articol adjectival: *(a) omului cel bun* (pentru *...celui bun)*. Mă bazez pe existenţa atâtor nume proprii de felul lui *Ştefan cel Mare, Alexandru cel Bun*, etc., pe care le interpretăm, într'adevăr, ca unităţi semantice desăvârşite şi de aceea le lăsăm neschimbate la genetiv-dativ *(a lui Ştefan cel Mare*, nu *...celui Mare)*. Evident că se amestecă, într'o oarecare măsură, şi modul de articulare a unor asemenea nume *(lui* se pune înainte), dar acest amănunt nu pare hotărîtor, căci genetiv-dativul dela *Ecaterina cea Mare* sună, cred, mai „corect" *(a) Ecaterimei cea Mare* decât *...celei Mari*, care poate fi interpretat ca referindu-se la o Ecaterină 'mare' în sens fizic (sau de ani), şi nu la o a n u m i t ă Ecaterină, aceea cunoscută de toată lumea (şi, deci, unică).

Urmează exemple (întâiu pentru *acest* şi *acel*, apoi pentru *cel)*.

dă *oraşului ăsta* (CL, 24 Aug. 1935, 7, 1); grija *avutului acesta* mă strânge (CL, 14 Sept. 1935, 4, 5); fac un mare serviciu *neamului acesta* (Ins, 15 Nov. 1936, 450); *făptuirilor acestea* (VR, Iulie 1938, 36); *ale personajului acesta fabulos* (ziarele); dă-i, Doamne, *ţăranului acela tihnă* (VR, Iunie-Aug. 1936, 31);

lupta *Rusiei* de ieri şi *cea de mâine* (AL, 10 Martie 1935, 4, 1); *poeţilor* noştri *cei mai talentaţi* (AL, 25 Aug. 1935, 9, 7); în interenul *publicului cel mare* (CL, 26 Oct. 1935, 5, 3); viaţa *Ecaterinei cea Mare* (CL, 28 Dec. 1935, 6, 6-7); morala *omului cel mai inteligent* (CL, 31 Aug. 1936, 5, 3); în dreptul *catargului cel mare* (AL, 25 Oct. 1936, 7, 4); cu prilejul *amorului cel nou* (AL, 4 Apr. 1937, 14, 3); la uşa *băiatului cel mare* (AL, 8 Aug. 1937, 9, 4); la ieşirea *domnului cel gras* (AL, 12 Sept. 1937, 7, 4) [1]; cuirasele *tancurilor cele mai puternice* (AL, 17 Oct. 1937, 4, 2); părerea *oamenilor cei mai indicaţi* (EL 171).

Deoarece dispun de puţine exemple, mă opresc, tot aici, asupra n e d e f i n i t e l o r, care sunt supuse, mai rar însă, unui tra-

[1] La unele din aceste construcţii impresia de formulă fixă sau compunere (v. cele spuse mai sus) se poate naşte uşor: *publicul cel mare* are un sens oarecum unitar (din cauza desei întrebuinţări), în care contribuţia fiecărui element alcătuitor nu se mai simte (cel puţin nu se simte clar). Cam la fel se prezintă situaţia pentru *băiatul cel mare, domnul cel gras* şi, mai ales, *Ecaterina cea Mare* (titulatură consacrată de vreme).

tament asemănător cu al demonstrativelor. Cauza este aceeaşi. De pildă: ar covârşi *puterile oricărui altul* (Zw 132); *oricărui altul* (EL 170); *mărturiile lui B., ale lui M. şi alţii* (ibid. 341).

d) D i v e r s e. Lipsa de acord între atribut şi substantiv nu apare numai în cazuri ca cele discutate mai sus, chiar dacă izvorul lor este, în general, identic. Ca să nu înmulţesc peste măsură rubricile, pun la un loc fapte destul de deosebite, cel puţin în privinţa construcţiei sintactice. Numeroase sunt greşelile propriu zise, cum poate uşor observa oricine. Pe acestea le las la urmă.

căutarea pur şi simplu (CL, 9 Nov. 1935, 4, 1); *la o pur şi simplă mistificare* (Ins I, 2, 515) [1]; *singur aceste consideraţiuni* (AL, 4 Sept. 1938, 2, 1) [2];

o vervă şi un spirit demn de eroii lui Rostand (AL, 28 Febr. 1937, 5, 4) [3]; *o piatră din acelea scorburoasă şi galbenă* (Ins III, 7, 547) [4]; *preocupările lor de interes locale* (AL, 28 Maiu 1939, 6, 6) [5]; *regulă de trei simple* (1907 I, 86) [6];

cei mai mari dintre feţele bisericeşti (VR, Sept.-Oct. 1935, 105) [7]; *una din cele două volume* (CL, 22 Aug. 1936, 3, 1); *unul din cele mai directe evocări* (AL, 12 Sept. 1937, 14, 2); Hasdeu... e *unul din cele mai însemnate figuri* (AL, 10 Oct. 1937, 15, 2); *unul din gloriile* Universităţii din C. (Ins II, 4, 187); Teatrul... pierde *una din cele mai strălucite talente* (AL, 26 Febr. 1939, 4, 1) [8]; să facă din cartea... *una dintre puţinele volume* (JL, 23 Iulie

---

[1] *Pur şi simplu* are, foarte des, valoare adverbială şi atunci rămâne, se înţelege, neschimbat. De asemenea poate fi simţit ca un element lingvistic compus, ceea ce duce la modificarea flexionară numai a părţii finale (ca în exemplul al doilea).

[2] *Singur* a fost simţit, probabil, ca adverb (sinonim cu *numai*), poate şi subt influenţa vreunui model străin.

[3] Acordul s'a făcut cu substantivul imediat precedent, nu cu amândouă (cf. şi *am unchi şi mătuşe foarte bogate*).

[4] Contaminaţie între *piatră* de (sau *din*) *(a)cele(a) scorburoase...* şi *piatră de cea scorburoasă...* (construcţii perfect sinonime).

[5] Poate fi discuţie, dacă *local* se referă la *interes* sau la *preocupări* (eventual la *preocupări de interes*, ceea ce-i acelaşi lucru). Este mult mai acceptabilă ipoteza întâi.

[6] Dacă n'avem a face cu o greşală de tipar, trebue să admitem o „atracţie" din partea lui *trei* (provocată de ignoranţa autorului? Puţin probabil.).

[7] 'Feţele bisericeşti' sunt, de obiceiu, dacă nu excluziv..., bărbaţi!

[8] E vorba de o acriţă!

1939, 3, 6); dintre *cele două rele* să aleagă pe *cea mai mare* (VR, Aug. 1939, 75) [1];

victimele au stat *aruncaţi* (CL, 31 Aug. 1935, 8, 4); *noile generaţii pătrunşi* (CL, 26 Oct. 1935, 5, 5); *personagii toţi într'o ureche* (AL, 5 Apr. 1936, 8, 1-3); „Pământul" [titlul unei poezii], *unicul* în literatura... (AL, 9 Maiu 1937, 12, 4); arta trebue să fie *ceva sfânt*, care nu este *accesibilă* (AL, 16 Maiu 1937, 7, 3); *volumul* „Napoleon în viaţa sentimentală", *scrisă*... (Ins III, 5, 186); *ochii* săi *blânzi* şi a multe *iertătoare* (Ins, Iulie 1939, 88) [2].

P. A. a scris despre *ţărani şi... muncitori...*: că e *mojic, egoist, slugarnic, fanatic* (AL, 9 Iunie 1935, 1, 7); *împărţiţi* în tabere, *lumea* cade în extreme (VR, Nov.-Dec. 1935, 51); flegmatismul *englez* şi lipsa *lor* de pripeală (Ins, 15 Aug. 1936, 126) [3].

§ 4. Acordul obiectelor şi complementelor. Cazurile de dezacord privitoare la determinativele verbului sunt, relativ, puţin numeroase. Majoritatea se referă la obiectul pronominal, pus lângă cel substantival, pe care-l reprezintă. De pildă: s'a vrut *mieluşea* pierdută, ca Domnul *să-l regăsească* (VR, 30 Apr. 1934, 12); *tot ce-a fost omenesc* în viaţa aceasta făurită din mizerii... el *le-a adunat* (CL, 6 Apr. 1935, 2, 1) [4]; *anii* dinainte de războiu T. *le-a folosit* (CL, 13 Iulie 1935, 3, 1); *le-a permis* [cuartetului] să acorde... (CL, 19 Oct. 1935, 6, 2) [5]; au creat *femeii* o situaţie care îndreptăţeşte pe Sch. *să le arunce* (CL, 10 Aug. 1935, 6, 3); *denumirea de simbolism* aparţine lui M., care *l-a lansat* (AL, 5 Iulie 1936, 3, 3-4) [6]; cu toate *măreţiile şi puerităţile pe care acest eroism îl comportă* (AL, 25 Oct. 1936, 8, 4) [6]; *aerul de siguranţă o pot avea şi eu* (AL, 14 Febr. 1937, 11, 1) [6]; numeşte *acest complex de funcţiuni şi o defineşte* (VR, Apr.-Maiu 1937, 25); *personajele* plasate într'un mediu..., unde nimic *nu-i leagă* (AL, 23 Maiu

[1] Toate exemplele intră în aceeaşi formulă: *unul (una) dintre cei (cele) mai...* Neobişnuit de des. Nu totdeauna avem a face cu raporturi strict atributive. Aceasta, pentru cititorul care ar fi dispus să interpreteze câteodată altfel funcţiunea în propoziţie a formulei noastre. Observaţia se referă şi la unele din citatele următoare.

[2] In toate exemplele din acest alineat avem dezacord de gen.

[3] Aceste citate conţin dezacorduri de număr.

[4] Acord cu *mizerii*, mai apropiat de verb. Atracţie!

[5] 'Cuartetul' e... „mai mulţi",ca să mă conformez şi eu normelor de acord ale autorului!

[6] Pretutindeni, influenţa substantivului mai apropiat.

1937, 14, 2) [1]; a pus mâna *pe gologani..., le-a numărat* (AL, 6 Iunie 1937, 7, 1) [2]; iubirea înseamnă *suferinţă, zbucium şi chin, pe care l-aş răsfrânge* (AL, 4 Iulie 1937, 10, 2); când era aproape *înjghebată*.... graţie mai cu seamă..., *l-am putut organiza* (Ins II, 3, 869); *valoarea pe care le au* aceste poezii (ibid. 910); *caracterul de obiectivitate* pe care îl cuprindea (ibid. 1904); cutare ritornel, pe care orice ureche... refuză *s'o asculte* (Val 78); nu lăsam *liber* decât o *singură fereastră* (AlS 46) [3].

§ 5 Acordul lui *al, a*, etc. Am arătat la „Morfologie" (pag. 102 urm.) dificultăţile de mânuire a formelor acestui morfem. Marea majoritate a Românilor utilizează numai pe *a*, pentru ambele genuri şi numere. Cine nu se poate... resemna şi ţine cu tot dinadinsul să-i varieze aspectul flexionar săvârşeşte deseori greşeli grave, aş spune greşeli adevărate, dacă, bine înţeles, nu stăpâneşte perfect sistemul lingvistic. Şi trebue recunoscut că nu-i deloc uşor să evităm dezacordul dintre *al, a*, etc. şi cuvântul la care se referă, mai ales când acesta are pe lângă el un determinativ de alt gen sau la alt număr. 'Atracţia', de care am pomenit mereu în acest captol, se exercită şi aici, ba încă în două chipuri: din partea însoţitorului cuvântului cu care urmează să se acorde *al* şi care stă totdeauna înaintea acestuia şi din partea cuvântului de după *al* (adesea mai apropiat decât celălalt) [4]. Grupez exemplele potrivit condiţiilor aici schiţate.

a) (formă unică: *a*) *a cui este oul?* (Ins II, 2, 510); în toate *capitolele a părţii istorice* (Ins III, 5, 188) [5]; câte *albumuri a căror file* (Val 77) [6].

b) (hiperurbanisme) a fost invadat de *buruienele controverselor, al exegezelor* (VR, 30 Apr. 1934, 3); cele două *gheene, al târfelor şi al cerşetorilor* (CL, 29 Iunie 1935, 6, 4); sunt *contra* conferinţelor de războiu şi *ale consultaţiilor* (EL 439);

c) (acord cu cuvântul următor) odată cu evoluţia spre *lichi-*

---

[1] *Personaje* simţit ca masculin (acord după înţeles).

[2] Influenţat de sinonimul *parale*, care-i feminin?

[3] *A lăsa liber* poate fi interpretat ca un fel de formulă fixă.

[4] Această situaţie seamănă cu aceea a relativului *care* (v. paragraful imediat următor).

[5] In acest citat avem încă o greşală: prezenţa de prisos a lui *a*.

[6] Am dat puţine exemple, fiindcă oricine poate înregistra câte doreşte în vorbirea şi în scrisul conaţionalilor noştri. Un citat interesant, căci arată clar şovăiala subiectului vorbitor, este următorul: *evoluţia a cărei linii* generale şi *ale cărei baze* (Azi, 14 Apr. 1940, 7, 8).

dare al sistemului... (CL, 3 Aug. 1935, 2, 3)[1]; *prestigiului strălucitor ale numelor* (AL, 29 Dec. 1935, 9, 5); *unei* nestingherite *inițiative ale elevilor* (VR, Dec. 1937, 113); *ale căror libertinaj* (VR, Iunie 1938, 24);

d) (acord cu însoțitorul cuvântului la care se referă) nu va avea ca *mijloace de stăpânire ale acestor* dezlănțuiți (AL, 29 Sept. 1935, 10, 7); Tratatul... îndeplinește *rolul de consolidare al acestei științi* (VR, Dec. 1936, 96); *procesele de combinare originală ale* imaginației și fanteziei (Ins II, 4, 666); *nivelul de cunoștințe ale* studenților (ibid. 4, 86); principalele *elemente de susținere ale* republcanilor (Ins III, 5, 281); *un volum de versuri* ale tânărului (ibid. 583); *chipul de aplicare al* criticii... (VR, Ian. 1938, 130); *un efort de explicare* al operei (VR, Dec. 1938, 105); *sistemele de exploatare ale* zăcămintelor (Ins, Ian. 1939, 180); *procesul de asimilare al Slavilor* de către... (RFR, Aug.-Sept. 1941, 308); *metodele de combatere ale religiei* (AlS 50).

Se pare că cele mai multe dezacorduri aparțin la această ultimă grupă. Situația este, într'adevăr, dificilă, când pe *al* îl preced două cuvinte, legate prin *de*, și ambele apte, teoretic, de a avea un genetiv cu *al, a,* etc. după ele. Unul (și anume primul) cere un genetiv posesiv: *rolul... acestei științi, procesele... imaginației..., efortul... operei,* etc., celălalt, un genetiv obiectiv: *consolidare a acestei științi, susținere a republicanilor, aplicare a criticii,* etc. Dacă suntem atenți la aceste norme și căutăm să le dăm o aplicație conformă cu situația fiecărui caz în parte, evităm lesne greșelile de felul celor notate aici.

§ 6 Acordul lui *care*. Singurul fapt vrednic de remarcat este întrebuințarea substantivală a acestui pronume, la genetiv, cu un substantiv după el: în loc să-și adapteze forma (în gen și număr) la aceea a cuvântului pe care-l reprezintă, și-o modifică după a cuvântului următor. Am discutat și explicat acest fenomen în cap. IV (pag. 322). Dacă mă opresc și aici asupra lui, este pe de o parte pentrucă avem a face cu un dezacord gramatical (și obiectul prezentului capitol a c e s t a este), iar pe de alta din cauza marii lui răspândiri. Ne găsim în fața unei adevărate tendințe lingvistice, care lucrează cu o forță aproape irezistibilă. De când i-am constatat efectele în scrisul contimporan, am început a-i

[1] Aici s'ar putea vorbi, în subsidiar, și de un hiperurbanism.

acorda o atenţie deosebită în vorbirea de toate speciile (familiară, academică, etc.). Ei bine, se poate afirma că marea majoritate a Românilor, indiferent de cultură (am impresia că mai ales cei culţi ori presupuşi astfel), acordă relativul, în condiţiile arătate, absolut totdeauna cu substantivul următor. De aceea cred că sistemul lingvistic românesc este pe cale de a se schimba cu privire la acest amănunt sintactic.

Iată şi alte exemple pe lângă cele date la pag. 322: un idol al *spiritului a cărei independenţă* (CL, 29 Iunie 1935, 9, 3); printre iniţiatorii *Academiei al cărui secretar* (StI III, 45); *o biologie* sintetică, *al cărui obiect* (Ins II, 4, 359); *o negaţie al cărui rezultat* (ibid. 436); *o creatură, a cărui rost* (AL, 20 Iunie 1937, 17, 4); unei *intelectualităţi, al cărui rafinament* (Ins II, 3, 1042); *propunere..., al cărui conţinut* (AL, 26 Sept. 1937, 16, 4); *o ţară* ca a noastră, *a cărui comerţ* (Ins III, 6, 525); acest *act a cărei analiză* (VR, Dec. 1938, 101); *o frânghie, a cărui capăt* (AL, 9 Apr. 1939, 12, 6); *partea* literară, *al cărui unic subiect* (VR, Iulie 1940, 52); acest *răstimp a cărui durată* (DA 370); *Madona a cărui secret* (Răd II, 44). La fel se explică *o femeie, căruia îi era credincios* (AL, 2 Maiu 1938, 11, 2), unde dativul *căruia* se acordă cu *el,* neexprimat direct, dar prezent în mintea autorului (cf. *credincios).* Şi *sentimentalitate, a cărui victimă* (AL, 22 Aug. 1937, 5, 2) aparţine, probabil, tot aici, dat fiind că pe *victimă* mulţi îl simt ca masculin (chiar când nu se referă la o fiinţă bărbătească).

§ 7 Acordul adverbelor. La sfârşitul cap. VI (pag. 378-9) m'am ocupat, mai mult din fugă, de modificarea aspectului unor adverbe după numărul şi genul substantivului cu care fac parte din aceeaşi sintagmă. Izvorul psihologic trebue căutat în slăbirea simţului pentru raportul sintactic dintre elementele alcătuitoare ale construcţiilor respective: în loc să percepem adverbul ca un determinativ al adjectivului care determină substantivul, îl considerăm ca un atribut al acestuia şi, în consecinţă, îl asimilăm cu adjectivele. Fenomenul este mult ajutat de identitatea formală, adică pur exterioară, dintre numeroase adverbe (de mod) şi adjectivele corespunzătoare. Afară de asta, intervine 'atracţia' exercitată de substantiv, care se găseşte, de obiceiu, în imediata apropiere a adverbului. Sunt cazuri în care nu putem hotărî cu toată

siguranța, dacă 'adverbul' este, într'adevăr, adverb sau nu [1]. De cele mai multe ori însă lucrurile se prezintă clar, așa că acordul în discuție trebue evitat.

La exemplele date acolo adaug acum altele, mai numeroase: *cărbuni scumpi produși* (VR, Nov.-Dec. 1935, 94) [2];... *bogați împodobiți de stele* (CL, 13 Iunie 1936, 6, 4) [3]; *dinți strălucitori de albi* (AL, 20 Sept. 1936, 10, 4) [4]; numai nevrâstnicii și *proaspeți sosiții*... (CL, 26 Sept. 1936, 7, 3); *proaspeți debarcați* (AL, 11 Apr. 1937, 9, 1); *ochi minunați de albaștri* (AL, 16 Maiu 1937, 15, 2) [4]; *statistică relativă la*... (AL, 30 Maiu 1937, 4, 3) [5]; *școlari proaspeți absolviți* (Ins II, 3, 273) [6]; personalitatea lui a fost *dintre cele mai stimulante posibile* (ibid. 447) [7]; *ea se naște fictivă*, în mintea... (AL, 1 Aug. 1937, 14, 2) [8]; *clasele noi create* (Ins III, 7, 364); *cărți noi apărute* (ibid. 568); *sentimente adânci umane* (VR, Ian. 1939, 179) [2]; *se purtase cu adevărat lașă* (DA 228) [8]; *rude putrede de bogate* (EO II, 85); *boierii liberi cugetători* (Cim 209; cf. și *atâți amari de ani* [9], ibid. 134); *pași extraordinari de mici* (HYSt 167); *dinți extraordinari de albi* (ibid. 375); *ochi uimitori de albaștri* (ibid. 402).

§ 8. Acordul participiului prezent. După model străin (în special francez), numeroși Români culți tratează participiul prezent ca pe un adjectiv propriu zis, acordându-l în gen, număr și caz cu substantivul pe care-l determină. Din punctul de vedere al funcțiunii, nu încape nicio îndoială că participiul prezent pus pe lângă un substantiv este atribut, întocmai ca adjectivul. Sistemul limbii noastre nu permite însă asimilarea lui și

[1] Aceasta și explică, în parte, larga răspândire a „inovației", care ar putea prinde cu vremea (bine înțeles, în anumite condiții).

[2] In astfel de cazuri substantivul poate fi simțit ca având două atribute diferite unul de altul.

[3] Substantivul precedent nu l-am notat, dar el există, așa că *bogați* este, de fapt, determinativul lui *împodobiți*.

[4] Ne putem gândi la o elipsă: ...*strălucitori de albi (ce erau), minunați de albaștri (ce păreau)*, nu ca justificare, ci ca explicație suplimentară.

[5] Această formulă este, cred, generală.

[6] Construcția este în total greșită, căci *absolviți* nu poate servi ca atribut al lui *școlari* și nici nu poate fi determinat de un adverb.

[7] Și aici sunt mai multe lucruri de criticat (nu numai *posibile* pentru *posibil*).

[8] *Se naște fictivă* a putut fi simțit ca echivalent al lui '...în calitate de fictivă', iar ...*cu adevărat lașă* = '...ca o lașă'.

[9] Această formulă străveche are aspecte diferite chiar în vorbirea populară și familiară (v. BPh I, 178 urm.).

subt raportul flexiunii cu un adjectiv. De aici rezultă o adevărată dilemă pentru subiectele vorbitoare: să renunțe la acest uz al participiului prezent, și atunci să-l înlocuiască prin echivalente foarte aproximative și de aceea nepotrivite (cum sunt adjectivele verbale în *-tor)* sau greoaie, de pildă o propoziție relativă, ori să se folosească de participiul prezent, dar să-l acorde cu substantivul? (Căci, din moment ce rolul lui este atributiv, acordul gramatical se impune.) Problema o soluționează fiecare cum crede mai nimerit. Tradiționaliștii urmează prima alternativă, inovatorii pe a doua [1]. In starea actuală a lucrurilor trebue să rămânem la tradiție, chiar dacă soluția implică inconveniente stilistice. Intre respectul pentru partea pur formală a spuselor noastre și respectul pentru sistemul lingvistic nu poate fi șovăire, cel puțin atâta vreme, cât acesta se dovedește, ca în cazul de față, rezistent, ba chiar foarte rezistent.

Am înregistrat extrem de multe exemple, pe care cred util să le dau aici, pentru edificarea și, eventual,.... îndreptarea cititorului: arhitectonica... *formelor născânde* (VR, 30 Apr. 1934, 62) [2]; *tinerețe izbucnindă* (ibid.); aurirea *sporindei vestejiri* (VR, Iunie 1934, 67); în *negura crescândă* a odăii (AL, 17 Iunie 1934, 4, 2) [3]; *izbucniri viermuinde* (AL, 1 Iulie 1934, 6, 4) [4]; *mâini... tremurânde* (AL, 15 Iulie 1934, 7, 2) [5]; *aceste curânde apariții* (AL, 23 Sept. 1934, 4, 6); *pașii șovăinzi* (VR, Oct. 1934, 58); *adâncurile vuinde* (VR, Ian. 1935, 76); *a gândurilor mele.. ezitânde* (AL, 7 Apr. 1935, 2, 1); *mămăligă aburindă* (VR, Maiu-Iunie 1935, 21); *luminiță pâlpâindă* (CL, 29 Iunie 1935, 6, 6); *zările fumegânde* (CL, 29 Iunie 1935, 3, 6); *încheieturile clănțăninde* (AL, 7 Iulie 1935, 8, 3); *masca rânjindă* (CL, 17 Aug. 1935, 5, 4); *masele greu sufe-*

[1] Numai cu totul excepțional participiul prezent având funcțiune atributivă poate să-și păstreze neschimbat aspectul și totodată să satisfacă simțul nostru lingvistic.

[2] Cf. *și ale zilei născânde* (CL, Aug. 1935, 5, 1).

[3] Cf. și *enervarea crescândă* (AL, 7 Apr. 1935, 2, 2); față de *crescânda agitație* (EL 289); *multiplicitate crescândă* (RE 98). Acest participiu este pe cale de a se impune ca adjectiv propriu zis. Tot așa *descrescând*. Probabil din cauza desei lor întrebuințări în condiții prielnice pentru aplicarea acordului.

[4] Același autor are *linii viermuinde* (AL, 21 Oct. 1934, 1, 3).

[5] Foarte frecvent ca epitet al subst. *mână* (și, mai puțin, al lui *picior*). Cf. *Felicia tremurândă* de neliniște (AL, 1 Nov. 1935, 4, 2).

rinde (CL, 16 Nov. 1935, 5, 7) [1]; *cu inima zbătândă* (AL, 22 Dec. 1935, 7, 7); *(se auzea) răsuflarea gâfâindă* a plâns (AL, 29 Dec. 1935, 4, 6) [2]; *sensibilitate fremătândă* (AL, 26 Ian. 1936, 5, 4); *pupilele scânteinde* (CL, 18 Dec. 1936, 4, 1); a doua *revistă* bucovineană *răsărindă din cenuşa...* (FF XVI, 140) [3]; *constelaţii licărinde* (G Sch 14); *învălmăşeală sporindă* (Cr 146); *apă clocotindă* (Foc 395); cu *geanta bălăngănindă* de genunchi (Ci 147) [4]; *linia* drumului *albindă* (AV 80).

§ 9. Diverse. *Dat fiind...* rămâne adesea neschimbat, chiar dacă substantivul următor este feminin ori stă la plural. Uzul acesta, pe care nu-l putem accepta, se datoreşte, în primul rând, formulei franţuzeşti corespunzătoare *(étant donné l'attitude..., éant donné les circonstances...*, etc.). Intervine, probabil, şi sentimentul că avem a face cu un adverb, poate cu o conjuncţie (cf. *dat fiind că...*, atât de frecvent şi care este o locuţiune conjuncţională). De pildă: *dat fiind numeroasele secţii* (Ins, 1 Nov. 1936, 352); *dat fiind fecunditatea* subiectului (AL, 5 Sept. 1937, 14, 1); *dat fiind fondurile* (AL, 8 Aug. 1937, 12, 4); *dat fiind soluţia* (Ins II, 3, 465); *dat fiind moravurile* (AL, 20 Febr. 1938, 16, 2); *dat fiind competinţa* (Ins III, 6, 179); *dat fiind calitatea* (Răzb 354); *dat fiind cutare intenţie* (Val 14); *dat fiind şi exproprierea* (Răd II, 240); *dat fiind buna dispoziţie* (EL 262).

Când un substantiv este precedat de un numeral feminin, limba şovăe în ce priveşte acordul cu *cel* pus înaintea întregii formule. Astfel se spune şi *cele trei sute de oameni* şi *cei trei sute de oameni: cel* îşi adaptează aspectul morfologic când la numeral, când la substantiv. In prima ipoteză, numeralul este considerat ca alcătuind o noţiune propriu zisă, de sine stătătoare (cf. *cele mulţimi de oameni*, etc.), în a doua, el alcătueşte cu substantivul o noţiune oarecum unitară, în care ideea de număr se pierde. Am impresia că vorbirea populară preferă pe *cele*. Eu însumi mă las influenţat de uzul din copilărie, căci îl simt mai conform cu

[1] Singurul participiu prezent acceptat ca adjectiv şi, mai ales, ca substantiv de toată lumea, dar numai în terminologia medicală. La fel *muribund*, care nu-i însă o formă verbală propriu zisă.

[2] Cf. şi *din pieptul gâfâindelor maşini* (ibid. 4, 6-7).

[3] Acordul e şi de prisos aici: *revistă răsărind din...* merge foarte bine (întocmai ca *Felicia tremurând de...)*, datorită determinativului circumstanţial următor.

[4] Vezi observaţia făcută mai sus cu privire la *revistă răsărindă*.

spiritul limbii noastre. Să nu uităm că numeralele cardinale sunt tratate, mai toate, ca substantive (cum arată *de* pus între ele, dela *douăzeci* în sus, și substantivul următor) și că acest tratament convine în gradul cel mai înalt lui *sută, mie, milion*, etc., care nu se deosebesc prin nimic de substantivele adevărate. Iată câteva exemple din limba scrisă: *cei 200 milioane* șomeri (CL, 24 1935, 8, 2); avea de așteptat încă *câțiva zeci de ani* (EL 398). Să se compare și: după *atâția mii de ani* (CL, 2 Nov. 1936, 6, 6), care-i curată greșală, alături de *atâtea zeci de ani* (AL, 28 Aug. 1938, 3, 5).

CAP. XI: ELIPSE.

Nevoia de expresivitate provoacă deseori lăsarea la o parte a unui cuvânt sau a mai multora, pe care, în momente de afect puternic, le simțim ca un obstacol în calea manifestării spontane și libere a stărilor noastre sufletești. Vorbirea 'scurtă' este, în anumite condiții, mai expresivă, mai viguroasă. Numeroase fapte de limbă aparținând acestui domeniu au caracter pur stilistic, adică individual, și, în consecință, sunt produsul unui act de voință: subiectul vorbitor urmărește, cu intenție, efecte estetice sau măcar retorice. Unele din ele tind totuși să se răspândească prin imitație (conștientă sau nu, puțin importă) și atunci devin (ori pot deveni) fenomene lingvistice propriu zise, cu șanse de a se generaliza.

Să nu ne închipuim însă că totdeauna avem a face cu „izbucniri" ale unor emoții sau impresii care trec, în mod fatal, peste normele gramaticale. De cele mai multe ori este vorba de greșeli pure sau măcar de neglijențe, dacă nu și de cunoaștere numai aproximativă a limbii, cum am constatat, de altfel, mereu și până aici.

§ 1. E l i p s a a r t i c o l u l u i. Foarte des lipsește a r t i c o l u l p o s e s i v la genetiv. Mai întâiu, când avem două sau mai multe genetive care determină același cuvânt: cu excepția primului, toate celelalte rămân fără *al*, etc. înainte, ceea ce poate da loc, măcar o clipă, la confuzii cu dativul. Repetarea articolului este, aproape totdeauna, absolut necesară, din cauză că fiecare din noțiunile exprimate prin genetiv reprezintă ceva de sine stătător, care nu poate și nici nu trebue să fie tratat ca o simplă

anexă a altei noţiuni. Lăsându-se la o parte *al*, etc., genetivele par adesea că alcătuesc o unitate, cu elemente atât de strâns legate, încât fiecare se pierde în masa celorlalte. Situaţia şi, deci, urmările „inovaţiei" diferă după împrejurări. De ex.: la baza vieţii individuale, *cât şi mai ales celei sociale* (CL, 23 Martie 1935, 8, 1-2); în fruntea unei plăşi *ori unui spital* (AL, 14 Iulie 1935, 2, 1); mirajul faptei, *atitudinii active* (VR, Iulie-Aug. 1935, 50) [1]; fortificarea Franţei în Siria, *Italiei în Tripolitania* (CL, 28 Sept. 1935, 2, 3); din mijlocul unei societăţi întinate, *unei generaţiuni evadate* (Ins I, 1, 358); din cauza cordului, *rinichilor sau unei complicaţii* (VR, Nov. 1937, 92) [2]; indiferent de valoarea filmului, *actorilor sau poveştii* (AL, 6 Sept. 1936, 8, 5) [2]; deplasarea stilului unei epoci, *unui popor sau categorii sociale* (Ins II, 2, 664) [2]; colaborarea tuturor, *chiar acelora care...* (VR, Aug.-Sept. 1937, 120); mascarea problemei celei adevărate, *greşelilor de gramatică* (ibid. 126); în numele unui simţ comun *şi unei cuminţenii* (VR, Ian. 1938, 107); se simte nevoia unei mişcări..., *unei jelanii* (AL, 6 Martie 1938, 17, 4); în urma marelui războiu *şi execuţiilor* (AL, 6 Aug. 1938, 4, 1); toată nostalgia unei zile frumoase de vară, *unei zile ce presimţim* (VR, Iunie 1938, 31); anxietatea lui Leiba Zibal, *lui Stavrache, lui Anghelache* (AL, 2 Oct. 1938, 7, 4);... nu e sclava unei maniere, *unei reţete* (AL, 20 Nov. 1938, 5, 1);... statornicia unui drum, *unei credinţe* (ibid. 5, 3); în afirmarea unei conştiinţe treze, *unei francheţe absolute* (RFR, Sept. 1940, 570); această a doua lume e a lui Androcles..., a copiilor râzgâiaţi, *amanţilor exasperaţi şi chelnerului* (ibid. 573); semnul unei decadenţe, *unei civilizaţii îmbătrânite* (Dic 23); preţul unui Schusterlabl *ori unei perechi de würşti* (Nirv 70).

Deşi cele mai dese, acestea nu sunt singurele construcţii în care lipseşte articolul posesiv. Iată şi altele: se simte nevoia — mai întâiu acolo — *unui contraatac* (CL, 26 Oct. 1935, 3, 5); asupra fructelor *numai muncii efectuate* (Ins I, 2, 514); în joc este soarta *şi altor popoare* (AL, 11 Iulie 1937, 16, 2); în contra *chiar autorilor* (VR, Oct. 1937, 108); chiar infectarea *şi altor intelectuali*

[1] Adj. *active* pare a se raporta şi la *faptei*, tocmai pentrucă lipseşte *a*. In realitate el determină numai pe *atitudinii*.

[2] Lipsa lui *a(l)* se simte mai ales la ultimul genetiv, legat de celelalte prin *sau*, *ori*, *şi*. Aceasta, şi din cauza depărtării de substantivul determinat, dar şi datorită conjuncţiei, care slăbeşte raportul dintre cuvintele în discuţie.

(VR, Iunie 1938, 86); prin desfiinţarea *însuşi obiectului* (VR, Iunie 1940, 123); în interesul *însăşi libertăţii* (VR, Aug.-Sept. 1940, 183); suplinirea — fireşte plătită şi ea — *catedrei amintite* (TP 30); prin recunoaşterea *însuşi principiului* (FE 179); fiica *tot unui soiu* de Buzesc (DA 143); religiozitatea, dacă pot spune, *acestor momente* (ibid. 277). Toate aceste cazuri seamănă prin faptul că între genetiv şi cuvântul determinat de el se interpune alt cuvânt, care slăbeşte legătura sintactică şi face absolut necesară prezenţa lui *al*, etc.

Articolul genetival lipseşte des şi înaintea numeralelor cardinale: contralul *asupra patru bănci* (CL, 4 Oct. 1935, 5, 3)[1]; *asupra şaptezecişipatru miliarde* de dolari (ibid. 5, 5)[1], apoi în alte diverse condiţii: *în plin centru actualităţii* (VR, Nov.-Dec. 1935, 56)[2]; *împotriva ce?* (VR, Ian.-Martie 1937, 22).

Intâlnim şi elipsa articolului adjectival, cu acelaşi efect (contopirea a două sau mai multe însuşiri, eventual a noţiunilor respective, în una singură): pare a fi *cel mai leneş şi obraznic* (AL, 29 Aug. 1937, 9, 2)[3]; *guvernul italian şi german* (Ins III, 7, 150); omagiul *cel mai mişcător şi plin de autoritate* (VR, Nov. 1938, 21)[3]; Legătura dintre *dreptul bizantin şi românesc* (titlul cărţii unui profesor universitar); ar putea fi *cel mai bine şi miraculos* (HYSt 427)[4].

Celelalte specii de articol lipsesc mai rar: câte o mreană neastâmpărată sau *roşioară curioasă* (AL, 23 Maiu 1937, 8, 2); unui popor *sau categorii sociale* (Ins II, 4, 664); în sfârşit, *tot era investigat şi desluşit* (AL, 5 Ian. 1936, 7, 2)[5]; *în prim rând...* (AL, 29 Nov. 1936, 7, 1).

§ 2. Elipsa pronumelui. Ne întâmpină, de obiceiu, la pronumele personal neaccentuat, cu funcţiune de obiect (direct sau indirect). Se ştie că, atunci când obiectul precede verbul, el trebue repetat subt forma-i pronominală. Această normă, care con-

---

[1] Influenţă a limbii vorbite (cu *a* dinaintea numeralului absorbit de *-a* al cuvântului precedent)?

[2] Din cauza identităţii (vorbite) a formei articulate cu cea nearticulată, subst. *centru* a fost simţit aici ca având articol definit.

[3] Al doilea adjectiv pare a sta la pozitiv, iar nu la superlativ, cum stă în realitate. Lipsa lui *cel* se complică aici cu aceea a lui *mai*. Dacă acesta ar figura, *cel* n'ar fi numai decât necesar: *cel mai leneş şi mai obraznic* este simţit de toată lumea ca egal cu *cel mai leneş şi cel mai obraznic*.

[4] Situaţia seamănă aici cu aceea din citatele discutate în n. 3.

[5] Trebue *totul...* în loc de *tot...*

stitue o trăsătură caracteristică a limbii noastre, este adesea neglijată, de sigur subt influența modelelor străine (căci alte idiome n'o cunosc).

a) obiect indirect: ...motiv *căruia Spartanii atribuiau* (AL, 3 Nov. 1935, 4, 1); cărților... *a luat loc cartea de joc* (CL, 25 Ian. 1936, 7, 3); *minunatei cărți regisorii au găsit* (CL, 29 Febr. 1936, 6, 6-7); *judecătorilor F. a prezentat* (CL, 4 Apr. 1936, 3, 2); *acestui fapt opera... datorește* (VR, Apr.-Maiu 1936, 78); *lui Amosis urmează...* (AL, 21 Iunie 1936, 7, 3); *acestui mod... s'a opus* (Ins I, 2, 578); inerția ineducatului muzical *căruia a impus* (Ins II, 3, 388); *celorlalte s'au pus coperte* (ibid. 663); *Reformei s'au opus...* (ibid. 674); *efectului... adaugă* (ibid. 1089); *cărui aparține* (Ins II, 4, 160); *societății datorăm* (ibid. 221);... *căreia imaginația împrumută* (AL, 7 Martie 1937, 10, 2); *căreia... n'a dat* (VR, Aug.-Sept. 1937, 41); *corporației aparțin* (VR, Ian. 1939, 48); *căreia sunt subordonate* (Ins, Iulie 1939, 91); *acestui fond a adăugat* (VR, Aug.-Sept. 1940, 165); *cărora am putea adăuga* (ibid. 170). Nevoia de a repeta obiectul se simte și atunci când acesta stă după verb: *a plăcut D-sale* (Ins, Iulie 1939, 91); *nu fantezia lipsea lui A. P.* (Nastr 215).

b) obiect direct: *ediția III n'am putut avea* (VR, Iunie 1934, 88); *pe niciun pelerin nu interesează* (CL, 24 Aug. 1935, 5, 7); numai *pe țărani n'au îmbogățit* (CL, 11 Ian. 1936, 2, 3); nu *pe aceștia a avut în vedere* (CL, 15 Febr. 1936, 7, 2). Cf. și *e păcat să te chinuim și obosim* tocmai pe Sfinția Ta (VR, 30 Apr. 1934, 15); *îi derutează, apoi emoționează și finalmente convertește* (AL, 20 Maiu 1934, 6, 4), unde *te*, resp. *îi* ar trebui să stea și înaintea celorlalte verbe.

c) *se* (cu valoare de subiect): *se lumina și întuneca* rând pe rând (CL, 9 Nov. 1935, 1, 7); *se ridicase și apropiase* de ea (VR, Aug. 1936, 18) [1]; *se fac și desfac* (VR, Oct. 1937, 85); *cada se umple și golește* automat (reclame comerciale) [1]. Fenomenul se întâlnește mult mai des decât pare a rezulta din aceste exemple.

§ 3. Elipsa verbului. Distingem și aici mai multe cazuri.

[1] In aceste două citate, *se* este, de fapt, obiect direct dar, ca reflexiv, el se referă la subiectul propoziției. De aceea le-am pus împreună cu celelalte, în care *se* are funcțiune de subiect.

a) Copula *(a fi)*, după anumite conjuncții (în special după *căci, fiindcă* și sinonimele acestora): exemple vii, *pentrucă mai recente* (AL, 30 Sept. 1934, 3, 6); în acel festin..., *fiindcă artist* (VR, Febr. 1935, 45); *pentrucă el însuși felah* al propriei amintiri (ibid.); până atunci menajate, *fiindcă ignorate* (CL, 17 Aug. 1935, 7, 2); *fiindcă, dacă intelectuali, nu mai puțin ignoranți,* ei au uitat (CL, 24 Aug. 1935, 6, 4-5); mult mai tânăr, *căci născut abia la 1895...* (AL, 5 Ian. 1936, 6, 5); *dacă discutat ca poet, dar necontestat ca artist* (VR, Ian. 1936, 65); *întru cât femeie,* reprezintă însă... (AL, 23 Martie 1936, 7, 6); tocmai *pentrucă profund autentică* (VR, Maiu 1938, 23); indiferent *dacă falsificat ori nu* (BSG LIV, 276); știința este necesară, *căci utilă* (RE 22; cf. și pag. 102, 140); ca iluzii necesare, *căci binefăcătoare, căci consolatoare* (ibid. 206); chestia falsului, *pentrucă mai complicată,* căpăta... (DA 10). Alte verbe sunt mult mai rar lăsate la o parte: versul exprimă admirabil, *pentrucă în foarte puține cuvinte* (VR, Oct. 1938, 31). Cf. frc. ils ont été triomphants, *car* (sau *parce que) vainqueurs; en tant que femme,* elle représente... După *deși,* lipsa verbului este permisă de sistemul limbii noastre, tot așa, dar mai puțin sigur, după sinonimele lui: *cu toate că transpuse în dialectic...* (VR, Febr. 1935, 34); *T., cu toate că un membru* în înalta aristocrație (AL, 15 Dec. 1935, 3, 2), etc.[1]

b) Auxiliarul (la diverse forme verbale compuse): nu a câștigat, *nici pierdut nimic* (VR, Dec. 1935, 104); ca și cum ar fi mărturisit o taină sau *îngânat o rugă* (VR, Maiu 1938, 26); *le-a adăpostit, hrănit...* (AL, Nov. 1938, 9, 4); pe care *le-a cultivat* apoi *și degenerat* (COp V, 31); cum *vei gândi și judeca* D-ta (Gor 33).

c) Auxiliarul de mod (de obiceiu *a putea)*: nu se va putea răcori, *aclimata noilor cerinți* (AL, 26 Aug. 1934, 1, 6); C. L. poate face *și fi absolut orice* (AL, 11 Oct. 1936, 8, 4-7); i-ar fi putut strica zidurile, *găuri curtea sau sparge geamurile* (AL, 25 Oct. 1936, 4, 4); cine ar putea aprecia consecințele *și asigura că...* (VR, Oct. 1937, 100); ne vom putea bucura... *și apoi întrista* (VR, Iunie 1938, 29); ar fi putut realiza un gros de forțe..., *distruge o grupare și apoi concentra* (VR, Iulie 1938, 108); s'ar fi putut vorbi... *și încerca* (ibid. 138); n'a putut ucide decât câteva zeci

[1] Despre elipsa copulei după *(pre)cum*, v. mai sus, pag. 370, 375.

de persoane *și tortura câteva sute* (Val 41); nu-l puteau surprinde neplăcut, *nici jigni* (DO 159). In exemple ca următoarele lipsa lui *a putea* se complică cu alte fapte sintactice: amândouă se pot tipări *și deci constitui o lectură* (AL, 1 Aug. 1937, 14, 2) [1]; gelozia s'a putut strecura afară, *pătrunde în sufletul lui E. și dezlănțui tragedia* (AL, 19 Martie 1939, 4. 6) [1], etc.

§ 4. Elipsa altor cuvinte. a) Adverbe: vina nu o poartă nimeni *și mai cu seamă scriitorii* (AL, 5 Maiu 1935, 3, 2) [2]; acest artist *apare,* din studiul d-lui B., *un cap posedând* (CL, 19 Oct. 1935, 8, 4) [3]; cărțile D-sale *bine gândite și scrise* (VR, Sept.-Nov. 1936, 93) [4]; poezia lui *nu este un domeniu,* cât un sistem (VR, Dec. 1936, 29) [5]; artificialul *nu este contrariu firescului,* cât un exces de firesc (ibid. 42) [5]; ele *nu înfățișează,* cât sugerează *aderențele* (ibid. 44) [5]; „anormalul" *n'a fost și este cel* mai important factor (VR, Oct. 1937, 100) [6]; unele *mai grase și persistente,* altele *mai mărunte și trecătoare* (VR, Iulie 1938, 111) [7]; o tipografie *bine organizată și condusă* (Ins III, 6, 363).

b) Prepoziții: „Șezătoarea", *titlu așa reprezentativ* (AL, 29 Sept. 1935, 2, 1) [8]; *n'au ce să se amestece...* (CL, 1 Febr. 1936, 7, 2) [9]; *...în cariera* mea de universitar, *apoi cea de scriitor* (CL, 8 Febr. 1936, 4, 1-2); *camaradul* nostru *de discuție și tras la țintă* (AL, 16 Maiu 1937, 7, 1); *în metropole și block-hause* (AL, 30 Maiu 1937, 5, 1); *prin vreo idee sau principiu general* (Ins I, 2, 522); ideile *de dreptate și progres social* (VR, Aug.-Sept. 1937, 136); n'au produs ceva *mai pretențios ridicol* (VR, Oct. 1938, 88) [4]; nu e *îndeajuns vrednic* (Cr 41); *din cale afară interesant și con-*

---

[1] Verbele construite cu *a putea* sunt, în aceeași proporție, unele pronominale, altele nepronominale. De aceea se impune numai decât repetarea auxiliarului de mod.

[2] Lipsește negația (ar trebui repetat și verbul).

[3] Trebue *apare... ca un cap...*

[4] Și al doilea participiu trebue să aibă *bine* înainte, mai ales dacă este urmat de un determinativ.

[5] Pretutindeni lipsește *atât*, corelativul lui *cât: nu este atât un domeniu, cât un sistem,* etc.

[6] Lipsește *nu* înaintea lui *este*. De aceea sensul devine exact opus.

[7] Repetarea lui *mai* este necesară, fiindcă altfel cele două însușiri sunt concepute ca una singură sau ca având grade diferite (prima la comparativ, cealaltă la pozitiv), și nu asta a vrut să spuie autorul.

[8] Lipsa lui *de* după *așa* s'a transformat într'o adevărată regulă.

[9] Construcție familiară, aproape populară (cf. și *ce se amestecă...? pentru de ce se amestecă...?).*

[10] Trebue *de* înaintea lui *ridicol*, căci *pretențios* e adverb. Aceeași observație pentru exemplul imediat următor.

cludent (Spm 112) [1]; se uită *în dreapta și stânga* (Gor 29) [2]; *din întâmplare și fericire* (ibid. 601); *în carne și oase* (1907 I, 290; Dic 57) [2], etc.

c) Diverse: astfel la Sibiu, *„Provincia literară", căreia* adăugându-i-se gruparea „Thesis", *a izbutit să înmănuncheze...* (VR, Sept. 1934, 84); *Iar prins între ele, sufletul omului contemporan este...* (VR, Maiu 1935, 82); *aș fi curios la cât revine...* (CL, 25 Iunie 1936, 3, 4); *pe care nu le proclamă de eliminat...* (RE 191) [3].

CAP. XII: TAUTOLOGII.

Sunt tot așa de frecvente ca și elipsele, cu care seamănă în ce privește cauzele. Repetarea unui cuvânt izvorăște adesea din nevoia de expresivitate: o noțiune exprimată de două ori crește în vigoare. De cele mai multe ori avem a face însă cu lipsă de atenție sau cu influența unor modele străine, pe care, tot din neglijență ori din ignoranță, le interpretăm și, deci, le imităm greșit.

§ 1. Repetarea subiectului: și, între acestea, *cele dela om, ele ating maximum* (Ins II, 3, 544); *aceste manifestări,* chiar dacă nu sunt organizate, *ele poartă...* (ibid.); *epilogul* însă este slab și *el ne înfățișează* (ibid. 574); *această idee își arată ea* toate efectele (ibid. 675); *societatea ea însăși* (ibid. 677). Alături de asemenea cazuri, care sunt pure neglijențe (aparținând limbajului popular și periferic), avem altele de felul următoarelor: și *așa zisele monere* ale lui H. *posedă și ele* (VR, Nov. 1937 91); *care, ele, nu se pot practica...* (VR, Sept. 1938, 98); căci *Chinezii, ei, sunt zburători...* (ibid. 113), unde tautologia trebue să fie o imitație străină. Valoare stilistică are repetarea subiectului în construcția ca acestea: dacă după mărturisirea cea mare *el, Relu, nu se va resemna* (Răzb 364); *Otilia era ea cam distrată* (EO II, 57); *ce putea să spună..., el, Felix,* în clipe de pofidă? (ibid. 130), care au un temeiu solid în formulele populare foarte expresive:

[1] Aici *de* trebue numai decât să stea înaintea adjectivului, fiindcă determinativul precedent este o locuțiune adverbială, nu un adverb cu aspect adjectival, ca în alte cazuri.

[2] Lipsa lui *în* după *și* poate avea și o cauză fonetică: *și în* se pronunță, de fapt, și, cu *i* nazal, ceea ce face ca prezența prepoziției să nu fie clar simțită.

[3] Ultimele două exemple sunt elipse propriu zise, celelalte, construcții greșit alcătuite.

a veni el Drăguş la căuş, nu ne-a mai ocărî el mama, etc. şi sunt, prin urmare, pe deplin justificate [1].

§ 2. Repetarea obiectului. In capitolul precedent am văzut că obiectul pus înaintea verbului trebue exprimat din nou subt forma pronumelui personal neaccentuat. Dacă stă după verb, el n'are nevoie să fie repetat. Cu toate acestea, subt influenţa construcţiilor aparţinând primei categorii, vorbirea populară şi cea familiară recurg la pronume şi în cazul obiectului postpus. Deşi foarte răspândit, acest uz nu-i tocmai recomandabil, cel puţin în scris.

a) Obiect indirect: România *îi aparţine Europei* centrale (VR, Nov. 1934, 60; cf. şi 61); Platon *îi redobândî raţiunii...* rangul de principiu (TBr 8); intuiţiile pure *îi înlesnesc intelectului* (ibid. 17) [2].

b) Obiect direct: *l-am imaginat pe magnatul* anglo-saxon (Ins II, 2, 323); *îl face pe criticul* (AL, 14 Aug. 1938, 6, 5) [3]. O situaţie specială are fenomenul acesta, când obiectul este relativul *ce:* documentele *ce ea le deţine* (AL, 14 Oct. 1934, 4, 4); rezultatele *ce le-am înregistrat* (VR, Apr.-Maiu 1937, 75). Repetarea se datoreşte unei contaminaţii între (documentele) *pe care ea le deţine* şi (documentele) *ce ea deţine* [4]. Dacă astfel de construcţii par mai mult ori mai puţin acceptabile, altele, de felul celor care urmează, trebuesc condamnate: *orice am scris* m'am silit *să-l prezint* (VR, Iunie 1937, 112) [5]; *tot ce urăsc... ei îl spun* (VR, Iulie 1937, 9) [5]. Cazuri ca *pentru a o fi auzit-o* (VR, Dec. 1937, 124); *dorinţa grabnică de a o lua-o* (EO II, 145), etc. iarăşi sunt de evitat, chiar dacă au echivalente, aproximative, în vorbirea populară „poetică" *(m'am dusu-m'am, l-am văzutu-l-am* ş. a.).

§ 3. Repetarea negaţiei. Ne întâmpină extrem de des. Şi se înţelege de ce. Negarea unui fapt însemnează luare de atitudine foarte precisă: subiectul vorbitor simte nevoia să insiste asupra 'negaţiei', de teamă că spusele sale ar putea fi interpretate

---

[1] Vezi BPh II, 261 urm. şi BL V, 15 urm.

[2] Numărul mic de citate nu arată că fenomenul este rar. Aceeaşi observaţie în ce priveşte cazurile de subt b).

[3] Nu cred că autorul s'a lăsat influenţat de formula consacrată *o face pe prostul*, etc. (afară de ipoteza că nu ştie bine româneşte şi-şi închipue că, dacă *criticul* e masculin, pronumele trebue să aibă formă tot de masculin).

[4] Cf. cele spuse mai sus, pag. 321, n. 3.

[5] In aceste exemple *l* reprezintă, cu siguranţă, frc. *le* sau germ. *es*.

greşit, ba chiar în sens contrar celui la care se gândeşte el. Rezultatul este că se ajunge adesea la echivoc sau, şi mai grav, la o afirmaţie, căci două negaţii, în anumite condiţii, se neutralizează. Obişnuit repetarea lu *nu* apare în legătură cu verbe ca *a opri, a împiedeca, a se teme*, etc. şi cu *fără* (având valoare de conjuncţie, nu de prepoziţie) [1].

Exemple: n'aş vrea să subliniez..., *fără să nu amintesc* (CL, 20 Iulie 1935, 8, 3); nu s'a putut reţine *de a nu avea* (CL, 7 Sept. 1935, 8, 5); nu se poate opri *să nu aşeze* (AL, 6 Oct. 1935, 2, 2); scriitorul nu uită *să n'o aşeze* (AL, 31 Maiu 1936, 6, 7); nu înceta niciodată *să nu citească* (Ins II, 3, 1128); nu era în stare să fiarbă o cană de apă, *fără să n'o verse* (AL, 17 Apr. 1938, 4, 1); nimic nu împiedecă obuzele *să n'ajungă* (ziarele); nu putem încheia, *fără a nu menţiona* (AL, 2 Apr. 1939, 11, 6); nu pierd prilejul *să nu declare* (VR, Aug. 1939, 129); nu pot termina.., *fără a nu mă face ecoul* (Ins, Febr. 1940, 331); dacă nu i-ar fi fost teamă *să nu fie suprins* (Răzb 283); nu se putură abţine *de a nu zâmbi* (EO I, 142); nu mă puteam gândi, *fără să nu mă turbur* (Cr 83), etc.

§ 4. Cuvinte de prisos. Faptele înregistrate mai jos nu diferă, în esenţă, de cele precedente. Izvorul lor este acelaşi. Numai aspectul lingvistic diferă. Ele sunt foarte numeroase şi foarte variate. Le grupez după natura morfologică a cuvântului superfluu.

a). Articolul: 1. (nedefinit) nu ştia dacă va deveni *un profesor, un naturalist sau un matematician* (AL, 21 Oct. 1934, 10, 4); D-l I. *îmi era un sfetnic* şi confident (AL, 22 Sept. 1935, 4, 4); *şi e totuşi un Moldovean* (AL, 29 Sept. 1935, 9, 7); *tare mai eşti o proastă* (AL, 29 Dec. 1935, 4, 1); crezi că *un doctor nu mai e un om* (Cim 53) [1]; 2. (posesiv) din *cauza a însuşi caracterului*

---

[1] Fenomenul apare în tot felul de limbi, lucru firesc, întru cât psihologia umană nu diferă, în esenţă, dela un popor la altul sau dela o epocă la alta. Pentru latină, v. E. LÖFSTEDT, *Syntactica* II, 209 urm.

[2] In mai toate cazurile acestea trebue să admitem influenţa unor construcţii străine, şi anume germane. Nemţii spun regulat *ich bin ein Deutscher, ein Mathemaliker*, etc., ceea ce surprinde pe oamenii a căror limbă maternă nu cunoaşte astfel de construcţii (şi-i ...îndeamnă să glumească, spunând *ich bin ein Rumäne, nich zwei Rumänen*, cu valoarea de numeral a lui *ein*). *Tare mai eşti o proastă* pare a fi o imitaţie voită a felului cum vorbesc Evreii (tot din cauza modelului german).

(VR, Iunie 1934, 33)[1]; *cu prețul a multor jertfe* (CL, 14 Sept. 1935, 2, 1)[2]; *după respingerea a multor propuneri* (CL, 28 Dec. 1935, 3, 4)[2]; toate *îndeletnicirile ale primelor debuturi* (CL, 6 Iunie 1936, 6, 1)[3]; ci profesorul *a* [sic!] *tuturor celor care...* (VR, Ian.-Martie 1937, 150)[4]; 3. (adjectival) toate *legiuirile cele omenești* (Ins I, 1, 359); mormântul despărțit *de cele ale altora* (VR, Aug. 1938, 23); contribuția lui A. și *cea a urmașilor* (ibid. 28)[5].

b) P r o n u m e l e: 1. (personal) *exemplele* trecutului *ne sunt concludente* (Ins III, 7, 533); *calitățile* lor *ne sunt o garanție* că... (Ins III, 8, 495); *Ce ne este cântecul poporan?* (titlul unui articol de D. Caracostea).[6]; *îmi cunoștea familia căreia aparțineam* (IPA 31); nici eu *n'o cred*, dar... (EL 377); Kronprințul *o mărturisește*... (ibid. 480); guvernul german *o știa* încă după prima notă (ibid. 488)[7]; 2. (al identității) un *autoportret al lui Gide însuși* (VR, Mart.-Apr. 1935, 44); *ci chiar însuși omul* (VR, Febr.-Martie 1936, 53); *chiar însuși directorul* (AL, 15 Nov. 1936, 6, 3); sunt datorite *chiar lui însuși* (AL, 30 Oct. 1938, 4, 5); *însăși chiar natura* îl face pe om fericit (AL, 8 Ian. 1939, 4, 5); iată, *însăși propriile cuvinte* ale autorului (VR, Aug. 1939, 155); votau *chiar pietrele înșele* (IstA II, 247)[8].

c) A d v e r b u l. Foarte frecventă este apariția lui *tot* îm-

---

[1] Prezența lui *a* este „regulată" (datorită lui *însuși*, care separă cele două substantive), și totuși construcția nu merge.

[2] Contaminație între *prețul*, respectiv *respingerea multor și ...a multe*. Va fi intervenit și analogia genetivului numeralelor cardinale *(respingerea a două...)*, cu care *mult* se înrudește semantic (arată și el o 'cantitate').

[3] Greșală curată (obișnuită la Basarabeni).

[4] Autorul, care știe bine românește, va fi înțeles să facă o pauză după *profesorul* (o pauză retorică, menită să obție efecte de stil). In această ipoteză, articolul *(al*, nu *a)* s'ar putea justifica.

[5] Dacă-i vorba de d o u ă contribuții absolut distincte, prezența lui *cea* nu-i de prisos.

[6] In aceste trei exemple, *ne* care, evident, e de prisos, s'ar putea înlocui, la rigoare, prin *pentru noi, în ochii noștri*, etc. Trebuesc amintite aici și cazurile discutate la pag. 305 urm. (cu *își* de prisos după *a avea, a câștiga*, etc.), apoi acelea, devenite aproape o normă, în care, alături de pronumele posesiv, apare, fără a fi necesar, dativul pronumelui personal corespunzător: *mi-am văzut prietenii mei; casa lui și-a vândut-o ieri; pentru a-și asigura lui superioritatea* (VR, Iunie 1938, 115).

[7] Despre acest *o* netrebuincios v. și cele spuse la pag. 305. Prezența lui nu-i totdeauna condamnabilă. Cf., de pildă: de mai multe ori mă amenințase că, dacă plec, mă omoară; *știam c'o face*.

[8] In citatele de subt 2. putem considera corectă prezența pronumelui și necorectă pe aceea a „sinonimului" lui, care nu-i înțeles totdeauna cum trebue (cazul lui *auto-* din *autoportret* și chiar al lui *propriu)*.

preună cu *acelaşi: tot acelaşi* în loc de *acelaşi* sau de *tot acela*. Fenomenul caracterizează, în special, limbajul semicult şi se datoreşte nu numai nevoii de a insista asupra 'identităţii' unei noţiuni cu ea însăşi, ci şi faptului că vorbirea populară şi chiar cea familiară nu întrebuinţează obişnuit pe *acelaşi*, prin urmare nu-i cunosc exact sensul (îl asimilează, foarte probabil, cu *acela)*. Iată exemple: *tot în acelaşi timp* (Ins I, 1, 308); *tot aceeaşi pricină* (VR, Dec. 1936, 67); *nu tot acelaşi lucru* (ibid. 98); *tot prin acelaşi procedeu* (AL, 22 Aug. 1937, 4, 3); *tot într'aceeaşi zi* (AL, 3 Oct. 1937, 15, 4); *nu tot cu aceeaşi uşurinţă* (VR, Oct. 1937, 10) [1]; *tot la aceeaşi conferinţă* (VR, Febr. 1938, 125); *tot în aceeaşi noapte* (VR, Febr. 1940, 82); *tot din aceeaşi pricină..., tot aceeaşi frică* (EL 320), etc.

Paralel cu acest fenomen şi având o cauză asemănătoare este apariţia lui *numai* alături de *singur*, cu care-i sinonim: având ca escală *numai singură Constanţa* (Ins II, 2, 881); era vorba *numai de un singur scriitor* (VR, Iunie 1937, 64); *numai un singur lucru* (VR, Aug. 1938, 18), etc. Numărul mic al citatelor nu dovedeşte că formula ar fi puţin răspândită, dimpotrivă. O găsim şi în alte limbi, unde are acelaşi izvor: afectul sau nevoia de insistenţă [2].

Iar(ăşi), din nou şi diverse sinonime determină adesea, fără necesitate, verbe formate cu *re-*, care arată tocmai repetarea acţiunii. Pentru aprecierea justă a acestui uz, să se compare cele spuse la pag. 206 urm., unde sunt discutate compusele respective. Ex.: *reîntoarsă din nou* în Franţa (AL, 2 Iunie 1935, 10, 6); trebue însă *reamintit din nou* (VR, Oct. 1937, 62); într'o zi *a revenit iarăşi* (AL, 21 Aug. 1938, 4, 4); *S. iar revine* (Ins, Maiu 1939, 315); *reapărea iarăşi* (VR, Sept.-Oct. 1939, 16); iscălitura *mai reapare* (VR, Aug.-Sept. 1940, 37); *să se reia deacapul* (Cr 26); *din nou revede* (EL 352). Cf. şi *E. I. revine* între noi *cu un nou volum* de versuri (AL, 19 Martie 1939, 10, 6).

Alte fapte, mărunte şi izolate: că el *anume pretextează* boala (Ins II, 3, 1072); se poate *resemna numai* la opere... (ibid. 1092); *ba mai mult chiar* decât atât (AL, 25 Apr. 1937, 11, 2); *perfect complect* comparabil (AL, 1 Aug. 1937, 4, 1); problema se pune

[1] In această construcţie *tot* nu pare a fi absolut de prisos.
[2] *Numai* poate rămânea, dar cu condiţia de a lăsa la o parte pe *singur*.

tot de asemeni pentru... (VR, Dec. 1937, 7, 7); am scris încă *de acum 10-15 ani în urmă* (Ins III, 7, 749).

d) Prepoziția. *(de):* etnicul n'are... *nimic de subversiv* (VR, Mart-Apr. 1935, 5); *schimbă de opinii* (CL, 21 Dec. 1935, 7, 7); *nu a schimbat de sens* (AL, 22 Martie 1936, 4, 3); carte scrisă direct în *dialectul de oil* (AL, 27 Iunie 1936, 9, 5)[1]; *la scos de buturugi* (CL, 11 Ian. 1936, 4, 4)[2]; a fost de ajuns... *de un anteproiect* (CL, 18 Ian. 1936, 2, 3)[3]; *(în): în Dumineca trecută* (AL, 28 Iulie 1935, 8, 2); cu care A. nu va mai avea *nimic în comun* (Ins I, 1, 688); *Dumnezeu, cu care poetul are atâtea trăsături în comun* (VR, Iulie 1937, 23)[4]. Cazuri izolatte: proporția e *cu de 11 ori mai mare* (VR, Iunie 1937, 142)[5]; la dreapta sau stânga, *spre înainte* sau înapoi (VR, Sept. 1938, 114).

e) Conjuncția. *(că):* ajungem *fireşte că* şi la al doilea rezultat (VR, Nov.-Dec. 1934, 61; cf. şi 63: această diversitate... *fireşte că* nu mai contează, unde *că* poate rămânea)[6]; *(dar) dar nu însă* şi în realitatea transpusă (AL, 8 Martie 1936, 4, 5); ochii noştri sunt făcuţi pentru a plânge, *dar pentru a vedea*, inima noastră este făcută pentru a suferi, *dar pentru a crede* (AL, 26 Ian. 1936, 1, 5)[7]; *dar însă* vezi şi nu uita (Ins III, 7, 8)[8].

f). Diverse: *substituirea* lui *în locul* victimei (AL, 29 Apr. 1934, 5, 6); mobilizarea *generală a întregii* industrii (VR, 15 Maiu 1934, 9-10); a declara pe delincventul politic *unul comun, un bandit* (CL, 7 Sept. 1935, 8, 3); a trăi *fără credinţă de niciun fel* (AL, 6 Iunie, 1937, 9, 2); *adevăratul* devotament *în persoană* (AL, 18 Iulie 1937, 17, 3); *nobleţe aristocratică* (Ins II, 3, 1122); *datele cronologice* (ibid. 1118); *fără nici* cea mai mică diversiune (VR, Aug. 1938, 116); *imposibilitatea* asta *de a nu putea* ieşi

---

[1] In aceste patru citate *de* se datoreşte influenţei franceze (v. mai sus, pag. 344 şi 382 urm.).

[2] Autorul a simţit pe *scos* ca substantiv (cf. *la prăşit de păpuşoi, la cules de struguri*, etc.), aşa că *de* are valoare genetivă. Dar chiar în această ipoteză merge mai bine fără prepoziţie *(la prăşit păpuşoiu*, etc).

[3] Va fi influenţat *este nevoie de...?*

[4] După frc. (avoir quelque chose) *en commun avec* quelqu'un.

[5] Contaminaţie între *cu atâta* (la sută, etc.) *mai mare* şi *de atâtea ori mai mare.*

[6] Ne aminteşte (chiar prin autor!) de *poate că*, notat la pag. 375.

[7] Nu găsesc nicio explicaţie (sau măcar analogie) pentru această construcţie.

[8] Foarte frecvent, adesea şi la oameni cu adevărat culţi.

(Petr 43); *n'avem* trebuință de *niciun* medic (AMu 176); să-și *schimbe alt* guler (CS 415)[1].

CAP. XIII: TOPICA.

In acest domeniu subiectele vorbitoare se bucură de o libertate mult mai mare decât în alte domenii ale sintaxei. Căci poziția cuvintelor care merg împreună este determinată, în general, de ritmul nostru interior, de modul cum simțim, în fiecare caz aparte, raportul dintre ele. Și aceasta, nu numai în stilul așa zis poetic, unde nevoile pur tehnice (chiar dacă nu avem a face cu versuri) joacă un rol aproape hotărîtor și provoacă atâtea inversiuni cu care ne-am deprins în așa măsură, încât le considerăm oarecum obligatorii. De aceea nu poate fi vorba de reguli în sens strict. Totuși uzul consacrat cunoaște unele norme, pe care le respectă, în general, oricine are viu în conștiința sa spiritul limbii noastre materne.

O adevărată „lege" pentru așezarea cuvintelor în frază este aceasta: elementul sintactic cunoscut stă înaintea celui necunoscut, adică a celui adăugat sau nou, menit să determine pe primul. Așa dar substantivul precede atributul (de toate speciile), iar verbul, toate obiectele și complementele circumstanțiale. In ipoteza că același cuvânt are mai multe determinative, acestea se așează unele față de altele iarăși într'o anumită ordine. Astfel atributul substantival se pune după cel adjectival, obiectul direct în urma celui indirect, complementele circumstanțiale după obiectele propriu zise, etc. Această normă este valabilă pentru vorbirea pe care o putem numi obiectivă, intelectuală sau gramaticală, aceea pe care o socotim drept produs mai mult ori mai puțin excluziv al rațiunii. Când intervine însă afectul, adică emoția[2], situația se schimbă fundamental. Deastădată tocmai elementul nou ocupă locul întâiu, pentrucă el ne impresionează puternic, el produce emoția, el se află pe primul plan al conștiinței, și de aceea suntem împinși să-l exprimăm înaintea elementului cunoscut, care ne este indiferent.

[1] Cazurile cu *un(ul)* puteau fi puse și subt a), unde-i vorba de articol. *Niciun* stă pentru *vreun* și a fost „atras" de forma negativă a construcției. Cât despre *imposibilitatea de a nu putea* (eventual ...*de a putea)*, știe oricine că astfel de construcții ne întâmpină la tot pasul. Tot așa *imposibil de a nu..., imposibil să nu...* Cf. răspunsuri ca acesta: — *Imposibil! Nu pot!*, ale cărui elemente se pot ușor combina într'o unitate continuă.

[2] Dau acestui termen înțelesul cel mai larg posibil.

Lucrurile acestea nu constitue o noutate, nici chiar pentru indivizii vorbitori obişnuiţi, în sensul că ele sunt respectate oridecâteori dăm drum liber ideilor şi sentimentelor noastre, fără a ne lăsa influenţaţi de consideraţii aşa zicând estetice, de modele străine, de un spirit inovator exagerat, etc. Din păcate asemenea mobiluri lucrează extraordinar de des, fiind ajutate, la marea majoritate a publiciştilor noştri, de grabă, ignoranţă, neglijenţă ş. a.

Dat fiind caracterul individual, adică stilistic, al faptelor de acest fel, este evident că nu poate fi vorba de fenomene cu tendinţă de generalizare, cum am constatat, de atâtea ori, în cursul discuţiilor noastre. De aceea, oricât de bogat este materialul pe care l-am cules din scrisul românesc actual, el n'are o semnificaţie deosebită. In consecinţă, reproduc numai citate mai interesante din punctul de vedere al... nerespectării normelor amintite mai sus, în special pe acelea care, tocmai din pricina ciudăţeniei lor, dau naştere la echivocuri ori sunt contrare spiritului limbii noastre.

Le grupez după natura morfologică a cuvintelor [1].

§ 1. Adjectivul. Oferă cele mai numeroase exemple, lucru firesc, întru cât substantivul are, de obiceiu, un adjectiv (sau mai multe) pe lângă el (orice 'obiect' presupune existenţa unei sau a unor 'însuşiri'). Afară de asta, în limbajul 'poetic' (veritabil ori... contrafăcut) epitetele (adică adjectivele) joacă un rol foarte important, căci contribue la 'ornarea' stilului. In asemenea condiţii, sunt inevitabile, chiar la oamenii atenţi, abaterile dela topica obişnuită. Cauza principală a acestora este însă alta. Am spus că adjectivul stă, în principiu, după substantiv. Aşa se prezintă situaţia în vorbirea populară, care numai excepţional cunoaşte inversiunea şi numai la anumite adjective, precum *biet* [2], *nenorocit, sărac, sărman* (toate sunt sinonime), apoi la *bun, rău, deştept, frumos, urît, păcătos, ticălos* şi la altele, puţin numeroase, de acelaşi fel (exprimând, adică, aprecieri mai mult ori mai puţin subiective) [3]. In alte limbi, adjectivul precede foarte des substantivul (în franţuzeşte, de pildă) sau se aşează absolut regulat înainte

[1] Se înţelege că mă refer, în primul rând, la determinativele curente (adjective şi adverbe).

[2] Acesta stă totdeauna înaintea substantivului.

[3] Deseori ele sunt substantivate, şi astfel se leagă de substantivul sau pronumele următor prin *de: nenorocitul de Ion, deşteptul de el*, etc.

(cazul germanei). Subt influența acestor modele, Românii culți au început, încă de multă vreme, să procedeze la fel și să se îndepărteze, prin urmare, de uzul popular, care se conformează strict tradiției. Procedeul nu poate fi condamnat, ci dimpotrivă, căci reprezintă un mare câștig de ordin stilistic: înlesnește variația topicii și mărește numărul adjectivelor care au sens dublu (unul propriu sau material, celălalt figurat sau moral), după cum stau în urma ori înaintea substantivului. Să se compare, de pildă, *probleme diferite* și *diferite probleme, om mare (de stat)*[1] și *mare om (de stat), cartea nouă a lui N.* și *noua carte a lui N.*[2], etc.

Posibilitatea de a așeza adjectivul când după substantiv, când înainte își arată roadele binefăcătoare mai cu seamă în ipoteza că substantivul este determinat de mai multe adjective (ceea ce, pentru omul de cultură, nu însemnează un lux, ci o necesitate). In acest caz avem și folos pur stilistic (variem topica, evităm construcțiile greoae, etc.), dar și unul semantic: nuanțăm valoarea calităților în discuție. Deastădată așezarea adjectivului înaintea substantivului îi reduce importanța în comparație cu cel pus după substantiv: primul are un rost mai mult decorativ[3], pe când celălalt exprimă o însușire reală. Altfel spus, unul este simplu determinativ, celălalt este explicativ.

Exemple (puține) de imitare acceptabilă a modelelor străine voiu da la sfârșitul paragrafului, cu scopul de a ilustra afirmațiile mele. Incep cu cele multe, care nu pot fi recomandate, cum va putea constata cititorul însuși.

albii cuceritori ai Americii de sud (AL, 17 Iunie 1934, 1, 2)[4]; asupra căreia *primul Brown-Séquard* se oprește (VR, Ian. 1935, 87)[5]; *cu multicolore caboșoane* (BSG LIV, 583); un *unic cugetător* în felul său (AL, 24 Nov. 1935, 2, 2)[6]; nu era redus la *singura Romă* (Ins I, 1, 704)[7]; o *inedită lature* (AL, 16 Febr. 1936, 2, 2)[8];

---

[1] Adică ...*de statură!*

[2] La fel cu *nenorocit*, etc.: *femeie nenorocită* și *nenorocită femeie*, etc.

[3] Se vorbește (mai ales se vorbea pe vremuri) de epitete ornante.

[4] Autorul se referă la Europeni, adică la oameni de r a s ă albă, trebuia, prin urmare, să spuie *cuceritorii albi*.

[5] *Primul Br.-S.* însemnează 'întâiul dintre mai mulți Br.-S.'!

[6] *Un unic cugetător* are sensul de 'un singur cugetător', pe când pentru 'un cugetător original, aparte, deosebit de alții' spunem *un cugetător unic*, și la asta s'a gândit autorul (cf. adaosul *în felul său*).

[7] *Singur*, înaintea substantivului, ne trimete la 'un obiect dintre mai multe (de același fel)'.

[8] Adj. ca *inedit, natural, specific, personal, călăuzitor* exprimă însușiri

naturală tendință..., naturalul țel... (VR, Febr.-Martie 1936, 58); cerea ca *următoarele nuvele să fie* tipărite (AL, 10 Maiu 1936, 3, 7) [1]; în toate rândurile *aniversarului... volum* (AL, 13 Sept. 1936, 2, 1-3); *cinstită atitudine* (Ins II, 3, 38) [2]; alcătuirea *unei specifice unități* organice (ibid. 431); *cele trei libere orașe* (VR, Aug.-Sept. 1937, 113) [3]; *următorul număr* al „Soc. de mâine" (AL, 17 Oct. 1937, 12, 3); *vitregul său tată* (AL, 16 Ian. 1938, 9, 3) [4]; a distrage pe A. dela *personalele lui perplexități* (VR, Febr. 1938, 33); este o *pură expresie* a spiritului francez (AL, 6 Febr. 1938, 2, 2) [5]; *o inedită intimitate* a lucrurilor (AL, 27 Martie 1938, 19, 1); să treacă *funebrul cortegiu* (AL, 17 Iulie 1938, 5, 5) [6]; *călăuzitoarea noastră conștiință* (VR, Aug. 1938, 18); *următorul obiectiv* este acum (ibid. 116); tehnica... face din *trimestriala revistă* (Ins III, 7, 568) [7]; ...stăpânitorii *unei optimiste înțelepciuni* (Azi, 11 Iunie 1939, 6, 5) [7]; pentru *umana specie* (VR, Sept.-Oct. 1939, 15) [8]; *calinele mângâieri* (Răzb 279) [7]; s'a întors din *străinele locuri* (DO 86) [9]; *generala atmosferă* de humor (Zăc 72) [7]; *o filozofică atitudine* (Dic 23) [7]; *fundamentala problemă* a filozofiei (ziarele); *o reciprocă determinare* (ibid.); *în autenticul înțeles al* cuvântului (ibid.).

---

care nu pot fi colorate afectiv, și de aceea nu pot precede substantivul. Tot așa *aniversar*, dacă... avem dreptul să-l întrebuințăm adjectival (ca în franțuzește, unde se spune totuși *volume anniversaire).*

[1] *Următor*, înaintea substantivului, însemnează 'care vine la rând (în discuție, etc.) i m e d i a t, a c e s t a' (cf. Sadoveanu a scris următoarele romane istorice: Neamul Șoimăreștilor, Zodia Cancerului, etc.). După substantiv, el are sensul de 'viitor' (cf. numărul următor al revistei apare...). La Radio-București se anunță regulat *următorul radio-jurnal* în loc de *radio-jurnalul următor...* In ultimul timp se spune numai *următorul* (după ce speaker-ul anunță *radio-jurnalul s'a terminat).*

[2] Să se compare *cinstiți oaspeți* ('pe care eu, vorbitorul, îi cinstesc') al. de *oaspeți cinstiți* ('oaspeți care... nu mint, nu fură, etc.'!). Atitudinea nu poate fi cinstită decât în al doilea sens! Deci *atitudine cinstită.*

[3] După germ. *die drei Freistädte* (ale Uniunii hanseatice).

[4] Este vorba de un 'tată vitreg' (nu de unul care se poartă... vitreg).

[5] Cf. *o pură invenție, o pură barbarie*, etc. 'o adevărată...'. Trebue, deci, *o expresie pură.*

[6] *Funebru cortegiu* nu-i necesar să fie... funebru, adică o înmormântare! Iar autorul vorbește de înmormântarea cuiva.

[7] Vezi nota 8, pag. 446. Observația este valabilă și pentru *fundamenta, reciproc, autentic* din ultimele citate ale acestui alineat.

[8] Se zice *umană înțelegere* ('doveditoare de umanitate', adică de 'omenie'), de pildă, nu însă *umană specie* ('specia umană' este alcătuită din 'oameni', n u asemănătoare cu ei). Francezii înșiși spun totdeauna *l'espèce humaine* și niciodată *l'humaine espèce.*

[9] Turnură poetică.

(ziarele); *o reciprocă determinare* (ibid.); în *autenticul înțeles* al cuvântului (ibid.).

Intâlnim și 'greșala' opusă, cu adjectivul așezat după substantiv, când ar trebui să stea înainte. Influență din partea vorbirii populare. Ex.: *așezări importante omenești* (BSG LIV, 147) [1]; *poetul tânăr C.* trimisese o poezie (AL, 1 Dec. 1935, 1, 7) [2]; *căpitanul numit* e un fermier (Ins, 15 Sept. 1936, 196) [3]; *caracteristicile nenorocite* ale noastre (Ins II, 3, 1118); consecințe *ale plămădirii noi* de idei (Ins III, 7, 365) [4]; *redactorul spiritual* emitea părerea (VR, Aug. 1939, 131) [5].

Exemplul *așezări importante omenești*, dat mai sus, arată că, chiar dacă avem două atribute adjectivale, așezarea unuia din ele înaintea substantivului nu-i obligatorie. Aceasta probează că topica (în general, nu numai a adjectivului) este dictată de semantică, nu de motive pur stilistice, adică tehnice (sau exterioare). Iată câteva citate menite să ne facă a evita antepunerea unuia din adjective, când înțelesul n'o cere: *excesivul naționalism economic* (Man, 28 Iulie 1935, 3, 3); toată *cetățeneasca suflare artistică* (CL, 25 Apr. 1936, 6, 3-5); *o generală comunitate spirituală* (Ins II, 4, 668); în legătură cu *generala dispoziție afectivă* (Ins III, 8, 270); *înnăscutul lor simț moral* (JL, 29 Oct. 1939, 1, 5); restabilirea *pierdutului lor echilibru sufletesc* (ibid.); oglinzi din *rotunda sală albă* (Răzb 56); *câțiva compacți nourași albi* (ibid. 74); în preajma *arcuitului pod japonez* (ibid. 360) [6]. Cf. apoi *perfectă și socialistă justiție* (CL, 9 Nov. 1935, 6, 1), cu ambele adjective înaintea substantivului.

Fiind vorba de mai multe determinative adjectivale pe lângă același substantiv, cred util să dau câteva exemple, pe care las să le aprecieze cititorul cum va crede de cuviință: un *foarte conștient* de interesele sale *mare capitalist* (CL, 8 Aug. 1936, 6, 5);

---

[1] *Importante* trebuia pus înaintea substantivului și din cauza celui de al doilea adjectiv. Sau, mai bine, după *omenești* (așezări omenești *importante)*, care exprimă o însușire reală și anterioară celeilalte (aceasta fiind o simplă apreciere a subiectului vorbitor).

[2] Poezia a fost trimeasă de C., când acesta era tânăr.

[3] Trebue 'numitul... (adică pomenitul) căpitan'.

[4] Autorul a vrut să spuie 'consecințe ale unei a l t e plămădiri...' (deci... *ale unei noi plămădiri...).*

[5] Nu-i vorba, cum s'ar părea, de 'redactorul rubricii... spirituale' (='religioase'), ci de un redactor care are spirit.

[6] Trebue să observ că despre unele din aceste construcții stau la îndoială dacă trebuesc criticate sau nu.

mari probleme şi mici (VR, Aug. 1938, 5); tu eşti *singura* mea *adevărată meşteşugită îndeletnicire ascunsă* (AV, 118). Sunt înclinat mai degrabă să nu aprob topica din citate ca următoarele [1]: acest *incontestabil în autenticitatea lui pictor* (CL, 16 Martie 1935, 6, 5); cu *brusc un buhnet surd* de dezacord (VR, Dec. 1936, 25) [2]; am primit *fremătător şi numeros de pretutindeni răspuns* (AL, 18 Iulie 1937, 5, 4); *această pentru dânsul dezonorantă situaţie* (DA 377); *grandiosul şi nicăirea ruptul lanţ* (RE 37); *mari şi biologic sănătoase speranţe* (ibid. 52) [3].

Iată, în sfârşit, şi câteva inversiuni vrednice de a fi recomandate: *neeuropeana atitudine* a lui M. (CL, 24 Aug. 1935, 3, 3); *această occidentală publicaţie* (VR, Apr. 1938, 145); *în schiţatul doctor,* autorul a vrut... (RFR, Nov. 1939, 425). Interesante sunt mai ales primele două: adjectivele respective, puse înaintea substantivului, încetează de a mai avea semnificaţia lor obişnuită, de natură geografică, pentru a căpăta una pur spirituală.

§ 2. A d v e r b u l. Situaţia acestuia seamănă, în multe privinţe, cu a adjectivului. Căci rolul, deci şi poziţia lui, pe lângă un verb (sau alt cuvânt) sunt identice cu ale adjectivului care întovărăşeşte un substantiv [4]. Cea mai răspândită abatere dela topica tradiţională este a lui *mai: mai se suprapun* însă şi alte chestiuni (CL, 9 Iunie 1934, 6, 1); rareori *mai mă însoţea* (AL, 10 Iunie 1934, 2, 7); dar *nu mai îţi aparţii* (AL, 17 Iunie 1934, 6, 4); dacă *mai se pot propune* şi altele (AL, 7 Iulie 1935, 1, 2); mai fug de acasă, *mai se întorc, mai îşi dau în petec* (AL, 22 Sept. 1935, 8, 1); foamea *mai o făcea* să se gândească (VR, Sept.-Nov. 1936, 29); *mai se joacă voios, mai se bat* (AL, 1 Aug. 1937, 7, 4); cineva *mai se uită odată* (AL, 23 Ian. 1938, 5, 1); *nu mai ar fi posibile* (VR, Iunie 1938, 23); *nu mai mi se pare* că... (AL, 24 Iulie 1938, 4, 5); *cuvântările mai ne opresc* luarea aminte... (RFR, Oct. 1939, 32); *nu mai mă chiamă* (OMD 264); totuşi *mai te vreau prietenă* (Petr 69; cf. şi 161, 171); *mai îmi rămăsese* de stat (Cr 92), etc. Feno-

---

[1] Unde n'avem absolut totdeauna două sau mai multe adjective pe lângă acelaşi substantiv.

[2] Chiar în vers (citatul e luat dintr'o poezie) o astfel de topică nu merge (în special partea iniţială: *cu brusc un buhnet...).*

[3] Opera în discuţie are conţinut filozofic, adică ştiinţific (fie şi cu preocupări de popularizare). In consecinţă, inversiunea adjectivelor (care au şi un determinativ adverbial), proprie stilului poetic şi retoric, este nepotrivită.

[4] De aceea discut adverbul imediat după adjectiv.

menul e curent în vorbirea muntenească. Prin Moldova l-am constatat numai la copii, înainte de a deveni stăpâni pe limba lor maternă. Generală[1] (şi de origine populară ori familiară) este inversiunea lui *mai* la superlativ: *cele mai de multe ori* (RE 126, 144).

Destul de frecvent îşi schimbă locul, fără deosebire de provincie, adverbul de negaţie *nici*: *ţincul de nici trei ani* (CL, 20 Iulie 1935, 4, 4); putea *să nici nu semneze* (CL, 11 Ian. 1936, 3, 6-7); *dela vrâsta de nici 20 ani* (CL, 22 Aug. 1936, 6, 6); ajunse curând *să nici nu se mai gândească* (RJ 147); *să nici nu plece de aici*... (Gor 173); puteai *să nici nu te deranjezi* (Răzb 117). In cazul când *nici* determină un verb la conjunctiv, ceea ce se întâmplă adesea, aşezarea lui după *să* (nu înainte, cum ar trebui) măreşte expresivitatea construcţiei, prin intensificarea sensului negativ (căci *nici* stă mai aproape de verbul propriu zis).

Alte adverbe (sau locuţiuni adverbiale): *autorul faimosului, altădată, volum* (JL, 2 Iulie 1939, 3, 1); o perioadă *de cam 75 ani* (Ins III, 8, 517)[2]; asta *se va fi chiar întâmplat* (AL, 18 Nov. 1934, 1, 3); *nu chiar Abisinia* (CL, 2 Nov. 1935, 8, 6); *se chiar căsătoreşte* (AL, 29 Nov. 1936, 8, 3-4); *în chiar stagiunea aceasta* (VR, Iunie 1937, 127); *în chiar timpul slujbei* (PC 219)[3]; am fost să-l văd *de exact trei ori* (AL, 14 Febr. 1937, 14, 2); *cei numai trei ani de stăpânire* (Laz 17); pentru *această, oricum, jignire*... (Ins, Iulie 1940, 80); ...*gândind cu tocmai asemenea lucruri* (AL, 16 Sept. 1934, 8, 2); a dat un banchet *la bordul tocmai al lui „Kaiser"* (Ins I, 2, 564); parte integrantă *din tocmai ideologia*... (VR, Aug.-Sept. 1937, 138); *ale tocmai acelei bătrâneţi* (VR, Dec. 1938, 155); *prin tocmai complecta ei nemişcare* (Petr 99); *unei cu totul reduse minorităţi* (Ins III, 6, 320); chipul *ne încă îndestulat de suferinţă* (VR, Ian. 1940, 13). — Cazuri izolate: trăsăturile *atât de descompuse hidos* (AL, 30 Maiu 1937, 12, 4); *cumva nu se obişnuiau?* (AL, 11 Iulie 1937, 6, 2); nimeni nu-i *putea face încă* un prognostic (Ins II, 3, 1073)[4]. Despre *aşa* (cu valoare adjectivală

---

[1] Chiar dacă n'am notat decât un singur exemplu propriu zis.

[2] Influenţat de sinonimul *aproape*.

[3] De multe ori inversiunea lui *chiar* este provocată de analogia „sinonimului" *însuşi*.

[4] Autorul înţelege 'nu se m a i putea face un pronostic'. Aşa cum a scris însemnează 'nu se putea face a l t pronostic'.

însă) am vorbit în alt loc. Iată încă două exemple: dece e *aşa o linişte?* (VR, Sept. 1934, 23); *aşa o bazaconie?* (Ins II, 3, 387).

§ 3. Pronumele. Cele mai numeroase cazuri de inversiune le găsim la *care*, de obiceiu atunci când acesta funcţionează substantival. Cum el stă foarte des, în asemenea condiţii, la genetiv, ceea ce înseamnă că este determinat de un substantiv care indică 'posesiunea', 'abaterea' constă în aşezarea lui înaintea substantivului. Această topică dă naştere câteodată la confuzii (relativul pare a fi un dativ, nu un genetiv, cum este de fapt). Ex.: Musset, *învăţătura cărui pildă* se întrezăreşte (VR, Ian. 1935, 56); *E., doctrinele căruia* le cunoaştem (AL, 28 Iulie 1935, 9, 1); epoca în care a trăit autorul şi *spiritul căreia l-a redat* (CL, 28 Dec. 1935, 7, 4); ...documentelor mai vechi, *cuprinsul cărora trecea* (Cosm IX, 162); eu sunt *...persoana căreia i-ai povestit viaţa* (VR, Ian. 1936, 83) [1]; G. I., *pierderea căruia* „E. N." o resimte (Ins I, 1, 621); *popularitatea căruia* printre eugeniştii.. (VR, Iunie-Aug. 1936, 54); acordul monetar *dintre ale cărui scopuri* (VR, Aug.-Sept. 1937, 96) [2].

Destul de des constatăm şi inversiunea lui *alt:* viziune clară *a unei lumi alte* (CL, 7 Sept. 1935, 6, 6); *a unei sensibilităţi alte*, mult mai intense (CL, 21 Dec. 1935, 8, 6-7); pune la dispoziţia autorului *posibilităţi alte* (CL, 11 Ian. 1936, 6, 3-5); cu o revistă *a unei lumi alte* (CL, 18 Dec. 1936, 6, 7). Această topică are scopuri stilistice: să scoată în evidenţă pe *alt*, care înseamnă 'diferit, deosebit'. V. cele spuse la pag. 327, unde am dat şi explicaţia fenomenului.

Ceva asemănător (dar mai rar) constatăm şi la *acelaşi: psihologii şi tendinţe aceleaşi* (CL, 10 Aug. 1935, 6, 3); supuneri la *un plan acelaşi* (CL, 17 Aug. 1935, 6, 6). Formula e mai expresivă, căci pune greutatea pe *acelaşi*, care pare a fi echivalentul unei propoziţii relative (*...care sunt aceleaşi; ...care este acelaşi).*

Cazuri sporadice: trecutul... *ne tinde să arate* (AL, 1 Iulie 1934, 1, 2) [3]; *te iată iarăşi singur* (TAV 52) [4]; să-şi exercite... *însăşi în interiorul* (CL, 31 Aug. 1935, 8, 3); ...răspunde ca *unui oarecare străin* (Petr 148).

---

[1] E vorba de 'persoana a cărei viaţă ai povestit-o' (nu, cum s'ar părea,... 'căreia i-ai povestit viaţa altcuiva').
[2] Inversiunea s'a produs aici în sens contrar.
[3] S'ar putea să fie o simplă greşală de tipar.
[4] Arhaism (voit!) de mare efect stilistic.

§ 4. Prepoziția. Singurul fapt vrednic de însemnat este intercalarea unuia sau mai multor cuvinte între *cu* și substantivul (eventual un echivalent substantival) pe care-l determină această prepoziție. Fenomenul, destul de răspândit, cum arată exemplele de mai jos, este produsul unei imitații, pe care n'o putem aproba, a construcției franțuzești corespunzătoare. Iată un număr de citate: *cu, din când în când, prezentări* (AL, 3 Nov. 1935, 8, 4) [1]; apare *cu, îndăratul lui, tot cortegiul* (CL, 23 Nov. 1935, 3, 7); *cu, drept unici tovărăși, un tigru și o gorilă* (AL, 14 Febr. 1937, 14, 2); *cu, în rolurile principale, P. B...* (AL, 11 Apr. 1937, 14, 2); *cu, în fiecare serie, o mare diversitate* (AL, 22 Aug. 1937, 14, 1); *...cu, înăuntrul ei, un sugaciu* (VR, Aug.-Sept. 1937, 22); asemănătoare... *cu, după formula lui Scheller, noul ateism* (VR, Dec. 1937, 81); un holl *cu, în fund, o scară interioară* (VR, Ian. 1938, 55); *cu, ca singur program, împușcarea adversarilor* (VR, Aug. 1939, 139); botezată *cu, dela el încoace, faimosul nume...* (RE 16; cf. și 152) [2]. De adăugat acest exemplu și mai îndrăzneț: un caz de duel *cu, ca să zicem așa, idei* (VR, Aug. 1938, 132) [3], ale cărui intenții ironice justifică totuși inversiunea. Poate fi amintit aici, deși situația diferă, *un bilet scris cu din sângele său* (AL, 29 Apr. 1934, 1, 2) și *mi-ai zdrobit viața cu pe-a Ilenei* (RIS 177) [4].

Alte prepoziții oferă numai în mod excepțional prilej de discuție subt raportul topicii... De pildă: *în, cu dreptate, celebra formulă* (RE 168).

§ 5. Diverse. Pun împreună fapte de tot felul, care seamănă între ele numai prin abaterea dela topica 'regulată'. Nu mai țin seamă, în gruparea lor, de natura morfologică a cuvântului care-și schimbă locul.

Se oarecum oprește din loc (AL, 20 Maiu 1934, 6, 5); Unde *ne, cum se zice, fierbe oala* (AL, 17 Iunie 1934, 10, 3); *subt o, indi-*

---

[1] Cf. și *cu, din când în când, oarecare drepturi* (AL, 25 Aug. 1935, 8, 3). Autorul este același.

[2] O bună parte a acestor citate provin din articolele publicistului D. I. Suchianu, a cărui limbă e plină de franțuzisme (multe din ele voite).

[3] Cred că autorul este tot D. I. Suchianu (ascuns subt pseudonimul colectiv „Nicanor & Co.").

[4] Așezarea lui *cu* corespunde uzului. In citatul al doilea surprinde prezența lui *pe*, care dovedește că autorul vede în *a* un adevărat pronume, pus la acuzativ (ceea ce-i just, de altfel). In ambele sunt, mi se pare, de prisos prepozițiile de după *cu*, al căror rost se explică, la rigoare, printr'un exces de precizie logică ('...cu o parte din sângele său', '...viața mea și [=cu] pe-a Ilenei').

ferent, mască sau alta (CL, 22 Dec. 1934, 14, 2); această *oropsită de situația economică breaslă* (CL, 7 Sept. 1935, 8, 3); ocazia unei *vizite la Berlin din August-Septembrie 1931* (Ins I, 1, 411); *...își bătuse, ca un prost, joc* (AL, 11 Iulie 1937, 14, 4); *ore o — dacă nu justificare — motivare specială* (VR, Aug.-Sept. 1937, 106); *doritori... de a — cum se zice — „juca un rol"* (AL, 14 Nov. 1937, 14, 1); *până la, ca să zicem așa, Noua Constituție* (VR, Aug. 1938, 148); *al ca să zicem așa celei de a treia dimensiune* (VR, Sept. 1938, 114); voinicul nostru, *în buzunar cu o diplomă* (VR, Martie 1939, 155); e vorba *...să, de pildă, marcăm locul...* (VR, Aug. 1939, 139); adevărul *celei, după noi, mai prețioase idei* (RE 16); *încercare de sinteză fiind,* cartea noastră... (ibid. 17); *liniile lui două și punctul* (Cim 122). Nu-i greu de observat că unele din aceste inversiuni urmăresc scopuri umoristice. Par cele mai îndrăznețe, dar și mai reușite, tocmai pentrucă suntem oarecum preveniți, prin atitudinea autorilor, care creiază astfel atmosfera necesară înțelegerii juste a lucrurilor. Altele apar în opere pur literare, unde iarăși sunt, cel puțin teoretic, la locul lor. Deplasate le socot pe cele existente în lucrări științifice, a căror ținută nu permite asemenea exerciții stilistice.

CAP. XIV: DIVERSE.

§ 1. Construcții participiale. Se găsesc din ce în ce mai des în scrisul românesc actual. Principial sunt dispus să le consider drept produsul nevoii de a 'scurta' vorba. Căci atât participiul prezent, cât și cel trecut, reprezintă, de fapt, propoziții subordonate cărora le lipsesc anumite elemente dintre cele necesare pentru existența unei propoziții autentice (subt raportul strict formal). Situația diferă însă după felul construcțiilor. Cele cu participiul prezent dovedesc, în general, stângăcie din partea subiectelor vorbitoare nedeprinse să mânuiască această formă verbală dificilă. De altmintrelea ele constitue o caracteristică a oamenilor care țin să se exprime „cult", fără să aibă totuși o adevărată cultură [1]. Cât despre participiul trecut, avem a face cu o inovație, cel puțin din punctul de vedere al marii lui răspândiri.

[1] Să se compare, de pildă, procesele verbale, sentințele judecătorești ș. a., în care prezența lor, deși justificată, depășește orice limită permisă.

a) Această audiență a fost împiedecată de Unguri, *condamnând pe fruntașii români la închisoare* (CL, 20 Iunie 1936, 5, 4); scrierile D-nei E. D. valorează nu numai prin conținut, ci și prin formă, *promițând a deveni una din cele mai interesante scriitoare* (AL, 1 Nov. 1936, 9, 6); cercetarea D-lui T. e făcută..., *consultând toate textele și căutând*... (VR, Sept. 1938, 128). Alte exemple nu mai dau. Acestea ajung, pentru a arăta în ce constă incorectitudinea construcției. Pretutindeni participiul prezent are funcțiune circumstanțială. Prin urmare, acțiunea respectivă trebue să fie săvârșită de același autor ca și aceea a verbului din propoziția supraordonată. Această condiție nu se realizează în niciunul din citatele precedente, care sunt câteva dintr'o serie nesfârșită.

b) Participiul trecut apare neobișnuit de des în construcții absolute, după modelul limbilor franceză și italiană, care au imitat, de timpuriu, ablativul absolut din latinește. Deoarece este vorba, cel puțin în parte, de o inovație menită să se impuie, cred nimerit s'o ilustrez cu un număr cât mai mare de exemple.

căci, *date condițiile* materiale în care (AL, 27 Maiu 1934, 3, 6); *dată concepția* despre filozofie... (AL, 3 Iunie 1934, 4, 2); *rectificate inexactitățile*, avem... (VR, Mart-Apr. 1935, 77); *învinse toate obstacolele*, scena... (AL, 7 Iulie 1935, 7, 5); *revoluția din 1918—19 înnăbușită*..., elementele... (VR, Iulie-Aug. 1935, 18); *aplicat acest înțeles*, concluzia... (VR, Dec. 1936, 6); și iată, *molima învinsă*, trebuia... (AL, 14 Martie 1937, 9, 2-4); *economiile împărțite* pe din două, A. și B... (AL, 13 Iunie 1937, 16, 1); *dansul sfârșit*, mă așez domol (AL, 18 Iulie 1937, 5, 3); *primele clipe* de slăbiciune *învinse*, J... (ibid. 16, 2); *întrebarea pusă*, M...; *timpul serviciului terminat*, J. F... (ambele AL, 21 Nov. 1937, 16, 4); *înlăturată o moarte* violentă, dela tine vine... (VR, Febr. 1938, 146); *orice chestie* de bani *pusă deoparte*, bărbatul... (AL, 6 Martie 1938, 12, 3); *ultima picătură sorbită*, mă salt... (AL, 24 Iulie 1938, 4, 5); *toaleta isprăvită*, mi-am aruncat... (IPA 71); *sexualitatea dispărută*, lasă în locu-i... (EO II, 59); *reapărut în odaia cu musafiri*, Stănică... (ibid. 71); pentrucă, *spuse cele de mai sus*, evident... (RE 9; cf. și 118, 127, 131); *sincopată*, *bătrâna* îl blestemase (Petr 30); *treaba sfârșită*, îl înnapoie (Nastr 97). Uzul consacrat recurge, în asemenea cazuri, la *odată* sau *fiind* ca determinative ale participiului. Șanse mari de răspândire au formulele cu subiect identic pentru verbul din construcția participială și cel din

propoziția următoare (cf. *sexualitatea dispărută, lasă; sincopată, bătrâna...)*, pentru motivul că participiul face impresia unui atribut adjectival (suprimați virgula în primul exemplu: *sexualitatea dispărută lasă...)*.

§ 2. Contaminații. Sunt caracteristice, cum am văzut și cu alte prilejuri, pentru oamenii care, fie din grabă, fie dintr'o incapacitate de a sezisa just raporturile sintactice, amestecă, în aceeași frază, construcții foarte deosebite unele de altele. Ele ne întâmpină mai ales la subiectele vorbitoare nedeprinse cu operația înlănțuirii logice a ideilor și, deci, cu exprimarea lor lingvistică.

Dau un număr de citate, culese la întâmplare: *nu e nimic surprinzător să vedem* (VR, Oct. 1934, 36) [1]; *grație concesiilor se datorește* (AL, 9 Iunie 1935, 5, 7) [2]; *nu prea are nicio noimă* (AL, 22 Sept. 1935, 8, 3) [3]; *întâmplarea m'a făcut pe vremuri să citesc* (CL, 1 Febr. 1936, 2, 6) [4]; *lupta dintre un financiar norocos cu Statul* (AL, 28 Febr. 1937, 17, 3) [5]; *cât privește de pătura socială* (AL, 25 Maiu 1937, 15, 3) [6]; *în ce privește de lucru migălos* (ibid.) [6]; *după mărturisirea lui L. ar rezulta* (AL, 13 Febr. 1938, 15, 4) [7]; *cât privește de a cântări* (AL, 11 Sept. 1938, 9, 4) [6]; *o revistă prin ajutorul căreia* (Ins, Maiu 1939, 313) [8]; *despre importanța... este inutil să stăruim* (RFR, Iulie 1939, 90) [9].

Un caz tipic este contaminația vorbirii directe cu cea indirectă. De pildă: *întrebat de un elev că ce este adevărat* (CL, 28 Dec. 1935, 2, 1) [10]; *de altfel, afirmă moș Filip, că el fusese* (AL, 28 Febr. 1937, 5, 4); *subt pretextul că, un copil avem, Titu a fost obligat* (Gor 133); *tot noi vinovați, că de ce nu l-am arestat* (Laz 23) [11]; *într'adevăr că Ana Stroici* (Petr 114). Și în paragraful următor figurează construcții care ar putea fi interpretate în acest

[1] Nu e nimic surprinzător în aceasta + nu e surprinzător să vedem.
[2] Grație concesiilor + concesiilor li se datorește.
[3] Nu prea are noimă + n'are nicio noimă.
[4] Intâmplarea a făcut + întâmplarea m'a pus în situația.
[5] Lupta dintre un financiar și Stat + lupta unui financiar cu Statul.
[6] Cât (în ce) privește... + cât despre [= de] pătura...
[7] După mărturisirea lui L. + din mărturisirea lui L. ar rezulta.
[8] O revistă prin care + ...cu ajutorul căreia.
[9] Despre... e inutil să vorbim + asupra importanței e inutil să stăruim.
[10] Turnură specific ardelenească, cel puțin prin unele regiuni de peste munți. Românii din țara veche au fost izbiți din primul moment de asemenea construcții, pe care le utilizează adesea cu scopuri umoristice.
[11] Foarte frecventă în vorbirea populară și familiară.

mod, de pildă: *Creangă, se știe, că...; sărise în sus cu grija nu cumva adormise*, etc.

§ 3. Fraze necorecte. Se găsesc cu miile în scrisul nostru actual. Explicația, sumară, dată contaminațiilor se potrivește, în bună parte, și aici, unde trebue invocată, înainte de toate, confuzia din mintea subiectelor vorbitoare, adică neputința de a vedea clar raporturile dintre noțiunile sau judecățile alcătuitoare ale unei construcții mai complicate.

Iată câteva mostre dintr'o nesfârșită mulțime:

Dar abia a pus piciorul pe pământ, iată că a sosit vameșul (VR, 30 Apr. 1934, 4); *se putea tânărul să aibă succes* (CL, 18 Aug. 1934, 1, 7); *în cele ce vor urma ne vom ocupa, și generalizările noastre vor porni nu dela toată opera lui F., ci dela o carte dintre cele două...: de Sanctuaire* (AL, 21 Oct. 1934, 4, 2) [1]; *cuiva, în marele oraș, îi este foame sau e hoț de meserie* (CL, 14 Sept. 1935, 7, 2); *un titlu cu semn de întrebare ce a fost rezolvită* (CL, 21 Sept. 1935, 6, 6); *opresiunea nu are tradiția ei, ca și literatura pe a sa* (CL, 28 Sept. 1935, 5, 1); *cea mai mare emoție o exprimă rugăciunea, nici chiar poezia* (AL, 29 Sept. 1935, 3, 1); *forurile sindicale, deși s'au ambalat..., s'a căzut de acord* (CL, 5 Oct. 1935, 7, 2); *dacă H. B. n'ar fi fost decât scriitorul acestor lucruri, și tot ajunge pentru gloria lui* (CL, 5 Oct. 1935, 6, 2); *să renunți la ceva pe care ani de educație veche te-a făcut să prețuești* (CL, 28 Dec. 1935, 7, 4); *de ceea ce m'am temut..., a fost* (AL, 23 Febr. 1936, 1, 2); *M. L., deși a prelucrat 25 hărți, totuși harta... este* (VR, Sept.Nov. 1936, 98); *acea singularizare care face poezia imposibilă de repetat de o altă sensibilitate* (VR, Dec. 1936, 49); *socotim necesar să poată cititorii noștri...* (Ins II, 3, 114); *corul bisericii T., condus de E. I. Ț., unde atât la Radio, cât și la biserica Z., precum și la..., au cântat minunat* (ibid. 182); *am început a avea succes și a mi se vinde cărțile* (AL, 4 Apr. 1937, 11, 3); *pe care, nemai văzându-le și alții, li se pare că...* (Ins II, 4, 661); *viața acestui țăran S. o cunoștea și-i aparținea* (AL, 22 Aug. 1937, 15, 1); *sunt oameni care, chiar dacă au avut o mare valoare personală, dispa-*

[1] ...*dela toată*, etc. determină pe *vom porni*, iar *Sanctuaire* pe *ne vom ocupa*. Totuși ambele verbe sunt tratate ca și cum s'ar construi la fel. Așa se explică de ce complementele respective apar nu după fiecare verb, ci după amândouă. De altmintrelea verbele înseși sunt puse la un loc și legate prin *și*, ceea ce vorbește în același sens.

riția lor nu schimbă... (Ins III, 5, 158); *era mai de folos, poate, să se facă expunerile acestea critic (adică selectiv), după rezultatele fixate în știință, decât catalogarea uscată a unor nume...* (ibid. 188); *care ar fi avut darul să înlăture multe idei greșite despre Români, care au circulat atâta vreme în străinătate* (ibid.); *Creangă, se știe, că în mediul societății „Junimea"...* (Ins III, 6, 140); *recomandăm... mai ales tinerilor această carte, care vor găsi în ea* (ibid. 169); *ar consimți să se sprijine pe astfel de date, dacă nu pentru a forma simple conjecturi* (Ins III, 7, 258) [1]; *vor fi interesante de examinat statisticile* (Ins, Ian. 1939, 165) [2]; *limba franceză a sec. VI* [sic!], *pe care, dacă nu a fixat-o definitiv, i-a dat o uimitoare înmlădiere* (VR, Aug.Sept. 1940, 175); *sărise în sus cu grija nu cumva adormise* (Răd I, 75); *se întâmplă ceea ce se temuse și evitase* (EL 414); *prea firesc... decât să ne închipuim* (Spm 220) [3].

---

[1] Imitație după frc. *sinon pour...*

[2] Pare a fi o contaminație (<vor fi interesante statisticile + va fi interesant de examinat).

[3] După germ. *zu natürlich..., als dass...*

PARTEA VI: LEXICUL.

In paginile precedente ale acestei cărţi am insistat mereu, direct sau indirect, asupra activităţii vii, aş putea spune febrile, pe care, prin subiectele vorbitoare, o desfăşură limba noastră actuală, şi am căutat s'o pun în lumină cu ajutorul unui material cât mai bogat şi mai felurit.

Oricât de numeroase şi de variate ar fi faptele studiate până aici, ele nu se pot totuşi compara cu cele privitoare la lexic. O idee, cam vagă, e drept, despre posibilităţile ei în acest domeniu îşi va fi făcut cititorul urmărind atent discuţia din capitolele „Formării cuvintelor", unde am încercat, deşi nu prea sistematic, şi o explicare e fenomenului de îmbogăţire a limbii prin mijloacele bine cunoscute şi existente în toate idiomele indoeuropene.

Dar, în ciuda mulţimii lor cu adevărat impunătoare, aceste formaţii, indiferent de modul cum au luat naştere, încă pălesc, dacă le punem alături de elementele lexicale propriu zise, adică de cuvintele 'nouă', acelea care şi-au făcut apariţia în ultimele decenii (aproximativ dela Unirea din 1918 încoace). Căci la îmbogăţirea lexicului considerat în acest sens strict lucrează factori mai mulţi şi mai variaţi.

Avem, mai întâiu, influenţele străine occidentale, care, după cum am constatat, intervin şi în alte domenii ale activităţii lingvistice[1]. Vine apoi contribuţia izvoarelor interne: graiurile regionale de pretutindeni participă într'o măsură mult mai largă decât altădată la alimentarea lexicului limbii literare şi al celei culte în general. Acest fapt se datoreşte situaţiei politico-sociale create în urma războiului de întregire. Provinciile nouă, care erau oarecum absente în viaţa culturală, deci şi lingvistică, a neamului nostru considerat în totalitatea lui, au devenit forţe cu atât mai vii, cu

[1] Cu deosebire în formarea cuvintelor, în stilistică şi în sintaxă.

cât până atunci nevoia lor firească de a colabora în condiții normale cu Principatele fusese stăvilită. Pe de altă parte apropierea intelectuală dintre diversele pături sociale a crescut, iarăși ca o consecință a războiului pentru unitatea națională. Peste munți această apropiere a existat totdeauna, din pricina primejdiei care venea dela suprastructura străină și amenința deopotrivă pe toți Românii trăitori acolo, indiferent de grup social. Dar ea s'a amplificat prin Unire, căci s'a întins la întreg neamul românesc din hotarele lui etnice, influențând astfel și țara veche, care rămăsese în urmă din acest punct de vedere. De altmintrelea chiar la noi războiul a avut urmări binefăcătoare directe: și prin el însuși, cu viața comună, pe front sau în refugiu, a ofițerilor și soldaților, vreme de doi ani încheiați, dar și prin reformele politico-sociale (exproprierea și votul universal), cu consecința lor imediată, care a fost o atenuare a marilor deosebiri existente mai înainte între clasa conducătoare (am putea spune cultă, cu un termen potrivit pentru discuția de față) și ceilalți locuitori ai țării [1]. In sfârșit, participarea limbajelor speciale, adică a argot-urilor de toate speciile (în primul rând, al răufăcătorilor, al militarilor și al școlarilor), care au luat o mare dezvoltare tot grație împrejurărilor și atmosferei create de războiu [2].

Materialul lexical popular, fie dialectal, fie argotic, trebuia, prin vigoarea și pitorescul lui, să atragă, mai cu seamă pe scriitori (iar prin aceștia, pe toți publiciștii și pe mulți oameni de cultură), care găseau (și continuă să găsească) în el o sursă, puțin exploatată mai înainte, pentru îmbogățirea vocabularului lor. Aceasta cu atât mai mult, cu cât starea de spirit postbelică, cu dinamismul ei adesea violent, silea oarecum, mai ales pe tineri, să recurgă la cuvinte regionale și argotice, care satisfăceau necesitățile sufletești ale generațiilor formate după războiu. Același lucru se constată, în proporții mai reduse, la limbajul familiar

[1] Procesul schițat în rândurile de mai sus a continuat și s'a adâncit, în proporții neașteptate, după al doilea războiu mondial, când, grație instaurării regimului democrat popular, deosebirile dintre categorii și grupuri sociale au devenit și mai puțin sensibile.

[2] S'ar putea adăuga influența limbii vechi, care, prin editarea textelor religioase și profane anterioare sec. XIX, a ajuns a fi cunoscută în cercuri tot mai largi, iar după ultimul războiu, influența limbii rusești, care a început odată cu stabilirea legăturilor culturale (prin „Arlus") și continuă grație dezvoltării mereu crescânde a relațiilor politico-economice dintre Uniunea Sovietică și Republica Populară Română.

orăşenesc: ca pretutindeni aiurea, şi la noi un număr însemnat de termeni dialectali şi, în special, argotici au intrat, graţie comunicaţiei mai libere dintre categoriile sociale, în vorbirea zilnică a orăşenilor mai mult ori mai puţin culţi, a căror nevoie de expresivitate este la fel de des şi de puternic simţită în momente psihologice dominate de afect.

La aceste cauze întru câtva exterioare s'au adăugat altele, în legătură directă cu viaţa intelectuală propriu zisă. Mărirea ţării a înmulţit şi adâncit necesităţile culturale, cu deosebire în provinciile nouă, unde, datorită împrejurărilor prea bine cunoscute, se impunea, din motive de înaltă politică naţională, o intervenţie grabnică pentru menţinerea şi pe plan cultural a prestigiului nostru de conducători politici. S'au înfiinţat şcoli de toate gradele, s'au românizat universităţile existente acolo, s'au pus la dispoziţie mijloacele trebuincioase pentru facilitarea unei intense activităţi. Astfel au avut posibilitatea să se cultive în spirit şi limbă românească un mare număr de oameni care mai înainte erau ca şi neëxistenţi din acest punct de vedere. Din mijlocul lor s'au ridicat apoi atâţia scriitori şi publicişti, care, indiferent de valoare, au participat şi participă la frământarea materialului lingvistic, adică la îmbogăţirea şi nuanţarea lui.

Realizările în domeniul pur cultural sunt, dela Unire încoace, cu adevărat impunătoare, şi cantitativ şi calitativ. In nicio altă epocă n'am avut mai mulţi scriitori buni decât acum. Aceeaşi afirmaţie se poate face şi despre mişcarea noastră ştiinţifică, filozofică, artistică. Ştiu că, în general, suntem dispuşi să lăudăm trecutul şi să ne arătăm nemulţumiţi de prezent. Formula „înapoi la Maiorescu" este semnificativă pentru momentul politic şi cultural în care a fost lansată. Era expresia unei mentalităţi retrograde. Se poate susţinea serios şi, mai ales, se poate dovedi cu fapte că, în ciuda calităţilor sale, multe şi mari, Maiorescu n'a fost depăşit de urmaşii săi în materie de critică literară (ca să nu mai pomenesc de celelalte laturi ale activităţii lui)? Este drept că-i întrece pe toţi prin autoritatea de care se bucura în ochii contimporanilor. Dar acest criteriu n'are valoare principială şi vorbeşte, cred, mai degrabă contra vremii lui. Maiorescu nu putea fi concurat de nimeni acum 60—70 ani. Insemnează aceasta că, privit în mod absolut, a fost el o personalitate cu adevărat extraordinară? Sau, mai degrabă, că nivelul epocii era destul de scăzut şi nu per-

mitea nicio împotrivire? Afară de asta, însuşi faptul că Maiorescu a ajuns dictatorul literar al ţării sale dovedeşte că atmosfera spirituală era favorabilă unei asemenea dictaturi. Oricât de mare ar fi un om, el nu este infailibil, şi existenţa unei concurenţe duce vrând nevrând la înlăturarea, măcar parţială, a exceselor şi greşelilor. Este iarăşi drept că niciun poet actual nu se ridică până la înălţimea lui Eminescu, dar acesta era un izolat în timpul său, adică aşa de uriaş, încât ceilalţi păreau nişte pigmei. Astăzi avem numeroşi scriitori mari, unii foarte mari, astfel că niciunul nu poate domina.

De altmintrelea, ceea ce interesează direct aici, unde discutăm chestii lingvistice, este nu atât valoarea participanţilor la viaţa limbii româneşti, cât mulţimea lor. In această privinţă, niciodată nu s'a desfăşurat o activitate mai bogată, mai intensă şi mai variată, niciodată limba noastră nu s'a găsit în această situaţie cu adevărat favorabilă de a fi prelucrată şi frământată de atâţi oameni care au (sau cred că au) de spus ceva în scrierile lor de tot felul.

In comparaţie cu fonetica şi gramatica, vocabularul este supus la modificări infinit mai dese şi mai profunde. Cuvintele nu alcătuesc un sistem închis, adică strâns legat în elementele lui constitutive, cum este cazul sunetelor şi al formelor gramaticale. Ele stau izolate în conştiinţa noastră. Excepţie fac cuvintele care aparţin aceleiaşi familii ori se asociază prin sensul lor (înrudit sau opus). Dar chiar în această ipoteză, unul, eventual mai multe, pot dispărea, fără ca 'asociatele' lor să fie primejduite[1]. Aşa se explică substituirile lexicale, împrumuturile, creaţiile nouă ş. a., care se produc în tot momentul şi nu ating totuşi sistemul lexical. La fel se explică deosebirile, adesea mari, chiar foarte mari, în ce priveşte originea, dintre gramatica unei limbi şi lexicul ei. Este, între altele, cazul nostru: româna posedă un număr enorm de cu-

[1] Ceea ce nu se întâmplă, de pildă, în flexiunea substantivului sau a verbului, unde introducerea unor forme străine de sistemul (sau spiritul) limbii respective duce cu vremea (dacă nu intervine o reacţiune) la înlăturarea treptată a întregii flexiuni originare. Căci în mintea subiectelor vorbitoare declinarea, conjugarea, etc. alcătuesc adevărate paradigme, foarte asemănătoare cu tablourile de forme date în gramatici: un caz, o persoană, etc. 'chiamă' celelalte cazuri, persoane, etc., în sensul că existenţa reală (mai bine zis realizată) a unora presupune existenţa virtuală a celorlalte.

vinte nelatinești și aproape niciun element gramatical străin (mă gândesc la vorbirea populară; vezi cele spuse mai departe).

Așa stând lucrurile, vocabularul n'are 'legi' sau 'reguli', pe care subiectele vorbitoare să fie obligate a le respecta, afară doar de aceea că trebue să recurgă mai mult ori mai puțin la tezaurul lexical comun tuturor membrilor colectivității lingvistice respective. Și nici chiar aceasta. Să se compare, la noi, deosebirile enorme dintre vocabularul unui om cult, mai ales într'o lucrare științifică, cu acela al unui om fără cultură: nu numai bogăția unuia alături de sărăcia celuilalt, ci și natura, originea, etc. cuvintelor întrebuințate de ei diferă într'o foarte largă măsură[1]. Două lumi, adică două mentalități profund deosebite. In schimb, gramatica (mai cu seamă morfologia)[2] este identică la amândoi, prin urmare limba însăși pe care o vorbesc și unul și altul este aceeași.

De aici, libertatea, aproape nelimitată, de care se bucură subiectele vorbitoare în domeniul lexicului. Pe de o parte, lipsă de constrângere, de îngrădiri, cum am arătat deja, pe de alta, facultatea de a-și alcătui, din marea bogăție a tezaurului lexical, un vocabular oarecum propriu. Având posibilitatea (singura reală și largă) de a ne deosebi de alții prin cuvintele pe care le utilizăm, suntem ispitiți să variem expresia până la maximum (de preferință în scris). Intervine însă și un motiv mai adânc: nevoia de a întrebuința termenii cei mai nimeriți și mai pregnanți, adică cei mai expresivi („cuvântul ce exprimă adevărul"). Cuvintele se uzează ușor, se banalizează, își pierd expresivitatea inițială, oricât ar fi fost ea de mare, și, în consecință, 'cer' să fie înlocuite, împrospătate, primenite. Aceasta implică un zbucium neîncetat, care duce, evident, la bogăție, variație, etc., dar și la complicație, adesea la dezordine sau chiar haos. Nu urmează însă că trebue să condamnăm ostenelile depuse în această direcție de către contimporanii noștri, chiar dacă suntem dispuși să vedem numai sau mai mult aspectele criticabile ale problemei. Astfel de crize sunt fatale în epoci de adânci transformări, cum este a noastră. Rezulta-

---

[1] S'ar putea adăuga și deosebirile dela o provincie la alta, evident mai mici decât acestea, totuși foarte mari față de cele gramaticale, aproape inexistente.

[2] Sintaxa însăși nu diferă decât prin faptul că-i complicată și îngrijită la primul, simplă și cam neglijentă la al doilea. Influențele străine de felul celor discutate în partea V a acestei cărți nu contează, fiindcă apar la puțini Români cu adevărat culți.

tul final nu poate fi decât favorabil pentru destinele limbii românești. El se întrevede încă de pe acum. Este destul să comparăm lexicul actual cu cel din prima jumătate a veacului trecut, pentru a vedea enormul progres realizat subt raportul cantității și al calității totodată. Elocventă în acest sens este chiar comparația bazată pe opera unui singur autor, cu adevărat mare, dela o epocă la alta a activității sale. Ce deosebire, de pildă, între limba lui Sadoveanu din „Povestiri" și aceea din „Frații Jderi" sau „Izvorul alb" (ca să nu mai pomenesc de povestirile lui cu subiecte din viața munteanească sau ardelenească). Vocabularul, oricare ar fi el, ține pas cu vremea: se transformă necontenit, întocmai ca civilizația, subt influența directă a căreia stă.

Bogăția extraordinară a lexicului românesc actual face imposibilă o cercetare serioasă a lui în cadrul prezentei lucrări. Este necesară o carte întreagă, mai voluminoasă, poate, decât aceasta. De aceea mă voiu limita la indicații sumare în legătură cu cele trei surse principale din care se alimentează (v. aici mai sus):

1. împrumuturi (= neologisme); 2. limbaje speciale (= argot-uri); 3. vorbirea curentă.

CAP. I: NEOLOGISME.

Imprumuturile din limbile occidentale[1], în special din franțuzește, constitue astăzi mijlocul cel mai important de îmbogățire a lexicului românesc. In această privință limba noastră continuă o tradiție destul de veche. Incă din a doua jumătate a sec. XVIII (mai ales către sfârșitul lui) își fac apariția neologisme de acest fel. Iar dacă ținem seamă de faptul că, prin intermediul Polonilor, Ungurilor și Rușilor, cuvinte de origine occidentală[2] ne întâmpină pe ici, pe colo și la cronicari, chiar la cei din sec. XVII, epoca pe care avem dreptul s'o considerăm ca aparținând acestei categorii de împrumuturi crește cu mai mult de un veac. Ele reprezintă ecoul lingvistic al contactului Românilor cu civilizația apuseană sau propriu zis europeană. Pe măsură ce acest contact se dezvoltă, numărul lor devine tot mai mare. Astăzi avem infinit mai multe

[1] Printre ele trebue pusă și latina, deși cuvinte pe care Românii să le fi luat direct din latinește sunt puține.
[2] Dau acestui termen un înțeles mai mult spiritual decât pur geografic.

neologisme decât acum o sută de ani și chiar decât la începutul secolului nostru.

Mulțimea lor a îngrijorat totdeauna pe unii compatrioți zeloși de puritatea limbii strămoșești. Dela Unire încoace reacțiunea s'a accentuat, iar în ultimul timp ea s'a impus ca un fel de datorie a oricărui „bun Român". Lupta contra neologismelor merge mână în mână cu lupta politică împotriva străinilor: amândouă sunt manifestarea aceluiași naționalism în câmpuri de activitate aparent deosebite. Cine este naționalist în problemele politico-sociale și vede în influențele externe o primejdie pentru neamul său este, de obiceiu, și antineologist. Cuvintele „străine" (acelea pe care le simte astfel, și ele nu pot fi decât împrumuturile de dată mai mult ori mai puțin recentă) apar în ochii unui purist ca adevărați inamici ai limbii materne neaoșe, întocmai cum străinii devin în mintea unui naționalist dușmani ai națiunii. Așa se explică de ce ostilitatea față de neologisme s'a dezvoltat, în general, paralel cu naționalismul politic[1].

Problema trebue discutată din punct de vedere strict științific, fără amestecul atitudinilor sentimentale, care, oricum le-am aprecia în ele înseși, n'au ce căuta într'o astfel de discuție. Din păcate această normă de elementară obiectivitate nu este aproape deloc respectată. Cu excepția câtorva oameni de știință și de bun simț[2], purtătorii de cuvânt în această chestie sunt simpli diletanți,

[1] In Italia fascistă, lupta contra neologismelor căpătase chiar forme legale. Două decrete (Dec. 1940 și 26 Martie 1942) fixau principiile întrebuințării cuvintelor împrumutate din limbi străine. Autoritatea competentă să decidă asupra cazurilor în care se admiteau excepții era Academia Italiană. Vezi *Lingua nostra* III, 96 și IV, 120. Profit de prilej spre a arăta că *Lingua contemporanea*, lucrarea, citată în altă parte, a lui B. MIGLIORINI, a apărut, la începutul anului 1943, în a treia ediție (cu un număr de pagini considerabil mărit). Același autor a publicat *Saggi sulla lingua del novecento*, Firenze 1941 (ediția II, ibid. 1943), o serie de studii asupra limbii italiene din sec. XX, foarte asemănătoare, prin conținutul și preocupările lor, cu *Lingura contemporanea* și pe care le-am amintit, incidental, în paginile precedente.

[2] Cf. S. PUȘCARIU, *Études de linguistique roumaine*, Cluj-București 1937, pag. 406 urm., (studiu apărut mai întâiu subt titlul *Despre neologisme* în *Inchinare lui N. Iorga cu prilejul împlinirei vârstei de 60 ani*, Cluj 1931, pag. 345 urm.); I d e m, *Limba română* I, București 1940, pag. 367 urm.; AL. GRAUR, *Neologismele* (RFR, Aug. 1937): T. D. MĂRUȚĂ, *„Cazul" T. Pisani și neologismele în limba română*, Craiova 1937; D. CARACOSTEA, RFR, Ian. 1941, 1 urm. și *Expresivitatea limbii române*, București 1942, pag. 313 urm.; LECA MORARIU, *Erezia antineologistă* (FF I); I d e m, *Maiorescu și neologismul*, Cernăuți 1937 (extras din „Omagiu lui I. Nistor"). De adăugat diverse mici articole din VR, ultimii ani (la rubrica „Miscellanea").

oameni lipsiţi de înţelegere pentru tot ce se referă la natura şi evoluţia limbajului omenesc.

Prima întrebare pe care urmează să ne-o punem este: Putem împiedeca introducerea neologismelor? Trecutul cel mai îndepărtat, ca şi prezentul cel mai apropiat, răspund, atât la noi, cât şi la alte popoare, ca un „nu" foarte categoric. Mă exprim în felul acesta, fiindcă, în ce priveşte originea, neologisme nu sunt numai cuvintele pe care le numim astăzi aşa. Şi, iarăşi, neologisme n'are numai limba română. Oricând şi oriunde s'a vorbit un graiu omenesc au existat, căci au trebuit să existe, şi neologisme, dacă poporul respectiv n'a trăit izolat de restul lumii (şi ipoteza aceasta nu pare a se fi realizat vreodată, cel puţin în epoca istorică a omenirii).

Toate împrumuturile străine ale unui idiom oarecare au fost, în momentul adoptării lor, „neologisme", adică termeni noi, veniţi dela alte colectivităţi lingvistice. Cu trecerea vremii, ele s'au asimilat, încetând de a mai fi simţite ca împrumuturi externe şi ca elemente lingvistice nouă (ultimul fapt s'a putut întâmpla mai uşor, căci atârnă de întrebuinţarea lor mai mult ori mai puţin frecventă). Rând pe rând noi Românii am împrumutat cuvinte slave, ungureşti, turceşti, greceşti, etc., care astăzi sunt puse pe acelaşi plan cu cele latineşti moştenite, ba chiar apărate călduros de partizanii vorbirii neaoşe. In momentul de faţă numai termenii veniţi din limbile europene occidentale sunt trataţi ca neologisme, şi se înţelege de ce: pe de o parte sunt mai noi decât alţii, pe de alta îi simţim (ori îi putem simţi) şi-i interpretăm astfel. Dar şi în cazul lor constatăm diverse grade sau nuanţe ale caracterului neologic. Numeroase împrumuturi franţuzeşti din primele decenii ale sec. XIX s'au adaptat într'o largă măsură la spiritul limbii noastre, pe când cele de mai târziu păstrează încă bine pecetea originii lor străine. Vechimea şi, mai cu seamă, frecvenţa întrebuinţării le atenuiază, până la ultimele limite, natura neologică.

Dar conceptul în discuţie implică şi alt element (afară de 'vrâstă' şi 'origine'). Neologismele actuale exprimă noţiuni 'savante' sau 'culte'. De aceea ele caracterizează, în general, vorbirea oamenilor de cultură. Numărul lor este direct proporţional cu cunoştinţele celor care le utilizează. Din acest punct de vedere nu toate împrumuturile lexicale din limba română au fost adevărate neologisme, ci numai cele venite dela popoare superioare nouă subt

raportul cultural, politic, etc. Acesta-i cazul atâtor cuvinte slave, care au intrat pe cale oficială (prin autoritățile statelor românești de pe vremuri și prin biserică), grație prestigiului limbii respective în ochii Românilor. La fel stau lucrurile cu numeroasele elemente turcești (când țările noastre erau vasale imperiului otoman) și cu cele grecești din epoca Fanarioților.

O distincție sigură și precisă cu privire la acest amănunt nu-i posibilă însă totdeauna. De ce să socotim neologisme propriu zise numai expresiile 'culte'[1], și nu și pe cele 'tehnice' (în accepția cea mai largă a termenului)? Căci și acestea se împrumută conform aceleiași legi a 'prestigiului': tehnicianul se bucură în ochii profanului de o superioritate indiscutabilă, oridecâteori intră în joc tehnica respectivă. Tot ce vine dela el în legătură cu 'meseria' lui este acceptat fără rezervă. Dar amănuntul nu interesează pentru trecut. Actualele neologisme sunt (ba încă într'un foarte mare număr) și de acest gen.

Așa dar, cuvinte străine menite să numească noțiuni necunoscute de ei prin mijloace proprii Românii au avut și, pot adăuga liniștit, vor avea totdeauna. Nu-i nimic umilitor în asta. Oricât de avansat ar fi un popor subt raportul culturii și al civilizației, el nu poate descoperi și inventa tot ce mintea omenească este aptă de a imagina. Și atunci, lucrurile create de alte popoare le va împrumuta dela acestea (cel puțin ca „idee“), iar odată cu ele, va împrumuta și numirile corespunzătoare. Francezii, Italienii, Germanii și Englezii, care ne furnisează obișnuit neologisme, nu fac excepție dela această normă absolut generală, adevărată lege de circulație a bunurilor materiale și spirituale necesare vieții umane de pretutindeni. Deosebirea (față de noi și de alte neamuri, mai puțin înaintate) constă numai în fapte de amănunt, foarte importante din punct de vedere lingvistic, dar lipsite de orice semnificație teoretică. Popoarele occidentale au păstrat contactul cu civilizația greco-romană fără nicio întrerupere (chiar în timpul evului mediu). De aceea neologismele lor, adică termenii 'culți' ('savanți') din domeniul literaturii, științei, filozofiei, etc., sunt de origine (directă) grecească și, mai ales, latinească. Noi, deși Romanici

[1] Această noțiune este ea însăși puțin clară. Intră în sfera ei și activitatea politică, administrativă, socială, religioasă, etc., cum am dat a înțelege, indirect, ceva mai sus, ori numai cea strict culturală (literară, științifică, filozofică și artistică)?

(ceea ce nu-i cazul cu Germanii sau Englezii, de pildă), din cauze pe care le cunoaşte toată lumea, am pierdut, de timpuriu, legăturile cu civilizaţia greco-romană. 'Neologismele' noastre au trebuit, în mod fatal, să vie, o bună bucată de vreme, dela popoarele învecinate: Slavi, Unguri, Turci, Greci. Cum necesităţile culturale erau, tot din pricina condiţiilor de viaţă, destul de modeste, numărul neologismelor [1] (le-am putea spune orientale, în sens geografic) din trecutul nostru mai îndepărtat a fost relativ mic.

Incepând cu sec. XIX, situaţia se schimbă. Românii cunosc civilizaţia europeană prin intermediul popoarelor care parte au păstrat-o din vechi, parte au dezvoltat-o sau creat-o ulterior. Deoarece rămăsese mult în urmă, au trebuit, prin forţa lucrurilor, să accelereze punerea lor la curent cu nivelul mijlociu al celorlalte neamuri şi să câştige oarecum prin vitesă ceea ce pierduse de-a-lungul veacurilor. Au creat şcoli, au introdus legislaţie şi administraţie după model occidental, au format literaţi, oameni de ştiinţă, filozofi, artişti, potrivit normelor consacrate în Apus, într'un cuvânt, au adoptat întreaga civilizaţie europeană (cum anume, nu interesează discuţia de faţă). Impreună cu ea, adică cu noţiunile care o alcătuesc, au intrat, se înţelege, şi numirile acestora, neologismele.

Din acel moment deosebirea dintre noi şi popoarele occidentale a încetat de a mai exista: cuvintele care numesc noţiunile constitutive ale culturii şi civilizaţiei umane sunt, în general, aceleaşi la noi, ca şi la ele [2]. Aceasta însemnează că prin neologisme Românii au reluat tradiţia greco-romană, care a fost din capul locului şi a lor (mai mult chiar decât a altora): aproape toate sunt latineşti, la fel cu tezaurul lexical moştenit. De aceea mi se pare ciudată ostilitatea pe care le-o arată atâţi Români tocmai în numele naţionalismului.

A doua întrebare: Sunt neologismele necesare sau măcar utile? Răspunsul se găseşte în dezvoltările precedente şi nu poate fi decât afirmativ. Este imposibil să ne izolăm de restul lumii, chiar dacă am avea această năstruşnică idee. Şi atunci, devremece păstrăm legăturile cu celelalte popoare, urmează în mod fatal că vom împrumuta mereu noţiuni şi obiecte de tot soiul, iar odată

[1] Adevărate neologisme, adică termeni culţi.

[2] Nu interesează amănuntul că noi nu le-am luat decât în mod excepţional direct dela sursă.

cu ele, numele lor. Mulţi oameni cred că putem împrumuta numai lucrurile necesare pentru progresul material şi sufletesc al vieţii noastre, nu însă şi denumirile corespunzătoare, pe care trebue să le înlocuim prin cuvinte româneşti. Principial acest punct de vedere nu mi se pare absurd. Dar ce posibilităţi de aplicare are el? Se întâmplă adesea ca un termen vechiu să se întrebuinţeze pentru un obiect nou, dacă acesta seamănă bine cu cel părăsit sau reprezintă un aspect modificat al lui. Astfel *plug* s'a zis şi instrumentului primitiv de lemn cu care s'a arat atâta timp (ba chiar se mai ară pe ici pe colo) şi celui perfecţionat de mai târziu. Putem să spunem însă tot *plug* şi pentru *tractor?* Ar merge, la rigoare, *plug mecanic* sau *autoplug*, dar aceste numiri sunt greoaie şi conţin ele înseşi un neologism.

Să presupunem totuşi că procedeul ar fi aplicabil în foarte multe cazuri, dacă nu chiar în toate. Care ar fi câştigul? Un singur cuvânt ar numi mai multe noţiuni, adesea deosebite. Aşa dar, primejdie de a le confunda sau, cel puţin, lipsă de proprietate şi de claritate a vorbirii. Afară de asta, o mare sărăcie a vocabularului, deci monotonie, care, orice am spune, nu înseamnează un câştig.

Dar neologismele sunt necesare în aceeaşi măsură ca toate celelalte elemente ale limbii noastre. Limbajul uman nu-i numai un mijloc de expresie, ci şi unul de formare a ideilor. Bogăţia de cuvinte implică o bogăţie corespunzătoare de idei şi, în plus, ajută la înmulţirea acestora, la nuanţarea şi discriminarea lor. Posibilitatea de a utiliza termeni numeroşi face apel la nevoia de a alege, la spiritul critic, la discernământul subiectului vorbitor. Ea provoacă în mintea acestuia un exerciţiu permanent, care o dezvoltă, o ascute, o ţine mereu trează.

Oricât de potrivite ar fi cuvintele vechi în anumite cazuri, ele au căpătat, printr'o deasă întrebuinţare, sensuri uneori prea concrete, alteori banale. Căci sunt legate în conştiinţa noastră de situaţii şi momente psihologice care le împiedecă să exprime just o noţiune mai mult ori mai puţin nouă sau cultă. Neologismele, dimpotrivă, au, în general, un caracter abstract, care le vine şi dela noţiunile respective, dar şi dela noutatea lor, dela frecvenţa lor mai puţin mare, etc. Se întreba cineva de ce zicem *a acorda o decoraţie, a acorda un premiu*, şi nu *a da o decoraţie, a da un premiu.* E greu de văzut deosebirea dintre *a da* şi *a acorda?* Primul

apare în tot felul de împrejurări, de aceea este nu numai banal, ci şi trivial (cf. *a da parale, a da de mâncare, a da de băut, a da o palmă,* etc.). *A da o decoraţie* ne trimete la actul m a t e r i a l, concret: parcă vedem pe şeful statului luând o decoraţie dintr'un maldăr întreg şi d â n d - o, adică punând-o în mâna sau pe pieptul celui decorat. Dar acest act este, de obiceiu, inexistent: personajul căruia i se acordă o decoraţie contează ca decorat, indiferent dacă, material vorbind, o primeşte ori nu. (De altfel se ştie că, foarte des, acesta şi-o... cumpără singur!) Asta înseamnează că *a da o decoraţie* denaturează sensul celor ce vrem să spunem.

Că neologismele sunt inevitabile şi, implicit, necesare sau măcar utile, dovedeşte, între altele, prezenţa lor la cei mai buni scriitori ai noştri, printre ei unii naţionalişti ferventi. In fruntea lor stă Eminescu [1], care utiliza cu aceeaşi bucurie de creator cuvinte vechi, termeni dialectali şi împrumuturi recente, căci fiecare categorie reprezenta în ochii lui ceva unic, cu valoare aparte, fără echivalent în celelalte. Dar Odobescu şi Caragiale, ceilalţi doi mari artişti ai scrisului nostru cult? Iar dacă un Creangă s'a putut dispensa de neologisme, faptul vorbeşte tot în favoarea lor: pentru „amintirile" şi poveştile sale n'avea nevoie de ele. Chiar el însă, când ieşea din domeniul strict popular al literaturii sale poetice, recurgea la termeni culţi, nu spre a se făli cu ei, ci pentrucă nu putea altfel.

Vine acum partea pur practică a problemei. Se introduc şi neologisme netrebuincioase. Aşa este. Nu numai limbajele pur tehnice, ci şi graiul comun sunt foarte bogate în expresii mai mult ori mai puţin inutile, pe care le putem înlocui [2], fără niciun inconvenient, prin cuvinte vechi. Adesea aceste expresii nu-şi modifică aproape deloc aspectul originar, încât izbesc dela prima vedere prin aerul lor străin, am zice barbar sau măcar rebarbativ. Comoditatea (ca să nu spun lenea) împiedecă pe specialişti să mediteze puţin asupra problemei, pentru a vedea dacă toţi termenii tehnici din ramura de activitate respectivă sunt necesari şi trebuesc, deci, împrumutaţi. Aceeaşi comoditate îi determină adesea să nu încerce a adapta pe cei trebuincioşi la spiritul limbii româneşti. Intervine apoi şi snobismul, mai cu seamă la scriitori şi

[1] Cf. IORGU IORDAN, *Limba lui Eminescu* (RFR, Maiu 1940, 351-2).
[2] Mulţi dintre noi le şi înlocuesc.

la publiciştii de toate speciile: dorinţa de a impresiona, de a trece drept om cult, cunoscător al marilor limbi de civilizaţie, de „a fi la pagină" (cum se exprimă mulţi din ei), de a se supune modei, etc.

Toate acestea sunt foarte adevărate. Urmează că trebue să condamnăm principial neologismele, să fim contra lor în bloc, cum par a susţinea antineologiştii? Neglijenţă, exhibiţionism, modă au existat şi vor exista mereu. Cine cunoaşte istoria limbii noastre (şi nu numai pe a ei) ştie că, în esenţă, lucrurile s'au petrecut oricând şi oriunde aşa cum le vedem astăzi. Totdeauna şi pretutindeni au intrat din limbile străine foarte multe cuvinte inutile împreună cu cele absolut necesare. Dar sita vremii le-a cernut, eliminându-le treptat, fără zgomot şi fără trudă. Căci limbajul uman procedează, prin subiectele vorbitoare, întocmai ca un organism: asimilează ce-i convine şi înlătură ce-i poate strica sau nu-i foloseşte.

Aşa se va întâmpla şi cu neologismele actuale care sunt de prisos. In această privinţă, putem fi perfect liniştiţi: spiritul critic al membrilor colectivităţii lingvistice româneşti, care, în cazul de faţă, se confundă cu însuşi spiritul limbii lor materne, îşi va face datoria cu aceeaşi vigilenţă ca şi până acum. După cum n'a mai rămas nimic din slavonismele, turcismele şi grecismele intrate fără temeiu serios în epocile de puternică influenţă din partea idiomelor respective, la fel vor dispărea, mai curând ori mai târziu, franţuzismele (şi alte străinisme) de prisos, care împestriţează, urâţind-o, limba noastră actuală şi indispun, până la învenінare, pe „neaoşiştii" de profesie.

Dar această operaţie se efectuiază pe încetul şi prin munca anonimă a tuturor subiectelor vorbitoare (implicate în cauză). Nimeni n'are dreptul să decidă în momentul de faţă care neologisme trebue să rămâie şi care nu, fiindcă nimeni, oricine ar fi el, nu se poate proclama purtătorul de cuvânt al întregii mase vorbitoare. Pentru aceasta ar avea nevoie de o... delegaţie, pe care însă n'are cum s'o obţie. Afară de asta, cine poate afirma cu deplină siguranţă că cutare termen condamnat de dânsul nu va supravieţui, iar cutare altul, acceptat, nu va muri? Oricât s'ar părea de ciudat, în acest domeniu este mai uşor să fii creator decât judecător. Numeroşi oameni cu simţ superior pentru limba maternă creiază, prin simpla lor intuiţie lingvistică, fără efort

şi fără intenţie, cuvinte şi forme gramaticale care se impun imediat, iarăşi pe nesimţite. In schimb, ostenelile atâtor purişti în scopul de a împiedeca răspândirea unui termen, a unei construcţii, etc. s'au dovedit aproape totdeauna deşarte. Căci creaţia este un act individual, pe când controlul aparţine întregii colectivităţi lingvistice.

După aceste consideraţii teoretice, dau o listă de neologisme, notate mai mult la întâmplare.

abandon aberant abhorat abscons abunda acceda acerat (polemist acerat) acroşa[1] *acuplare adiţiona adjuvant afabulaţie afolare afră afrunta*[2] *agasa(re) alert alertat alevia aluziv ambala ancestru andosa angoasă anodic ansă antama anxietate apartenenţă apatrid* 'fără patrie' *apetiţie aplatisa arier-plan atentiv auditrice augmenta aură*[3] *auto-da-fe autumnal auxiliu avenire*[4] *aviva;*

balafră barbişă blafard blasfema bolgie[5] *brev*[6] *braca bulanjeriţă bulversa;*

café[7] *cagulă camelotă capitos carica carnasier carnaţie carură catenă celest cipres citadin cizel(ar) claca clama claustra coincident comersa*[8] *comizerativ comizeraţie compozit comunitar concerne concierge confesa confia confesie congener conjonct* (Camil Petrescu) *contenţiune conturnat corona corsare cozerie* (scris, mai des, *„causerie")* *crapulos cremieră criard cristianism cristianiza cupid cuplu curonament curtoas*[9]*;*

damna(ţie) debarasa deboşa (şi subst. *deboşă) deboşerie declinant defi delesta deliquescenţă demăsurat demi-nud* (adj.) *denomina denudat depeiza depriva deregla derezonant desfolia*[10] *desorbita destră*[11] *devanseur devărsa devergonda devot dexter dezuet dinast dispersa diurn diverge dolent dompta dubitaţiune;*

eboşă, eclata(nt) eclesie efasa efleura(re) efrenat efulgura(ţie) eh![12] *elevat elizean*[13] *epata eplorat*[14] *epura erija*[15] *eschiz*[16]

---

[1] Echivalentul... distins (şi cu intenţii ironice) al argot. *agăţa (a agăţa un bărbat* 'a pune mâna pe el, a şi-l face amant', *a agăţa un hoţ* 'a-l prinde', etc.). – 2. Sinonim parţial cu *a înfrunta.* – 3. Foarte răspândit *(cu toată celebritatea şi aura de legendă corespunzătoare; în aura unui asemenea exemplar uman,* etc.). – 4. *Avenirea fascismului* (< ital. *avventre).* – 5. *Bolgiile infernale* (<ital. *bolgia*). – 6. *Brevă oraţiune.* – 7. Pentru *cafenea.* – 8. *Cetăţenii comersau între ei* (<frc. *commercer).* – 9. Frc. *courtois.* – 10. Identic (şi ca etimologie) cu a *desfoia.* – 11. = *dreapta* (sens politic). – 12. Niciun Român, chiar când e... franţuzit de-a-binelea, nu exclamă *eh!*, ci *e(i)!...*, ca Francezii înşişi (care nu pronunţă pe *-h).* – 13. *Câmpiile elizeene.* – 14. *Sălcii eplorate (=...plângătoare!).* – 15. *Catedrală erijată în sec. XIV.* – 16. Frc. *exquis.*

espagnolesc estiv(al) estropiat eşua etala evalutaţiune evertua exacerbat exagenguu excersa exıba (şi *exıge)*[1] *expozeu extorca extramundan extravaga exulta;*

facondă fading[2] *fadoare famină fantasc farnient fascie*[3] *fascin faţetă fervoare festin filandros finit*[4] *flana* (şi *flaneur) flaterie florid fluent* (şi *fluenţă) folicular folie fonetician frailai* (şi *frailă)*[5] *fragranţă frapa fusteţă fulgura fuliginos furajeră furb furoare furtiv;*

gambă gangă gherilă[6] *ghida ghină*[7] *gitan*[8] *glaciaţiune gramatician grief grifă*[9]*;*

habitaclu habitaţiune hanta(t) hebă[10] *hermă hibernal hilar hors-text (h)umoare;*

ignominios imagerie imerja impura inapetenţă incantatoriu inchietudine incipient incita(ţie) include inconceptibil inculca incuriozitate indefinisabil indeniabil indimenticabil indubitabil infesta inflige influere informitate ingenia ingera insignifiant insinuanţă insurmontabil intamabil intenabil interşangeabil invernal iremizibil irezolvabil istorian;

îndosa (v. mai sus *andosa) îngurgita(re);*

laiu[11] *lament lancinant langaj lapida laset(ă)*[12] *latenţă lectrice leger* (şi *lejer) legumă*[13] *lianic limpíd*[14] *lizieră lubrefia luminiscent* (şi *luminiscenţă) lump(en)* şi *lumpenproletar(iat) lustral*[15] *luxură;*

macula magistér[16] *magnanim magnifica(re) malşansă maşinoclast maşinofob mata mefia* (şi *mefiant) meprizabil metec(ă) mignon minuţie miră*[17] *mirobolant monastic morigenat multitudine muşard;*

navrant necesitos negociant nonşalant nova(re) nud[18] *nuvelă*[19]*;*

objurgaţie oblong (şi *oblung) obsechios obsesiv obstinat ob-*

---

1. Frc. *exiger.* – 2. Engl. *fading* prin intermediu francez, cu sensul de 'pierdere, dispariţie', fig.). – 3. Acelaşi (şi din punct de vedere etimologic) cu *fâşie.* – 4. 'Desăvârşit'. – 5. Germ. *Fräulein* 'guvernantă'. – 6. 'Cel care participă la lupte de gherilă' (adică de hărţuire)'; are şi plural *(gherile).* – 7. Frc. *guigne = guignon* (= „rom", *ghinion).* – 8. Span. *gitano* 'Ţigan' (prin frc. *gitan* 'Ţigan spaniol'). – 9. *griffe* 'ghiară; pecete' – 10. Frc. *Hébé*, germ. *Hebe* 'zeiţa frumuseţii; femeie tânără şi frumoasă; chelneriţă' –11. *In laiul său, greierul obscur...* (CIst 417) (< ital. *lai*, la Dante, Infernul, cântul V, v. 46). – 12. Frc. *lacet* 'cotitură de drum'. – 13. Cu sensul (fig.) de 'personaj' (< frc. *gros légume).* – 14. Identic (şi ca etimologie) cu *limpede.* – 15. 'Purificator' *(apă lustrală).* – 16. Din lat. *magisterium.* – 17. *Punct de miră* 'ţintă' (< frc. *point de mire).* – 18. *Nude fapte, nudă identitate.* 19. 'Ştire' *(nuvelă tendenţioasă; toate jurnalele reproduc nuvela).*

strua ocelat[1] *opozit opresat optic(ă)*[2] *oreficerie orfevru* (și *orfevrerie) oripila oțiu;*

paganizare palm panicard parental parșemin partiție patratas paternal pauper penetrant peregrin (și *pelegrin)*[3] *permanență*[4] *pernicios perniciozitate personant persuadat pestifera pitoiabil pitos*[5] *placa pluvios poantila poncif porcin poseuză posident potatoric potent potența precedență precipiu*[6] *predestin prestant primat*[7] *priva(t) prodig puiza*[8] *punisabil*[9]*;*

rabasat rabașat[10] *ranfluare*[11] *ranversare rapid*[12] *rateu*[13] *ravaja raviva rebifa receptacol rectangular*[14] *rectunghiu*[15] *rectilin reculadă reculat redevabil refrena regrada replia resplendescent regrada resurect resurecție resuscita revoltant revolut revulsie rezon*[16] *rezonant*[17] *ricana rîd(a) roboritate ruchin ronron*[18] *rud*[19]*;*

sabir[20] *sacadă sansculot*[21] *secant*[22] *secund*[23] *séjour*[24] *semifeud sempitern sensiblerie sepulcru serenitate sfingic*[25] *signatură silențios silf*[26] *silvestru similitudine simpleță simplitudine sirota*[27] *situa*[28] *slogan*[29] *smok*[30] *solitud(in)e sombra somnola(re) son*[31] *sordid sortant*[32] *sortilegiu spectativ standing*[33] *stază*[34] *stentorian*[35] *stirpe strus*[36] *subsuma succeda succedaneu suicid(al) suicidar suleget superficie suplea suplicație suscita;*

---

1. Frc. *ocelle* 'în formă de ochiu'. – 2. Cf. *atârnă de optica fiecăruia* (= punctul de vedere...); *ca optică, nu-i bine să procedăm așa.* Și adj. *optic: nu-i optic să facem asta.* – 3. Menite să înlocuiască pe consacratul *pelerin*, care are un sens cam special (religios). – 4. Cf. *Permanența Ministerului Educației Naționale* (în timpul bombardamentului, autoritățile publice, «dispersate» prin țară, aveau într'un anumit loc o permanență). – 5. Frc. *piteux.* – 6. *Marginile unui precipiu de ghiață.* Cf. frc. *précipice.* – 7. Foarte frecvent în vremea din urmă (*primatul muncii, primatul iubirii,* etc.). – 8. Frc. *puiser.* – 9. Frc. *punissable* 'care merită pedeapsă' – 10. Frc. *rabacher* 'a trăncăni'. – 11. *Politica de ranflulare a unor întreprinderi bancare* (< frc. *renflouer).* – 12. Același (și ca etimologie) cu *repede.* – 13. *Asasinează cu un foc de revolver într'un rateu perspicace.* (?) – 14. 'Dreptunghiular'. – 15. 'Dreptunghiu'. – 16. Fără intențiile ironice ale lui Caragiale! – 17. *O vioară rezonantă.* – 18. Frc. *ronron* 'sforăit'. – 19. *Înfățișare rudă* (< frc. *rude).* – 20. Frc. *sabir* 'langue franque'. – 21. La O. Goga. 22. *Elemente secante* (< frc. *sécante* 'care taie'). – 23. *De ordin secund,* etc. – 24. *Din séjourul la Belgrad!* – 25. Dela *sfinx.* – 26. Frc. *sylphe.* 27. *Sirotându-și licoarea* (< frc. *siroter).* – 28. Extrem de răspândit *(W. Fr. se va situa...; N, nu a fost încă situat în locul ce i se cuvine; eroul se situă în mijlocul odăii; să situăm chestia,* etc.). – 29. 'Cuvânt răsunător, formulă lapidară' *(sloganuri demagogice).* Din englezește *(slogan* 'strigăt de războiu'). – 30. Prescurtare din *smoking.* – 31. 'Sunet'. – 32. *Președinte sortant* (< frc. *président sortant).* – 33. *Standingul confortului mediocru* (< engl. *standing).* – 34. *staza, deci, în ce privea pe M.* (< frc. *stase* 'oprire'). – 35. Derivat dela *stentor.* – 36. *In pupilele de strus* (?).

şoc şop[1];

tamiza[2] *tanatologic tapajos tastă*[3] *tematică tempestă tenancier tenebre terian*[4] *terifiant terific tern textură*[5] *timorat torpoare torţionar tragediabil transgresa translant tribal tribulaţie triunghiulaţie tripota tubular tufos*[6] *turbion turment turnant(ă)*[7] *tuş*[8];

ubiquu ubiquitar uvraj uvrier;

vacuitate valent[9] *valpurgic vamp(ă) variu veleitar verbos*[10] *vestigiu vetust vignetă virvar*[11] *vivant vivifia voltijă;*

week-end(ist).

Termeni tehnici[12]: *aeropictură ambreiaj amprentă asamblare azimut;*

babină banjo belotă bigudiu bloc(us) bloc(-haus) blond-platin bombardă bornă brand[13]*;*

cală camufla canoe caravelă carcasă caroserie cazemată celofan celofibră ciclotron coloriaj cutter crevasă cripta;

debriaj decalaj decanta declic decliv decola decovil decupa(j) demara (creion) *dermatograf deşeu detecta developa difuza* (şi *difuzor*, etc.) *dolihoid;*

eclată embargo escarmuşă estem(ă)[14] *etanşă* (şi *etanşietate) etnie*[15] *eugenie* (şi *eugenist*, etc.) *extrapola;*

faleză feroviar flamba forja(t) forjă fortin frigidar (şi *frigider) fumigen fundal fuselaj;*

genă gimnofizic glacis glasvand grilă guaşă;

haşură hinterland;

iceberg incumba introspecta (şi *introspecţie) iolă;*

jazz jugula;

---

1. Frc. *chope* 'pahar de bere'. – 2. Frc. *tamiser* 'a cerne'. – 3. *Ca o tastă discordantă* (<ital *tasto* 'coardă de pian') – 4. *Proprietar terian* (< frc. *terrien).* – 5. 'Ţesătură'. – 6. Nu-i un derivat dela *tufă*, cum pare, ci frc. *touffu; lucrare tufoasă = ouvrage touffu.* (Şi *stufos!).* – 7. *Epoca este un turnant al istoriei; turnantă primejdioasă.* – 8. *Un tuş de apă tare* (frc. *touche).* – 9. 'Valabil'.

[10] *Retor verbos* (< frc. *verbeux).* Cf. şi *verbul avântat al lui N.* 'vorba... (uitându-se că *verb* are, de obiceiu, alt sens).

[11] *Virvarul unui imens bloc-haus* (germ. *Wirrwarr).*

[12] Şi în lista precedentă figurează, de sigur, cuvinte care pot fi interpretate astfel, după cum printre cele ce urmează unele nu vor fi fiind tehnice. Renunţ la explicaţii, între altele, pentrucă nu le-aş putea da totdeauna.

[13] Un fel de aruncătoare de foc cu mâna.

[14] 'Element lingvistic cu valoare estetică' (formaţie, neizbutită şi combătută de specialişti, având de autor pe D. Caracostea).

[15] Substantiv, abstract, corespunzător adjectivului *etnic*, în terminologia cercetărilor rasiale.

laviu lest ligament linotip looping;

maladie mamelon manetă mansă marjă megafon modelor monotip muetă mulin;

palonier palpa parbriz(ă) peliculă pensă (și *pensetă) pentamotor pilon pilotină planor plenerist polisa* (și *polisor) post*[1];

racursi(u) reglor reostat risturnă;

sanghină (sau *sanguină) scotă sociografie* (cf. *sociologie) solariu*[2] *sort stabiloplan stafaj start stop(a) suda;*

șenilie șeptel (și *cheptel!) șevalet* (și *chevalet!);*

talveg témpera test tornadă tors transfer travaliu;

vitro(u) (și *vitrai) vocaliză volută*[3];

C a z u r i s p e c i a l e. Subt acest titlu înregistrez un număr de neologisme care prezintă diverse particularități vrednice de a fi remarcate. Le dau în ordine alfabetică, indiferent de natura particularității respective.

absolut (adv.) 'sigur, fără nicio îndoială' (în limbajul familiar); *adagiu* 'adaos' *(să facem un adagiu la procesul-verbal:* auzit de mine în mai multe rânduri); *adapta* și *adopta* se confundă adesea[4]; *advers (greșala adversă* 'greșala adversarului'); *adversitate* 'aversiune' (aproape general); *aer* 'arie' (< frc. *air* 'aer' și 'melodie', d o u ă cuvinte); *anonim* 'necunoscut' *(un nume anonim pentru marele public,* CL, 6 Maiu 1936, 2, 6); *anvelopă* 'cauciuc' (SR IV, 479); *apărea* în loc de *părea (face să apară destul de verosimilă,* CL, 2 Nov. 1935, 2, 1); *asocia* 'a face pe cineva sociabil' *(viața și adunările studențești nu l-au asociat,* AL, 27 Iunie 1937, 6, 1); *audia* 'a consulta' *(audiind și alți avocați,* DA 37); *audiență* 'auditoriu (VR, Nov. 1939, 137); *audiție* 'auzire' *(simpla audiție a numelui,* VR, Iulie-Aug. 1935, 36).

---

[1] Din germ. *Posten* 'capitol de buget'.

[2] 'Instalație pentru cură de soare'.

[3] Trebuesc amintite și câteva cuvinte rusești, care au început a se încetățeni în limba noastră. Pe lângă *bolșevic*, *culac* 'țăran chiabur' (cu sens peiorativ), *soviet* (mai ales plur. *Soviete*, care însemnează, obișnuit, acelaș lucru ca *Uniunea Sovietică)*, cu derivatul, foarte frecvent. *sovietic* (plur. *Sovietici* are, adesea, sensul de 'Soviete, popoare sovietice'), pe lângă *colhoz* (cu derivatul *colhoznic*) și *partinic* 'de partid', deja menționate cu alte prilejuri, ar mai fi de notat *combain* și *combinat*, care sunt sinonime (însemnează 'întreprindere sau instalație care lucrează în mai multe ramuri de activitate economică'), *politruc* 'conducător politic (= *politiceskiĭ rukovoditelĭ)*, etc.

[4] Și în franțuzește, la oamenii inculți (v. *Archiv für das Studium der neueren Sprachen* CLXIX [1936], 150).

bandă 'grup de prieteni' (foarte răspândit, cf. și VR, Apr. 1938, 26) și *bandit* 'membru al grupului' (ibid. 28); *brumă* 'ceață' (AL, 19 Apr. 1936, 1, 6-7 și 9, 5; VR, Febr. 1939, 7) < frc. *brume;*

capabil 'apt' *(apariția... ar fi capabilă,* Ins II, 3, 1096); *ceda* 'a înceta' *(tronuri au cedat de a mai exista,* VR, Sept. 1934, 4); *centra* 'concentra' *(masa studenților își va centra cea mai mare parte a ei,* CL, 9 Iunie 1934, 5, 1); *cidru (vin de cidru,* AL, 5 Maiu 1934, 5, 7); *colabora* pentru *corobora; comenta* 'a critica' (?) *(dacă cineva refuză, este comentat,* CL, 14 Oct. 1935, 4, 4); *comerț* 'relații, contact' *(în comerț direct cu viața,* CL, 22 Iunie 1935, 8, 6), după frc. *commerce; complectare* (în limbajul cinematografului: *un film principal și o complectare); concept* 'concepție' *(un concept despre viață,* VR, Iulie-Aug. 1935, 69); *conduce* pentru *duce (cercetarea faptelor... să conducă la...,* RE 225), după frc. *conduire*[1]; *confesional* 'de confesiuni' *(literatură confesională*[2], CL, 16 Maiu 1936, 6, 2); *conjectură* pentru *conjunctură,* aproape general (cf. Ins, Febr. 1940, 383); *conjuncțiune* 'legătură' *(acestei... conjuncțiuni dintre poet și epoca...,* RFR, Apr. 1941, 152); *consta* 'a sta' *(aci constă sensul luptelor,* CL, 31 Aug. 1935, 7, 1); *context* 'text' *(G. A. publică în franțuzește, cu un context românesc, legenda,* VR, Apr.-Maiu 1937, 31); *cooperație* 'cooperativă' *(câteva cooperații pentru desfacerea produselor,* Ins II, 3, 631); *creatură* 'creație' *(„seninătatea" elină și cea goetheană au fost creaturile unor mari tensiuni,* RE 11); *crud,* cu sensul frc. *cru,* nu al lui *cruel (o formă crudă cu alburi de var,* CL, 21 Sept. 1935, 7, 3); *cuget* 'cugetare' *(aceste cugete ale creierului,* AL, 17 Martie 1935, 1, 6); *curier* 'poștă' *(dorea să i se dea curierul de două ori pe zi,* AL, 8 Martie 1936, 10, 5) < frc. *courrier; cursă* 'drum în oraș, etc.' *(cursele alarmate,* VR, Dec. 1938, 7)[3] < frc. *course;*

data 'a se învechi, a aparținea trecutului, a nu mai fi modern, etc.'[4]; *de-a-capul* 'din capul locului' *(punctul de vedere de-a-capul mai apăsat,* IP, 17; *avea de-a-capul simpatii juniministe,* Conv LXVIII, 283)[5]; *dedicat* 'devotat' *(celălalt tovarăș, tot atât*

[1] Extrem de răspândit (am cel puțin 6-7 citate), și din cauza influenței franceze, dar și pentrucă-i simțit ca „distins".
[2] In felul „Confesiunilor" lui J.-J. Rousseau, de pildă.
[3] Curent în vorbirea familiară „franțuzită".
[4] L-am notat și cu alt prilej. Am nu mai puțin de opt citate.
[5] Aspectul acestui cuvânt (termen muzical la origine) variază mult: *de-a capo, da capo, dacapo.* Din ital. *da capo* 'dela capăt' (pasajul muzical respectiv trebue repetat, adică 'luat încă odată dela capăt').

de dedicat, CL, 7 Sept. 1935, 1, 5); *delibera* 'debita' *(o ceată de Țigănuși..., deliberând porcării,* Petr 206); *deriva* 'a se trage, a descinde din' *(derivând dintr'o familie cultă,* AL, 12 Ian. 1936, 6, 1); *devasta* 'a despoia, a jăfui' *(au devastat câțiva trecători de caii lor,* AL, 14 Oct. 1934, 3, 2); *dezice* 'a nu recunoaște, a tăgădui' *(aceiași autori îi dezic chiar rasei...,* VR, Iul.-Aug. 1935, 28); *dialectic* 'dialectal' (Ins II, 4, 2); *diferent* 'diferit' *(al cărui rol este diferent,* CL, 11 Apr. 1936, 5, 4) < frc. *différent; diferenția* (refl.) 'a se deosebi' *(se diferențiază de influențele străine,* VR, Febr. 1935, 98) [1]; *difuza* 'a răspândi (prin orice mijloc); a emite' *(nu poate difuza un strigăt,* CL, 2 Nov. 1935, 7, 6) [2]; *direct* 'pur, curat, adevărat' *(cred că e o directă prostie,* AL, 3 Nov. 1935, 8, 4) după franțuzește (cf. *contradiction directe* 'contradicție evidentă); *dirija* pentru *erija (N. se dirijează în conducător politic,* ziarele); *diversifica* (refl.) 'a se deosebi' *(muzica franceză se diversifică de cea germană,* AL, 15 Dec. 1935, 4, 2), cf. *diferenția; divulgator* 'popularizator, vulgarizator' *(pentru un divulgator, este cel puțin o jumătate de merit,* StI III, 87); *dubla (valoarea sa este dublată de felul...,* CL, 5 Aug 1935, 6, 5; *un tip de bătrân viteaz dublat cu un neîntrecut cântăreț,* AL, 22 Sept. 1935, 5, 3) [3] < frc. *doubler (être un prince doublé d'un philosophe);*

egal 'identic, același' *(cu vechiul lui egal din totdeauna,* Văc II, 184); *emerit* 'distins, valoros, meritos': cred că toți Românii spun astăzi așa [4]; *eminență = iminență (au salvat... eminența unui nou carnagiu,* CL, 15 Iunie 1935, 3, 1); *enumăra* 'a număra' *(în 1931 Un. Sov. enumără 27,312 biblioteci,* AlS 142); *etnic* 'național, românesc' *(firmă etnică; N. este etnic,* etc.) [5]; *evoca = invoca (și de data aceasta a fost evocat argumentul...,* ziarele); *exista* în formula *nu există* 'nu se pomenește, nu-i adevărat, etc.' [6]; *expune* 'a prezenta, a descrie' *(autoarea a expus bogăția Iugoslaviei,* AL,

---

[1] Răspândit, din cauza „distincției".

[2] Foarte frecvent.

[3] Unii îl traduc prin 'a căptuși' *(intelectual căptușit cu rafinamente,* VR, Iunie 1939, 137)!

[4] In toate limbile de cultură acest cuvânt are sensul pe care trebue să-l aibă: 'pensionar, pensionat, în retragere' (lat. *emeritus* 'sodat care și-a terminat serviciul militar, veteran').

[5] Insemnare foarte recentă (de când cu măsurile de „românizare", etc.), dar dispărută odată cu fascismul rasist.

[6] Amintește de pop. *nu se află* (și *unde se află?).*

1 Dec. 1935, 4, 5); *exprimare* 'expresie, vorbă' *(propriile exprimări ale autorului*, Ins, 1 Oct. 1936, 307);

familiar (subst.) 'intim, prieten; locatar' *(T. B. era un familiar* (Gor 31; *printre familiarii acestei noi Aspazii*, AL, 15 Aug. 1937, 16, 4; *toți familiarii Villei Said*, CL, 21 Dec. 1935, 5, 7) < frc. *familier (les familiers de la maison*, etc.); *fascicol* 'fâșie' *(un fascicol edificator de lumină*, CL, 21 Sept. 1935, 8, 2) < frc. *faisseau; fată* 'iubită, amantă' *(sinuciderea Valeriei, a fetei lui, care-l iubea, îi zdruncină înfățișarea... de tânăr viril...*, Azi, 16 Iunie 1940, 7, 2); 'cocotă, prostituată' *(a devenit bigot în clipa declinului, ca fetele ieșite la pensie*, Azi, 9 Iulie 1939, 3, 2) < frc. *fille* („prescurtat" din *fille de joie, fille publique)* [1]; *frecventa* 'a avea legături, a fi în relații cu cineva' *(ea o frecventează și o cunoaște bine*, VR, 30 Apr. 1934, 25); *nu le este permisă frecventarea albilor*, CL, 22 Iunie 1935, 9, 5) < frc. *fréquenter; fuma* 'a face fum' *(buhaiul nu se rotește peste adâncuri, fumând aburi*, AL, 10 Maiu 1936, 5, 3) < frc. *fumer; funerarii* în loc de *funeralii (îi făcură funerarii naționale*, CL, 26 Oct. 1935, 4, 2) [2];

garantat (adv.) 'sigur, neîndoelnic' *(stârnește garantat reacțiuni*, AL, 15 Martie 1936, 8, 3) [3]; *generic* 'în general' *(generic vorbind*, Ins, 15 Sept. 1936, 237); *glossé* [sic!] = *glosă (glosseuri pe marginea evenimentelor*, CL, 24 Aug. 1935, 6, 3) [4]; *greva* confundat cu *grefa (pe care s'au grevat alte greutăți); guvernator* (adj.) 'care guvernează' *(clasa guvernatoare*, CL, 23 Nov. 1935, 8, 1); *guvernământ* 'guvern' *(L. era deacuma în buzunarul guvernământului*, CL, 19 Ian. 1935, 10, 2) < frc. *gouvernement;*

imperial: în presa imperială germană (AL, 14 Iulie 1935, 7, 7), ca traducere a germ. *in der reichsdeutschen Presse* [5]; *impieta* 'a profana, a săvârși o impietate' *(dacă aș insista asupra acestor evenimente, aș impieta memoria Aglaei Pruteanu*, scrie un ziarist ieșean); *incarnație* = *carnație (toate femeile flamande posedă o*

[1] Cu înțelesul al doilea este cunoscut și în vorbirea periferică, unde nu poate fi vorba de influență franceză. Cf. și *tânără fată* (— frc. *jeune-fille* 'domnișoară, fată nemăritată'), pe care Românii îl întrebuințează fără discernământ *(are înfățișarea unei tinere fete*, AL, 30 Maiu 1937, 8, 4: această tânără fată are 30 ani!).

[2] Foarte des în presa zilnică.

[3] Din limbajul comercial.

[4] Va fi influențat germ. *Glosse* (cu *ss* și cu *-e* pronunțat)?

[5] Germ. *reichsdeutsch* înseamnă 'din interiorul statului german' (spre deosebire de *auslandsdeutsch* 'german din afara granițelor statului').

superbă incarnație, AL, 21 Iunie 1935, 2, 1); *incumba* 'a pune în sarcina cuiva' (*faptele ce se incumbă banditului Coroiu*, ziarele ieșene); *indefinit* = *infinit* (*va putea fi repetat indefinit*, Ins II, 3, 588); *indic* 'indian' (*un nobil indic*, CL, 3 Aug. 1935, 6, 3) < germ. *indisch; indiciu* se confundă cu *indice* (*rezistența, indice al censurii, nu este alta*... AL, 30 Maiu 1937, 16, 1); *inseria* = *insera* (*în a căror linie se va inseria poezia*..., CL, 2 Dec. 1934, 5, 2; cf. și VR, 30 Apr. 1934, 62) [1]; *integra* (*toată varietatea muzicii populare integrată de genialul compozitor*, VR, Aug.-Sept. 1937, 121); *intercepta* (refl.) 'a se întrețese, a se întretăia' (*toate interesele se interceptează*); *intermediu* = *intermezzo* (?) (*războiul nu trebue să fie decât un intermediu*, EL 464); *iradia* =*radia* (fața îi iradia, OC 187);

lapsus 'scădere, înfrângere' (?) (*această clasă intermediară arată un nou lapsus al elementului românesc*, AL, 1 Iulie 1934, 1, 2); *lasso* pentru *laț* (*în aruncarea lassoului*, CL, 16 Martie 1935, 4, 5) [2]; *linie* 'siluetă, linie (formă) a corpului' (*liniile ei sprijinite în perzav*, AL, 20 Dec. 1936, 6, 1-2) < frc. *ligne* (*la ligne (svelte), n'avoir plus de ligne*) [3]; *lot* 'grup, mulțime' (*cea mai reputată din întregul lot*, PC 176) [4]; *lunar* < frc. *lunaire* (*peizaj lunar*, AL, 22 Dec. 1935, 2, 3; *lumină lunară*, DO 257; *atmosferă lunară*, Războ 259) [5];

mască 'adăpost mascat' (?) (*într'o mască, proaspăt săpată, adorm dus*, FM 73); *mașină* 'automobil' (*plimbarea în mașină*, VR, Iul.-Aug. 1935, 100) [6]; *menținea* 'a susținea' (*menținem că nu vedem cum*, Ins II, 3, 1107) < frc. *maintenir* 'a afirma'; *merita* 'a face, a valora' (*veniți până la „Topaze", merită drumul*, AL, 2 Maiu 1937, 13, 4; *blocul de aur merita o avere considerabilă*, AL, 20 Sept. 1936, 5, 6); *mesagerie* pentru *mesagiu* 'veste' (*primește*

---

[1] Derivat (în conștiința subiectului vorbitor) dela *serie*. Cf. *jubilia* pentru *jubila*, *opinia* pentru *opina*, notate în alt loc.

[2] *Lasso* (< span. *lazo*, împrumutat de Francezi subt forma *lasso*) este, în toate privințele, același cuvânt ca rom. *laț*. Evident că publiciștii noștri nu sunt obligați să știe aceasta, ca să aibă... dreptul de a scrie: *zvârlea lațul ca un lasso* (AL, 18 Aug. 1935, 7, 6).

[3] In vorbirea familiară cultă, foarte des subt forma singularului (*trebue conservată linia, ții la linie*, etc.).

[4] Extrem de răspândit (*un lot de prizonieri, de refugiați*, etc.). Cf. engl. *lot* (fam.) 'mulțime, grămadă'.

[5] Stilul 'poetic' îl utilizează numai cu acest sens, care vine în conflict serios cu cel consacrat (*lunar* 'mensuel').

[6] Aproape nimeni nu mai zice *automobil*.

misterioase mesagerii, AL, 13 Dec. 1936, 8, 5); *milenariu* în loc de *mileniu (în al doilea milenariu,* AL, 28 Iunie 1936, 9, 6) < frc. *millénaire* (subst.) 'o mie de ani'; *minut* 'mâncare pregătită „a la minut"' (în limbajul restauratorilor bucureşteni) [1]; *morbideţă* = *morbiditate (cultul şi practica violenţei sunt dovezi de morbideţă,* PPG 112; cf. şi 257) [2]; *motto* pentru *motu (proprio motto,* D, 26 Martie 1934);

natal 'originar' *(natal din Iaşi,* scrie un ziarist ieşean, cu veleităţi literare); *necesar* (subst.) *(necesarul de toaletă,* AL, 18 Oct. 1936, 8, 7) < frc. *(le) nécessaire de toilette; neclar* (subst.) *(a indus în eroare pe unii neclari,* CL, 26 Oct. 1936, 3, 6); [3];

onora 'a plăti' *(un articol de 10 pagini li se onorează cu 18.000 lei,* VR, Iunie 1935, 154) [4]; *oratorie* pentru *oratoriu (ca oratorie şi cantată,* AL, 20 Nov. 1938, 10, 6); *ordona* 'a pune în funcţiune, în ordine' *(fluidul acesta ordonează mişcările,* CL, 23 Nov. 1935 8, 5); *organism* 'organizaţie, instituţie' *(încă şi reprezentanţilor organismelor care se interesează,* VR, Iunie 1934, 39);

palabră = *palavră (va fi o nesfârşită palabră,* CL, 14 Martie 1936, 7) < frc. *palabre; parveni* pentru *proveni (toate parvin dela Dumnezeu,* AL, 9 Iunie 1935, 5, 2); *pasaj (pasajul prepeliţelor,* CL, 31 Aug. 1935, 3, 3); *paupertate* 'sărăcie' (sens material) *(paupertatea scenăriilor,* CL, 26 Oct. 1935, 6, 6); *percept* pentru *precept* [5]; *plancardă* = *pancartă* (AlS 26) [6]; *popular* 'binevoitor cu cei de jos, democrat' (în vorbirea semicultă) [7]; *practica (casele pe care le-a practicat în tinereţe,* AL, 28 Iulie 1935, 10, 4) < frc. *pratiquer (un lieu,* etc.) [8]; *precis* (adv.) 'sigur, fără îndoială' [9]; *preda* 'a transmite' *(a preda complimente, salutări,* etc.); *predicţiune* pentru *prezicere (predicţiunea s'a împlinit,* CL, 4 Ian. 1936,

[1] Plur. *minuturi* (ca să nu se confunde cu *minute).*

[2] Adică tocmai... invers (căci *morbideţă* însemnează 'moliciune').

[3] Cf. germ. *unklar* 'qui manque de pénétration ou de perspicacité'.

[4] Cf. frc. *honorer une lettre de change* 'a plăti o poliţă' şi rom. *onorar* 'plată'.

[5] Destul de frecvent (influenţa lui *percepe, percepţie,* etc.).

[6] Contaminaţie între *pancartă* şi *placardă.*

[7] Cunosc acest sens încă de acum 40 ani (la Tecuciu).

[8] Modificare semantică asemănătoare cu a lui *frecventa,* notat mai înainte.

[9] Cf. mai sus *absolut* şi *garantat.* Tot aşa de răspândit (şi în aceleaşi cercuri) ca acestea.

3, 4) [1]; *presupoziție* în loc de *presupunere (toate presupozițiile teoretice,* VR, Mart.-Apr. 1935, 92) [1]; *procent* 'parte, fracțiune' *(câte procente la sută,* AL, 27 Ian. 1935, 8, 1); *progresie = progres (cei doi vecini arată o progresie ușoară,* Ins II, 3, 665); *progresiv* pentru *progresist (dușman al oricărei mișcări progresive,* AL, 14 Oct. 1934, 4, 5); *prolet* în loc de *proletar (tipul copilului prolet,* CL, 4 Apr. 1936, 4, 1); *propice* 'bun, apt' *(odăi propice pentru o școală)* [2];

radia pentru *iradia (radierea operei noastre de guvernământ)* [3]; *rafinerie = rafinament (genul... comportă calitățile speciale și rafinerii,* CL, 6 Oct. 1934, 4, 4); *reflect* în loc de *reflex (?) (era nevoie de un reflect de moravuri,* AL, 4 Nov. 1934, 10, 6) [4]; *reflexie = reflex (descoperire care a numit-o „reflexiile condiționate“,* CL, 14 Martie 1936, 2, 4) [5]; *regn* 'domnie' *(dictatura reprezintă regnul arbitrarului,* Man, 15 Apr. 1935, 6-7); *relieva* pentru *releva* [6]; *repauza* 'a se sprijini' *(critica se va repauza pe fundamentul trainic,* VR, Nov. 1939, 153);

scenărie în loc de *scenariu* (în presa zilnică) [7]; *separa* (refl.) 'a se disolva' *(Reichstagul s'a separat,* VR, Iul.-Aug. 1935, 16) [8]; *sector* 'domeniu de activitate, fragment, parte dintr'un întreg' *(erau sectoare de viață,* VR, Iunie 1939, 45; *influența greacă în diferite sectoare ale vieții,* Ins, Iunie 1940, 542; *într'un ultim sector al parterului,* Ins, Iulie 1939, 6; *asupra acestui din urmă sector al romanului,* VR, Iunie 1939, 134; *un anumit sector al opiniei publice,* PC 248) [9]; *semnifica* pentru *a însemna* (despre cuvinte, etc.) [10]; *sinucide = a ucide (dreptul de a sinucide o parte din molecule...,* AL, 22 Sept. 1935, 7, 1); *situa,* cu tot soiul de înțelesuri *(a situat*

---

[1] Incapacitate de a traduce frc. *prédiction* și *présupposition* sau... snobism?

[2] Auzit în gura unui inginer.

[3] V. mai sus (s. v. *iradia)* fenomenul semantic opus.

[4] Același fenomen ca în *extract-extras, product-produs?*

[5] Confuzia va fi având ca punct de plecare plur. *reflexii* (cf. *avantaj-avantagii* și *avantaje).*

[6] Contaminație cu *reliefa.*

[7] „Românizare“ a lui *scenariu?*

[8] Traducere literală (greșită!) a germ. *auseinandergehen,* care are ambele sensuri.

[9] Extrem de răspândit. Cf. și ital. *settore (il settore egeo-balcanico del sostratto balcanico,* scrie un lingvist). Frc. *secteur* are un sens asemănător numai în terminologia militară și a opticienilor.

[10] După frc. *signifier* și subt influența lui *semnificație,* împrumutat anterior.

idealul celor ce au venit după el, AL, 25 Aug. 1935, 1, 2; *să situăm chestia,* CL, 23 Nov. 1935, 8, 2; *timpul în care se situiază personalitatea,* CL, 21 Dec. 1935, 7, 5; *se situa la geam și clama pe toate tonurile,* AL, 20 Dec. 1936, 3, 2; *să se vadă situat între un adânc nemăsurat și un cer neexistent,* AL, 21 Aug. 1938, 4, 6; *N. s'a situat al doilea la examen,* etc.) [1]; *solidaritate* pentru *solidarizare (prin solidaritatea cu el a tuturor,* VR, Maiu-Iunie 1935, 111); *soluție de continuitate:* mulți oameni, chiar culți, dau acestei formule n u sensul de 'întrerupere a continuității', ci pe cel direct opus (subt influența accepției curente a lui *soluție* din construcții ca *soluția unei probleme, soluția crizei economice,* etc.); *stat* în loc de *stare* 'clasă socială' *(despre statul al treilea,* AL, 26 Iulie 1936, 10, 1) [2]; *succede* 'a reuși' *(ceea ce i-a succes D-lui B.,* VR, 15 Maiu 1934, 64) [3]; *succesiv (succesivele sale concluzii,* CL, 9 Nov. 1935, 2, 7) [4]; *suită* 'șir, urmare' *(nimic serios și cu logică suită,* DA 148; *întocmișe suita asta de deducții,* ibid. 151) [5]; *sumă* 'mulțime, număr (de obiecte), etc.' [6]; *surprindere* pentru *surpriză (a fost o surprindere generală. Nu s'aștepta nimeni,* AL, 16 Sept. 1934, 6, 7);

tenta 'a încerca' *(„analiza spectrală" a Europei, tentată de Kayserling,* Ins I, 2, 16) [7]; *teritoriu* 'câmp, domeniu' *(teritorii de preocupare omenească,* Ins I, 2, 521); *terț* (plur.) '(oameni din) a treia categorie' *(în sfârșit terții și-au îndreptat atențiunea,* AL, 7 Oct. 1934, 6, 1); *tren (trenul de viață burghez,* CL, 15 Febr. 1936, 7, 2);

universitate în loc de *universalitate (fenomenul duce la nivelare prin universitatea unei civilizații,* AL, 4 Oct. 1936, 2, 6-7) [8]; *usurpa* confundat cu *surpa (munții se usurpă din cauza despăduririlor)* [9];

[1] Extraordinar de frecvent. Se poate spune că aproape a înlăturat 'concurentele' *a clasifica, a așeza,* etc. Cf. și exemplele dela pag. 474, n. 28.
[2] Traducerea frc. *tiers-état.*
[3] Influențat de *succes,* care-i, de fapt, o formă participială a lat. *succedere* (< frc. *succéder).*
[4] Nu pot preciza sensul acestui adjectiv, dar vede oricine că nu-i cel consacrat.
[5] Cf. și *o suită de cărți* (CL, 11 Apr 1936, 10, 3).
[6] Nu-i nevoe de citate, căci uzul este aproape general.
[7] După frc. *tenter,* cu sensul de 'essayer'.
[8] Ar putea fi o greșală de tipar.
[9] In gura unui industriaș (cu studii la o academie comercială din străinătate). L-a indus în eroare și *-s-* pentru *-z-*.

viziona 'a vedea, a asista ca spectator' *(revista D-lui K. este una din cele mai spirituale din câte am vizionat,* AL, 11 Iulie 1937, 12, 4; *am vizionat o pânză,* Ins, Iulie 1939, 189) [1].

Interesante, subt toate raporturile, sunt încercările de traducere a neologismelor. Ca să împace nevoia de a împrumuta cuvinte străine pentru noţiuni necunoscute mai înainte şi totodată pe aceea de a respecta spiritul limbii materne, numeroşi Români încearcă să redea prin termeni neaoşi sau măcar încetăţeniţi mai de mult denumirile franţuzeşti, etc. corespunzătoare. Procedeul a fost şi este utilizat oricând şi oriunde situaţia se prezintă asemănător cu cea actuală dela noi. In ce măsură duce la rezultatul urmărit, este altă chestie şi se poate vedea din exemplele care urmează. De multe ori avem a face cu simple stângăcii lingvistice, fără intenţii din partea autorilor de a „românizaˮ cuvintele străine în discuţie.

aurfăurarie (VR, Sept.-Oct. 1939, 143) < frc. *orfévrerie;*

a cincea esenţă (AL, 31 Maiu 1936, 10, 4) = *chintesenţă* < frc. *quintessence.* Cf. lat. *quinta essentia,* span. *quinta esencia;*

clar-întuneric (HM 9) = *clarobscur* < frc. *clair-obscur;*

coborî (cedase dorinţii lui T. să coboare aici [la hotel], AL, 10 Apr. 1938, 7, 1) < frc. *descendre;*

curat (în zona contemplaţiei curate, RE 246) = *pur* < frc. *pur;*

drum de fier (Cr 25) < frc. *chemin de fer* (un joc de cărţi);

fier călit (H. Papadat-Bengescu) < frc. *fer forgé?;*

găsire (minunatele găsiri verbale, VR, Iulie 1937, 80; cf. şi AL, 7 Martie 1937, 14, 2, VR, Ian. 1938, 108, acelaşi autor) < frc. *trouvaille.* Inainte de a se opri la *găsire,* cei care nu vroiau să utilizeze termenul franţuzesc au propus pe *găselniţă* (existent încă la Ci 139), neştiind că acesta este numele unui fluture şi al unei boli [2];

greutate (legea irezistibilă a greutăţii, Zw 45) = *gravitate* < frc. *gravité;*

---

[1] Cronicarii dramatici şi cinematografici aproape nu mai spun astăzi că 'văd' un spectacol, ci că îl 'vizionează'. Din engl. *vision* 'a vedea', introdus, de sigur, prin cinematografia americană. Origine similară (< engl. *visualize)* are *vizualiza,* care de asemenea e răspândit, cu un sens nu prea îndepărtat de al lui *viziona (scriitorul îşi vizualizează publicul,* Jun. XXIV, 143; *era vizualizarea unor anumite nostalgii,* AL, 4 Aug. 1935, 7, 6).

[2] Fără nicio legătură etimologică reală cu *a găsi!*

hrănit (dacă problemele... ar fi fost mai hrănite, Ins I, 1 676; *cercetările... hrănite cu o informaţie întinsă,* VR, Nov. 1938, 124) < frc. *nourri (une étude bien nourrie,* etc.);

icoană (icoanele de Epinal, AL, 4 Apr. 1937, 16, 3) < frc. *images d'Épinal;*

ins: foarte răspândit, chiar în lucrări ştiinţifice, pentru *individ,* care a căpătat o nuanţă peiorativă. Dar o formulă ca *insul şi societatea* nu merge. Iată câteva citate: *dragostea pentru insul uman,* Man, 25 Aug. 1935, 3, 4; *bogăţia interioară a insului,* RE 162; *mortificări ale insului,* PC 157. Şi fem. *insă (fata i se păruse o insă oarecare,* AL, 22 Martie 1936, 7, 4) [1];

insemn şi *însemn (toate insemnele unei boierii sufleteşti,* Nastr 11; *ca însemne trainice de stirpe,* Cr 71) = *insignă* < frc. *insigne(s);*

interzis (l-am lăsat cu desăvârşire interzis, DA 133) < frc. *interdit;*

înainta (a înainta o ipoteză, GO 50; cf. şi: *în studiul nostru am avansat un mare număr de fapte,* VR, Oct. 1938, 86) < frc. *avancer;*

începe (nu ştie ce să înceapă cu timpul şi se plictiseşte, AL, 15 Sept. 1935, 9, 6; *îşi trecea timpul, fără să poată începe nimic* HYSt 364) < germ. *anfangen;*

închipuit 'încrezut' *(nu suntem deloc închipuiţi,* AL, 5 Iulie 1936, 9, 2) < germ. *eingebildet* [2]*;*

înconjur 'ambianţă, mediu' *(înconjurul imediat e condiţionat,* VR, Martie 1939, 86); cu acelaşi sens *înconjurime (nu caută să anuleze această înconjurime,* AL, 21 Maiu 1939, 11, 3; cf. şi Ins, Febr. 1940, 292) [3]. Este greu de precizat, dacă aceşti termeni „neaoşi" reprezintă traducerea frc. *milieu* sau, mai degrabă, a germ. *Umgebung, Umwelt,* idem;

îndrepta (rugăminţi îndreptate fiinţei supreme, Ins, II, 3, 12). Cf. frc. *adresser (> adresa),* germ. *richten,* ital. *indirizzare* (toate au la bază noţiunea 'drept');

înfăţişare 'expoziţie' *(această postumă înfăţişare* [a pictorului Satmary], CL, 18 Maiu 1935, 8, 2);

---

[1] In vorbirea tradiţională *ins(ă)* are numai plural.
[2] Notat şi cu alt prilej în cursul discuţiilor noastre.
[3] Prof. D. Caracostea întrebuinţează pe acesta din urmă absolut regulat.

înghețat (în terminologia bancară: *creanțe înghețate, portofoliu înghețat* 'creanțe care nu pot fi lichidate'[1]). Trebue să fie 'traducerea' unui cuvânt străin, greu de identificat pentru mine;

întregi (*se întregea într'un sentiment de supranaționalism*, AL, 16 Febr. 1936, 5, 1) = *integra* < frc. *intégrer;*

înțeles pentru *sens* în formula consacrată *a avea sens* (*dacă are înțeles ca să găsești necesar*, CL, 30 Maiu 1936, 2, 5);

joc (*jocul pianului D-lui F. a fost onest*, VR, Iunie-Aug. 1936, 77) < frc. *jeu*, germ. *Spiel*. General răspândit, cel puțin în limbajul muzical, datorită nevoii de a evita sinonimul *cânt(ec)*, care se întrebuințează numai pentru muzica vocală;

lățire 'extindere' (*defectele lățirii extraordinare a științii*, Ins I, 2, 521);

lăuntric (subst.) 'interior' (*se resfrâng înspre lăuntric*, VR, Ian. 1935, 74);

lungi (*Trecu piața înapoi, lungi trotuarul pe lângă Universitate*, Răd, I, 335) < frc. *longer;*

mărturisire (*scrierii, care nu este nici mărturisire, nici memoriu*, AL, 19 Iulie 1936, 9, 4) < frc. *confession;*

meșter 'maestru' (*impresionantă e puterea de evocare a meșterului* [pictorul Pătrașcu], AL, 5 Apr. 1936, 3, 4);

nume mic 'nume de botez' (*numele lui mic era Dewey*, AL, 19 Apr. 1936, 5, 2) < frc. (fam.) *petit nom;*

părăsi (*se părăsea visului și creației*, AL, 26 Martie 1939, 1, 1) < frc. *s'abandonner;*

Peste-Mânecă 'Anglia' (VR, Martie 1939, 63) < frc. *outre-Manche* (întrebuințat, spun dicționarele, numai ca adverb, cu *d'* înainte);

predomni = *predomina* < frc. *prédominer* (*la poet predomnește vocația originală*, AL, 24 Nov. 1935, 9, 3);

pricină 'cauză' (*dincolo de fenomene sunt pricini oculte*, VR, Ian. 1935, 78); *pricinuire* 'cauzalitate' (*o relație de pricinuire*, VR, Ian. 1936, 65)[2];

producător (*un producător cinematografic*, AL, 14 Martie 1937, 16, 2-3) < engl. *producer;*

---

[1] 'Inghețat' se opune lui 'lichid(at)'.
[2] Autorul este, în ambele cazuri, același.

putință 'posibilitate' *(limitele impuse de putințele fiziologice,* VR, Iunie 1934, 34);

răsuflare (o piesă de lungă răsuflare, AL, 26 Martie 1939, 2, 3) < frc. *(longue) haleine*[1];

reşedea (în ea reşede plăcerea, Ins I, 2, 342) şi *reşedinte (membrii reşedinți în Capitală,* AAc Dezb LX, 155) pentru *rezida* şi *rezident.* La „traducerea" lui *reşedinte* a servit ca model *preşedinte (= prezident);*

rând 'rang' *(literatura proletară candidează la rând* [sic!] *de literatură universală,* AL, 11 Nov. 1934, 8, 1);

sac de spate < germ. *Rucksack* (AL, 24 Ian. 1937, 8, 1);

sluji 'a servi (o mâncare, o băutură, etc.)' *(după ciocolata ce ni se slujise cu puțin înainte,* Cr 97);

sta în *a sta (cuiva) aproape (cei care i-au stat aproape vorbesc emoționați,* AL, 30 Oct. 1938, 3, 1). Pare a reda frc. *approcher (quelqu'un),* pe care Românii îl traduc mai des prin *a apropia (pe cineva)*[2];

străfund (în străfundul meu, CL, 17 Aug. 1935, 7, 5; *străfunduri ferecate,* RJ 79) < frc. *tréfonds,* care are un sens destul de diferit[3];

stufos (şi *tufos)* 'încărcat, bogat în fapte, etc.' *(lucrare stufoasă, studiu stufos* ş. a.; *expunere substanțială şi stufos documentată,* VR, Iulie 1937, 130) < frc. *touffu;*

subțirime (de o rară fineță, de o subțirime remarcabilă, AL, 17 Nov. 1935, 8, 3) < frc. *subtilité.* Cf. şi *om subțire* 'om fin, subtil'.

susținător (a declarat susținătorul ei, AL, 5 Apr. 1936, 9, 4): pare a fi 'traducerea', foarte nepotrivită, a frc. *souteneur* 'peşte (fig.), codoş, nene'.

teasc 'presă de imprimat, tipografie' (foarte răspândit în scrisul „neaoş", cu intenții arhaice şi poetice) < frc. *presse* (care înseamnă şi 'teasc pentru făcut vinul' etc.)..

trăsură 'automobil' (VR, Ian. 1938, 43) < frc. *voiture* 'trăsură' şi 'automobil' (şi 'vagon de tren');

trece (am trecut ceasuri plăcute, AL, 21 Aug. 1938, 5, 3; *să trec o noapte... în internat,* IPA 27) < frc. *passer;*

---

[1] Notat şi la „Stilistică".
[2] Cf. „Sintaxa", capitolul despre verb.
[3] Vezi „Formarea cuvintelor", capitolul „Prefixe".

vechiu 'fost' *(vechiul şef al statului major,* AL, 6 Ian. 1935, 2, 7; *vechiu elev al Şcolii Normale Superioare; vechiu intern al savantului...,* AL, 8 Maiu 1938, 12, 1; *vechiu judecător de instrucţie,* Gor 13) < frc. *ancien;*

veghia 'a nu se culca, a sta noaptea' *(Impăratul veghiază până la miezul nopţii,* EL 323; *societatea veghia până la ora 11,* ibid. 461) < frc. *veiller;*

zăcea (aici însă zace întreaga explicaţie, VR, Dec. 1936, 92; *nu zace în firea limbii noastre,* Spm 25; cf. şi: *ziaristul în care zăcea un prozator,* Perpessicius) < germ. *liegen.* Apare de multă vreme în vorbirea Ardelenilor şi Bucovinenilor, dela care s'au influenţat apoi unii Români de dincoace de munţi.

CAP. II: LIMBAJE SPECIALE.

Această noţiune are o sferă foarte largă, pe care este necesar s'o delimitez, fie şi numai cu aproximaţie. Limbaj special este, în primul rând, orice terminologie restrânsă la un grup de oameni cunoscători ai domeniului de activitate respectiv. Toate profesiunile şi toate meseriile au vocabularul lor propriu, menit să exprime noţiunile cu care operează ele în mod obişnuit. Inginerii, medicii, agronomii, mecanicii, apoi filozofii, filologii, esteţii, criticii literari şi cei de artă, oamenii de ştiinţă pozitivă, în sfârşit meseriaşii de orice specie: toate aceste categorii întrebuinţează o serie de termeni pe care limba comună, a celorlalte subiecte vorbitoare, îi ignorează, fiindcă n'are nevoie de ei. De altmintrelea specialiştii înşişi recurg la acest vocabular numai în exerciţiul profesiunii, fie ei înde ei, fie în relaţii cu lumea din afară, care apelează la serviciile lor. In această ultimă ipoteză sunt siliţi să se folosească de termenii tehnici, după posibilităţi, şi oamenii străini de specialitate, pentru ca înţelegerea să fie cu putinţă. Marea majoritate a cuvintelor de acest fel sunt împrumuturi mai mult ori mai puţin recente, aşa dar neologisme, asemănătoare cu cele discutate în capitolul precedent. Pentru acest motiv nu mă voiu opri aici asupra lor, mai ales că acolo am dat şi o listă de termeni tehnici propriu zişi, împrumutaţi din limbile de civilizaţie ale Apusului.

Limbaje speciale au apoi unele categorii sociale ale căror condiţii de viaţă le fac să trăiască în afara sau în marginea societăţii.

Este vorba de r ă u f ă c ă t o r i, c e r ş e t o r i, s o l d a ţ i ş i e l e v i. Primele două grupuri se izolează de restul oamenilor, din cauza mijloacelor pe care le utilizează spre a-şi câştiga existenţa, pe când celelalte, datorită faptului că-şi petrec o parte din timp în medii anumite, separaţi de lumea exterioară, cu care au totuşi relaţii destul de strânse, deşi intermitente. Şi unele şi altele îşi creiază. prin forţa împrejurărilor, un vocabular deosebit de al limbii comune, produs firesc al psihologiei speciale pe care o capătă şi o dezvoltă în ambianţa unde-şi duc, în total sau în parte, viaţa. Spre deosebire de tehnicieni, a căror terminologie izvorăşte din necesităţi strict intelectuale, vocabularul grupurilor sociale aici în discuţie este emanaţia unor stări sufleteşti dominate de a f e c t ş i f a n t a z i e. De aceea caracteristica lui esenţială o constitue o mare forţă expresivă: admiraţia, revolta, ironia, tendinţa dezinteresată către glumă şi jocuri de cuvinte, nevoia de a concretiza şi plasticiza ideile abstracte, toate acestea îşi găsesc expresia într'o serie de creaţii lexicale, foarte asemănătoare cu producţiile lingvistice ale poeţilor.

Aceste limbaje speciale lingviştii francezi (şi, după ei, cei români) le numesc a r g o t-u r i. Ele se deosebesc de limba comună numai prin vocabular, care nu-i nici el în întregime altul decât al acesteia. Termenii argotici se împrospătează necontenit şi mult mai repede decât cuvintele obişnuite. Fiind produsul unor stări sufleteşti afective, existenţa lor are, în mod fatal, o durată scurtă. Forţa lor expresivă nu se poate menţinea mult timp, din cauza desei întrebuinţări. Când nu mai satisfac pe deplin necesităţile subiectelor vorbitoare, sunt înlocuiţi prin alţii, care, cu trecerea vremii, au aceeaşi soartă. Interesant pentru discuţia noastră este că numeroase cuvinte argotice intră în limba comună, de obiceiu după ce au fost părăsite de argotizanţi. Deseori sunt însă acceptaţi de lumea cealaltă chiar în plină prosperitate lingvistică. Intermediarul este totdeauna vorbirea mai mult ori mai puţin periferică, ai cărei reprezentanţi se apropie, subt raportul psihologic, de argot (cu deosebire de acela al răufăcătorilor[1], care este argot-ul prin excelenţă, mai bogat şi mai variat decât toate celelalte).

Multă vreme s'a crezut că vorbirile speciale aici în discuţie

[1] Cel şcolăresc (şi studenţesc) se răspândeşte prin creatorii lui, care trăiesc, cea mai mare parte din timp, în contact direct cu familiile lor şi cu societatea propriu zisă.

(mai cu seamă a răufăcătorilor) sunt produsul voinţei, în sensul că făuritorii lor le-au creat cu scopul de a nu fi înţeleşi de lumea cealaltă, atunci când împrejurările le cereau să se izoleze şi din punct de vedere lingvistic. Această părere, care se mai întâlneşte şi astăzi, chiar în unele lucrări de specialitate, s'a dovedit greşită. Un argument, foarte puternic, îl constitue faptul că argot-ul a continuat şi continuă să existe, să se dezvolte şi să evolueze conform legilor lui proprii şi după ce a încetat de a mai fi un limbaj inaccesibil celor 'neiniţiaţi'. Căci pretutindeni, şi încă dela început, poliţiştii şi l-au însuşit, măcar în parte, pentru a-şi uşura lupta contra răufăcătorilor. Numeroase glosare, câteodată şi studii despre argot-ul răufăcătorilor, provin tocmai dela reprezentanţii forţei publice, al căror contact oarecum permanent cu delincvenţii de toate soiurile îi pun în situaţia de a cunoaşte viaţa acestora şi, odată cu ea, vorbirea lor specială.

Vocabularul argotic este alcătuit din elemente foarte variate. Inainte de toate, el conţine multe cuvinte aparţinând limbii comune, lucru firesc, întru cât argotizanţii au vrând nevrând legături de fiecare clipă cu membrii obişnuiţi ai comunităţii lingvistice. Urmează apoi contribuţia graiurilor regionale: originea locală a răufăcătorilor, precum şi extinderea câmpului de „operaţie" în cele mai depărtate colţuri de ţară le furnisează o serie de expresii dialectale cu atât mai bine venite, cu cât noutatea şi redusa lor frecvenţă le păstrează, într'o largă măsură, forţa expresivă, aşa de necesară argot-ului. Numeroase sunt de asemenea împrumuturile din limbi străine. Prezenţa lor se explică tot sociologic: pungaşii nu-şi limitează activitatea la graniţele statului căruia aparţin, ci le depăşesc, adesea şi din motive... strategice (ca să scape de urmărirea autorităţilor). Astfel ei vin în contact cu confraţii lor străini, ceea ce duce la împestriţarea vorbirii argotice cu elemente lexicale eteroglose. Expresivitatea acestora este şi mai mare decât a termenilor dialectali, din cauza noutăţii lor absolute şi a unei circulaţii aproape inexistente pentru moment. O categorie specială de împrumuturi o formează cuvintele ţigăneşti, iarăşi foarte numeroase. Şi se înţelege de ce. Datorită vieţii lor în afara societăţii, Ţiganii nu diferă, sociologic şi psihologic vorbind, de răufăcători şi de cerşetori, cu care seamănă bine pe de o parte prin „nomadism", pe de alta prin nevoia şi... plăcerea de a-şi câştiga existenţa furând. Fapt este că un important contingent de pungaşi se recru-

tează nu numai la noi, ci şi în celelalte ţări europene, din mijlocul acestei pitoreşti şi interesante populaţii. Aşa se explică existenţa unui mare număr de cuvinte ţigăneşti în toate argot-urile continentului nostru şi, amănunt extrem de interesant, apariţia aceloraşi cuvinte (destul de numeroase) la argotizanţii de pretutindeni.

Intreg acest material lexical, de origine atât de diversă, este supus unei profunde şi neîntrerupte prefaceri, graţie intervenţiei afectului şi fantaziei, care, la subiecte vorbitoare dispuse să se manifeste în deplină libertate, cum sunt argotizanţii, se produce mai des şi mai intens decât la oamenii obişnuiţi, pe care convenienţele sociale îi silesc să-şi stăpânească, într'o anumită măsură, emoţiile, prin urmare şi expresia lingvistică a acestora. Deosebirea dintre un termen argotic şi acelaşi termen existent în limba comună este de natură semantică: diferă înţelesul, dar nu înţelesul pe care-l putem numi intelectual sau obiectiv, ci anumite nuanţe de ordin afectiv, menite să satisfacă, în momentul respectiv, nevoia de expresivitate a argotizantului şi astfel să transforme termenul într'un cuvânt cu adevărat nou. Procesul psihologic se apropie, în esenţă, de al poetului, care, deşi utilizează vocabularul limbii comune, izbuteşte să-i dea o semnificaţie specială, o valoare necunoscută, adesea chiar nebănuită de oamenii obişnuiţi. Asemănarea argot-ului cu limbajul poetic stă în caracterul metaforic al celor mai multe dintre expresiile amândorora: şi într'un caz şi în celălalt avem a face cu produse ale unor stări sufleteşti dominate de afect şi fantazie.

Am afirmat ceva mai sus că termenii argotici se uzează repede, dar nu atât din cauza unei prea dese întrebuinţări, cât mai ales pentrucă subiectele vorbitoare simt, cu o intensitate extraordinară, nevoia unor cuvinte 'tari', expresive, pline de sevă şi de culoare. De aici marele număr de sinonime la noţiunile curente în viaţa răufăcătorilor, de pildă 'cap', 'agent de poliţie', 'prost', 'a fura', 'a fugi'[1]. Mijlocul obişnuit de a varia expresia este aşa zisa derivaţie sinonimică: înlocuirea unui termen printr'un echivalent al lui. Echivalenţa se reduce, de obiceiu, la foarte puţin lucru. Astfel, dacă unui cap mare şi, mai cu seamă, prost i s'a spus (din necaz sau din dispreţ) *bostan*, n'a fost greu

[1] Şi limba comună este bogată în denumiri pentru o bună parte din aceste noţiuni, şi din aceeaşi cauză: emoţia (în sens larg) a celui ce vorbeşte despre ele.

să se ajungă la denumiri mai mult ori mai puțin asemănătoare, precum *tigvă, tărtăcuță* sau chiar *castravete*. Tot așa în franțuzește, unde găsim nume de fructe ca *cerise, citron, poire*, etc. Pentru identificarea acestor noțiuni, atât de deosebite unele de altele, este destul ca ele să prezinte un singur element comun, care să i se pară subiectului vorbitor esențial în momentul și în situația dată. Să se compare și *a o rade, a o șterge, a o șparli* pentru 'a fugi', etc., al căror punct de plecare trebue să fie *a spăla putina*.

Limba română actuală a primit și continuă să primească numeroși termeni argotici, potrivit atmosferei pe care am descris-o în partea introductivă a „Lexicului". Publiciștii și scriitorii de tot felul nu se sfiesc, așa zicând, să-și învioreze și coloreze stilul cu expresii socotite până nu de mult (în parte chiar astăzi) ca nevrednice de a figura în scrisul unui om care se respectă. Inceputul l-a făcut și aici marele înnoitor al limbii noastre literare: Tudor Arghezi, cu *Poarta neagră* și *Flori de mucigai*[1]. Exemplul lui a fost urmat de mulțimea celor care l-au imitat și în ce privește temele, maniera, etc., toți oameni, de obiceiu, tineri, așa dar dispuși să recurgă, chiar fără imbold din afară, la expresii 'tari' și, în același timp, cunoscători, prin experiență personală directă, ai argot-ului și ai vorbirii periferice, care este oarecum anexa acestuia.

O prezentare, fie și superficială, a lexicului argotic românesc nu este posibilă în acest loc. De aceea mă limitez să notez, absolut la întâmplare, expresiile pe care le-am întâlnit la unii reprezentanți ai scrisului nostru actual sau le-am auzit în vorbirea zilnică din momentul, destul de tardiv, când m'am hotărît să alcătuesc cartea de față[2]. Multe din ele aparțin deopotrivă limbajului periferic și, adesea, celui familiar.

[1] Limba lui Arghezi a fost cercetată, din punctul de vedere al creațiilor lexicale, într'o comunicare făcută de V. ANTONESCU la Societatea română de lingvistică (v. BL IX, partea privitoare la ședințele Societății, pag. 14 urm.).

[2] Pentru cine ar vrea să urmărească mai de aproape problema argotului dau lista studiilor respective: P. CIUREANU, *Note de argot*, BPh II, 203 urm.; IORGU IORDAN, *Complectări și observații...*, ibid., 208 urm.; VAL. GR. CHELARU, *Din limbajul mahalalelor*, ibid., IV, 102 urm.; C. ARMEANU, *Argot ieșean*, ibid., 131 urm.; GH. AGAVRILOAEI, *Din argot-ul școlarilor*, ibid., 137 urm.; IORGU IORDAN, *Note și observații...*, ibid., 150 urm.; LEO SPITZER, *Additions aux remarques sur l'argot roumain*, ibid., V, 183 urm.; C. ARMEANU, *Argot ieșean* II, ibid., 185 urm.; D. FLOREA-RARIȘTE, *Din limbajul școlarilor*, ibid., 194 urm.; G.-M. DRAGOȘ, *Argot basarabean*, ibid., 237 urm.; Idem,

albastru '(semn) rău, defavorabil; primejdie', cu derivatul *a se (în)albăstri;* cf. frc. *peur bleue* 'frică grozavă', *j'en suis bleu* 'sunt foarte mirat';

albi(șori) 'bani': ar putea fi traducerea țig. *parné*, plur. lui *parnő* 'alb' (v. M. L. Wagner, *Vox romanica* I, 301); cf. arg. ital. *berne*, țig. span. *parné* idem, arg. frc. *blanc* idem (E. Chautard, *La vie étrange de l'argot*, Paris 1931, 408);

alivanta: alivanta în tren (Ci 6);

aranja 'a face cuiva un rău (din răzbunare)'; la fel frc. *arranger* (Chautard 225);

arde: foarte des, cu sensuri numeroase și variate (cf., de pildă, *arse un șpriț* Gl, 30 Iunie 1940, 1);

banc 'glumă, spirit, anecdotă' (VR, Aug. 1939, 25) [1];

barbut 'joc cu zarurile', *barbugiu* și *barbutar* 'jucătorul cu zarurile' (ultimul, JL, 5 Martie 1939, 3, 4);

bărbieri (refl.) 'a se lăuda, a minți, a spune verzi și uscate' (VR, Aug. 1938, 29), de unde *a-și pune barbă* idem; cf. frc. *faire la barbe a quelqu'un* 'gagner le prix sur quelqu'un, le braver, le mépriser', ital. *fare la barba ad uno* 'superare alcuno, vincerlo';

belfer: termen disprețuitor pentru 'profesor' (cf. Ioachim Botez, *Insemnările unui belfer)* [2];

blanc în *a fi blanc* 'a nu avea niciun ban, a fi tinichea': după frc. *être à blanc* idem (?);

blat: colegul meu știam că vine „blat"..., asta însemnează în limbajul nostru că voiajează fără bilet de tren (AL, 28 Aug. 1938, 2, 2);

blindat 'păduche';

bombă 'locuință ascunsă, bordeiu, etc.; știre senzațională', cu derivatul *bombagiu*, care, pe lângă sensurile corespunzătoare temei, are și pe acela de 'chefliu, bețivan' (pentru acesta, să se compare frc. *faire la bombe* 'a chefui, a petrece'; cf. și span. *estar en*

Note de argot românesc, ibid., IX, 87 urm.; A. GRAUR, *Les mots tsiganes en roumain*, BL II, 108 urm.; AL. VASILIU, *Din argoul nostru*, GS VII, 95 urm., 309 urm.; ȘT. PAȘCA, *Din argot-ul românesc*, DR VII, 163 urm.; IORGU IORDAN, *Stilistica limbii române*, București 1944, pag. 365 urm. O orientare generală asupra argot-urilor cititorul poate găsi în Intr 410 urm.

[1] Gl are o rubrică specială intitulată *Bancuri*.

[2] A intrat și în terminologia pedagogică (BPed 179, citat din S. Mehedinți).

bomba 'être ivre', notat de M. de Toro, *L'évolution de la langue espagnole en Argentine*, Paris f. a., 60) [1];

brazilian 'intermediar, codoş, pezevenghiu'. Cf. Chautard 209: „Les „polacks" (Polonais) vendent leurs filles, toutes jeunes, aux rabatteurs, qui les dirigent vers Buenos-Ayres";

bufet 'stomac' *(atinge-l la bufet*, etc.); să se compare frc. *buffet* 'derrière, fesses';

burtă: pare a fi sinonim cu *bombă* 'ştire senzaţională' (graţie... rotunjimii ambelor obiecte);

căra (refl.) 'a se duce, a pleca, a fugi': foarte răspândit în vorbirea familiară (copiii îl întrebuinţează regulat);

cărămidă: a căzut (a venit) cărămida 's'a produs un eveniment fatal' (curent, pe vremuri, în limbajul politic, despre căderea guvernelor). Cf. Chautard 563: *„Tuile,* accident qui arrive aux prévenus ou condamnés quand ceux-ci tombent sous le coup d'un nouveau procès ou d'une reconnaissance d'identité; comme ce qui tombe d'un toit sur la tête d'un passant";

centă 'o sută de lei' (VR, Aug. 1938, 39; Gl, 7 Iulie 1940, 3. 4) şi *centenar* idem (VR, Aug. 1939, 25);

cloncan 'poliţist' (DO 378); 'personaj mare, important' (sinonim cu *grangur);*

concedia 'a pune în libertate un arestat' (AL, 13 Oct. 1935, 6);

copoiu 'poliţist'; acelaşi sens are *curcan,* dela care există derivatul *curcănărie* 'poliţie';

curăţi 'a câştiga cuiva toţi banii la un joc de noroc; a fura; a omorî'; cf. frc. *nettoyer,* cu aceleaşi nuanţe semantice;

duce: a duce cu vorba, cu preşul (AL, 19 Martie 1939, 8, 1), *cu zăhărelul* 'a minţi, a înşela'; şi *a duce* singur are acest sens;

fason: Cum a auzit Anny că e din America de Sud, s'a şi pus „în fason" (asta era expresia din argoul nostru, al banditilor automobilişti) (AL, 9 Apr. 1939, 9, 2);

finanţe 'bani' *(stau prost cu finanţele),* sinonim cu *fonduri (a fi în fonduri* 'a avea parale'); cf. frc. *avoir quelque finance* (Chautard 417) [2];

---

[1] Echivalentul „distins" al lui *bombă* 'locuinţă ascunsă' este *botte* (Răd I. 195). Există şi dimin. *bombiţă.* Despre alte sensuri (de fapt, nuanţe semantice) ale lui *bombă,* v. Azi, 10 Dec. 1939, 5.

[2] Pentru prima formulă *(a sta prost cu finanţele)* să se compare frc. fam. *être court de finance, être mal dans ses finances* idem.

fitila: afacere fitilată de N. 'afacere căreia N. i-a pus fitil' (ca să meargă mai repede?);

fraier: e aşa de frecvent, încât aproape şi-a pierdut caracteıul de termen propriu zis argotic; de aceea, probabil, are nevoie de... întăritoare: *fraier cu cioc, fraier cu barbă*[1]. Se aude şi femin. *fraieră;*

frige (refl.) 'a o păţi (a pierde bani la joc, a ieşi prost dintr'o afacere, etc.)': se bucură de o foarte largă circulaţie în toate clasele sociale; cf. frc. *se faire rôtir* 'perdre tout au jeu', *être cuit* 'être arrêté, bien malade, perdu', *être frit* 'être arrêté, être près de mourir' (Chautard 444, 512, 518);

grand, numai la plural: *„granzi" de Bărăgan* (LR, 8 Maiu 1938, despre ziariştii îmbogăţiţi): aluzie, prin simbolism fonetic, la *briganzi?;* cf. şi *di granda,* foarte frecvent până nu de mult (o revistă teatrală a fost întitulată astfel);

iepure 'student care este lăsat să mănânce la cantină fără a plăti' (la Iaşi), cu derivatul *iepuroiu* 'elev de liceu' *(Transilvania* LXXIII, 211);

înţepeni 'a muri': cf. frc. *raidir* idem (Chautard 427). Sinonime: *a mierli* (de obiceiu subt aspectul *a o mierlì),* extrem de răspândit, şi *a pupa rece (te pupă mă-ta rece);* pentru ultimul, să se compare frc. *refroidir* 'tuer' (Chautard 599);

juca (transitiv) 'a înşela': după frc. *jouer quelqu'un* 'tromper'? (Chautard 278);

lucra 'a fura'; cf. frc. *travailler* idem *(Le français moderne* VI, 152-3). Sinonim „distins": *a opera;*

mahăr 'personaj important, puternic' (Văc II, 158; Foc 426)[2];

moară 'ceas': *moară roşie* 'ceas de aur', *moară albă* 'ceas de argint' (AL, 28 Aug. 1938, 2, 2); mai cunoscut este sinonimul *ceapă;*

muzică (şi *muzicuţă)* 'gură; zgomot'; cf. frc. *faire de la musique* şi *faire de l'harmonie* 'faire du tapage' (Chautard 320, 321);

---

[1] Cf. *a-şi pune barbă,* notat mai sus, s. v. *bărbieri.*

[2] Din germ. *Macher,* introdus, foarte probabil, prin Evrei (sau în legătură cu dânşii). Cf. şi *şahăr-mahăr* 'afacere urîtă, murdară', în formula, tot mai rar întrebuinţată, *a face şahăr-mahăr.* Relativ vechiu, căci deja în 1884 D. R. Rosetti publica o scriere cu titlul *Şahăr-mahăr.*

număru' unu 'foarte bun, excelent', mai expresiv *număru' ainţ* (cf. şi frc. *numéro un,* Chautard 480); *număru' cinci,* care înseamnează, de fapt, 'mâna, cu cele cinci degete' (ca instrument de... operaţie), apare în *a face număru' cinci* 'a fura' [1];

ochelari 'ochi'; cf. frc. *lentilles* 'yeux' (Chautard 492);

otravă 'femeie fatală; prostituată, etc.', cu derivatul *a otrăvi,* dela care se întrebuinţează formele *otrăvitoare* şi *otrăvită,* ambele având sens activ ('femeie care otrăveşte pe bărbaţi cu farmecul sau farmecele ei') [2];

paf în *a face paf pe cineva* 'a-l ului, a-l da gata, a-l învinge' şi *a rămânea paf* 'a rămânea uimit, cu gura căscată'; cf. frc. *paf(e)* 'ivre', *empaffer* '(être) assez ivre pour tomber à terre et faire *paf*' (Chautard 388);

parte 'trăsătură caracteristică, particularitate', totdeauna la plural: *N. are părţile lui;*

păsărică în *a avea păsărică* 'a fi nebun' (BP, nr. 482, 93) [3], născut, prin derivaţie sinonimică, din mai vechiul şi mai cunoscutul *a avea sticleţi* (cf. şi *a avea gărgăuni);*

păsărică în *a avea păsărică* 'a fi nebun' (BP, nr. 482, 93) [3], romanice 'colegiu';

pifan 'infanterist' *(noi, cei doi „pifani", ne lustruim bocancii,* AL, 21 Aug. 1938, 5, 1);

pilă (e vorba de pila electrică?): *a pune pile* 'a stărui pentru ca o afacere să meargă, a-i da brânci, a o accelera';

politic 'delincvent politic' (AL, 13 Oct. 1936, 6): pare a fi un termen internaţional;

pupăză 'cocotă, prostituată; femeie de moravuri uşoare, neserioasă'; sinonim (cu primul sens): *maimuţă;*

răcoare 'arest, închisoare' în *a pune* sau *a sta la răcoare;* cf. *a pune la revineală,* întrebuinţat deja de Creangă; sinonime: *hârdău (hârdăul lui Petrache,* la Caragiale) şi *pârnae;*

rău, opus lui *bine,* ca adjectiv pe lângă *bărbat* şi *femeie: nu sunt rău,* adică 'sunt bine, frumoasă, etc.', spune o eroină din *Iluzia fericirii* (= Şcoala cocotelor) [4];

---

[1] La Tecuciu, despre un obiect furat se spune că costă (sau ai dat pe el) *cinci degete şi-o fugă bună.*

[2] Să nu uităm că *farmec* înseamnează, la origine, 'otravă'.

[3] Formula aceasta este întovărăşită de un gest cu mâna fluturată pe la tâmplă.

[4] Cf. şi mai sus („Stilistica"), pag. 278.

sondă 'țap de bere în formă conică' (auzit la Buzău);

stampilă 'tatuaj' (obiceiu răspândit la delincvenți, apoi la marinari, etc.);

tâmpi (transitiv) 'a uimi' (VR, Febr. 1939, 55);

țață 'intermediară' (corespunde masc. *nene*): a început a fi înlocuit prin „distinsul“ [1] *tanti*, cu care-i sinonim ca însoțitor al unui nume feminin (Gl, 14 Iulie 1940, 1);

țărăncuță '(bancnotă de) 500 lei' [2] (Gl, 18 Aug. 1940, 4, 2);

țuț în expresia *a lăsa țuț pe cineva* 'a-l părăsi, a-l lăsa cu buzele umflate' (vorbește o cocotă de periferie în *Iluzia fericirii* citată mai sus);

umfla (transitiv) 'a pune mâna pe cineva': *umflă-l! dă-l tava!* [3], *dă-l cățeaua!, arde-l!, pe el, mă!, freacă-i ridichea!* (CL, 28 Apr. 1934, 4, 4) [4]; *a se umfla* (adesea cu adaosul *în pene*) 'a fi încrezut, fudul, mândru' și compusul, cu sens contrar, *a se dezumfla;* cf. fra. *se gonfler* 'se vanter' (Chautard 311);

vira! 'fuga!' (?): *peste gard... strada... taxi... vira* (AL, 13 Oct. 1935, 6) [5];

viteză în formula *a face (cuiva) viteză* 'a-l lua repede (la treabă); a-l bate' [6]; cf. *a lua la repezeală;*

zot: a face zot 'a distruge, a da gata' (auzit la Buzău).

Un loc aparte ocupă argot-ul sporturilor, căruia i se potrivește mai bine denumirea de limbaj special, adică tehnic, întru cât termenii lui seamănă, în ce privește natura lor lingvistică, cu aceia ai oricărei profesiuni: nu sunt produsul afectului, nici al fantaziei, ci al inteligenței pure și, în consecință, n'au nimic metaforic în ei. Excepție fac unele expresii, care provin dela spectatori, nu dela sportivii propriu ziși, precum *arde-l la plex*, *atinge-l la bufet, dă-i la zotcă,* etc., și aparțin argot-ului în general.

Terminologia sporturilor e, în marea ei majoritate, de origine engleză, conform principiului, amintit în capitolul precedent,

---

[1] Care, din capul locului, trebue să fi fost ironic.

[2] Pe vremea când circula cunoscuta bancnotă, de dimensiuni mari, cu o țărancă pe ea ca emblemă.

[3] Pus în legătură, de sigur, prin etimologie populară, cu a *tăvăli* (cf. *a da tăval* 'a da de-a rostogolul').

[4] Intregul citat conține expresii mai mult ori mai puțin argotice, sinonime, aproximativ, unele cu altele.

[5] Pare a fi un derivat dela vb. *vira* 'a face o curbă (cu automobilul), a coti'; cf. și *viraj* 'cotitură, (ambele din franțuzește).

[6] Din limbajul automobiliștilor?

că odată cu 'lucrurile' (= 'noțiunile') se împrumută și 'cuvintele': mai toate sporturile au venit din Anglia, prin urmare și termenii respectivi trebuiau să vie tot de acolo. La noi, chiar când ei își păstrează pronunțarea și grafia originară, nu poate fi vorba decât în mod cu totul excepțional de împrumuturi directe. Aproape totdeauna ne-a servit drept intermediar limba franceză [1], care, grație unei anumite afinități, conservă și mai bine, dacă-i posibil, aspectul lor anglo-saxon [2].

Materialul strâns de mine în acest domeniu este extrem de sărac. Dacă-l reproduc totuși, o fac numai din obligația pur formală de a atinge toate fețele problemei. Renunț la orice explicații, între altele, pentrucă nu le-aș putea da în toate cazurile [3].

abandon și *abandona;*

amator, cu derivatul *amatorism;*

as (un as al tenisului, al aviației, etc.) [4];

box, boxa și boxe(u)r;

campion (intrat și în limba comună);

categorie (categoria cocoș, categoria muscă, categoria pană);

centra și *centrare* (la boot-ball) [5];

contra, verb *(X., fără a eschiva sau a contra, se mulțumea să încaseze...);*

directă (directele și uppercuturile plouau pe capul lui, GI. 30 Iunie 1940, 3, 3-4);

dispune (X. dispune de Y. 'îl învinge');

disputa (s'a disputat matchul vedetă);

dribla și *dribling* (la foot-ball);

eschivă (știința eschivelor și jocul tehnic), cu vb. *eschiva;*

finală și *finalistă;*

formă: a fi în formă (utilizat adesea și în limba comună);

foot-ball (cu derivatul *boot-ballist);*

goal (patru goaluri, din care unul a fost penalty, AL, 1 Dec. 1935, 8, 7);

[1] Ca în cazul neologismelor greco-latine, de pildă, pe care le-am luat, de obiceiu, tot din franțuzește.

[2] Cf. A. Grubb, *French Sports Neologisms*, Philadelphia 1937 (rec. A. Dauzat, *Le français moderne* VII, 84 urm).

[3] S'ar impune alcătuirea de către oamenii inițiați (avem o organizație oficială „Sportul românesc") a unui dicționar sportiv. Și celelalte limbaje speciale, chiar dacă sunt ceva mai accesibile, cer să fie prezentate subt forma unor vocabulare terminologice.

[4] Apare, câteodată, și în vorbirea curentă.

[5] Răspândirea mare, în scrisul actual, a lui *centra* (cu sensul de 'a concentra') se datorește, poate, limbajului sportiv.

groggy (se ridică groggy, reluând lupta: la box);

half-time (în primul half-time, AL, 10 Nov. 1935, 8, 6-7);

handicapa (răspândit şi la nesportivi: *în acelaşi timp* [consolidarea burgheziei] *era handicapată,* CL, 9 Iunie 1934, 8, 1; *handicapat de banalitatea sa, regretă în ascuns acest prieten,* EL 420) şi subst. *handicap,* mai puţin frecvent;

hockey şi *hockist (un hockist a fost rănit,* CL, 8 Febr. 1936, 8, 4);

knockout şi *knockouta;*

marca (G., care marchează peste I., AL, 1 Dec. 1935, 8, 7) [1];

martela (martelând figura adversarului);

mascaj (mascajul adversarului direct, AL, 10 Nov. 1935, 8, 6-7) [2];

match (şi în vorbirea curentă, cu sensul de 'întrecere');

penalty (v. mai sus, s. v. *goal);*

performanţă (performanţele sunt adevărate campionate, CL, 26 Maiu 1934, 7, 2) [3];

plonjon (deraieri, plonjoane..., VR, Iul-.Aug. 1935, 97);

portar (rolul cel mai important la foot-ball);

punch („adică lovitură tare");

pugilist (sinonim cu *boxeur);*

repriză (şi în vorbirea comună);

ring (termen de box);

rugby (un fel de foot-ball);

scor (au învins la scorul 4-3, AL, 8 Sept. 1935, 8, 7);

selecţiona şi *selecţionar;*

shoot şi *shootare (shootări,* AL, 10 Nov. 1935, 8, 6-7);

short (pe faleză, singur, fără shorturi, CL, 24 Aug. 1935, 3, 7);

steeple-chase 'cursă (de cai) cu obstacole';

stopa (N. stopează, AL, 10 Nov. 19355, 8, 6-7) [4];

suporter (susţinute de suporteri antrenaţi, AL, 8 Sept. 1935, 8, 7);

swing (îi repezi un swing în bărbie, GL, 23 Iunie 1940, 3, 2);

---

[1] Luat din vorbirea comună.

[2] Derivat dela *masca,* întrebuinţat curent de toată lumea.

[3] Intrat şi în limba literară cea mai aleasă.

[4] Foarte frecvent (la fel cu subst. *stop)* şi în limbajul familiar al oamenilor culţi.

tenis (cu terminologia aferentă: *play, ready, ius, again, set, single,* etc.);

uppercut (v. mai sus, s. v. *directă).*

Am afirmat la începutul prezentului capitol că argot-ul, în sensul cel mai larg, de 'limbaj special' adică, şi-a făcut drum, prin scriitori, şi în limba comună. Iată o serie de termeni argotici găsiţi în câteva opere literare contimporane.

T. Arghezi, *Poarta neagră: barbut* (37) *a mişca din urechi* (38-39) *vieţaş* (253) *caramangiu* (316) *scorţar* (329) *fraier* (332) *gutuie* (338) *caiafă* (351) *gherlă* (352) *caţaveică* (361);

Ioachim Botez, *Insemnările unui belfer* I: *golăneţ* (12) *copăier* (16) *purăţ* (19) *galerie* (24) *pontagiu* (25) *fraier* (25) *mâncătorie* (36) *gamoaie* (66) *apropont* (66) *ţaţă* (74) *fofârlica* (83) *a lua în bălălău* (102) *a câştiga la belciuge* (102) *căcănar* (164) *huidumă* (164) *vistier de noapte* (165) *mierli* (166) *babaroase* (172) *barbut* (172) *crăpelniţă* (215) *cearşaf* (233);

M. Gesticone, *Războiul micului Tristan: partanţi* (14) [1] *driveri* (16) *nasulie* (333) *fleţ* (334) *daiboj* (334) *puştan* (355) *knockouta* (373) *tocilar* (403) *bărbier* (409) *a vinde piroane* (409);

G. Banea, *Zile de lazaret: soileală* (20) *haleală* (20) *turturele* (20) *păsărică* (31) *guleai* (106) *bombagiu* (109) *a tăia* (141) *boboc* (184) *macaronar* (208) *pisicar* (209) *a pune la baston* (252) *aţist* (255) *vilegiatură* (255) *pardesiu de scânduri* (256) *cârlig la gropi* (265) *a face rău* (272) [2] *aţometru* (282) *mandea* (282) *denghi* (282) *bunghi*, vb. (283) *fraier* (283) *biştari* (285) *burjuiu* (288) *unsvais* (292) *(casă cu) fete* (293);

Paul I. Daniel, *Republica Barbă-Rasă: colivar* (10) *mierli* (19) *grangur* (31) *ne duce* (63) *fraier* (67) *mandea* (74) *ochelari* (89) *fârţângău* (107) *cearşaf* (108) *achiu* (109) *guşter* (121) *a la şme* (121) [3] *au pornit-o 'n vâjâială* (122) *şut* (134);

M. Sadoveanu, VR, Maiu 1939, 9: *areta aporta dubleu* [4];

Cezar Petrescu, *Carmen saeculare*, pag. 289: „Acolo îndată s'au veselit Bucovinenii de lista întocmită după năzdrăvanele denumiri scornite de Nae Orăşanu, Nichipercea, înaintaşul şi părin-

[1] In terminologia curselor de cai.

[2] Cf. şi *a face urît*, sinonim.

[3] Ar putea fi o prescutare (voită!) din *a la şmecherul*, ceea ce, ca înţeles, merge foarte bine. Formula cu *a la...*, (după modelul lui *à la française)* sunt multe în vorbirea argotică şi periferică: *a la fonfé, a la f... u-i mă-sa*, etc.

[4] Termeni vânătoreşti.

tele sufletesc al lui Caragiale. Ţuica se numea *o idee;* cârnaţii mai modeşti la făptură *mititei;* cei mai arătoşi *patricieni;* ocaua de vin cu borviz la ghiaţă *o baterie;* ardeiul roş *o torpilă;* sticluţa de vin *o pricină;* tacâmul *un regulament;* turceasca *un taifas;* socoteala *protocolul...*" [1];

M. Gesticone, VR, Aug. 1938, 37 urm.[2]: *descuia* [3] *caceal-ma* [4] *avant(ul meu) deschident cartolină pasparol centă sec coeur* (= *cupă) royală* (= *regală* = *chintă regală) caró chibiţ* [5] *relansa în venă* [6] *buşbé* (= frc. *bouche bée)* [6] *topi* (refl.) [6] *subţine* [7] *club-man* [8] *plusa ful caré intra întoarce crupier* [8] *pas pot cupă miar* [9] *cacealmist* [10].

CAP. III: VORBIREA CURENTĂ.

Subt acest titlu, cam vag, înregistrez un număr de cuvinte care nu sunt nici argotice, nici neologisme, ci provin din tot felul de izvoare strict interne şi, în consecinţă, aparţin, într'o măsură mult mai mare decât cele deja discutate, limbii comune. In intenţia mea, ele au menirea să ilustreze afirmaţia că, datorită atmosferei create de războiul pentru reîntregire, deosebirile dela o provincie la alta s'au redus simţitor şi din punct de vedere lingvistic. Numeroase cuvinte regionale au devenit comun româneşti sau, cel puţin, s'au înnobilat prin intrarea lor în limba literară. Acest fapt merge paralel cu introducerea nelimitată a neologismelor şi cu acceptarea fără rezerve a expresiilor argotice: toate sunt urmarea ace-

[1] Deşi, în parte, produse strict individuale şi oarecum livreşti, aceste expresii seamănă, în multe privinţe, cu cele propriu zis argotice.

[2] Din limbajul jocurilor de cărţi.

[3] Pentru obişnuitul *a deschide* (derivaţie sinonimică).

[4] Foarte răspândit în vorbirea curentă, cu sensul de 'înşelăciune, şmecherie'.

[5] Intrebuinţat şi la jocul de table, la şah, etc.

[6] Nu sunt specifici pentru limbajul cartoforilor. *Buşbe* reprezintă traducerea (cu scopuri glumeţe) a rom. *(a lăsa) cu gura căscată.*

[7] Imitaţie voită, cu intenţii comice, a pronunţării periferice (pentru *a susţine).*

[8] Termeni generali la jocurile de noroc (organizate).

[9] Frecvent şi în limbajul familiar (la fel cu *sutar*).

[10] Printre expresiile des întrebuinţate la jocul de cărţi este şi *pe nevăzute* (jucătorul relansează sau plăteşte relansul altuia fără să mai vadă ce carte are în mână, după ce a „schimbat"); obişnuit (şi cu intenţii glumeţe) se spune *pe ne ve,* ca şi cum substantivul ar fi scris numai cu iniţialele prefixului şi temei *(n. v.*), aşa cum l-am găsit într'un număr (din 1943) al revistei *Vremea.*

leiaşi libertăţi excesive, aşa de caracteristică pentru psihologia generaţiilor formate în epoca războiului şi după aceea. Ele însemnează depăşirea graniţelor dintre limbi, limbaje şi dialecte. Subiectele vorbitoare îşi caută materialul expresiv oriunde îl pot găsi, nelăsându-se influenţate de prejudecăţi naţionale şi sociale. Aşa se explică bogăţia şi variaţia neobişnuit de mari ale lexicului românesc actual.

Ca pretutindeni de-a-lungul discuţiilor noastre, m'am lăsat şi în acest capitol condus, în largă măsură, de considerente practice, adică pedagogice, şi anume: am înregistrat multe cuvinte din vorbirea curentă (intrate, bine înţeles, şi în limba scrisă), numai pentrucă prezintă unele particularităţi pe care avem dreptul să le socotim drept abateri dela uzul consacrat. Cauzele sunt cele invocate mereu până aici, oridecâteori ne-am găsit în faţa unor astfel de abateri: graba, neglijenţa, ignoranţa şi dorinţa de a inova cu tot dinadinsul, indiferent dacă împrejurările sunt ori nu favorabile inovaţiei. Evident că scriitorii mari, dotaţi cu un simţ deosebit pentru limba maternă, izbutesc, în general, totdeauna să creeze ori să re-creeze sensuri sau nuanţe semantice necunoscute până la dânşii. Şi tot atât de evident este că, în cazul lor, nu poate fi vorba de grabă, ignoranţă sau neglijenţă decât în mod cu totul excepţional.

Inainte de a trece la înşirarea şi descrierea materialului, ţin să arăt că o separaţie strictă a cuvintelor din aşa zisa vorbire curentă de cele care aparţin argot-urilor (câteodată chiar şi de neologisme) nu-i posibilă. In capitolul precedent am constatat că numeroşi termeni argotici sunt, în aceeaşi vreme, şi periferici, populari sau familiari, aşa dar elemente constitutive ale vorbirii de toate zilele. De aceea în lista de mai jos figurează unele cuvinte pe care le-am putea pune şi în capitolul imediat precedent, eventual în capitolul despre neologisme.

Spre a evitat clasificările şi diviziunile, atât de dificile într'un domeniu ca acesta, am grupat exemplele alfabetic.

aiurea! 'fugi de-aici!; s'o spui la alţii!' *(Banul n'are miros. Aiurea! Aţi mirosit vreodată o hârtie de 500 lei?*, Gl, 4 Aug. 1940, 2, 6) [1];

---

[1] Se pare că dela acest sens al lui *aiurea* s'au derivata *aiurist* şi *aiuristic*, aşa de frecvente în vorbirea familiară. Trebue să fi intervenit însă şi *a aiuri* < frc. *ahurir*, apropiat, prin etimologie populară, de *aiurea*.

amănunţi(re): J. D. cunoaşte importanţa amănunţirii unui tablou (ÁL, 23 Oct. 1938, 8, 1) [1];

amesteca se confundă cu *mesteca: amestec vinul cu apă,* dar *mestec mâncarea, mămăliga (în ceaun),* etc.;

apleca pentru *pleca: nu vă aplecaţi (în) afară!* (inscripţia din vagoanele de persoane CFR); *aplecaţi corpul înainte* (la „Radio", lecţia de gimnastică);

asfinţi: picura de somn şi din când în când îi asfinţeau ochii DP 240 (cf. Dicţ. Acad.);

aţâţător: una din cele mai aţâţătoare teorii... (Ins II, 3, 446);

bătălie: bătălia grâului, bătălia agricolă (după ital. *battaglia del grano* 'lupta dusă pentru creşterea producţiei de grâu');

băzmi: ce-i băzmea dânsa, Ci 156 (aproape învechit, spune Dicţ. Acad.);

bogat: căci n'avem oare bogată ocazie?, RE 99 („învechit", Dicţ. Acad.);

boiernaş cu sensul de 'coconaş' (CL, 9 Iunie 1934, 9, 3);

boiu = boià (faţa îi părea dată cu un fel de boiu negru, HM 79) [2];

capăt pentru *cap* = frc. *chef (un capăt de acuzare,* VR, Iunie 1939, 156);

capră: echipe lucrează în grabă capre de sârmă ghimpată şi le aruncă în faţa tranşeelor, FM 109;

cădea: un rol principal cade mobilierului (AL, 7 Febr. 1937, 15, 2-4) [3];

chema = numi (să nu chemăm naţionalism o politică de izolare, VR, Iulie 1937, 4) [4];

ciuful (adj.): *dulăi molatici şi ciufuli,* TAV 90 [5];

clenciu: un cerb cu douăsprezece clenciuri [la coarne], DP 136 [6];

cochinţ 'arendaş': *cochinţul să-mi facă isprava aiasta?,* AL, 14 Aug. 1937, 6, 1 [7];

[1] Menit să înlocuiască pe *detalia?*

[2] Autorul era Bulgar. Cuvântul există şi în bulgăreşte, cu exact aceeaşi pronunţare.

[3] Traducerea a germ. *zufallen (die Hauptrolle fällt den Möbeln zu)?*

[4] Influenţat de frc. *appeler,* care înseamnă şi 'a chema' şi 'a numi'.

[5] Creaţie proprie (dela *ciufuli).* Dicţ. Acad. nu cunoaşte acest adjectiv.

[6] Dicţ. Acad. îl înregistrează pentru vorbirea din Săcel-Turda.

[7] Dicţ. Acad. dă acest cuvânt ca specific muntenesc şi având sing. *cochinte,* plur. *cochinţi.* Autorul citat de mine pare, după nume, a fi Basarabean.

colun 'porumbel': *au zburat din streaşini colunii*, TAV 140 [1];

covrâstnic 'de aceeaşi vrâstă': *covrâstnicii din mahala*, CSt VI, 59 [2];

cunoaşte 'a şti':... *Nici nu ţi-ar sta bine. Cunoaştem*, DO 127 [3];

cunoştinţă pentru *cunoaştere: cunoştinţa lui desăvârşită a dialectelor regionale, a Coranului* (ziarele);

da 'a scrie, a publica, a da la iveală': *R. B., care dăduse „Les nouveaux venus", primul volum* (AL, 29 Nov. 1936, 10, 5) [4];

dăruşag: nu-i vânzare, nevastă, ci dăruşag, DP 123 [5];

duce: titlul ce duce în eroare, Ins III, 8, 373 [6];

dudue 'domnişoară, doamnă': acest cuvânt, specific moldovenesc, se întrebuinţează astăzi curent şi în Muntenia. Apare chiar în limba scrisă (cf., de pildă, HYSt 288, 297, 343). Prezintă avantajul că ne putem adresa cu el oricărei femei, mai mult ori mai puţin tânără, indiferent de starea ei civilă, pe care n'avem cum s'o cunoaştem totdeauna. Afară de asta, datorită, probabil, elementului fonetic (repetarea silabei iniţiale, întocmai ca la *mamă, tată* şi alte cuvinte cu puternic caracter afectiv), este simţit ca familiar şi respectuos totodată.

durău 'zgomotul unei ape repezi, de munte': *după durăul pârăului*, DP 74 [7];

faşă = *făşie: o faşă de lumină*, DA 410 [8];

ghiers: pe cât e ghiersul cărţii de frumos, TAV 51 [9];

---

[1] Confuzie, datorită necunoaşterii v. rom. *colun* 'măgar sălbatic' şi asemănării fonetice cu lat. *columba*. Am întâlnit-o şi la poetul I. Pillat.

[2] Dicţ. Acad. nu înregistrează acest cuvânt.

[3] Din cauza expresivităţii mai mari a lui *cunoaşte*.

[4] Foarte răspândit în manualele de Limba Română, de unde a trecut în limbajul elevilor, studenţilor, etc. Adesea cu pronumele de dativ *ne* înainte.

[5] Lipseşte în dicţionare. Pare a fi un ardelenism, judecând după sufix.

[6] Să se compare faptul oarecum contrar *(argumentarea noastră conduce la concluzia...)*, produs al influenţei franceze (*conduire à...*). Inlocuirea lui *induce (a induce în eroare)* prin *duce* se datoreşte nu numai ignoranţei, ci şi unei perceperi greşite (provocată, în fond, tot de incultură), în cazul construcţiilor de felul lui *şarlatanii ne induc în eroare*, care sună, de fapt, *şarlatanii ne duc în eroare*.

[7] Necunoscut dicţionarelor. Cf. n. top. *Durău*, *Durăitoare* (pârău, resp. cascadă în jud. Neamţu şi Baia).

[8] Confuzie, provocată de marea asemănare fonetică şi semantică a acestor cuvinte.

[9] Forma populară, cu *gh-*, se potriveşte pentru ambele sensuri pe care le poate avea subst. *v(i)ers:* 'melodie' şi 'compoziţie versificată'.

grăire: filmul nostru abundă în grăiri de acest soiu, VR, Febr. 1935, 88[1];

hămesie: hămesia și cruzimea, CL, 27 Iunie 1936, 10, 6-7[2];

hlizi: a hlizit dinții, OC 76[3];

inimos 'de inimă (albastră)': *din cântece inimoase au dat în cântece ostășești,* CL, 29 Febr. 1936, 3, 1-2;

isca: se bucură de o răspândire extraordinară, datorită, cred, lui T. Arghezi, care l-a reînviat pentru limba literară, cu funcțiune transitivă. Iată câteva citate, pe lângă cele date la „Sintaxă", capitolul despre verb: *ceea ce iscă o atmosferă de colegialitate,* APN 308; *de unde i-am iscat numele,* BP, nr. 486, 175; *fiecare răspuns iscă împotrivire,* AL, 28 Iulie 1935, 3, 6; *nu e deloc sigur că vom isca un Shakespeare,* AL, 4 Aug. 1935, 9, 4; [Eminescu] *s'a iscat singuratic și sărac dintre noi,* AL, 15 Ian. 1939, 12, 1; *tabloul de familie iscat adinioarea,* Răd II, 431[4];

istoric: plur. *istorici* (totdeauna subt forma articulată) se întrebuințează, ironic, cu sensul de 'partide istorice' (liberal și național-țărănesc), în presa noastră democratică;

iureș: n'o face pe iureșul, că te scarmăn, HM 64[5];

iz: într'o scurtă, plină de iz patriarhal vorbire, COp II, 285; *apoi a fost versificată și i s'a păstrat tot izul poporan,* ibid. III, 207[6];

iznoavă, în locuțiunea adverbială *de iznoavă: batoze care huiau de iznoavă toată vara,* Ins II, 3, 501[7];

împăciui = *împăca: semnul unei dorințe de împăciuire,* RFR, Apr. 1941, 186;

---

[1] Și verbul corespunzător apare foarte des în limbajul cu veleități poetice, căci sună „neaoș" (amintește de limba veche și de vorbirea populară).

[2] Neînregistrat de dicționare.

[3] Autorul (nemoldovean!) nu cunoaște sensul adevărat al acestui verb specific moldovenesc (*a se hlizi* 'a râde, a rânji').

[4] Frecvența mare a lui *isca* se datorește, cred, și naturii lui aparent onomatopeice: sunetele și, mai ales, scheletul fonetic atât de redus trezesc imaginea unei acțiuni repezi și scurte, deci, într'un anumit fel, neașteptată.

[5] Autorul, Bulgar, nu cunoaște sensul exact al cuvântului.

[6] Extrem de frecvent, mai ales la autori tineri. Situația se prezintă aproape întocmai ca la *isca.* Cred că tot Arghezi a introdus acest cuvânt în limba literară, cu un sens oarecum înnobilat, căci prin Ardeal, Bucovina și Moldova, singurele provincii care-l cunosc (așa afirmă Dicț. Acad.), *iz* însemnează 'un miros particular n e p l ă c u t, u r î t'.

[7] Expresie veche și populară, de aceea a fost înțeleasă greșit (sensul ei adevărat este 'din nou', n u 'mereu, necontenit', ca în citatul de mai sus).

înpământeni 'a îngropa', Ins, Febr. 1940, 206[1];

împărtăşi 'a destăinui': *mă mai împărtăşi prinţul Raoul,* DA 107;

împărţi = împărtăşi: vreo zece inşi... se împărţeau... dintr'o halcă de páine, CL, 20 Iulie 1935, 4, 2;

încălca pentru *călca: încălca legea fără ruşine,* IstA II, 104: *şi-a încălcat promisiunea,* Ins I, 2, 238;

încerca: situaţia va încerca schimbări fundamentale, AL, 20 Nov. 1938, 2, 6[2];

încheia: aprobându-se rezoluţiile încheiate în şedinţele comisiunilor, VR, Iunie 1934, 32[3];

îndoit 'nesigur': *am arătat-o unui prieten, şi acesta s'a arătat tot aşa de îndoit,* AL, 3 Apr. 1938, 3, 1[4];

îndrăgi: această plantaţie..., pe care el o îndrăgea cu o duioşie excluzivă, AL, 8 Sept. 1935, 5, 1[5];

îndreptăţi 'a face dreptate': *ţăranii trebuesc îndreptăţiţi,* ŢB 109[6];

îngreuna = îngreuia: înţelegerea ei este de altfel îngreunată, VR, Sept. 1934, 90; *dar el îngreunează voit soluţia,* Spm 65[7];

întipui 'a reprezenta': *un simbol menit să întipuiască însuşi sensul istoriei noastre,* RFR, Maiu 1941, 347[8];

---

[1] Pus de autor în gura unui Evreu. Se prea poate să avem a face cu un uz special, născut subt influenţa germ. *beerdigen*, uz pe care dicţionarele noastre nu-l înregistrează. Eu am auzit pe *împământeni* şi la Români, cu aceeaşi însemnare, plus o nuanţă ironică, datorită jocului semantic provocat de aluzia la *împământeni* 'a naturaliza'. Aceasta, în anii de dictatură (1940—1944) şi numai despre Evrei. V. mai departe, s. v. *pământean.*

[2] Cf. frc. *éprouver des changements.*

[3] Cf. *încheiere*, cu sensul de 'concluzie'.

[4] Dicţ. Acad. cunoaşte această însemnare numai pentru limba veche, iar pentru cea actuală, excluziv în izolarea *inimă îndoită.*

[5] Sună, probabil, foarte... poetic, altfel nu se explică abuzul care se face astăzi cu întrebuinţarea acestui verb, existent în vorbirea populară (şi în texte vechi), unde are însă sensul de 'a începe să iubească, a se îndrăgosti', nu pe acela de 'a iubi' din scrisul actual.

[6] Necunoscut cu acest înţeles dicţionarelor.

[7] Moldovenii separă semantic aceste două verbe: *îngreuna* 'a face (o femeie) gravidă' şi *îngreuia* 'a face (un lucru, etc.) greu'.

[8] Lipseşte în Dicţ. Acad. (şi în celelalte opere similare). De altfel nu l-am întâlnit decât la D. Caracostea, care-l întrebuinţează cu o ciudată stăruinţă, cel puţin în ultimele sale producţii. Este clar că avem a face cu o formaţie proprie, la baza căreia stă *închipui* (şi ca sens şi ca sunete). Inlocuirea lui *chi* prin *ti* se datoreşte fie unui fapt fonetic ardelenesc (în ipoteza că forma cu *t* va fi existând la vreun Ardelean de acum 100-150 ani), fie, mai probabil, contaminaţiei, (voite!) cu *tip*, al cărui înţeles, asemănător cu al lui *chip*, este totuşi mult mai cuprinzător decât al acestuia.

învolta: învolta florile în vas, CL, 20 Iunie 1936, 4, 1[1];

lăsa + un verb la conjunctiv (sau infinitiv): *lăsând să defileze pe dinaintea noastră,* CL, 10 Aug. 1935, 3, 3; *lăsă să i se aducă aceste lucruri,* CL, 14 Oct. 1935, 5, 5[2];

locaş pentru *local: se insinuiază... prin toate locaşurile,* AL, 1 Nov. 1935, 1, 6-7[3];

mereu în loc de *(în)totdeauna: înduioşată ca mereu,* VR, Febr. 1935, 51;

mulţumi: 'a datori': *eu îmi mulţumesc operele mele...,* AL 11 Aug. 1935, 9, 1[4];

muntenesc pentru *muntoase: statele munteneşti,* VR, Nov.-Dec. 1934, 62[5];

nemurit (subst.): *nemuritul de foame,* Pinguinul, 28 Febr. 1937, 1, 1[6];

noîmă cu sensul lui *normă: fiind ridicate la rang de noimă,* Spm 167[7];

nur: nici mie nu mi-e la îndemână, când face „nururi“, Răd II, 128[8];

oarecare 'banal': *cuvintele lor erau cu totul oarecari, spuse numai ca să umple golul...,* HYSt 153;

obraz 'faţă' (fig.): *ele alcătuesc numai un obraz al măştii lui spirituale,* PC 96;

ogradă = curte (la Arghezi şi la alţi scriitori nemoldoveni);

oleacă: apare şi la autori munteni *(oleacă de pudoare,* CL, 2 Nov. 1935, 2, 5[9];

---

[1] Necunoscut dicţionarelor cu această nuanţă semantică ('a aşeza florile aşa fel, încât să fie învoalte', adică să pară bogate, exuberante).

[2] Influenţat de germ. *lassen* + infin. 'a face să...'.

[3] Cf. şi: *creierul este locaşul inteligenţei* (spune un profesor universitar).

[4] Traducerea oarecum literală a germ. *verdanken* (autorul e Ardelean).

[5] Să nu credem că-i vorba de un minoritar!

[6] Pentru evitarea lui *nemurire,* care ar putea fi echivoc, căci are sens figurat (cf. *nemuritor)?* De altfel *nemurire* înseamnă şi 'înrudire' (dela *a se nemuri cu cineva* 'a fi neam(uri)...').

[7] Trebue să fie o greşală de tipar, explicabilă la un lucrător tipograf cu puţină cultură. Am avut ocazia să aud şi efectul contrar al acestei etimologii populare: *normă* pentru *noimă (n'are nicio normă să te superi pentru atâta lucru).*

[8] Creaţie proprie, în ce priveşte sensul. (E vorba de o fată care „se fâţâe, se'nvârte, se strâmbă, face cu ochiul, râde la mine..."). TIKTIN notează plur. *nuri* 'farmec, graţie'.

[9] Acest cuvânt moldovenesc prezintă avantajul de a nu fi echivoc, cum este *puţin,* care înseamnă şi 'în cantitate mică', dar şi 'cam' (cf. *puţin prost, puţin şchiop,* etc. 'nu tare prost, şchiop, etc.' şi 'cam prost, cam

opt: odată cu venirea celor trei opturi, CL, 25 Ian. 1936, 7, 3[1];

ostaş 'soldat': aproape general în vorbirea ofiţerilor şi, mai puţin, a civililor, dela războiul din 1941 încoace;

osteni (refl.) pentru *obosi: dacă timpul vă îngădue şi nu v'aţi ostenit*, AL, 20 Oct. 1935, 2, 7; *nu mă voiu osteni niciodată lăudând asemenea fermecătoare spectacole*, AL, 17 Maiu 1936, 8, 4[2];

pământean: viaţa, pământeană şopârlă, CL, 20 Iulie 1935, 4, 6-7; *din fundul găurilor pământene, cari sunt bordeiele*, AL, 29 Aug. 1937, 14, 1;

pe de alături pentru pe de lături, Cr 21;

plăsmuitor 'creator': *de teapa plăsmuitorului lui Jean-Christophe*, CL, 17 Aug. 1935, 8, 2; tot aşa *a plăsmui* 'a crea'[3];

praxă 'practică': *înlăturarea intuiţiei şi praxa viciilor umane*, VR, 30 Apr. 1934, 68[4];

prelung: după sfătuiri prelungi, AL, 28 Iulie 1953, 3, 3[5];

prânz, cu sens temporal: *într'un prânz am văzut-o*, CL, 21 Dec. 1935, 5, 7[6];

puiu 'dragă, prietene' (totdeauna la vocativ): *faci teorii inutile, puiule!*, Gor 140[7];

purta 'a aduce':... *nu poartă noroc*, AL, 25 Sept. 1938, 3, 2[8];

rană împuşcată, rană tăiată 'rană provocată prin împuşcare, resp. prin tăiere' (termeni de medicină legală);

răspunde: cazul este interesant şi răspunde expresiei franceze, Ins II, 4, 193[9];

şchiop, etc.'; tot aşa *şchiopătează puţin* 'nu şchiopătează tare' şi 'cam şchiopătează'). Cu primul sens, accentul stă pe *puţin*, cu sensul al doilea pe cuvântul următor. *Oleacă* este echivalentul frc. *un peu*, germ. *ein wenig* (deosebite de *peu*, resp. *wenig*, care sunt sinonimele lui *puţin*).

[1] E vorba de revendicarea bine cunoscută a muncitorilor: 'opt ore de muncă, opt ore de somn şi opt ore de recreaţie'.

[2] Citatul al doilea are sensul tocmai opus celui imaginat de autor: *nu mă voi osteni* înseamnează 'nu mă voiu deranja, nu-mi voiu da osteneala (să fac ceva)'. Şi el a vrut să spuie 'nu mă voiu obosi niciodată lăudând...', adică 'voiu lăuda mereu, fără să ostenesc'.

[3] Dorinţa de a vorbi... poetic e aşa de tiranică, încât se uită că sensul curent al acestui verb este 'a falşifica'. Un cunoscut istoric şi critic literar îşi întitulase o lucrare *Cum plăsmuia Eminescu!*

[4] Are...iz arhaic, deci poetic!

[5] Şi acest cuvânt sună „frumos" (la fel cu sinonimul *îndelung*). De aceea se abuzează de ele.

[6] Subt influenţa lui *după-prânz*, care se întrebuinţează numai cu înteles temporal şi are adesea chiar funcţiune substantivală.

[7] Din vorbirea familiară (a părinţilor, când se adresează copiilor).

[8] După frc. *porter bonheur*.

[9] Cu sensul lui *a corespunde*. Cf. frc. *répondre à*... idem.

săgeta: turnurile... săgetate spre stratosferă, Spm 135[1];

sârg 'sârguință, osteneală': *nu mai trebue decât sârg*, AL, 29 Dec. 1936, 3, 5[2];

schimb pentru *schimbare: schimb de orizont*, Ins III, 8, 227;

seamăn 'aspect, înfățișare' (?): *al prințului cu seamăn de poet genial*, DA 149;

sfrunta pentru *înfrunta: M., primul, a venit să sfrunte discernămintele...*, CL, 20 Apr. 1935, 8, 3; *date oficiale care sfruntă orice afirmație*, CL, 31 Aug. 1935, 7, 1[3];

singur 'rar, puțin': *R. R. este dintre singurele rare personalități mondiale*, CL, 8 Iunie 1935, 8, 1; *unul din singurele documente existente*, AL, 28 Aug. 1938, 2, 6; *unul din singurii*, Transilvania LXXIII, 502[4];

smârdă 'lepădătură, murdărie' (fig.) (?): *o smârdă ca Petrino*, CS 128[5];

spârc (adj.): *doar anapoda și spârc*, TAV 180[6];

stacoj: roș la obraji ca un stacoj, AL, 28 Aug. 1938, 2, 4[7];

stol pentru *stor: geamurile orbite de stoluri*, AL, 6 Oct. 1935, 1, 6; *stolurile erau coborîte*, CL, 4 Ian. 1936, 4, 1[8];

sugar = sugaciu[9];

sunduc: s'au scos două epistole dintr'un sunduc, DP 297[10];

---

[1] Modificare semantică bazată pe un joc de cuvinte: turnurile au în vârf săgeți, care par a fi trimese ('săgetate') spre cer.

[2] Limba veche cunoște numai locuțiunea adverbială *de sârg* 'degrabă, repede'.

[3] Dicționarele înregistrează numai part. tr. *sfruntat*, care-i, de fapt, un împrumut din ital. *sfrontato* sau o formație românească după frc. *effronté* (cf. *sforța-efforcer*, *stat-état*, etc.).

[4] Notat deja cu alt prilej, când am arătat că formula apare și în franceză.

[5] Tiktin, citează (din sec. XVII) adj. *smârd* 'murdar'. *Smârdă*, subst., pare a fi fost creat subt influența sinonimului *scârbă*, care se întrebuințează foarte des cu privire la oameni și în aceleași condiții sintactice (legat prin *de* cu numele următor).

[6] Dicționarele notează (numai pentru Moldova) subst. *spârc* 'bucată de carne (slabă); (fig.) om neînsemnat, tânăr fără valoare'. Autorul citat de mine pare a-i da înțelesul de 'murdar' (căci continuă: *cine știe din ce smârc)*, subt influența lui *spurcat* (cf. *spârcaciu* și *spârcoaică*, derivate dela *spurca)*.

[7] Face, azi, impresia unui arhaism.

[8] Etimologie populară cu răspânditul *stol (de păsări)*, care este, în toate privințele, foarte deosebit de *stor*.

[9] Pe vremuri s'a discutat în presă, dacă se poate spune *sugar* și despre oameni, adică despre copii. Evitarea lui *sugaciu*, în vorbirea celor care știu bine românește, se datorește, probabil, temerii de confuzie cu *sugaciu* 'băutor, bețiv'.

[10] Variantă a lui *sanduc* 'ladă'.

şti pentru *cunoaşte* (la part. tr.): *dovadă ştiutul incident, prilejuit...*, AL, 15 Dec. 1935, 6, 7 [1];

teapă: de teapa plăsmuitorului lui Jean-Christophe, CL, 17 Aug. 1935, 8, 2 [2];

transilvan pentru *transilvănean*, tot aşa *moldav* pentru *moldovenesc* [3];

trăire 'viaţă': foarte frecvent, în stilul pe care l-aş numi dinamic (şi care nu caracterizează excluziv pe tineri) [4], cu derivatul *trăirism* 'existenţialism';

udarnic: frumoase la femei, nu la udarnici, CL, 4 Apr. 1936, 4, 6-7 [5];

uşure, formă dialectală (muntenească şi oltenească) a lui *uşor:* apare des la Arghezi;

vârf: plur. *vârfuri* apare des în literatura marxistă, cu sensul de 'cei ce stau în fruntea grupului' (de ex. *vârfurile burgheziei);*

vedenie 'vedere, viziune': *mirobolanta vedenie a lumii*, AL, 9 Maiu 1937, 8, 3;

viermăt: viermăt de oameni, DP 152 [6];

vrăciţă: s'aducă vraci şi mai cu seamă vrăciţe, DP 91 [7];

vremelnic 'timpuriu': *moartea vremelnică a soţiei*, AL, 17 Ian. 1937, 4, 7; *merii vremelnici*, AL, 7 Martie 1937, 12, 3 [8];

vrere 'voinţă': *n'a putut să lupte împotriva unei vreri*, CL, 12 Oct. 1935, 2, 2; *dacă vrerea de a nu rămâne*, VR, Ian. 1936, 6; *să fac mai verosimilă vrerea mea*, OC 24 [9];

---

[1] Cf. mai sus (s. v. *cunoaşte)* fenomenul semantic opus.

[2] De obiceiu cu nuanţă peiorativă (cf. *iz*, notat mai sus).

[3] Formele preferate sunt, de fapt, neologisme, prin urmare 'culte', adică 'distinse'.

[4] E concret, căci trezeşte ideea acţiunii de a trăi. *Viaţă* s'a banalizat şi abstractizat.

[5] Necunoscut dicţionarelor. Are aspect slav. Cf. rus. *udárnik* 'Zündschlaghammer', al cărui sens pare însă foarte îndepărtat de al cuvântului românesc.

[6] Sună învechit şi popular.

[7] Feminin, necunoscut dicţionarelor, dela arhaicul şi popularul *vraciu* 'doctor'.

[8] Inţeles foarte deosebit de cel pe care-l dau dicţionarele. Avem a face, de sigur, cu ignorarea (neintenţionată!) a adevăratului înţeles.

[9] Cf. cele spuse despre *trăire*. Autorii tineri abuzează de *vrere*, aşa că ajung la un rezultat opus celui scontat.

zapciu, cu sens de 'primar', AL, 14 Febr. 1937, 9, 4 [1];

zălăuzi 'a zăpăci': *nici nu te zălăuzește la cap mașina*, AL, 4 Sept. 1938, 5, 1 [2].

---

[1] Dicționarele nu înregistrează această însemnare.

[2] Ar putea fi o greșală de tipar pentru *zăluzi*, care, e drept, lipsește în dicționare, dar este posibil (derivat dela *zălud* 'năuc, zăpăcit').

CONCLUZIE.

La sfârşitul acestei lungi expuneri, singura încheiere pe care o putem trage în mod logic este că afirmaţia, mereu repetată, despre viaţa cu adevărat bogată şi variată a limbii noastre actuale se dovedeşte a fi o realitate. Aş adăuga, o realitate îmbucurătoare, orice ar zice gramaticii şi puriştii de profesie, care, sunt gata să recunosc aceasta, găsesc chiar în cartea mea destule argumente în favoarea punctului lor de vedere. Marele lingvist elveţian, de origine şi educaţie franceză, Jules Gilliéron a spus, cu prilejul unei discuţii polemice în jurul titlului „Pathologie et thérapeutique verbales", pe care-l dăduse câtorva dintre studiile sale, că viaţa presupune şi moarte: nimic din ce trăieşte pe această lume nu este nepieritor. Modificând puţin ideea fostului meu profesor, pot afirma, cu aceeaşi dreptate, că viaţa însemnează luptă, iar lupta implică nu numai succese, ci şi înfrângeri. Prin oamenii care o vorbesc, limba are de luptat cu două forţe: una, centripetă, cere respect pentru tradiţie, cealaltă, centrifugă, împinge la inovaţii.

Un echilibru stabil şi definitiv între aceste două tendinţe nu-i nici posibil, nici de dorit. Realizarea lui ar provoca moartea limbii. Numai idiomele dispărute cu vremea, cum sunt, de pildă, greaca veche şi latina, au ajuns, în momentul când nu le mai vorbea nimeni (decât, cel mult, umaniştii din toate timpurile care şi le-au apropriat însă pe calea artificială a studiului), la acest echilibru statornic, echivalent cu moartea. Existenţa lor actuală se reduce la textele de acum două mii de ani, cărora chiar filologii cei mai eruditi şi mai talentaţi nu izbutesc să le insufle viaţă decât numai în privinţa conţinutului. O limbă vie, vorbită de oameni care şi-o însuşesc oarecum prin naştere şi o deprind apoi prin contact permanent cu conaţionalii lor, se află într'o continuă transformare, deci într'o instabilitate permanentă.

Şi totuşi un anumit echilibru se realizează prin forţa lucrurilor. Abaterile dela uzul tradiţional sunt opera unui număr restrâns de indivizi. Pentru a se putea răspândi şi, eventual, generaliza, ele trebuesc „aprobate" (tacit, bine înţeles) de marea masă a subiectelor vorbitoare, care, în acest domeniu, este, mai degrabă, conservatoare. Tendinţa revoluţionară a inovatorilor se izbeşte de tradiţionalismul majorităţii covârşitoare a comunităţii lingvistice, care exercită, cu ajutorul simţului înnăscut pentru graiul matern. adică, prin conştiinţa colectivă, supiapusă celei individuale, un control sever asupra tuturor inovaţiilor: acceptă pe cele conforme cu spiritul sau sistemul limbii respective şi respinge pe celelalte. In chipul acesta se ajunge, dacă nu la un echilibru propriu zis, cel puţin la un compromis convenabil, care garantează o evoluţie lingvistică normală.

Situaţia se prezintă, aşa dar, exact la fel ca în viaţa politico-socială, a cărei expresie este, într'o largă măsură, limbajul uman. Şi, iarăşi întocmai ca acolo, constatăm de-a-lungul veacurilor epoci de relativă acalmie, când domină spiritul tradiţionalist, şi epoci agitate, în care se produc sau măcar se pregătesc transformări adânci şi pe care istoricii obişnuesc să le numească epoci de criză. Intre aspectul vieţii sociale, cu toate ramurile ei de activitate, şi acela al limbii există nu numai un paralelism desăvârşit, ci şi o strictă dependenţă. Căci aceeaşi oameni, cu acelaşi suflet, lucrează pretutindeni: calmul sau zbuciumul din domeniul strict social se manifestă, vrând nevrând, şi în limbă.

Omenirea întreagă, şi, odată cu ea, poporul nostru, se află astăzi într'un moment de „criză", mai teribilă decât niciodată. Aceasta însemnează că limba însăşi trece printr'o fază critică. Dezvoltările conţinute în paginile cărţii de faţă ilustrează, cu prisosinţă, o astfel de afirmaţie. Cine crede că poate avea motive de îngrijorare se poate consola cu constatarea, repetată de nenumărate ori, că atâta vreme cât o limbă trăieşte, graţie oamenilor care o vorbesc, crizele sunt inevitabile, şi, dacă organismul lingvistic posedă forţa de rezistenţă necesară, ceea ce este, evident, cazul nostru, ele sfârşesc printr'o îmbogăţire şi o perfecţionare a mijloacelor ei de expresie.

INDREPTĂRI ȘI ADĂUGIRI.

Pag. 17, r. 7 de sus: (statistică sau) sincronică în loc de (statică sau) diacronică.

Pag. 162: un derivat în *-ar*, foarte recent (cel puțin... pentru mine) este *oțelar* < *oțel (Oțelarii dela I.M.S.-Hunedoara).*

Pag. 165: de adăugat, între altele, *agregat* 'grup de muncitori, aparținând la sectoare diferite, care lucrează împreună' *(35 agregate de sudură, compuse din câte 2 maiștri..., vor lucra la conducta de gaz metan).* Din rus. *agregát* idem.

Pag. 171: să se adauge, la derivatele în *-esc*, adj. *chiaburesc*, foarte frecvent în presa noastră democratică. Este un derivat dela *chiabur*, deasemenea des întrebuințat și care „traduce"pe *culac*, împrumutat din rusește. Exemplul prezintă interes și prin faptul că *chiabur*, adjectiv la origine, apare astăzi cu valoarea exclusiv substantivală. Dicț. Acad., s. v. *cheabur*, înregistrează adj. *chiaburesc*, cu observația că se întâlnește „rar pentru trebuința rimei" (citatul este luat dintr'o poezie populară). Circulă mult și colectivul *chiaburime* 'totalitatea chiaburilor, considerați ca o categorie socială (opusă, prin interesele ei de clasă, muncitorimii agrare)'.

Pag. 178, r. 1 de sus: *îngerie* (nu *îngeri*).

Pag. 182: un derivat interesant în *-ist* este *biblicist* 'specialist în studiul Bibliei' (Gala Galaction).

Pag. 183, r. 1 de sus: pag. 158 (nu 156).

Pag. 185: să se adauge *judecătoriță* 'femeie judecător' (auzit la Iași).

Pag. 220: lipsește 3 înaintea ultimei note.

Pag. 238: un verb nou, utilizat de pomicultori, este *omiza* (cu varianta *omizi)* 'a curăți pomii de omizi'. Creația nu mi se pare fericită, chiar dacă, aparent (mai ales forma în *-i*), corespunde sistemului lingvistic românesc.

Pag. 243: de adăugat, între altele, *apostila* 'a pune o apostilă (pe rapoarte, adrese, etc.)'; *origina* 'a scoate, a trage sau a stabili originea unui lucru'.

Pag. 244: un sinonim al lui *alfabetiza* este *dezanalfabetiza*, mai rar folosit, din cauza greutăților de pronunțare pe care le prezintă.

Pag. 245: să se adauge foarte recentul *marshalliza* (refl.) 'a adera la planul Marshall', întrebuințat, mai ales, ca transitiv

şi subt forma participiului trecut adjectivat *(ţări marshallizate).* Sinonim, de fapt, cu *dolariza* (notat la pag. 244).

Pag. 251, n. 1: *aviabáza* (nu *aviábaza); kommunističeskiĭ* (nu *kommunistíčeskiĭ); molodéži* (nu *moldéži).*

Pag. 268, r. 3 de jos: pentru *nici în clin, nici în mânecă,* să se vadă discuţia făcută în *Stilistica,* pag. 378.

Pag. 322, r. 8 de jos: *astea* (nu *asea).*

Pag. 334 urm.: printre alte verbe cu funcţiunea schimbată sunt două care au devenit „actuale" în legătură cu măsurile de purificare a aparatului de stat, anume *comprima* şi *epura.* In loc să se spuie *corpul funcţionăresc* (eventual *bugetul) a fost comprimat* (adică „redus"), se spune *cutare funcţionar a fost comprimat,* ca şi cum *comprima* ar însemna 'a elimina, a pune în disponibilitate'. (S'a pornit dela efectul pe care măsura îl are asupra funcţionarului.) Exact la fel s'au petrecut lucrurile cu *epura: N. a fost epurat,* adică, în urma epuraţiei făcute la instituţia unde lucra, N. a fost concediat (dat afară din slujbă, etc.).

Pag. 390, n. 2: nota 1, pag. 390 în loc de nota 3, pag. 388.

Pag. 391, n. 3: nota 1 şi 2, pag. 390 în loc de nota 3, pag. 387 şi nota 2, pag. 390.

Pag. 405, r. 23 de sus: pag. 372-3 în loc de pag. 371.

Pag. 405: nota din subsol trebue suprimată.

Pag. 406, n. 2: *povidí* (nu *povidi)* şi *kónĭ* (nu *konĭ); Smal* cu *l* velar; *ukrainischen* (nu *ukrainichen).*

Pag. 410, n. 3: pag. 111-2 (nu 108-9) şi 154-5 (nu 152-3).

Pag. 415, r. 16 de sus: pag. 310 urm. (nu 307 urm.).

Pag. 428, r. 6 de jos al textului: pag. 324 în loc de pag. 322.

Pag. 429, r. 12 de jos: pag. 380-1 în loc de pag. 378-9.

Pag. 437, nota: pag. 371, 377 în loc de pag. 370, 375.

Pag. 440, n. 5: pag. 324, n. 2 în loc de pag. 321, n. 3

Pag. 441, n. 2, r. 3 de jos: *nicht* (nu *nich*).

Pag. 442, n. 6, r. 3: pag. 308 urm. în loc de pag. 305 urm.; n. 6: pag. 376 în loc de pag. 375.

Pag. 448, n. 7: pag. 447 în loc de pag. 446; *fundamental* (nu *fundamenta).*

Pag. 478, n. 4: (< lat. *emeritus*...) în loc de (lat. *emeritus*...).

Pag. 496, r. 19 de sus: să se citească *pension* 'închisoare'; cu acelaşi sens *internat,* iar în alte limbi (nu *păsărică,* în *a avea păsărică* 'a fi nebun' (BP, nr. 482, 93)).

INDICE.

1. MATERII.

---

2. CUVINTE [1]

[1]. Au fost lăsate la o parte acelea care figurează în diverse liste alfabetice și nu prezintă un interes deosebit.

CUPRINSUL

ATELIERELE GRAFICE
SOCEC & Co., S. A. R.
B U C U R E Ş T I
OF. REG. COM. SOC. 463 931

PREȚUL LEI 700.—